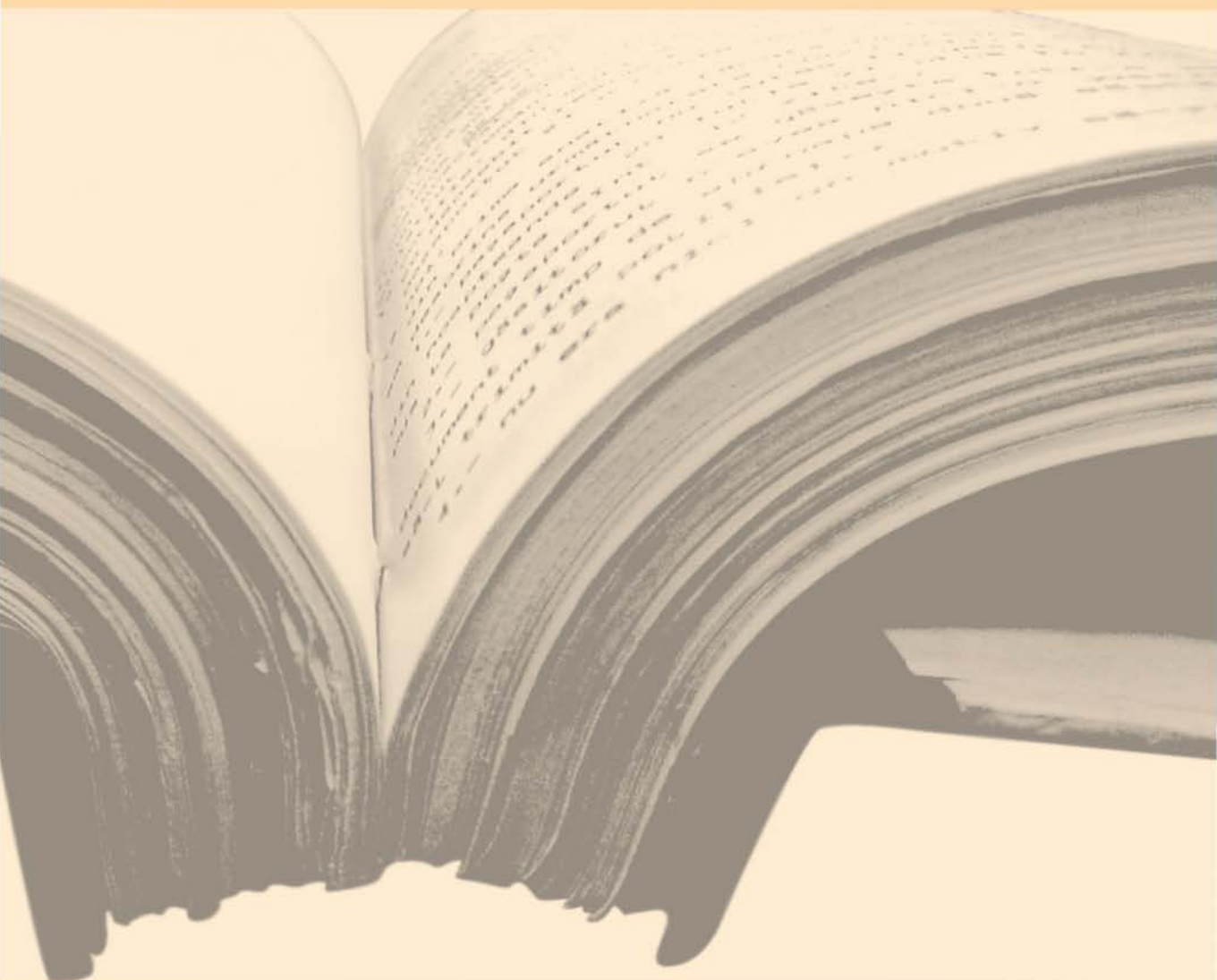

Caietele CNSAS

Anul IV, nr. 1-2 (7-8)/2011

Acest volum a fost publicat cu
sprijinul financiar al
FUNDAȚIEI KONRAD
ADENAUER

Caietele CNSAS

**Revistă semestrială editată de
Consiliul Național
pentru Studierea Arhivelor Securității**

Anul IV, nr. 1-2 (7-8)/2011

**Editura CNSAS
București
2013**

**Consiliul Național
pentru Studierea Arhivelor Securității**

București, str. Matei Basarab, nr. 55-57, sector 3

www.cnsas.ro

Caietele CNSAS, anul IV, nr. 1-2 (7-8)/2011

ISSN:1844-6590

Consiliu științific:

Dennis Deletant (University College London)

Łukasz Kamiński (Institute of National Remembrance, Warsaw)

Gail Kligman (University of California, Los Angeles)

Dragoș Petrescu (University of Bucharest & CNSAS)

Vladimir Tismăneanu (University of Maryland, College Park)

Virgiliu-Leon Țărău (Babeș-Bolyai University & CNSAS)

Katherine Verdery (The City University of New York)

Pavel Žáček (Institute for the Study of Totalitarian Regimes, Prague)

Colegiul de redacție:

Florian Banu

Liviu Bejenaru

Silviu B. Moldovan

Liviu Pleșa

Liviu Țăranu (responsabil de revistă)

Coperta: **Cătălin Mândrilă**

Machetare computerizată: **Liviu Țăranu**

Corectură text în limba engleză: **Gabriela Toma**

**Editura Consiliului Național
pentru Studierea Arhivelor Securității**

e-mail: editura@cnsas.ro

CUPRINS

I. Aparatul represiv comunist: instituții, cadre, obiective

Liviu Pleșa , <i>Cadrelor Securității în timpul lui Teohari Georgescu</i>	9
Iuliu Crăcana , <i>Drept și justiție în România comunistă (II)</i>	57
Raluca Nicoleta Spiridon , <i>Rolul anchetelor penale în organizarea proceselor politice (1958-1964)</i>	71
Adrian-Nicolae Petcu , <i>Organizarea și funcționarea Departamentului Cultelor între anii 1977-1984</i>	85
Florian Banu , <i>Capitaliștii avant la lettre. Securitatea și operațiunile valutare speciale din anii '80</i>	109
Alina Ilinca, Liviu Bejenaru , <i>Regizorii de culise. Șefii Serviciului „D” (Dezinformare) din cadrul Securității</i>	137
Liviu Tofan , <i>Portretul unui agent al Securității: „Lucky”</i>	159

II. Sub lupa Securității

Liviu Pleșa , <i>Francisc Pall – discurs istoric sub supravegherea Securității (1945-1965)</i>	175
Laura Gabriela Laza , <i>Relațiile cu Securitatea a doi dintre acuzații din procesul scriitorilor germani de la Brașov. Dosarele de rețea ale lui Wolf von Aichelburg și Georg Scherg</i>	221
Vadim Guzun , <i>Nichita Smochină – consilierul transnistrean al mareșalului Ion Antonescu și „mâna lungă” a Kremlinului (1957-1962)</i>	239
Valentin Vasile , <i>„De veghe pe meleaguri bavareze”. Securitatea și românii participanți la Jocurile Olimpice de la München (1972)</i>	257
Luminița Banu , <i>Mircea Eliade – un român pentru eternitate. Ecouri din arhivele Securității</i>	269
Silviu B. Moldovan , <i>Minoritatea germană din România: problemă politică și moștenire istorică</i>	299

III. Sistemul totalitar din România: aspecte ideologice, economice și militare

Elis Neagoe-Pleșa , <i>Între adevăr și propagandă: activitatea de ilegalist a lui Gheorghe Gheorghiu-Dej</i>	311
Petre Opreș , <i>Problema creanțelor și datoriilor externe ale României: cazurile Republicii Guineea, Indoneziei și Suediei</i>	343
Petre Opreș , <i>Biografia unui spion sovietic: generalul Ion Șerb</i>	351

IV. Conferința Națională „Comunismul Românesc” (2011-2013)	363
---	-----

V. Recenzii. Note de lectură

Peter Hellström, <i>Die Postkontrolle der Staatssicherheit aus der Sicht eines Zeitzeugen</i> , Berlin-Schönefeld, Morgana Edition, 2010, 435 p. (Camelia-Adela Simeoni).....	375
Dan Cătănuș, <i>Tot mai departe de Moscova... Politica externă a României în contextul conflictului sovieto-chinez, 1956-1965</i> , București, INST, 2011, 455 p. (Liviu Țăranu).....	378
Nicolae-Cristian Ursulescu, <i>Organizarea judecătorească din România între anii 1918 și 1938</i> , Iași, Casa Editorială Demiurg, 2012, 389 p. (Iuliu Crăcană).....	392
Dorina Stoica, <i>Bietul om sub vreme</i> , Iași, Editura PIM, 2012, 228 p. (Liviu Țăranu).....	397
Ella Magdalena Ciupercă, <i>Premisele academice ale culturii de securitate și intelligence</i> , în „Revista Română de Intelligence”, nr. 5 (iunie 2011), București, Academia Națională de Informații „Mihai Viteazul”, pp. 86-95 (Raluca Haliț).....	400
VI. Lista abrevierilor	403
VII. Lista autorilor	407

SUMMARY

I. THE COMMUNIST REPRESSIVE SYSTEM: INSTITUTIONS, OFFICERS AND OBJECTIVES

Liviu Pleșa , <i>Securitate's Staff under Teohari Georgescu</i>	9
Iuliu Crăcana , <i>Law and Justice in Communist Romania (II)</i>	57
Raluca Nicoleta Spiridon , <i>The Role of Criminal Investigations in Structuring Political Trials (1958-1964)</i>	71
Adrian-Nicolae Petcu , <i>The Organization and Functioning of the Cults Department between 1977 and 1984</i>	85
Florian Banu , <i>Capitalists avant la lettre: The Securitate and the Currency Operations in the 1980s</i>	109
Alina Ilinca, Liviu Bejenaru , <i>Secret Plans. The Leaders of the Securitate's "D" Service for Misinforming</i>	137
Liviu Tofan , <i>The Portrait of a Securitate Agent: „Lucky”</i>	159

II. UNDER SECURITATE'S STRICT SURVEILLANCE

Liviu Pleșa , <i>Francisc Pall – Historical Discourse under Surveillance by the Securitate (1945-1965)</i>	175
Laura Laza , <i>The Relations with the Securitate of Two Convicts in the Process Against the German Writers in Bucharest. The Network Files of Wolf von Aichelburg and Georg Scherg</i>	221
Vadim Guzun , <i>Nichita Smochină, Marshal Ion Antonescu's Transnistrian Adviser and the "Long Arm" of the Kremlin, 1957-1962</i>	239
Valentin Vasile , <i>Being Alert on Bavarian Lands. The Securitate and Romania's Participation in the Munich Olympics (1972)</i>	257
Luminița Banu , <i>Mircea Eliade – a Romanian for Eternity. Echoes from the Securitate's Archives</i>	269
Silviu B. Moldovan , <i>The German Minority in Romania: Political Issues and Historical Legacy</i>	299

III. THE TOTALITARIAN SYSTEM FROM ROMANIA: IDEOLOGICAL, ECONOMIC AND MILITARY DOCUMENTS	
Elis Neagoe-Pleșa, <i>Between Truth and Propaganda. The Activity of Gheorghe Gheorghiu-Dej as Illegalist</i>.....	311
Petre Opreș, <i>The External Claims and Debts Problem in Romania: The State of Affairs in the Republic of Guinea, Indonesia and Sweden</i>.....	343
Petre Opreș, <i>The Biography of a Spy: General Ion Șerb</i>.....	351
IV. THE NATIONAL CONFERENCE “THE ROMANIAN COMMUNISM” (2011-2013).....	363
V. REVIEWS. READING NOTES.....	375
VI. ABBREVIATIONS LIST	403
VII. AUTHORS’ LIST.....	407

I. APARATUL REPRESIV COMUNIST: INSTITUȚII, CADRE, OBIECTIVE

Liviu PLEȘA

CADRELE SECURITĂȚII ÎN TIMPUL LUI TEOHARI GEORGESCU

SECURITATE'S STAFF UNDER TEOHARI GEORGESCU

Teohari Georgescu was the head of the Ministry of the Interior between 1948 and 1952. That period was a stage of adjustment of the Securitate's leaders to the staff policy of the newly created institution. The leaders were in a permanent search for solutions, because they had to deal with several urgent matters, such as: the purge of former employees, the recruitment of loyal Party members, preferably workers from countryside, and the coverage of a large number of vacancies. Without a clear and coherent staff policy and without rigorous procedures of selection, verification and promotion, the recruitment of the Securitate's officers was often done randomly.

Ideological criteria were more important than cultural and professional training, which resulted in a low quality recruitment process. Under those circumstances, the inclusion in the Securitate of a large number of poorly trained candidates, with behavioral, moral and professional problems, was inherent. In that context, the first guidelines regarding promotion, transfer to other units, rewards and sanctions were laid down.

Etichete: Teohari Georgescu, cadrele Securității, trecere în rezervă, încadrări, comportament

Keywords: Teohari Georgescu, Securitate's staff, reserve, recruitment, behavior

Introducere. Anii 1945-1948

În guvernele care s-au aflat la conducerea României imediat după 23 august 1944, P.C.R. a încercat să preia controlul asupra unora dintre principalele pârgii de putere din stat: Justiția și Internele¹. Partidul Comunist, având sprijinul sovieticilor, a reușit să-l impună pe Teohari Georgescu în funcția de subsecretar de stat la Ministerul Afacerilor Interne în guvernele Sănătescu II și Rădescu, el răspunzând de probleme administrative². Poziția convenea comuniștilor, întrucât de ea depindea numirea primarilor și a prefecturilor, ceea ce i-a ajutat foarte mult la adjudecarea acestor posturi foarte importante din administrația teritorială.

¹ La 29 octombrie 1944, la ședința Consiliului F.N.D. referitoare la formarea noului guvern Sănătescu, Ana Pauker arăta că, pentru ca formațiunea lor să participe la guvernare, „condiția este ca să avem în mână aparatul de Siguranță, ca să nu ne pună piedici” (Radu Ciuceanu, Corneliu Mihail Lungu (coord.), Florin Constantiniu (responsabil volum), Sever Catalan, *Stenogramele ședințelor conducerii P.C.R. 23 septembrie 1944-26 martie 1945*, București, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, Arhivele Naționale ale României, 2003, p. 107).

² Ioan Scurtu, Ion Alexandrescu, Ion Bulei, Ion Mamina, *Enciclopedia de istorie a României*, Editura Meronia, București, 2001, pp. 144-145.

La scurt timp după numirea sa, Teohari Georgescu a încercat să plaseze persoane agreeate de P.C.R. în structurile organelor de Siguranță, lovindu-se însă de opoziția lui Nicolae Rădescu. Practic, Partidul Comunist a putut să-și impună propriile cadre în M.A.I. doar după 6 martie 1945, când lui Teohari Georgescu i s-a încredințat conducerea ministerului.

Numirea în funcții de conducere la Siguranță și Poliție a unor persoane de încredere era imperios necesară pentru P.C.R., care dorea să folosească aceste instituții pentru a prelua cât mai repede controlul asupra întregii societăți. Anihilarea partidelor politice, comunizarea administrației și a celorlalte structuri de stat au fost facilitate de aportul informativ și operativ al organelor de Siguranță.

Pentru transpunerea în practică a acestor deziderate, liderii comuniști erau conștienți de faptul că angajații structurilor represive trebuia să fie cât mai fideli noii puteri. Din aceste motive, P.C.R. a trecut imediat la epurarea organelor de Siguranță și Poliție. Trebuie însă amintit și faptul că purificarea acestor structuri a fost cerută și de unele partide democratice, precum ar fi P.S.D.³ și P.N.Ț., în cadrul operațiunii mai largi de „defascizare” a aparatului de stat.

Primele măsuri au fost inițiate încă din toamna anului 1944, când Înalta Curte de Casație și Justiție a înființat o comisie pentru cercetarea activității angajaților M.A.I.⁴. La 6 octombrie 1944, în cadrul S.S.I. s-a format Comisia pentru purificarea funcționarilor civili⁵, iar la 16 decembrie 1944 a fost constituită Comisia de epurare din M.A.I., condusă de cei trei subsecretari de stat: Teohari Georgescu, Virgil Stănescu și Dimitrie Nistor⁶.

În teritoriu, liderii locali ai P.C.R. din anumite județe nu au mai așteptat ordinele și instrucțiunile de la centru și au trecut din proprie inițiativă la înlocuirea șefilor de Poliție cu membri de partid. Această situație a declanșat chiar nemulțumirea lui Teohari Georgescu, care nu dorea ca operațiunea să se desfășoare haotic sau prea brutal (în condițiile în care P.C.R. nu deținea integral puterea și risca să determine o reacție ostilă a Aliaților occidentali)⁷. Ulterior și Teohari Georgescu avea să fie

³ La 29 octombrie 1944, la o ședință a Consiliului F.N.D., Titel Petrescu era de părere că la Direcția Generală a Siguranței și la Prefectura Capitalei „trebuie organizată epurația”, operațiune ce trebuia efectuată chiar de către subsecretarul de stat de la M.A.I. numit de F.N.D., adică de Teohari Georgescu (R. Ciuceanu, C.M. Lungu, F. Constantiniu, S. Catalan, *op. cit.*, p. 105).

⁴ Comisia a fost înființată la 30 septembrie 1944, în baza Decretul-Lege nr. 461/19 septembrie 1944, și avea în vedere verificarea tuturor celor angajați după 10 februarie 1938. La conducerea acestei comisii a fost numit Grigorescu Alexandru, consilier la Curtea Superioară Administrativă (Alexandru-Alin Spânu, *Organizarea și activitatea Direcției Generale a Poliției (6 martie 1945-31 decembrie 1947)*, în „Arhivele Securității”, vol. II, București, Editura Nemira, 2006, p. 12).

⁵ Florian Banu, „Un deceniu de împliniri mărețe”. *Evoluția instituțională a Securității în perioada 1948-1958*, cuvânt înainte de Gheorghe Buzatu, Iași, Editura Tipografic Moldova, 2010, p. 65.

⁶ A.A. Spânu, *op. cit.*, p. 14.

⁷ Criticile au fost făcute la 14 decembrie 1944, la ședința cu delegații Regionalelor P.C.R. (R. Ciuceanu, C.M. Lungu, F. Constantiniu, S. Catalan, *op. cit.*, p. 210).

nesatisfăcut de faptul că amploarea epurărilor a fost mai redusă decât dorea P.C.R.⁸, dar considera că în acel stadiu prudența era necesară.

Imediat după 6 martie 1945, Teohari Georgescu a trecut la îndepărtarea multora dintre cadrele de conducere de la nivel central și teritorial care nu prezentau încredere. La 10 martie 1945, ministrul Afacerilor Interne declara: „A trebuit să schimb aproape întreg aparatul. Din 40 de inspectori etc., 30 erau legionari și trebuia să-i scot întâi pe aceștia, pentru ca să pot porni mai departe”⁹. Epurările au continuat în același ritm și în următoarele săptămâni, fiind vizați îndeosebi șefii locali de Siguranță și Poliție¹⁰. La 26 martie 1945, Teohari Georgescu afirma: „Mai sunt elemente care trebuie să iasă, pentru a asigura mișcările libere în Siguranță. Și aceasta este una din sarcinile mari. În țară s-au făcut lucruri frumoase. S-au schimbat toți chestorii, comisarii și s-a trecut la arestări”¹¹.

Epurările au fost accelerate după emiterea Decretului-Lege nr. 446/30 martie 1945 privind „purificarea administrației publice”¹², astfel încât în anii 1945-1946 au fost scoase din M.A.I. numeroase persoane¹³.

Spre exemplu, la 15 aprilie 1945, la S.S.I. s-au întocmit tabele cuprinzând numele a cca 80 persoane ce urmau a fi luate în discuție în legătură cu o eventuală îndepărtare din serviciu. Motivele invocate erau în general nepolitice, ținând mai mult de lipsa de profesionalism sau de comportament necorespunzător: „rea purtare”, „greșeli în serviciu”, „rea comportare în afara serviciului”, „lipsă de tact”, „joc de cărți”, „joc de curse”, „afacerist”, dar și „simpatizant legionar” sau chiar „are un frate simpatizant legionar”¹⁴.

Nu în ultimul rând, o altă triere a personalului Siguranței a avut loc și cu puțin timp înainte de înființarea Securității, dorindu-se ca angajații noii instituții să fie persoane cât mai de încredere, mai ales că ei trebuia să aplice măsurile represive pe care regimul urma să le ia.

La 1 august 1948, prin Decizia nr. 9.462, semnată de ministrul adjunct Marin Jianu, au fost „comprimate” 108 cadre din Siguranță, cele mai multe din București (25),

⁸ Teohari Georgescu la ședința Biroului Politic din 10 martie 1945: „Nu sunt mulțumit nici eu cum au mers lucrurile, cu toate că din cei pe care îi aveam la Ministerul de Interne am scos 100 de inși” (*Ibidem*, p. 349).

⁹ *Ibidem*, p. 350.

¹⁰ Referitor la instalarea sa în fruntea Poliției din Sibiu, în martie 1945, Gheorghe Crăciun precizează: „În această instituție trebuia introdusă ordinea, cinstea și omenia, trebuia epurat aparatul de elementele abuzive, corupte și necinstite, în primul rând trebuiau arestați foștii șefi” (Luminița Banu, *Oșijerul de Securitate – prototip al „omului nou”*, în „*Historia*”, nr. 82, octombrie 2008, p. 61).

¹¹ R. Ciuceanu, C.M. Lungu, F. Constantiniu, S. Catalan, *op. cit.*, p. 360.

¹² Ioan Scurtu (coord.), *România. Viața politică în documente. 1945*, studiu introductiv de Ioan Scurtu, Arhivele Statului din România, București, 1994, pp. 230-232.

¹³ Immediat după 6 martie 1945, 155 cadre au fost epurate, 1.284 îndepărtate disciplinar, iar altele au fost trecute în cadru disponibil. La 21 ianuarie și 10 februarie 1946 au fost concediate noi persoane din M.A.I., în cadrul unor alte campanii de epurări ale administrației (A.A. Spânu, *op. cit.*, p. 15, 23).

¹⁴ F. Banu, „*Un deceniu...*”, p. 65.

Galați (19) și Cluj (14). Prin Deciziile nr. 9.647-9.649 au fost disponibilizate alte 63 cadre, din serviciile centrale și teritoriale ale Siguranței¹⁵. Actele au fost emise în baza Deciziei nr. 210/1948 a Comisiei pentru Redresarea Economică și Stabilizarea Monetară și a art. 46 din Legea nr. 80/1948 privind bugetul de stat pe anul 1948/1949. De asemenea, la aceeași dată un număr de 20 angajați au fost trecuți în retragere, în vederea pensionării¹⁶.

Decizii de acest tip au fost luate pe parcursul întregii luni august 1948, când au avut loc disponibilizări masive din cadrul Siguranței. La 17 august 1948 s-a hotărât comprimarea altor 138 cadre din aparatul central, cărora li s-au adăugat 108 angajați din teritoriu (24 de la Galați, 16 de la Iași, 12 de la Constanța etc.)¹⁷. Este de remarcă faptul că printre cei înlăturați acum din aparatul represiv s-au numărat și persoane încadrate după 1945, reverificarea biografiilor unora dintre ei scoțând la iveală fapte ce-i făceau incompatibili cu calitatea de angajați ai M.A.I. De pildă, la 31 august 1948 a fost disponibilizat Grigore Apolon (încadrat la 1 noiembrie 1947 ca agent la Biroul de Siguranță Sulina), pe motiv că „nu inspiră încredere, deoarece în 1936-1937 a făcut parte din mișcarea fascistă cuzistă”¹⁸.

În anul 1945, unii dintre foștii comisari și agenți de Siguranță și Poliție au fost nu doar disponibilizați, ci chiar arestați și anchetați timp de câteva luni. Acele persoane care anterior regimului comunist participaseră la acțiuni împotriva P.C.dR. au fost anchetate cu minuțiozitate, apoi judecate și încarcerate. Cel a care a imprimat linia politică în acest sens a fost Vasile Luca, în ședința Biroului Politic al C.C. al P.C.R. din 10 martie 1945 el cerând arestarea imediată a polițiștilor: „Dacă așteptăm întâi epurarea Poliției și apoi îi arestăm, apoi ajungem la dracu (...) Internele trebuie să treacă înainte de celelalte resorturi, până se face legea. Avem lege, pe asta, cât de slabă, dar îi arestăm și apoi completăm legea”¹⁹. În consecință, Teohari Georgescu s-a conformat imediat, astfel încât chiar a doua zi au fost arestate mai multe cadre superioare din Direcția Generală a Poliției și S.S.I., precum și toți comisarii-șefi din București²⁰.

Un val masiv de arestări a avut loc în anul 1948, chiar înaintea înființării D.G.S.P. În baza Decretului M.A.N. nr. 207/18 august 1948, a fost emis Ordinul M.A.I. nr. 26.500, prin care au fost reținuți și încarcerați peste 1.000 foști angajați ai S.S.I., Siguranței și Jandarmeriei²¹.

Lipsa cadrelor pregătite a determinat totuși P.C.R. să mențină în Poliție și Siguranță mare parte din foștii angajați, cel puțin pentru o perioadă. A doua zi după formarea guvernului Groza, Gheorghiu-Dej preciza că M.A.I. „trebuie să-și organizeze aparatul (...) folosind bineînțelesele elementele vechi, specializate. Noi nu le putem da cu

¹⁵ A.C.N.S.A.S., fond D.M.R.U. a M.I., dosar nr. 7.346, vol. 2, ff. 7-11, 92-118.

¹⁶ Prin Decizia nr. 9.643 (*Ibidem*, ff. 44-45).

¹⁷ *Ibidem*, vol. 3, ff. 4-8, 34, 70-72, 82-85.

¹⁸ A.C.N.S.A.S., fond Cadre, dosar nr. 301, f. 20.

¹⁹ R. Ciuceanu, C.M. Lungu, F. Constantiniu, S. Catalan, *op. cit.*, p. 346.

²⁰ În august 1945, 21 dintre ei au fost trimiși în instanță și condamnați, dintre care șase la muncă silnică pe viață (A.A. Spânu, *op. cit.*, p. 23).

²¹ Liviu Țăranu, *Problema cadrelor în M.A.I. (1948-1965)*, în Gheorghe Onișoru (coord.), *Totalitarism și rezistență, teroare și represiiune în România comunistă*, București, C.N.S.A.S., 2001, p. 30.

piciorul. Ar însemna să fim niște romantici, dacă nu vom ști să ne folosim de aceste elemente”²².

În aceeași perioadă, Teohari Georgescu arăta că, deși a trecut la epurarea aparatului Siguranței, în anumite locuri și mai ales în București – unde nevoile operative erau foarte mari – au fost păstrați „o serie de oameni vechi, recomandați ca prieteni ai noștri și se poate face treabă cu ei”²³.

Pentru a se realiza o cât mai bună selecție a vechilor cadre ce puteau fi păstrate în M.A.I., în vara anului 1945 a fost înființat Sindicatul lucrătorilor din Poliție, printre scopurile cărui se număra și „atragera elementelor cinstitute la acțiunile favorabile mișcării revoluționare”²⁴.

Conducerea M.A.I. a fost împiedicată să treacă rapid la epurarea cvasitotală a aparatului din subordine de nevoia acută de personal, șefii de compartimente cerând continuu suplimentarea numărului de subalterni pentru a-și putea desfășura activitatea cât mai eficient²⁵. În 1947, din cei 9.339 angajați ai M.A.I., doar 3.724 fuseseră încadrați după 23 august 1944²⁶. Aceste persoane au fost înlocuite treptat, pe măsură ce regimul și-a creat propriile cadre.

Încă de la început au fost stabilite niște criterii minime care trebuiau îndeplinite de cei care urmau a fi angajați în M.A.I. La 15 mai și 18 mai 1945, Direcția Generală a Poliției a emis două ordine circulare referitoare la aceste condiții²⁷.

La 20 iunie 1947, Direcția Generală a Poliției de Siguranță s-a transformat în Direcția Generală a Siguranței Statului. În acea perioadă, conducerea Siguranței își propunea ca până la 7 noiembrie același an (aniversarea revoluției din U.R.S.S.) să aibă încadrat 50% din necesarul de personal, estimat la cca 4.000 persoane. Totodată, au fost stabilite și câteva principii generale în acest sens: „încadrarea personalului cu membri de partid și nemembri, simpatizanți apropiați politic, cu perspective de a deveni membri de partid, cu verificarea și avizul prealabil al partidului; civili primim numai de la partid sau propuși de noi și verificați de partid; militari, dați numai de partid, fără a face noi propuneri nominale”.

Pentru transpunerea în practică a acestor principii, precum și pentru verificarea ocupanților posturilor de conducere din Siguranță, s-a format o comisie, condusă chiar de șeful Siguranței, col. Popescu N., alături de care mai făceau parte inspectorii generali Marin Jianu și Vladimir Mazuru, chestorii Alexandru Jurim și Ervin Voiculescu, comisar șef Alexandru Voinescu și „doi tovi de la C.C.”²⁸.

La 15 octombrie 1947, Avram Bunaciu a decis transformarea comisiei de mai sus într-o Comisie pentru selecționarea și încadrarea în funcții la Siguranță, formată din

²² R. Ciuceanu, C.M. Lungu, F. Constantiniu, S. Catalan, *op. cit.*, p. 41.

²³ *Ibidem*, p. 360.

²⁴ lt.-col. Grozavu Mihai, *Comisarul Ioan Șulea*, în „Magazin Istoric”, nr. 3/1976, p. 15.

²⁵ La sfârșitul anului 1946, șeful Chesturii de Poliție a Municipiului Cluj, prim chestorul Gheorghe Crăciun, le atrăgea atenția superiorilor de la centru că „trebuie neapărat a se lua măsura de a se da personal suficient. Căci numai în acest fel se va putea face față problemelor” (A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13.809, f. 25).

²⁶ A.A. Spănu, *op. cit.*, p. 15.

²⁷ F. Banu, „Un deceniu...”, p. 115.

²⁸ *Ibidem*, p. 58-59.

Marin Jianu, Vladimir Mazuru și Alexandru Neacșu ²⁹. Tot de la această dată, Vladimir Mazuru a fost însărcinat cu coordonarea și rezolvarea tuturor mișcărilor de personal din Siguranță (numiri, avansări, demisii, sancționări etc.)³⁰. Trebuie să menționăm faptul că Mazuru avea experiență în acest domeniu, el îndeplinind anterior funcția de instructor pentru probleme de cadre la C.C. al P.C.R. (1946-1947).

Într-o circulară trimisă Comitetelor județene de partid la 3 iunie 1948 de către C.C. al P.M.R. erau precizate criteriile generale pe baza cărora urma să se facă selecția persoanelor trimise de partid în M.A.I.: „muncitorii din industrie în vârstă de 24-30 ani, tovarăși muncitori cu vechime în partid de cel puțin un an, perfect verificați din toate punctele de vedere, oameni sănătoși, voinici, fără nici un defect fizic și pe cât posibil să nu aibă greutatea familială (...) Pentru a preîntâmpina defecțiunile din trecut, e necesar să se stea de vorbă cu acești tovarăși, ca ei să știe unde sunt trimiși și să consimtă”³¹.

Se observă faptul că nicăieri nu se vorbește de necesitatea ca cei încadrați să dea dovadă de minime calități necesare pentru a munci la Siguranță, conținând doar loialitatea politică și proveniența socială. Aceasta în pofida solicitărilor unor cadre de conducere ca personalul ce urma a fi încadrat să îndeplinească mai ales cerințele profesionale necesare pentru a-și îndeplini cât mai bine sarcinile. La sfârșitul anului 1946, Gheorghe Crăciun, cerea suplimentarea numărului de angajați din subordine, subliniind însă că avea nevoie doar de oameni ce îndeplineau anumite condiții: „Personalul care se va repartiza să fie instruit și să aibă aptitudini de a corespunde la Biroul Siguranței, întrucât se cere un adevărat «miros de copoi». Unui polițist [i] se cer două calități esențiale: perspicacitate și inteligență, pe lângă cele secundare, care sunt foarte importante (auz-văz) și când ne referim la acestea trebuie să menționăm imaginația retrospectivă și vizuală, care sunt de o importanță covârșitoare pentru un polițist”³².

În 1947, pentru încadrarea în Siguranță, fiecare viitor angajat trebuia să susțină un examen scris. Acesta era însă formal, subiectele fiind banale (de genul „Descrierea liberă a localității natale” sau „Care sunt provinciile României și capitalele lor?”³³), astfel încât promovarea lui nu ridica nici un fel de problemă.

Spionii și agenții sovietici

O dată cu venirea P.C.R. la putere, U.R.S.S. a preluat rapid controlul asupra serviciilor secrete din România, la conducerea acestora fiind impuși spioni sovietici, unii de origine rusă. La 27 aprilie 1945, Emil Bodnăraș a primit sarcina de a coordona toate serviciile de informații din țară. În subsidiar, Bodnăraș s-a ocupat și cu numirea în funcțiile cheie din aceste structuri a agenților sovietici și a ofițerilor acoperiți ai N.K.V.D. sau I.N.U. În subordinea lui Bodnăraș se aflau Lucian Stupineanu³⁴, apoi

²⁹ A.C.N.S.A.S., fond Cadre, dosar nr. 38, f. 100.

³⁰ Idem, dosar nr. 45, f. 70.

³¹ F. Banu, „Un deceniu...”, p. 117.

³² A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13.809, ff. 25-26.

³³ A.C.N.S.A.S., fond Cadre, dosar nr. 21.787, ff. 4-5.

³⁴ Lucian Stupineanu a avut legături cu mișcarea comunistă în perioada interbelică, iar după revenirea în țară s-a apropiat de Emil Bodnăraș, ajutându-l la organizarea Formațiunilor de Luptă Patriotice. În baza acestor servicii, ca și a legăturilor sale cu N.K.V.D., la 12 iulie 1945 Bodnăraș l-a numit director general al S.S.I., funcție pe care a deținut-o până la 9 ianuarie 1947.

Cadrele Securității în timpul lui Teohari Georgescu

Sergiu Nicolau (Serghei Nikonov)³⁵, dar și Alexandru Nicolschi³⁶, numiți în perioada următoare în fruntea S.S.I., respectiv a Corpului Detectivilor. Relevant este și faptul că în 1948, în fruntea D.G.S.P. a fost instalat Gheorghe Pintilie (Pantelei Bodnarenko), recrutat ca agent al N.K.V.D. în anii '20. Atât Bodnăraș, cât și Nikonov, Nicolschi sau Pintilie fuseseră anterior condamnați și deținuți în România pentru spionaj în favoarea Uniunii Sovietice, iar Stupineanu a dezertat la sovietici pe frontul de răsărit și a fost folosit ca translator de către N.K.V.D., cu care a și venit în București. La rândul său, Emil Bodnăraș primea directive de la șeful delegației sovietice din Comisia Aliată de Control ce se afla în România, Dmitri Fedicikin (1944-1947)³⁷.

În afara celor menționați anterior, au fost încadrați și alți agenți sovietici trimiși în România în perioada interbelică. Fiind descoperiți de Siguranță și arestați, aceștia au fost colegi de detenție cu liderii comuniști din închisori, inclusiv cu Gheorghiu-Dej. Pentru a oferi câteva nume, îi amintim aici pe Piotr Goncearuc și Vania Didenko, care au fost implicați chiar și în lupta pentru putere din P.C.R., având, printre altele, sarcina de a-i supraveghea pe Ștefan Foriș și Lucrețiu Pătrășcanu. Lui Goncearuc i s-a încredințat apoi conducerea structurii de Contraspionaj din S.S.I. și apoi M.A.I., pe care a deținut-o până în 1953³⁸. Un alt agent sovietic, Valeriu Bucicov, a fost numit în 1948 în fruntea Direcției a VI-a din D.G.S.P., care răspundea de paza demnitarilor, fiind plasat așadar în imediata apropiere a lui Gheorghiu-Dej și a liderilor comuniști români³⁹. Din 1950, la conducerea Direcției Securității Capitalei s-a aflat col. Stancu Aurel, care urmase un curs de spionaj în U.R.S.S. și fusese încadrat în N.K.V.D. în perioada 1942-1946⁴⁰. Înlocuitor lui Nikonov în fruntea D.I.E. a fost gen.-mr. Vâlcu

Peste numai un an, la 5 martie 1948, avea să fie arestat ca suspect de evaziune în Occident, fiind închis fără judecată la Penitenciarul Văcărești, unde a și decedat în aprilie 1953 (F. Banu, „*Un deceniu...*”, p. 66).

³⁵ Serghei Nicolau a ocupat funcția de director general al S.S.I./șef al Direcției I Informații Externe în perioada 9 ianuarie 1947-6 ianuarie 1953, după care a fost numit șef al Direcției Informații Militare din Marele Stat Major al M.F.A. (martie 1954-26 noiembrie 1960) și șef al Direcției de Control din M.F.A. (26 noiembrie 1960-decembrie 1963). A fost trecut în rezervă în decembrie 1963. Pentru alte detalii biografice a se vedea: Florica Dobre (coord.), Florian Banu, Theodor Bărbulescu, Camelia Ivan Duică, Liviu Țăranu (eds.), *Securitatea. Structuri – cadre. Obiective și metode*, vol. I, 1948-1967, studiu introductiv de Florian Banu, București, Editura Enciclopedică, 2006, pp. 702-703.

³⁶ Alexandru Nicolschi a preluat conducerea Corpului Detectivilor la 24 martie 1945. La 17 august 1947 a fost numit subdirector general al Direcției Poliției de Siguranță, pentru ca în 1948 să devină subdirector general al D.G.S.P., iar ulterior secretar general al M.A.I. 1953-1961 (A.C.N.S.A.S., fond Cadre, dosar nr. 55, f. 38).

³⁷ Gabriel Catalan, Mircea Stănescu, *Scurtă istorie a Securității*, în „Sfera Politicii”, nr. 109/2004, pp. 38-39.

³⁸ Goncearuc Piotr (Petea) a fost numit șef al Secției Contraspionaj din S.S.I., apoi șef al Direcției a II-a Contraspionaj (Dennis Deletant, *Securitatea și statul polițienesc în România (1948-1964)*, în „Dosarele Istoriei”, nr. 5/1996, p. 27).

³⁹ *Ibidem*.

⁴⁰ Nicolae Ioniță, *Fișe biografice ale șefilor direcțiilor regionale de Securitate de la sfârșitul anilor '50*, în „Caietele C.N.S.A.S.”, nr. 5/2010, pp. 24-25.

Vasile, care era și ofițer acoperit al I.N.U.⁴¹. Col. Iszak Adalbert, locuitor al șefului D.I.E. din 1951, era și el fost spion sovietic, se pare chiar ofițer I.N.U.⁴². De asemenea, tot spion sovietic era și gen.-mr. Mazuru Vladimir, cel care a coordonat politica de cadre a Siguranței și Securității în perioada 1947-1952⁴³.

După cum se poate observa, spionii sovietici au fost plasați în diverse poziții cheie, fie în fruntea organelor de informații, fie în imediata apropiere a conducătorilor P.C.R. și mai ales a lui Gheorghiu-Dej⁴⁴.

Prezența consilierilor sovietici în cadrul Securității, precum și activitatea în România a altor ofițeri de informații și demnitari ai U.R.S.S., nu aveau numai efecte pozitive pentru organele de informații românești. Aceasta pentru că sovieticii nu s-au mulțumit doar să pregătească și să asiste cadrele Securității, ci au trecut și la recrutarea ca agenți a unora dintre ofițeri. Aria de interes a sovieticilor viza în principal angajații din compartimentele de informații externe.

Interesant este faptul că cel care a protestat cel mai vehement față de această practică a fost șeful S.S.I./D.I.E. din perioada 1947-1952, gen.-mr. Nicolau Serghei, ceea ce ar fi fost un gest normal dacă nu am ține cont de faptul că era un fost spion sovietic, el dezertând din armata română în perioada interbelică pentru a fugi în U.R.S.S. Conform lui Gheorghe Pintilie, Nicolau a ridicat această problemă de mai multe ori în fața lui Gheorghiu-Dej, aducând și probe concrete, dar liderul P.M.R. – cu toate că formal i-a dat dreptate – nu a dorit să intervină pentru stoparea fenomenului. În acea perioadă, Gheorghiu-Dej urmărea să obțină sprijinul sovieticilor pentru înlăturarea grupului Ana Pauker, astfel încât nu s-a opus recrutării ofițerilor români de Securitate de către sovietici⁴⁵. Opoziția gen.-mr. Nicolau Serghei nu a rămas însă fără urmări⁴⁶, la 6 ianuarie 1953 el fiind înlocuit cu gen.-mr. Vâlcu Vasile, care probabil s-a arătat mult mai docil în acest sens.

Alogenii

După instalarea guvernului Groza, comuniștii au trecut rapid la numirea propriilor oameni în structurile de conducere ale organelor de Siguranță și Poliție

⁴¹ Cristian Troncotă, *Istoria Securității regimului comunist din România. 1948-1964*, București, I.N.S.T., 2003, p. 47.

⁴² *Ibidem*, pp. 47-48.

⁴³ F. Dobre (coord.), *Securitatea...*, vol. I, p. 702.

⁴⁴ Amintim și faptul că secretara lui Gheorghiu-Dej era Nina Nikonova, soția lui Serghei Nicolau, iar șeful său de cabinet era Mihail Gavrilovici, cunoscut și el ca fiind agent al serviciilor de spionaj sovietice (G. Catalan, M. Stănescu, *op. cit.*, p. 39).

⁴⁵ „Serghei a ridicat problema foarte tare la Ghiță că sovieticii recrutează ofițerii și că lucrează peste capul lui cu Ana. Ghiță a spus: «Lasă-i dracului!». A venit încă o dată și atunci a avut loc un scandal mare între Nicolau și Șuta, care era secretar la Ambasada sovietică. Nicolau Serghei a insistat foarte mult și, ca dovadă, a prins pe unii. Tot timpul se plângea lui Ghiță de această problemă, iar Ghiță îi tot zicea: «Lasă-i dracului. Nu mai face din țânțar armăsar». Șuta a ajuns atunci până la Stalin” (Gheorghe Buzatu, Mircea Chirițoiu (eds.), *Agresiunea comunismului în România. Documente din Arhivele Secrete*, vol. I, București, Editura Paideia, 1998, pp. 168-169).

⁴⁶ În 1967, Pintilie susținea că „ce a pățit el după aceea de la sovietici și de la ai noștri numai el știe” (*ibidem*).

centrale și locale. De regulă, au fost încadrați în aceste poziții foști ilegaliști, de loialitatea cărora P.C.R. era sigur⁴⁷. Dintre aceștia, au fost preferate persoane care după 23 august 1944 participaseră și se remarcaseră în diverse acțiuni de preluare a puterii centrale și locale (debarcarea unor prefecti și primari, manifestații împotriva guvernului Rădescu etc.)⁴⁸ ori de organizare a P.C.R., a formațiunilor politice afiliate acestuia sau a sindicatelor⁴⁹.

Numărul mare de ilegaliști încadrați în anul 1945 în funcții de conducere în Siguranță a făcut ca structura etnică a ocupanților acestor poziții să reflecte destul de fidel compoziția pe naționalități a partidului din perioada interbelică. În P.C.dR., procentul evreilor și al maghiarilor era sensibil mai ridicat decât ponderea lor în cadrul populației României. Prin urmare, printre cadrele de conducere din aparatul represiv se regăsesc numeroase persoane aparținând acestor etnii, precum și reprezentanți ai altor minorități.

La nivel central, funcții de conducere în Siguranță – inspectori generali – au fost deținute de Ladislau Ady (maghiar), Alexandru Nicolschi, Mișu Dulgheru (evrei), Vladimir Mazuru (rus) ș.a. În teritoriu, printre șefii inspectoratelor regionale de Siguranță s-au aflat evrei – Mihai Patriciu (Cluj), cehi – Coloman Ambruș (Timișoara), Iosif Kalousek (Brașov), maghiari – Lorent Cziko (Oradea) sau etnici de alte naționalități (ucrainieni, bulgari etc.).

Situația era aidoma și la nivelul conducerilor serviciilor județene de Siguranță: Mauriciu Ștrul la Mureș, Alexandru Mihaly la Brașov, Toma Elekes⁵⁰ la Oradea, Francis Laszlo și apoi Wilhelm Einhorn (evreu maghiar) la Cluj, Emeric Mathe la Sibiu ș.a.

În anumite zone, unde procentul minorităților în rândul populației era mare, prezența alogenilor în aparatul represiv era pe alocuri aproape zdrobitoare. Foarte ridicat era numărul evreilor încadrați în compartimentele de Siguranță din nordul Moldovei. Spre exemplu, la 1 aprilie 1945, la Biroul Siguranță din Chestura de Poliție a

⁴⁷ „Printre cei dintâi reprezentanți ai P.C.R. încadrați în aparatul Ministerului de Interne” s-a numărat și Ioan Șulea, condamnat la detenție, în timpul războiului, pentru activitate comunistă. După 23 august 1944, el „și-a continuat activitatea revoluționară” și a participat la „democratizarea aparatului de stat”. În martie 1945 a preluat postul de comisar șef la Prefectura Poliției Capitalei, el pierzându-și însă viața în timpul tulburărilor din timpul manifestației din 8 noiembrie 1945 din Piața Palatului. Pentru a-i cinsti activitatea, regimul comunist a dat numele său unui bulevard din București (M. Grozavu, *op. cit.*, pp. 15-16).

⁴⁸ Gheorghe Crăciun, numit șef al Chesturii de Poliție a Municipiului Sibiu în martie 1945, condusese anterior acțiunile muncitorilor comuniști pentru înlăturarea prefectului și primarului din localitate și înlocuirea lor cu membri ai P.C.R.

⁴⁹ Eugen Vistig, fost ilegalist, care după 23 august 1944 „a luat parte activă la organizarea sindicatului din Atelierele C.F.R. Palas Constanța”, iar apoi „a luat parte la diferite manifestații, mobilizând la manifestații, sub guvernarea lui Sănătescu și Rădescu”, a fost numit în martie 1945 șef al Biroului de Siguranță Constanța (A.C.N.S.A.S., fond Cadre, dosar nr. 82, f. 8, 42).

⁵⁰ În 1948, Elekes Toma a părăsit fraudulos România la bordul unui avion, alături de un alt ofițer, Ilie Rada, cei doi solicitând azil politic în Iugoslavia (Mihai Pelin, *Culisele spionajului românesc. D.I.E. 1955-1980*, București, Editura Evenimentul Românesc, 1997, p. 368).

Municipiului Iași din cei 16 angajați, nu mai puțin de 13 erau evrei, deținând integral și funcțiile de conducere⁵¹.

Unii dintre evreii încadrați în Siguranță suferiseră adevărate drame în timpul războiului, familiile lor fiind exterminate aproape complet. Ei au beneficiat astfel de un plus de compasiune, în contextul fenomenului general de exacerbare a crimelor naziștilor din acea perioadă, fiind angajați chiar dacă nu întotdeauna avuseseră legături cu P.C.R. înainte de 1944. Posibil să se fi scontat și pe o oarecare dorință de vendetă a acestora față de legionari, horthyști și fostele clase dominante, dar până în prezent nu am găsit nici un fel de dovadă în acest sens. Ca exemple, pot fi oferite cazurile lui Mauriciu Ștrul (ai cărui părinți, soție și cei doi copii, precum și doi frați au fost exterminați la Auschwitz sau au decedat în batalioanele de muncă forțată)⁵² sau Iosif Breban (părinții săi, doi frați, două surori și un unchi au decedat în lagărele de concentrare naziste)⁵³, ambii fiind la rândul lor trimiși mai mulți ani la muncă obligatorie de către autoritățile maghiare.

Ponderea mare a evreilor din Siguranță în anumite zone (mai ales din Moldova), precum și faptul că aceștia ocupau cu precădere posturile de conducere, nu făceau decât să alimenteze sentimentele antisemite ale românilor din acele regiuni. Prin urmare, o parte dintre acești angajați au recurs la procedeul „românizării” numelui pe cale administrativă, practică la care de altfel în acea perioadă recurgeau numeroși evrei ce activau în diverse alte domenii, fiind se pare chiar o directivă voalată de partid în acest sens⁵⁴. Prin urmare, în anumite situații poate fi dificilă decelarea originii etnice a unora dintre cadrele organelor de represivitate, mai ales a celor care au fost mutați apoi în regiuni mai îndepărtate. Spre exemplu, cpt. Comănescu Lică, șeful Secției Anchete la D.R.S. Hunedoara la mijlocul anilor '50, a fost încadrat în Siguranță la Inspectoratul Regional Iași, dar atunci se numea Kaufman⁵⁵.

Prizonierii din U.R.S.S.

O altă categorie de persoane din rândul cărora s-au recrutat noii angajați pentru Siguranță și Corpul Detectivilor a constituit-o foștii prizonieri de război români din U.R.S.S. Dintre aceștia, au fost selecționate acele cadre care trecuseră cu succes prin acțiunile de ideologizare și reeducare comunistă desfășurate în lagărele unde au fost deținuți. Nu putem exclude nici faptul că, înainte de încadrarea lor în structurile represive, unii dintre ei să fi fost recrutați în prealabil ca spioni de către N.K.V.D., serviciile secrete sovietice folosind și această cale pentru a controla instituțiile similare din România.

Astfel, în martie 1947, la doar câteva luni după întoarcerea dintr-un prizonierat de doi ani în U.R.S.S., Augustin Cosma – viitorul locțiitor al șefului Direcției a VII-a – a

⁵¹ Florian Banu, *Prezența minoritarilor evrei în structurile Securității – între mit și realitate*, în Vasile Ciobanu, Sorin Radu (coord.), *Partide politice și minorități naționale din România în secolul XX*, vol. III, Sibiu, Editura Techomedia, 2008, p. 323.

⁵² N. Ioniță, *op. cit.*, p. 49.

⁵³ A.C.N.S.A.S., fond Cadre, dosar nr. 10, f. 93.

⁵⁴ F. Banu, *Prezența minoritarilor...*, pp. 328-329.

⁵⁵ *Ibidem*, p. 324.

fost încadrat comisar ajutor în Corpul Detectivilor. Conform lui Vladimir Mazuru, Cosma „încă din primele zile de prizonierat, a făcut parte din mișcarea antifascistă ce exista în lagăr, dând adeziune de înscriere în una din diviziile de voluntari. A activat în mișcarea antifascistă în mod regulat, luând parte la cititul ziarelor zilnic și la conferințe ce se țineau săptămânal. A combătut reacționarii din lagăr”⁵⁶.

Un alt ofițer superior, lt.-col. Munteanu Nicolae, și-a datorat și el cariera activității pro-sovietice începute în anii de prizonierat din U.R.S.S. După ce a urmat în lagăr o școală „antifascistă” și una de marxism-leninism, a fost înrolat în Armata Roșie și parașutat în spatele frontului german pentru a executa o „misiune specială în condițiuni grele”, pentru îndeplinirea căreia a fost decorat de sovietici. Întors în țară în 1945, după câteva luni a fost încadrat în Siguranță, ocupând apoi funcțiile de șef al S.J.S.P. Piatra-Neamț (1948-1950) și șef al D.R.S. Suceava (1951-1963)⁵⁷.

Încadrarea în aparatul represiv a unor persoane pregătite militar și ideologic în U.R.S.S. în timpul războiului nu a avut loc doar în România, ci și în alte state est-europene (precum Cehoslovacia⁵⁸).

Cadre trimise de partid

În momentul în care a preluat conducerea M.A.I., principala problemă de care s-a lovit Teohari Georgescu a fost lipsa cadrelor de încredere care să-i permită să treacă rapid la luarea unor măsuri represive asupra adversarilor politici. La ședința Biroului Politic din 10 martie 1945, el arăta că „merg greu lucrurile pentru că nu am oameni” și cerea ajutor din partea partidului: „Trebuie să mobilizăm elementele care să intre în Poliție. Numai cu sprijinul partidului și cu sprijinul maselor largi vom putea rezolva această chestiune”⁵⁹.

Soluția a fost oferită de Chivu Stoica: „Avem la fabrici echipe de muncitori, formații de luptă patriotice, care așteaptă să fie puse la muncă. Pot fi încadrați în Poliție”⁶⁰. Această idee a primit girul partidului, cu toate că prezenta unele inconveniente, legate de modalitatea prin care acești oameni urma a fi remunerați, dar mai ales de condiționările impuse de Convenția de Armistițiu, ce limitau numărul angajaților Poliției la 5.000⁶¹. Până la urmă s-a optat pentru folosirea muncitorilor doar

⁵⁶ Aprecierea lui Mazuru a fost întărită și de gen.-lt. Drăgănescu Victor, comandantul Trupelor M.A.I.: „Cunosc pe Cosma Augustin din anul 1946 din lagărul Oranki; ca șef al uniunii antifasciste, am urmărit activitatea acestui ofițer și am putut constata, atât din manifestările sale în cadrul grupului activ, cât și în cadrul mișcării, că este un element de caracter și cu o atitudine continuă și justă” (Mihai Burcea, Marius Stan, Mihail Bumbes, *Dicționarul ofițerilor și angajaților civili ai Direcției Generale a Penitenciarelor*, vol. 1, *Aparatul central (1948-1989)*, Iași, Editura Polirom, 2009, p. 160).

⁵⁷ N. Ioniță, *op. cit.*, p. 51.

⁵⁸ Florian Banu, Luminița Banu, *Consilierii sovietici și activitatea organelor represive ale regimului comunist din România (1944-1964)*, în „Analele Universității «Dunărea de Jos» Galați”, Seria 19, Istorie, tom VII, 2008, p. 219.

⁵⁹ R. Ciuceanu, C.M. Lungu, F. Constantiniu, S. Catalan, *op. cit.*, pp. 349-350.

⁶⁰ *Ibidem*, p. 351.

⁶¹ A.A. Spănu, *op. cit.*, p. 14.

în anumite zile și în mod benevol, ei fiind plătiți în continuare de către întreprinderi⁶². Voluntarii erau membri de partid și activau în diversele comitete cetățenești sau muncitorești ce s-au înființat imediat după 23 august 1944 cu scopul de a sprijini P.C.R. în preluarea puterii centrale și locale. Din punct de vedere organizatoric, a fost luată decizia trecerii comitetelor în subordinea M.A.I., urmând ca membrii lor să fie folosiți pentru diverse operațiuni represive: arestări, percheziții, preluări de sedii de partide și întreprinderi etc.

În scurt timp, aceste grupuri organizate de P.C.R. au fost înarmate și au trecut la acțiune, operând arestări chiar din martie 1945⁶³. Ele au activat mai ales în anul 1945, atunci când regimul nu avea încredere că organele Poliției și Jandarmeriei ar fi îndeplinit fără ezitare operațiunile represive ilegale de care avea nevoie pentru a se menține la putere. La 27 septembrie 1945, Inspectoratul Regional de Jandarmi Sibiu raporta că un grup de tineri comuniști din Sighișoara, organizați în Gărzi Cetățenești și înarmați cu pistoale, au mers în com. Criș și au bătut și reținut 20 de sași pe care i-au dus la Poliția din Sighișoara, refuzând să-i predea Jandarmeriei, motiv pentru care cerea să se ia măsuri împotriva acestora, ceea ce desigur că nu s-a întâmplat⁶⁴.

Ulterior, s-au găsit soluții prin care toți acești voluntari au fost încadrați în Siguranță și Poliție, mai ales că operațiunile de epurare a foștilor angajați au lăsat destule posturi libere. În plus, conducerea P.C.R. a obținut de la Stalin acordul pentru suplimentarea numărului de oameni din structurile represive de la 30.000 la 40.000 în 1946⁶⁵ și la 60.000 în 1948 (incluzând aici și jandarmii în termen, gardienii publici și angajații penitenciarelor). Treptat, până în 1948, Poliția și-a dublat personalul, ajungând la 10.000 de angajați⁶⁶. P.C.R. a trimis un număr mare de membri de partid în structurile represive din M.A.I., ei ocupând inițial funcțiile de conducere, dar treptat au început să acapareze și majoritatea posturilor de execuție.

Politica de angajare în Siguranță a acelor membri de partid ce ajutau organele represiune a continuat până la înființarea Securității, iar apoi această practică a fost preluată și de noua instituție. La 12 aprilie 1948, Inspectoratul Regional de Siguranță Suceava a solicitat și primit avizul pentru încadrarea în funcția de comisar ajutor la Siguranța din Dorohoi a lui Mihai Manoliu. Ca motivație, erau prezentate calitățile acestuia: era membru P.M.R., lucra ca activist la Consiliul Județean Sindical Dorohoi, „element capabil, energetic, are purtări frumoase, fără vicii”, dar mai ales faptul că „a

⁶² Teohari Georgescu la 10 martie 1945: „Am avut azi conferință și am pus chestiunea în conferință și s-a aprobat. Vor veni oamenii benevol și vor lucra cu schimbul (...) Membri de partid în primul rând. Aceștia vor veni o dată pe săptămână și vor face serviciu în mod benevol” (R. Ciuceanu, C.M. Lungu, F. Constantiniu, S. Catalan, *op. cit.*, p. 351).

⁶³ Onisifor Ghibu își amintește cum a decurs arestarea lui: „La 22 martie 1945 am fost arestat, în miez de noapte, de către Poliția poporului, în numele căreia am fost arestat de cizmarul Herskovitz din Gherla și de încă un tovarăș” (Onisifor Ghibu, *Pagini de jurnal*, vol. I, 1935-1963, Editura Albatros, București, 1996, p. 316).

⁶⁴ Mihnea Berindei, Dorin Dobrințu, Armand Goșu (eds.), *Istoria comunismului din România: documente. Perioada Gheorghe Gheorghiu-Dej (1945-1965)*, Editura Humanitas, București, 2009, p. 44.

⁶⁵ *Ibidem*, p. 58.

⁶⁶ A.A. Spănu, *op. cit.*, p. 15.

lucrat până în prezent la S.J.S. Dorohoi acoperit, aducând un frumos aport serviciului”⁶⁷.

Pe de altă parte, în Siguranță nu au fost angajați numai membri ai P.C.R., ci și ai altor formațiuni politice din arcul guvernamental. În zonele în care P.S.D. avea organizații puternice, acest partid a reușit să impună numirea în funcții de conducere la Poliție și Siguranță a unor aderenți ai săi. Spre exemplu, în orașul Hunedoara, unde P.S.D. domina Combinatul Siderurgic din punct de vedere politic, șeful Comisariatului de Poliție și apoi șeful Biroului Siguranță erau membri ai acestui partid. Șeful Direcției Poliției de Siguranță, E. Zamfir, nu era însă deloc de acord cu starea de fapt existentă, el considerând chiar că este destul de „grav”⁶⁸. Desigur însă că numirile aveau girul conducerii P.C.R., care le acceptase din rațiuni politice. Ulterior problema s-a rezolvat, cel puțin în ceea ce privește aderenții P.S.D., în momentul creării P.M.R.

Până la 30 august 1948, angajații Siguranței fiind funcționari publici, din punct de vedere legal politica de personal trebuia să respecte prevederile Statutului acestui corp profesional. Însă dacă acestea ar fi fost aplicate în spiritul reglementărilor, conducerea M.A.I. și a Siguranței s-ar fi lovit de piedici serioase în calea angajării și promovării cadrelor de care avea neapărată nevoie în organele represive. Problemele cele mai mari existau în cazul muncitorilor și țăranilor, ce nu aveau nivelul de studii sau vechimea în muncă stipulate de Statut pentru funcțiile în care trebuiau încadrați (mai ales de la comisar ajutor în sus). Art. 9 din Statutul Funcționarilor Publici prevedea că un comisar ajutor trebuie să fi absolvit cel puțin liceul cu bacalaureat. Dar toate aceste impedimente au fost ocolite prin aplicarea art. 118, ce permitea șefului instituției să dispună derogări pentru cei ce nu îndeplineau unele dintre condițiile cerute.

Înființarea D.G.S.P.

Schimbări semnificative în ceea ce privește angajarea organelor de informații au survenit imediat după înființarea D.G.S.P. În fruntea acestei instituții a fost numit Gheorghe Pintilie, un fost spion sovietic ce, pe lângă sprijinul Moscovei, se bucura și de încrederea deplină a lui Gheorghiu-Dej, Teohari Georgescu și Iosif Chișinevschi, care îl cunoșteau din perioada detenției la Caransebeș⁶⁹. Nu în ultimul rând, foarte probabil a contat și „operativitatea” de care a dat dovadă Pintilie în 1946, în momentul în care a dus la îndeplinire ordinul primit de la conducerea partidului de a-l asasina pe fostul secretar general al P.C.R., Ștefan Foriș, pe care l-a ucis cu brutalitate⁷⁰. Ca adjuncți ai lui Pintilie au fost numiți gen.-mr. Nicolschi Alexandru și gen.-mr. Mazuru Vladimir, adică doi foști spioni sovietici și etnici minoritari.

Marea majoritate a personalului Siguranței și Corpului Detectivilor s-a regăsit în Securitate, aproape toți primind atunci grade de ofițeri și fiind numiți în noile funcții din organigrama acestei instituții.

⁶⁷ A.C.N.S.A.S., fond Cadre, dosar nr. 20.420, f. 4.

⁶⁸ Idem, fond Documentar, dosar nr. 3.452, vol. 3, f. 175.

⁶⁹ C. Troncota, *op. cit.*, p. 38.

⁷⁰ V. Tismăneanu, *op. cit.*, pp. 81-82.

La 1 septembrie 1948, în D.G.S.P. erau încadrați 2.281 ofițeri și subofițeri⁷¹. Cum însă, față de angajații preluați, instituția avea prevăzute în scheme efective mult mai mari (4.641 posturi⁷²), în toamna anului 1948 și primăvara anului 1949 s-a desfășurat o campanie masivă de încadrări. În urma acestei acțiuni, la 11 februarie 1949 numărul angajaților Securității a ajuns la 3.553 persoane⁷³, dar în continuare numărul posturilor vacante era ridicat⁷⁴.

Procentul tinerilor încadrați în acea perioadă în Securitate era foarte ridicat, ei fiind preferați din mai multe considerente. În primul rând erau mult mai mici șansele să fi desfășurat „activitate politică reacționară” în trecut, mai exact să fi fost membri sau simpatizanți ai P.N.Ț., P.N.L. ori ai Mișcării Legionare. Apoi, puteau fi mult mai ușor formați din punct de vedere profesional și ideologic în sensul dorit de regim, ceea ce oferea perspectiva de a se crea cadre cât mai loiale.

Trebuie menționat și faptul că ideea de a lucra în Securitate îi atrăgea pe destul de mulți tineri, membri U.T.M. mai ales, dar nu numai, și aceasta nu doar din prisma salariului, ci și din alte considerente (prestigiu, statutul de ofițer etc.). O activistă U.T.M. își amintește că în acea perioadă „în mediul nostru de tineri entuziaști, Securitatea era percepută ca structura a cărei menire era să ne apere împotriva dușmanului de clasă din interior și a tendințelor de subminare din afară a tinerei noastre democrații populare”⁷⁵.

Desigur, principalul dezavantaj al politicii de încadrare a tinerilor în Securitate îl reprezenta lipsa lor de experiență și chiar de pregătire culturală, ceea ce făcea ca ei să înregistreze deseori insuccese din punct de vedere profesional.

Criteriile și modalitățile de selecție și încadrare

O dată cu înființarea Securității, condițiile pe care trebuiau să le îndeplinească viitorii angajați ai instituției au fost prevăzute în *Statutul ofițerilor și subofițerilor D.G.S.P.* Candidații trebuiau să aibă minim 18 ani, cetățenia română, să cunoască limba română, să fie sănătoși, să nu fi suferit condamnări penale („cu excepția celor care au fost condamnați pentru activitate politică antifascistă”), apoi „să nu fi fost îndepărtat din vreun serviciu public prin vreo măsură disciplinară sau prin efectul legii de purificare a administrațiilor publice”, la care se adăuga și promovarea unui examen de verificare a cunoștințelor generale (ce se desfășura separat pe grade și consta în două probe, scris și oral, nota minimă de trecere fiind 6)⁷⁶.

În 1948, gen.-mr. Mazuru Vladimir, preciza la Cursul de cadre pe care-l predă la Școala de pregătire profesională a Siguranței faptul că recrutarea personalului se făcea „prin concurs, prin organizații de masă, prin recomandări individuale”⁷⁷.

⁷¹ Marius Oprea, *Pagini din „copilăria” Securității române*, în „Dosarele Istoriei”, nr. 5/1996, p. 37.

⁷² Florian Banu, *Studiu introductiv* la F. Dobre (coord.), *Securitatea...*, vol. I, p. XIX.

⁷³ M. Oprea, *op. cit.*, p. 37.

⁷⁴ 1.273 posturi erau încă neocupate (F. Banu, *Studiu introductiv...*, p. XIX).

⁷⁵ Olivia Clătici, *Opțiuni politice... Experiențe politice. Am fost activist al Partidului Comunist Român*, Casa de Editură și Librărie „Nicolae Bălcescu”, București, 2007, p. 215, *apud* F. Banu, *Prezența minoritarilor...*, p. 324.

⁷⁶ F. Banu, „Un deceniu...”, p. 121.

⁷⁷ *Ibidem*, p. 129.

Referitor la calitățile unui viitor angajat al Securității, Teohari Georgescu arăta faptul că accentul nu trebuia pus pe cunoștințele sale culturale și profesionale, ci pe originea socială și pe loialitatea față de regimul comunist: „Dacă un om este sănătos, este devotat, are spirit sănătos, el știe să lovească în dușman fără multă teorie, fără multe cunoștințe profesionale (...) Atunci, în timpul revoluției, sute de muncitori și țărani în Rusia au luat arma în mână și au creat statul sovietic, nu aveau cunoștințe politice și nici aparatul nu avea cunoștințe profesionale pe care le-a căpătat. Și noi o să căpătăm nivel politic, dar aceasta nu este o piedică pentru oamenii sănătoși, pentru muncitori, acei ce simt pentru regimul acesta”⁷⁸. De asemenea, în iulie 1950, col. Patriciu Mihail, șeful D.R.S. Cluj, le arăta subordonaților săi următoarele: „În tovarășii noștri trebuie să fie întruchipate toate calitățile bune ce pot să existe într-un om. Trebuie să fie în așa fel educați ca să-și iubească patria, partidul, Instituția, familia și cartea”⁷⁹.

Una dintre „calitățile” obligatorii unui angajat al Securității era aceea de a avea ură față de opozanții regimului, el trebuind să acționeze fără ezitare împotriva acestora. În anii '50, jurământul militar depus de ofițeri cuprindea și următoarea formulare: „Jur să urăsc din adâncul ființei mele pe toți dușmanii patriei și ai poporului muncitor. Jur să fiu gata oricând, la ordinul Guvernului, să lupt pentru apărarea patriei mele, Republica Populară Română, cu toată dârzenia și priceperea, neprecupețind sângele și viața mea, pentru dobândirea victoriei depline asupra dușmanilor”⁸⁰.

În urma modificării structurii organizatorice a partidului, decisă la Plenara C.C. al P.M.R. din 23-24 ianuarie 1950, asigurarea de către P.M.R. a cadrelor necesare Securității se făcea prin intermediul Secției Administrativ-Politice a C.C. al P.M.R. și al Direcției Generale Politice din M.A.I. Ambele structuri erau subordonate direct Secretariatului C.C. al P.M.R., existând un membru al acestuia care răspundea de activitatea lor. Până în 1952, de coordonarea celor două compartimente se ocupa Teohari Georgescu, în virtutea calităților sale de secretar al C.C. și ministru. La 29 mai 1952, imediat după înlăturarea lui Teohari Georgescu din conducerea partidului, cel care i-a preluat aceste atribuții a fost Iosif Chișinevschi⁸¹.

Secția Administrativ-Politică a primit dreptul de a se ocupa cu selecționarea și repartizarea cadrelor necesare pentru M.A.I. și M.Ap.N., inclusiv a celor superioare, care intrau în nomenclatura C.C.⁸². Atribuțiile secției se limitau însă strict la acest aspect, ea neavând dreptul de a se amesteca în problemele operative.

În timpul regimului Dej, secția amintită a constituit o adevărată pepinieră de cadre pentru Securitate, mulți dintre activiștii săi fiind numiți în funcții de conducere în aparatul de represiune. Cel care a primit sarcina organizării secției a fost Alexandru

⁷⁸ L. Banu, *op. cit.*, pp. 60-61.

⁷⁹ *** *România – viața politică în documente – 1950*, prefață de Alesandru Dușu, București, Arhivele Naționale ale României, 2002, p. 215.

⁸⁰ L. Țăranu, *Problema cadrelor...*, p. 36.

⁸¹ *** *Stenogramele Biroului Politic și ale Secretariatului Comitetului Central al P.M.R.*, vol. IV, partea a II-a, 1952, studiu introductiv de Ioan Scurtu, București, Arhivele Naționale ale României, 2007, p. 175.

⁸² Conform lui Iosif Chișinevschi, „orientarea s-a luat după experiența sovietică” (***) *Stenogramele ședințelor Biroului Politic și ale Secretariatului Comitetului Central al P.M.R.*, vol. III, 1950-1951, studiu introductiv de Ioan Scurtu, București, Arhivele Naționale ale României, 2004, p. 19, 22).

Drăghici, pentru acest scop el fiind trimis în mod special în U.R.S.S., unde a studiat modul de organizare sovietic al sectorului similar⁸³.

Relevant este faptul că însuși Gheorghe Pintilie, înainte de a fi numit în fruntea D.G.S.P., fusese câțiva ani șef al Direcției Politico-Administrativă a C.C.⁸⁴, precursora secției în cauză. Alte exemple ar fi: gen.-mr. Evghenie Tănase (viitor adjunct al ministrului Afacerilor Interne, șef al Direcției a IV-a Contrasabotaj și al Direcției a III-a Informații interne), care a deținut pe rând pozițiile de șef al Sectorului M.A.I., adjunct al șefului secției și șef al Secției Administrativ-Politice în perioada 1950-1953⁸⁵; col. Iani Nicolae, care a fost adjunct al șefului secției și apoi șef al acesteia în perioada 1953-1955, el fiind numit ulterior șef al Direcției Politice 1955-1957, șef al Direcției Regionale M.A.I. București 1957-1963 și șef al Direcției a VI-a Pază și Protocol 1963-1966⁸⁶.

Rolul Direcției Generale Politice din M.A.I. (condusă în perioada 1951-1952 de Alexandru Drăghici) era atât acela de a se asigura de „puritatea” politică a celor trimiși de organele de partid pentru a fi încadrați în Securitate, cât și cel de a selecționa cadrele necesare acestei instituții din rândul elevilor tuturor școlilor și cursurilor organizate de M.A.I.⁸⁷. Pentru rezolvarea acestor probleme, la începutul anilor '50, în interiorul Direcției Generale Politice a fost creată Direcția Cadre (a nu se confunda cu Direcția Cadre din D.G.S.P./D.G.S.S.).

În teritoriu, secțiile de cadre ale Securității din regiuni trebuiau să colaboreze „în toate problemele muncii de cadre, cu unitățile Aparatului Politic, cerând permanent sprijinul de care au nevoie”⁸⁸.

Totodată, Securitatea a început din ce în ce mai mult să-și recruteze singură personalul de care avea nevoie. În primii ani, cea mai uzitată cale a fost aceea a

⁸³ În 1968, în timpul anchetei de partid, Drăghici își amintea următoarele: „Era o secție administrativ-politică. Eu am avut sarcina să organizeze această secție și țineam legătura cu Teohari Georgescu, ca secretar al C.C. și membru în Biroul Politic. Noi am fost un colectiv de trei persoane – D. Petrescu, L. Răutu și eu – în Uniunea Sovietică în 1949 și am făcut un așa-zis studiu din experiența sovietică (...) Între altele s-a pus și problema atribuțiilor acestei secții administrativ-politice. După ce am venit de acolo am prezentat raportul Biroului Politic și s-a hotărât înființarea acestei secții. Eu pe atunci eram secretar al organizației București. Am fost chemat la tov. Moghioroș, care era secretar al C.C., și mi s-a dat sarcina să înființez această secție administrativ-politică” (Gh. Buzatu, M. Chirițoiu, *op. cit.*, p. 191).

⁸⁴ D. Deletant, *op. cit.*, p. 27.

⁸⁵ Gen.-mr. Evghenie a condus Secția Administrativ-Politică a C.C. al P.C.R. în perioada 1 ianuarie-1 octombrie 1953 (vezi detalii biografice în A.C.N.S.A.S., fond Cadre, dosar nr. 27, f. 2, precum și referatele de cadre publicate în F. Dobre (coord.), *Securitatea...*, vol. I, pp. 190-193).

⁸⁶ Nicolae Ioniță, *Fișe biografice ale șefilor de direcții centrale din Securitate, în anii '60*, în „Caietele C.N.S.A.S.”, nr. 3/2009, pp. 116-117.

⁸⁷ În data de 13 iunie 1950, un colectiv format din cadre din conducerea M.A.I. a ordonat ca în maxim o săptămână Direcția Generală Politică să selecționeze 110 elevi din școlile ministerului, „care vor fi puși la dispoziția D.G.S.P. pentru tov. col. Naum”, în încercarea de a suplini deficitul de personal al Serviciului Contrainformații al Trupelor M.A.I., condus de acest ofițer. Ordinul prevedea și faptul că „selecționarea acestor elevi din punct de vedere al apartenenței politice se va face în felul următor: 40 elevi membri de partid, iar restul membri U.T.M.” (A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 199, f. 364).

⁸⁸ F. Dobre (coord.), *Securitatea...*, vol. I, p. 47.

încadrării tinerilor care-și satisfăceau stagiul militar în unitățile M.F.A. și ale M.A.I., profitând de faptul că aceștia puteau fi verificați mult mai ușor. Criteriile după care aceștia au fost selecționați era acela al originii sociale, ce trebuia să fie „sănătoasă” (fii de muncitori sau de țărani săraci și mijlocași), al profesiei (prevalând cea de muncitor), la care se adăugau apartenența la P.M.R. sau U.T.M., precum și o minimă pregătire școlară⁸⁹. Din armată, erau preferați mai ales tinerii ce activau pe linie de E.C.P., care prezentau garanția loialității politice și cea a unei pregătiri ideologice mai avansate. Oricum, aceste persoane erau trimise la cursuri și școli de Securitate pentru a li se asigura o anumită instruire de specialitate, înainte de a primi grade de ofițer sau subofițer și a fi încadrați în munca informativ-operativă.

Dreptul de a-și selecționa propriile cadre îl aveau și direcțiile regionale de Securitate, care puteau să încadreze direct subofițeri și ofițeri până la funcția de șef de serviciu, inclusiv. De asemenea, aceste structuri erau abilitate și să propună înaintarea în grad „la excepțional” a cadrelor care „s-au evidențiat în lupta cu contrarevoluționarii”⁹⁰.

Întrucât loialitatea ideologică și politică prima, toate persoanele care intrau în Securitate trebuiau să provină în mod obligatoriu din rândul membrilor P.M.R. sau U.T.M. sau din cel al candidaților de partid⁹¹. În practică, această directivă nu era respectată întocmai, până la sfârșitul anilor '60 existând constant un procent de aproximativ 5% din personal care nu aderase la partidul comunist⁹².

Deoarece prima cerință pe care personalul Securității trebuia s-o îndeplinească a fost aceea a adeziunii totale la partid și regim, P.M.R. a trimis cu precădere activiști și propagandiști care se remarcaseră prin munca depusă fie pe linie de partid sau în formațiunile politice satelite acestuia, fie pe linie sindicală, fie în alte organizații.

În 1950, col. Guțan Alexandru, locuitor al șefului Direcției Politice, afirma: „Noi n-am venit singuri, pe noi ne-a trimis partidul și, când ne-a trimis, ne-a verificat (...) Partidul, Comitetul Central, a luat măsuri ca în Securitate, în adevăr, să intre tovarăși de o deplină încredere”⁹³. Și Ion Stănescu arăta, în 1968, că încă de la înființarea Securității „partidul s-a preocupat de selecționarea și trimiterea, spre a lucra în organele represive, a unor membri de partid cu calități deosebite”⁹⁴.

Cadrele nou angajate erau repartizate în muncă în raport de nevoile de moment sau de locurile vacante existente în schemele de organizare ale unităților. De regulă, persoanele selecționate de către direcțiile regionale de Securitate erau numite în funcții în cadrul acestor unități, fie la sediul regiunii, fie în județe/raioane⁹⁵.

⁸⁹ Ionel Gal, *Rațiune și represiune în Ministerul de Interne. 1965-1989*, vol. 1, Iași, Editura Do-Minor, 2001, p. 216.

⁹⁰ F. Dobre (coord.), *Securitatea...*, vol. I, p. 25.

⁹¹ *Ibidem*.

⁹² În februarie 1949, procentul celor „fără de partid” era de 5% (G. Catalan, M. Stănescu, *op. cit.*, p. 42), el coborând foarte puțin până în 1956, când se cifra la 4,36%, la care se adăugau însă cei 0,17% excluși din P.M.R., precum și cei 7,35% angajați cu un statut politic relativ incert, ei fiind excluși din U.T.M. pentru depășirea limitei de vârstă (F. Banu, *Studiu introductiv...*, p. XXII).

⁹³ *Ibidem*, p. XXI.

⁹⁴ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 12.603, f. 44.

⁹⁵ În anul 1951, principalele atribuții ale secțiilor cadre ce fuseseră la direcțiile regionale de Securitate erau următoarele: „alege cadrele necesare în vederea completării efectivelor organelor

Numirile în funcțiile de conducere la nivel înalt trebuiau aprobate în prealabil de Secretariatul C.C. al P.M.R., conducerea partidului dorind să se asigure că persoanele numite erau de încredere și puteau face față sarcinilor. Spre exemplu, în ședința din 16 mai 1949, Secretariatul C.C. a avizat numirea lui Ioan Baciu⁹⁶, fost președinte al Comitetului Județean Provizoriu P.M.R. Brașov, în funcția de subdirector general al Direcției Generale a Penitenciarelor, aceasta după ce într-o ședință anterioară respinsese numirea în acest post a lui Grigore Naum, viitorul șef al Direcției a V-a Contrainformații Militare⁹⁷. Aprobarea Secretariatului era necesară și pentru acordarea unui grad superior activiștilor de partid încadrați în Securitate⁹⁸.

În februarie 1949, compoziția socială a angajaților Securității reflecta deja faptul că în România puterea era exercitată de către „dictatura proletariatului”: 64% erau muncitori, 28% funcționari, 4% țărani, 2% intelectuali și 2% cu origine necunoscută⁹⁹. 95% dintre aceste persoane erau membri ai P.M.R.¹⁰⁰.

Din punct de vedere etnic, 83% din angajați erau români, 10% evrei, 6% maghiari, iar restul de 1% aparțineau altor minorități. Aceste cifre nu se regăsesc însă și la nivelul ofițerilor superiori, unde procentul românilor era de 63,3%, iar ponderea evreilor creștea sensibil, la 25%, urmați de maghiari (5%), ucrainenii (3,3%), în timp ce cehii și armenii cumulau 3,4%¹⁰¹.

Din 17 februarie 1949, efectivele Securității au crescut foarte mult, ca urmare a înființării Trupelor de Securitate¹⁰², iar apoi se vor mări treptat până în anul 1956, pe măsura diversificării și creșterii volumului de activitate. Spre exemplu, la 1 iulie 1949 personalul D.G.S.P. a fost suplimentat cu 2.611 posturi¹⁰³ (însă imensa lor majoritate nu în sectoarele informativ-operative, ci în compartimentele politice, tehnice și administrative – personal de pază, șoferi, oameni de serviciu etc.¹⁰⁴). Apoi, la 1 ianuarie

direcțiunii regionale, repartizează cadrele, ducă muncă de cunoaștere, educare, îndrumare și promovare a cadrelor, în spiritul liniei trasate de P.M.R.”. Acestea trebuia selecționate numai din rândul membrilor și candidaților P.M.R. sau U.T.M., „aflați în funcții civile sau în cadrul trupelor M.A.I. și M.F.A.” (F. Dobre (coord.), *Securitatea...*, vol. I, pp. 46-47).

⁹⁶ Peste numai câteva luni, la 19 septembrie 1949, Ioan Baciu avea să fie numit director general al D.G.P., funcție pe care a deținut-o până în octombrie 1952. Vezi date biografice în M. Burcea, M. Stan, M. Bumbăș, *op. cit.*, pp. 85-89).

⁹⁷ *** *Stenogramele ședințelor Biroului Politic al Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român*, vol. II, 1949, studiu introductiv de Ioan Scurtu, București, Arhivele Naționale ale României, 2003, p. 260, 267.

⁹⁸ În ședința din 26 mai 1949, Secretariatul a aprobat propunerea lui Teohari Georgescu ca „tov. Drăgan, care a fost dat la Ministerul de Interne”, să primească gradul de locotenent-colonel (*Ibidem*, p. 279).

⁹⁹ F. Banu, *Studiu introductiv...*, p. XIX.

¹⁰⁰ G. Catalan, M. Stănescu, *op. cit.*, p. 42.

¹⁰¹ *Ibidem*.

¹⁰² *Ibidem*, p. 40.

¹⁰³ Decizia a fost luată la 10 martie 1949, într-o ședință ținută de Teohari Georgescu cu Pintilie, Nicolschi și Mazuru, pe motiv că „sarcinile D.G.S.P. devin din ce în ce mai mari” (F. Banu, „*Un deceniu...*”, p. 118). Punerea ei în practică s-a făcut prin Hotărârea nr. 6.260/20 iunie 1949 a lui Teohari Georgescu (A.C.N.S.A.S., fond D.M.R.U. a M.I., inventar nr. 7.347/3, f. 42).

¹⁰⁴ F. Banu, „*Un deceniu...*”, pp. 118-119.

1951, ca urmare a raionării, schema D.G.S.S. s-a mărit de la 7.252 posturi la 15.280 posturi, din care doar 7.853 erau încadrate cu personal, restul de 7.427 trebuind ocupate în doi ani¹⁰⁵.

Sporirea numărului de posturi din schemele de organizare punea însă o presiune extraordinară în direcția angajării de noi cadre, care să suplinească deficitul de ofițeri și subofițeri.

Numărul mare de posturi vacante, existente mai ales la compartimentele teritoriale, s-a reflectat direct și în calitatea activității desfășurate de aceste structuri ale Securității. La 20 noiembrie 1949, aflat în inspecție la S.J.S.P. Fălciu, lt.-col. Pandelea N.V. constata că serviciul era încadrat în proporție de doar 40% din efectivul prevăzut, fapt care „a împiedicat foarte mult la cuprinderea și dezvoltarea muncii”. Lipsa cadrelor a împiedicat și constituirea celor două birouri locale de Securitate ce trebuiau să ființeze în județ. Pentru a rezolva problema deficitului de personal, lt.-col. Pandelea a cerut ajutorul secretarului Comitetului județean de partid, ce a fost de acord ca, împreună cu șeful S.J.S.P. Fălciu și responsabilul de cadre, „să înceapă o campanie temeinică de recrutare de cadre corespunzătoare muncii noastre”¹⁰⁶.

În perioada de început a Securității, conducerea instituției era mulțumită de activitatea cadrelor sale, cu toată lipsa lor de pregătire culturală și profesională. În 1949, Gheorghe Pintilie afirma următoarele: „Am ajuns ca majoritatea funcționarilor noștri să fie muncitori și țărani veniți din fabrici și care, deși nu au știut să țină tocul în mână, totuși astăzi putem spune că este un succes al tovarășilor noștri muncitori că au depus efort și au avut rezultate bune în muncă”¹⁰⁷.

Din punct de vedere al categoriei sociale din care proveneau angajații Securității, în 1951 muncitorii și țăranii săraci erau net majoritari: 4.173 muncitori, 143 muncitori agricoli, 3.484 țărani săraci, 508 mijlocași, 853 funcționari, 131 meseriași, 107 comercianți¹⁰⁸.

Însă nu peste tot această pondere era respectată, în anumite unități și mai ales în direcțiile centrale, numărul muncitorilor era mult mai redus decât al celor din alte categorii. În București, cu precădere, și în orașele mari, personalul încadrat avea o proveniență mult mai eclectică, aparținând unei multitudini de profesii și categorii sociale. Toți au fost angajați pe diverse căi, neputând fi exclus tradiționalul sistem al „recomandărilor” și „intervențiilor”. Simpla apartenență la P.C.R., chiar și din oportunism, a deschis calea intrării în Securitate a numeroase persoane ce nu se încadrau în tiparul social și profesional dorit de regim (muncitori sau țărani săraci).

În 1951, col. Dincă Tudor afirma – referitor la cadrele Direcției Anchetate: „Dintre toți lucrătorii anchetatori nu erau decât vreo 6-7 muncitori de fabrică, restul erau funcționari, chelneri, frizeri, vânzători de prăvălie, fotografi etc. Muncitorii

¹⁰⁵ F. Banu, *Studiu introductiv...*, p. XX.

¹⁰⁶ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 15.617, f. 105.

¹⁰⁷ M. Oprea, *op. cit.*, p. 37.

¹⁰⁸ Camelia Duică, *Criterii de recrutare a cadrelor M.A.I.*, în Gheorghe Onișoru (coord.), *Totalitarism și rezistență, teroare și presiune în România comunistă*, București, C.N.S.A.S., 2001, p. 53.

proveniți din fabrică se prezentau destul de slab, atât în munca profesională, cât și în munca politică”¹⁰⁹.

Puse în fața cererilor tot mai mari de personal primite din partea Securității – la care se adăugau și cele ale altor instituții¹¹⁰ – organele de partid au recurs din ce în ce mai puțin la încadrarea activiștilor proprii (aceasta și pentru că hemoragiile repetate de cadre din P.M.R. au dus la slăbirea capacității lui organizatorice și propagandistice¹¹¹). Nu se poate însă afirma că partidul ar fi stopat cu totul trimiterea cadrelor sale în Securitate, o practică care, de altfel, se va menține pe întreaga perioadă a regimului comunist. În 1968, Ion Stănescu arăta că „în decursul anilor au fost trimiși în munca de securitate mii de activiști de partid și U.T.C. dintre cei mai buni”¹¹².

Prin urmare, începând de la sfârșitul anului 1949, numărul persoanelor trimise de P.M.R. în Securitate va fi tot mai redus față de anii precedenți. Cu precădere, numirea acestora s-a făcut doar în anumite funcții de conducere și posturi-cheie, unde era vital ca partidul să aibă oameni de încredere.

În astfel de poziții, au fost plasați activiști cu experiență, ce se remarcaseră în diferite acțiuni conduse de P.M.R., mai ales în timpul campaniei de verificare a membrilor de partid din anii 1949-1950. Cele mai cunoscute exemple sunt Aurel Stancu – șeful Direcției Securității Capitalei, Grigore Naum – șeful Direcției a V-a Contrainformații Militare sau Wiliam Steskal – șef al S.J.S.P. Reșița și apoi locuitor și șef al D.R.S. Timișoara¹¹³, ce conduseseră anterior comisiile de verificare a membrilor P.M.R. din județele Arad, Constanța¹¹⁴ și Oravița. De asemenea, în funcții de conducere

¹⁰⁹ F. Banu, „Un deceniu...”, p. 253.

¹¹⁰ În 1949 exista o adevărată competiție între armată și M.A.I., fiecare dorind să primească cele mai bune cadre trimise de partid (L. Țăranu, *Problema cadrelor...*, p. 30).

¹¹¹ La ședința din 7 iunie 1949 a Secretariatului C.C. al P.M.R., când s-a discutat solicitarea Armatei de a i se da peste 900 cadre din rândul activiștilor de partid, Alexandru Moghioroș, secretarul responsabil cu problemele organizatorice, cerea „să se stabilească până unde putem merge cu luarea oamenilor, pentru că cele mai bune elemente din aparatul de partid le băgăm în aparatul de stat”, iar Ana Pauker opina și ea că „nu este just să mergem pe linia de a lua cadre gata făcute, ci trebuie să ridicăm oameni noi cu îndrăzneală”. Și Vasile Luca, în ședința Secretariatului din 28 octombrie 1949, a exprimat un punct de vedere similar: „E cea mai comodă cale ca să se ceară secretari de partid, președinți de sindicate, să scoatem muncitori calificați de care ducem atâta lipsă. În condițiile actuale ale luptei de clasă nu putem să slăbim organizațiile de partid și sindicale cu asemenea proceduri. Trebuie luați muncitori cinstiți, țărani săraci mai dezghețați, pe care-i pui la învățătură. Creezi cadre treptat” (***) *Stenogramele...*, vol. II, 1949, p. 286, 542).

¹¹² A.C.N.S.A.S., fond Documentar București, dosar nr. 9.837, f. 186.

¹¹³ Steskal a fost încadrat în Securitate la 1 septembrie 1950 (A.C.N.S.A.S., fond Cadre, dosar nr. 71, f. 50).

¹¹⁴ În timpul verificărilor, Grigore Naum a avut de departe cea mai dură atitudine din rândul tuturor președinților comisiilor județene de verificare: „Comisia de verificare nu poate să ducă până la capăt un caz. Putem descoperi un dușman, trei, izolat, dar dacă sunt mai mulți, decât dacă nu predăm astfel de cazuri Securității și să-l ducă până la capăt. Ori e alb ori e negru, iese acolo. Ori spune totul ori să nu mai poată spune nimic niciodată (...) ca să ajungem până la capăt trebuie să aplicăm aceste metode, altfel nu vom putea descoperi dușmani” (***) *Stenogramele...*, vol. II, 1949, p. 351).

(îndeosebi locuitori politici la direcțiile regionale) au fost încadrați și unii dintre absolvenții primelor serii de la Universitatea „Ștefan Gheorghiu”¹¹⁵. În mod similar s-a procedat și în ceea ce privește numirea unor oameni de încredere în anumite funcții cheie din alte departamente ale M.A.I.¹¹⁶.

Pentru a se asigura totuși prezența în structurile Securității a unor angajați cu o foarte bună pregătire ideologică, partidul a început să trimită un număr destul de apreciabil de activiști ai U.T.M. sau ai altor organizații afiliate P.M.R.¹¹⁷.

S-a recurs și la metoda încadrării în aparat a acelor activiști ai U.T.M. care depășiseră vârsta maximă admisă de statut și care trebuia excluși din organizație. Conform memoriilor unei activiste de partid, mulți dintre ei au fost trimiși de P.M.R. la Securitate, ceea ce echivala cu o promovare¹¹⁸.

Însă nu întotdeauna membrii de partid sau U.T.M. selectați pentru încadrarea în Securitate s-au ridicat la înălțimea așteptărilor. Deseori aceștia au fost scoși după scurt timp, întrucât fie nu reușeau să se achite cât de cât mulțumitor de sarcinile primite, fie comiteau diverse abateri disciplinare. În anumite unități, proporția celor trecuți în rezervă din astfel de motive depășește cu mult procentajul celor care au reușit să se mențină în aparat. Spre exemplu, la D.R.S. Cluj, din cei 36 activiști de partid trimiși de P.M.R. după 1948 mai erau în activitate numai patru în 1968¹¹⁹.

Pentru a rezolva problema deficitului de personal din Securitate, P.M.R. și-a îndreptat atenția preponderent asupra muncitorilor din fabrici. Ei au alcătuit majoritatea cadrelor angajate la sfârșitul anilor '40 și începutul anilor '50. Selecționarea lor s-a făcut de regulă de către organele centrale și locale ale P.M.R., conform hotărârii Secretariatului C.C. al P.M.R. din 10 iulie 1948¹²⁰, pe baza criteriilor stabilite la 3 iunie 1948. Au fost scoși direct din producție, trimiși la școli sau cursuri de Securitate de câteva luni (maxim un an) și încadrați apoi în organele de represiune.

O altă categorie socială din rândul căreia s-au recrutat cu preponderență ofițerii și subofițerii de Securitate a fost țărâncea, cu precădere mica țărâncea („țărâni cu

¹¹⁵ În 1949, Ioan Jivin, fost electrician, a fost încadrat direct locuitor politic la D.R.S. Pitești, cu gradul de locotenent (A.C.N.S.A.S., fond D.M.R.U. a M.I., dosar nr. 7.353, vol. 13, f. 42).

¹¹⁶ Iosif Sicherman, care a condus Penitenciarul Sighet în perioada 1949-1950, a fost numit în funcție și ca urmare a activității desfășurate de el în cadrul Comisiei de verificare a membrilor de partid din județul Maramureș. Ce-i drept, el avea și alte „calități”: membru al P.C.d.R. din 1935, motiv pentru care a fost închis trei ani la Doftana și Caransebeș, fost prizonier în U.R.S.S., de unde s-a repatriat în 1945 (Andreea Fürtös, *Personalul administrativ al Penitenciarului Sighet (1950-1955)*. *Profiluri umane*, în „Anuarul Institutului de Istorie «George Barițiu» din Cluj-Napoca”, tom XLVI/2007, p. 404).

¹¹⁷ În martie 1952, Gheorghe Rațiu – viitor șef al Direcției I – a fost încadrat ca ofițer în Securitate, ținându-se cont de faptul că era instructor la Plasa U.T.M. Mediaș și fusese brigadier voluntar pe șantierul Salva-Vișeu (Gheorghe Rațiu, *Raze de lumină pe cărări întunecate*, București, Editura Paco, 1996, p. 17).

¹¹⁸ O. Clătici, *op. cit.*, p. 215, *apud* F. Banu, *Prezența minoritarilor...*, p. 324.

¹¹⁹ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 87, f. 8.

¹²⁰ „Secretariatul C.C. va da toată atenția nevoilor de cadre a D.G.S.P., trimițând numai elemente verificate, ca în timpul cel mai scurt să poată acoperi întreg efectivul conform schemei de încadrare” (F. Dobre – coord., *Securitatea...*, vol. I, p. 10).

gospodărie mică”). Existau însă și cadre provenite din rândul țărănimii mijlocașe și chiar din al celei mai înstărite (a „chiaburimii”).

Condiția indispensabilă ce trebuia îndeplinită de aceste categorii de persoane era aceea a apartenenței la P.M.R. Membrii de partid proveniți din rândul „claselor exploatare” li se treceau uneori cu vederea chiar și unele mici probleme biografice sau de origine socială. Baltag Dumitru, viitorul șef al I.S.J. Tulcea, fierar și membru P.M.R., a fost încadrat în Securitate în 1949, în pofida faptului că tatăl său a fost exclus din partid chiar în acel an pentru că „a avut prăvălie în trecut”¹²¹.

După selecționare, în încercarea de a preveni intrarea în Securitate a unor persoane necorespunzătoare, erau efectuate verificări – se pare după un model sovietic – ale biografiilor celor în cauză, care se extindeau și asupra rudelor acestora¹²². În opinia unor cercetători, cu care suntem de acord, peste 80% din personalul D.G.S.P. a fost încadrat „pe baza purității dosarului”¹²³. Biografiile și comportamentul cadrelor erau atent analizate chiar dacă ele proveneau din alte structuri informative secrete, cum ar fi Serviciul de Informații al Armatei (S.I.A.)¹²⁴.

Conform Cursului de cadre predat în 1948 de gen.-mr. Mazuru Vladimir la Școala de pregătire profesională a Siguranței, celor selecționați li se verificau: „moralitatea trecută și prezentă, activitatea politică și profesională din trecut și prezent, situația materială din trecut și prezent, starea civilă”. Operațiunea consta în purtarea unor discuții, urmate de solicitarea autobiografiei, care era confruntată cu caracterizări și referințe de la alte persoane care-l cunoșteau pe solicitant, datele fiind completate cu „verificarea pe teren” – la partid, la domiciliu și la locul de muncă¹²⁵.

Din punct de vedere formal, era obligatoriu ca un dosar de cadre să cuprindă anumite tipuri de acte, cum ar fi autobiografia, foaia de serviciu, foaia de notare, materialele de verificare specială, copii după acte personale, angajamentul și jurământul militar¹²⁶.

Până la Proclamarea R.P.R., angajații Siguranței – în virtutea faptului că erau funcționari publici – trebuiau să depună la încadrare un jurământ de loialitate față de rege și țară, ce trebuia dat în fața preotului paroh și a șefului unității, ultimul având însă doar rolul de asistent. Chiar a doua zi după abdicarea Regelui Mihai, toți angajații Siguranței au fost obligați să presteze un nou jurământ, prin care acum se puneau în

¹²¹ Florica Dobre (coord.), Elis Neagoe-Pleșa, Liviu Pleșa (eds.), *Securitatea. Structuri – cadre. Obiective și metode*, vol. II, 1967-1989, studiu introductiv de Elis Neagoe-Pleșa și Liviu Pleșa, București, Editura Enciclopedică, 2006, p. 122.

¹²² „Dosarele de cadre, cu informații detaliate nu numai despre persoana în cauză, dar și despre rudele acesteia, au fost riguros întocmite după modele rusești și nemțești (...) După absolvirea școlii de ofițeri, dosarele se completau cu alte date și căpătau caracterul unui fetiș, o putere magică, ce te putea propulsa în ierarhia militară sau te putea azvârli în purgatoriu” (I. Gal, *op. cit.*, p. 216)

¹²³ L. Țăranu, *Problema cadrelor...*, p. 31.

¹²⁴ În ședința Secretariatului C.C. al P.M.R. din 9 ianuarie 1950, s-a decis ca S.I.A. să treacă de la M.Ap.N. la M.A.I., dar în prealabil „cadrele S.I.A. vor trebui revizuite de acord cu M.A.I., elementele necorespunzătoare înlăturate” (***) *România...*, p. 24).

¹²⁵ F. Banu, „Un deceniu...”, p. 129.

¹²⁶ *Ibidem*, p. 145.

slujba poporului: „Jur a fi credincios poporului și de a apăra R.P.R. împotriva dușmanilor din afară și dinăuntru”¹²⁷. După 30 august 1948, fiecare angajat al M.A.I. depunea la încadrare jurământul militar.

Pentru cei căsătoriți se întocmea și o fișă referitoare la soție și la familia acesteia. Procedura era puțin mai complicată pentru cei care doreau să se căsătorească. Decretul M.A.N. nr. 60 din 18 februarie 1949 stabilea obligația militarilor activi ai R.P.R. de a obține o aprobare prealabilă din partea unității în care erau angajați. Pentru aceasta, trebuia adus un *Certificat de moralitate și devotament față de R.P.R.* al viitoarei soții (emis de sindicat sau de Sfatul Popular), după care se efectua o verificare pe teren a soției și a familiei acesteia. Conform decretului, cadrele ce se căsătoreau fără aviz urmau să fie disponibilizate¹²⁸. Decretul nr. 60 a fost abrogat de M.A.N. la 16 februarie 1954 prin Decretul nr. 12.

Biografiile angajaților Securității au fost apoi analizate pe scară extinsă în perioada 1949-1950, în timpul acțiunii de verificare a tuturor membrilor de partid, procedura continuând și în perioada următoare, dar cu o amploare mult mai redusă. Organele de cadre din Securitate cereau referințe biografice de la diferite persoane care-l cunoșteau pe cel angajat sau propus pentru încadrare, încercând să acopere întreaga activitate anterioară a acestuia, inclusiv pe cea din anii de școală.

La sfârșitul anilor '40 și prima jumătate anilor '50, când nevoia de cadre a fost foarte mare, verificările erau făcute deseori cu superficialitate¹²⁹, astfel încât în Securitate au pătruns un număr ridicat de persoane, care apoi au trebuit să fie trecute în rezervă¹³⁰. În ședința Biroului Politic din 19-21 februarie 1952, Teohari Georgescu recunoștea faptul că aspectul nu putea fi neglijat: „Problema pentru noi nu este de a scoate elementele vechi, compromise, dușmănoase, dar și aceea de a verifica elementele noi. La Ministerul de Interne sunt elemente noi, dar nu înseamnă că suntem scutiți să avem surprize. Îl cercetezi, îl verifici din punct de vedere politic, ca pe urmă să vezi că este băgat într-o sectă religioasă¹³¹ sau așa ceva. Ce să fac cu un asemenea element într-

¹²⁷ A.C.N.S.A.S., fond Cadre, dosar nr. 301, f. 13.

¹²⁸ M. Burcea, M. Stan, M. Bumbăș, *op. cit.*, pp. 49-50.

¹²⁹ Un control din mai 1950 făcut la S.J.S.P. Roman, evidențiază faptul că șeful Biroului Cadre, slt. Ababei Mihai, „animat de dorința de a-și îndeplini planul de muncă în problema recrutărilor, a trecut cu multă ușurință peste anumite contraziceri și nelămuriri ce rezultă din materialul de verificare” (A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 15.617, f. 174).

¹³⁰ Într-un *Raport asupra rezultatelor obținute de Trupele de Grăniceri și Securitate în anul 1951* se arată faptul că – deși în acel an au fost scoase câteva sute de cadre din aceste structuri – „mai există elemente necorespunzătoare, care trebuie îndepărtate. Aceasta se datorește mai ales faptului că munca de cadre în aceste comandamente nu a fost bine condusă și acestea nu au reușit încă să aibă o documentare precisă asupra cadrelor”, cerându-se ca „Secția Cadre a Comandamentului [Trupelor de Securitate – n.n.] să devină organul de cunoaștere a cadrelor și nu numai un înregistrator al ofițerilor și reangajaților. Documentele pentru caracterizarea oamenilor să se întocmească cu mai mult simț de răspundere și să nu cuprindă aprecieri generale, ci fapte concrete” (A.M.I., fond Direcția Secretariat-Juridică, inventar nr. 4.311, dosar nr. II/B/4, f. 66, 2).

¹³¹ Spre exemplu, lt. Șendroi Gheorghe, ofițer la D.R.S. Timișoara, a fost trecut în rezervă la 5 octombrie 1951, prin Decizia nr. 944, emisă de Gheorghe Pintilie. Conform acestui document,

un aparat unde trebuie să ai oameni întregi?”¹³². Cu toate acestea, în același an, ministrul admitea faptul că nu a dat o foarte mare atenție verificării continue a cadrelor nou încadrate în Securitate, considerându-le aprioric ca fiind de încredere¹³³.

Un exemplu celebru este cel al lui Mihai Pacepa. Încadrat în 1951 în Securitate, datele prezentate de acesta în autobiografie nu au fost verificate, astfel încât el a reușit să ascundă mai multe „pete” existente în trecutul său: apartenența la Y.M.C.A. și la organizația de tineret a P.N.L. ori participarea la unele manifestații anticomuniste și frecventarea Bibliotecii Americane. El a scăpat și după verificările din 1952, profitând de relațiile de prietenie existente între tatăl său și gen.-mr. Demeter Alexandru, șeful Direcției Cadre¹³⁴.

Există așadar o distanță uriașă între modelele teoretice de verificare preluate de la sovietici și transpunerea lor în practică.

Se acorda atenție și stării de sănătate a celor încadrați. În 1948, fiecare nou angajat al Securității trebuia să semneze o declarație că nu a suferit și nu suferă de epilepsie¹³⁵.

De la începutul anilor '50, pentru ocuparea unora dintre posturile de conducere, s-a recurs tot mai mult la promovarea cadrelor angajate în sistemul represiv în 1945-1946, deoarece între timp căpătaseră experiență și dovediseră că regimul putea avea încredere în ele¹³⁶.

În același timp, partidul și-a instalat activiști de încredere în funcțiile de conducere de vârf, adică în fruntea unităților centrale și regionale. Un val semnificativ de astfel de numiri a avut loc în anul 1950.

În această perioadă de început a Securității, chiar când nevoia de cadre era mare, conducătorii instituției s-au confruntat cu numeroase tipuri de probleme în încadrarea cu personal. Spre exemplu, unele dintre persoanele selectate, verificate și încadrate, de regulă cele cu grade inferioare și din organele teritoriale, au refuzat să se prezinte la posturile unde au fost repartizate, fiind probabil nemulțumite de locul de muncă primit. Din motivul prezentat anterior, la 20 februarie 1949, Gheorghe Pintilie a

motivul l-a constituit faptul că ofițerul, în perioada 1937-1940, „a activat intens în secta religioasă Oastea Domnului (...) participând la toate ședințele acestora” și prin urmare „nu prezintă încredere pentru munca de Securitate” (A.C.N.S.A.S., fond D.M.R.U. a M.I., dosar nr. 7.506, vol. 2, f. 129).

¹³² *** *Stenogramele Biroului Politic și ale Secretariatului Comitetului Central al P.M.R.*, vol. IV, partea I, 1952, studiu introductiv de Ioan Scurtu, București, Arhivele Naționale ale României, 2006, p. 36.

¹³³ Teohari Georgescu la Plenara C.C. al P.M.R. din 26-27 mai 1952: „când într-un sector ca Securitatea n-am avut nici un element vechi, ci numai noi, am considerat că prin prezența elementelor noi deja avem garanții și putem să ne ocupăm de alte sectoare și am scăpat puțin din atenția noastră acest sector. S-a dovedit că aceasta n-a fost just, că nu-i suficient să schimbi elementele vechi cu altele noi, ci trebuie continuu să fii vigilent, pentru că și între elementele noi venite sunt elemente dușmănoase” (***) *Stenogramele...*, vol. IV, partea a II-a, p. 111).

¹³⁴ Liviu Țăranu, *Oamenii Securității la începutul anilor '60*. Cursus honorum, solde și organizare, în „Anuarul Muzeului Marinei Române”, tom XIV, 2011, pp. 379-394, p. 379.

¹³⁵ A.C.N.S.A.S., fond Cadre, dosar nr. 22.729, f. 5.

¹³⁶ L. Țăranu, *Problema cadrelor...*, p. 30.

fost nevoit să anuleze încadrările în Securitate a șase persoane¹³⁷. Cazurile de acest tip au continuat să apară pe tot parcursul anilor 1949-1950¹³⁸. Direcția Cadre distribuia însă noii angajați în funcție de nevoile operative și de posturile vacante existente, nu de dorințele acestora.

Tot acum se înregistrează și primele plecări benevole din rândurile Securității. Motivele principale le-au reprezentat: distanța mare față de familie, raportată la localitatea unde au fost repartizați; nerezolvarea satisfăcătoare a unor probleme locative¹³⁹; boala, cauzată uneori de orele îndelungate de muncă pe teren; lipsa de pasiune față de munca de Securitate sau diferite alte motive¹⁴⁰.

Apoi, fiind conștiente de activitatea represivă pe care o desfășurau, unele persoane își manifestau dorința de a pleca din Securitate, temându-se că vor avea de suferit în eventualitatea căderii regimului comunist. La 19 noiembrie 1949, șeful D.R.S. Iași, lt.-col. Pandelea, prezenta cazul plt. maj. Buză Dumitru, de la S.J.S.P. Vaslui, „care vrea să-și dea demisia și care a afirmat că «nu îi este dragă munca de Securitate», lăsând să se înțeleagă, prin atitudinea și felul său de a fi, că i-ar fi frică «să nu se întoarcă roata»¹⁴¹. De altfel, fenomenul demisiilor din Securitate s-a manifestat la scurt timp după înființarea instituției¹⁴² și uneori nu a fost vorba doar de câteva cazuri izolate. De pildă, în luna ianuarie 1949, Gheorghe Pintilie a aprobat demisia a cinci ofițeri și subofițeri¹⁴³, iar cereri similare au continuat să fie avizate pe tot parcursul anului 1949.

Promovarea cadrelor obediente

Obediența față de regim era o condiție aproape obligatorie pentru încadrarea sau menținerea cadrelor în Securitate și pentru că P.M.R. avea stringentă nevoie de astfel de cadre pentru a-și putea impune politica represivă.

După abolirea monarhiei, Partidul Comunist a trecut rapid la punerea în practică a numeroase măsuri prin care și-a consolidat puterea politică și economică

¹³⁷ Este vorba de slt. Bogdan Petru, numit la Biroul Lupeni, plt. maj. Florescu Constantin, la Biroul Orăștie, plt. Groza Vasile, plt. maj. Ciobotă Mihai, plt. maj. Chicideanu Ioan și plt. Mărgineanu Nicolae, toți numiți la S.J.S.P. Alba (A.C.N.S.A.S., fond D.M.R.U. a M.I., dosar nr. 7.347, vol. 8, f. 96)

¹³⁸ La 10 și 18 noiembrie 1949, Gheorghe Pintilie anula deciziile anterioare de încadrare a 18 subofițeri, întrucât persoanele în cauză nu se prezentaseră la post (A.C.N.S.A.S., fond D.M.R.U. a M.I., dosar nr. 7.348, vol. 16, ff. 38-42).

¹³⁹ Uneori, pentru a asigura locuințe ofițerilor săi, Securitatea trebuia să recurgă la metode represive, cum ar fi evacuarea forțată din casele ce le dețineau a familiilor unor persoane arestate sau „cu manifestări dușmănoase”. La 31 iulie 1952, D.R.S.S. Iași cerea D.G.S.S. să probeze evacuarea familiilor a 10 astfel de persoane, întrucât nu reușise să găsească locuință pentru 10 ofițeri căsătoriți, care aveau nevoie de locuințe mai mari și cu bucatărie (A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 12.620, ff. 206-207).

¹⁴⁰ L. Țăranu, *Problema cadrelor...*, p. 32.

¹⁴¹ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 15.617, f. 103.

¹⁴² Slt. Hosszu Andrei, de la S.J.S.P. Ciuc a demisionat la 1 noiembrie 1948, la numai două luni după ce a fost numit în post (A.C.N.S.A.S., fond D.M.R.U. a M.I., dosar nr. 7.347, vol. 8, f. 139).

¹⁴³ Este vorba de slt. Pascu Traian și slt. Cor Petru (de la D.R.S. Timișoara), slt. Iancovici Paula (Serviciile Centrale), slt. Anghel Ștefan (Biroul Orșova) și plt. maj. Heletea Francisc (Biroul Carei) (*Ibidem*, f. 40, 51, 59, 81).

(naționalizarea, colectivizarea, confiscarea averilor etc.). De asemenea, a fost mult accentuată represiunea politică: campania pentru arestarea liderilor legionarilor (1948), întemnițarea elitei politice interbelice la Sighet (1950), internările în coloniile de muncă, stabilirea domiciliului obligatoriu etc. Nu în ultimul rând, trebuie să amintim și scoaterea în afara legii a Bisericii Greco-Catolice (noiembrie 1948), fapt care a determinat nemulțumiri profunde în rândul sutelor de mii de aderenți ai acestei confesiuni din Transilvania.

Toate aceste măsuri au avut ca un prim efect crearea a numeroase grupuri de rezistență armată, în toate regiunile țării, cele mai puternice și cu o existență mai îndelungată fiind localizate în Munții Făgăraș și Apuseni. De asemenea, abuzurile la impunerea cotelor obligatorii sau cele din timpul colectivizării forțate au determinat apariția în anii 1949-1950 a unor adevărate focare de revoltă deschisă în anumite regiuni ale țării (Crișana, Teleorman etc.).

Starea de nemulțumire de la nivelul întregii țări trebuia ținută sub control de către organele de represiune, pentru a nu evolua și deveni amenințătoare pentru regimul comunist. În consecință, unii dintre liderii Securității de la nivel central și teritorial au ordonat subordonaților să atingă acest deziderat prin orice mijloace și metode, mergând chiar până la asasinare.

La sfârșitul anilor '40 și începutul anilor '50, astfel de acte represive extreme s-au înregistrat pe aproape întreg cuprinsul țării, ele fiind însă mai numeroase și la o scară mai extinsă în Dobrogea, Teleorman, Banat, Crișana, Munții Apuseni, Ardeal și Maramureș. Execuțiile sumare au vizat în general membrii și sprijinitorii grupurilor de rezistență anticomunistă sau persoane care se opuneau individual ori organizat colectivizării. Printre ofițerii care s-au „remarcat” prin numărul mare de asasinare pe care le-au comandat sau executat direct amintim doar câteva nume: cpt. Kovács Mihail – șeful S.J.S.P. Turda, cpt. Briceag Nicolae – șeful S.J.S.P. Someș-Dej, col. Patriciu Mihai – șeful D.R.S. Cluj, col. Ambruș Coloman – șeful D.R.S. Banat, col. Kiss Vasile – șeful D.R.S. Bihor ș.a.

Majoritatea acestor ofițeri, ca o răsplată pentru actele represive pe care le-au comis, văzute ca o dovadă a loialității lor față de regim și a „urii de clasă” pe care o aveau, au fost apoi promovați în funcții și avansați în grad. Spre exemplu, cpt. Kovács Mihail – care a participat direct la asasinarea a numeroși rezistenți și țărani din Apuseni – a fost avansat imediat la gradul de maior și numit în scurt timp șef al D.R.S. Hunedoara, apoi șef al D.R.S. Mureș-Autonomă Maghiară¹⁴⁴. Cpt. Briceag a primit postul de șef al Serviciului raional Sibiu, fiind implicat apoi și în asasinarea lui Ibrahim Sefit („Turcul”), din ordinul direct al lui Alexandru Drăghici¹⁴⁵.

În această perioadă, conducerea Securității a recurs și la practica mutării dintr-o regiune în alta a cadrelor de conducere ce se remarcaseră anterior prin activitatea depusă. S-a încercat astfel soluționarea nevoilor operative care presau în anumite zone, prin numirea la comandă a unor ofițeri cu experiență, de regulă dintre cei care lucraseră în acțiuni similare. Sistemul a început să fie practicat începând din anul 1950, el fiind

¹⁴⁴ Liviu Pleșa (ed.), *Organizația de rezistență condusă de maiorul Nicolae Dabija (1948-1949)*, București, Editura CNSAS, 2009, pp. 617-618.

¹⁴⁵ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 87, f. 2.

apoi dezvoltat și extins, mai ales pentru descoperirea și eliminarea grupurilor de rezistență anticomunistă.

Spre exemplu, cpt. Popa Iacob, șeful S.J.S.P. Alba, care și-a adus o contribuție substanțială la prinderea grupului Dabija, a fost numit apoi șef al Secțiilor raionale Rădăuți și Botoșani, unde a acționat împotriva lui Vasile Motrescu, iar ulterior șef al Serviciilor raionale Făgăraș și Sibiu, încercând să descopere grupul Ogoranu¹⁴⁶. În mod similar, col. Ambruș Coloman, care a reușit să-i aresteze pe majoritatea liderilor grupurilor de rezistență din Banat, a fost numit apoi șef al D.R.S. Sibiu și al D.R.S. Brașov, tot pentru a captura grupul Ogoranu. Și col. Crăciun Gheorghe a fost mutat în diverse posturi, unde s-a considerat că era nevoie de experiența sa: șef al D.R.S. Sibiu, locțiitor al șefului Centrului de Coordonare Constanța din Direcția Lagăre și Colonii de Muncă, șef al D.R.S. Brașov, director al Penitenciarului Aiud etc.¹⁴⁷.

Chiar dacă sistemul încadrării în Securitate aproape exclusiv în funcție de criteriile loialității față de partid și al „originii sănătoase” prezenta anumite avantaje pentru regim, în scurt timp au ieșit la iveală și o serie de deficiențe ale acestei practici, unele destul de serioase.

În primul rând, neglijarea criteriului competenței profesionale a celor în cauză s-a repercutat direct și în calitatea muncii prestate de aceștia, care de multe ori a fost complet nesatisfăcătoare. Faptul a fost recunoscut chiar de către Teohari Georgescu, la Plenara C.C. al P.M.R. din 28 februarie-1 martie 1952: „lipsa organelor Ministerului de Interne este că – datorită faptului că are un aparat tânăr, format de partid – totuși n-am reușit să facem o muncă de calitate, munca de a descoperi pe dușmanul care se ascunde sub diferite forme, actele acestora de sabotaj”¹⁴⁸.

Mult mai grave erau însă deficiențele de comportament ale angajaților Securității, reflectate în numeroasele abateri comise de aceștia.

Cu toate acestea, în primii ani, până prin 1950, persoanele încadrate în aparat erau practic intangibile. Împotriva celor trimiși de partid în Siguranță/Securitate și mai ales a celor proveniți din ilegalitate sau din mediul muncitoresc, nu se luau aproape nici un fel de măsuri punitive, indiferent de abuzurile la care se dedau.

În vara anului 1948, Toma Popescu, comisar ajutor de Siguranță la Inspectoratul Regional Craiova, a comis un omor prin imprudență. Pentru această faptă, el a fost condamnat la doar două luni de închisoare corecțională, dar fără executarea pedepsei. Superiorii săi au considerat necesar să-i dea doar un avertisment, fără a lua nici o altă măsură, el fiind suspendat o lună de formă și apoi încadrat fără mari probleme la S.J.S.P. Târgu-Jiu, ca șef al Biroului Anchete ¹⁴⁹. Ulterior, ofițerul a avansat continuu în carieră deținând funcțiile de locțiitor al șefului D.R.S. Oltenia (1964) și apoi șef al I.S.J. Mehedinți (1968)¹⁵⁰.

Până în 1950, singura culpă ce atrăgea după sine înlăturarea din Securitate era participarea la campania armată contra U.R.S.S. și evidențierea în timpul luptelor. La 31

¹⁴⁶ L. Pleșa, *op. cit.*, p. 630.

¹⁴⁷ M. Burcea, M. Stan, M. Bumbăș, *op. cit.*, pp. 171-177.

¹⁴⁸ *** *Stenogramele...*, vol. IV, partea I, p. 237.

¹⁴⁹ A.C.N.S.A.S., fond D.M.R.U. a M.I., dosar nr. 7.346, vol. 3, f. 118, 297.

¹⁵⁰ F. Dobre (coord.), *Securitatea...*, vol. II, p. 96.

octombrie 1949 a fost disponibilizat cpt. Miu Dumitru, locuitor al șefului S.J.S.P. Tulcea (încadrat în Siguranță la 1 aprilie 1945, fost șef al Biroului Călărași și al Serviciului Județean Ialomița și locuitor al șefului S.J.S.P. Ialomița), întrucât se descoperise că a avut „manifestări ostile față de U.R.S.S. în timp ce era pe front, pentru care fapte a fost decorat de cinci ori de regimul Antonescu”¹⁵¹.

După câțiva ani, toate deficiențele de comportament, abuzuri și abateri, la care se adăuga și slaba capacitate profesională a unor angajați, au determinat conducerea Securității, în încercarea de a ține situația sub control, să ia măsuri cât mai drastice împotriva celor în cauză, mergând până la trecerea acestora în rezervă și chiar internarea în colonii de muncă sau deferirea către organele de justiție.

Este de precizat și faptul că nivelul scăzut de pregătire culturală și profesională a unor cadre a afectat și capacitatea acestora de luptă. În iulie 1950, col. Patriciu Mihail amintea faptul că „s-au observat lipsuri în pregătirea tovarășilor care merg la operații și din această cauză sunt expuși ușor atacului dușmanului și chiar în unele cazuri se întâmplă accidente grave, din cauză că tovarășii nu sunt instruiți de felul cum trebuie mânuit armamentul și s-au împușcat ei înșiși”¹⁵².

Verificarea membrilor de partid și efectele acesteia (1949)

Primele semne de întrebare referitoare la angajații Securității au apărut în timpul campaniei de verificare a membrilor de partid din 1949, când a ieșit la iveală faptul că biografiile, activitatea sau rudele a numeroase cadre ridicau diferite probleme, unele foarte serioase. În ședința Secretariatului C.C. din 27 martie 1950, Vasile Luca s-a arătat de-a dreptul stupefiat de rezultatele verificării: „Din materialul de partid al verificării vedem, e groaznică situația, ce ticăloși sunt, nu numai în partid, dar în aparatul de stat, la Securitate și Justiție. Este acoperit tot banditismul”¹⁵³.

Conform unui raport întocmit în aprilie 1950 de Comisia Centrală de Verificare, la Securitate au fost verificați 3.641 membri de partid. Dintre aceștia, 3.349 au fost confirmați, iar 285 excluși din P.M.R. (121 ofițeri și 164 subofițeri). Motivele excluderii din partid au fost următoarele: 58 pentru „activitate și manifestări dușmănoase după 23 august 1944”, 55 foști legionari, 36 informatori și provocatori, 29 „afaceriști, șperțari”, 28 pentru crime și jafuri în U.R.S.S., 25 fasciști, 23 pentru „descompunere morală (beție, furt, imoralitate)”, 12 exploatare, 9 „participanți la acțiuni represive contra muncitorilor și naționalităților conlocuitoare”, 8 fugiți din U.R.S.S. și 2 pentru activitate în poliția de ocupație din Basarabia¹⁵⁴.

Dar nici situația cadrelor menținute în partid nu era pe deplin satisfăcătoare. Dintr-o statistică referitoare la un număr de 2.804 persoane, din cei 3.349 membri P.M.R. confirmați, reiese faptul că 5,60% dintre aceștia fuseseră membri în diverse

¹⁵¹ A.C.N.S.A.S., fond Cadre, dosar nr. 21.102, f. 140.

¹⁵² *** *România...*, p. 214.

¹⁵³ *** *Stenogramele...*, vol. III, 1950-1951, p. 191.

¹⁵⁴ Alina Tudor-Pavelescu (ed.), *Politica de cadre a Partidului Muncitoresc Român. 1948-1955*, Arhivele Naționale ale României, București, 2006, p. 104.

formațiuni și organizații politice interbelice (Mișcarea Legionară – 2,72%, P.N.Ț., P.N.L., sioniști etc.)¹⁵⁵.

Compoziția socială a celor excluși (131 muncitori – 46%, 96 funcționari și liber profesioniști, 35 foști polițiști, jandarmi și gardieni, 12 negustori și mici meseriași și 11 țărani) i-a surprins chiar și pe membrii Comisiei de verificare. Conform acestora, procentul mare de muncitori „arată că acele cadre trimise de organele de partid în aparatul Securității n-au fost bine alese”¹⁵⁶. Cu toate acestea, cele 285 cadre excluse din partid reprezentau doar 7,82% din totalul celor verificați la Securitate, un procent mult mai mic față de cel rezultat în urma verificării membrilor P.M.R. din Miliție (29,10%) sau Penitenciare (15,33%), ceea ce arată totuși faptul că selecția cadrelor angajate în Securitate a fost mai riguroasă.

Starea de fapt era însă departe de a fi mulțumitoare, astfel încât, la conferința D.G.S.P. pe țară din 7 iulie 1950, Gheorghe Pintilie le-a dat directive tuturor șefilor de direcții centrale și regionale să dea dovadă de o vigoare mult mai mare, atât înainte de a propune încadrarea unor persoane, cât și în ceea ce privește verificarea periodică a angajaților. Col. Patriciu le-a precizat șefilor din subordinea sa că șeful Securității le-a cerut „să mărim vigoarea noastră și să veghem ca dușmanul de clasă să nu aibă posibilitatea să intre în rândurile noastre și, dacă a intrat, să-l descoperim, având totodată grijă să nu ne transformăm în organe de urmărire în interiorul instituției (...) Trebuie să fie o preocupare permanentă încadrarea unităților noastre cu elemente capabile, cinstite, devotate”¹⁵⁷.

După finalizarea verificărilor de partid, au fost operate primele expulzări din organele de represiune. Organele de cadre ale Securității, după ce P.M.R. le-a sesizat de unele aspecte negative, au trecut și ele la analiza biografiilor angajaților în cauză. În teritoriu, acolo unde referatele trimise la centru de birourile locale de cadre erau ambigue sau incomplete, au fost trimiși ofițeri de la Direcția Cadre, care au făcut cercetări mult mai minuțioase. Rezultatul a fost că, de multe ori, au ieșit la iveală fapte mult mai grave decât cele ce au stat la baza excluderii din partid a respectivului angajat.

Spre exemplu, lt. Manoliu Mihail, șeful Biroului I la S.J.S.P. Dorohoi, a fost exclus din P.M.R. la verificări pentru că la alegerile din 1946 a votat cu P.N.Ț. și pentru că unele dintre rudele sale avuseseră legături cu Mișcarea Legionară. Cum rapoartele de investigație ale S.J.S.P. Dorohoi nu au fost foarte concludente, a fost trimis un ofițer de la centru. S-a descoperit că nu doar toți frații ofițerului fuseseră „legionari notorii”, dar chiar și acesta a simpatizat cu Mișcarea Legionară și a cântat cântece legionare. Mult mai grav era însă faptul că unul dintre frații săi era criminal de război (executase sumar mai mulți evrei în timpul războiului), fiind căutat de Securitate pentru a-l aresta, iar în toată această perioadă ofițerul nu numai că nu l-a denunțat, dar l-a și ajutat cu îmbrăcăminte și alimente. Prin urmare, s-a apreciat că „a avut o atitudine împăciuitoare față de familie,

¹⁵⁵ *Ibidem*, p. 105.

¹⁵⁶ *Ibidem*, p. 104.

¹⁵⁷ Gheorghe Iancu, Virgiliu Țărău, *Un episod din implicarea Securității în colectivizarea agriculturii românești*, în „Anuarul Institutului de Istorie «George Bariț» din Cluj”, tom XXXVII, 1998, p. 274.

care este ostilă regimului, și s-a manifestat de acord cu acțiunile fratelui său, criminal de război”. fiind disponibilizat cu pierderea gradului la 25 iunie 1950¹⁵⁸.

În mod paradoxal, se pare că angajații ce au avut cel mai puțin de suferit au fost tocmai cei care nu erau membri de partid, asupra cărora nu au fost făcute cercetări amănunțite, ele vizându-i doar pe cei înscriși în P.M.R. Ghizela Vass, care fusese președinte al Comisiei de verificare de la Reșița, afirma: „Chiar în timpul verificării am scos zeci de bandiți de la Miliție, Securitate. Am vorbit cu tov. Pantiușa și mi-a spus că va trimite comisia să vadă dacă just am văzut noi. M-am dus la tov. Ana și a fost chemat tov. Teohari, că trebuie luate măsuri. S-au luat împotriva câtorva membri de partid împotriva cărora au vorbit documentele, dar, cum spunea tov. Pantiușa, ceilalți au avut norocul că nu s-au înscris în partid”¹⁵⁹. Amintim, totuși, faptul că procentul cadrelor Securității ce nu erau membri ai P.M.R. ori U.T.M. era foarte redus în acea perioadă (5% în 1949¹⁶⁰), astfel că practic verificările au cuprins aparatul aproape în integralitatea lui.

Începute la sfârșitul anului 1949 și amplificate în cursul lui 1950¹⁶¹, concedierile din Securitate au devenit tot mai numeroase în 1951 și apoi în anii următori.

În 1952, Teohari Georgescu arăta că în ultimul an au fost disponibilizate din organele represive un număr mare de cadre: „După verificare, nici un moment n-a încetat curățirea Ministerului de Interne de elemente necorespunzătoare, nu numai dușmănoase, dar necorespunzătoare (...) În 1951, mii de oameni au fost scoși, nu numai din elementele vechi, dar și dintre cele mai strecurate, ca elemente fie dușmănoase, fie necorespunzătoare”¹⁶².

Au fost vizate în general cadrele din teritoriu și mai puțin cele de la centru, aceasta și pentru că primele fuseseră verificate puțin sau chiar deloc înainte de încadrare. În acest sens, șefii direcțiilor regionale au transmis indicațiile necesare subordonaților încă din anul 1950¹⁶³. Motivele principale de trecere în rezervă le-au constituit în general „originea nesănătoasă” sau deficiențele de comportament și abaterile în muncă.

Verificarea mai atentă a biografiilor angajaților Securității a scos la iveală faptul că unii dintre ei activaseră în diverse partide și organizații de dreapta, mai ales în Mișcarea Legionară. Au existat și cazuri de cadre ce participaseră la rebeliunea legionară din 1941. Toate aceste persoane au fost trecute în scurt timp în rezervă. La 15 iunie 1950, lt. maj. Balaban Gheorghe, de la D.R.S. Ploiești, a fost destituit pentru că se descoperise faptul că activase în Mișcarea Legionară în perioada 1927-1934, la care se

¹⁵⁸ A.C.N.S.A.S., fond Cadre, dosar nr. 20.420, ff. 128-129.

¹⁵⁹ *** *Stenogramele...*, vol. IV, partea a II-a, p. 85.

¹⁶⁰ G. Catalan, M. Stănescu, *op. cit.*, p. 42.

¹⁶¹ Spre exemplu, numai la 14 februarie 1950, prin Decizia nr. 10.009, Gheorghe Pintilie a aprobat scoaterea din Securitate a șapte ofițeri și subofițeri din cadrul D.R.S.P. Cluj, pentru diferite motive (A.C.N.S.A.S., fond D.M.R.U. a M.I., dosar nr. 7.348, vol. 15, ff. 1-7).

¹⁶² *** *Stenogramele...*, vol. IV, partea a II-a, p. 111.

¹⁶³ La o ședință ținută la 8 iulie 1950, col. Patriciu Mihai, șeful D.R.S. Cluj, afirma: „Trebuie să mărim vigilența noastră și să veghem ca dușmanul de clasă să nu aibă posibilitate să intre în rândurile noastre și dacă a intrat să-l descoperim, având totodată grijă să nu ne transformăm în organe de urmărire în interiorul instituției” (***) *România...*, p. 214).

adăugau și legăturile sale cu Siguranța antonesciană¹⁶⁴. La 10 mai 1950 a fost trecut în rezervă plt. maj. șef Mihai Ilie, din Direcția Secretariat, care fusese șeful Frățiilor de Cruce dintr-o fabrică. Se arăta că el „a dat dovadă de lipsă de sinceritate față de Instituție și Partid, ascunzând activitatea sa legionară din trecut chiar și în fața subcomisiei de verificare”¹⁶⁵. La 30 iunie 1950 a fost disponibilizat și plt. maj. Ambruș Ioan, de la S.J.S.P. Bistrița, întrucât la verificarea membrilor P.M.R. se descoperise faptul că fusese membru L.A.N.C., participase la rebeliunea legionară, avea un frate ce s-a înscris voluntar într-o unitate S.S., avea manifestări antisemite etc., motive pentru care a fost exclus din partid (la 1 decembrie 1947, când a fost încadrat în Siguranță ca agent, se aprecia că este „un element de totală încredere”). Cu această ocazie, șefii săi și-au adus aminte că subofițerul comisese și numeroase abateri comportamentale (beții repetate – a venit beat chiar și în fața subcomisiei de verificare P.M.R., lipsuri de la serviciu, relații extraconjugale) și profesionale („totală delăsare în muncă”, „nu dă rezultate din cauză că nu are capacitate intelectuală”), care „s-au prelucrat de nenumărate ori cu cel în cauză”, dar acesta „a privit prelucrarea făcută cu nepăsare”¹⁶⁶.

Măsura scoaterii din Securitate a fost luată imediat și în privința acelor angajați referitor la care s-au obținut date că au fost colaboratori ai fostei Siguranțe. La 28 octombrie 1949 a fost destituit mr. Fuchs Iacob, de la D.R.S. Suceava, „pentru strânsa colaborare ce a avut-o cu organele de Siguranță în timpul regimului antonescian”¹⁶⁷. Lt. Radu Dumitru, de la Direcția a VI-a, fost ceferist, era membru al U.T.C. încă din anul 1938. Având un asemenea trecut revoluționar și origine socială, i-au fost trecute cu vederea toate abaterile comise după încadrarea în organele de represiune („beție, imoralitate, scandaluri, bătaii, abuzuri și deconspirări”). La începutul anului 1950 s-a descoperit însă faptul că el fusese recrutat de către Siguranță în anul 1942, având sarcina de a furniza informații referitoare la comuniștii ce activau la C.F.R. În consecință, lt. Radu a fost destituit din serviciu la data de 12 aprilie 1950¹⁶⁸.

Tot acum au fost observate și deficiențele sistemului încadrării în Securitate a unor persoane insuficient sau deloc verificate. Spre exemplu, în februarie 1950 a fost trecut în rezervă slt. Urcan Vasile, de la D.R.S.P. Cluj, pentru că se descoperise că în trecut fusese condamnat pentru speculă și că „a comis acte de necinste” în timp ce era paznic la fabrica „Dermata”¹⁶⁹.

¹⁶⁴ A.C.N.S.A.S., fond D.M.R.U. a M.I., dosar nr. 7.348, vol. 5, f. 18.

¹⁶⁵ *Ibidem*, f. 36

¹⁶⁶ A.C.N.S.A.S., fond Cadre, dosar nr. 13.530, ff. 97-98.

¹⁶⁷ Ulterior, decizia a fost revocată, hotărându-se să se primească demisia sa din serviciu începând cu 31 decembrie 1949 (A.C.N.S.A.S., fond D.M.R.U. a M.I., dosar nr. 7.348, vol. 5, ff. 223-224).

¹⁶⁸ *Ibidem*, f. 225.

¹⁶⁹ A.C.N.S.A.S., fond D.M.R.U. a M.I., dosar nr. 7.347, vol. 15, f. 2. În momentul scoaterii sale din Securitate, slt. Urcan se ocupa cu supravegherea istoricului Ștefan Meteș, propunând efectuarea unei percheziții secrete la locuința acestuia pentru verificarea conținutului cărților pe care le avea în bibliotecă, în vederea distrugerii celor considerate a fi necorespunzătoare (A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 3.885, f. 46).

La 10 iunie 1951, lt. Tone Florea, ofițer la D.R.S. Cluj, a fost destituit după ce se descoperise faptul că tatăl său era chiabur, deținuse o cârciumă, un atelier de fierărie, patru hectare de teren și două case și fusese condamnat pentru sabotaj¹⁷⁰.

În mod similar, cpt. Cosma Alexandru, șeful Securității Mediaș, a fost trecut în rezervă la 20 martie 1951, întrucât cumula mai multe probleme de cadre: fusese membru în asociațiile „Muncă și Lumină” și „Asociația Creștină a Tineretului”, în timpul guvernării antonesciene „a fost omul de încredere al patronului fabricii în care lucra”¹⁷¹, tatăl său fusese preot greco-catolic, iar unuia dintre frații săi (Cosma Valeriu) îi fusese stabilit domiciliu obligatoriu pentru comentarii nefavorabile la adresa regimului¹⁷². La rândul său, și Cosma Valeriu fusese încadrat în Securitate, fiind considerat chiar „omul de încredere al lui Jianu Marin”, dar a fost îndepărtat în 1950 pentru fapte de corupție și apoi trimis în D.O.¹⁷³.

Interesant este faptul că celălalt frate al său, mr. Cosma Augustin, ce deținea funcția de locuitor al Direcției a VII-a Contrainformații Miliție și Penitenciare, a mai fost menținut în Securitate încă un an, fiind îndepărtat abia la 2 iunie 1952, în contextul valului de schimbări ce au urmat înlăturării lui Teohari Georgescu (în cazul său, motivul l-a constituit faptul că era fiu de preot, urmas Academia Teologică Greco-Catolică de la Blaj și fusese ofițer în „armata burgheză”, luptând chiar pe frontul de rășărit). În 1951, toate acestea au fost contrabalansate de faptul că el fusese cel care îl denunțase, în 1950, pe fratele său Valeriu, cerându-i în scris lui Nicolschi să-l aresteze¹⁷⁴. Aceasta cu toate că și el și celălalt frate, Alexandru, au fost încadrați în M.A.I. prin intervenția lui Valeriu Cosma la Marin Jianu¹⁷⁵. Așadar, în acel moment loialitatea politică și „vigilența” de care a dat dovadă, au fost considerate a fi mult mai importante decât problemele de cadre. De altfel, chiar și în 1952 epurarea sa din structurile represive nu a fost definitivă, el fiind reîncadrat peste numai o lună în Miliție¹⁷⁶, iar apoi avansat și numit șef al Serviciului Colonii Minoare din cadrul Direcției Penitenciare, Lagăre și Colonii (1954-1958)¹⁷⁷.

¹⁷⁰ A.C.N.S.A.S., fond D.M.R.U. a M.I., dosar nr. 7506, vol. 1, f. 27.

¹⁷¹ M. Burcea, M. Stan, M. Bumbăș, *op. cit.*, p. 162.

¹⁷² A.C.N.S.A.S., fond D.M.R.U. a M.I., dosar nr. 7.506, vol. 5, ff. 47-50.

¹⁷³ A. Tudor-Pavelescu, *op. cit.*, p. 278.

¹⁷⁴ Șeful Direcției a III-a Contrainformații Penitenciare, lt.-col. Stoilescu Coman, declara următoarele: „Într-o perioadă (prin 1950) l-am văzut abătut și cam frământat. L-am întrebat ce are. Mi-a povestit că are un frate care este o pușlama și că acest frate al lui se pretează la o serie de escrocherii pe care le face împreună cu un căpitan de Miliție. M-a rugat să intervin la tov. general Nicolschi Al. pentru ca fratele lui, împreună cu căpitanul de Miliție cu numele Popa Marius să fie arestați. În urma celor arătate și în scris de maiorul Cosma A., fratele lui, împreună cu căpitanul de Miliție Popa Marius, au fost arestați și anchetați. După aceasta, maiorul Cosma s-a manifestat satisfăcut în urma măsurilor luate” (M. Burcea, M. Stan, M. Bumbăș, *op. cit.*, p. 161).

¹⁷⁵ A. Tudor-Pavelescu, *op. cit.*, p. 278.

¹⁷⁶ La 22 iulie 1952 a fost numit locuitor al șefului D.R.M. Ploiești (A.C.N.S.A.S., fond D.M.R.U. a M.I., dosar nr. 7.353, vol. 6, f. 98).

¹⁷⁷ M. Burcea, M. Stan, M. Bumbăș, *op. cit.*, p. 161.

La 24 noiembrie 1950 a fost scos din Securitate și slt. Ostroveanu Ion, de la S.J.S.P. Romanați, pentru că provenea dintr-o familie de chiaburi (părinții, unchi, nașul de botez etc.), la care se adăuga și faptul că „a refuzat să semneze *Apelul pentru pace*”¹⁷⁸.

Abaterile comportamentale

Foarte probabil cea mai extinsă racilă comportamentală în rândul angajaților Securității a reprezentat-o consumul excesiv de băuturi alcoolice. Îndeosebi în primii ani după înființare, beția făcea adevărate ravagii printre ofițerii și subofițerii instituției. Fenomenul a fost cât de cât atenuat abia după al doilea val de disponibilizări, cel din 1956, când un mare număr de cadre cu acest viciu au fost trecute în rezervă.

Primele concedieri din Securitate din acest motiv au început încă din anul 1950, dar numărul cazurilor a fost practic insignifiant față de amploarea fenomenului. În plus, în acea perioadă, consumul de băuturi alcoolice a constituit foarte rar motivul exclusiv al disponibilizării, de obicei beția în timpul serviciului fiind văzută doar ca o circumstanță agravantă.

Lt. Călinaș Ioan, fost șef al Birourilor de Securitate Cugir și Blaj, a fost trecut în cadrul disponibil la 5 octombrie 1951, cu pierderea gradului. Motivul: „a comis o serie de abateri grave”, printre care „beții repetate” și „legături intime cu tot felul de femei dubioase”, iar „cu ocazia arestării unei organizații subversive, a întreținut relații intime cu fiica unui arestat, promițându-i să-i facă diferite servicii”, la care se adăuga și faptul că „s-a arătat dezinteresat în munca profesională, neglijent, lipsit de spirit de răspundere, comod și superficial în executarea lucrărilor”¹⁷⁹.

Dar problema cea mai mare o constituia comportamentul cu totul necorespunzător al cadrelor aflate în stare de ebrietate: trăgeau cu pistolul fără motiv – uneori existând și victime, molestau persoane nevinovate, făceau scandal în locuri publice etc. Unele astfel de cazuri sunt de-a dreptul hilare, astfel încât vom prezenta unul dintre ele puțin mai detaliat.

Încadrat comisar ajutor la Siguranța din Târnăveni la 1 februarie 1948, cu toate că în referatul cu propunerea de angajare se specifica faptul că este „un element de încredere și muncitor”, Ioan Moldovan a dat încă din primele zile dovada adevăratelor sale „calități”. A sărbătorit angajarea prin beții repetate în timpul serviciului, astfel încât la 2 mai 1948 a fost sancționat cu muștrare și reținerea unei părți din salariu. Desigur, aceasta nu a constituit nici pe departe un impediment pentru a continua în aceeași manieră, mai ales că la înființarea D.G.S.P. a fost încadrat în rândul ofițerilor, primind gradul de sublocotenent. Cum șefii săi erau aproape complet dezinteresați de bețiile dese ce le comitea, slt. Moldovan a conștientizat rapid faptul că totul îi este permis în această direcție și ca atare n-a ezitat să treacă la fapte.

Ziua de 25 aprilie 1949 a început prost pentru slt. Moldovan. Aflat în gară la ora 4³⁰, pentru a pleca cu trenul la o ședință ce avea loc la Blaj (unde se afla sediul S.J.S.P. Târnava Mică, de care aparținea biroul unde lucra), după ce a acostat mai multe fete aflate în stație, în timp ce încerca să-și descarce încărcătorul de la pistol, acesta a percutat, trăgând un cartuș pe peron. Iar cum un asemenea semn rău trebuia cumva

¹⁷⁸ A.C.N.S.A.S., fond D.M.R.U. a M.I., dosar nr. 7.348, vol. 16, f. 145.

¹⁷⁹ Idem, dosar nr. 7.506, vol. 2, f. 113.

contrabalansat, la Blaj a colindat mai multe cârciumi, motiv pentru care șeful Securității i-a dat mașina și șoferul serviciului să-l ducă la gară pentru a ajunge la timp la trenul de întoarcere. În gara din Blaj, el și șoferul s-au dus în cârciumă și s-au pus pe băut, astfel încât au pierdut trenul, pe care l-au ajuns însă într-o altă stație cu mașina Securității. Aflat în stare de ebrietate încă înainte de urcarea în tren, slt. Moldovan a continuat să bea și în timpul călătoriei. Odată ajuns la destinație, a obligat tot personalul trenului (mecanici, șef de tren, controlori etc.) să meargă cu el în cârciuma gării și să consume băuturi alcoolice. Cum o asemenea invitație nu putea fi refuzată, cei în cauză au abandonat trenul și s-au conformat. În timp ce ei au băut împreună câte șapte rânduri de șprițuri, călătorii așteptau plecarea trenului din gară.

Dar slt. Moldovan era și mare amator de petreceri. Cu doar trei zile înainte, după ce a băut toată ziua la un restaurant, seara a luat un grup de lăutari și i-a dus să cânte în incinta Biroului de Securitate Târnăveni, chefuind și bând cu aceștia toată noaptea. Pe la ora 5 dimineața, părându-i-se probabil că atmosfera a devenit plictisitoare, „a plecat în comună cu lăutarii cântând după el”, spre nemulțumirea locuitorilor ce au fost treziți intempestiv din somn. Țintele ofițerului au fost o domnișoară și un coleg de la Miliție, cărora le-a cântat serenade sub geamurile locuințelor. Cheful public s-a sfârșit la un coleg de birou, care – după ce a ascultat serenada de rigoare – i-a invitat pe toți în casă, unde au chefuit împreună până la ora 8, când au dat drumul la lăutari și au plecat la serviciu.

Iar cum unui asemenea petrecăreț îi surâde întotdeauna norocul, în ziua în care a plecat la Blaj, muzicanții i-au ieșit tot timpul în cale. În trenul de dimineață a găsit și un grup de lăutari, pe care i-a pus să-i cânte continuu până la Blaj, acompaniindu-i și el. De asemenea, la întoarcere, în gara din Târnăveni aștepta trenul și o fanfară sătească. Observând fanfara, ofițerul a sechestrat-o pe loc, obligându-i pe membrii acesteia să cânte la masa la care bea cu ceferiștii. Dorind probabil ca de petrecere să se bucure și alți cunoscuți ai săi, slt. Moldovan a luat cu el ceferiștii și fanfara și s-a dus la locuințele șefului de stație și a impiegatului de mișcare pentru a le cânta serenade. Cum șeful de stație a refuzat să-i primească în casă, ofițerul a spart ușa, dar, văzând că fetița „gazdei” s-a speriat, a ordonat ca serenada să fie cântată doar pe coridor. Momentul artistic a continuat apoi pe peronul gării, unde ofițerul și ceferiștii au încins mai multe hore, sârbe și ceardașuri, spre stupefarea călătorilor, ce așteptau deja de mult timp pornirea trenului. Într-un final, obosit, slt. Moldovan a permis ceferiștilor să se întoarcă în tren, pentru ca acesta să-și continue călătoria. Simțul artistic al ofițerului a ieșit la iveală și cu acest prilej, el ordonând fanfarei să cânte *Porniți înainte, tovarăși!* în timp ce trenul pleca. Ofițerul a continuat însă să bea în gară cu muzicanții, până când a adormit pe peron, după ce și-a aruncat pe jos chipiul, servieta cu actele de serviciu și pistolul.

Foarte probabil că apetența slt. Moldovan pentru cântece revoluționare a constituit și motivul pentru care și de această dată șefii nu i-au dat nici un fel de sancțiune. Mai mult, cu toate că a continuat să se țină de beții și scandaluri, în acel an a fost avansat la gradul de locotenent. Șeful D.R.S.P. Sibiu, lt.-col. Crăciun Gheorghe, afirma că, în pofida abaterilor sale, „este muncitor și a cunoscut din plin lipsurile și chinurile de sub jugul exploatării capitaliste”.

Carierea în Securitate a lt. Moldovan s-a sfârșit însă în aprilie 1950, când Gheorghe Pintilie l-a scos din rândul cadrelor active. Motivul principal nu l-au constituit

însă bețiile repetate ale ofițerului și nici faptul că într-o noapte – aflat și atunci în stare avansată de ebrietate – a amenințat cu pistolul și a luat la bătaie un muncitor, ce pe deasupra era și activist U.T.M., iar acesta l-a reclamat la Comitetul regional de partid Sibiu, prezentând și adevăruri medicale ce atestau rănilor suferite în urma bătăii. Chiar în acea perioadă, el a fost exclus din partid, întrucât s-a aflat că în trecut fusese simpatizant legionar, la care s-a adăugat și faptul că a refuzat să colaboreze cu comisia P.M.R. însărcinată cu verificarea membrilor de partid. Pierderea calității de membru P.M.R. a atârnat greu în luarea deciziei de scoatere din Securitate. În aceste condiții, șeful D.R.S.P. Sibiu a considerat că era cazul să ceară disponibilizarea ofițerului, aducându-și și el aminte că „nu s-a preocupat deloc de munca ce i s-a încredințat, ținându-se de chefuri și beții și stingherind și pe ceilalți tovarăși în muncă”¹⁸⁰.

Dar uneori abaterile comise de cadrele Securității sub influența alcoolului erau mult mai grave. La 22 februarie 1950, Teohari Georgescu a aprobat destituirea lt. Gheorghe Dumitru, ofițer în Direcția a VI-a, deoarece acesta, aflându-se în stare de ebrietate, „a împușcat aproape mortal un cetățean cu care avusese un schimb de cuvinte la beție”, motiv pentru care de altfel era și arestat de câteva luni, cauza aflându-se în cercetări¹⁸¹.

Anumite cadre, mai ales cele cu funcții de conducere, nu ezitau să profite de poziția pe care o aveau, pentru a-și însuși bani și alte bunuri din fondurile Securității sau ale arestațiilor ori ale celor urmăriți. La 15 aprilie 1950 a fost trecut în cadrul disponibil cpt. Nedelcu Teodor, șeful S.J.S.P. Vlașca, din următoarele motive: „nu a controlat mărirea fondului C.I.S., prezentând chitanțe fictive pentru justificare (...) Și-a însușit din mobilierul Serviciului o serie de lucruri ce nu erau trecute în inventar (...) și-a însușit din corpurile delictive (...) Împreună cu subalternii săi, au ridicat din casa unei foste proprietare de fabrică toată mobila, pe care și-au împărțit-o între ei”¹⁸². De asemenea, plt. Gălățanu Petre, șeful Biroului Administrativ din cadrul S.J.S.P. Sighișoara, a fost scos din Securitate la 30 iunie 1951 pentru că „a comis nereguli în mărirea banilor” (având o lipsă în gestiune de 24.000 lei) și „a întreținut relații intime cu o arestată”¹⁸³.

Toate aceste fapte au fost comise pe fondul sentimentului de atotputernicie existent în rândul majorității angajaților Securității, mai ales al celor cu funcții de conducere. Gheorghe Crăciun își amintește care era poziția sa după numirea în funcția de chestor al Poliției Sibiu: „Eram omul cel mai puternic pe județ, șeful forței publice (...) aveam dreptul să arestez și să anchetez pe cine apreciam că este periculos societății, aveam armă de foc asupra mea”¹⁸⁴. Și din acest motiv, de multe ori ofițerii și subofițerii de Securitate nu ezitau să încalce legile statului, comițând fapte abuzive de genul celor menționate mai sus. Fenomenul a fost accentuat și de faptul că, până la începutul anilor '50, comportamentul lor discreționar nu era controlat și pedepsit de nimeni, ei nesuferind nici un fel de sancțiune pentru faptele comise, ceea ce nu putea decât să le

¹⁸⁰ A.C.N.S.A.S., fond Cadre, dosar nr. 21.200, ff. 28-30.

¹⁸¹ Idem, fond D.M.R.U. a M.I., dosar nr. 7.348, vol. 5, f. 66.

¹⁸² *Ibidem*, f. 221.

¹⁸³ A.C.N.S.A.S., fond D.M.R.U. a M.I., dosar nr. 7.506, vol. 1, f. 39.

¹⁸⁴ L. Banu, *op. cit.*, p. 62.

crească senzația de omnipotență. Abia după primele acțiuni de înlăturare din Securitate a angajaților cu deficiențe comportamentale se constată un proces de atenuare și diminuare treptată a abuzurilor comise, cu toate că ele nu au fost eradicate niciodată.

O altă categorie de cadre înlăturate din Securitate în urma verificărilor de la sfârșitul anilor '40 a fost reprezentată de persoanele care luptaseră pe frontul de răsărit contra U.R.S.S., în armata română sau în cea maghiară¹⁸⁵. Această „vină” ducea aproape automat la trecerea în rezervă numai în ceea ce privește cadrele Securității, regula nefiind aplicată cu strictețe și angajaților celorlalte structuri ale M.A.I., inclusiv celor de la Trupele de Securitate¹⁸⁶.

În cazul unora dintre acești angajați se descoperise chiar faptul că făcuseră parte din unitățile care au acționat contra partizanilor din spatele frontului sau au participat la executarea evreilor și a prizonierilor sovietici, astfel încât implicarea lor în acțiuni represive în timpul războiului era departe de a putea fi exclusă.

La 15 aprilie 1950, a fost scos din Securitate plt. maj. șef Coman Vasile, funcționar operativ la Biroul Bușteni, pentru că la verificarea P.M.R. se descoperise faptul că în 1941 a participat la executarea a cinci evrei în Bucovina și la împușcarea unor soldați sovietici răniți¹⁸⁷. Din datele ce le deținem nu reiese însă și faptul că el ar fi fost înaintat instanței, conducerea M.A.I. probabil mulțumindu-se cu această sancțiune.

De asemenea, au fost trecuți în rezervă și cei care locuiseră în Basarabia și în 1944 se refugiaseră în România din fața trupelor sovietice. Nu s-a ținut cont nici de contextul în care unele dintre aceste persoane luaseră decizia părăsirii Basarabiei: trecerea frontului prin localitățile în care locuiau, frica de abuzurile armatei sovietice (violuri, jafuri) etc. Spre exemplu, plt. maj. Ghineț Valentina, de la D.R.S.P. Cluj, a fost trecută în rezervă la 15 februarie 1950, pentru că a fugit din Basarabia – împreună cu mama sa – în martie 1944, când au venit sovieticii („deși tatăl său a rămas pe loc”)¹⁸⁸.

Cazurile prezentate, care se referă la atitudini contra U.R.S.S., ne conduc spre concluzia că unele dintre deciziile de trecere în rezervă a cadrelor Securității au fost luate pe baza unor directive ale consilierilor sovietici din România.

Au existat și angajați ai Securității ce aveau legături cu grupurile de rezistență care acționau pe aproape întreg cuprinsul României. La 9 martie 1950, Teohari Georgescu a semnat decizia de destituire a plt. maj. Palage Alexandru, de la D.R.S. Suceava, deoarece „se face vinovat de trădarea secretelor profesionale dușmanilor de clasă, având legături cu o bandă subversivă, și pactizând cu aceștia”¹⁸⁹.

O altă culpă sancționată cu scoaterea imediată din Securitate era intermedierea legăturilor dintre arestați și rudele acestora sau alte persoane din exterior. În acest caz,

¹⁸⁵ La 15 februarie 1950, au fost trecuți în cadrul disponibil doi subofițeri de etnie maghiară de la D.R.S.P. Cluj, plt. Horvath Ernest și plt. Birtalan Iosif, ambii luptând în armata maghiară contra U.R.S.S. (A.C.N.S.A.S., fond D.M.R.U. a M.I., dosar nr. 7.348, vol. 15, f. 1, 7).

¹⁸⁶ Lt.-col. Ghinescu Mihai, comandantul Regimentului 1 Securitate Turnu Măgurele, care a comandat un pluton pe frontul de răsărit, a fost doar exclus din partid în timpul verificărilor, fără a-și pierde nici măcar funcția pe care o deținea în M.A.I. (A.C.N.S.A.S., fond D.M.R.U. a M.I., dosar nr. 7.358, vol. 61, f. 18).

¹⁸⁷ A.C.N.S.A.S., fond Cadre, dosar nr. 16.094, f. 29.

¹⁸⁸ Idem, fond D.M.R.U. a M.I., dosar nr. 7.347, vol. 15, f. 3.

¹⁸⁹ Idem, dosar nr. 7.348, vol. 5, f. 64.

reacția este însă una normală, faptele de acest gen fiind pedepsite în cadrul oricărui sistem penitenciar din lume. La 22 februarie 1950 a fost destituit plt. maj. Dobrescu Ion, subofițer la Direcția a IV-a Anchetă, pentru că: „În timpul cât a funcționat la arestul D.G.S.P. a transmis personal și prin alte persoane vești despre situația arestaților familiilor acestora. A introdus în arest scrisori și diferite obiecte pentru cei arestați, dând și informații de felul cum este organizat arestul, cât și de felul cum sunt tratați arestații”¹⁹⁰.

O situația asemănătoare este și cea a primei soții a col. Sălcudeanu Pavel, viitorul șef al D.R.S. Mureș-Autonomă Maghiară, care în 1952 a fost scoasă din M.A.I., precum și exclusă din partid, pentru că în anii 1947-1948 a mijlocit schimburile de corespondență ale unor deținuți din Penitenciarul Aiud cu persoane din exterior. Mult mai interesantă este însă atitudinea soțului său, care, pentru a-și salva cariera în Securitate, nu a ezitat să divorțeze imediat ce faptele soției sale au ieșit la iveală¹⁹¹.

Anumiți angajați cumulați toate lipsurile de mai sus, ridicând astfel serioase semne de întrebare referitoare la modul în care au fost încadrați în Securitate. În aceste situații, singura măsură ce putea fi luată era aceea a expulzării din aparat. Spre exemplu, la 10 mai 1950 a fost scos lt. maj. Perlea Meliton, ofițer la Direcția a VIII-a. În decizia de destituire se precizau următoarele: „Este un element descompus. A dus o viață destrăbălată, în chefuri cu femei, beții, jocuri de cărți (...) În cadrul Securității a avut grave manifestări reacționare, antisemite și antisovietice. Este bețiv și afemeiat. A avut legături cu elemente dușmănoase. Este un element oportunist, carierist, fiind preocupat de interesele sale personale și neglijând pe cele ale Instituției (...) Este un element nesincer, dușmănos, lingușitor, servil, egoist, individualist și carierist. În munca profesională s-a dovedit a fi total incapabil și necorespunzător pentru Instituția noastră”¹⁹².

Cu toate că era inerentă apariția unor erori în ceea ce privește trecerea în rezervă a unor cadre, trebuie precizat însă faptul că se încerca remedierea acestora în măsura în care se sesiza la timp abuzul comis. În aprilie 1952, cpt. Borșan Dumitru – viitorul șef al Direcției I – pe atunci șef serviciu în Direcția a II-a Contraspionaj, a fost scos din M.A.I. și exclus din partid „pe considerentul că părinții lui ar fi fost chiaburi”. În același an, „reverificându-se situația”, i s-a redat calitatea de membru de partid și a fost reîncadrat în M.A.I., în funcția de șef serviciu la Direcția a III-a¹⁹³.

La începutul anilor '50, când au debutat disponibilizările din Securitate, cei trecuți în rezervă erau obligați să semneze un angajament de nedivulgare a instrucțiunilor primite, a activităților desfășurate, a organizării instituției sau a faptelor de care au luat cunoștință în timpul serviciului. Pentru da o greutate mai mare documentului, foștii angajați trebuiau să declare că sunt de acord să primească pedeapsa cu moartea dacă vor încălca această declarație. Pentru exemplificare, oferim câteva pasaje din *Angajamentul* semnat la 15 aprilie 1950 de lt. Moldovan Ioan de la D.R.S.P. Sibiu: „Declar că am luat cunoștință (...) de faptul că în cazul în care voi divulga vreun

¹⁹⁰ *Ibidem*, f. 148.

¹⁹¹ F. Dobre (coord.), *Securitatea...*, vol. I, p. 265.

¹⁹² A.C.N.S.A.S., fond D.M.R.U. a M.I., dosar nr. 7.348, vol. 5, f. 219.

¹⁹³ F. Dobre (coord.), *Securitatea...*, vol. II, p. 26.

fapt din cele cunoscute de mine pe orice cale în timpul cât am funcționat în D.G.S.P. aceasta se va socoti ca trădare de patrie, trecerea în slujba dușmanului și aducerea de prejudicii puterii de stat, prin procurarea și transmiterea unor secrete de stat, primejduind astfel securitatea internă și externă a statului și că această faptă este sancționată cu moartea (...) în cazul în care o voi face mă voi supune sancțiunilor din legile menționate mai sus, care prevăd pedeapsa cu moartea pentru asemenea fapte”¹⁹⁴.

Nu în ultimul rând, instituția era preocupată ca cei disponibilizați, dacă nu îndeplineau condițiile de pensionare, să fie încadrați foarte rapid în muncă. În acest sens, încă din 1950, conducerea D.G.S.P. a ordonat șefilor de unități să se ocupe personal de plasarea imediată în producție a celor trecuți în rezervă.

Dar în pofida îndepărtării din Securitate a angajaților cu probleme, situația nu s-a îmbunătățit aproape deloc, întrucât procentajul celor scoși era foarte redus față de numărul real al cadrelor necorespunzătoare, la aceasta adăugându-se și faptul că majoritatea înlocuitorilor celor concediați aveau „calități” asemănătoare.

Calitatea nesatisfăcătoare a cadrelor Securității și încetineala cu care se acționa pentru remedierea deficiențelor din acest domeniu a fost observată și de șeful consilierilor sovietici din România, Alexandr Saharovski. În ianuarie 1952, într-un raport către Moscova, acesta preciza: „Cadrele M.A.I. (ministru Teohari Georgescu) sunt năpădite de persoane străine și dubioase, măsurile de îndepărtare a lor din aparatul Ministerului sunt luate extrem de încet și fără tragere de inimă”¹⁹⁵.

Nici Teohari Georgescu nu se putea declara satisfăcut de amploarea acțiunilor de triere a cadrelor Securității. În opinia lui, exprimată ce-i drept în contextul criticilor ce i-au fost aduse în 1952, ar fi fost nevoie de măsuri mult mai drastice: „Fără îndoială, mai sunt elemente care n-au ce căuta și aici lipsa și greșeala a fost că n-am luat hotărât, mai bine să scoți decât să păstrezi un element care are un semn de întrebare, nu să tăragănim de azi pe mâine”¹⁹⁶.

Verificarea superficială a cadrelor a dus la menținerea în Securitate a unui număr apreciabil de persoane cu trecut necorespunzător. În timp, acestea au avansat, reușind să dețină funcții de conducere în aparatul central și teritorial. Abia atunci când au ajuns în aceste poziții, biografiile lor au început să fie cercetate cu mai multă atenție, fiind astfel descoperite diverse „pete” din trecutul lor.

Spre exemplu, Leopold Skalka a fost angajat la 20 martie 1948 ca agent la Brigada Mobilă din București. Cu toate că avea doar patru clase primare, a contat mult mai mult faptul că era muncitor (zețar), membru P.C.R. din anul 1945 și mai ales că făcea parte din puternicul și influentul sindicat al tipografilor. La încadrare, i s-a cerut să scrie o autobiografie, pe care însă vreme îndelungată nimeni nu s-a gândit s-o confrunte cu realitatea. Astfel, el a avansat încontinuu, ajungând să dețină funcția de șef de birou la Serviciul Închisori. În toamna anului 1960 a fost trecut de urgență în rezervă, întrucât s-a descoperit faptul că în 1943 s-a înrolat voluntar în armata germană, în casa sa au

¹⁹⁴ A.C.N.S.A.S., fond Cadre, dosar nr. 21.200, ff. 65-66.

¹⁹⁵ C. Troncotă, *op. cit.*, p. 56.

¹⁹⁶ *** *Stenogramele...*, vol. IV, partea a II-a, p. 111.

locuit ofițeri germani, iar fratele său s-a retras cu Wehrmachtul în Germania și nu s-a mai întors¹⁹⁷.

În paralel, a fost continuat și procesul de epurare al cadrelor vechi, care activaseră și în instituțiile din perioada interbelică. Conform unei afirmații a lui Teohari Georgescu, până în anul 1952 fuseseră schimbate 60% din efectivele vechi ale M.A.I.¹⁹⁸. Procentul era însă mult mai ridicat în ceea ce privește Securitatea, la 26 octombrie 1949 în D.G.S.P. mai erau doar 115 angajați încadrați înainte de 6 martie 1945, adică un procent de 2,65% din totalul salariaților instituției¹⁹⁹. Treptat, foștii angajați ai Siguranței sau S.S.I. au fost nu doar epurați, ci și arestați²⁰⁰, anchetați pentru a divulga numele informatorilor pe care îi folosiseră înainte de 1945, apoi condamnați. Marea majoritate au fost grupați și încarcerați în Penitenciarul Făgăraș, unde s-a continuat anchetarea lor. Metodele dure de interogare și mai ales condițiile aspre de detenție (penitenciarul fiind în cadrul fostei cetăți medievale) au făcut ca mortalitatea să fie ridicată în rândul acestei categorii de deținuți.

Încadrarea

În ceea ce privește încadrarea concretă, pe posturi, a persoanelor trimise în Securitate de partid, a celor recrutați direct și a absolvenților școlilor și cursurilor de specialitate, aceasta era efectuată de Direcția Cadre, sprijinită de către Direcția Educație, Cultură și Propagandă din D.G.S.P.²⁰¹, în perioada în care ea a funcționat.

În momentul înființării Securității, sarcina de a coordona activitatea celor două direcții a revenit tot gen.-mr. Mazuru Vladimir, subdirector al D.G.S.P., cel care răspundea de această problemă din 1947. Totodată, gen.-mr. Mazuru a primit și atribuții directe în ceea ce privește politica de cadre, dar numai la nivelul subofițerilor. Conform unei decizii a lui Teohari Georgescu, aplicabilă de la 1 septembrie 1948, a fost împuternicit „să numească, să înainteze în grad, să atribuie funcții, să definitiveze, să transfere, să detașeze, să repartizeze, să dea delegații, să pensioneze, să acorde concediile prevăzute de lege, să încadreze, să fixeze clasele de salarizare, în general să decidă în toate chestiunile de orice natură și asupra tuturor cererilor personalului D.G.S.P., până la plutonier major inclusiv”²⁰².

Gen.-mr. Mazuru s-a achitat cu succes de sarcinile încredințate, activitatea sa fiind evidențiată într-un raport din august 1949, în care se arăta că el „a îndeplinit sarcina pusă de partid de a curăța Securitatea de elemente vechi dușmănoase și nedemne, de a-i asigura o compoziție justă de clasă”, precum și faptul că „a imprimat muncii Direcției Personalului (cadre) caracterul politic, căutând să lichideze cu conținutul pur birocratic care se practica în această muncă”²⁰³.

¹⁹⁷ A.C.N.S.A.S., fond Cadre, dosar nr. 24.328, ff. 19-21.

¹⁹⁸ *** *Stenogramele...*, vol. IV, partea a II-a, p. 16.

¹⁹⁹ **Raport 2**, p. 225.

²⁰⁰ La 15 septembrie 1952, în timp ce era anchetat de Comisia Controlului de Partid, Teohari Georgescu afirma: „Întreg aparatul de opresiune al burgheziei (Siguranță, S.S.I., Serviciul de Contrainformații al Armatei) a fost arestat” (M. Oprea, *op. cit.*, p. 38).

²⁰¹ F. Banu, „*Un deceniu...*”, p. 122.

²⁰² F. Dobre (coord.), *Securitatea...*, vol. I, p. 16.

²⁰³ A.C.N.S.A.S., fond Cadre, dosar nr. 45, f. 52.

Dreptul de a semna hotărârile aferente politicii de personal în cazul ofițerilor aparținea doar conducerii Securității și M.A.I. La 23 februarie 1951, Teohari Georgescu l-a împuternicit pe Gheorghe Pintilie să emită „decizii de încadrări, înaintări în grad și funcție, mutări, sancționări și îndepărtări pentru personalul încadrat în Corpul Sergenților și Ofițerilor din D.G.S.S. până la gradul de maior inclusiv”²⁰⁴.

O parte din aceste atribuții au fost delegate și altor cadre de conducere de încredere. La 8 martie 1951, Teohari Georgescu i-a acordat lt.-col. Corin Aurel, proaspăt numit subdirector general al D.G.S.S., dreptul „să numească, să înainteze în grad, să atribuie funcții, să încadreze, să transfere, să detașeze, să repartizeze, să dea delegații, să pensioneze, să primească demisii, să acorde concedii, să contrasemneze Decizii și în general să decidă în toate chestiunile de orice natură și asupra tuturor cererilor personalului D.G.S.S. pentru sergenți și ofițeri, până la gradul de căpitan și funcția de șef secție inclusiv”²⁰⁵.

Sistemul de pregătire profesională

La început, M.A.I. a folosit pentru pregătirea angajaților instituțiile de învățământ create înainte de 1945. Personalul nou încadrat era inițiat în profilul muncii informativ-operative mai ales prin cursuri de șase luni desfășurate la Școala de pregătire ce funcționa în sediul Direcției Generale a Poliției. La 1 iunie 1945 în fiecare unitate de poliție s-au desfășurat cursuri de inițiere de două luni, transformate în ianuarie 1947 în școli de pregătire cu durata de trei luni. În ceea ce privește angajații din Siguranță, aceștia urmau cursuri de pregătire specială de trei luni²⁰⁶.

Abia în vara anului 1948 a fost creată o școală destinată exclusiv cadrelor din Siguranță. Este vorba Școala de pregătire profesională a Direcției Generale a Siguranței Statului, unde prima serie a început cursurile – ce durau trei luni – la 4 iulie²⁰⁷. La 16 octombrie 1948 s-a înființat Școala militară de ofițeri de Securitate din București, iar ulterior în M.A.I. au fost create numeroase școli de ofițeri, la Radna, Botoșani, Măgurele, Câmpina, Oradea, Deva etc.

În primii ani, la fiecare școală a M.A.I. se efectua pregătirea cursanților din toate armele. Spre exemplu, la Școala militară de ofițeri de Securitate din București erau pregătiți: lucrători operativi, ofițeri politici, cadre pentru filaj și investigații, contrainformații militare, contrainformații penitenciare și administrație, dar și radiotelegrafiști, șoferi, dactilografe etc.²⁰⁸. Durata studiilor varia între 45 de zile și 9 luni și jumătate, în funcție de cât de presantă era nevoie de cadre pe un anumit profil, iar efectivele elevilor erau reduse²⁰⁹. Procedura de învățământ era foarte greoaie, astfel încât absolvenții, ce oricum nu dispuneau de prea multe calități culturale, nu reușeau să-

²⁰⁴ A.C.N.S.A.S., fond D.M.R.U. a M.I., dosar nr. 7.350, vol. 10, f. 140.

²⁰⁵ *Ibidem*, vol. 7, f. 186

²⁰⁶ A.A. Spânu, *op. cit.*, p. 15.

²⁰⁷ F. Banu, „Un deceniu...”, p. 124.

²⁰⁸ A.C.N.S.A.S., fond D.M.R.U. a M.I., dosar nr. 7.402, vol. 11, f. 1.

²⁰⁹ Liviu Țăranu, *Câteva considerații privind schimbările din politica de personal în cadrul structurilor M.A.I. la începutul anilor '60*, în „Caietele CNSAS”, nr. 2/2008, p. 43.

și însușească specificul specializării în care urmau să activeze. În plus, nu puteau fi asigurați nici profesori și lectori permanenți pentru toate domeniile la fiecare școală.

Din aceste motive, la 28 mai 1950 Colectivul de conducere al M.A.I. a decis ca, începând din toamna aceluși an, școlile de ofițeri ale ministerului să funcționeze pe arme: Școala de ofițeri de Securitate la Radna, Școala de ofițeri de Grăniceri la Oradea, Școala de ofițeri de Pompieri și Administrație la Măgurele. Pentru subofițeri ființa Școala M.A.I. de la Deva, pentru toate specializările²¹⁰.

Cadrele de conducere

În primii ani după înființarea Securității, când numărul cadrelor de conducere nu reușea să acopere nevoile crescânde cauzate de suplimentarea accelerată a efectivelor, promovările în funcție s-au făcut cu rapiditate. Practic, orice ofițer ce reușea să se evidențieze în muncă avea mari șanse de fi numit într-un post de conducere după numai unu-doi ani de activitate. În anumite cazuri, salturile au fost chiar spectaculoase, existând angajați care din simpli subofițeri au ajuns șefi în mai puțin de un an. Spre exemplu, Pavel Constandache a fost numit în 1951 șef al Secției raionale Pașcani, la doar 10 luni de la încadrarea sa în Securitate ca șofer la S.J.S.P. Bacău (cu gradul de plutonier), iar Dumitru Radu a fost numit în 1949 șef al S.J.S.P. Muscel la mai puțin de un an de la încadrarea sa în Securitate ca funcționar operativ²¹¹.

La Plenara C.C. al P.M.R. din 26-27 mai 1952, Alexandru Drăghici critica foarte dur modalitățile de promovare și avansare în Securitate. El acuza faptul că acestea depindeau aproape exclusiv de atitudinea lingusitoare față de șefi, indicându-i fără echivoc pe aceștia ca fiind vinovați sistemul existent: „Criteriile de ridicare a cadrelor sunt lingusirea și dacă știi să te dai bine pe lângă șef, nu munca profesională, lupta pentru îndreptarea ei. Aceste criterii pleacă de la conducere. Nu întâmplător în jurul nostru avem elemente slabe, în afară de tov. Pintilie, care a fost trimis din afară, restul sunt elemente slabe și în general, în ceea ce privește îndeplinirea muncii de conducere, elemente care stau foarte slab. Și exemplul acesta în disciplină și comportare pleacă de sus și strică chiar unele elemente tinere, bune, active, devotate”²¹².

Conform teoriei marxist-leniniste, „principala metodă de scoatere la iveală și de înlăturare a greșelilor și lipsurilor” era critica și autocritica²¹³. Folosită doar constructiv și principial, critica presupunea dezvăluirea intransigentă a diferitelor deficiențe, abateri etc. ce apăreau în timpul activității. Conform unor ideologi marxști, „aparatură de stat își poate îndeplini funcțiile integral și cu succes numai dacă masele scot activ și vigilent la iveală lipsurile ce există în activitatea acestui aparat, adică dacă se aplică critica de jos”. De asemenea, critica era imperios necesară pentru a se pune capăt „metodelor cancelarist-birocratice de conducere”²¹⁴. În Statutul P.M.R. (copiindu-se fidel Statutul P.C.U.S.), dar și în Constituția României, era inclus dreptul și chiar necesitatea membrilor de partid de a critica activitatea cadrelor de conducere, condamnând

²¹⁰ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 199, f. 339.

²¹¹ N. Ioniță, *Fișele biografice ale șefilor de direcții regionale...*, pp. 10-11.

²¹² *** *Stenogramele...*, vol. IV, partea a II-a, p. 145.

²¹³ B.N. Ponomarev (red.), *Dicționar politic*, București, Editura Politică, 1959, p. 173.

²¹⁴ *Ibidem*.

totodată „ascunderea deliberată a lipsurilor sau practica persecutării celor care le dezvăluie”²¹⁵.

La Securitate, transpunerea în practică a prevederilor teoretice referitoare la critică și autocritică suferea însă serioase distorsiuni, inerente probabil într-un sistem militarizat. Într-o instituție în care cadrele de conducere aveau practic puteri discreționare, puțini erau subordonații care se încumetau să-și critice șefii, fiind conștienți de faptul că atragerea antipatiei acestora putea să le afecteze cariera ulterioară. În anii '50 mai ales, dar nu numai, era nevoie chiar de o doză mare de curaj pentru a scoate la iveală lipsurile superiorilor ierarhici. Situația din teritoriu a fost prezentată la o ședință a conducerii Securității de un ofițer cu atribuții de control în acest domeniu: „Tov. col. Gluvcov, tov. col. Kalousek și tov. col. Pandelea de la Iași spun «criticați-mă, tovarăși, numai dacă aveți curaj, că pe urmă stăm de vorbă» (...) La Timișoara, șeful Secției Verificări, lt. Negru, în ședința de colectiv a spus: «Tovarăși, criticați-mă, criticați-mă», când însă a fost criticat, după aceasta a spus tovarășului: «Dacă nu-ți bagi mințile în cap, pot să te încadrez cu doi-trei informatori», se merge până acolo că dacă un tovarăș are curajul să critice, să-i lege o tinichea de coadă și să fie tras la răspundere”²¹⁶.

Faptul că aceste afirmații erau acoperite de realitatea din teren este demonstrat de mai multe cazuri concrete. Astfel, cpt. Nedelcu Teodor, șeful S.J.S.P. Vlașca, enervat de faptul că un subaltern a îndrăznit să raporteze forurilor superioare abaterile sale, a ordonat să i se deschidă acestuia un dosar de verificare din care să reiasă că ar fi fost legionar, ceea ce ar fi adus după sine cel puțin excluderea lui din Securitate. Conducerea Securității a reacționat totuși prompt, mai ales că abuzurile sesizate erau reale, astfel că la 15 aprilie 1950 cpt. Nedelcu a fost trecut în rezervă²¹⁷.

În același timp, șefii unor unități, profitând de faptul că promovarea și avansarea subordonaților depindea practic de decizia lor, nu au ezitat să se folosească de această pârghie pentru a-i amenința pe cei care le criticau activitatea în diferite ședințe profesionale sau de partid. Un exemplu concret a fost prezentat de Drăghici în 1952: „Dacă îndrăznește cineva să spună un cuvânt, să critice, elementele acestea erau îndepărtate. Situația aceasta a fost caracterizată foarte bine într-o ședință a noastră, unde un lt. maj. critica lipsuri în muncă și un maior de Securitate, șeful unei regiuni, a spus: «O să te faci tu căpitan când mi-oi vedea eu ceafa!». Adică erau chiar amenințați oamenii care criticau”²¹⁸.

Gradele militare

La înființarea Securității, Teohari Georgescu a stabilit numărul de grade militare pentru D.G.S.P.: un general-locotenent (Gheorghe Pintilie), trei generali-majori, 30 colonei, 35 locotenenți-colonei, 171 majori, 430 căpitani, 600 locotenenți, 900 sublocotenenți, 371 plutonieri majori șefi, 1.400 plutonieri majori, 300 plutonieri, 170

²¹⁵ *** *Dicționar politic*, București, Editura Politică, 1977, p. 175.

²¹⁶ L. Banu, *op. cit.*, p. 65.

²¹⁷ A.C.N.S.A.S., fond D.M.R.U. a M.I., dosar nr. 7.348, vol. 5, f. 221.

²¹⁸ *** *Stenogramele...*, vol. IV, partea a II-a, p. 145.

sergenți majori, 230 sergenți majori asimilați (curieri, cusători dosare, oameni de serviciu etc.)²¹⁹.

La 1 iulie 1949, prin Decretul Prezidiului M.A.N. nr. 682/25 iunie 1949 (în baza Deciziei Consiliului de Miniștri nr. 683/25 iunie 1949), a fost înființat gradul de **sergent** pentru D.G.S.P. Conform decretului, „sergentul de Securitate are ca atribuții paza și securitatea localurilor și aresturilor unităților D.G.S.P.”²²⁰.

Din 28 decembrie 1949, prin Decretul M.A.N. nr. 453, s-a înființat gradul de **locotenent major**. Momentul, care coincidea și cu sfârșitul anului și cu aniversarea transformării României în republică populară, a constituit un bun prilej pentru avansarea în grad a ofițerilor aflați la baza aparatului. Majoritatea locotenenților au primit noul grad, de locotenent major, în timp ce sublocotenenții au fost trecuți în categoria locotenenților²²¹.

Au existat însă și grade ce au dispărut, cum este cel de **plutonier major șef**, care nu s-a mai regăsit printre gradele ce puteau fi acordate subofițerilor conform *Statutului Corpului Sergenților din D.G.S.P.*, intrat în vigoare la 1 ianuarie 1951²²².

Cu ocazia adoptării *Statutului* menționat a avut loc o reorganizare semnificativă a gradelor tuturor subofițerilor, nu doar a celor care până atunci fuseseră plutonier major șef. La 5 ianuarie 1951, prin Decizia nr. 47.900 a lui Teohari Georgescu, a avut loc încadrarea subofițerilor pe noile grade aferente prevederilor statutului. Aproape toți deținătorii gradului de plutonier major șef (cu foarte rare excepții) și marea majoritate a plutonierilor majori au fost avansați la gradul de sublocotenent, fiind trecuți așadar în Corpul Ofițerilor. Toți sergenții majori și plutonierii, ca și o parte dintre plutonierii majori și plutonierii majori șefi au rămas în categoria subofițerilor. Marea majoritate dintre ei au fost menținuți în același grad, dar mulți au fost avansați un grad. Interesant este și faptul că au existat destul de multe cazuri în care s-a operat chiar retrogradarea subofițerilor în gradul imediat inferior²²³.

De la începutul anilor '50, instrucțiunile referitoare la mutarea cadrelor stipulau faptul că acestea trebuiau făcute, în principiu, doar o dată pe an, ținându-se cont, în măsura posibilităților, și de dorința cadrelor respective²²⁴.

Erau numeroase transferurile operate ca urmare a diverselor solicitări ale cadrelor, motivate în general pe considerente medicale (familii bolnave etc.) sau sociale (nevoia unui ajutor pentru creșterea copiilor minori, îngrijirea părinților bătrâni etc.). Conducerea Securității încerca să nu ignore astfel de cereri, fiind conștientă de faptul nerezolvarea lor nu făcea de cât să scadă randamentul în muncă al acestor angajați, astfel încât le satisfăcea întotdeauna când erau posibilități. De asemenea, erau rezolvate

²¹⁹ Decizia M.A.I. nr. 10.970/2 septembrie 1948 (A.C.N.S.A.S., fond D.M.R.U. a M.I., dosar nr. 7.346, vol. 3, f. 283).

²²⁰ A.C.N.S.A.S., fond D.M.R.U. a M.I., dosar nr. 7.347, vol. 11, f. 81.

²²¹ *** *România...*, p. 31.

²²² Prin Decretul M.A.N. nr. 178/2 iulie 1950 a fost înființat Corpul Sergenților și Cartnicilor din Forțele Armate ale R.P.R., iar prevederile lui au fost adoptate pentru Securitate prin Decizia nr. 47.890 a lui Teohari Georgescu (A.C.N.S.A.S., fond D.M.R.U. a M.I., dosar nr. 7.350, vol. 7, f. 128).

²²³ *Ibidem*.

²²⁴ A.M.I., fond Direcția Secretariat-Juridică, inventar nr. 4.311, dosar nr. II/B/4, f. 2.

favorabil și acele solicitări de mutare ale cadrelor căsătorite tot cu un angajat al Securității, dar aflat în altă regiune, fiind firească dorința lor de a munci în aceeași unitate sau oraș.

Nu de puține ori, transferul în altă localitate constituia o sancțiune aplicată cadrelor ce comiseseră diverse fapte de gravitate minoră, de regulă de natură morală. La 1 mai 1949, cpt. Miu Dumitru, loctiitor al șefului S.J.S.P. Ialomița, a fost mutat în aceeași funcție la S.J.S.P. Tulcea, pentru că avea o relație extraconjugală cu o informatoare pe care-o avea în legătură²²⁵. În iunie 1952, D.R.S. Oradea a decis să-l mute disciplinar la D.R.S. Bârlad pe slt. Stoica Petrică – șeful Biroului Organizare, pentru faptul că a divorțat²²⁶.

În anumite cazuri, șefii unităților de Securitate nu mai așteptau până în momentul în care unii subordonați cădeau cu totul sub influența anturajului și luau anumite măsuri preventive. Dintre acestea, cea mai eficientă părea a fi tot mutarea respectivilor în altă regiune sau la altă unitate. Unii șefi erau chiar foarte scrupuloși în această privință, solicitând transferarea unor ofițeri doar pentru că ipotetic ar fi putut intra în contact cu persoane ostile regimului. La 1 mai 1952, col. Corin Aurel a aprobat solicitarea D.R.S. Oradea de mutare în altă regiune a slt. Bondariu Gheorghe, ajutor șef birou la Secția Cadre. Ofițerul fusese anterior activist la Comitetul Județean P.M.R. Bihor și avea rezultate foarte bune în muncă, dar rudele sale din partea soției aveau un trecut necorespunzător (socrul și cei doi cumnați fuseseră legionari activi). Cu toate că el nu întreținea legături cu persoanele respective, a fost transferat la D.R.S. Baia Mare „pentru a fi izolat de aceste elemente”. Pentru a-i mai îndulci situația, a fost promovat, la noua unitate oferindu-i-se funcția de șef birou²²⁷.

Sancțiunile

La 21 februarie 1949, Consiliul de Miniștri a emis Decizia nr. 149, prin care a stabilit procedura disciplinară de pedepsire a salariaților din toate instituțiile și întreprinderile de stat, ea aplicându-se așadar și în ceea ce-i privește pe angajații Securității. Erau stabilite patru tipuri de sancțiuni: prevenirea, muștrarea, muștrarea cu avertisment și destituirea.

Prima se aplica pentru abateri de mică însemnătate sau diverse neglijențe în muncă. Cel care săvârșea greșeli mai grave, dar fără a aduce prejudicii materiale instituției, era pedepsit cu muștrare (în formă scrisă). Abaterile repetate sau crearea de prejudicii materiale se sancționau cu muștrare și avertizarea celui în cauză că va fi îndepărtat din funcție. Destituirea se aplica pentru următoarele categorii de culpe: însușirea de bani sau alte valori, corupție, întocmirea intenționată a unor rapoarte false sau săvârșirea unor neglijențe grave, beții repetate, comiterea unor „acte contra intereselor statului” sau „orice altă abatere gravă în urma căreia statul este prejudiciat”²²⁸.

²²⁵ A.C.N.S.A.S., fond Cadre, dosar nr. 21.102, f. 127.

²²⁶ F. Dobre (coord.), *Securitatea...*, vol. II, p. 39.

²²⁷ A.C.N.S.A.S., fond D.M.R.U. a M.I., dosar nr. 7.373, vol. 9, f. 161.

²²⁸ Idem, dosar nr. 7.347, vol. 1, ff. 27-28.

În același an, pentru Securitate s-a adoptat însă *Regulamentul interior pentru ofițerii, subofițerii și personalul civil asimilat din D.G.S.P.*, în care erau stipulate următoarele tipuri de pedepse: mustrare verbală, mustrare scrisă, arest, arest sever, mutare disciplinară, suspendare din funcție, destituire, punere în disponibilitate²²⁹.

Arestul se făcea la domiciliu și consta în interzicerea de a primi vizite și de a părăsi locuința – cu excepția deplasării la serviciu. Sancțiunea se aplica după două mustrări rămase fără efect sau în situația comiterii unei fapte puțin mai grave (cum ar fi lipsă de respect față de superiori, ceea ce echivala cu insubordonare). Șefii de S.J.S.P. puteau ordona maxim patru zile de arest, cei ai D.R.S.P. maxim 10 zile, subdirectorii generali ai D.G.S.P. maxim 20 zile, iar directorul general al D.G.S.P. maxim 30 zile²³⁰.

De regulă, erau pedepsiți cu arest în garnizoană ofițerii care comiteau diverse abateri comportamentale, mai ales beții și scandaluri. În Regulamentul din 1949 sancțiunea se numea arest sever și se aplica în general pentru beție în timpul serviciului, lipsă nemotivată de la muncă sau întârzieri în executarea sarcinilor. În ianuarie și februarie 1952, slt. Rafai Mihai, de Secția Raională Lipova, a fost sancționat succesiv cu șase zile arest sever pentru că „s-a prezentat la un seminar în stare de ebrietate, fapt în urma căruia a avut manifestări de calomniere a învățământului de partid” și apoi cu patru zile arest sever pentru că a bătut un deputat al Sfatului popular comunal Cladova și pentru că „de mai multe ori a fost văzut în stare de ebrietate pe stradă și la serviciu”²³¹.

La 17 august 1950 a fost introdusă pedeapsa retrogradării în grad, ea aplicându-se ofițerilor M.A.I. și M.F.A.²³². Până la acea dată, Direcția Cadre și unitățile centrale și teritoriale de Securitate erau nevoite să recurgă la diverse formule inedite pentru acest tip de sancționare a ofițerilor.

Spre exemplu, în octombrie 1948 șeful D.R.S.P. Cluj a dorit înlocuirea mai multor ofițeri cu funcții de conducere, întrucât erau slab pregătiți profesional și incapabili să-și îndeplinească în mod satisfăcător sarcinile. Este vorba de lt. Daroczi Alexandru – șeful Secției a II-a Contrasabotaj, lt. Iszlai Adalbert și slt. Kappel Zoltan – ambii șefi de birou, slt. Muscal Iosif – șef problemă. Toți aceștia au fost numiți în posturile respective pentru simplul motiv că absolviseră o școală centrală a M.A.I., fără a se mai verifica dacă au calitățile și experiența necesară pozițiilor în care au fost încadrați. Pentru a-i destitui și retrograda, col. Patriciu – în conivență cu Direcția Cadre a D.G.S.P. – i-a obligat pe cei cinci subordonați să depună fiecare o cerere de reîncadrare în grade și funcții inferioare. În consecință, ofițerii în cauză au raportat că „nu și-au însușit cunoștințele profesionale necesare gradului ce-l dețin și sunt conștienți că datorită acestui fapt prejudiciază bunul mers al întregului serviciu, ceea ce ar putea vătăma interesele instituției”, solicitând să fie numiți „într-un grad inferior, de mică răspundere, în care ar putea da un randament mai mare și ar putea fi utili muncii de Securitate”. Direcția Cadre a aprobat cererile ofițerilor și a decis să le acorde gradele

²²⁹ F. Banu, „Un deceniu...”, p. 152.

²³⁰ *Ibidem*.

²³¹ A.C.N.S.A.S., fond D.M.R.U. a M.I., dosar nr. 7.353, vol. 12, f. 42.

²³² Mircea Suci, Robert Levy, Laurențiu Panaite, *MAI și Securitatea: date și documente inedite (1948-1965)*, în „Dosarele Istoriei”, nr. 5/1996, p. 49.

imediat inferioare²³³. Pentru aceasta, angajații respectivi au trebuit să depună cereri de demisie din Securitate, care au fost aprobate, în aceeași zi fiind emise ordinele de reîncadrare pe noile grade și funcții. Prin Decizia D.G.S.P. nr. 14.510, începând cu data de 1 decembrie 1948 Daroczi și Iszlai primeau gradul de sublocotenent și funcția de șef problemă, iar restul postul de funcționar operativ, fiind trecuți în categoria subofițerilor, cu gradul de plutonier major șef²³⁴.

Rămânând în aceeași arie, menționăm și faptul că exista și sancțiunea degradării ofițerilor, indiferent de gradul deținut, dar aceasta nu putea fi aplicată decât numai în urma unei sentințe definitive a Tribunalului Militar. Modalitatea era prevăzută încă din *Statutul Corpului Ofițerilor Forțelor Armate ale R.P.R.* din 1951, care stipula și faptul că degradarea efectivă se făcea prin decret la Prezidiului M.A.N., dar numai ulterior sentinței penale²³⁵. Era posibilă și degradarea ofițerilor trecuți în rezervă, însă doar atunci când motivul îl reprezenta comiterea unor fapte incompatibile cu calitatea de ofițer M.A.I.²³⁶.

Recompensele

Încă din primii ani după 1945 s-a simțit nevoia acordării unor recompense cadrelor merituoase în scopul stimulării angajaților în muncă. La sfârșitul anului 1946, șeful Chesturii de Poliție a Municipiului Cluj, prim chestorul Gheorghe Crăciun, propunea: „Să se dea prime de încurajare sau să fie citați acei ofițeri sau agenți de poliție care își dau interesul la locul care le-a fost încredințat spre conducere, astfel stimulând munca lor, căci sunt firi omenești foarte sensibile și prin faptul că nu li se dă o satisfacție atunci când aduc un maxim de randament se descurajează și în loc ca în viitor să mai aducă la fel randamentul necesar și util statului democrat, cu toată bunăvoința lor, nu pot să facă acest lucru, fiind obsedați de ideea că nu li se recunoaște munca depusă. Satisfacție poate fi dată fie prin citări pe țară, fie prin anumite prime de încurajare, fie prin o avansare în grad”²³⁷.

Recompensele acordate angajaților Securității erau de mai multe tipuri: citarea pe minister, premii în bani sau/și în diverse obiecte (aparate foto, radiouri, ceasuri, stilouri etc.), acordarea unor distincții (ordine și medalii), înaintarea în gradul următor înainte de expirarea stagiului minim etc.

În perioada la care ne referim, cea mai uzitată metodă de recompensare a fost, fără îndoială, avansarea în grad înainte de termen, foarte avantajoasă pentru cadre, întrucât, pe lângă un prestigiu sporit, atrăgea după sine și creșterea salariului lunar prin mărirea soldei de grad. Până la începutul anilor '50, ofițerii ce se remarcă în muncă înaintau foarte rapid în grad, uneori fiind avansați chiar și de două ori pe an. Spre exemplu, șeful S.J.S.P. Alba, cpt. Cleju Ioan, a fost încadrat în Securitate în august 1948 cu gradul de sublocotenent, dar la 23 august 1949 a fost avansat locotenent, pentru ca la

²³³ A.C.N.S.A.S., fond D.M.R.U. a M.I., dosar nr. 7.346, vol. 7, f. 282.

²³⁴ *Ibidem*, f. 239.

²³⁵ M. Burcea, M. Stan, M. Bumbăș, *op. cit.*, p. 27

²³⁶ L. Țăranu, *Oamenii Securității...*, p. 384.

²³⁷ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13.809, f. 26.

30 decembrie același an să primească gradul de locotenent major, iar la 23 august 1950 pe cel de căpitan, înaintând așadar trei grade în doar doi ani²³⁸.

La 1 iunie 1949, prin Decizia M.A.I. nr. 2.716, a fost reglementat și sistemul pensionării cadrelor pe motiv de boală, fiind înființată Comisia medicală mixtă pentru clasarea medicală a personalului M.A.I. Ea funcționa în cadrul Direcției Sanitare a M.A.I. și era condusă de dr. Pascariu I., șeful Serviciului Sanitar Uman. Printre membri Comisiei se mai numărau ofițeri din Trupele M.A.I., Trupele de Securitate, Direcția Administrativă etc., precum și un delegat al Direcției Generale Politice (cpt. Tufan)²³⁹.

Prezența unui reprezentant al Direcției Generale Politice în Comisia de clasare medicală se explică prin faptul că, în acea perioadă, chiar și scoaterile din Securitate pe caz de boală se făceau pe baza principiului de clasă, ținându-se cont de averea personală deținută de cei în cauză, precum și de cea a soților și părinților acestora. De asemenea, contau foarte mult și rezultatele obținute în muncă de cadrele respective, precum și vechimea în organele de Securitate. În cazul în care angajatul era încadrat de puțin timp sau desfășurase o activitate nesatisfăcătoare, el nu era pensionat medical, ci doar trecut în rezervă, la fel cum se întâmpla și cu cei clasați în gradul III de invaliditate²⁴⁰.

Concluzii

Perioada 1948-1952, în timpul căreia în fruntea M.A.I. s-a aflat Teohari Georgescu, a reprezentat în general o etapă de acomodare a conducerii Securității cu specificul de cadre al noii instituții. Trebuind să răspundă mai multor imperative (epurarea foștilor angajați, încadrarea unor membri de partid loiali, proveniență și profesie muncitorească-țăărănească a acestora, acoperirea numărului foarte mare de posturi vacante), responsabilii de cadre s-au aflat într-o permanentă căutare de soluții. Fără a exista o politică clară și coerentă de cadre și fără a se respecta niște criterii riguroase de selecționare, verificare, încadrare, avansare și promovare, acoperirea necesarului de personal al Securității s-a făcut de multe ori la întâmplare. Preeminența criteriilor ideologice și de clasă în detrimentul pregătirii culturale și profesionale, a determinat coborârea pragurilor calitative până aproape de minim.

În aceste condiții, era inerentă pătrunderea în Securitate a unui număr foarte mare de cadre necorespunzătoare, nu doar ca pregătire, ci și din punct de vedere comportamental, moral și profesional. Iar efectul s-a resimțit imediat și a constat în numărul foarte mare de abateri – unele grave – comise de angajații Securității. Peste toate acestea, ampla operațiune de verificare a membrilor de partid desfășurată în 1949-1950 a scos la iveală și faptul că proveniența și trecutul multor cadre de Securitate ridicau serioase semne de întrebare. În acest context, conducerea instituției a trecut la operarea primelor concedieri ale cadrelor necorespunzătoare, operațiune amplificată în anii următori.

²³⁸ A.C.N.S.A.S., fond D.M.R.U. a M.I., dosar nr. 7.347, vol. 3, f. 312.

²³⁹ Anterior acestei decizii funcționa o comisie de acest tip doar pentru Comandamentul Trupelor M.A.I., având în vedere recruții încadrați pentru satisfacerea stagiului militar în formațiunile acestei unități. La 1 iunie 1949, aceasta și-a încetat activitatea, fiind înglobată în comisia proaspăt înființată (*Ibidem*, vol. 1, f. 200).

²⁴⁰ A.M.I., fond Direcția Secretariat-Juridică, inventar nr. 4.311, dosar nr. II/B/4, f. 2.

Tot în acest interval temporal, au fost fundamentate și primele linii directe în ceea ce privește avansarea cadrelor în grad, promovarea în funcții, transferul la alte unități, recompensarea și sancționarea.

În pofida tuturor deficiențelor ce au afectat politica de cadre a Securității din perioada 1948-1952, nu se poate afirma că activitatea represivă a instituției ar fi avut de suferit foarte mult. Chiar dacă supravegherea informativă și formele calificate de urmărire au fost neglijate aproape total, ele erau compensate prin recurgerea la forme extreme de reprimare a opozițiilor (crime, torturi, internări în penitenciare și colonii de muncă, stabilirea de D.O. etc.). Instituția a reușit să se achite de sarcinile primite de la partid, și a operat cu succes valurile de arestări ce i s-a ordonat să le execute.

Până la urmă, acesta a fost de fapt principalul obiectiv pe care Teohari Georgescu a dorit să-l atingă, acela de a transforma Securitatea în „brațul înarmat al partidului” și de a folosi instituția ca organ represiv pentru impunerea și menținerea partidului comunist la putere. Având în vedere acest deziderat, practic au contat mult mai puțin calitatea și comportamentul angajaților Securității câtă vreme executau fără ezitare orice fel de ordin primit, oricât de ilegal și excesiv ar fi fost el. Ulterior, când „ascuțișul luptei de clasă” se va mai domoli, a existat tot timpul pentru remedierea problemelor de personal.

Conștient însă de calitatea nesatisfăcătoare a personalului Securității, noul ministru al Afacerilor Interne, Alexandru Drăghici, va încerca și parțial va reuși să producă o schimbare în acest domeniu. Aplicând cu o mult mai mare consecvență sancționarea angajaților și cadrelor de conducere (mergând până la scoaterea lor din M.A.I. și chiar trimiterea în justiție), punând accent și pe pregătirea culturală a angajaților, dar având la dispoziție și o perioadă mult mai mare de timp, Drăghici a reușit ca, la finalul mandatului său, să lase un corp de cadre cu o calificare și comportare net superioare față de cele găsite în 1952.

Iuliu CRĂCANĂ

DREPT ȘI JUSTIȚIE ÎN ROMÂNIA COMUNISTĂ (II)

LAW AND JUSTICE IN COMMUNIST ROMANIA (II)

The present paper displays some characteristics of repressive justice in communist Romania, being a continuation of the analysis we made in the last number of our journal.

The first article entitled "Alexandru Voitinovici - Delation at the Top of the Party" offers details on two documents that show the procedure used by the president of the Supreme Court of R.P.R. for removing his colleagues from office. Conceived in the form of delations based on political arguments, the reports sent to the Party leaders display the institutional and human relations between the leaders of the justice system in the 1950s.

The second article entitled "Article 193¹ of the Criminal Code - A Secret of the Political Repression that Persists Even Today" unveils a historiographical error. We point out the decrees that introduced retroactively the secret article 193¹ in the Criminal Code, which incriminated "the intense activity of the working class and the revolutionary movement". That article was extensively used by the repressive system of justice after 1954. However, the decrees were not published and the changes they brought to the Criminal Code were not mentioned in the official documents between 1954-1960 or later.

Etichete: justiție, drept, represiune, Alexandru Voitinovici, articolul 193¹ C.P.

Keywords: justice, law, repression, Alexandru Voitinovici, article 193¹ of the Criminal Code

În numărul trecut al „Caietelor CNSAS” am început o serie de studii și articole despre justiția din timpul regimului comunist, menite să elucideze contribuția instituțiilor care o compun la comunizarea României și la represiunea politică din timpul regimului comunist.

În cele ce urmează publicăm două documente care ne prezintă poziția instabilă avută de judecătorii în prima decadă a regimului de democrație populară, cariera lor depinzând doar de conducerea partidului, respectarea legii fiind un deziderat împlinit doar atunci când aceasta își îndeplinea rolul de instrument cu care judecătorii serveau interesele partidului.

Cele două documente evidențiază procedeul prin care președintele Tribunalului Suprem al R.P.R. își îndepărta colegii din funcție. Concepute sub forma unor delatțiuni argumentate politic, rapoartele către conducerea partidului sunt relevante pentru relațiile instituționale și umane între capii justiției din anii '50. Trebuie spus că în arhive regăsim multe rapoarte întocmite de Alexandru Voitinovici într-o manieră asemănătoare.

Tânăr cerber al partidului, devotat și vigilent, Alexandru Voitinovici a fost unul dintre cei care au pus bazele instituționale ale justiției regimului de democrație populară. A avut o carieră strălucită, începută ca președinte al completelor de judecată ale Tribunalului Poporului care au judecat lotul Antonescu, lotul Iuliu Maniu și al altor complete în cadrul proceselor cu caracter politic. A deținut funcții importante în stat fiind primul Procuror general al R.P.R. între anii 1948-1952, iar între anii 1954-1967 a deținut funcția de Președinte al Tribunalului Suprem. A cochetat cu literatura fiind, sub pseudonimul Alexandru Voitin, autor de piese de teatru cu temă istorică.

Primul document demonstrează că era greu, dacă nu chiar imposibil, să ocupi funcții în sistemul instituțional al justiției comuniste fără a fi implicat politic și fără a participa la procesele politice, chiar dacă unii dintre cei implicați afirmă contrariul, astfel că un jurist a fost îndepărtat din funcție tocmai pentru că evita procesele penale. Este vorba de Ilie Stoenescu, loctiitor al președintelui Tribunalului Suprem al R.P.R. la colegiul civil și profesor de drept procesual civil la Facultatea de Științe Juridice din București, pentru care Alexandru Voitinovici a propus „scoaterea” din toate funcțiile doar pentru că dorea să se țină departe de politică și să fie doar un bun specialist și pentru că a refuzat o ipotetică propunere de a candida pentru Marea Adunare Națională (vezi anexa 1).

Ilie Stoenescu și-a pierdut funcțiile politice rămânând doar cu activitatea didactică. A fost titular al disciplinei de drept procesual civil la Facultatea de Drept din București până în anul 1975.

Pentru prezentarea celui de-al doilea document vom porni de la teoria lui Erich Kaufmann care afirma că „legiuitorul nu este creator al dreptului” deoarece „statul nu creează dreptul, statul creează legi; iar statul și legile sunt supuse dreptului”¹. Spre deosebire, putem spune că, în regimul comunist, partidul singur este deasupra statului și a legilor, dreptul fiind doar o unealtă în mâna sa.

Astfel, deși la o primă analiză, principalul izvor de drept postbelic a fost ideologia partidului comunist, aceasta se întâmplă, însă, doar în măsura în care era pusă în slujba interesului puterii. Documentul pe care îl redăm în continuare ne arată cum mult-trâmbițatul program al partidului transpus în legi și principii care să apere clasa muncitoare își pierde orice valoare în fața acuzației de lipsă a disciplinei de partid. Vom vedea că opinia separată în cadrul Tribunalului Suprem a unui judecător chiar dacă, din punct de vedere ideologic, acesta se situa pe pozițiile clasei muncitoare, a fost de natură să ducă la schimbarea acestuia din funcție după un conflict cu același Alexandru Voitinovici.

Este vorba de Marcu Witzman, jurist a cărui ascensiune în funcții înalte începuse după 1948, atunci când, la recomandarea ministrului Justiției, Avram Bunaciu, a fost numit prin decizie a Prezidiului M.A.N. a R.P.R. în calitate de membru în consiliul de administrație al Casei autonome a monopolurilor R.P.R.². Prin Decretul nr. 283 din 28 august 1952 Marcu Witzman, a fost numit în funcția de judecător al Colegiului civil la Tribunalul Suprem³ (anexa 2).

Dosarul conține și apărarea, sau, mai bine spus, contraatacul lui Marcu Witzman care trimite la rândul său un amplu memoriu către secretarii C.C. al P.M.R., Iosif Chișinevschi și Nicolae Ceaușescu. Acesta face puține referiri la faptele în litigiu („diferitele probleme de drept muncitoresc, unde am căutat să arăt interpretarea justă a

¹ Erich Kaufmann, *Die Gleichheit vor dem Gesetz im Sinne des Art. 109 der Reichsverfassung*, în VVDStRL, vol 3, Berlin și Leipzig, Waelter de Gruzter, 1927, p. 2, *apud* Bernd Ruthers, *Dreptul degenerat. Teorii ale dreptului și juriști proeminenți în cel de-al Treilea Reich*, Editura Univ. „Al. I. Cuza” Iași, 2005, p. 63.

² A.N.I.C., fond Consiliul de Stat- Decrete, dosar nr. 9/1948, ff. 144-146.

³ Idem, dosar nr. 5/1952, f. 64.

legislației noastre folosind și doctrina sovietică...”) trecând la un contraatac de aceeași manieră, folosind acuzații meschine, vecine cu delațiunea. Îl acuză pe Alexandru Voitinovici pentru trecutul său de „fost procuror la Roman în timpul lui Antonescu” și pentru relațiile personale: „prieten personal cu Gheorghe Diaconescu, ministrul Justiției, fostul lui secretar de cabinet, cu Vuza (George Pavel), locțiitor al Procurorului General, cu Adrian Dumitru, președinte al Consiliului Central al avocaților (...)”⁴. Toate aceste informații erau cât se poate de adevărate dar, cu toate acestea, datorită serviciilor aduse partidului și a „urii de clasă” de care dădea dovadă, Alexandru Voitinovici a rămas în funcție încă unsprezece ani.

În schimb, demersurile lui Alexandru Voitinovici au avut consecințe imediate. Marcu Witzman a fost eliberat din funcție prin decret la 12 mai 1956, „primind alte însărcinări”⁵. Ulterior a fost numit în fruntea Arbitrajului de Stat, funcție pe care a îndeplinit-o până în anul 1975⁶.

Art. 193¹ Cod Penal

un secret al represiunii politice care persistă și astăzi

Nu cu foarte mult timp în urmă, un petent a cerut C.N.S.A.S.-ului informații despre Art. 193¹ din Codul Penal. Își manifesta nemulțumirea că informațiile despre acest articol sunt contradictorii, iar în literatura de specialitate apare ca fiind introdus printr-un decret din 1955 sau din 1954.

Într-adevăr, în literatura istorică, informațiile despre acest articol sunt eronate.

În *Raportul Final al Comisiei prezidențiale pentru analiza dictaturii comuniste din România* art. 193¹ este înfățișat publicului ca fiind introdus prin Decretul nr. 62 din februarie 1957.

Pe site-ul Institutului de Investigare a Crimelor Comunismului și Memoria Exilului Românesc (I.I.C.C.M.E.R.), articolul este prezentat astfel: „Art. 193/I: *activitate contra clasei muncitoare* – era vorba despre un articol secret, cuprins în decretul nr. 62/1955 și nepublicat, a cărui caracteristică era sfera foarte largă de cuprindere, aici putând fi încadrate orice fel de acuzații. În genere, se folosea pentru cei care nu puteau fi încadrați articolelor din Codul Penal. În Codul Penal propriu-zis, art. 193 făcea parte din Secțiunea I („Înaltă trădare”) a Capitolului I („Crime și delictе contra siguranței exterioare a statului”)”⁸.

După opinia lui Romulus Rusan, articolul 193¹ ar fi fost introdus în Codul Penal „în 1955, după Convenția de la Geneva și în perspectiva primirii României la ONU – și pentru că erau foarte mulți oameni nejudecați și aflați în detenție încă din 1948, din 1950, din 1952” motiv pentru care „au trebuit să introducă în Codul Penal

⁴ Idem, fond C.C. al P.C.R.-Cancelaria, dosar nr. 176/1956, ff. 45-54.

⁵ Idem, fond Consiliul de Stat-Decrete, dosar nr. 6/1956, f. 11.

⁶ „B.O.”, nr. 36, 10 aprilie 1975.

⁷ Comisia prezidențială pentru analiza dictaturii comuniste din România, *Raport Final*, București, Editura Humanitas, 2006, p. 503.

⁸ http://www.crimelecomunismului.ro/ro/fise_detinuti_politici/fise_matricole_penale_detinuti_politici/ accesat la 15. 09. 2011

existent niște articole secrete”⁹. După știința noastră, singurul articol secret din Codul Penal a fost 193¹.

Am mers pe fir până la sursa erorii care se află în volumul *Cu unanimitate de voturi. Sentințe politice adnotate și comentate*, autori Marius Lupu, Cornel Nicoară, Gheorghe Onișoru, București, Fundația Academia Civică, 1997, p. 25. Cum, de nenumărate ori astfel de erori sunt întâlnite chiar în documentele redactate de organele represive a căror lipsă de cultură juridică și necunoaștere a textelor de lege pe care erau chemați să le aplice sunt binecunoscute, este posibil ca autorii volumului să fi reprodus o informație dintr-o sentință sau alt document judiciar. Se poate să fie chiar o greșeală de redactare care s-a perpetuat, astfel încât toate lucrările cu caracter istoric care fac referire la art. 193 indice 1 C.P. indică introducerea lui în anul 1955.

Într-adevăr, decretul în discuție a făcut parte dintre actele normative cu caracter secret care a avut implicații majore. Nu a fost publicat niciodată iar modificările pe care le aducea Codului Penal nu au fost introduse în textele oficiale ale acestuia publicate între anii 1954-1960¹⁰ și nici ulterior. Prin urmare, întâlnim lucrări științifice, valoroase de altfel, în care se vorbește despre condamnări ale foștilor ofițeri de Siguranță în baza art. 193 fără a face referire la indice¹¹, deși încadrarea a fost, fără îndoială la art. 193¹. În acest sens amintim că în Codul Penal art. 193 era doar un apendice la art 192 care incrimina *înalta trădare* și poate fi găsit exclusiv în forma următoare: „În cazul crimei de înaltă trădare instanța poate pronunța și pedeapsa confiscării averii. Tentativa crimelor din această secțiune se pedepsește cu pedeapsa crimei consumate”.

Decretul se găsește la Arhivele Naționale ale României în cadrul fondului Consiliu de Stat-Decrete, dosar nr. 2/1954, vol. 1. Este însoțit de expunerea de motive semnată de Alexandru Drăghici, care a fost și inițiatorul decretului. Acesta motiva necesitatea apariției unui asemenea text legislativ prin faptul că, deși Decretul nr. 207/1948, în vigoare la momentul respectiv, constituia bază legală pentru reprimarea infracțiunii care consta în săvârșirea de acte de teroare, violență, torturi sau alte mijloace de constrângere, legislația nu sancționa „activitatea sau lupta împotriva clasei muncitoare sau a mișcării muncitorești revoluționare din țara noastră dusă de către elementele care au aparținut aparatului de stat burghezo-moșieresc sau agenturii poliției și siguranței” fără a se fi servit de acte de tortură și violență ci de alte metode, mai subtile și fără depășirea atribuțiilor de serviciu la acel moment. Era vorba despre încriminarea unor metode și proceduri perfect legale precum procurarea de informații,

⁹http://www.memorialsighet.ro/index.php?option=com_content&view=article&id=829%3Aromulus-rusan-cronologia-i-geografia-represiunii-recensmantul-populaiei-concentraionare-din-romania-1945-1989-&catid=59%3Ao-carte-pe-zi&Itemid=167&lang=ro, accesat la 10. 03. 2013.

¹⁰ *Codul Penal, text oficial cu modificările până la data de 20 mai 1955, urmat de o anexă de legi speciale*, București, Editura de Stat pentru literatură economică și juridică, 1955; *Codul Penal, text oficial cu modificările până la data de 1 martie 1957, urmat de o anexă de legi penale speciale*, București, Editura Științifică, 1957; *Codul Penal, text oficial cu modificările până la data de 1 iunie 1958, urmat de o anexă de legi penale speciale*, București, Editura Științifică, 1958; *Codul Penal, text oficial cu modificările până la data de 1 decembrie 1960, urmat de o anexă de legi penale speciale*, București, Editura Științifică, 1960.

¹¹ Pavel Moraru, *La hotarul românesc al Europei: din istoria Siguranței Generale în Basarabia (1918-1940)*, București, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 2008, *passim*.

filaj, acțiuni de supraveghere, ordine de deținere, fixări de domiciliu obligatoriu etc. (anexa 3).

La scurt timp, art. 193¹ a fost modificat. Cauza o găsim în expunerea de motive semnată de același Alexandru Drăghici: „legile penale în vigoare nu prevăd pedeapsa pentru infracțiuni săvârșite de persoane care au avut funcții de răspundere în formațiunile politice cu caracter fascist și naționalist și care și-au desfășurat activitatea până la eliberarea țării de către Armatele Sovietice, împotriva mișcării revoluționare și a luptei de eliberare a clasei muncitoare”¹².

Ambele decrete au urmat întreaga procedură anterioară adoptării acestor acte normative. Ele sunt însoțite de Hotărârea Consiliului de Miniștri de „adoptare” a proiectului de decret care precede de fiecare dată adoptarea unui decret. În cazul modificării este vorba de H.C.M. nr. 1553 din 19 august 1954 (anexa 4)¹³.

Cele două decrete nu reprezentau o noutate. În perioada democrației populare una dintre cele mai grave mutilări ale dreptului a constat în secretizarea legislației. Legea, în esența ei, este publică. O lege care nu poate fi cunoscută de toți cei interesați este, practic, o absurditate. Cu toate acestea, o caracteristică a dreptului românesc din anii '50 a fost legislația secretă.

În perspectiva aderării României la O.N.U., unele acte normative cu caracter represiv trebuiau ascunse opiniei publice occidentale. Partidul a decis ca legislația să fie clasificată pe diverse grade de secretizare.

Prin urmare, Decretul nr. 27 din 14 ianuarie 1953 *pentru aprobarea Regulamentului privind condițiile de publicare și difuzare a legilor și decretelor*, stabilea pentru acestea grade de secretizare care erau propuse de inițiatorul legii. Atunci când elaborau și depuneau la Direcția Generală a Treburilor Consiliului de Miniștri proiecte de legi, decrete și regulamente care se aprobau prin decret, ministerele și celelalte organe centrale ale administrației de stat, erau obligate să propună și modul de difuzare al actelor respective după ce ele erau aprobate de Prezidiul Marii Adunări Naționale după cum urmează:

- a) se publică în Buletinul Oficial al Marii Adunări Naționale;
- b) se publică în Buletinul Oficial al Marii Adunări Naționale, „Pentru uz intern”;
- c) se publică în Buletinul Oficial al Marii Adunări Naționale „Secret”;
- d) se publică în Buletinul Ministerului sau organului central al administrației de stat care a inițiat proiectul;
- e) se publică în Buletinele Sfaturilor Populare;
- f) se comunică în întregime altor ministere, organe centrale ale administrației de Stat, Comitete Executive ale Sfaturilor Populare, etc., menționându-se organele de Stat cărora se comunică;
- g) se comunică și altor ministere, organe centrale ale administrației de Stat, Comitete Executive ale Sfaturilor Populare, etc., în extras, menționându-se articolele care se comunică și organele de Stat cărora se comunică;
- h) se comunică doar inițiatorului proiectului;
- i) se comunică în revistele de specialitate ale organului de Stat inițiator sau în diferite broșuri editate de acesta;

¹² A.N.I.C., fond Consiliul de Stat-Decrete, dosar nr. 6/1954, f. 244.

¹³ *Ibidem*, f. 243.

- j) se publică în întregime în presă sau se difuzează în întregime prin radio;
- k) se publică în extrase de presă sau se difuzează în extrase prin radio, menționându-se articolele care se difuzează sau se publică;
- l) se publică în presă sub formă de note informative.

Decretul nr. 27/1953 prevedea că inițiatorul proiectului stabilea și modalitatea de publicare în presă sau în broșurile de specialitate a textului legislativ, dacă era publicat numai sub formă de notă informativă, parțial sau integral, comentat sau nu¹⁴.

Legislația secretă era în măsură să apere imaginea regimului dar felul în care se desfășurau raporturile juridice modul de desfășurare a justiției era pur și simplu absurd. Dreptul la apărare al inculpatului, și așa formalizat, era cu neputință de realizat, avocații fiind în imposibilitatea de a-și apăra clienții pentru că nu aveau acces la textul legii care incrimina infracțiunea de care era acuzat clientul lor. În acest sens, însuși Petru Groza, a cărui semnătură se afla pe toate aceste acte normative, semnala conducerii Partidului ca foarte grav faptul că instanțele aplicau legi penale nepublicate punând într-o poziție incomodă Prezidiul Mari Adunări Naționale care trebuia să evite să răspundă petiționarilor și avocaților. Aceștia din urmă se plângeau că nu își puteau desfășura apărarea necunoscând legea la care instanța făcea referire¹⁵.

După cum am văzut, secretizarea legislației era întrebuițată pe scară largă. Totuși introducerea art. 193¹ în Codul Penal a reprezentat o culme a acestei practici și o excepție totodată, fiind unicul articol secret din coduri.

Despre cauzele introducerii art. 193¹ în Codul Penal reținem varianta din expunerile de motive ale celor două decrete prezentate de noi mai sus, susținută și de Evghenie Tănase care susținea că o serie de arestați în anii 1948-1949 și ținuți în penitenciare fără condamnare erau bătrâni și bolnavi iar deținerea lor ilegală devenea deranjantă și, prin urmare, s-a propus „luarea” lor „în anchetă”. Cum, pentru că se aflau de multă vreme încarcerăți, ei nu puteau fi făcuți vinovați de vreo faptă împotriva regimului, ci doar pentru fapte anterioare instaurării regimului iar la acea oră nu intrau sub incidența nici unui articol din Codul Penal s-a format o comisie compusă din procurorul general, ministrul Justiției și președintele Tribunalului Suprem care, afirmă Evghenie Tănase, a elaborat un text de lege corespunzător necesităților și care a devenit Decretul 358 din august 1954 care a introdus în Codul Penal articolul 193¹⁶. Observăm că, la momentul redactării rândurilor de mai sus, inclusiv Evghenie Tănase uitase că articolul fusese introdus cu o jumătate de an înainte și la acea dată doar a fost modificat.

O astfel de persoană pentru încarcerarea căreia nu exista cadru legal a fost Alexandru Băleanu, directorul Poliției de Siguranță între 1 noiembrie 1943-23 august 1944. Fusese arestat în mai 1952 și anchetat în 1953 în legătură cu Vasile Luca, Teohari Georgescu și Ana Pauker după care a fost deținut fără nici o acuzație până în 1955 când a început ancheta în baza art. 193¹⁷.

¹⁴ Idem, dosar nr. 1/1953, ff. 114-118.

¹⁵ Idem, dosar nr. 11/1957, f. 260.

¹⁶ C.N.S.A.S., *Pseudomemoriile unui general de securitate, documente selectate și editate, studii introductive și note de Cristina Anisescu și Silviu B. Moldovan*, București, Humanitas, pp. 174-175.

¹⁷ A.C.N.S.A.S, fond Informativ, dosar nr. 329 801, f. 25.

O a doua interpretare, cea contemporană, o întâlnim, după cum am arătat mai sus în *Raportul Final*, pe site-ul I.I.C.C.M.E.R. și în studiul lui Romulus Rusan, și este pusă în legătură cu Conferința de la Geneva și chiar cu Convenția de la Geneva din anul 1955, acestea fiind complet diferite. *Conferința* a avut loc în luna iulie 1955, perioadă în care majoritatea proceselor foștilor polițiști și agenți ai serviciilor secrete fuseseră cel puțin instrumentate dacă nu și judecate. *Convenția*, intitulată „Ansamblu de reguli minime pentru tratamentul deținuților”, a urmat primului Congres al Națiunilor Unite pentru prevenirea crimei și tratamentul delicvenților care și-a ținut lucrările la Geneva între 22 august și 3 septembrie 1955¹⁸.

Sursa acestor afirmații se află tot în volumul *Cu unanimitate de voturi...* autorii căruia afirmă: „întrucât între timp avusese loc conferința de la Geneva, pedepsele stabilite au fost, în general, egale cu perioada de detenție efectuată” și se face trimitere la documentele 102, 103, 106, 109. Consultându-le, însă, constatăm că afirmația nu se probează: două sentințe au fost pronunțate înainte de conferință, una în care deținutul era eliberat și una în care mai trebuia să execute 5 ani din pedeapsă și două după conferință, una în care deținutul era eliberat și una în care mai trebuia să execute 3 ani din pedeapsă¹⁹.

Aplicarea art. 193¹ cunoaște patru tipologii:

- arestații care în urma proceselor au primit pedepse care acopereau perioada în care se aflaseră în detenție iar apoi au fost eliberați;
- arestații care în urma proceselor au primit pedepse mai mari decât perioada de detenție preventivă și au fost încarcerați, de data aceasta în urma unor sentințe. **Ambele au fost evidențiate mai sus și reprezintă majoritatea soluțiilor în aceste procese.**
- arestații care în urma proceselor au fost eliberați fără a primi nici o pedeapsă.

Un caz elocvent în acest sens este cel al lui Gheorghe Iancu, arestat la 19 iulie 1952 pentru că figura pe o listă cu angajații poliției. În realitate, fiind lipsit de mijloace materiale, acesta se angajase formal ca agent de poliție în timpul facultății pentru o scurtă perioadă (între 1927 și până la jumătatea anului 1928) dar fusese trimis într-o localitate prea îndepărtată pentru a-și putea îndeplini funcția. Astfel, deși figura în cadrele Poliției, nu prestase nici o zi serviciu fapt pentru care și fusese destituit. Prin urmare, respectivul a stat în stare de arest doi ani fără mandat, după care, la 24 decembrie 1954 pe numele său a fost emis

¹⁸ *Culegere de acte naționale și internaționale în domeniul penal*, vol. 1, „Revista de științe penale”, Supliment 2007, Chișinău, Cartea Juridică, 2007, pp. 10-31.

¹⁹ Doc. **102**, sentința în 2 iulie 1955 condamnat la 4 ani și 6 luni de detenție riguroasă îi compută prevenția de la 28.07.1948 (deci, practic, era eliberat, condamnarea era mai mică decât perioada de prevenție) și i se ridica și sechestrul pe avere.

Doc. **103** sentința 29 septembrie 1955, condamnat la 6 ani detenție grea îi compută prevenția de la 24.07.1949 (deci, practic, era eliberat) și i se ridica și sechestrul pe avere.

Doc. **106** sentința 2 iulie 1955, condamnat la 8 ani detenție grea îi compută prevenția de la 26.04.1952 (deci, urma să mai efectueze 5 ani din pedeapsă).

Doc. **109** sentința 31 martie 1956, condamnat la 5 ani detenție grea îi compută prevenția de la 2.07.1954 (deci, urma să mai efectueze 3 ani din pedeapsă) (*Cu unanimitate de voturi. Sentințe politice adnotate și comentate*, autori Marius Lupu, Cornel Nicoară, Gheorghe Onișoru, București, Fundația Academia Civică, 1997, pp. 25, 236, 237, 240, 241, 245).

un mandat de arestare pentru „crima pp. de art. 193¹ c.p.”. Cum nu desfășurase nici un fel de activitate împotriva clasei muncitoare, după aproape trei ani de prevenție, la 22 februarie 1955 procurorul militar a clasat cauza²⁰.

- **nearestații care au fost deferiți justiției și au primit pedepse penale.** În acest sens amintim cazul Zinovie (Zaharia Ion Husărescu), șeful Siguranței Generale din Basarabia între 1920 și 1930, aflat în libertate până în 1955, când, la 79 de ani, a fost arestat²¹. A murit la Jilava în 1959²².

Din punct de vedere al tipului de „infracțiuni” care intrau sub incidența art. 193¹ amintim că ținta acestuia nu a constat doar în foștii polițiști și agenți ai serviciilor secrete. Prin modificarea adusă art. 193¹ C.P. prin Decretul nr. 358 erau încriminate „persoanele care au ocupat efectiv funcțiuni de răspundere în formațiunile fasciste sau în alte formațiuni politice reacționare” precum și „instigatorii, complicii, favorizatorii, precum și cei care au ajutat în orice mod pe aceștia”.

În baza art. 193¹ C.P. a fost condamnat Corneliu Coposu. Arestat de comuniști la 14 iulie 1947, după „înscenarea de la Tămădău”, a fost ținut în închisoare a fost judecat în 1955 pentru vina că a fost secretarul politic al lui Iuliu Maniu. A fost condamnat la 15 ani închisoare pentru „activitate intensă contra clasei muncitoare” coroborată cu art. 209, pct. III, care incrimina „inițierea, organizarea, activarea sau participarea la organizații de tip fascist, politice, militare sau paramilitare”.

Art. 193¹ C.P. a fost folosit până la începutul anilor ‘60. De multe ori el era invocat în sentință alături de alte articole din Codul Penal ca agravantă la alte infracțiuni. Astfel, în sentința de condamnare a lui Radu Demetrescu-Gyr din 23 martie 1959, judecătorii l-au găsit vinovat și condamnat pentru crima de uneltire contra ordinii sociale prevăzută și pedepsită de articolul 209 punctul 1 al Codului Penal, dar și pentru crima de activitate intensă contra clasei muncitoare și mișcării revoluționare prevăzută și pedepsită de articolul 193¹ alineatul 3 Cod Penal. Interesant este că această încadrare nu numai că nu respecta principiul neretroactivității legii penale dar și pe cel desemnat prin adagio-ul latin „ne (non) bis in idem”, care interzice a doua condamnare pentru aceeași faptă penală. Pentru apartenența la mișcarea legionară și poziția de conducere pe care o avusese în cadrul acesteia el mai fusese condamnat în 1945 la 12 ani închisoare pentru dezastrul țării. Aceeași combinație de articole (209 și 193¹ C.P.) este întâlnită și la lotul Ionescu Constantin trimis în judecată în anul 1959²³.

Revenind la posibilele cauze ale introducerii art. 193¹ în Codul Penal, mai aproape de adevăr pare a fi conectarea cu rapoartele Procuraturii generale care au urmat unor controale efectuate chiar la inițiativa conducerii partidului, precum cererile repetate ale Procuraturii care, în exercitarea atribuțiilor sale, se confruntau cu cazuri de deținuți arestați de mai bine de 5 ani care nu avuseseră parte de nici un proces.

O ultimă întrebare la care trebuie să mai răspundem constă în motivul pentru care articolul a fost secret pe când celelalte articolele utile represiunii politice cu mijloace

²⁰ A.C.N.S.A.S, fond Penal, dosar nr. 17.531, vol. 1.

²¹ Pavel Moraru, *La hotarul românesc al Europei: din istoria Siguranței Generale în Basarabia (1918-1940)*, București, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 2008, p. 230.

²² A.C.N.S.A.S, fond Penal, dosar nr. 2418, *passim*.

²³ A.C.N.S.A.S, fond Penal, dosar nr. 50 682, 2 vol., *passim*.

judiciare penale au fost publice. Concluzia necesară pe care o putem trage de aici este aceea că reținerea regimului totalitar în a-și face publice actele normative era determinată nu de caracterul represiv, perfect integrat în ideologia noului regim, ci de încălcarea principiilor de drept. Iar art. 193¹ era explicit și exclusiv retroactiv.

Din cele de mai sus putem trage două concluzii metodologice. În primul rând, istoricul trebuie să se ferească de copierea fără verificare a informațiilor. Preluarea necritică, de multe ori fără a face trimiterile necesare duce la răspândirea informațiilor false în întreaga bibliografie a unui subiect.

În al doilea rând, putem afirma fără teama de a greși că în istorie, ca și în logică, din premise false rezultă în mod obligatoriu concluzii false. Indicarea cu un an mai devreme a introducerii în codul penal a articolului secret 193¹ a dus în mod fals la relații de cauzalitate cu Conferința și cu Convenția de la Geneva, interpretare preluată în toată literatura istorică.

Anexa 1

Tribunalul suprem al R.P.R.
Cabinetul Președintelui.

F: Urgent

Către
Comitetul Central al P.M.R.
- tov. I. Chișinevschi -
secretar al C.C. al P.C.R.

Ieri, 30 noiembrie 1956, în jurul orelor 20, s-a prezentat la cabinetul meu Ilie Stoenescu, locțiitor al președintelui Tribunalului Suprem al R.P.R. la colegiul civil și profesor de drept procesual civil la Facultatea de Științe Juridice din București, într-o stare accentuată de frământare, solicitându-mi a convorbi asupra unei probleme cu caracter personal.

Locțiitorul Ilie Stoenescu mi-a amintit că m-a informat că prin luna octombrie a. c. a fost chemat la Comitetul de Partid al capitalei, unde a avut o convorbire cu un tovarăș, având impresia că este vorba de a primi o sarcină în legătură cu alegerile și informându-mă asupra faptului, eu i-am spus că e posibil a fi numit în comisia electorală centrală, deoarece mai primise această sarcină și în trecut, sau poate e vorba a fi propus candidat sau deputat. Reamintindu-mi cele de mai sus, Ilie Stoenescu mi-a spus că în ziua de 29 noiembrie a.c. a fost chemat de tov. Gheorghe Stoica la Comitetul Central al P.M.R. și că face o legătură între prima chemare la Comitetul de Partid al capitalei și între convorbirea cu Gheorghe Stoica.

Văzându-l extrem de afectat, i-am spus că nu văd nici un motiv a se alarma și că, după părerea mea, chemarea lui de către tov. Gheorghe Stoica nu poate fi decât un fapt pozitiv pentru el. Am exprimat că într-adevăr ar fi posibil să fi fost chemat în legătură cu o sarcină în vederea alegerilor. La acestea, Ilie Stoenescu mi-a spus că el a făcut aceleași presupuneri și că tocmai din această cauză este alarmat, deoarece el nu înțelege să primească nici un fel de sarcină în legătură cu alegerile și că va refuza să accepte a fi candidat de deputat.

Surprins de această atitudine, mai ales că era vorba de o presupunere pe care o discutam ipotetic, mi-am arătat mirarea și cerându-i explicații asupra atitudinii sale pe care am apreciat-o ca o neîncredere în regimul nostru, el mi-a spus că nu crede în posibilitatea restabilirii capitalismului în țara noastră, însă nu înțelege să mai primească nici o sarcină politică, deoarece evenimentele din Ungaria l-au pus pe gânduri, că socotind că astfel de evenimente s-ar putea petrece și la noi și că – reproduc textual – „pot fi și la noi numai două zile ca în Ungaria, ceea ce ar fi suficient să fiu ars și spânzurat”.

Evident că față de cele ce mi-a spus Ilie Stoenescu am luat o poziție hotărâtă, reamintindu-i că partidul l-a ridicat dintr-un magistrat inferior, la înalta funcție de la Tribunalul Suprem, l-a făcut profesor universitar, judecător la Tribunalul Internațional de la Haga, membru în comisia de codificare, a fost trimis în mai multe rânduri în străinătate etc și că apreciez atitudinea sa ca o poziție efectiv dușmănoasă.

I-am reamintit unele discuții anterioare când l-am sfătuit să intre în partid și a refuzat sub diverse pretexte și i-am spus părerea mea că consider că există o strânsă legătură între refuzul de a deveni membru de partid și atitudinea prezentă, prin care și-a demascată adevăratele gânduri. I-am reamintit deasemeni că tocmai fiindcă-l știam șovăitor, l-am luat alături de mine în complectele de judecată penală, pentru a soluționa cauze penale referitoare la criminali de război, foști polițiști și elemente contrarevoluționare. Toate aceste fapte i le-am spus pentru a-l face să înțeleagă că activitatea sa nu este lipsită de conținut politic și că degeaba încercă cineva a se prezenta drept specialist în drept civil, neangajat politicește alături de noi.

Ilie Stoenescu a obiectat că el a vorbit în adunări publice în legătură cu procesul soților Rosenberg și cu interzicerea partidului comunist din Germania Federală, ceea ce constituie dovezi că nu se îndoiește de trăinicia regimului democrat popular din țara noastră, însă consideră că nu a făcut politică niciodată și nu înțelege să primească sarcini politice, totuși dacă este necesar va primi o eventuală sarcină în comisia centrală electorală așa cum a avut-o și în trecut, aceasta având un caracter mai mult tehnic, însă în nici un caz nu va primi să fie candidat pentru deputăție.

La sfârșitul acestei convorbiri i-am exprimat părerea mea că el vorbește de pe poziții dușmănoase și străine nouă, iar eu consider de datoria mea de comunist să informez Partidul despre cele discutate cu el.

I-am comunicat că, până la clarificarea cazului său, să nu se mai prezinte la mine decât în probleme strict de serviciu pe care nu le poate rezolva decât cu președintele.

Menționez că la 23 iunie 1955, înaintând Comitetului Central caracterizări pentru lucrătorii Tribunalului Suprem, arătam despre Ilie Stoenescu că deși este foarte capabil din punct de vedere profesional, „socotesc că are rezerve politice față de noi, deoarece el lucrând în domeniul dreptului civil, se consideră un așa-zis specialist a cărui activitate nu-l angajează din punct de vedere politic”. La 10 octombrie 1956 într-o altă caracterizare ce mi s-a cerut de către Comitetul de Partid București, arătam, pe lângă diferitele calități profesionale, că „am impresia că neavând decât o foarte redusă activitate în penal, se socotește un așa zis specialist, neangajat din punct de vedere politic în activitatea judiciară și că în genere se complace a fi considerat specialist și nu om politic”.

Drept și justiție în România comunistă (II)

Față de acela de mai sus, pe care m-am străduit să le redau succint, însă riguros exact în esență, consider că, în împrejurări grele, Ilie Stoenescu, loctiitor al președintelui Tribunalului Suprem pentru colegiul civil și profesor universitar, s-a demască ca un element care în mod obiectiv ocupă pozițiile dușmanului de clasă.

Subsemnatul ca președinte al Tribunalului Suprem nu mai pot avea încrederea necesară colaborării cu el și propun a fi revocat imediat din funcțiune.

Vă rog a aproba următoarele:

1. La Prezidiul Marii Adunări Naționale sunt gata lucrările pentru numirea loctiitorilor președintelui Tribunalului Suprem al R.P.R.. Printre aceștia figurează și Ilie Stoenescu. Propun a nu se mai da curs numirii lui.
2. Vă rog să aprobați să întocmesc formele *pentru imediata revocare* (subl. în orig.) din funcția de judecător a lui Ilie Stoenescu.
3. Ilie Stoenescu îndeplinind în prezent funcția de loctiitor, numit prin ordinul președintelui Tribunalului Suprem, în conformitate cu vechile dispoziții legale, vă rog să mă autorizați *a-i prelua îndată* (subl. în orig.) conducerea colegiului, pe care s-o încredințez în mod provizoriu judecătorului Barbu Solomon, membru al C.C. al P.M.R.
4. Să se semnaleze cazul lui Ilie Stoenescu Ministerului Învățământului, deoarece consider că este periculos a fi menținut în funcțiunea de profesor universitar unde poate avea o influență nesănătoasă asupra studenților.
5. Să se semnaleze atitudinea lui Ilie Stoenescu Ministerului Afacerilor Interne, deoarece s-ar putea ca el, să întrețină legături cu alte elemente dușmănoase și ar fi posibil ca atitudinea sa să-i fi fost sugerată de alții.
6. În funcțiunea de loctiitor al președintelui Tribunalului Suprem al R.P.R. pentru colegiul civil, vă rog să aprobați să fie numit judecătorul Barbu Solomon, membru al Comitetului Central al P.M.R.

Președinte al Tribunalului Suprem al R.P.R.

Al. Voitinovici

A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R.-Cancelaria, dosar nr. 176/1956, ff. 123-124.

Anexa 2

Direcția Treburilor C.C. al P.M.R.

2130/23.4. 1956.

Notă

Tov. Voitinovici Alexandru, Președintele Tribunalului Suprem al R.P.R. a înaintat Secției Administrative a C.C. al P.M.R. o serie de materiale prin care sesizează că tov. Witzman Marcu, judecător la colegiul Civil al Tribunalului Suprem, și-ar desfășura activitatea în mod nejust.

În acest sens, tov. Voitinovici arată că împotriva indicației sale tov. Witzman Marcu are opinii separate într-o serie de decizii pronunțate de Tribunalul Suprem. Dăm mai jos câteva exemple de acest fel:

1. În problema plăților orelor suplimentare prestate de angajați, unde Codul muncii obligă întreprinderile și instituțiile să ceară aprobare ministerului de resort și a Uniunii sindicale, o serie de întreprinderi rețin angajații să presteze ore suplimentare neglijând îndeplinirea formelor arătate, din care cauză nu pot face plata orelor muncite. În aceste situații tov. Witzman este de părere că cei în cauză nu trebuie nedreptățiți ci trebuie să li se plătească munca prestată.

2. O altă problemă e aceea dacă măsurile luate de conducerea unităților, privind desfacerea contractelor de muncă a unor angajați, ca urmare a reducerii schemei pot fi cenzurate de instanțele judecătorești. Tov. Witzman, bazat pe art. 21 din Codul muncii este de părere că angajatului trebuie să i se dea posibilitatea să se plângă instanței judecătorești împotriva măsurii luate, întrucât, astfel, unii conducători de unități ar putea lua măsuri injuste, nedreptățind oameni cinstiți și corespușnzători. Conducerea Tribunalului Suprem a adoptat un punct de vedere contrar arătând că în urma reducerii schemei unităților, selecția angajaților nu este cenzurabilă de instanțele judecătorești. Se motivează că a da posibilitatea angajaților să se adreseze tribunalelor, în special în cazul reducerii masive a schemelor, înseamnă a pune tribunalele în situația judecării unor procese interminabile, a avea o nesiguranță pentru angajații rămași în unitate și *deci o periclitare a realizării planului*.

Se mai motivează că tribunalele n-au posibilitatea să cunoască realitatea în unitățile respective și că desfacerea contractelor unor angajați nu se face de obicei de către conducătorul unității, ci de un colectiv.

3. O ultimă problemă în care există divergențe de păreri este aceea cu privire la salariul pe care urmează să-l primească angajatul care prestează o muncă superioară celei în care este încadrat în schemă. Tov. Witzman este de părere că angajatul trebuie plătit după munca depusă potrivit art. 33 din Codul muncii care pune principiul salarizării după cantitatea și calitatea muncii, iar conducătorii unităților dacă înțeleg să folosească pe angajați la altă muncă să răspundă pentru măsura luată.

Conducerea Tribunalului Suprem consideră că aceasta nu este just deoarece, *cazurile cele mai frecvente sunt ale unor angajați epurați – foști avocați, judecători etc., care preferă să presteze o muncă de birou deși din considerațiuni de cadre nu pot fi primiți decât în posturi mici*. Avându-se în vedere aceste categorii, Tribunalul Suprem merge pe linia de a se plăti salariile prevăzute în schemă.

Pe aceste probleme tov. Witzman a făcut mai multe opinii separate în deciziile date de Tribunalul Suprem.

Tovarășul Voitinovici consideră că *opiniile separate sunt dăunătoare, pentru că slăbesc forța convingătoare a deciziilor Tribunalului Suprem*, a dat dispoziții locțiitorului Președintelui Tribunalului Suprem să înlocuiască pe tov. Witzman din completul de judecată atunci când acesta își susține opinia separată. Această măsură fiind adusă la cunoștința tov. Witzman a refuzat s-o execute, arătând că măsura este contrară dispozițiilor legale categorice și tinde la înlăturarea judecătorului din funcția cu care a fost investit de Marea Adunare Națională.

Drept și justiție în România comunistă (II)

Față de această neexecutare tov. Voitinovici a reînnoit propunerea de scoatere a tov. Witzman din funcția de judecător la Tribunalul Suprem.

Tov. Witzman arată în sesizarea înaintată Secției Administrative a C.C. al P.M.R., că tov. Voitinovici recurge la *intimidarea judecătorilor prin metodele lui de comandă și impune judecătorii admiterea de cereri de îndreptare nelegale*. – În același timp se arată că *a băgat frica în judecătorii care se tem să-și exprime liber părerile lor dacă sunt contrarii cu a președintelui Tribunalului Suprem*.

De menționat că în toate ședințele ce au loc la Tribunalul Suprem una din problemele ce se discută foarte aprins este aceea cu privire la opiniile separate în care tov. Witzman este contrar punctului de vedere susținut în cererile de îndreptare făcute de tov. Voitinovici.

Întrucât rezultă că discuțiile existente la Tribunalul Suprem au la bază și ambiții personale care dăunează serios bunei desfășurări a activității, propunem ca tov. Voitinovici și Witzman să fie chemați pentru a se discuta aceste probleme, în scopul înlăturării atmosferei create.

21 aprilie 1956

SS indescifrabil

A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R.-Cancelaria, dosar nr. 176/1956, ff. 37-38.

Anexa 3

Prezidiul Marii Adunări Naționale

a

Republicii Populare Române

Decret pentru completarea Codului Penal.

Prezidiul Marii Adunări Naționale, decretează:

Art. unic. Codul Penal se completează după cum urmează:

1. După articolul 193 se introduce ar. 193¹, cu următorul cuprins:

Art. 193¹

Activitatea intensă contra clasei muncitoare sau a mișcării revoluționare, desfășurată într-un post de răspundere în aparatul de Stat sau într-un serviciu secret, pe timpul regimului burghezo-moșieresc, se pedepsește cu detențiunea grea pe viață și confiscarea totală a averii.

Dacă fapta prevăzută în aliniatul precedent a fost săvârșită într-un alt post decât unul de răspundere, pedeapsa va fi detențiunea grea de la 5-25 ani și confiscarea totală sau parțială a averii.

ss. Groza (indescifrabil)

ss. (indescifrabil)

Iuliu Crăcană

București, 23 februarie 1954
Nr. 62.

A.N.I.C. fond Consiliul de Stat - Decrete, dosar nr. 2/1954, vol. 1, f. 260.

Anexa 4

Prezidiul Marii Adunări Naționale
a
Republicii Populare Române

Decret pentru completarea art. 193¹ din Codul Penal.

Prezidiul Marii Adunări Naționale a Republicii Populare Române, decretează:

Articol unic - Art. 193¹ din Codul Penal se modifică și se completează după cum urmează:

Art. 193¹. Activitatea intensă contra clasei muncitoare și a mișcării revoluționare, desfășurată într-un post de răspundere în aparatul de Stat sau într-un serviciu secret, pe timpul regimului burghezo-moșieresc, se pedepsește cu detențiunea grea pe viață și confiscarea totală a averii.

Dacă fapta prevăzută în aliniatul precedent a fost săvârșită într-un alt post decât unul de răspundere, pedeapsa va fi detențiunea grea de la 5-25 ani și confiscarea totală sau parțială a averii.

Activitatea intensă îndreptată în contra clasei muncitoare și mișcării revoluționare, de către persoanele care au ocupat efectiv funcțiuni de răspundere în formațiunile fasciste sau în alte formațiuni politice reacționare se pedepsește cu detențiunea grea de la 3-20 de ani și confiscarea totală a averii.

Cu aceiași pedeapsă se sancționează instigatorii, complicii, favorizatorii, precum și cei care au ajutat în orice mod pe cei de mai sus.

ss. Groza (indescifrabil)

ss. Bunaciu (indescifrabil)

București, 20 august 1954
Nr. 358.

A.N.I.C. fond Consiliu de Stat - Decrete, dosar nr. 6/1954, f. 242.

Raluca Nicoleta SPIRIDON

ROLUL ANCHETELOR PENALE ÎN ORGANIZAREA PROCESELOR POLITICE (1958-1964)

THE ROLE OF CRIMINAL INVESTIGATIONS IN STRUCTURING POLITICAL TRIALS (1958-1964)

The withdrawal of the Soviet troops from Romania on 21 June 1958, led to a harsher repressive system, which was meant to convince the Soviets that the regime in Bucharest was indeed stable. Political trials were organized, during which an essential part was played by confessions as the main cause of conviction. The Securitate enforced coercive methods meant to physically and psychologically abuse the detainees, so that they came to make false confessions through which they accused themselves. Those confessions were used when subversive groups and counter-revolutionary organizations were created. Besides, they were key elements in the organization of political trials, in the process of inflicting psychological abuse upon the convicts and in the restriction of the right of self-defense.

The period between 1958-1964 was not linear in terms of the number of those convicted in political trials. The largest number of convictions occurred between 1958 and 1962. The number of personalities convicted during that repressive period shows clearly that the operation was a widespread one, aiming to intimidate the intellectuals. The tendency to moderate the repression and the amnesty decrees issued after 1961-1962, occurred in the context of Romania's separation from the influence of Moscow and the enforcement of measures against sovietization.

Etichete: rolul anchetelor penale, organizarea proceselor politice, mărturisiri false, organizații contrarevoluționare, drept de apărare, efect demascator, intimidare.

Keywords: the role of criminal trials, the organization of political trials, false confessions, counter-revolutionary organizations, right of self-defense, intimidation.

În contextul retragerii trupelor sovietice din România - 21 iunie 1958 conducerea P.M.R. a declanșat un val represiv la nivelul întregii societăți pentru a ilustra părții sovietice stabilitatea regimului de la București. A avut loc o înăsprire a cadrului juridic prin emiterea Decretelor nr. 318/1958 și nr. 1/1959 pentru modificarea Codului Penal și Codului de Procedură Penală¹ și au fost organizate procese politice în care metodele de anchetă penală au jucat un rol esențial în construirea culpabilității. În ceea ce ne privește, ne vom apleca, mai ales, asupra acestui din urmă aspect.

În perioada de maximă represiune 1948-1953, în lipsa laturii obiective a infracțiunii, se crea cea subiectivă, întrucât, pentru a parafraza din *Raportul lui Hrusciov cu privire la cultul personalității și consecințele sale*, rostit la 25 februarie 1956, „misiunea organelor de Securitate era să dovedească atât vinovăția celor arestați, cât și corectitudinea materialelor inventate de ea”². Securitatea, prin metode coercitive care îi

¹ *Legislația cu caracter represiv*, în Comisia prezidențială pentru analiza dictaturii comuniste din România, *Raport final*, București, Editura Humanitas, 2007, pp. 493-504.

² *Raportul lui Hrusciov cu privire la cultul personalității și consecințele sale*, într-o traducere din limba rusă de Vasile Limbide, cu note de Armand Goșu în Doina Jela, Vladimir Tismăneanu

uzau fizic și psihic pe arestați, reușea să obțină nu numai mărturisiri false prin care cei arestați se autoînvinovăteau dar anchetatorii dirijau, de la bun început aceste „mărturisiri” pentru a umple scheme fictive de organizare a unor grupări subversive, pornind de la legăturile informale sau de prietenie pe care cei arestați le aveau. Uneori aceste organizații erau fabricate întru-totul³.

Reținerile și arestările operate după revoluția din Ungaria (23 octombrie – 4 noiembrie 1956) au fost însoțite de intensificarea măsurilor pentru identificarea „organizațiilor contrarevoluționare” de pe teritoriul României.

Spre deosebire de legislația penală a U.R.S.S. definiția „infracțiunii contrarevoluționare” nu era consacrată în legislația penală a Republicii Populare România. În consecință – așa cum observa Dan Constantin Măță⁴ – doctrina penală comunistă a fost cea care a definit „infracțiunea contrarevoluționară” ca „o faptă ilicită și intenționată îndreptată împotriva dictaturii proletariatului din țara noastră sau contra unui stat al oamenilor muncii din orice altă țară, dacă în aceste din urmă cazuri – fapta este săvârșită pe teritoriul R.P.R.”⁵.

Criteriile cercetării fenomenului infracțiunii contrarevoluționare (criteriul obiectului lezat prin infracțiune, criteriul naturii contrarevoluționare a faptei, criteriul scopului contrarevoluționar urmărit, circumstanțele în care are loc sau care însoțesc infracțiunea) au fost dezvoltate, mai ales, în descrierea de fond a unui caz, condamnările fiind pronunțate, în multe cazuri, pentru „crima de uneltire contra ordinii sociale”.

Elocvent este cazul studenților de la București care s-au solidarizat cu evenimentele din Ungaria (1956) și au inițiat organizarea unei manifestații la 5 noiembrie 1956 în Piața Universității. În ancheta penală „deși organele de securitate au încercat legarea grupului Ivasiuc (Alexandru Ivasiuc, Mihai Victor Serdaru și Marcel Petrișor) de un alt grup, condus de inginerul Mihai Grama, și acreditarea ideii unui complot legionaro-fascist cu scopul de a schimba regimul din România, cercetarea proceselor-verbale de interogatoriu nu susține teoria Securității [nu au putut lega aceste grupuri prin dovezi sau crearea de dovezi *n.n.*], fără a putea nega existența legăturilor între membrii grupului Ivasiuc-Serdaru (Alexandru Ivasiuc, Mihai Rădulescu, Cristl

(coordonatori), *Ungaria 1956: revolta minților și sfârșitul mitului comunist*, București, Editura Curtea Veche, 2006, p. 34.

³ „Un ofițer al Direcției a-III-a a preluat un dosar de 200 de file al unei persoane anchetate de maiorul Sepi din D.R.S.S. Constanța. În dosar se aflau relatări despre intenția anchetatului și a altor persoane de a constitui un guvern. Întrebat de noul anchetator cine mai știe de acesta, arestatul a răspuns: nu cunosc decât eu și tov. anchetator care m-a inspirat să fac aceasta. După cercetări a reieșit că declarația a fost obținută după mai multe ture de anchetă” (Florian Banu, *Anchetele Securității – strategie și tactică în demascarea dușmanilor poporului* în „Arhivele Securității”, vol. 2, București, Ed. Nemira, 2004, p. 77).

⁴ Dan Constantin Măță, *Siguranța statului în România „Democrat Populară”. Cazul infracțiunilor „Contrarevoluționare”* în Anuarul Institutului de Istorie „A.D. Xenopol”, XLII, Iași, Editura Academiei Române, 2005, pp. 497-507.

⁵ Berthold Braunștein, *Dreptul penal al R.P.R. (Partea Specială)*, Partea I-a, Iași, 1959, p. 4 *apud* Dan Constantin Măță, *op. cit.*, p. 500.

Depner) și cei ai grupului Grama (Marcel Petrișor și Demostene Andronescu)⁶. Interpretarea prin această cheie (organizație contrarevoluționară) a grupurilor informale intelectuale s-a menținut constantă după înăbușirea mișcărilor mai semnificative care s-au înregistrat în rândul studenților sub influența evenimentelor din Ungaria. De pildă, în problema așa-zisului grup Mihai Iubu, profesor universitar, apropiat de Lucian Blaga „intenția autorităților a fost să dovedească scopul complotist al unei grupări conduse chiar de Lucian Blaga. Intenția autorităților nu s-a finalizat, însă, căci Blaga nu a fost acuzat, deși cercetările l-au avut în vedere cu insistență, iar cei 15 membri ai grupului au fost condamnați la închisoare, de către Tribunalul Militar Cluj, la 28 martie 1958”⁷.

Pe de altă parte, fenomen simptomatic pentru grija păstrării puterii de către comuniști, măsurile de urmărire informativă asupra persoanelor etichetate ca „dușmani ai democrației românești”, potențiali inspiratori și organizatori ai infracțiunilor contra securității statului, erau deja puse în aplicare atât înaintea momentului cronologic pe care-l reprezintă Revoluția din Ungaria, cât și înaintea apogeului represiunilor generate de retragerea trupelor sovietice în vara anului 1958 și al impactului pe care l-a avut atribuirea premiului Nobel pentru literatură (23 octombrie 1958) romanului *Doctor Jivago* de Boris Pasternak asupra conducerii Partidului Muncitoresc Român.

La data de 28 februarie 1956 lui Dinu Pillat i se deschisese dosar de acțiune informativă întrucât: „a fost semnalat că desfășoară activitate contrarevoluționară și de spionaj prin trimiterea de materiale informative și calomniatoare a regimului din R.P.R., emigrației române din exil”⁸.

În perioada 1957-1958, Dinu Pillat a fost urmărit prin intermediul agenților „Cleopatra”, „Irina” și „Ardeleanu” datorită corespondenței cu rudele sale din străinătate Nicolae Pillat și Mihail Fărcășanu, deținerii unor scrieri trimise de Emil Cioran în România și a legăturilor cu Ion Caraion și Vasile Voiculescu – *cunoscuți cu activitate contrarevoluționară*⁹. În consecință, conform Referatului din 18 martie 1959, se propunea arestarea și anchetarea sa.

În ceea ce-l privește pe Constantin Noica i se deschidea dosar de urmărire informativă la data de 8 noiembrie 1957, „în scopul verificării materialelor de primă sesizare pe care le posedăm [relații de corespondență cu persoane suspecte de spionaj în favoarea Franței, în special cu Emil Cioran, intenția de a publica în străinătate *Povestiri după Hegel* – aflată încă în lucru la acea dată - n.ns.] și al culegerii de dovezi neîndoelnice care să confirme sau să infirme aceste materiale”¹⁰.

Într-o altă situație, cea a lui Dezideriu Sârbu, după ispășirea primei condamnări la 17 septembrie 1958, pentru omisiune de denunț (în contextul evenimentelor din Ungaria, Marcel Petrișor a făcut mai multe vizite la redacția revistei „Teatru”, unde lucra fostul său coleg, Ștefan Augustin Doinaș și Dezideriu Sârbu în

⁶ Ioana Boca, *1956 - un an de ruptură. România între internaționalismul proletar și stalinismul antisovietic*, București, Editura Fundația Academia Civică, 2001, p. 152.

⁷ Silviu B. Moldovan, *Cum puteai deveni „dușman al poporului”*. Zaharia Stancu despre Lucian Blaga (1949), în CNSAS, „Arhivele Securității”, vol. 4, București, Editura Enciclopedică, 2008, p. 736.

⁸ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 13914, ff. 101-106.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 3718, vol. 1, f. 8.

legătură cu preconizata manifestare studențească din Piața Universității de la 5 noiembrie 1956, ceea ce le-a atras și acestora din urmă condamnări) a fost rearestat reținându-se în sarcina sa faptul că „a scris în 1951 o piesă cu caracter reacționar intitulată *Sovromcărbune* în care a adus calomnii asupra unor măsuri luate de partid și guvern în legătură cu munca minerilor”¹¹.

Valul de teroare atins după retragerea trupelor sovietice a fost precedat, așadar, de măsuri de supraveghere informativă a mediilor intelectuale. Impactul reținerilor și arestărilor în acest mediu este valorizat, ca unul major, datorită caracterului demonstrativ al organizării proceselor politice, al personalităților implicate în acestea și al extinderii valorii probatorii a unei infracțiuni contrarevoluționare asupra unor manuscrise, de cele mai multe ori, scrieri de sertar care nu au putut fi publicate în perioada anterioară.

În fapt, categoriile socio-profesionale considerate elemente dușmănoase au fost mult mai largi: țărani care au criticat colectivizarea¹², studenți și demnitari ai regimului „burghez”. Pe de altă parte, în jurul deținerii sau popularizării acestora în mediile intelectuale se recurge la crearea unor scheme de organizații subversive și la retrimiteră potențialilor opozanți la închisoare. Teoretic, împrejurările pe care anchetatorii penali trebuiau să le clarifice corespund la ceea ce putea fi exploatat în construirea unui fond cât mai extins al problemei însă, în același timp, neretractabil în instanță din lipsa unui minim material probator: „existența reală a unui grup de infractori cu activitate contrarevoluționară (dacă au desfășurat în mod conștient activitate contrarevoluționară); toate persoanele care au participat sub orice formă (inclusiv tănuire, favorizare și nedenuțare) la activitatea contrarevoluționară; schema organizatorică a grupului; scopul și caracterul grupului contrarevoluționar; metodele de activitate; legături cu serviciile de spionaj imperialiste și organizațiile emigrației române din străinătate, considerate drept centre de coordonare ale acestor grupuri precum și cu organizațiile contrarevoluționare din interiorul țării”¹³.

În procesul scriitorilor germani, partea de fond argumenta că „în scopul elaborării unei linii în activitatea lor literară de a submina regimul nostru din punct de vedere ideologico-cultural, în vara anului 1956 cu ocazia revenirii în Sibiu a inculpatului Wolf von Aichelburg, elementele grupate în jurul lui Birkner Andreas organizează o întrunire neoficială la locuința scriitoarei Weisemayer Astrid din Sibiu la care participă și inculpații: Birkner A. Andreas, Aichelburg A. Wolf, Scherg P. Georg. În cadrul acestei întruniri, în urma propunerilor făcute de Birkner Andreas se ia hotărârea ca în mod organizat să se treacă la subminarea regimului democrat-popular din R.P.R. pe tărâm ideologic, prin trimiterea spre publicare la edituri și alte organe de publicitate în limba germană a unor lucrări scrise de ei, necorespunzătoare ideologic, cu conținut naționalist, apolitic, mistic și cu dublă interpretare, urmărind prin această acțiune să înlăture pe

¹¹ Marian Boboc, Mihai Barbu, *Lupeni 1977. Filajul continuă! Nume de cod: „Sârbulescu” Scriitorul minerilor*, Ion D. Sîrbu, în *anul grevei ortacilor săi*, Craiova, Ed. Autograf MJM, 2007, p. 689.

¹² Octavian Roske, Dan Cătănuș, *Colectivizarea agriculturii. Represiunea Totală, 1957-1962*, XI, în „Arhivele Totalitarismului”, anul VI, nr. 21, 4/1998, p. 215.

¹³ Barbu Lenobel, *Ancheta Penală. Cazurile de Grup* (1957) în ACNSAS, fond Bibliotecă, nr. 4058, p. 10.

scriitorii germani care în activitatea lor literară mergeau pe linia marxist-leninistă a realismului socialist. Tot cu această ocazie au dezbătut și problema că chiar dacă un mic procent din lucrările lor vor reuși să le publice, pentru grup ar constitui deja o victorie”¹⁴.

Conform mărturiilor ulterioare ale lui Bergel Hans (susținute și de ceilalți protagoniști), până la data arestării, cei cinci scriitori nu se cunoscuseră decât din întâmplare și fugitiv și „niciodată nu conspirasem, nici măcar în grupuri de câte doi, și numai la proces am aflat și noi, că puseserăm la cale o conspirație bine chibzuită, cu un plan detaliat, menit să promoveze ideea de a distruge orânduirea comunistă”¹⁵. Sub acoperirea art. 26 și 32 din Codul de Procedură Penală¹⁶ erau conexe două sau mai multe cauze, cu aprobarea șefului organului de anchetă. În fapt, chiar dacă un act care făcea subiectul inculpării nu fusese comis de acuzați împreună, prin intermediul anchetei penale, mai precis prin smulgerea mărturisirilor în așa fel încât cei reținuți să poată fi implicați în aceeași faptă sau aceleași fapte, anchetatorul penal putea conexe două sau mai multe cauze. Aceasta transpore dintr-o lecție destinată uzului intern al anchetatorilor de securitate în care se solicita ca „în fiecare caz concret, când se ia hotărârea de conexare a dosarelor de anchetă penală, să se țină seama de utilitatea operativă și necesitatea practică a acestei măsuri”¹⁷. O astfel de supradimensionare a legăturilor informale este vizibilă în procesul Noica-Pillat: „o filieră a constituit-o secvența cu romanul lui Dinu Pillat. Cei care l-au citit, ori i-au furnizat cărți și informații despre Mișcarea Legionară. Aici intră și cenaclurile din casa lui Barbu Slătineanu, unde s-au citit poezii și nuvele de Vasile Voiculescu, dar s-a comentat și *La Foret interdite* de Eliade, și prefața la *Antologia poeziei românești din exil* alcătuită de Vintilă Horia, etc. Altă filieră este legată de Noica, *Anti-Goethe*, *Povestiri din Hegel*, *Scrisoare către un prieten din depărtare*. Și aici este vorba despre cenacluri, *întâlniri clandestine* unde aveau loc *discuții dușmănoase*, difuzare de scrieri interzise... În acest grup intrau: Nicu Steinhardt, Beatrice Strelisker, Mihai Rădulescu, Paul Dimitriu, Gheorghe Vetra”¹⁸.

O pondere însemnată a proceselor a căror sentințe s-au pronunțat în anii 1958-1962 a avut la bază lărgirea sferei intenției „contrarevoluționare” iar în unele cazuri au fost readuse în instanță persoane eliberate înainte de evenimentele din Ungaria. Un astfel de caz a fost acel al lui Radu Gyr (Demetrescu Ștefan), condamnat în 4 aprilie 1945 pentru crime de dezastrul țării, eliberat în 6 august 1956 și rearestat la 19 iulie 1958 pentru activitate legionară.

În Sentința nr. 62 din 30 martie 1959 a Tribunalului Militar al Regiunii a II-a Militare prin care au fost condamnate 14 persoane, între care și Radu Demetrescu Gyr, se preciza: „în fapt, inculpații din acest proces au desfășurat activitate subversivă

¹⁴ ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 331, vol. 3, ff. 136-153.

¹⁵ Hans Bergel, *Procesul scriitorilor germani din România, din anul 1959. Perversitățile persistă și în ziua de azi în Anii 1954-1960. Fluxurile și refluxurile stalinismului*, „Analele Sighet”, nr. 8, București, Fundația Academia Civică, 2000, p. 359.

¹⁶ *Codul de procedură penală, text oficial cu modificările până la data de 1 decembrie 1960 urmat de o anexă de acte legislative*, București, Editura Științifică, 1960, pp. 29-31.

¹⁷ Aurelian Anastasescu, *Terminarea anchetei penale*, Serviciul Învățământ, MAI, 1957 în ACNSAS, fond Bibliotecă, nr. 4059, p. 71.

¹⁸ Stelian Tănase, *Anatomia mistificării*, București, Editura Humanitas, 2003, p. 319.

împotriva puterii democrat-populare [...]. Consecvenți în activitatea lor, ei *au continuat să activeze subversiv legionar și în stare de prizonierat* [în lagărele sovietice *n.n.*]. În locurile de deținere din țară *și-au intensificat activitatea antipopulară*, au stabilit legături cu legionarii din diferite localități, care în acea perioadă executau condamnări și din inițiativa și *sub conducerea inculpatului Constantin Atanasiu s-a desfășurat o intensă activitate de pregătire fascistă a elementelor legionare din locurile de deținere*, prin prelucrări de la om la om, redactări și răpândiri de materiale cu conținut doctrinar fascist și prin verificarea legionarilor capabili să uneltească împotriva puterii populare. [...] În cursul anului 1954, inculpații Constantin Atanasiu, Grigore Zamfiroiu și alți legionari au fost puși în libertate și în scurt timp ei *au stabilit legături subversive cu legionarii cunoscuți în timpul prizonieratului și detenției, constituind apoi un centru de conducere al activității legionare pe țară*, care în realitate nu era altceva decât un comandament legionar în frunte cu inculpatul Constantin Atanasiu. [...] Inculpatul Atanasiu Constantin și ceilalți legionari din conducerea organizației legionare clandestine denumită comandament legionar au activat și în direcția pregătirii elementelor legionare din clandestinitate și a menținerii «moralului» lor legionar, rolul deosebit în această activitate avându-l inculpatul Demetrescu Radu Gyr, vechi legionar, cu grad de comandant ale cărui poezii scrise în timpul detenției cât și după ce a ieșit din închisoare au fost multiplicat și difuzate, ele fiind socotite principalele materiale pentru «*îndoctrinarea legionară*». Inculpatul Demetrescu Radu Gyr a stabilit personal legături cu mai mulți legionari notorii și în cadrul întâlnirilor le-a recitat din poeziile sale, unele imprimându-le pe bandă de magnetofon în vederea răspândirii lor. Perioada putch-ului contrarevoluționar din Ungaria a alimentat speranța acestor legionari cu privire la posibilitățile răsturnării regimului democrat-popular și la restaurarea orânduirii capitaliste în țara noastră cu spijinul puterilor imperialiste¹⁹. Un argument util pentru deconstruirea unei astfel de construcții subversive este un memoriu întocmit de Radu Demetrescu Gyr în perioada detenției: „Nu l-am cunoscut pe Constantin Atanasiu, după cum nu am cunoscut pe prietenii săi Traian Lucața, Nicolae Groza și Grigore Zamfiroiu, decât aici în arestul M.A.I.”²⁰.

În procesul politic simbol îndreptat asupra mediilor intelectuale, considerate printre cele mai sensibile la influențele străine – procesul Noica – Pillat, *extinderea sferei actelor incriminate* coboară până în anul 1941. Sentința nr. 24 din 1 martie 1960 a Tribunalului Militar al Regiunii a-II-a Militară este relevantă din acest punct de vedere: „Inculpații Noica Constantin, Pillat Constantin, Acterian Arșavir, Lăzărescu Sandu, Florian Gheorghe, Ranetti Constantin, Vlad Aurelian și Radian Nicolae sunt promotorii activității clandestine ce face obiectul acestui proces, unii inculpați *și-au continuat activitatea subversivă încă din 1941* după rebeliunea legionară, iar după 23 august 1944 inculpații Acterian Arșavir, Lăzărescu Sandu și Florian Gheorghe au restabilit legăturile lor, reînființând cuiburile legionare în care activaseră în trecut, *desfășurând astfel în mod clandestin activitate contrarevoluționară organizată până în 1947*. Începând din 1948 datorită unor măsuri luate de organele de stat când au fost arestați o serie de legionari, cei rămași în libertate printre care și inculpații din acest proces au căutat să schimbe metodele

¹⁹ ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 276, vol. 10, ff. 278-289.

²⁰ Alexandru V. Diță, *Demetrescu Radu Gyr. O contribuție autobiografică esențială*, I, în „Arhivele Totalitarismului”, anul XV, nr. 3-4/2007, București, Editura INST, 2007, p. 176.

folosite în activitatea lor clandestină, în sensul că *au început să ducă activitate prin întâlniri individuale – și la scurt timp legionarii rămași liberi în frunte cu Lăzărescu Sandu și Florian Gheorghe au intrat în legături subversive* cu Pillat Constantin și Noica Constantin și cu ceilalți coînculpați din acest proces și cu toții *au desfășurat o activitate de agitație împotriva formei de guvernământ democratice, preconizând schimbarea regimului democrat din R.P.R.* Astfel, inculpatul Pillat Constantin care *încă din 1944, după eliberarea țării noastre de sub jugul fascist, s-a pus în slujba serviciului de spionaj englez, furnizând informații lui Chellerton și Yvor Porter de la legația engleză din București* (care în anul 1949 au fost demascați ca spioni) și-a intensificat activitatea subversivă în slujba legionarilor. Începând cu *anul 1951, inculpatul Pillat Constantin a scris un așa zis roman intitulat în a doua versiune: Așteptând ceasul de apoi*, prima versiune fiind intitulată «Vestitori», în scopul de a justifica crimele legionarilor și de a-i îndemna la activitate clandestină și ca să poată elogia mai temeinic în acest roman crimele legionarilor, inculpatul Pillat Constantin a cerut și obținut sprijin efectiv de la inculpații Lăzărescu Sandu, Vlad Aurelian, Răileanu Constantin și Radian Nicolae care i-au furnizat numeroase date cu privire la activitatea mișcării legionare din trecut; iar alții ca Acterian Arșavir și Florian Gheorghe i-au furnizat cărți interzise cu conținut legionar. [...] Romanul acesta străbătut de la un cap la altul de îndemnuri legionare a fost multiplicat și apoi difuzat în rândurile legionarilor și simpatizanților lor în scop de educare și de instigare la activitate subversivă. *Pentru activitatea lor contrarevoluționară inculpații au folosit ca pretext așa-zisele «cenacluri literare»* și astfel Pillat Constantin, Niculescu Remus și Enescu Teodor strecurați într-o secție a Academiei R.P.R., împreună cu Iordache Nicolae zis Vladimir Streinu, Lăzărescu Sandu, Radian Nicolae și Voiculescu Vasile (condamnat) au făcut lectura romanului «Așteptând ceasul de apoi» a lui Pillat Constantin și a scrierilor celorlalți participanți, toate având conținut dușmănos, lucrări de «sertar» cum erau denumite de ei. *Cu aceste ocazii inculpații în discuțiile lor, calomniat regimul democrat – popular, propagând schimbarea acestui regim și restaurarea unui regim capitalist.* Începând din *anul 1955 activitatea instigatoare legionară a inculpatului Pillat Constantin și a celorlalți inculpați din grupul său se împletește cu activitatea contrarevoluționară a inculpatului Noica Constantin și a inculpaților din acest grup.* [...] În perioada 1952-1955, inculpatul Noica Constantin a scris o lucrare intitulată *Anti-Göethe* iar în anii următori o altă lucrare pe care a intitulat-o *Povestiri din Hegel* în ambele scrieri inspirându-se din filosofia fascistă a lui Nae Ionescu cunoscut ideolog legionar. [...] Inculpații Noica Constantin și Pillat Constantin fiind dușmani ai luptei și realizărilor poporului muncitor, străini de interesele patriei, având aceleași convingeri ca ale trădătorilor de țară fugiți în Occident, legionarii Mircea Eliade și Emil Cioran, puși în slujba serviciilor de spionaj imperialiste ca agenți plătiți, la ordinul cărora uneltesc prin toate mijloacele împotriva R.P.R. *restabilesc pe căi ilegale legăturile cu aceste elemente, s-au pus în slujba lor și servindu-le credincios le-au difuzat în țară scrierile lor* cu conținut instigator și pline de calomnii la adresa poporului român și regimului democrat-popular”²¹. La finalul părții de fond se concluzina faptul că inculpații care au făcut obiectul acestui proces au desfășurat activitate contrarevoluționară și au preconizat schimbarea regimului democrat popular din R.P.R.

Au existat și cazuri când în urma verificărilor informative nu au fost descoperite materiale sau activități pe baza cărora să se poată construi procese politice.

²¹ ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 336, vol. 9, ff. 395-412.

În anul 1962 conducerea Ministerului de Interne a ordonat verificări referitoare la acele persoane semnalate de către cei aflați în arest că au avut legături cu organizații subversive. O astfel de verificare a fost solicitată la data de 29 septembrie 1962, Direcției Regionale Suceava în privința următoarelor persoane: Ioan Arnăutu arestat în 1949 pentru activitatea subversivă în organizația „Gărzile lui Decebal”, Afrodita Vasilovici care i-a găzduit de unii dintre membrii organizației „Sumanele Negre” și Octavian Fedorciuc, fost șef de organizație P.N.Ț. în casa căruia se purtasera discuții între inițiatorii organizației „Sumanele Negre” și Ira Hamilton²². Se cerea ca pentru fiecare în parte „să se precizeze situația actuală”²³, doar în cazul în care dintre cei menționați erau persoane în rețeaua informativă se recomanda ca aceștia să fie întrebați despre activitatea desfășurată de ei sau celelalte persoane din cadrul organizației «Sumanele Negre». Despre Octavian Fedorciuc, Direcția Regională Suceava raporta Direcției a-III-a că „era luat în evidență pe linia problemei P.N.Ț. Din dosarul arhivă nr. 37757 de la Biroul «C» al regiunii Suceava rezulta că Fedorciuc Octavian în luna aprilie 1946 s-a întâlnit cu Ira Hamilton care i-a cerut să-i recomande o serie de persoane de încredere din Vatra Dornei și Câmpulung. În anul 1946 a fost arestat iar în anul 1947 a fost pus în libertate în urma unui memoriu făcut de sus-numitul. În anul 1952 a fost încadrat în Colonie de Muncă pe timp de 24 luni conform Ordinului nr. 490 Cabinet. În septembrie 1959 a fost din nou arestat dar pus în libertate deoarece nu au existat probe care să dovedească vinovăția sa. În prezent nu este semnalat cu legături suspecte”²⁴.

Mărturisirile – principalul element al unui caz bun

Previzionată de Dzerjinski²⁵ încă din 1918, în urma cercetărilor asupra celor considerați dușmani ai guvernului sovietic, *mărturisirea drept temei în sine pentru condamnare* a fost teoretizată de Vișinski și a reprezentat un mecanism de bază în cadrul anchetelor penale. Devoalată ca metodă de construire a culpabilității în *Raportul lui Hrușciov cu privire la cultul personalității și consecințele sale*, rostit la 25 februarie 1956²⁶ va fi utilizată intens, în cazul nostru, de anchetatorii penali din România în perioada de după anul 1958.

Conform rechizitoriului, „interogat în ședință publică, inculpatul Demetrescu Radu Gyr recunoaște activitatea legionară publicistică și propagandistică desfășurată în trecut și calitatea de comandant legionar, faptul că în penitenciar a continuat să scrie poezii, difuzându-le printre legionari, recunoaște de asemenea, că i-a cerut lui Marin Aurel să le facă comunicări legionarilor fugari din Paris, atât despre el, cât și despre Radu Mironovici. Inculpatul *nu recunoaște că a desfășurat după ieșirea din închisoare vreo activitate politică legionară*, recunoscând numai faptul că a continuat să scrie poezii și *nici faptul că a avut un rol conducător în această activitate*. Faptele acestui inculpat *se dovedesc însă*

²² Locotenent în cadrul Misiunii Militare Americane, în perioada 1945-1946 a desfășurat misiuni de informare în privința grupurilor de rezistență din România.

²³ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 5336, f. 36.

²⁴ *Ibidem*, f. 37.

²⁵ „Când sunt confrunțați cu dovezi, criminalii mărturisesc aproape de fiecare dată; și ce argument ar putea avea o greutate mai mare decât confesiunea unui criminal?”, *apud* Robert Conquest, *Marea Teroare. O reevaluare*, București, Editura Humanitas, 1990, p. 165.

²⁶ Vladimir Tismăneanu, *op. cit.*, p. 14.

Rolul anchetelor penale în organizarea proceselor politice...

cu recunoașterile inculpatului Marin Aurel care arată că Demetrescu Radu Gyr i-a cerut să comunice legionarilor de la Paris că este în stare de libertate, că Radu Mironovici are moralul ridicat și că legionarii așteaptă să fie «eliberați»²⁷.

În alte situații, documente create postfactum, nesusceptibile a avea un caracter intențional, ne pot ajuta, de asemenea, în analizarea modului în care prin intermediul anchetelor penale au fost organizate procese politice. Într-o scrisoare trimisă lui Andrei Pleșu – mult timp după consumarea faptelor – Nicolae Steinhard mărturisea: „deși textul meu *Catharii* mă demască și pe mine susceptibil, băgăcios, nedrept, agitat, vanitos e bine să știți că am circumstanțe atenuante: eu am fost arestat în 1959. *Am fost chemat în Calea Plevnei, colț cu Ștefan Furtună (sediul Securității) în stare de libertate și mi s-a propus pe tonul cel mai amabil să fiu martor al acușării*. Am refuzat și am asumat riscul unor grele consecințe, lăsarea acasă singur a tatălui meu, cu o pensie foarte mică și suferind. El de altfel m-a îndemnat cu asprime – căci Securitatea îmi acordase trei zile - să nu șovăi și pentru nimic în lume să nu accept să fiu martor împotriva lui Dinu pe care îl cunoștea, aprecia, respecta, pe care îl găzduisem de câteva ori la noi, când venea clandestin în București, de la Câmpulung”²⁸. De asemenea, mărturiile de istorie orală sau memoriile unor foști deținuți politici, privite critic, reușesc să mai separe lucrurile, în sensul demistificării înscenărilor Securității, prin intermediul folosirii metodelor coercitive în cadrul anchetelor penale.

În urma unui dialog cu Sandu Lăzărescu, condamnat pentru „activitatea dușmănoasă” în cadrul procesului Constantin Noica-Constantin Pillat, din 12 iunie 1996, Silvia Colfescu consemna:

„S.C.: *Cum a decurs ancheta?*

S.L.: Ancheta a fost sub semnul brutalității. Ancheta noastră a fost condusă de un maior Simon Jacques, am auzit că a plecat din țară, și interogatoriul a fost nemjlocit luat de către un căpitan sau locotenent major, nu-mi aduc aminte...Crișan! Simon Jacques dădea ordinul pentru bătaie, sau, cum spuneau ei, ordinul de aplicare al așa-ziselor metode de „demascare”. Știu că s-a bătut! A fost bătut Dinu Pillat, am fost bătut eu. Or mai fi fost și alții.

S.C.: *Înțeleg că s-au folosit cu precădere mijloace de presiune psihică și fizică...*

S.L.: Da. Anchetatorul scria ce voia...

S.C.: *Acesta este un fapt pe care vă rog să îl reconfirmați, pentru că formulările din aceste acte, precum și substanța lor par agramate și false. Cine formula și cine scria documentele?*

S.L.: Avea loc o ... conversație între anchetator și inculpat. După care, anchetatorul scria. Nu scria aproape niciodată ce s-a vorbit și ce s-a-întâmplat. Scria după planul prealabil. După care îți cerea să semnezi. Nu voiai? Bătaie! Asta era schema de interogatoriu”²⁹.

²⁷ ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 276, vol. 10, f. 289 v.

²⁸ Idem, fond Documentar, dosar nr. 13 914, f. 373.

²⁹ Cristina Cantacuzino, Silvia Colfescu, Victoria Valeria Drăgan, Nicolae Hanegariu (redactori), Mihai Giugariu (redactor coordonator), *Prigoana Documente ale procesului C. Noica, C. Pillat, N. Steinhardt, Al. Paleologu, A. Acterian, S. Al-George, Al. O. Teodoreanu*, București, Ed. Vreamea, 1996, pp. 533-534.

Realizarea *efectului demascator* prin intermediul anchetei penale

Născută din dorința de a-i ține sub control pe toți potențialii contestatari ai puterii politice prin intermediul proceselor politice, în scopul stabilirii împrejurărilor comiterii a ceea ce era considerată infracțiune după ideologizarea legislației, în cadrul anchetei penale sunt exploatați factori de psihologie individuală pentru a-i sili pe cei anchetați nu numai să vorbească dar să accepte prin mărturisiri – la care nu se renunță – fapte de natură a crea convingerea că ele sunt expresia adevărului.

După arestare (reținere) persoana învinuită era luată în timpul cel mai scurt – în primele 24 de ore - la interogatoriu, „deoarece fiind încă sub impresia arestării, urma să facă declarații, dacă nu totale cel puțin parțiale despre activitatea sa criminală”³⁰.

Cunoscut fiind faptul că „de obicei, echilibrul moral al celor reținuți este zdruncinat, trezindu-se în ei teama de răspundere penală pentru faptele săvârșite”³¹ la deposedarea lor de propria lor identitate, concureau dozarea materialului probator în cadrul interogatoriilor, de regulă „se începea cu cele de o importanță minoră și se termina cu acelea a căror valoare probantă era covârșitoare astfel încât rezistența învinuitului să fie anihilată și să-l determine să – și «mărturisească toată vinovăția»”³² sau utilizarea materialului informativ, mai ales, în cazurile în care probele de care dispunea anchetatorul nu erau suficiente pentru a constitui temeiul unei infracțiuni³³. Era recomandat a se evita prezentarea în același timp a tuturor corpurilor delictive întrucât aceasta ar fi diminuat caracterul demascator și probator al unor corpuri delictive și dezvoltarea în mai multe direcții a anchetei penale. Dintre documentele întocmite de organele de anchetă penală au fost folosite în mod frecvent citate din declarațiile coînculpaților și din depozițiile martorilor.

Anchetatorul stabilea ordinea în care urmau să se desfășoare interogatoriile alegând pentru început acele persoane care datorită structurii lor sufletești erau mai predispușe a face mărturisiri complete astfel încât să se creeze o breșă între cei anchetați în cazul anchetelor de grup. De asemenea, la început erau intens anchetate persoanele considerate a fi cele mai importante în componența grupului sau a lotului (șefii sau organizatorii).

Existau două reguli de bază în formularea întrebărilor și anume: acestea trebuiau să fie scurte, concrete, clare pentru a înlătura posibilitatea schimbării conținutului dinainte stabilit al cursului anchetei și „să se succedă în mod firesc, decurgând una din alta, apropiind în mod logic interogatoriul de punctul culminant pe care ancheta l-a vizat dinainte”³⁴. În situația în care elementele de care dispunea ancheta nu erau suficiente pentru a articula o singură versiune în descrierea fondului problemei,

³⁰ Gheorghe Chirtu, Aurelian Anastasescu, *Interogarea învinuitului*, Serviciul Învățământ M.A.I., 1957 în ACNSAS, fond Bibliotecă, nr. 4056, f. 28.

³¹ Filip Vladimir, *Planificarea anchetei penale*, Serviciul Învățământ M.A.I., 1957, în Idem, fond Bibliotecă, nr. 4057, p. 10.

³² *Ibidem*, p. 33.

³³ Materialul informativ „nu constituia prin el însuși un mijloc de probă, nici în anchetă, nici în justiție, el indica doar sursa probelor. De altfel, folosirea materialului informativ ca mijloc de probă în ancheta penală era interzisă” (Chirtu Gheorghe, Anastasescu Aurelian, *op. cit.*, p. 46).

³⁴ Filip Vladimir, *op. cit.*, p. 28.

după ascultarea învinuitorilor și a martorilor, anchetatorii trebuiau să anuleze inexactitățile prin confruntări.

O mărturie elocventă în acest sens ne-a lăsat Hans Bergel, învinuit în cadrul procesului scriitorilor germani din România de activitate menită a submina regimul democrat-popular, pe tărâm ideologic, prin trimiterea spre publicare la edituri a unor lucrări necorespunzătoare ideologic, cu conținut dușmănos, naționalist, apolitic, mistic și cu dublă interpretare: „anchetatorii s-au folosit, firește, și de temuta confruntare. Eu, de pildă, am fost confruntat într-o anumită chestiune cu colegul meu de lot, Georg Scherg, pe atunci șef al Catedrei de Germanistică a Universității din Cluj. Cum nu știam ce declaraserăm unul despre celălalt la interogatoriile anterioare, fiecare s-a angajat a-l susține pe celălalt, pentru a ne ajuta reciproc, dar ne-am încurcat într-o manieră care a făcut să ne agravăm reciproc situația. Toate aceste metode făceau parte bineînțelese din tactica rafinată și infamă de a ne buimăci, de a ne face să ne clătănăm, de a ne distruge psihic. Nu voi uita niciodată cinismul și perfidia, brutalitatea și aroganța cu care domnii anchetatori își făceau meseria”³⁵.

În ceea ce privește stabilirea martorilor, ascultarea acestora și ordinea chemării lor, anchetatorii penali urmăreau obținerea acelorași efecte „demascatoare” ca și în cazul interogatoriilor celor reținuți în cursul anchetei. Ascultarea martorilor nu era condiționată de terminarea anchetei sau de mărturisirile învinuitorilor, în consecință, putea începe în paralel cu interogarea acestora și trebuia condusă în așa fel încât la un singur interogatoriu să se obțină de la ei „informații complete asupra tuturor faptelor pentru lămurirea cărora au fost chemați și pentru a descoperi împrejurări noi, necunoscute mai înainte”³⁶.

De asemenea, și în cadrul ascultării martorilor, anchetatorul trebuia, de asemenea, să elimine și să anuleze inexactitățile între declarațiile învinuitorilor și ale martorilor sau între depozițiile a doi sau mai mulți martori cu privire la aceleași împrejurări, în cauză, tot prin confruntări. În schimb, „când în declarațiile învinuitului faptele infracționale erau arătate mai real și mai concret decât în depozițiile martorului, în general nu se recomandă a se efectua confruntarea între aceștia, deoarece ar putea duce la crearea unor posibilități de retractare din partea învinuitului”³⁷.

Extinderea cercului de martori și informatori s-a făcut asupra persoanelor prevăzute la art. 148 din Codul de Procedură Penală „Regele Carol II”³⁸ în cazul

³⁵ Hans Bergel, *op. cit.*, pp. 361-362.

³⁶ Filip Vladimir, *op. cit.*, p. 21.

³⁷ Alexandrescu Gheorghe, *Ascultarea martorului*, Serviciul Învățământ MAI, 1957 în ACNSAS, fond Bibliotecă, nr. 4056, p. 27.

³⁸ Art. 148 din C.P.P. „Regele Carol II” prevedea că: „Nu sunt obligați a depune ca martori: 1. Ascendenții și descendenții inculpatului, legitimei prin adopție (înfiere) sau recunoaștere, copiii naturali, soțul sau soția, frații, surorile, unchii și nepoții, precum și aliații în același grad, tutorele, curatorul și pupilul lor. Aceeași scutire există și pentru soții despărțiți. 2. Acela care prin răspunsurile eventuale s-ar expune el însuși sau ar expune pe soțul său sau pe o altă rudă descendentă sau ascendentă, pe fratele sau sora sa, la pedepse penale ori disprețul public. Depunerile celor arătați mai sus se apreciază de instanță potrivit încrederii ce ele pot inspira” (*Codul de Procedură Penală „Regele Carol II”* în Lt. Col. Panaitescu Anibal, I.D. Panaitescu, cpt. Ispas Nicodim, *Memoratorul ofițerului de poliție judiciară*, 1936, p. 363).

infracțiunilor privind securitatea statului, în timp ce, împărțirea în mai multe loturi făcea posibilă obținerea sau întărirea subiectivă de probe atunci când învinuiții dintr-un lot puteau fi martori în privința învinuiților din loturile celelalte.

Din punct de vedere procedural, organul de urmărire penală din M.A.I. avea dreptul să dispună reținerea învinuitului pe o durată de 24 ore și numai în baza unei motivări temeinice reținerea putea fi prelungită până la 5 zile. În cadrul acestui interval de timp sau până la expirarea sa, însă după luarea interogatoriului biografic, dacă existau suficiente probe și motive, se emitea mandatul de arestare, care urma să fie confirmat de procuror în următoarele 24 de ore. Urma cercetarea penală iar în cazurile de infracțiuni contra securității statului urmărirea penală. Legea nr. 3 din 4 aprilie 1956 pentru modificarea Codului de Procedură Penală al R.P.R.³⁹ a prevăzut drept termene cu privire la actele care interveneau în urmărirea penală: 5 zile în cazul unor infracțiuni flagrante în timp ce durata cercetării penale nu putea depăși o lună iar durata anchetei penale nu putea depăși două luni. Punerea sub învinuire a fost un act nou introdus tot prin Legea nr. 3 din 4 aprilie 1956 pentru modificarea Codului de Procedură Penală a R.P.R. iar termenul în care (după întocmirea ordonanței de punere sub învinuire) organul de urmărire penală era obligat să pună în vedere celui reținut, învinuirea era de 24 de ore de la reținere. În cazurile privind infracțiunile contra securității statului, termenul pentru punerea în vedere a învinuirii era de 20 de zile de la reținerea învinuitului. În fapt, în acest termen anchetatorii penali erau constrânși la rândul lor să construiască și să obțină de la cei reținuți recunoașterea vinovăției lor întrucât „la punerea sub învinuire nu era neapărat necesar să existe probe complete cu privire la infracțiune și infractor. Asemenea date și probe complete sunt absolut necesare numai la pronunțarea hotărârii de condamnare. La acest act este suficient ca probele adunate să formeze anchetatorului convingerea că persoana arestată a săvârșit într-adevăr infracțiunea care se anchetează. Aceasta înseamnă că trebuie adunate asemenea date, care să demaște persoana anchetată ca făptuitor al infracțiunii”⁴⁰. La terminarea cercetării sau anchetei penale, dosarul de anchetă era trimis Procuraturii în scopul trimerii în judecată a celor arestați. Această lege a asigurat, prin termenele prevăzute, rezolvări rapide ale procesului penal.

Restrângerea dreptului de apărare în cadrul anchetei penale

În cursul anchetei penale, una din preocupările anchetatorului era de a elimina argumentele și explicațiile aduse de învinuit în apărarea sa, sub pretextul că nu au importanță pentru cauză, în așa fel, încât „învinuitul să nu le ridice din nou în timpul îndeplinirii de către anchetatorul penal a cerințelor art. 264/1 C.P.P. fapt considerat a conduce la trăgănarea anchetei penale”⁴¹. Mai ales, în cazul persoanelor învinuite de săvârșirea unor infracțiuni contrarevoluționare, la terminarea anchetei penale, erau respinse cererile prin care aceștia încercau schimbarea fondului politic al cazului iar „în situațiile în care unii învinuiți nu-și recunoșteau vinovăția și refuzau să semneze de luare

³⁹ Buletinul Oficial al M.A.N. al R.P.R. nr. 11 din 4 aprilie 1956, pp.47-64.

⁴⁰ Gheorghe Chirtu, Aurelian Anastasescu, *op. cit.*, p. 29.

⁴¹ Aurelian Anastasescu, *Terminarea anchetei penale*, Serviciul Învățământ M.A.I., 1957, în ACNSAS, fond Bibliotecă, nr. 4059, p. 27.

Rolul anchetelor penale în organizarea proceselor politice...

la cunoștință a învinuirii, anchetatorul penal menționa aceasta într-un proces verbal de interogatoriu și continua interogarea”⁴². Nu în ultimul rând deși în instanță se asigura apărarea celui acuzat, avocații erau împiedicați să facă apărarea celor pe care-i reprezentau⁴³.

Prin subiectivarea și extinderea valorii probatorii a unei infracțiuni contrarevoluționare asupra unor corpuri delictive, iar în cazul mediului literar asupra unor manuscrise, prin recurgerea la mărturii sau declarații smulse în urma presiunilor fizice și psihice, crearea de breșe între arestați și restrângerea dreptului de apărare s-a reușit în cursul anchetelor penale construirea culpabilității.

Perioada 1958-1964 nu a fost una liniară în ceea ce privește numărul celor condamnați în urma proceselor politice. Apogeul îl reprezintă intervalul 1958-1962. O evaluare strictă în procente sociale afectate este dificil de făcut. Notorietatea vocațională a intelectualilor condamnați în acest val represiv îl identifică drept o operațiune de intimidare de mari proporții. Tendința de a modera presiunea și inițierea decretelor de amnistie după 1961-1962 s-a produs în contextul major al îndepărtării de Moscova, al accelerării unor măsuri privind desovietizarea și al reluării legăturilor cu Occidentul. Tot în acest context se produce o reevaluare și o recuperare a unor scriitori și a operelor lor.

Impactul măsurilor represive din perioada deschisă de anul 1958 a fost însă unul major. Conform mărturiilor de istorie orală lăsate de Sandu Lăzărescu, Lucian Blaga a fost teribil de speriat de procesul lui Noica, în timp ce, potrivit rememorărilor doamnei Monica Pillat-Săulescu, scriitorul Dinu Pillat a fost atât de traumatizat de experiența închisorii, încât a hotărât, după eliberarea sa, să renunțe la pasiunea lui pentru genul romanului, dedicându-se studiilor de critică literară.

⁴² Gheorghe Chirtu, Aurelian Anastasescu, *op. cit.*, p. 33.

⁴³ „Cum fiecare dintre noi [scriitorii germani] fusese arestat la intervale mari de timp, primul dintre noi în vara anului 1958, ultimul în primăvara anului 1959 – nu am avut nici unul mai mult decât o singură întrevvedere cu avocatul care putea să preia apărarea noastră, și anume cu trei până la cinci minute înainte de a începe prima înfățișare din cadrul procesului. Se înțelege de la sine că în aceste condiții nu le-am putut expune avocaților noștri, nici măcar în linii mari, motivul pentru care am fost arestați și acuzați. Drept pentru care avocatul meu, fiind foarte iritat, a încercat să mă apere acuzându-mă, astfel încât a trebuit să-l întrerup și să afirm că mă voi apăra eu singur, propunere pe care șeful completului de judecată, un maior oarecare a acceptat-o” (Hans Bergel, *op. cit.*, p. 359).

Adrian Nicolae PETCU

ORGANIZAREA ȘI FUNCȚIONAREA DEPARTAMENTULUI CULTELOR ÎNTRE ANII 1977-1984

THE ORGANIZATION AND FUNCTIONING OF THE CULTS DEPARTMENT
BETWEEN 1977 AND 1984

The relation between the Cults Department ("the priests' Securitate") and the cults in Romania were governed by several regulations, which underwent several changes between 1948 and 1989.

The law enforced in 1970, which was meant to replace the one in 1948, regulated the organization and functioning of the Cults Department, as well as the power it could exercise over the cults in Romania. We shall display below the regulation that was at the ground of the organization and functioning of the Department between 1977 and 1984, underlying the excessive powers it held. According to that document, the Department was a decision-making body, involved in the organization and the activity of the cults, to the smallest details. Other state institutions and superior bodies such as the Central Committee of PCR, the State Council and the Council of Ministers supported its activity.

Etichete: Departamentul Cultelor, organizare, funcționare, culte, regulament

Keywords: Cults Department, organization, functioning, cults, regulation.

În timpul regimului comunist din România, Departamentul Cultelor a reprezentat una dintre instituțiile de control și manipulare utilizată într-un domeniu bine precizat, așa cum a fost cel al cultelor. Iar pentru exercitarea atribuțiilor, această instituție a colaborat cu mai multe structuri ale statului, precum organul de represiune pe care partidul unic îl avea la îndemână, reprezentat de temuta Securitate.

Într-un număr anterior al „Caietelor CNSAS” ne-am aplecat puțin asupra tabloului reprezentat de relația dificilă pe care cele două instituții ale statului, Departamentul Cultelor și Securitatea, le-au avut cu cultele recunoscute din România anilor '70-'80¹. Am reliefat câteva aspecte asupra modalităților prin care cele două instituții înțelegeau să permită cultelor recunoscute să se organizeze și să se manifeste, astfel încât interesele statului comunist să nu fie periclitare.

În materialul de față ne propunem să prezentăm un document din arhiva Secretariatului de stat pentru culte, care reprezintă Regulamentul de organizare și funcționare al Departamentului Cultelor², din perioada 1977-1984. Era un normativ care punea în aplicare Legea de organizare și funcționare a Departamentului Cultelor adoptată prin Decretul nr. 313 din 31 august 1977 al Consiliului de Stat al RSR. Acest decret modifica Legea nr. 42/1970, la articolele 19, 25 și 26, aceleași care vor fi modificate prin Decretul nr. 61 din 23 februarie 1984.

¹ Adrian Nicolae Petcu, *Activitatea Departamentului Cultelor în atenția Securității*, în „Caietele CNSAS”, an II, nr. 2 (4)/2009, pp. 69-120.

² Din considerente de spațiu nu am redat capitolul dedicat organizării și funcționării Serviciului Economic-financiar din Departamentul Cultelor.

În fapt, este vorba de evoluția organizatorică a Departamentului Cultelor. În legea din 1970, structura Departamentului era formată din: Direcția pentru supraveghere și control; Direcția de studii, documentare și relații externe; Direcția de plan, organizarea muncii și secretariat; Direcția financiară și de îndrumare contabilă și Oficiul juridic³.

La modificarea legii în 1977, structura Departamentului Cultelor se micșora considerabil, prin: Direcția Relații Culte; Direcția Relații externe și secretariat și Serviciul economic-financiar⁴.

Aceeași tendință de restructurare s-a păstrat la modificarea legii Departamentului în 1984, prin: Direcția Relații culte și Serviciul personal-învățământ și economic-financiar⁵. De asemenea, după fiecare enunț despre structura Departamentului, în vederea funcționării la nivel național, era prevăzută funcția de „inspector teritorial pentru probleme de culte”. În legea din 1970, această funcție era parte a Direcției Supraveghere și control, câte una pentru fiecare județ și municipiul București, pentru ca, din 1977, să ajungă în subordinea Direcției Relații Culte.

O altă modificare majoră în structura Departamentului a fost legată de principalele funcții de conducere, cea de președinte și vicepreședinte. În legea din 1970, la art. 18 se prevedea ca președintele să fie numit prin decret al Consiliului de stat, iar vicepreședintele prin hotărâre a Consiliului de Miniștri, cu atribuții conferite de către Colegiul Departamentului⁶.

Aceste prevederi s-au modificat prin Decretul din 1984, președintele urmând a fi numit prin decret prezidențial, pentru ca vicepreședintele să aibă rangul de secretar de stat adjunct și funcția de director al Direcției Relații Culte⁷.

Celelalte articole, 25 și 26, care au suferit modificări, atât în 1977, cât și în 1984, prevedeau „modul de lucru al inspectorilor teritoriali cu organele locale de stat”, care trebuia stabilit de Departament „de acord cu organele centrale competente” și sprijinul pe care aceștia îl primeau de la comitetele executive ale consiliilor populare județene.

Un capitol distinct din regulamentul de organizare și funcționare din 1977 prevedea Consiliul de conducere al Departamentului. În fond era vorba de aplicarea „principiului conducerii colective”, instituit de puterea comunistă încă înainte de 1970, ca un „organ deliberativ” format mai ales din membri cu funcții de conducere în instituție, factori competenți în problemele, în cazul acesta, de culte, dar și reprezentanți a structurilor sindicale, ale administrației de stat și „alte unități socialiste”.

Regulamentul de organizare pe care îl prezentăm prevede structura Consiliului de conducere, potrivit Decretului nr. 76 din 27 februarie 1973. În fond, acest decret nu modifica prea mult aplicarea principiului de conducere enunțat anterior, noutatea constând în instituirea unui Birou executiv (art. 2), cu atribuții de aplicare a hotărârilor

³ „Buletinul oficial al RSR”, an VI, nr. 103, partea I, 15 august 1970, p. 827.

⁴ *Ibidem*, an XIII, nr. 96, partea I, 31 august 1977, p. 2.

⁵ *Ibidem*, an XX, nr. 15, partea I, 23 februarie 1984, p. 3.

⁶ *Ibidem*, 15 august 1970, p. 827.

⁷ *Ibidem*, 23 februarie 1984, p. 3.

Organizarea și funcționarea Departamentului Cultelor...

luate de Consiliul de conducere (se reunea trimestrial, art. 5), și „asigurarea activității operative a ministerului”⁸.

În privința atribuțiilor prevăzute în Regulament, Departamentul avea puteri excesive în raporturile cu cultele recunoscute, de la organizarea și până la funcționarea acestora în cele mai mici detalii. În orice manifestare confesională, Departamentul se putea exprima pozitiv sau negativ și chiar avea dreptul de a suspenda regulamentele, instrucțiunile, circularele sau „orice alte măsuri și dispoziții ale cultelor [...], dând îndrumări obligatorii pentru intrarea în legalitate” a acestora.

Documentul este o mostră de cum înțelegea regimul comunist să trateze cultele recunoscute, prin aplicarea unor mecanisme de control și de manipulare, conform intereselor statului socialist. Totodată, vedem cum funcționau aceste mecanisme, atât în interiorul Departamentului, cât și prin colaborarea cu diferite instituții și „unități socialiste”, precum Ministerul de Interne. De asemenea, constatăm că îndrumarea activității Departamentului la nivel instituțional era asigurată prin raporturile pe care le avea cu CC al PCR (Secția Administrativ-politică), Consiliul de Stat și Consiliul de Miniștri.

Acest regulament este un prim document care ne ajută să înțelegem tiparul relațiilor dintre culte și instituția desemnată de regimul comunist să activeze în acest domeniu.

Regulament de organizare și funcționare a Departamentului Cultelor

Partea I. Organizarea unității

Capitolul I-Dispoziții Generale

Departamentul Cultelor este organul central al administrației de stat, care desfășurează politica statului cu privire la organizarea și activitatea cultelor;

Departamentul Cultelor exercită drepturile statului de supraveghere și control asupra cultelor recunoscute conform legii;

Departamentul Cultelor colaborează cu ministerele, celelalte organe centrale și cu organele locale în scopul îndeplinirii atribuțiilor ce-i revin.

Departamentul Cultelor asigură, în activitatea sa, aplicarea legilor, decretelor și hotărârilor Consiliului de Miniștri.

Capitolul II-Organizare, conducere și funcționare

Conducerea departamentului se realizează pe baza principiului conducerii colective.

Departamentul Cultelor este condus de Consiliul de conducere al departamentului, organ deliberativ care hotărăște în problemele generale privind activitatea departamentului și asigurarea aducerii la îndeplinire a hotărârilor Consiliului de conducere se realizează prin Biroul executiv al acestuia, care, de asemenea, este organ deliberativ.

⁸ *Ibidem*, an IX, nr. 22, partea I, 4 martie 1973, p. 2.

Consiliul de conducere al Departamentului cultelor și Biroul executiv al acestuia sunt alcătuite în conformitate cu prevederile Decretului nr. 76/1973, iar componența lor se aprobă de Consiliul de Miniștri la propunerea președintelui Departamentului cultelor. Președinte al Consiliului de conducere și al Biroului executiv este președintele Departamentului cultelor; în lipsa acestuia atribuțiile sale se îndeplinesc de către vicepreședinte.

Procedura de lucru a Consiliului de conducere

Ședințele consiliului de conducere au loc odată pe trimestru și se convoacă, în timp util, de președinte. Pentru dezbaterăa unor probleme de importanță deosebită și care nu suferă amânare, la cererea a cel puțin o treime din numărul membrilor Consiliului de conducere sau din inițiativa președintelui acestuia pot fi convocate și alte ședințe ale consiliului.

Consiliul de conducere al Departamentului cultelor își desfășoară activitatea în prezența a cel puțin două treimi din numărul membrilor și adoptă hotărâri cu votul a cel puțin jumătate plus unul din numărul total al membrilor ce-l compun.

În caz de divergență între președinte și majoritatea membrilor Consiliului de conducere, problema asupra căreia nu s-a realizat un acord este supusă Biroului Executiv al Consiliului de Miniștri, pentru a hotărî.

La ședințele Consiliului de conducere al departamentului pot fi invitați delegați ai unor organe de stat și specialiști din cadrul departamentului sau din afara acestuia.

Pentru analizarea unor probleme de mare complexitate sau care interesează întreaga activitate a departamentului, Consiliul de conducere poate constitui colective de lucru cuprinzând specialiști din cadrul departamentului sau din afara acestuia. De asemenea, participarea specialiștilor din afara departamentului se va face cu acordul conducerii ministerului sau organului central respectiv.

Consiliul de conducere al departamentului în întregul său și fiecare membru în parte răspund în fața Consiliului de Miniștri, pentru întreaga activitate a departamentului; fiecare membru răspunde în fața Consiliului de conducere și a președintelui acestuia pentru îndeplinirea sarcinilor ce îi sunt încredințate.

Procedura de lucru a Biroului executiv

Ședințele Biroului executiv au loc cel puțin de două ori pe lună și se convoacă în timp util de președinte. Biroul executiv va fi convocat și la cererea a cel puțin o treime din numărul membrilor săi.

La ședințele Biroului executiv, în funcție de natura și importanța problemelor ce se dezbate, pot fi invitate cadre de conducere și specialiști din departament, precum și alte cadre din afara acestuia.

Biroul executiv al departamentului își desfășoară activitatea în prezența a cel puțin două treimi din numărul membrilor și adoptă hotărâri cu votul a cel puțin jumătate plus unul din numărul total al membrilor ce îl compun.

Pentru analizarea unor probleme de mare complexitate, Biroul executiv poate constitui colective de lucru din specialiști.

În caz de divergență între președintele Biroului și majoritatea membrilor, problema asupra căreia nu s-a realizat un acord se supune Consiliului de conducere al

Organizarea și funcționarea Departamentului Cultelor...

Departamentului pentru a hotărî; în caz de divergență în probleme deosebite, care nu suferă amânare, acestea vor fi supuse spre soluționare Biroului executiv al Consiliului de Miniștri, urmând ca informarea Consiliului de conducere asupra hotărârii luate să se facă la prima ședință a acestuia, de către președinte.

Biroul executiv, în întregul său, și fiecare membru în parte răspund în fața consiliului de conducere al departamentului pentru întreaga activitate a biroului; fiecare membru al Biroului executiv răspunde în fața Biroului executiv și a președintelui acestuia pentru îndeplinirea sarcinilor ce-i sunt încredințate.

Biroul executiv informează prin președintele său Consiliul de conducere al departamentului, asupra activității desfășurate între ședințele acestuia.

Capitolul III-Atribuții

Departamentul Cultelor are următoarele atribuții:

- a) Supraveghează și controlează întreaga activitate a cultelor, pentru ca aceasta să se desfășoare în cadrul prevederilor legii;
- b) Întocmește, potrivit legii, rapoarte în vederea recunoașterii cultelor și aprobării statutelor acestora;
- c) Propune Consiliului de Miniștri înființarea eparhiilor, pe baza cererii organelor competente ale cultelor și își dă acordul la delimitarea eparhiilor;
- d) Autorizează, în condițiile legii, înființarea celorlalte organizații și părți componente ale cultelor recunoscute;
- e) Aprobă regulamentele elaborate de culte potrivit statutelor lor;
- f) Autorizează înființarea instituțiilor monahale;
- g) Face recomandări pe care le supune Consiliului de Miniștri în legătură cu recunoașterea de către Consiliul de Stat a șefilor de culte, precum și a conducătorilor de eparhii și a celor asimilați acestora;
- h) Recunoaște forurile de conducere, precum și vicarii administrativi și asimilații acestora, consilierii, canonicii, protopopii și pe oricare deținători de funcții de conducere din cadrul cultelor;
- i) Acordă persoanelor ce urmează să intre în rândul personalului de cult autorizația de a exercita funcții corespunzătoare;
- j) Autorizează, în condițiile legii, înființarea și funcționarea instituțiilor de învățământ pentru pregătirea personalului de cult și își dă acordul la numirea personalului didactic al acestor instituții;
- k) Supraveghează și controlează respectarea dispozițiilor legale cu privire la relațiile dintre culte;
- l) Asigură respectarea dispozițiilor legale cu privire la relațiile externe ale cultelor;
- m) Supraveghează și controlează respectarea dispozițiilor legale privitoare la evidența patrimoniului, veniturilor și cheltuielilor cultelor;
- n) Rezolvă, potrivit competenței sale, probleme de muncă și salarii din cadrul cultelor, elaborează indicații în scopul aplicării unitare a elementelor sistemului de retribuire și controlează modul lor de aplicare;
- o) Asigură, potrivit legii, întocmirea lucrărilor pentru aprovizionarea cu materiale a cultelor;

p) Stabilește măsuri, potrivit legii, pentru supravegherea și conservarea monumentelor și obiectelor de valoare istorică sau artistică, a documentelor și arhivelor din patrimoniul cultelor;

r) Își dă acordul cu privire la acceptarea de către organizațiile de cult de ajutoare, donații sau legate, precum și la oferirea de către acestea de ajutoare sau donații;

s) Asigură legătura între culte și organele centrale și locale ale statului;

t) Angajează personalul pentru aparatul propriu;

u) Întocmește și execută, potrivit legii, planul propriu de venituri și cheltuieli;

v) Prezintă Consiliului de Miniștri proiecte de acte normative și alte acte prevăzute de lege; avizează proiectele de acte normative și cu alt caracter, care interesează acest departament, elaborate de ministere și alte organe centrale sau de comitetele executive ale consiliilor populare județene și al municipiului București;

x) Pentru îndeplinirea atribuțiilor sale, Departamentul Cultelor poate cere organelor cultelor orice fel de date și informații care îi sunt necesare.

Departamentul Cultelor are dreptul să suspende regulamentele, instrucțiunile, circularele sau orice alte măsuri și dispoziții ale cultelor care sunt contrare, direct sau prin urmările lor, dispozițiile legale sau statutelor de organizare, dând îndrumării obligatorii pentru intrarea în legalitate.

A. Atribuțiile și componentele Consiliului de conducere al Departamentului Cultelor

Aprobă planul de muncă anual al Departamentului Cultelor.

Analizează trimestrial realizarea planului de muncă anual, diversele probleme majore ale Departamentului cultelor și adoptă hotărâri corespunzătoare în această privință.

Aprobă regulamentul de organizare și funcționare a departamentului cultelor.

Aprobă regulamentul de ordine interioară a Departamentului Cultelor.

Analizează, semestrial, informările prezentate cu privire la activitatea de rezolvare a problemelor sesizate prin scrisori sau la audiențe și dispune măsuri pentru întocmirea rapoartelor către Consiliul de Miniștri, în legătură cu principalele concluzii desprinse din examinarea acestor informări, precum și măsurile luate pentru îmbunătățirea activității de rezolvare a propunerilor, sesizărilor, reclamațiilor și cererilor oamenilor muncii.

Aprobă planul editorial anual și planul anual de relații externe ale cultelor.

La cererea președintelui Departamentului Cultelor examinează problemele mai importante cu privire la organizarea și activitatea cultelor, hotărând asupra măsurilor ce urmează a fi luate.

Dezbate și aprobă alte probleme care, potrivit legii, sunt de competența organelor de conducere colectivă ale ministerelor și celorlalte instituții centrale.

Între ședințele Consiliului de conducere, pentru acele probleme care nu suferă amânare și care sunt de competența Consiliului de conducere, acestea vor fi rezolvate de Biroul executiv și supuse spre ratificare Consiliului de conducere la prima ședință a acestuia.

B. Atribuțiile și competențele Biroului executiv al Consiliului de conducere al Departamentului Cultelor

Analizează, dezbate și ia măsuri în ceea ce privește unele probleme curente de o importanță deosebită în activitatea departamentului.

Aprobă proiectele de acte normative inițiate de Departamentul Cultelor și care se supun spre aprobare forurilor superioare, precum și proiectele de instrucțiuni și dispoziții cu caracter normativ ce urmează a fi emise de Departamentul Cultelor.

Aprobă statele de funcții anuale pentru aparatul departamentului.

Aprobă planurile financiare anuale ale departamentului și ale cultelor, precum și modificările survenite ulterior în aceste planuri.

Aprobă planul forței de muncă și al fondului de retribuire pentru aparatul propriu și cel al cultelor.

Aprobă planul valutar necomercial și planul de aprovizionare tehnico-materială din țară și din import pentru departament și culte.

Aprobă dările de seamă contabile ale departamentului și cultelor.

Ia măsuri pentru îndeplinirea unor sarcini speciale pe care le trasează unor cadre cu munci de răspundere (membri sau nemembri ai Biroului executiv) și controlează modul cum acestea sunt duse la îndeplinire.

Ratifică numirea de către președinte a secretarului Consiliului de conducere și al Biroului executiv.

Aprobă caracterizările și calificativele anuale ale cadrelor cu munci de conducere, în aparatul propriu.

Analizează și aprobă propunerile de acordare a gradațiilor cu reducerea stagiului pentru personalul muncitor al departamentului.

La propunerea președintelui sau a unor membri din Biroul executiv, analizează și ia măsuri cu privire la mai buna organizare și funcționare a compartimentelor de muncă din departament, la asigurarea unei exigente discipline a muncii, în scopul folosirii cât mai judicioase a timpului de lucru și realizarea sarcinilor ce revin acestora.

Dezbate periodic constatările organelor de control financiar și stabilește în limita competenței, măsurile ce trebuie luate pentru îmbunătățirea activității unităților de cult.

Analizează, cel puțin odată pe an, activitatea controlului financiar preventiv și a controlului financiar intern din departament și din unitățile de cult și stabilește măsurile necesare pentru îmbunătățirea acestor activități.

Asigură aplicarea corectă a legilor sau a altor acte normative, care interesează activitatea departamentului sau a cultelor religioase, în care scop ia măsuri și stabilește sarcini concrete pentru:

a) organizarea, în formele cele mai potrivite, a studierii temeinice a prevederilor legale, de personalul care are atribuții în aplicarea acestor prevederi;

b) aplicarea imediată a prevederilor legale atât în aparatul propriu, cât și la cultele religioase;

c) exercitarea controlului permanent asupra modului în care se realizează, în aparatul propriu și în unitățile de cult aplicarea prevederilor legale și pregătirea personalului în domeniul de activitate corespunzător.

Aprobă programul și tematicile cursurilor de reciclare a personalului din aparatul propriu.

Analizează, lunar, informările prezentate cu privire la activitatea de cercetare și soluționare a problemelor rezultate din propunerile, sesizările, reclamațiile și cererile oamenilor muncii și ia măsurile corespunzătoare pentru îmbunătățirea acestei activități.

Aprobă înființarea unităților de cult, inclusiv a instituțiilor de învățământ teologic, cu excepția eparhiilor.

Aprobă planurile de școlarizare și programele analitice ale instituțiilor teologice.

Analizează și aprobă (la propunerea Direcției relații externe și secretariat, prin inginerul principal), cererile cultelor de construcții, reconstrucții de biserici și case de rugăciuni, de demolări, de amplasare a acestor obiective, de continuare a unor lucrări începute cu mulți ani în urmă.

Analizează și aprobă (la propunerea Direcției Relații externe și secretariat prin consilierul juridic șef), cererile cultelor pentru achiziționarea de construcții sau terenuri cu orice titlu (cumpărări, donații, succesiuni etc.), cu respectarea prevederilor legale în vigoare.

Aprobă cererile cultelor cu privire la acceptarea de către acestea de ajutoare, donații sau legate primite din străinătate, precum și la oferirea de către acestea de ajutoare sau donații cu scopuri misionare.

Aprobă propunerile pentru acordarea, din fondul stabilit în planul anual de cheltuieli al Departamentului Cultelor, de subvenții și ajutoare solicitate de culte, în condițiile stabilite de prevederile legale.

Avizează cererile cultelor privind numirile și transferările de personal în orașe declarate potrivit legii orașe mari și dispune întocmirea formalităților necesare pentru obținerea aprobărilor corespunzătoare.

La propunerile unor direcții, analizează necesitatea și cadrul general de emitere și difuzare a unor circulare sau instrucțiuni către culte, făcând recomandări și trasând sarcini concrete în acest sens.

Rezolvă orice alte lucrări și probleme care îi sunt încredințate în acest sens, conform prevederilor legale în vigoare.

C. Atribuțiile și competențele președintelui Departamentului Cultelor

Răspunde de aplicarea politicii partidului și statului în probleme de culte, în care scop ia măsuri pentru aducerea la îndeplinire a sarcinilor ce revin departamentului din hotărârile de partid, din legile statului și din hotărârile guvernului; organizează buna funcționare a Consiliului de conducere și a Biroului executiv ale departamentului, ia măsuri pentru îndeplinirea hotărârilor acestor organe deliberative și asigură conducerea curentă a activității departamentului.

Informează Consiliul de conducere și Biroul executiv asupra principalelor probleme rezolvate în perioada dintre ședințele acestora.

În executarea hotărârilor Consiliului de conducere și ale Biroului executiv, precum și în exercitarea atribuțiilor proprii, emite ordine, instrucțiuni și alte acte prevăzute de lege.

Reprezintă Departamentul Cultelor în raporturile cu celelalte organe de stat și organizații din țară, precum și în relațiile internaționale și angajează departamentul în

Organizarea și funcționarea Departamentului Cultelor...

raporturile cu persoanele juridice și fizice; în acest scop poate da și împuterniciri de reprezentare altor membri ai conducerii departamentului.

Președintele Departamentului Cultelor, printre atribuțiile și prerogativele pe care le are în scopul îndeplinirii hotărârilor de partid și de stat pentru realizarea politicii de culte, se ocupă nemijlocit și în mod special de următoarele:

Aprobă materialele care se trimit conducerii superioare de partid și de stat;

Aprobă avizele la proiectele de acte normative care se referă la activitatea departamentului sau a cultelor religioase inițiate de alte ministere și organe centrale, precum și de comitetele executive ale consiliilor populare județene și al municipiului București;

Repartizează sectoarele de activitate de care răspunde vicepreședintele Departamentului Cultelor;

Aprobă încadrarea în muncă, transferarea, detașarea, delegarea și sancționarea disciplinară a personalului care intră în competența sa;

Aprobă delegările de competențe pe trepte ierarhice și funcții pentru personalul din cadrul aparatului propriu;

Răspunde personal, dispune măsuri și controlează modul cum se rezolvă de către personalul muncitor al departamentului problemele rezultate din propunerile, sesizările, reclamațiile și cererile oamenilor muncii;

Răspunde de asigurarea respectării cu exigență de către întregul personal muncitor al departamentului a prevederilor legale privind apărarea secretului de stat și de serviciu și a celor referitoare la modul de stabilire a relațiilor cu misiunile diplomatice acreditate în R. S. România, oficiilor consulare, organizațiilor sau reprezentanțelor statelor străine și cetățenii străini. Ordonă luarea de măsuri în acest sens și la cultele religioase;

Aprobă acordarea de gradații pentru personalul muncitor din departament, la împlinirea termenului de vechime prevăzut de lege;

Semnează delegațiile pentru deplasări pe teren ale personalului din aparatul propriu;

Asigură organizarea și funcționarea controlului financiar preventiv și controlului financiar intern, în conformitate cu dispozițiile legale în vigoare;

Asigură, în cadrul statelor de funcții și personal aprobate, necesarul de posturi pentru controlul financiar intern, corespunzător îndeplinirii sarcinilor legale de control;

Stabilește, prin ordin, persoanele care exercită controlul financiar preventiv, operațiile și documentele pe care trebuie să le verifice;

Supune dezbaterii Biroului executiv odată cu analiza rezultatelor economico-financiare pe bază de bilanț și activitatea de control financiar preventiv, stabilind măsurile necesare pentru îmbunătățirea acestei activități;

Aprobă inventarul cu bunurile departamentului, precum și procesul verbal de casare a bunurilor scoase din uz;

Aprobă toate lucrările privind plata în valută referitoare la retribuții, dotații, deplasări, publicații, cotizații etc., atât pentru departament, cât și pentru culte;

Aprobă cheltuielile ce se pot efectua din fondul președintelui;

Aprobă actele de cheltuieli, în limita creditelor bugetare prevăzute în planul de cheltuieli al Departamentului Cultelor și semnează instrumentele și ordinele de plată, exercitând dreptul la prima semnătură pentru ordonatorii de credite;

Dispune întocmirea lucrărilor necesare pentru organizarea unor recepții, mese oficiale, diverse festivități și alte acțiuni de protocol ale Departamentului Cultelor;

Aprobă ținerea unor expuneri privind activitatea cultelor din țara noastră, de către lucrători ai departamentului, la instituții, organizații și colective din afara departamentului.

Își dă acordul cu privire la acceptarea de către culte de ajutoare, donații sau legate, precum și la oferirea de către acestea de ajutoare sau donații;

Aprobă statele de personal și de funcții anuale și schemele de funcții și personal întocmite de către culte, precum și modificările în aceste scheme, privitoare la înființări, desființări și transformări de posturi de personal de orice fel;

Aprobă cererile cultelor de aprovizionarea cu materiale, instalații și utilaje;

Dispune măsuri pentru întocmirea formalităților de plecare în străinătate a unor persoane din cadrul cultelor, necesar a fi aprobate de către forul superior;

Aprobă întrunirea forurilor statutare ale cultelor și dispune măsuri pentru aducerea la îndeplinire a sarcinilor ce revin departamentului în acest sens;

Coordonează problemele de relații externe ale cultelor;

Dispune măsuri pentru respectarea prevederilor legale în problemele învățământului religios. Își dă acordul pentru numirile în posturile didactice de la seminarii și institute teologice a personalului respectiv și aprobă retribuirea acestora;

Aprobă cererile cultelor pentru intrarea în cler a noilor preoți și a asimilaților acestora, precum și a cântăreților bisericești;

Acordă recunoașterea pentru numiri și alte mișcări ale personalului de cult, în funcții de răspundere (de la protopop în sus).

D. Atribuțiile și competențele vicepreședintelui Departamentului Cultelor

Ajută pe președintele Departamentului în exercitarea atribuțiilor sale;

Este locuitor de drept al președintelui Departamentului Cultelor în absența acestuia;

Supraveghează și controlează modul de realizare a atribuțiilor direcțiilor și serviciilor independente din departament și modul cum se îndeplinește planul de muncă al acestora;

Îndrumă activitatea pentru respectarea dispozițiilor legale cu privire la relațiile externe ale cultelor;

Coordonează întocmirea planului de muncă anual și a dării de seamă anuale ale Departamentului cultelor;

Răspunde de aplicarea programului pentru pregătirea profesională a personalului de specialitate al Departamentului Cultelor;

Convoacă și conduce consfătuiri colective de muncă cu directorii și alte cadre din departament;

Organizarea și funcționarea Departamentului Cultelor...

Analizează și verifică periodic activitatea inspectorilor de specialitate din centrala departamentului, făcând recomandările necesare cu privire la măsurile ce se impun pentru controlul și îndrumarea unitară a inspectorilor de specialitate din teritoriu;

Coordonează, îndrumă și controlează activitatea compartimentului de control financiar al Departamentului Cultelor;

Supraveghează și controlează aplicarea corectă de către toate direcțiile și compartimentele, a prevederilor regulamentului de ordine interioară al Departamentului Cultelor.

Supraveghează și controlează modul de rezolvare a lucrărilor departamentului privitoare la alegerea forurilor de conducere, de toate gradele, ale cultelor.

Aprobă trecerile de filii de la o unitate de cult la altă unitate de cult.

Aprobă desființările de unități de cult, solicitate de către culte.

Aprobă actele de cheltuieli, în limita creditelor bugetare prevăzute în planul de cheltuieli al Departamentului cultelor, cu excepția sumelor acordate pentru subvenții și recompense la culte și a celor reprezentând fondul președintelui; semnează instrumentele și ordinele de plată, exercitând dreptul la prima semnătură pentru ordonatorii de credite.

Îndeplinește sarcina de președinte al comisiei de inventariere, conform dispozițiilor legale în vigoare.

Aprobă planurile anuale de aprovizionare cu materiale, pentru departament și pentru culte;

Aprobă lucrările cu privire la turnări și returnări de clopote solicitate de culte;

Aprobă lucrările cu caracter tehnic și de protecție a muncii;

Aprobă lucrările privitoare la confecționarea sigiliilor și stampilelor pentru departament și pentru culte;

Aprobă planurile de concedii anuale de odihnă pentru personalul muncitor al departamentului precum și modificările intervenite.

Aprobă cererile pentru acordarea concediilor de studii privind personalul încadrat al Departamentului Cultelor, care urmează diferite forme de învățământ de stat la cursuri serale sau fără frecvență;

Semnează legitimațiile lucrătorilor din departament, cât și delegațiile pentru deplasare pe teren ale personalului muncitor din centrala departamentului, cu excepția celor cu funcții de conducere;

Îndeplinește și alte sarcini primite din partea Consiliului de conducere al departamentului, a biroului executiv al acestuia, precum și din partea președintelui Departamentului Cultelor.

Structura organizatorică a Departamentului Cultelor

Conform prevederilor Decretului nr. 334/1970, astfel cum a fost modificat prin Decretul nr. 313 din 31 august 1977, Departamentul Cultelor are următoarea structură organizatorică:

- a) Direcția Relații culte;
- b) Direcția Relații Externe și secretariat;
- c) Serviciul economică-financiar

Adrian-Nicolae Petcu

Pentru îndeplinirea atribuțiilor sale în județe și municipiul București, Departamentul Cultelor are inspectori de specialitate, care fac parte din Direcția Relații culte.

Personal de conducere: director-1; director adjunct-1, total: 2.

Personal de execuție de specialitate: inspector general-1; inspector de specialitate în centrală-3; inspector de specialitate la județe-40; referenți de specialitate-2; funcționar principal-1, total: 47.

Personal de execuție administrativ: secretar dactilograf-1, total: 1.

Recapitulare: personal de conducere-2; personal de execuție de specialitate-47; personal de execuție administrativ-1, total: 50.

Atribuțiile Direcției Relații culte sunt următoarele:

Supraveghează și ia măsuri pentru ca activitatea religioasă internă să se desfășoare în cadrul legal stabilit.

Întreaga activitate a Direcției relații culte se realizează cu participarea inspectorilor de specialitate din centrală și teritoriu.

Examinează și supune aprobării conducerii Departamentului cultelor data ținerii și ordinea de zi a ședințelor ordinare, extraordinare și de alegeri a forurilor centrale statutare ale cultelor (sinod, adunare națională bisericească, adunări eparhiale, consilii dirigente, consistorii, congrese și comitete ale uniunilor, ale federației ș.a.), precum și a forurilor intermediare (protopopiate, conferințe, comunități, filiale ș.a.) și supraveghează ca lucrările acestora să aibă un conținut corespunzător și să se desfășoare în conformitate cu prevederile legale. Întocmește rapoarte și face propuneri pentru măsurile ce se impun, rezultate din documentele elaborate sau adoptate în ședințele forurilor respective.

Studiază din ansamblul manifestărilor religioase interne diferitele tendințe și orientări ale activității cultelor, concretizate prin acțiuni de intensificare a vieții religioase și a prozelitismului sau prin practici și ritualuri care aduc încălcări reglementărilor legale stabilite și ia măsurile necesare pentru obținerea aprobării din partea forurilor superioare de stat. În acest scop colaborează cu consilierul juridic din departament.

Examinează, în colaborare cu consilierul juridic din departament, proiectele de statute sau modificările acestora propuse de conducerile de culte și prezintă conducerii Departamentului Cultelor materialele necesare spre a fi supuse Biroului executiv în vederea obținerii aprobării din partea forurilor superioare de stat.

Studiază și propune spre aprobare Biroului executiv al Departamentului Cultelor, proiectele de regulamente elaborate de conducerile de culte în legătură cu organizarea și funcționarea unor instituții sau așezăminte aflate în componența lor.

Analizează cererile conducerilor de culte în legătură cu înființarea de noi eparhii sau de unități similare acestora și întocmește lucrările necesare pe care le prezintă conducerii departamentului pentru a fi însușite de Biroul executiv în vederea obținerii aprobării din partea forurilor superioare de stat.

Studiază și referă conducerii departamentului asupra cererilor cultelor privind delimitarea eparhiilor sau a unităților similare acestora și întocmește lucrările necesare în vederea emiterii acordului necesar.

Organizarea și funcționarea Departamentului Cultelor...

Examinează și face propuneri în legătură cu solicitările conducerilor de culte privind înființarea de noi unități de cult și eliberează, pe baza aprobării date de conducerea departamentului, autorizațiile necesare funcționării lor (parohie, biserică, casă de rugăciuni, filie).

Analizează și referă conducerii Departamentului Cultelor asupra cererilor conducerilor de culte sau centrelor eparhiale privind înființarea de noi unități monahale și pentru intrarea în monahism a persoanelor propuse, asigurând ca acestea să se efectueze cu respectarea condițiilor legale și în funcție de necesitățile reale.

Întocmește note, studii și materiale de sinteză asupra desfășurării serviciilor religioase și diferitelor manifestări specifice fiecărui cult: sărbători bisericești tradiționale (Crăciun, Anul nou, Boboteaza, Paști, Rusalii, hramuri ș.a.), confirmațiuni, mirungeri, vizite canonice ș.a., în scopul cunoașterii aspectelor esențiale legate de desfășurarea lor, semnalării situațiilor în care acestea depășind cadrul lor normal ar stânjeni activitățile social-obștești și al luării măsurilor corespunzătoare ce se impun.

Asigură organizarea și buna desfășurare a conferințelor de orientare ale personalului clerical al cultelor în care scop:

a) Examinează și supune aprobării conducerii departamentului tematica anuală a conferințelor de orientare;

b) Avizează textele sau planurile tematice întocmite de culte pentru conferințele de orientare;

c) Întocmește materiale de îndrumare pentru inspectorii teritoriali ai departamentului, privind supravegherea conferințelor de orientare;

d) Analizează și sintetizează informațiile trimise de inspectorii teritoriali în legătură cu desfășurarea conferințelor de orientare și face propuneri corespunzătoare pentru sporirea eficienței acestor forme de educație-patriotică a personalului de cult.

Elaborează note, studii și materiale de sinteză în legătură cu aspectele mai importante ale vieții religioase interne, în scopul cunoașterii formelor concrete de manifestare a unor tendințe și orientări în cadrul fenomenului religios. În acest scop:

a) Studiază acțiunile desfășurate de culte pe linia educației religioase a credincioșilor, îndeosebi în rândurile copiilor și tineretului prin catehizare;

b) Elaborează studii și sinteze comparative în legătură cu principalele aspecte ale vieții religioase interne la toate cultele;

c) Întocmește periodic, din însărcinarea conducerii departamentului, sinteze privind: starea de spirit a personalului de cult în legătură cu diferite evenimente pe plan intern și internațional, în legătură cu diferite aniversări pe plan bisericesc, cu unele aspecte și manifestări negative din activitatea cultelor, care au determinat luarea unor măsuri din partea Departamentului Cultelor.

Urmărește ca relațiile dintre culte să se desfășoare în spiritul prevederilor legale, în care scop:

Referă și propune conducerii departamentului măsurile adecvate pentru combaterea cazurilor de imixtiune a unor deservenți de culte în viața religioasă a altor confesiuni.

Studiază evoluția și manifestările grupărilor religioase dizidente și sectelor interzise (stiliștii, Oastea Domnului, betaniștii, baptiștii, treziți, pentecostalii dizidenți,

advenștii reformiști, precum și martorii lui Iehova și nazarineni) și face propuneri în vederea diminuării influenței lor în rândurile altor confesiuni.

Analizează și referă conducerii departamentului în legătură cu cererile cultelor privind înființarea de școli de învățământ teologic (institute și seminarii) și întocmește lucrările necesare în vederea emiterii autorizației corespunzătoare.

Examinează și face propuneri conducerii Departamentului Cultelor în legătură cu cererile cultelor privind numărul de cursanți (studenți și elevi) ai școlilor de învățământ teologic, ținând seama de necesitățile reale de personal clerical a cultelor respective și întocmește lucrările necesare în vederea emiterii aprobării legale.

Examinează planurile și programele de învățământ ale școlilor teologice și le supune Biroului executiv spre a se dispune înaintarea lor Ministerului Educației și Învățământului în vederea aprobării celor ce privesc disciplinele de cultură generală, sociale și de educație cetățenească;

Avizează asupra numirilor de personal didactic de la școlile respective, în vederea emiterii acordului Departamentului Cultelor.

Supraveghează și controlează ca învățământul teologic să se desfășoare conform normelor legale, atât din punct de vedere organizatoric, cât și al conținutului procesului de învățământ. În acest scop efectuează următoarele:

a) Controlul și îndrumarea activității școlilor teologice prin inspectorul principal de specialitate și inspectorul teritorial;

b) Convocarea periodică, pentru consfătuiri cu caracter de îndrumare, a conducerilor școlilor teologice;

c) Supravegherea desfășurării examenelor de admitere și de sfârșit de an la institutele teologice și seminarii.

Asupra constatărilor legate de problemele susmenționate raportează conducerii departamentului, propunând măsurile adecvate.

Întocmește în colaborare cu Direcția Relații externe lucrările necesare pentru organizarea cursurilor de ghizi de la obiectivele religioase, monumente istorice din eparhii, asigurând buna lor desfășurare. În acest scop:

a) Avizează tematica și lectorii propuși pentru cursurile de ghizi;

b) Asigură supravegherea desfășurării cursurilor;

c) Raportează conducerii departamentului în legătură cu principalele constatări rezultate din desfășurare, propunând măsuri adecvate pentru ridicarea nivelului acestora.

Studiază și supune spre aprobare conducerii departamentului programul și tematica cursurilor de îndrumare sau de reciclare a personalului de cult, inclusiv cursurile de orientare a cadrelor didactice și asigură buna desfășurare a acestora.

Examinează și referă conducerii departamentului în legătură cu tematica și desfășurarea conferințelor teologice interconfesionale organizate prin rotație de trei ori pe an de institutele teologice ortodoxe din București și Sibiu și de Institutul teologic protestant unic din Cluj-Napoca, în scopul orientării profesorilor teologi, a ierarhilor și clericilor din aparatul de conducere al centrelor eparhiale în problemele de educație cetățenească și patriotică și al cunoașterii unor probleme actuale aflate în dezbateră unor foruri ale organizațiilor religioase internaționale.

În acest scop:

Organizarea și funcționarea Departamentului Cultelor...

- a) Avizează asupra datei organizării ordinii de zi, conținutului referatelor și numărului de participanți la conferințele teologice interconfesionale;
- b) Asigură, cu aprobarea conducerii departamentului, expunerea unor teme sociale pe probleme de politică internă sau externă a R. S. România;
- c) Participă, la nivel de director sau director adjunct, la lucrările conferințelor teologice interconfesionale;
- d) Întocmește și prezintă conducerii departamentului note de sinteză privind conținutul dezbaterilor, concluziile și rezultatele conferințelor teologice interconfesionale.

Asigură îndrumarea și coordonarea întregii activități a inspectorilor de specialitate din teritoriu, în vederea îndeplinirii și aplicării unitare pe întreg teritoriul țării a politicii statului român cu privire la organizarea și activitatea cultelor.

În acest scop:

- a) Controlează și îndrumă pe teren munca inspectorilor de specialitate din teritoriu, pe baza unor planuri trimestriale de deplasări aprobate de conducerea departamentului;
- b) Organizează-cu aprobarea și participarea conducerii departamentului-întâlniri cu caracter de lucru, la nivelul conducerilor de partid și de stat județene, consacrate examinării comune și soluționării principalelor probleme de culte din județele respective și aprecierii stilului și metodelor de muncă ale inspectorilor de specialitate din teritoriu;
- c) Răspunde de organizarea periodică la Departamentul Cultelor sau în țară, pe grupuri de județe, a consfătuirilor de lucru cu inspectorii de specialitate din teritoriu, pe baza ordinii de zi și materialelor aprobate de conducerea departamentului;
- d) Întocmește-cu aprobarea conducerii departamentului-proiecte de instrucțiuni și circulare, materiale documentare ș.a., în vederea orientării activității inspectorilor;
- e) Convoacă la Departamentul Cultelor-cu aprobarea conducerii departamentului, pe perioade de timp limitate-, colective de inspectori de specialitate din teritoriu, care să elaboreze studii și materiale de sinteză privind fenomenul religios intern.

Asigură permanenta ridicare a nivelului de pregătire profesională și perfecționarea stilului și metodelor de muncă ale inspectorilor de specialitate din teritoriu, în vederea unei bune cunoașteri a politicii partidului și statului în problema vieții religioase, a principalelor probleme pe care le ridică fenomenul religios în județele respective, a informării competente și operative a Departamentului Cultelor asupra celor constatate. În acest scop efectuează următoarele:

Verifică și aprobă planurile de muncă anuale ale inspectorilor de specialitate din teritoriu și urmărește îndeplinirea lor;

Analizează rapoartele de activitate trimestriale și itinerariile de deplasări lunare ale inspectorilor de specialitate din teritoriu, evaluând capacitatea lor de sesizare a aspectelor specifice fenomenului religios în județele de care răspund, asigurând o judicioasă echilibrare între timpul afectat verificărilor pe teren și timpul afectat redactării informărilor și altor materiale cerute de conducerea departamentului și de direcție;

Controlează și asigură existența la fiecare județ a dosarului de bază privind situația cultelor, grupărilor anarhice și sectelor interzise, cu indicarea principalelor centre de focar de recrudescență religioasă, supraveghind ținerea la zi a dosarului respectiv;

Controlează și asigură existența la fiecare județ, ca instrumente de lucru ale inspectorilor de specialitate din teritoriu, a unor dosare pe probleme care să cuprindă următoarele: actele normative de bază din sectorul culte, datele de sinteză și situațiile analitice privind monumentele și obiectivele religioase ce intră în patrimoniul cultural-național, cererile cultelor privind construcțiile, reparațiile și extinderile la locașurile de cult, fișele privind cererile cultelor neoprotestante de înființare a unor noi unități de cult, de cumpărări de imobile destinate caselor de rugăciuni, pentru reparații și extinderi a locașurilor de cult și evidența caselor de rugăciuni ilegal constituite, situația mănăstirilor și a personalului monahal, problemele personalului clerical pentru fiecare cult ș.a.

Supraveghează și controlează activitatea de publicații și tipărituri religioase a cultelor, pentru ca acesta să se desfășoare conform prevederilor Legii nr. 3/1974 și a altor acte normative în vigoare.

În acest scop:

a) Întocmește și supune spre aprobare Consiliului de conducere al Departamentului Cultelor Planul editorial anual al cultelor religioase redactat pe baza cererilor primite din partea acestora;

b) Asigură lecturarea și controlul asupra conținutului la publicațiile periodice ale cultelor și, pe baza referatelor aprobate de conducerea departamentului, acordă viza pentru tipar al acestor publicații;

c) Asigură controlul cărților religioase, manualelor de învățământ teologic, tezelor de doctorat, broșurilor, monografiilor, albumelor, pastoralelor, calendarelor și, cu aprobarea conducerii departamentului, acordă viza de tipar a acestor materiale editate de către culte;

d) Examinează și propune spre aprobare conducerii departamentului tipărirea de pliante, ilustrate, icoane ș.a., conform tirajelor aprobate, în planul editorial anual al cultelor;

e) Avizează tipărirea de către culte a imprimatelor și formularelor cu caracter administrativ;

f) Întocmește dările de seamă trimestriale asupra planului editorial al cultelor și al consumului de hârtie alocată acestora pentru publicațiile lor;

g) Controlează periodic activitatea tipografiilor din cadrul cultelor, supraveghind respectarea normelor legale în vigoare;

h) Organizează periodic întâlniri operative de lucru cu redactorii și colectivele de redacție ale publicațiilor cultelor, în scopul permanentei îmbunătățiri a conținutului acestora și eliminării lipsurilor constatate;

i) Orientează activitatea redacțiilor publicațiilor religioase pentru publicarea în cadrul acestora a unor materiale editoriale consacrate principalelor evenimente politice, a unor studii cu conținut istoric legate de permanența și continuitatea poporului român în spațiul carpato-dunărean cât și a unor materiale cu caracter educativ-patriotic destinate antrenării tot mai largi a personalului de culte de a participa la acțiunile social-obștești;

Organizarea și funcționarea Departamentului Cultelor...

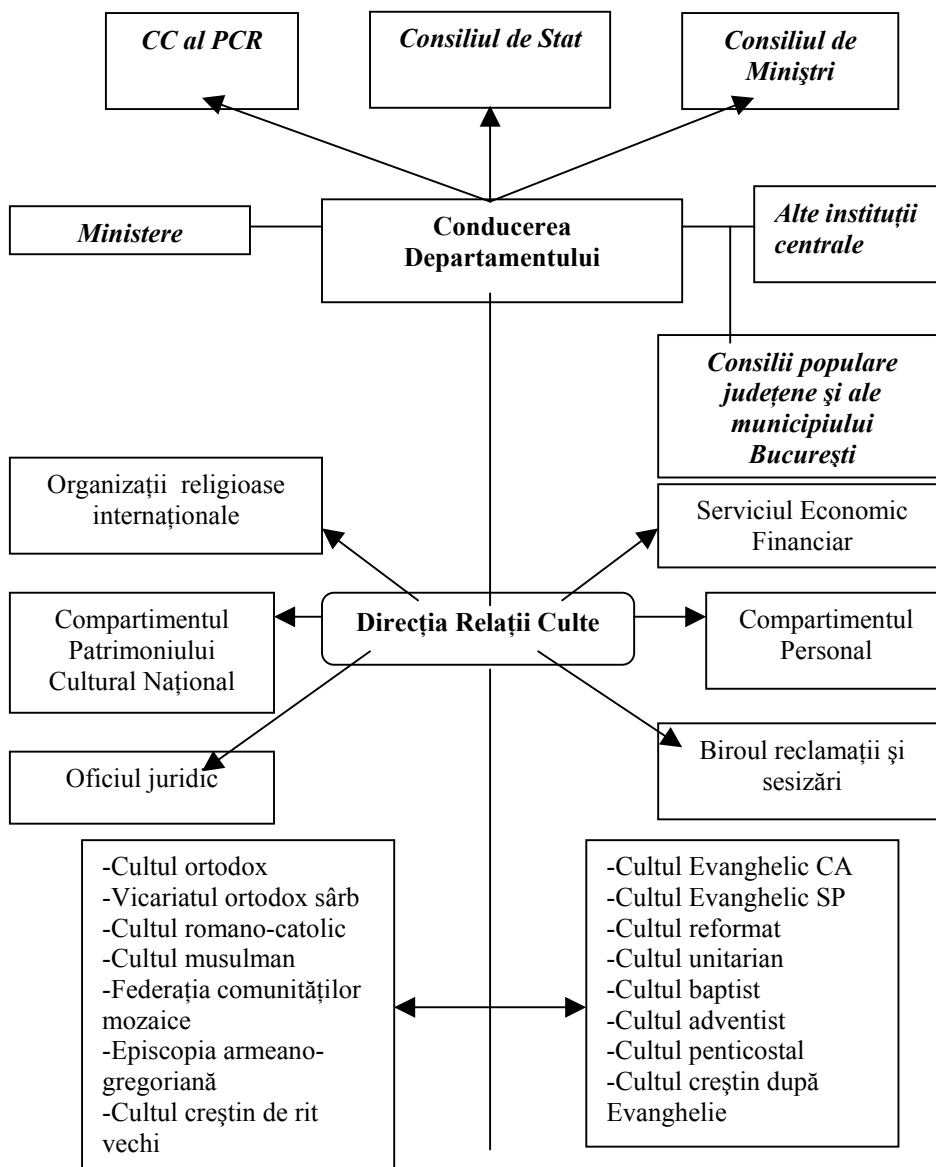
Supraveghează și asigură ca în cadrul publicațiilor cultelor să nu apară materiale cu caracter polemic, care ar contraveni bunelor raporturi dintre culte, ca și dintre cetățenii țării.

Realizează cunoașterea personalului cu funcții de conducere de la centrele eparhiale și redacțiile publicațiilor religioase și furnizează datele necesare Direcției relații externe și secretariat.

Colaborează cu celelalte compartimente din departament în toate problemele care se referă la activitatea internă a cultelor și în legătură cu care se cere avizul Direcției Relații culte.

Aduce la îndeplinire și alte sarcini trasate de conducerea departamentului sau de către Consiliul de conducere și Biroul executiv.

Diagrama de relații

Principalele relații

Examinează și supune aprobării conducerii Departamentului cultelor data ținerii și ordinea de zi a ședințelor ordinare, extraordinare și de alegeri a forurilor centrale statutare ale cultelor și întocmește note pentru obținerea aprobării forului nostru coordonator.

Examinează, în colaborare cu consilierul juridic din departament, proiectele de statute și regulamente, cât și eventualele modificări în conținutul lor propuse de conducerile de culte, asigurând ca acestea să corespundă prevederilor legale și prezintă conducerii Departamentului Cultelor materialele necesare în vederea obținerii aprobării din partea forurilor superioare de stat.

Examinează și face propuneri în legătură cu solicitarea conducerilor de culte privind înființarea de noi unități de cult. În acest scop, obține avizul consiliilor populare județene.

Studiază evoluția și manifestările grupărilor religioase dizidente (stiliști, Oastea Domnului, betaniști, bapțiști, treziți, penticostali dizidenți, adventiști reformiști), formate prin desprinderea din cadrul unor culte legal recunoscute, sesizând după caz organele Ministerului de Interne.

De asemenea, culege date în colaborare cu organele Ministerului de Interne asupra ariei de proliferare și manifestărilor sectelor interzise (martorii lui Iehova și nazarineni), pentru a cunoaște eventualele lor infiltrații și acțiuni cu caracter de prozelitism în rândul credincioșilor cultelor legale.

Colaborează cu Ministerul Educației și Învățământului în vederea aprobării de către acesta a planului și programelor de învățământ ale școlilor teologice pentru disciplinele de cultură generală, sociale și de educație cetățenească.

Examinează și face propuneri conducerii Departamentului Cultelor în legătură cu cererile cultelor privind numărul de cursanți (studenți și elevi) ai școlilor de învățământ teologic, întocmind lucrările pentru obținerea acordului forului nostru de coordonator.

Avizează la cererea Direcției Relații externe și secretariat asupra numirilor de personal didactic de la școlile teologice.

Întocmește în colaborare cu Direcția relații externe și secretariat lucrările necesare pentru organizarea cursurilor de ghizi de la obiectivele religioase monumente istorice.

Examinează și referă conducerii departamentului în legătură cu tematica și desfășurarea conferințelor teologice interconfesionale (obținând și avizul Direcției relații externe și secretariat).

Întocmește anual planul editorial pe care îl supune spre aprobare forului nostru coordonator.

Avizează la cererea Serviciului economic-financiar asupra donațiilor, modificărilor de buget și a investițiilor.

Capitolul V-Direcția Relații externe și Secretariat

Structura organizatorică a Direcției Relații externe și secretariat este următoarea:

Personal de conducere: Director-1, Director adjunct-1, Total: 2.

Organizarea și funcționarea Departamentului Cultelor...

Personal de execuție de specialitate: inspector general-1; inspector principal II-1; referenți de specialitate-10; inspectori de specialitate-3; consilier juridic șef-1; inspector personal-3; funcționari principali-2, Total: 21.

Personal de execuție administrativ: șef de cabinet-1; stenodactilograf principal I-1; secretar dactilograf-1; dactilografe-1; arhivar-2; curier-1; muncitor (șofer)-1, Total: 8.

Recapitulare: personal de conducere-2; personal de execuție de specialitate-21; personal de execuție administrativ-8, Total: 31.

Atribuțiile Direcției Relații externe și secretariat sunt următoarele:

Supraveghează și ia măsuri pentru ca relațiile externe ale cultelor să se desfășoare în cadrul dispozițiilor legale, care prevăd ca acestea să fie numai de natură spirituală, să se efectueze cu aprobarea Departamentului Cultelor și prin intermediul Ministerului de Interne.

Întocmește și supune spre aprobare Consiliului de conducere al Departamentului Cultelor, Planul anual de relații externe al cultelor, în care sunt incluse:

Participările reprezentanților cultelor la întrunirile forurilor și comisiilor organizațiilor religioase internaționale;

Vizitele conducătorilor de culte la bisericile similare lor din străinătate;

Vizitele ocazionale ale teologilor românilor, în cadrul schimburilor teologice;

Întrunirile unor foruri și comisii ale organizațiilor religioase internaționale organizate în România;

Vizitele unor conducători de biserici și personalități religioase în țara noastră etc.

Întocmește și ține la zi agenda manifestărilor externe bisericesti.

Avizează în prealabil și în timp util asupra realizării fiecărei acțiuni cu caracter extern în parte.

Îndrumă conducerile de culte pe linia elaborării de documentații, în probleme externe bisericesti, necesare pregătirii delegațiilor ce participă la întrunirile religioase internaționale.

Asigură pregătirea delegațiilor cultelor participante la acțiunile externe bisericesti, organizate în țară sau în străinătate și a conținutului materialelor prezentate de către acestea în cadrul întrunirilor respective.

Îndrumă delegațiile cultelor, participante la întruniri cu caracter internațional din țară și de peste hotare, pentru ca acestea să exprime o poziție unitară a conducerii cultului respectiv, în conformitate cu coordonatele generale ale politicii externe a statului nostru.

Avizează și supune spre aprobare componența delegațiilor cultelor din România, participante la diferite acțiuni internaționale bisericesti din țară și străinătate.

Folosește colectivele de teologi de pe lângă conducerile cultelor, în vederea pregătirii unor materiale orientative și de sinteză cu privire la activitatea și poziția față de principalele organizații internaționale religioase.

Analizează rapoartele participanților români și documentele oficiale, elaborate cu ocazia unor manifestări internaționale bisericesti și întocmește note de sinteză cu aprecieri și propuneri. Întocmește note de sinteză privind participarea cultelor la aceste

întruniri, semnalându-se acele documente și hotărâri, care prin conținutul lor, pot avea unele implicații asupra vieții religioase interne.

Asigură programele de desfășurare a vizitelor în țara noastră a unor conducători de biserici și personalități ale vieții religioase internaționale, în scopul ca acestea să le ofere posibilitatea cunoașterii realităților vieții religioase de la noi, atât sub aspectul relațiilor ecumenice dintre culte, cât și climatul general de libertate religioasă existent.

Ia măsurile necesare pentru ca vizitele oficiale ale delegațiilor de cult din străinătate în țara noastră să aibă loc și să se desfășoare în conformitate cu prevederile legale. În acest scop referă și supune spre aprobare tematica discuțiilor părții române, itinerariul, programul de protocol.

Întocmește fișe de documentare privind orientarea și activitatea delegațiilor străine, care vizitează țara noastră (date biografice, titluri științifice și onorifice, funcții ocupate în cadrul organizațiilor religioase internaționale sau în bisericile naționale și activitatea desfășurată pe această linie, poziția față de țara noastră etc.).

Asigură conținutul și participarea la conferințele teologice interconfesionale ale institutelor teologice (4 pe an), la care participă ortodocșii, protestanții și romano-catolicii ca observatori și unde se dezbate principalele probleme aflate pe agenda organizațiilor religioase internaționale.

Supraveghează și îndrumă serviciile de relații externe ale cultelor.

Studiază și întocmește note de sinteză asupra conținutului documentelor papale (enciclice și scrisori apostolice) și a directivelor Vaticanului (în problemele doctrinei sociale a catolicismului, vieții religioase, atitudinii față de celelalte confesiuni etc.) și asupra politicii sale (în special în legătură cu situația bisericii romano-catolice în țările socialiste).

Îndrumă îndeaproape conducerile cultelor pentru orientarea activității comunităților religioase ce le au în rândul emigrației de origine română și întocmește lucrări privind unele acțiuni ale cultelor în rândurile emigrației române.

Examinează propunerile cultelor și referă asupra necesității și oportunității schimbului de bursieri teologi cu străinătatea.

Selezionează candidații propuși de culte, pentru a fi trimiși ca bursieri în străinătate, prin două examene anuale, și aprobă venirea unor studenți din străinătate la studii teologice în România.

Întocmește lucrările necesare pentru obținerea vizelor și a pașapoartelor pentru delegații de culte, care pleacă în interes de serviciu sau la studii în străinătate, precum și unele formalități în legătură cu sosirea delegațiilor străine, inclusiv pentru studenții teologi străini care studiază în România.

Ia măsuri, pentru cunoașterea activității și a celorlalte comunități religioase românești din străinătate (în primul rând bapțiștii din SUA).

Asigură cunoașterea, prin serviciile de relații externe ale cultelor, a nevoilor comunităților românești din străinătate, avizează și sprijină rezolvarea acestora (cărți, albume, calendare, obiecte de artizanat, discuri, icoane, filme etc.).

Îndrumă cultele pentru asigurarea comunităților religioase de peste hotare cu deservenții necesari corespunzători (preoți misionari și cântăreți bisericești).

Organizarea și funcționarea Departamentului Cultelor...

În măsuri pentru cunoașterea tendințelor și orientărilor actuale ale organizațiilor religioase internaționale bisericești (Vaticanul-ca stat-Biserică, Consiliul Ecumenic al Bisericilor, Conferința creștină pentru pace, Alianța Mondială Reformată, Federația Mondială Luterană, IARF-Asociația Internațională pentru Libertate Religioasă, Congresul Mondial Evreiesc, Alianța Baptistă Mondială, Conferința Generală Adventistă, Congresul Mondial al Bisericilor Penticostale ș.a.).

Elaborează studii și materiale de sinteză privind aceste orientări și tendințe și întocmește informări privind legăturile cultelor din țara noastră cu organizațiile religioase internaționale, în cadrul cărora sunt membre și bisericile din România.

Analizează și sintetizează fenomenele înregistrate în cadrul contactelor dintre deservenții diferitelor culte și turiștii străini, mai ales sub aspectul acțiunilor întreprinse de aceștia ca emisari ai unor organizații sau biserici din afară și tendințele lor de influențare sau de imixtiune directă în activitatea internă a bisericii. Sunt urmărite în special implicațiile vizitelor turiștilor străini la cultele romano-catolic și neoprotestante, care au centrele religioase în străinătate. Cu privire la această problemă se întocmesc sinteze periodice și în cazuri speciale fișe personal-documentare.

Avizează asupra trimiterii în străinătate a corespondenței cultelor cu bisericile și organizațiile religioase de peste hotare.

Referă asupra cererilor de schimb de publicații religioase cu străinătatea, solicitate de culte.

Întocmește documentare în legătură cu regimul cultelor din alte țări.

Lecturează și controlează conținutul buletinului trimestrial de știri externe al BOR, edițiile franceză și engleză.

Asigură fondul documentar intern al Departamentului Cultelor pe probleme din presa externă, precum și documentele unor organizații religioase internaționale, cărți, broșuri și alte materiale, în scopul informării asupra situației bisericii și a politicii religioase din diferite țări, cunoașterii orientării diferitelor organizații religioase internaționale etc.

Sprijină, în colaborare cu „Asociația România”, trimiterea unor materiale necesare activităților tradiționale culturale românești în rândurile emigrației.

În temeiul Legii nr. 63/1974, privind ocrotirea Patrimoniului cultural-național asigură aplicarea de către culte a măsurilor stabilite pentru evidența, păstrarea, conservarea și securitatea acestor bunuri. Realizează întocmirea și păstrarea la zi a evidenței obiectivelor de valoare istorică și artistică ce sunt în posesia cultelor.

Ține evidența locașurilor de cult și a altor clădiri aparținând cultelor, care au valoare de monument istoric sau de arhitectură.

Efectuează controlul aplicării legislației privind ocrotirea Patrimoniului cultural național în cadrul cultelor, în colaborare cu Consiliul Culturii și Educației Socialiste.

Avizează-cu aprobarea conducerii Departamentului în colaborare cu Direcția Patrimoniului Cultural Național-înființarea unor colecții de obiecte bisericești, la centrele eparhiale și mănăstiri.

Avizează și face controlul transferurilor de obiecte ce fac parte din Patrimoniul Cultural Național de la o unitate de cult la alta, precum și în afara cultului.

Efectuează controlul desfășurării cursurilor de instruire periodică a ghizilor și îndrumătorilor de pe lângă colecțiile de obiecte bisericești și monumentele istorice religioase.

Examinează și avizează, împreună cu Consiliul Culturii și Educației Socialiste, accesul pentru fotografierea și filmarea obiectivelor și obiectelor ce fac parte din patrimoniul cultural național, aflate în posesia cultelor.

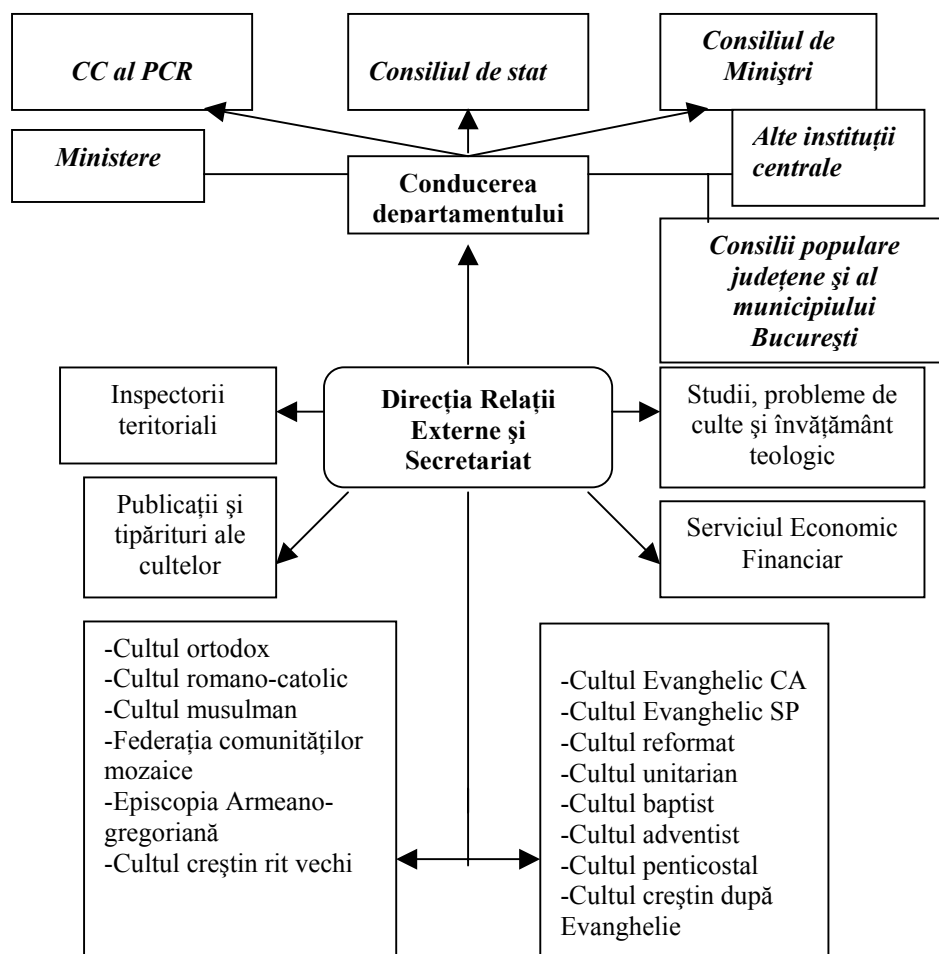
Examinează și avizează cererile de studiere a manuscriselor rare și publicațiilor aflate în bibliotecile cultelor.

Studiază și avizează cererile și documentațiile prezentate de culte, pentru lucrările de întreținere și restaurare a construcțiilor religioase cu valoare artistică, istorică și documentară.

Execută controlul pe teren al respectării de către culte a proiectelor avizate și a modului de utilizare a fondurilor alocate.

Ia măsuri pentru asigurarea problemelor tehnice legate de strămutarea obiectivelor religioase din zonele afectate construcțiilor de interes național.

Diagrama de relații

Principalele Relații

Supraveghează și ia măsuri pentru ca relațiile externe ale cultelor să se desfășoare în cadrul dispozițiilor legale, care prevăd ca acestea să fie numai de natură spirituală, să se efectueze cu aprobarea Departamentului Cultelor și prin intermediul Ministerului Afacerilor Externe.

Întocmește și supune spre aprobare organelor superioare, Planul anual de relații externe al cultelor.

Întocmește și ține la zi agenda manifestărilor externe bisericești, asigurând pregătirea și îndrumarea delegațiilor ce participă la întrunirile religioase internaționale.

Asigură programele de desfășurare a vizitelor în țara noastră a unor personalități ale vieții religioase internaționale și ia, de acord cu alte organe interesate, măsurile necesare pentru ca acestea să se desfășoare în conformitate cu prevederile legale.

Studiază și întocmește nota de sinteză asupra documentelor elaborate de alte biserici și organizații religioase din străinătate, informând, operativ, Ministerul Afacerilor Externe.

Elaborează studii și materiale de sinteză privind orientările și tendințele unor centre religioase din străinătate de influențare sau de imixtiune directă în activitatea bisericească internă, informând, operativ, Ministerul Afacerilor Externe și Ministerul de Interne.

Analizează și sintetizează fenomenele înregistrate în cadrul contactelor dintre deservenții diferitelor culte din țară și turiștii străini, informând organele competente.

În măsuri, împreună cu organele Ministerului de Interne, pentru prevenirea tendințelor de amestec în treburile interne ale cultelor din România și de intensificare a vieții religioase, oprind difuzarea unor materiale de colportaj.

Sprijină, în colaborare cu „Asociația România”, trimiterea unor materiale necesare activităților tradiționale culturale românești în rândurile emigrației.

Efectuează, în colaborare cu Consiliul Culturii și Educației Socialiste, controlul aplicării legislației privind ocrotirea patrimoniului cultural național în cadrul cultelor;

Avizează, în colaborare cu Direcția economică și a patrimoniului cultural național din CCES, înființarea unor colecții de obiecte bisericești, accesul pentru fotografierea și filmarea obiectivelor și obiectelor, ce fac parte din Patrimoniul cultural național, aflate în posesia cultelor.

Studiază și avizează, împreună cu organele de specialitate din CCES, cererile și documentațiile prezentate de culte pentru lucrările de întreținere și restaurare a unor lăcașuri de cult cu valoare artistică, istorică și documentară;

Întocmește lucrările juridice în vederea recunoașterii prin decret prezidențial a șefilor de cult, precum și a celor asimilați acestora.

Examinează și referă asupra actelor normative elaborate de culte și care, potrivit legii, se supun spre aprobare forurilor superioare de stat.

Transmite redacțiilor ziarelor și publicațiilor, Radioteleviziunii române informațiile necesare despre viața religioasă și activitatea cultelor.

Colaborează cu celelalte compartimente din Departamentul Cultelor în îndeplinirea unor sarcini comune.

Capitolul 7
Consiliul Consultativ al cultelor. Atribuții. Organizare. Funcționare

Pe lângă Departamentul Cultelor funcționează Consiliul consultativ al cultelor.

În componența Consiliului consultativ intră conducătorii statutari ai tuturor cultelor recunoscute, potrivit legii, câte unul din fiecare cult.

La lucrările Consiliului consultativ pot fi invitați membrii Consiliului de conducere și ai Biroului executiv al Departamentului Cultelor și, după caz, mitropoliți, episcopi, asimilați lor sau, în lipsă, locuitorii acestora.

Președintele Consiliului consultativ al cultelor este președintele Departamentului Cultelor.

Consiliul consultativ al cultelor se convoacă de către președintele acestuia, ori de câte ori este nevoie.

Consiliul consultativ al cultelor are următoarele atribuții:

Elaborează recomandări pentru coordonarea aplicării dispozițiilor, instrucțiunilor și măsurilor cu caracter comun ce se iau de culte pe baza legilor ori a statutelor acestora.

Elaborează recomandări privitoare la raporturile dintre culte.

Face propuneri privind procedura trecerii de la un cult la altul.

Analizează probleme interesând relații externe ale cultelor.

Inițiază măsuri comune pentru informarea clerului în problemele vieții contemporane ce are contingență cu activitatea cultelor.

Examinează modul în care cultele participă la acțiuni de interes public.

Recomandă acțiunile pe care cultele să le desfășoare în scopuri umanitare și promovarea păcii în lume.

Propune măsuri de aplicare a normelor legale referitoare la patrimoniul, veniturile și cheltuielile cultelor.

Recomandă măsuri pentru supravegherea și conservarea monumentelor și obiectelor de valoare istorică sau artistică, a documentelor și arhivelor din patrimoniul cultelor.

Avizează, la cererea președintelui Departamentului cultelor, asupra oricăror probleme privind cultele.

ASSC, Dosar Regulament de organizare și funcționare a Departamentului cultelor, f. nepaginate.

Florian BANU

CAPITALIȘTII AVANT LA LETTRE: SECURITATEA ȘI OPERAȚIUNILE VALUTARE SPECIALE DIN ANII '80

CAPITALISTS AVANT LA LETTRE:
THE SECURITATE AND THE CURRENCY OPERATIONS IN THE 1980S

One of the less known aspects of the Securitate's activity is that of the foreign currency operations carried out by that institution. Although the so-called Ceausescu's bank accounts were mentioned throughout the "trial" in Targoviste and the subject was dealt with by some special investigation commissions, however the data related to the sources of the accounts and the amount of money, have remained scarce and have come only from journalistic speculations.

Taking into account the lack of information regarding the way in which the Securitate obtained foreign currency and the purpose for which it was used, we believe that it is appropriate to make a brief presentation of that activity, based on archival documents and testimonies of protagonists. We intend to make a foray into the "prehistory" of currency operations, to identify the organizational structures involved and the type of operations that generated hard currency, as well as to point out the way in which those funds were managed.

Last but not least, our work displays the pattern created in the 1980s for operations and illicit practices, which occurred in Romania's economic field mainly after 1989.

Etichete: Securitatea, operațiuni valutare, spionaj economic, conturi secrete, România

Keywords: Securitate, currency operations, economic espionage, secret accounts, Romania

Instaurarea regimului comunist în România, pe fondul divizării continentului european în două blocuri politico-militare antagoniste, a însemnat, în mod firesc, și o declupare a țării noastre de la circuitele economice tradiționale. Ca urmare a respingerii planului Marshall și a coborârii „Cortinei de Fier”, schimburile comerciale și relațiile economice ale României cu țările occidentale au suferit un puternic recul, compensat doar într-o mică măsură de înființarea Consiliului Economic de Ajutor Reciproc (C.A.E.R.), la începutul anului 1949. Acest recul a făcut ca nevoia statului român de valută forte să nu reprezinte o prioritate pentru finanțistii sistemului în primii ani de existență ai regimului, valuta occidentală fiind folosită în această perioadă mai degrabă pentru a satisface revendicările rapace ale Uniunii Sovietice¹.

¹ Elocvente sunt discuțiile din ședința comisiilor de colaborare economică româno-sovietică din 28 ianuarie 1947, unde au fost abordate probleme legate de funcționarea sovromurilor. Cu acest prilej, partea sovietică a cerut 2.081.354 \$ pentru produsele petroliere preluate de statul român de la Sovrompetrol în 1946, 2.163.000 \$ pentru acoperirea amortizării utilajului și suma de 2.500.000 \$ ca beneficiu de care a fost lipsită până la 1 ianuarie 1947 (era vorba de o sumă globală, deoarece, așa cum recunoșteau și sovieticii, suma exactă era imposibil de stabilit) – A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R.-Secția Economică, dosar nr. 12/1947, ff. 1-5.

Această situație a început rapid să se schimbe după anul 1953, când conducerea de la București a inițiat un lent și atent gestionat proces de distanțare de Moscova. În plan economic, procesul s-a tradus prin desființarea sovromurilor, reluarea sau intensificarea relațiilor economice cu state occidentale de primă importanță, precum Marea Britanie², Franța, R.F.G.

Începuturile O.V.S.: vize de emigrare, moșteniri, pensii

În acest context, importanța fondurilor valutare pentru susținerea relațiilor comerciale a devenit evidentă pentru conducerea de la București. Totodată, era clar că exporturile românești, destul de modeste încă, nu vor putea asigura necesarul de valută, apelul la creditele externe sau alte surse devenind inevitabil. Ca urmare, Securitatea, adevărat *factotum* al regimului, a primit la jumătatea anilor '50 și misiunea de a procura valută forte și aur. Deși nu am reușit încă identificarea în arhive a deciziilor de partid care reglementau această activitate, o dovadă indirectă a faptului că Securitatea începuse să obțină fonduri în valută prin acțiuni proprii este reprezentată de succesiunea de acte normative care veneau să reglementeze modul de folosire a acestor sume. Astfel, H.C.M. nr. 261/1957, care reglementa situația valutei de care putea să dispună Ministerul Afacerilor Interne (M.A.I.), a fost urmată de Decretul nr. 210/1960 și, mai apoi, de H.C.M. nr. 270 din 23 februarie 1966³. Potrivit acestor acte normative, M.A.I. avea obligația de a preda Băncii de Stat a României 80% din sumele obținute prin operațiuni specifice, iar restul de 20% trebuia depus într-un cont special al M.A.I., deschis tot la Banca de Stat, urmând a fi folosit pentru nevoile operative ale Securității.

La începuturi, operațiunile inițiate de Securitate în vederea aducerii în țară a unor sume în valută au urmărit identificarea și recuperarea unor moșteniri din Occident ale cetățenilor români⁴, acordarea unor vize de emigrare pentru cetățeni români de

² Liviu Țăranu, *Dezghet înghețat – tatonări comerciale britanice în 1954*, în „Magazin Istoric”, nr. 9/2001, pp. 38-40.

³ Mihai Pelin, *Culisele spionajului românesc. D.I.E. 1955-1980*, București, Editura Evenimentul Românesc, 1997, p. 84.

⁴ Unele informații despre acest gen de operații oferă și Ion Mihai Pacepa, dar relatările sunt făcute în stilul care l-a consacrat: împletirea minciunilor sfruntate cu fărâme de adevăr. Referindu-se la recuperarea moștenirilor din Occident de către D.I.E., acesta nota: „În anul 1955, când am fost transferat în D.I.E., operația *Moștenirea*, sau «M», cum se numea jecmânirea emigranților, era deja o artă. Emigranții mai în vârstă erau contactați de ofițerii D.I.E. sub acoperire consulară în țările vestice și erau ademiniți sau șantajați să-și lase o parte a averilor rudelor din țară, bisericilor, școlilor, ori altor instituții din România. În cazul când acești emigranți nu aveau rude apropiate în țară, D.I.E. le inventa. Crearea de nepoți și strănepoți era o treabă de fiecare zi pentru ofițerii M” – Ion Mihai Pacepa, *Cartea neagră a Securității. vol. III L-am trădat pe Ceaușescu*, București, Biblioteca Ziua, Editura Omega SRL, 1999, p. 50. Potrivit acestei relatări, Occidentul gema de români putred de bogați, care mureau ca-n vremea ciumei lui Caragea, dând de lucru „zilnic” așa-zișilor ofițeri „M”!

origine evreiască⁵ și germană⁶ în schimbul unor sume de bani, precum și, după restabilirea relațiilor diplomatice cu R.F.G. în 1967, obținerea unor despăgubiri din partea acestui stat. Din această ultimă categorie de acțiuni, mai cunoscute au fost operațiunea cu nume de cod „Recolta”, care viza recunoașterea dreptului la plata unor despăgubiri pentru cetățenii români lezați de Wehrmacht sau de regimul nazist, operațiunea „Recunoștința” – obținerea de pensii din partea statului vest-german pentru cetățenii îndreptățiți, operațiunea „Monumentul” – acordarea de către R.F.G. a unor sume de bani pentru îngrijirea cimitirelor militare în care erau înmormântați soldații germani căzuți pe teritoriul României.

De o importanță aparte s-a bucurat din partea conducerii Securității acțiunea „Recuperarea”. Aceasta a fost, inițial, o acțiune a Sectorului L.C. din cadrul D.I.E. prin care se urmărea aducerea în țară a sumelor plătite de muncitorii români în R.F.G. pentru asigurările sociale, dar denumirea a fost extinsă asupra înțelegerilor bilaterale privind acordarea unui anumit număr de vize anuale de emigrare pentru cetățenii români de origine germană în schimbul unor sume de bani plătite de statul german. Astfel, acțiunea „Recuperarea” continua unele acțiuni de același tip, dar la un nivel mult redus, desfășurate în intervalul iunie 1970 – decembrie 1973 sub numele de cod „Peregrinii”⁷.

Tot cu începere din anii '70, odată cu intensificarea sensibilă a relațiilor economice internaționale ale României, Securitatea a început să se implice în obținerea de fonduri valutare și din derularea unor operațiuni de import-export sau din diverse operațiuni financiar-bancare.

„Negustorii cu epoleți” intră în acțiune: Forme organizatorice pentru derularea operațiunilor valutare speciale

Inițial, din punct de vedere instituțional, operațiunile de obținere de valută au fost încredințate **Direcției de Informații Externe** (D.I.E.). Ofițerii acestei direcții colaborau cu colegii lor din alte structuri, în mod special cu cei din Direcția de Contraspionaj, aceștia, prin natura „obiectului muncii”, deținând informații despre cetățenii străini care veneau în România sau întrețineau legături cu cetățeni români.

Desfășurată empiric la început, activitatea de aport valutar a cunoscut în scurt timp o instituționalizare. În cadrul D.I.E. a funcționat, cu începere din anul 1960, **Sectorul L.C.**, care avea ca obiectiv de sine stătător aducerea de valută forte și alte

⁵ Deși cuprinde destule inexactități, fiind bazată în cea mai mare parte pe memorii și interviuri, lucrarea lui Radu Ioanid, *Răscumpărarea evreilor. Istoria acordurilor secrete dintre România și Israel*, Iași, Editura Polirom, 2005, rămâne de referință pentru acest subiect.

⁶ Vezi, pe larg, o analiză detaliată a acestui proces de emigrare, însoțită de un corpus masiv de documente române și germane în Florian Banu, Luminița Banu, Florica Dobre, Laura Stancu (eds.), *Acțiunea „Recuperarea”. Securitatea și emigrarea germanilor din România (1962-1989)*, București, Editura Enciclopedică, 2011.

⁷ Cea mai bună prezentare a operațiunii o datorăm lui Mihai Pelin, *Culisele spionajului românesc. D.I.E. 1955-1980*, București, Editura Evenimentul Românesc, 1997, pp. 89-92 și pp. 112-114. Vezi și Liviu Țăranu, *Afacerea Peregrinii*, în Constantin Moșincat, Dan Poinar (coord.), „Pietre de hotar”, vol. 6, Oradea, Editura Tipografic MC, Oradea, 2007, pp. 221-229.

valori în țară. Sumele pe care le realiza Sectorul L.C. proveneau, așa cum arătat, în special din succesiuni deschise în străinătate, despăgubiri, pensii, repatrieri. Expansiunea continuă a operațiunilor de acest tip și diversificarea căilor de obținere a valutei a condus la căutarea unor noi forme de organizare. Ca urmare, Sectorul L.C. a funcționat o vreme în paralel cu **Sectorul O.V.** – Operațiuni Valutare, înființat în cadrul D.I.E. în anul 1975⁸.

Totodată, ofițerii de securitate din Direcțiile a II-a Contrainformații economice și a III-a Contraspionaj au primit, oficial, sarcina de a obține sume în valută prin așa numitele „operațiuni valutare speciale” (O.V.S.). Fără a dispune de date precise, credem totuși că această „lărgire” a atribuțiilor celor două direcții poate fi plasată în anul 1975. În acest sens pledează, printre altele, și faptul că Serviciul IX din Direcția a II-a (U.M. 0617/9), însărcinat cu derularea O.V.S., folosea încă în anii '80 contul T.N. 75, deschis la B.R.C.E. pentru acest gen de operațiuni⁹.

Sfârșitul anilor '70 a însemnat pentru regimul de la București intrarea într-o acută criză economică, determinată de cauze multiple. Dintre acestea, ne mulțumim să amintim aici doar efectul celui de-al doilea șoc petrolier (asupra căruia nu insistăm) și așa-numita „criză a datoriei externe”. Îndatorarea constantă a României în deceniul opt, în vederea susținerii uriașului efort de industrializare, a intrat într-un proces de accelerare în anii 1978-1979¹⁰, când „datoria externă în valută convertibilă a crescut de 3,6 ori”¹¹.

Pe de altă parte, în 16 august 1979 Paul Adolph Volker Jr., proaspăt desemnat de președintele Carter în fruntea Rezervei Federale a Statelor Unite, a luat decizia neașteptată de a crește dobânzile la 10,5%, și apoi, în 18 septembrie, la 11,75%, ca urmare a creșterii influenței ideilor monetariste în Occident¹², văzute ca o cale de a pune capăt stagflației. Această decizie s-a reflectat imediat într-o creștere sensibilă a dobânzilor la datoriile suverane, afectând dramatic o serie de țări în curs de dezvoltare și marcând sfârșitul epocii creditelor ieftine pentru dezvoltare¹³.

⁸ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 3.447, vol. 20, f. 141.

⁹ Idem, dosar nr. 14.975, vol. 5, f. 99.

¹⁰ De exemplu, în 30 aprilie 1979 se semna la Ottawa convenția de credit prin care Corporația pentru promovarea exporturilor și un consorțiu de bănci, condus de Bank of Montréal, acorda Băncii Române de Comerț Exterior un credit pe termen lung, în valoare de un miliard de dolari, destinat finanțării construcției în România a centralei nucleare de la Cernavodă – Dinu C. Giurescu (coord.), *Istoria României în date*, București, Editura Enciclopedică, 2003, p. 671.

¹¹ Elena Gherman, Liviu Țăranu, *Câteva considerații pe marginea evoluției economiei românești în ultimul deceniu comunist*, în Institutul de Investigare a Crimelor Comunismului și Memoria Exilului Românesc, Memorialul Rezistenței Anticomuniste „Țara Făgărașului”, „Sfârșitul regimurilor comuniste. Cauze, desfășurare și consecințe”, Cosmin Budeancă, Florentin Olteanu (editori), Editura Argonaut, Cluj-Napoca, 2011, p. 108.

¹² Mark Blyth, *Great Transformations: Economic Ideas and Institutional Change in the Twentieth Century*, Cambridge University Press, 2002, p. 168.

¹³ În acest sens, Katherine Verdery aprecia că „creșterea ratei dobânzilor a adăugat uluitor de mult la datorii. Prin decizia din 1979-80 a instituțiilor bancare occidentale de a nu mai acorda bani țărilor socialiste, acestea din urmă au fost aruncate într-un haos total” – Katherine Verdery, *Socialismul. Ce a fost și ce urmează*, Iași, Institutul European, 2003, p. 58.

Prima consecință: intrarea Poloniei în incapacitate de plată în anul 1980, după ce datoria publică a crescut de la 17 miliarde de dolari, la sfârșitul anului 1979, la 27 miliarde de dolari la începutul lunii decembrie 1980¹⁴.

Ca urmare, presiunile conducerii de la București asupra Securității pentru obținerea unor surse suplimentare de valută devin pe deplin comprehensibile. Din nefericire, creșterea exigenței s-a suprapus peste efortul Securității de a-și reveni din lovitura dată structurilor informative românești de dezertarea lui Ion Mihai Pacepa.

În acest context, nevoia crescută de valută a venit pe fondul reorganizării de amploare a D.I.E.: Sectorul O.V. a fost reorganizat și a primit denumirea de Unitatea (apoi, Sectorul) pentru Acțiuni Valutare Speciale (A.V.S.).

Istoriografia acțiunilor valutare secrete - între memorialistică și document

Informații de primă importanță pentru problema avută în vedere au fost puse la dispoziția publicului român de lucrarea memorialistică realizată de Stelian Octavian Andronic¹⁵, ofițer D.I.E. care a condus în anii '80 Unitatea pentru Acțiuni Valutare Speciale din cadrul D.I.E.

În absența identificării unor documente de arhivă semnificative referitoare la organizarea și funcționarea acestei unități, relatările lui Andronic sunt singurele în măsură să permită conturarea unei imagini. Din afirmațiile acestuia rezultă că unității A.V.S. „îi erau interzise operațiunile ilegale atât pe teritoriul României, cât și pe cel al altor state, mai ales operațiunile implicând narcotice și materiale pornografice”, principiile care stăteau la baza activității fiind „apărarea și servirea intereselor țării noastre și a prestigiului său în interior și în exterior, respectarea strictă a legalității și combaterea acțiunilor de tip mafiot și terorist”¹⁶. Sarcina principală a unității era aceea de a contribui „din toate puterile la plata cât mai urgentă a datoriei externe a țării”¹⁷.

Dincolo de aceste relatări oarecum idilice, ni se pare evident că, în unele împrejurări, „respectarea strictă a legalității”, atât în țară, cât și (mai ales!) în străinătate, a fost pusă în paranteze. Cum altfel și-ar fi putut îndeplini unitatea respectivă diversele sarcini, care mergeau de la identificarea și verificarea bonității posibililor parteneri pentru „Romtehnica”, adică, altfel spus, a negustorilor internaționali de armament, până la recuperarea (integrală sau parțială) comisioanelor plătite de diverse întreprinderi de comerț exterior partenerilor din străinătate pentru facilitarea încheierii unor contracte?

¹⁴ Petre Opreș, *Crișa poloneză de la începutul anilor '80. Reacția Partidului Comunist Român*, Ploiești, Editura Universității Petrol-Gaze, 2008, p. 26.

¹⁵ Stelian Octavian Andronic, *36 de ani în serviciile secrete ale României. Din respect pentru adevăr. Memorii*, București, Editura Compania, 2008. De curând, un nou volum de memorii aduce în atenție informații referitoare la problema emigrărilor – Stelian Octavian Andronic, *Secretul trandafirului. 25 de ani sub mantie consulară*, București, Editura Paco, 2010.

¹⁶ Stelian Octavian Andronic, *36 de ani în serviciile secrete ale României. Din respect pentru adevăr. Memorii*, București, Editura Compania, 2008, p. 216.

¹⁷ *Ibidem*.

Generalul Nicolae Pleșiță, fostul șef al Centrului de Informații Externe în perioada 22 aprilie 1980 - 1 decembrie 1984, oferă și el o serie de informații interesante cu privire la implicarea Securității în derularea comerțului exterior și în obținerea de valută. Printre altele, acesta susține, în cadrul unor interviuri de la începutul anilor 2000, că ar fi fost cel care a fondat celebra Întreprindere de Comerț Exterior „Dunărea” (U.M. 0107). Inițiativa i-ar fi aparținut lui Nicolae Ceaușescu, îngrijorat de cazurile de subminare a economiei naționale depistate de Securitate în rândul unor înalți funcționari din domeniul comerțului exterior. Ca urmare, i s-ar fi adresat lui Pleșiță aproximativ în următorii termeni:

„Voi sesizați căăștia primesc comisioane. Ia faceți o întreprindere de comerț exterior ca să le dați un exemplu ăștora de cum se face comerț exterior fără șpagă”¹⁸.

Situația existentă în comerțul exterior al României la momentul înființării I.C.E. „Dunărea” și scopul acestei unități este rezumată de Nicolae Pleșiță în următorii termeni:

„«Dunărea» a avut un scop economic – înființarea unei întreprinderi de comerț exterior pentru a se obține valută. Firmele de comerț exterior nu erau rentabile atunci. Mai existau în țară, pe lângă diverse ministere, peste 20 de întreprinderi de comerț exterior, dar nu erau rentabile. Corupția, defecțiunile în conducerea lor făceau să meargă prost. Le era frică al dracului de noi, dar învingea tentația. Își luau măsuri: atragerea ofițerului nostru sau camuflarea activităților de comerț. (...) Printr-un decret se permitea ca la Banca Română de Comerț Exterior să-și facă fiecare conturi din plusurile pe care le realizau ca retribuție. Așa aduceau valută în țară. Toți aveau conturi și afară. Era greu să-i depistăm. Aveam limite. Erau lacomi uneori și sesizam aceste defecțiuni”¹⁹.

În privința dimensiunilor aportului valutar al C.I.E., datele expuse de Pleșiță sunt contradictorii, atât în raport cu logica internă a narațiunii generalului, cât și cu cifrele identificate de noi în documente: „[Ceaușescu] ne-a făcut plan de 400.000 de dolari pe an. Pe urmă, 500.000, 800.000. Apoi, un miliard de dolari. Nu făceau atât toate ministerele la un loc. Cu America, aveam 500.000 de dolari oficial pe an. Ne fixa sarcini de plan și eram nevoiți să antrenăm toți oamenii”²⁰.

Evident, un salt de la 500.000 de dolari la un miliard, într-un interval atât de scurt, nu se putea petrece decât în imaginația bogată a generalului Pleșiță!

De la U.M. 0625/C.P. la S.I.C.E.

- avatarurile contraspionajului românesc în goana după valută

Așa cum am menționat, acutizarea nevoii de valută a României spre finele anilor '70 și revenirea „în cărți” a Direcției de Contraspionaj, după decapitarea suferită de D.I.E. în urma dezertării lui Pacepa, au fost factorii care au condus la apariția unei noi unități speciale în cadrul Securității: **Compartimentul de Operațiuni Valutare**

¹⁸ *Ochii și urechile poporului. Convorbiri cu generalul Nicolae Pleșiță. Dialoguri consemnate de Viorel Patrichi în perioada aprilie 1999 - ianuarie 2001, București, Editura Lumea, 2001, p. 235.*

¹⁹ *Ibidem*, p. 236.

²⁰ *Ibidem*, pp. 236-237.

Speciale (O.V.S.) din cadrul U.M. 0625/C.P., coordonată de Direcția a III-a Contraspionaj a Departamentului Securității Statului.

Compartimentul O.V.S. al U.M. 0625/C.P. a rămas, în ciuda trecerii timpului, o necunoscută pentru istoricii interesați de organizarea și funcționarea Securității. De exemplu, istoricul Dennis Deletant era nevoit să-și limiteze aprecierile asupra acestui compartiment la relatările ofițerului defector Liviu Turcu²¹: „...până pe la mijlocul anilor 80 responsabilitatea pentru tranzacțiile speciale care implicau valută-forțe pe teritoriul României o avea un departament în cadrul Direcției a III-a, care se ocupa de contraspionajul economic. Acest departament era implicat în urmărirea oamenilor de afaceri străini și a birourilor lor din România, iar compania „Argus” era folosită drept paravan în acest scop. Mai târziu, acest departament a trecut sub controlul operațional al unității A.V.S. din cadrul C.I.E. Totuși, a fost înființată SICE, o unitate specială din cadrul Securității în care lucrau 45 de ofițeri, avându-l ca șef pe Postelnicu, cu sarcini în care intrau plăți speciale în valută forte. Nu este clară relația acesteia cu Direcția a III-a și mai târziu cu unitatea A.V.S. din cadrul C.I.E.”²².

Ceva mai multe informații oferă istoricul Marius Oprea, care, atunci când se referă la S.I.C.E. (Serviciul Independent pentru Comerț Exterior – U.M. 0650²³), precizează că „acest serviciu număra 41 de ofițeri, doi subofițeri și doi civili și controla comerțul exterior al României”²⁴. Totuși, am remarcat că lucrurile nu sunt prea clare nici pentru autorul citat, acesta susținând că Alexandru Ștefan, șeful S.I.C.E., „lucrase mai întâi în Direcția a II-a de contrainformații economice (U.M. 0625), de unde trecuse, la mijlocul anilor '80, la comanda Serviciului «D»”²⁵. De fapt, colonelul Alexandru

²¹ **Turcu Liviu** (n. 1948), angajat în 1976 în D.I.E., avansează până la gradul de maior. A făcut parte din Divizia politico-economică, Serviciul America de Nord (V2). Ulterior, a fost șef la serviciului operativ pentru S.U.A./Canada și al serviciului Europa de Vest, grupul de spații Germania, Austria, Elveția. Sub acoperire diplomatică, a fost implicat în diverse activități informativ-operative în S.U.A., Austria, Elveția, Spania, Danemarca, dar și pe lângă organisme internaționale sub egida O.N.U. În ianuarie 1989, aflat într-o misiune temporară la Viena, a dezertat și a cerut azil politic în S.U.A., acțiune în urma căruia un tribunal din România l-a condamnat la moarte în 11 iulie 1989. În urma recursului extraordinar al procurorului general, Curtea Supremă de Justiție de la București l-a achitat și repus în drepturi la 1 octombrie 1990 – Alexandru Popescu, *Dicționarul universal al spionilor*, București, Editura Meronia, 2010, p. 227.

²² Dennis Deletant, *Ceașescu și Securitatea. Constrângere și disidență în România anilor 1965-1989*, traducere de Georgeta Ciocâltea, București, Editura Humanitas, 1998, p. 342.

²³ De fapt, U.M. 0650 era Serviciul Independent pentru Asigurarea Contrainformativă a Ministerului Comerțului Exterior și Cooperării Economice, care avea ca obiect de activitate protecția contrainformativă a întreprinderilor de comerț exterior, Băncii Române de Comerț Exterior, Direcției Generale a Vămirilor și unitățile subordonate acesteia, a societăților mixte și altor întreprinderi care realizau activități de protocol și comerț exterior – Cristian Troncotă, *Duplicatarii. O istorie a Serviciilor de Informații și Securitate ale regimului comunist din România*, București, Editura Elion, 2003, p. 59.

²⁴ Marius Oprea, *Moștenitorii Securității*, București, Editura Humanitas, 2004, p. 77.

²⁵ Și în acest caz, credem că este vorba de o confuzie, întrucât Serviciul „D” a fost condus în perioada noiembrie 1981 – octombrie 1986 de Ioan Toma, iar din octombrie 1986 până în decembrie 1989 de către Dumitru Tatu – Alina Ilinca, Liviu Marius Bejenaru, *Mistificările Securității. Serviciul „D”*, în „Magazin istoric”, decembrie 2012, p. 51.

Ștefan lucrase în domeniul contraspiionajului economic (cu totul altceva decât contrainformațiile economice!), iar U.M. 0625 era indicativul Direcției a III-a Contraspiionaj și nu al Direcției a II-a Contrainformații economice, care avea indicativul U.M. 0617.

Tot Marius Oprea notează că „majoritatea ofițerilor lucrau sub acoperire în cadrul Ministerului Comerțului Exterior sau în centralele de export subordonate acestuia”, considerând că „prin natura lui, serviciul era complementar celebrei ICE Dunărea, urmărind și supervizând tranzacțiile externe care se derulau prin intermediul MCE”²⁶.

Documentele identificate de noi în arhive ne permit să afirmăm că operațiunile valutare se desfășurau în mod curent de către Direcția a III-a Contraspiionaj, prin intermediul unei unități specializate – U.M. 0625/C.P.²⁷ încă din anii 1978-1980.

Din punct de vedere al amplitudinii operațiunilor speciale, este relevant faptul că în 4 ianuarie 1980, acestei unități, condusă de colonelul Alexandru Ștefan, i se trasează, prin ordinul nr. 00105502, semnat de Tudor Postelnicu, șeful D.S.S., sarcina de a realiza din acțiuni specifice „O.V.” suma de 2.000.000 \$. Acțiunile care puteau fi întreprinse de această unitate, prin mijloacele muncii informativ-operative, erau următoarele:

„- recuperarea unor sume în devize libere, din comisioanele confidentiale, aprobate de autoritățile române competente cetățenilor străini care au favorizat încheierea unor contracte avantajoase părții române;

²⁶ Marius Oprea, *op. cit.*, p. 76.

²⁷ U.M. 0625/C.P. a fost creată la începutul anului 1976, după derularea unui experiment vizând optimizarea activității în cadrul Direcției de Contraspiionaj. Astfel, în intervalul 24 martie 1975 – 1 iunie 1976, direcția a funcționat pe baza unui regulament de organizare și funcționare experimental – A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13.221, vol. 2, f. 131. Pe baza concluziilor trase, în iunie 1976 a fost elaborat un nou „Regulament de organizare și funcționare a Direcției de Contraspiionaj”, printre atribuțiile direcției numărându-se și asigurarea U.M. 0625/R.P. și U.M. 0625/C.P., nou înființate, „pe linia activității de cadre”, a nevoilor materiale și financiare, precum și „asistența medicală prin cabinetul unității” (art. 20). Totodată, potrivit art. 22, „conducerea activității de contraspiionaj, a U.M. 0625/R.P. și U.M. 0625/C.P. se realizează de șeful direcției, care este comandant unic”. Totuși, deși șeful direcției „coordonează, îndrumă și răspunde” de activitatea celor două unități, acestea aveau propriile regulamente de funcționare. U.M. 0625/R.P. era specializată în combaterea terorismului, iar U.M. 0625/C.P. în urmărirea comercianților străini, suspecți de spionaj și a legăturilor acestora, precum și în apărarea secretului de stat. Aceasta din urmă prelua o serie de atribuții de la Direcția a II-a Contrainformații economice și de la U.M. 0920 (D.I.E.), cum ar fi sarcinile cuprinse în planul de măsuri „Construcția” (urmărirea salariaților români de pe diverse șantiere din străinătate) sau din planul de măsuri „Hermes” (supravegherea activității angajaților români din comerțul exterior). Comandantul unității, colonelul Alexandru Ștefan, a intrat de timpuriu în conflict cu D.I.E. atât în urma transferului de atribuții de la D.I.E. către U.M. 0625/C.P., cât și prin sabotarea de către aripa externă a Securității a unor acțiuni coordonate de Alexandru Ștefan. Cel mai ilustrativ caz este acela al directorului Întreprinderii de comerț exterior „Agroexport”, Triță Făniță, urmărit informativ de către U.M. 0625/C.P. și colaborator pe linie A.V.S. al D.I.E. – cf. Mihai Pelin, *Culisele spionajului românesc. D.I.E. 1955-1980*, București, Editura Evenimentul Românesc, 1997, pp. 217-219.

Capitaliștii avant la lettre: Securitatea și operațiunile valutare speciale...

- obținerea de rabaturi comerciale confidențiale la unele contracte de import tratate și semnate de întreprinderi de comerț exterior cu parteneri străini, fie direct, fie prin intermediul reprezentanților acestora din țara noastră;

- efectuarea de operațiuni de tranzit confidențial de armament ușor și alte produse speciale prohibite la import sau export, cu plata unor taxe de tranzit în devize libere;

- alte operațiuni speciale de genul celor de mai sus, ce nu se pot derula prin canale oficiale, care să asigure eficiență maximă, folosindu-se posibilitățile și procedeele muncii noastre”²⁸.

Pentru derularea acestor operațiuni, conducerea U.M. 0625/C.P. trebuia să urmărească „crearea și dezvoltarea unei baze operative corespunzătoare din rândul cetățenilor străini”, precum și realizarea „unor posibilități reale la nivelul conducerii întreprinderilor de comerț exterior”. Cu alte cuvinte, trebuia intensificată acțiunea de recrutare ca informatori și colaboratori a unor cetățeni străini, în vreme ce întreprinderile de comerț exterior, prin rețeaua informativă existentă deja, dar și prin plasarea de ofițeri de contraspionaj acoperiți în funcții-cheie, asigurau informațiile primare despre contractele în derulare.

Activitatea Direcției de Contraspionaj în acest domeniu a rămas sub „oblăduirea” Centrului de Informații Externe (cum a fost redenumit Departamentul de Informații Externe după dezertarea lui Pacepa), așa cum o dovedește un ordin din 11 ianuarie 1980, semnat de general-maior Gheorghe Zagoneanu, secretar de stat în Ministerul de Interne și locțiitor al șefului C.I.E.²⁹. Potrivit acestui document, U.M. 0625/C.P. trebuia să solicite „sprijinul compartimentului specializat «O.V.» din U.M. 0544³⁰, în instruirea permanentă a ofițerilor asupra problemelor specifice și în sprijinirea derulării și finalizării acțiunilor speciale, astfel ca să se asigure respectarea metodologiei pe linie «O.V.»”³¹. Totodată, evidența centralizată a fondurilor valutare realizate de U.M. 0625/C.P. din acțiunile „pe profil «O.V.»”, fonduri ce erau transferate în contul „O.V. – 78” de la Banca Română de Comerț Exterior (B.R.C.E.), era ținută de compartimentul de specialitate al U.M. 0544. În plus, raportările lunare ale U.M.

²⁸ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 14.975, vol. 1, f. 417.

²⁹ **Zagoneanu Gheorghe**, n. 14 martie 1931, com. Cosâmbesti, jud. Ialomița; **Studii:** Școala de ofițeri infanterie (1948-1950); Academia Militară-Facultatea de arme întrunite (1957-1960); Facultatea de Drept (1971); **Profesia:** ofițer; **Funcții îndeplinite:** ofițer la Direcția de Contrainformații Militare, din 1961 până în 1970; adjunct al șefului Direcției pentru pașapoarte, evidența străinilor și controlul trecerii frontierei (1970-apr.1972); inspector șef al Inspectoratului Județean Galați al Ministerului de Interne (apr.1972-sept.1978); **secretar de stat în Ministerul de Interne și locțiitor al șefului Centrului de Informații Externe (19 sept.1978-12 apr.1982), având gradul de general-maior;** șef al Centrului de Documentare al Ministerului de Interne (13 apr.1982-18 nov.1987); șef al Inspectoratului Județean Brașov al Ministerului de Interne (18 nov.1987-ian.1990).

³⁰ U.M. 0544 era indicativul C.I.E., în interiorul acesteia fiecare structură specializată primind, la rândul-i, propriul indicativ, cum ar fi U.M. 0525 – Cifru C.I.E., U.M. 0110 – Contrainformații C.I.E. în țările socialiste, U.M. 0195 – Contrainformații C.I.E., controlul și protecția ambasadelor României etc.

³¹ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 14.975, vol. 1, f. 418.

0625/C.P. cu privire la stadiul derulării acțiunilor se făceau atât către conducerea D.S.S., cât și către conducerea C.I.E.³²

Pe fondul presiunilor conducerii D.S.S. de a obține sume tot mai consistente în valută, dar și al dorinței ofițerilor de contraspionaj de a se emancipa de sub tutela C.I.E. au avut loc în vara anului 1980 unele modificări în derularea acțiunilor O.V.S. Mai precis, în luna august 1980, după aprobarea de către Tudor Postelnicu a unui raport al comandantului unității, col. Alexandru Ștefan, a avut loc înființarea Compartimentului de Operațiuni Valutare Speciale (O.V.S.) din cadrul U.M. 0625/C.P., „în vederea asigurării valorificării operative a posibilităților de obținere a unor mijloace valutare”.

Potrivit „Normelor de lucru ale Compartimentului Operațiuni Valutare Speciale (O.V.S.)”, respectiva unitate avea misiunea de „a organiza, în țară și exterior, acțiuni speciale în vederea realizării de încasări valutare, fără export de produse, folosind în acest scop mijloacele și procedeele specifice muncii de securitate”³³.

Compartimentul făcea parte integrantă din U.M. 0625/C.P., fiind subordonat nemijlocit șefului acestei unități și avea următoarele atribuții:

„1. Organizează munca pentru crearea de rețea informativă proprie în obiectivele și problemele specifice activității O.V.S. din țară;

2. Îndrumă, instruește și dirijează rețeaua informativă în vederea obținerii de date și informații pentru identificarea de operațiuni speciale pe profil O.V.S., cum sunt:

- comisioane confidențiale din afaceri comerciale încheiate sau acțiuni de licitații internaționale adjudecate în favoarea țării noastre;

- operațiuni comerciale speciale (eliberări de certificate de origine și indigenare de mărfuri, intermediari de afaceri între parteneri străini, rabaturi comerciale confidențiale, afaceri cu mărfuri de embargo, operațiuni cu pietre și metale prețioase, contingente, schimbarea destinației mărfurilor, firme comerciale în țări străine etc.);

- operațiuni financiar-valutare speciale.

3. Acționează – în țară și exterior³⁴ – pentru crearea unei baze operative din rândul cetățenilor străini cu posibilități pe linia muncii O.V.S.

4. Execută, în baza aprobărilor primite, acțiunile inițiate, urmărind derularea și finalizarea acestora în deplină siguranță, aducerea în țară și depunerea în contul O.V.S. a sumelor rezultate”³⁵.

³² Această situație nu reprezenta decât perpetuarea în timp a unui vechi „meci” dintre Informațiile Externe și Contraspionaj, meci a cărui primă rundă a fost câștigată în vara anului 1973 de către D.I.E., când a preluat agentura din exterior a Direcției Generale de Contraspionaj, iar șeful direcției, gen. mr. Neagu Cosma, a fost demis din funcție. Atunci direcția a trecut sub coordonarea gen. lt. Nicolae Doicaru, șeful D.I.E. Controlul acestuia asupra contraspionajului românesc a fost asigurat pe deplin prin numirea gen. mr. Moga Gheorghe, fost adjunct al șefului D.I.E., în fruntea Direcției de Contraspionaj – cf. Liviu Pleșa, *Contraspionajul în prima parte a regimului Ceaușescu (anii '60 – '70)*, în „Caietele C.N.S.A.S.”, anul II, nr. 2(4)/2009, p. 36-37. Deși trecerea lui Doicaru pe linie moartă, urmată de dezertarea lui Pacepa, a șubrezit sensibil pozițiile de putere ale Informațiilor Externe, șefii acestei componente a Securității nu au încetat să aspire la o subordonare a Contraspionajului și la păstrarea unui control asupra operațiunilor valutare.

³³ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 14.975, vol. 1, f. 245.

³⁴ Pentru inițierea și dezvoltarea unor combinații pe linia O.V.S., ofițerii din cadrul compartimentului se puteau deplasa în străinătate, cu aprobarea conducerii D.S.S.

Pentru îndeplinirea acestor atribuții, Compartimentul O.V.S. al U.M. 0625/C.P. conlucra cu Compartimentul A.V.S. din U.M. 0544, dar și cu alte compartimente și servicii din unitățile D.S.S. și ale Ministerului de Interne. De asemenea, pentru realizarea în mod acoperit a acțiunilor pe linie de O.V.S., ofițerii compartimentului puteau solicita sprijinul instituțiilor centrale cu profil de comerț exterior: M.C.E.C.E.I.³⁶, Camera de Comerț și Industrie a României, B.R.C.E., Banca Națională a R.S.R., Ministerul de Finanțe, întreprinderi de comerț exterior. În plus, aprobarea inițierii unor astfel de acțiuni nu mai trecea prin filtrul conducerii C.I.E., fiind efectuată direct de către Tudor Postelnicu, șeful D.S.S.

Pentru preîntâmpinarea unor acte de corupție, sumele în valută urmau a fi preluate de la partenerii externi sub forma unor cecuri care trebuia completate, obligatoriu, după următorul model:

„La ordinul Băncii Române de Comerț Exterior București, în contul nr. 4721438300 – 6C.P., în atenția departamentului 46”³⁷.

Cecul nu trebuia să mai cuprindă alte mențiuni, condiții sau denumiri ale unor întreprinderi de comerț exterior. De asemenea, se interzicea cu desăvârșire ca cecurile date de partenerii străini să fie completate pe numele ofițerilor.

Încasarea în numerar a sumelor în valută de către ofițerii compartimentului cădea sub aceeași interdicție, fiind permise unele derogări numai pentru „situații cu totul deosebite în care partenerul străin nu poate transfera suma în contul special de la B.R.C.E. și nu poate emite cecuri” și numai cu „aprobarea expresă a conducerii D.S.S.”. În acest caz, preluarea sumelor în numerar se făcea după o procedură concepută în sensul diminuării actelor de corupție: banii erau preluați de către doi ofițeri sau de un ofițer și un colaborator, iar discuțiile purtate cu acest prilej erau înregistrate prin tehnica operativă, ofițerii având, totodată, obligația de a dirija convorbirea cu partenerul extern de așa manieră încât să rezulte clar suma și data încasării.

În afară de ofițerii Compartimentului O.V.S. din U.M. 0625/C.P., și ceilalți ofițeri ai altor servicii operative ale unității, care „deserveau informativ” obiective de comerț exterior, reprezentanțe comerciale străine și problema „comercianți străini” aveau obligația de a identifica, dezvolta și finaliza acțiuni care să permită virarea unor sume în valută în contul O.V.S.

De la data de 1 august 1980, când a survenit această reorganizare a activității, și până la finele anului nou-creatul Compartiment O.V.S. a inițiat 105 combinații informativ-operative, dintre care 77 s-au încheiat cu un aport valutar de 780.000 de

³⁵ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 14.975, vol. 1, f. 246.

³⁶ Ministerul Comerțului Exterior și al Cooperării Economice Internaționale.

³⁷ Acest cont fusese creat la B.R.C.E. încă din 8 septembrie 1978 pentru combinațiile informativ-operative derulate de unitate cu cetățenii străini. Diversificarea și sporirea numărului de astfel de combinații, intervenită după 1 august 1980, l-a făcut pe șeful unității să conștientizeze faptul că folosirea unui singur cont tranzitoriu va duce la deconspirarea surselor și a acțiunilor întreprinse. De aceea, la 25 noiembrie 1980, col. Alexandru Ștefan a propus înființarea a alte patru conturi tranzitorii în dolari S.U.A. Unul dintre acestea urma a fi folosit exclusiv pentru „combinații informativ-operative privind speculațiile bancare și evaziuni fiscale”. Propunerea a fost aprobată de către Tudor Postelnicu și, în 15 decembrie 1980, a fost expediată o adresă în acest sens către Vasile Voloșeniuc, președintele B.R.C.E.

dolari S.U.A., virați în contul O.V.S. de la B.R.C.E. Realizările obținute erau apreciate de conducerea unității ca fiind sub posibilități, față de planul de 2.000.000 de dolari, propunându-se pentru anul 1981 „depășirea realizărilor din 1980 cu 150%”. Totodată, colonelul Alexandru Ștefan, temându-se de „nesinceritatea sau trădarea unor surse” și invocând specificul activității O.V.S., solicita conducerii D.S.S. suplimentarea schemei de încadrare cu 10 posturi „pentru verificarea tuturor surselor antrenate în acțiuni O.V.S. pe unitate”³⁸.

Evident, așa cum recunoștea în relatările sale memorialistice generalul Nicolae Pleșiță, în ciuda controlului care se dorea cât mai strict, atât ofițerii de securitate, cât și (mai ales!) directorii și persoanele cu funcții de decizie din întreprinderile de comerț exterior mai „uitau” să raporteze anumite comisioane încasate de la partenerii de afaceri de peste hotare. Ca atare, operațiunile valutare speciale reprezentau pentru structurile de securitate un adevărat „borcan cu miere” pentru controlul căruia nu a încetat nici o clipă lupta.

În ciuda pierderii de prestigiu suferită de D.I.E. prin dezertarea lui Pacepa, conflictul dintre această structură și cea de contraspionaj era departe de a fi stins, iar extinderea atribuțiilor „pe linie de O.V.S.” pentru U.M. 0625/C.P. nu a făcut decât să toarne gaz peste foc.

Mărturie în acest sens stă o notă din 11 decembrie 1981, întocmită de generalul locotenent Nicolae Pleșiță, adjunct al ministrului și șef al C.I.E., către Tudor Postelnicu, ministru secretar de stat și șef al D.S.S. În aceasta se arăta:

„Analizând activitatea desfășurată pe linie A.V.S., îndeosebi pentru recuperarea unor cote cât mai mari din comisioanele confidențiale ce se plătesc unor intermediari străini și a organizării unor operațiuni speciale, se constată o serie de paralelisme în folosirea, în interes operativ, a directorilor întreprinderilor de comerț exterior, singurele persoane care dispun de reale posibilități în acțiuni A.V.S.

Această situație s-a accentuat mai ales după încetarea activității Comisiei de avizarea comisioanelor confidențiale din M.C.E.C.E.I., la lucrările căreia participa și șeful unității specializate A.V.S. din cadrul U.M. 0544³⁹.

În prezent, cu directorii generali și directorii întreprinderilor de comerț exterior, lucrează acțiuni A.V.S. mai multe unități, ceea ce duce la scăderea eficienței și creează pericolul deconspirării unor operațiuni și surse folosite în țară și exterior”⁴⁰.

Pentru eliminarea paralelismelor și „folosirea cât mai eficientă a tuturor posibilităților” de care dispuneau directorii întreprinderilor de comerț exterior era necesar, în viziunea lui Nicolae Pleșiță, ca „aceștia să fie folosiți de către o singură unitate”, aceasta urmând a fi, evident, unitatea de profil din C.I.E.

³⁸ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 14.975, vol. 1, f. 250.

³⁹ În această perioadă Compartimentul A.V.S. din U.M. 0544 era condus de colonelul Stelian Octavian Andronic („Arnăutu Nicolae”), care a deținut această funcție până în 30 decembrie 1985. Cu începere din 15 februarie 1986, funcția a fost preluată de maiorul Anghelache Constantin („Eftimie Gelu”), acesta menținându-se în funcție până la 26 decembrie 1989 – C.N.S.A.S., *Acțiunea „Recuperarea”. Securitatea și emigrarea germanilor din România (1962-1989)*, Florian Banu, Luminița Banu, Florica Dobre, Laura Stancu (eds.), București, Editura Enciclopedică, 2011, pp. 858-859.

⁴⁰ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 14.975, vol. 1, f. 230.

Pentru atingerea acestui vechi deziderat, de a deține monopolul asupra surselor valutare, șeful C.I.E. propunea următoarele:

„1. Preluarea de către unitatea specializată din U.M. 0544 în legătură directă, pe probleme A.V.S., a tuturor directorilor generali și directorilor întreprinderilor de comerț exterior.

2. Absolvirea de sarcină de plan, de încasări valutare a U.M. 0625/C.P., urmând ca în viitor să execute numai sarcini de asigurare contrainformativă a obiectivelor date în competență.

3. Unitatea specializată A.V.S. din U.M. 0544 va semnala la U.M. 0625/C.P. toate problemele de natură contrainformativă ce apar în procesul executării operațiunilor A.V.S., atât privitor la cetățenii români, cât și în legătură cu oameni de afaceri străini care vin în țara noastră.

4. U.M. 0625/C.P. va semnala la U.M. 0544 acțiuni și elemente pretabile a fi folosite în inițierea și derularea operațiunilor speciale A.V.S.”⁴¹.

Din motive neprecizate, propunerea generalului Pleșiță nu a fost aprobată de Tudor Postelnicu, astfel că acțiunile valutare ale U.M. 0625/C.P. au continuat să se desfășoare în parametrii stabiliți în august 1980.

Deși au apărut noi presiuni din partea C.I.E., mai cu seamă după apariția Decretului Consiliului de Stat nr. 382/1982 privind înființarea I.C.E. „Dunărea”, unitatea specializată din cadrul Direcției de Contraspionaj și-a păstrat atribuțiile, dar, treptat, își pierde tot mai mult din autonomie.

Relevant în acest sens este Ordinul șefului D.S.S. nr. 00489 din 27 octombrie 1984 „privind modul de executare și finalizare a operațiunilor A.V.S. încasarea, transferarea, depunerea, manipularea și transportul sumelor în valută și lei rezultate din aceste operațiuni”⁴².

Unitățile cu atribuții în derularea operațiunilor A.V.S. erau Compartimentul A.V.S. și secțiile operative ale U.M. 0544, U.M. 0195 și U.M. 0625/C.P. Operațiunile A.V.S. cuprindeau următoarele categorii de activități:

- „a) Recuperarea unor cote din comisioanele confidentiale aprobate de organele competente spre a fi plătite unor intermediari străini în cadrul activității de comerț exterior;
- b) Obținerea de rabaturi comerciale confidentiale la contractele de import încheiate de întreprinderile de comerț exterior românești cu firme și societăți străine;
- c) Operațiuni de tranzit confidential de mărfuri și alte bunuri de proveniență străină, proprietatea partenerilor externi;
- d) Intermedieri de afaceri comerciale confidentiale între vânzători și cumpărători străini;
- e) Schimbarea destinației, originii și neutralizarea mărfurilor.
- f) Re-exporturi confidentiale de mărfuri și produse speciale;
- g) Operațiuni cu metale și pietre prețioase;
- h) Operațiuni speculative cu valori și produse de bursă;

⁴¹ *Ibidem*.

⁴² A.C.N.S.A.S., dosar nr. 14.975, vol. 4, ff. 4-15.

- i) Acțiuni de arbitraj financiar-valutar;
- j) Operațiuni de supra-facturare și emiterea de facturi fictive;
- k) Alte operațiuni cu caracter special care se pot finaliza prin încasări în valută convertibilă.

Operațiunile de la alineatele c, f, g, h, i, j și k cădeau exclusiv în sarcina Compartimentului A.V.S. din U.M. 0544. Secțiile operative ale U.M. 0544, 0195 și 0625/C.P., nefiind autorizate să deruleze astfel de operațiuni, aveau obligația de a transmite Compartimentului A.V.S. toate datele și informațiile care puteau fi folosite la inițierea și derularea acestui tip de operațiuni.

Avându-se în vedere caracterul special al acțiunilor, ordinul preciza că vor fi selecționați exclusiv ofițeri cu experiență, cu o bună pregătire profesională, iar rețeaua informativă utilizată trebuia atent și permanent verificată prin toate mijloacele disponibile.

Întrucât rolul și importanța Compartimentului A.V.S. sunt într-o ascensiune vizibilă, reproducem atribuțiile acestuia, așa cum erau ele stipulate în actul normativ amintit:

„a) inițiază, execută și finalizează operațiunile proprii, folosind metodele și mijloacele muncii informativ-operative în țară și exterior;

b) coordonează, sprijină și controlează activitatea ce se desfășoară pe profil A.V.S.;

c) avizează rapoartele cu propuneri de deschidere și finalizare a operațiunilor A.V.S. prezentate spre aprobare conducerii Departamentului Securității Statului și șefului Centrului de Informații Externe de către secțiile operative ale U.M. 0544, U.M. 0195 și Unitatea 0625/C.P.;

d) asigură preluarea, depozitarea temporară în condiții de securitate și predarea imediat cu forme legale la B.R.C.E. și B.N.R.S.R. a sumelor rezultate din operațiuni A.V.S. care au fost încasate în țară și exterior de toate unitățile ce derulează operațiuni A.V.S.;

e) ține evidența centralizată a tuturor sumelor realizate din operațiuni A.V.S. a conturilor tranzitorii din țară și exterior, precum și a conturilor speciale, a depozitelor de la B.R.C.E. și B.N.R.S.R.;

f) execută operațiuni speciale de arbitraj, convertiri de valută, vindere și cumpărări de metale și pietre prețioase și alte operațiuni financiar-bancare, prin intermediul B.N.R.S.R. și B.R.C.E., în baza aprobărilor speciale date de conducerea Departamentului Securității Statului;

g) prin posibilitățile proprii și cu sprijinul secțiilor operative din U.M. 0544 și al U.M. 0195, execută sarcinile și măsurile privind: identificarea și aducerea în țară a bunurilor de patrimoniu și a altor valori aparținând cetățenilor români, rezultate din succesiuni, precum și despăgubiri, pensii și alte drepturi legale;

h) raportează lunar și la ordin, pe baza extraselor de cont bancare, situația executării sarcinilor de încasări valutare, global și pe fiecare secție operativă în parte, inclusiv U.M. 0195 și Unitatea 0625/C.P.”

S-au păstrat vechile prevederi referitoare la preluarea sumelor prin intermediul cecurilor, precum și interdicțiile referitoare la preluarea sumelor în numerar. În cazuri excepționale, preluarea banilor putea fi făcută de către doi ofițeri sau un ofițer și un

Capitaliștii avant la lettre: Securitatea și operațiunile valutare speciale...

„colaborator”, sub tehnică operativă. În străinătate, pentru a preîntâmpina acțiunile serviciilor secrete adverse, preluarea de numerar era permisă numai în sediile reprezentanțelor României: ambasade, consulate, secții economice, agenții TAROM, NAVROM, O.N.T. Era interzis cu desăvârșire ca astfel de operațiuni să se deruleze în hoteluri, restaurante, aeroporturi, gări, sedii ale firmelor străine sau locuri publice.

Sumele preluate în exterior erau aduse în țară prin curier diplomatic, predate Compartimentului A.V.S. și depuse în conturile speciale.

În țară, preluarea de numerar se făcea mai cu seamă în case conspirative, case de întâlniri, dar și în camere de hotel dotate cu tehnică operativă.

Cu ocazia emiterii acestui ordin a fost adusă în atenție și o latură de obicei trecută sub tăcere a activității A.V.S.: tendința unora dintre persoanele implicate în astfel de acțiuni de a obține foloase personale din „dorința și credulitatea unor categorii de cetățeni interesați să obțină formele de plecare din țară”.

Pentru a curma astfel de „tendințe”, ordinul amintit preciza:

„Orice activitate care ar avea ca obiect favorizarea ilegală a rezolvării cererilor de plecare din țară a cetățenilor români, în schimbul plății unor sume în lei sau valută, este interzisă. Cazurile de plecări definitive sau temporare din țară ce prezintă interes informativ-operativ sau valutar, vor fi rezolvate conform ordinelor și normelor de muncă existente”.

Pentru a preîntâmpina „conurența neloyală”, toate unitățile centrale și teritoriale de securitate erau obligate să ia măsuri pentru „identificarea, documentarea și contracararea activității infracționale” a cetățenilor români sau străini care se ocupau cu traficul de influență în vederea obținerii aprobărilor necesare pentru emigrarea din România. Pentru a preveni diminuarea „bazinului de recrutare” a viitorilor „clienți”, trebuia intensificată și acțiunea de urmărire a cetățenilor străini veniți în România, sub diverse acoperiri, cu scopul de a scoate ilegal din țară diverse persoane ce doreau să emigreze.

O atenție deosebită era acordată și identificării agenților unor servicii de informații occidentale veniți în România pentru a culege informații despre activitățile de obținere a pașapoartelor și vizelor de emigrare în schimbul unor sume de bani și a altor foloase materiale, informații ce urmau a fi exploatare „în mod denaturat” pentru declanșarea unor „acțiuni de propagandă dușmănoasă în exterior”.

Persoanele identificate de diverse unități de securitate ca având preocupări legate de obținerea de vize de emigrare și scoaterea ilegală de cetățeni români din țară urmau a fi semnalati la U.M. 0544 pentru verificare, evitându-se astfel unele paralelisme și eventuala deconspirare a unor acțiuni.

Anul 1985 a fost unul al transformărilor pentru U.M. 0625/C.P. Astfel, la 1 februarie 1985, unitatea primește indicativul U.M. 0500 – Unitatea Specială pentru Comerț Exterior, Protocol și Apărarea Secretului de Stat și, după cum indică și denumirea, o serie de atribuții sporite în domeniul asigurării protecției contrainformative a persoanelor din întreprinderile și instituțiile românești care, în urma atribuțiilor de serviciu, intrau în contact cu străinii, precum și în domeniul asigurării

păstrării secretului de stat. Colonelul Alexandru Ștefan rămâne la conducerea unității, iar desfășurarea de O.V.S. continuă⁴³. Totuși, zilele unității erau numărate.

Întrucât se lucra la elaborarea Decretului nr. 408/1985 „privind unele măsuri referitoare la apărarea secretului de stat și la modul de stabilire a relațiilor cu străinii” (26 decembrie 1985), D.S.S. își adaptează și el structurile cu sarcini în domeniu la noile reglementări. Ca atare, în 8 noiembrie 1985, Tudor Postelnicu îi adresa lui Nicolae Ceaușescu nota nr. 002118 în care detalia măsurile ce urma a fi luate pentru „aplicarea cu mai multă fermitate a indicațiilor Dumneavoastră referitoare la apărarea secretului de stat și la modul de stabilire a relațiilor cu străinii (care nu trebuie publicate)”. Ca urmare a aprobării acestor măsuri de către Nicolae Ceaușescu, U.M. 0500 a fost desființată în 30 noiembrie, fiind înlocuită, cu începere din aceeași dată, cu U.M. 0500/A – Serviciul Independent pentru Apărarea Secretului de Stat și Respectarea Normelor de Protocol. Acest serviciu urma să funcționeze pe lângă Direcția a II-a Contrainformații în sectoarele economice, șeful serviciului având și funcția de locuitor al șefului Direcției a II-a⁴⁴.

Totodată, atribuțiile de contrainformații în rândul personalului Ministerului Afacerilor Externe, a M.C.C.E.I., a întreprinderilor de comerț exterior și a firmelor și reprezentanțelor comerciale străine, exercitate de U.M. 0500, au trecut în sarcina Serviciului Independent pentru Asigurarea Contrainformativă a M.C.E.C.E.I., B.R.C.E., Direcției Generale a Vămirilor și a întreprinderilor de comerț exterior (U.M. 0650), înființat, de asemenea, în decembrie 1985. Cunoscut și sub abrevierea S.I.C.E., noul serviciu continuă să desfășoare O.V.S., dar se află în structura organizatorică a Direcției a II-a (U.M. 0617). Locotenent-colonelul Apopei Gheorghe a fost primul șef al acestei structuri, succedat din anul 1986 de colonelul Ionescu Vergiliu⁴⁵.

Deși U.M. 0650 s-a dovedit destul de activă, constituindu-și pe lângă fiecare inspectorat județean al Ministerului de Interne așa-numitele Grupuri Operative Teritoriale (G.O.T. 0650), ea nu mai este menționată în mod expres în documentele emise de conducerea D.S.S., în acestea fiind nominalizată doar direcția tutelară: Direcția a II-a (U.M. 0617).

Așadar, data de 30 noiembrie 1985 a însemnat sfârșitul O.V.S. pentru structurile de contraspionaj din subordinea Direcției a III-a Contraspionaj. De la această dată, acest gen de operațiuni a devenit apanajul exclusiv al C.I.E., care își vedea astfel înlăturat definitiv vechiul rival în domeniul O.V.S., și al Direcției a II-a Contrainformații în sectoare economice.

⁴³ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 14.975, vol. 4, f. 20.

⁴⁴ Vezi Hotărârea Biroului Executiv al Consiliului de Conducere al Departamentului Securității Statului din 19 noiembrie 1985 – A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13.073, vol. 2, f. 121.

⁴⁵ În mod eronat, Marius Oprea îl indică pe col. Alexandru Ștefan ca fiind la comanda acestei unități până în 1989 – cf. Marius Oprea, *op. cit.*, p. 76.

Operațiunile valutare speciale la finalul regimului comunist

O nouă și ultimă reglementare a activităților de aport valutar ale Securității a venit prin Ordinul șefului D.S.S. nr. 00324 din 1 octombrie 1986⁴⁶. Prin acest ordin rolul central deținut de C.I.E. în acțiunile valutare era reconfirmat și chiar consolidat.

Potrivit art. 1 al ordinului, operațiunile speciale de aport valutar erau definite drept „acele activități executate prin metodele și mijloacele muncii speciale care se inițiază, derulează și finalizează de către cadre active sau în cazuri cu totul speciale de cadre în rezervă ale unităților Departamentului Securității Statului, care au drept scop obținerea de valută convertibilă sau în lei, fără export de produse sau efort material din partea economiei naționale”.

Operațiunile speciale de aport valutar puteau fi executate în țară sau în străinătate de Compartimentul A.V.S., secțiile operative ale U.M. 0544, U.M. 0195 și U.M. 0617 și erau considerate finalizate în momentul în care sumele în valută convertibilă sau în lei realizate se aflau evidențiate în conturile speciale de la B.R.C.E. sau B.N.R.

Șefii secțiilor operative, șeful Compartimentului A.V.S. din cadrul U.M. 0544, șefii U.M. 0195 și U.M. 0617 răspundeau în mod nemijlocit de inițierea, executarea și finalizarea în condiții de deplină siguranță, a operațiunilor speciale de aport valutar, luând măsuri corespunzătoare pentru preîntâmpinarea oricăror riscuri ce ar putea rezulta ca urmare a încălcării normelor muncii informativ-operative în țară sau exterior sau să se facă speculații în exterior referitoare la astfel de preocupări ale serviciilor secrete ale țării noastre.

Toate acțiunile derulate de secțiile operative ale U.M. 0544, U.M. 0195 și U.M. 0617 erau realizate, după caz, cu sprijinul Compartimentului A.V.S., care avea dreptul de control asupra întregii activități de aport valutar, și numai după ce se primea acordul șefului Centrului de Informații Externe.

Potrivit prevederilor ordinului menționat, aportul valutar se realiza prin:

- „a) Recuperarea, prin mijloacele muncii specifice, a unor cote din comisioanele confidențiale aprobate de organele competente (Ministerul Comerțului Exterior și Cooperării Economice Internaționale) spre a fi plătite unor intermediari străini în cadrul activității de comerț exterior și cooperare economică internațională.
- b) Obținerea, după semnarea contractelor, de rabaturi comerciale confidențiale la contractele de import încheiate de întreprinderile de comerț exterior românești cu firme și societăți străine (dacă se apreciază că este cazul, fără forțare de notă).
- c) Intermedieri de afaceri comerciale confidențiale între vânzătorii și cumpărătorii străini.
- d) Sprijinirea unor acțiuni de schimbarea destinației, originii și neutralizarea mărfurilor proprietate a partenerilor străini sau a celor românești către exterior, îndeosebi producție specială.

⁴⁶ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13.073, vol. 2, ff. 89-101.

- e) Operațiuni speciale de aport valutar, prin cercetarea informativă a comercianților sau a altor cetățeni străini care au comis fapte ce nu întrunesc elementele constitutive ale vreunei infracțiuni.
- f) Obținerea unor cote, peste nivelul real al pagubei produse, la plățile reprezentând despăgubiri acordate unor persoane juridice sau fizice române de către societățile de asigurare din exterior, în cazul unor cauze civile.
- g) Reexportul confidențial de mărfuri și produse speciale.
- h) Operațiuni speculative cu valori și mărfuri de bursă.
- i) Operațiuni cu metale și pietre prețioase din cele confiscate.
- j) Acțiuni de arbitraj financiar-valutare.
- k) Operațiuni de valorificare, în valută convertibilă a unor bunuri confiscate, în conformitate cu prevederile art. 4 din Decretul nr. 382/1982, precum și a celorlalte acte normative care reglementează regimul juridic al bunurilor provenite din confiscări.
- l) Acțiuni de recuperare, prin mijloacele muncii specifice, a unor sume de la deținătorii ilegali de valută convertibilă.
- m) Operațiuni de import pentru reexport, cu produse prevăzute în nomenclatorul I.C.E. „Dunărea”, cu sprijinul, sub îndrumarea și controlul acesteia, cu aprobarea ministrului secretar de stat și șef al Departamentului Securității Statului și cu respectarea strictă a prevederilor Ordinului nr. 00300/09.09.1986⁴⁷.
- n) Identificarea și finalizarea, prin mijloacele muncii specifice, a unor succesiuni vacante.
- o) Alte acțiuni cu caracter special care se pot finaliza prin încasări în valută convertibilă sau în lei”.

Orice acțiune de aport valutar se desfășura numai după întocmirea unui raport special (în două exemplare) și aprobarea acestuia. Raportul cuprindea următoarele elemente: categoria operațiunii; sursele folosite (cu nume conspirative); legenda sub care se va acționa; conținutul pe scurt al operațiunii; valoarea cotei A.V.S. preconizată a se încasa la finalizare; modalitatea de plată a cotei A.V.S. și contul în care se va înregistra în cadrul Băncii Române de Comerț Exterior. Era interzisă orice operațiune fără a avea, în

⁴⁷ Ordinul șefului D.S.S. nr. 00300 din 9 septembrie 1986 fusese emis „în scopul creșterii eficienței activității Întreprinderii de Comerț Exterior „Dunărea” și a unei conlucrări mai concrete cu întreprinderile de comerț exterior aparținând diferitelor ministere”. De fapt, prin acest ordin se interzicea participarea I.C.E. „Dunărea” la operațiunile comerciale cu produse agroalimentare, acestea urmând a fi inițiate prioritar de Ministerul Industriei Alimentare și Achiziționării Produselor Agricole, Ministerul Agriculturii și Ministerul Comerțului Exterior și Cooperării Economice Internaționale (M.C.E.C.E.I.). Aceeași interdicție era instituită și asupra operațiunilor cu țigări și produse petroliere, acestea urmând a fi inițiate și desfășurate de Ministerul Industriei Petrochimice, M.C.E.C.E.I. și de Întreprinderea de Comerț Exterior „Petrolimportexport”. Probabil că ordinul a fost emis în urma plângerilor repetate formulate de conducerea acestor ministere cu privire la concurența neloială pe care I.C.E. „Dunărea” le-o făcea, din dorința de a-și crea o imagine cât mai favorabilă în fața conducerii superioare de partid.

prealabil, un cont special la B.R.C.E. verificat și confirmat de șeful C.I.E. și președintele B.R.C.E.

O.V.S. – comisioane, „amenzi”, evaziune fiscală și spionaj economic

La 1 iunie 1979 sursa „Penu”, reprezentant la București al firmei vest-germane „Deutsche Extrakt Kaffe”, propunea ofițerilor din U.M. 0625/C.P. o operațiune bazată pe faptul că I.C.E. „Mercur” beneficia de un preț preferențial (85 dolari FOB Anvers per carton) pentru țigările „Kent”. Contractul I.C.E. „Mercur” prevedea un import de 70.000 cartoane/an, însă Ministerul Comerțului Exterior și Cooperării Economice Internaționale estima că necesarul pieței interne se cifra la 30-40.000 de cartoane. Ca urmare, a aprobat ca diferența să fie reexportată în Olanda prin societatea mixtă româno-elvețiană „Trawe S.A.” – Geneva, la un preț de cca 104 dolari cartonul.

Din realizarea acestei operațiuni, prin re-exportarea a 40.000 cartoane, I.C.E. „Mercur” a realizat un beneficiu net de 8 dolari per carton (320.000 dolari), iar societatea mixtă „Trawe S.A.”, 3 dolari per carton, din care 50% (60.000 dolari) revenea părții române. În plus, sursa „Penu” a obținut de la cumpărătorul olandez, pentru serviciile sale de intermediere, 3 dolari per carton (respectiv 120.000 dolari)⁴⁸, sumă care a fost virată în contul tranzitoriu de la B.R.C.E. nr. 47214338-300-6/CP/DEP 46.

Aceeași sursă „Penu” a găsit soluția de valorificare a 235 tone de ceai importat din Vietnam în valoare de cca 233.000 dolari. Cantitatea respectivă provenea dintr-un lot de 400 de tone livrat în cadrul acordurilor de clearing dintre România și Vietnam și reprezenta disponibilul rămas după acoperirea consumului intern. Întrucât I.C.E. „Mercur” era în căutarea unui cumpărător, purtând tratative cu firme din Anglia și R.F.G., sursa „Penu” a reușit să obțină de la firma al cărei reprezentant era în România cumpărarea ceaiului la prețul maxim al pieței, obținând chiar un comision de 4.660 dolari pentru „strădania” de a găsi marfa respectivă.

În anul 1980, Securitatea l-a reținut pe Valentin Budu, cetățean român, reprezentant la București al firmei I.W.K. din R.F.G., suspectat de activitate de spionaj. În urma anchetei desfășurate de Direcția de Cercetări Penale a D.S.S., în sarcina reprezentantului român nu au fost reținute infracțiuni contra securității statului, astfel încât organele de securitate și-au declinat competența în favoarea organelor de procuratură ale Sectorului 2, care au trimis cazul în instanță. În aceste circumstanțe, sursele Securității cu numele conspirativ „Marga” și „Diaconu” l-au contactat pe patronul firmei I.W.K. și i-au prezentat posibilitatea ca numele firmei să nu apară în proces, dacă acesta ar fi de acord cu plata sumei de 80.000 D.M.W., necesară, chipurile, pentru sensibilizarea unor persoane din aparatul justiției.

Patronul firmei, preocupat de imaginea publică și temându-se ca implicarea într-un proces să nu afecteze afacerile pe care le derula în România, a fost de acord cu această propunere și a virat respectiva sumă în contul O.V.S. de la B.R.C.E. Totodată, în discuțiile cu cele două surse, patronul firmei s-a interesat de posibilitatea de a-i ușura situația lui Budu Valentin.

⁴⁸ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 14.975, vol. 1, f. 391.

Întrucât în primă instanță Judecătoria Sectorului 2 a reținut în sarcina angajatului firmei I.W.K. infracțiunea de luare de mită, hotărând condamnarea sa la 4 ani de închisoare cu drept de recurs, sursele Securității au fost instruite să-l contacteze din nou pe patron. Acțiunea, propusă de col. Alexandru Ștefan, a fost aprobată de gen.-mr. Stamatoiu Aristotel, șeful Direcției a III-a, și de col. Vasile Gheorghe, șeful Direcției a VI-a Cercetări Penale, apreciindu-se că inculpatul „nu a produs pagube economiei naționale, nu a cules și transmis date și informații”.

În timpul discuțiilor inițiate de surse, i s-a sugerat patronului firmei că, în schimbul virării sumei de 150.000 D.M.W., în urma recursului la Tribunalul municipiului București, inculpatul ar putea beneficia de o „ușurare” a situației juridice, suma respectivă urmând să acopere și unele „prejudicii” cauzate de activitatea acestuia. Patronul german s-a declarat de acord cu acest aranjament, astfel că cele 150.000 D.M.W. au fost virate în contul O.V.S.⁴⁹

În aprilie 1980 firma britanică „Imperial Chemical Industries” (I.C.I.) purta tratative cu I.C.E. Romagrimex pentru vânzarea a cca două milioane doze de „Estrumate” (un produs care mărea fertilitatea la animale. Întrucât valoarea contractului se ridica la cca cinci milioane de dolari S.U.A., iar Ministerul Agriculturii și Industriei Alimentare nu dispunea de valuta respectivă, reprezentantul I.C.I. din București, Colin Porter, la sugestia unei surse a Securității, a găsit o cale de rezolvare prin I.C.E. „Terra”, ca afacerea să se realizeze în ruble.

Partea română, sub pretextul că efectuarea tranzacției în ruble implică operațiuni suplimentare, a solicitat firmei I.C.I. un comision de 5%, plătit în dolari sau lire sterline⁵⁰. Solicitarea a fost acceptată și banii virăți în cont.

În septembrie 1980, o sursă a U.M. 0625/C.P., angajată a reprezentanței din București a firmei americane „Moody International”, obținuse informația că unele firme din S.U.A. se află în căutarea unor soluții de a depune o parte din veniturile realizate în alte țări, pentru a diminua impozitele ridicate percepute de fiscul american. Oamenii de afaceri americani își exprimaseră disponibilitatea de a depune la B.R.C.E. importante sume în valută, dacă ar fi posibil să obțină acte din care să rezulte că aceste sume au fost cheltuite în România.

Din verificările efectuate de ofițerii unității a reieșit că obținerea unor astfel de documente era posibilă, sub pretextul prestării unor servicii de către „Publicom”, Întreprinderea de Târguri și Expoziții, O.N.T. etc.

Pentru a da un plus de credibilitate acestor documente, sursa Securității a fost instruită să apeleze într-adevăr la unele servicii pe care întreprinderile menționate, dar costurile pe facturile înaintate firmelor urmau a fi majorate în raport cu interesele acestora.

Operațiunea a fost aprobată personal de șeful D.S.S., Tudor Postelnicu, și a început să se deruleze din 29 septembrie 1980, dar nu am identificat date cu privire la volumul comisioanelor percepute de sursa Securității.

Tot dorința unor parteneri externi de a eluda anumite prevederi ale legislației din țara de origine sau a celei din anumite spații economice s-a aflat și la originea

⁴⁹ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 14.975, vol. 1, f. 304.

⁵⁰ *Ibidem*, ff. 253-255.

operațiunii inițiate în aprilie 1981 cu un om de afaceri italian. Acesta, aflat în România ca reprezentant al firmei „La Puntimatic”, care cumpăra produse ale industriei siderurgice românești, a confiat unei surse a Securității faptul că era în căutarea unor soluții pentru a ocoli unele bariere impuse de Piața Comună care îi limitau volumul tranzacțiilor și, implicit, profiturile.

Prin rețeaua informativă, ofițerul acoperit „Barbu” și prin contactarea legendată, italianul a fost încurajat în tatonările sale, sugerându-i-se că, pe lângă mărirea volumului de afaceri al firmei, ar putea realiza importante câștiguri personale printr-o colaborare confidențială cu partea română.

Pentru realizarea intențiilor sale, cetățeanul italian a fost sfătuit să cumpere firma „Qinshin Enterpresis Limited” (Q.E.L.), înregistrată în orașul liber Hong Kong și să facă apoi demersurile necesare pentru a deschide la București un birou de reprezentanță. Acest birou urma să înlocuiască reprezentanța grupului de firme italiene „La Puntimatic”, pe care respectivul italian le coordona în calitate de co-proprietar și director.

În acest mod puteau fi ocolite o serie de bariere impuse în Piața Comună, cetățeanul italian obținând o mărire a volumului și varietății produselor pe care le cumpăra din România și având posibilitatea de a iniția operațiuni de compensații, cooperări, finanțări pe terțe piețe. În acest sens, omul de afaceri și-a deschis și un cont operativ la B.R.C.E.

Fiind sprijinit în toate demersurile sale de ofițerul acoperit „Barbu”, comerciantul italian a consimțit ca o parte din câștigurile realizate să le împartă cu partea română. În acest sens, a fost încheiat un protocol confidențial, partea română fiind reprezentată de un ofițer al U.M. 0625/C.P., prezentat sub numele de „Dan Călinescu” și legendat ca fiind jurist la Consiliul de Miniștri, cu atribuții pe linia avizării funcționării reprezentanțelor străine în țara noastră. Pentru a evita eventuale eschivări ale partenerului italian, toate operațiunile comerciale și financiare urmau a fi realizate prin B.R.C.E. de către ofițerul acoperit „Barbu”, acesta fiind angajat la reprezentanța Q.E.L. din București.

Fără a depista în arhive indicii clare asupra volumului comisioanelor încasate de U.M. 0625/C.P., acestea pot fi apreciate pentru primul an de funcționare a aranjamentului ca fiind cifrate undeva la 3-400.000 de dolari⁵¹. Pentru evaluarea amplitudinii acțiunii, trebuie precizat faptul că reprezentanța Q.E.L. a funcționat până la 31 decembrie 1986.

În septembrie 1982 U.M. 0625/C.P. obținuse informații din partea unei surse externe că firma Bayer A.G. Leverkusen din R.F.G. era dispusă să ofere un comision de 9% la volumul sumei de 4.145.777 D.M., care era datorată de ICE CHIMIMPORT, din contracte derulate în perioada 1980-1981.

Ofițerii unității au verificat la B.R.C.E., prin două surse de care dispuneau în interiorul băncii, situația acestor sume datorate. Informațiile obținute indicau faptul că, deja, aceste sume erau planificate pentru a fi plătite prioritar în perioada următoare.

⁵¹ Idem, vol. 8, f. 50.

Sursa externă a fost contactată și instruită să contacteze firma vest-germană pentru a comunica faptul că, prin posibilitățile de care dispune, a reușit să urgenteze plata datoriei în cauză, eșalonată în opt rate, contra comisionului stabilit.

Ca urmare, în contul O.V.S. a fost virată suma de 373.119 D.M., reprezentând comisionul de 9%. Sursele „Alexe” și „Mihnea”, din interiorul B.R.C.E., au fost recompensate cu 2.000, respectiv 1.500 de lei⁵².

Nu am identificat informații despre modul în care a fost recompensat cetățeanul străin care a furnizat informația primară asupra disponibilității firmei germane de a oferi comisionul respectiv.

Din gama de activități generatoare de valută nu lipseau nici mici escrocherii legate de acordarea vizelor de emigrare, în afară de cele acordate în cadrul acordurilor secrete încheiate cu Israelul și R.F.G. Edificator în acest sens este un raport al conducerii U.M. 0625/C.P. din 9 ianuarie 1984:

„Sursa «Dobre» a fost rugată de numita Dan Mirela să o sprijine în obținerea unei vize pentru a pleca definitiv din țară în Anglia. Verificând, am stabilit că Comisia de vize și pașapoarte îi aprobase cererea pe care o depusese în acest sens.

Pentru «sprijinul» acordat, rudele din străinătate ale celei în cauză au virat suma de 10.000 Sfr. în cont tranzitoriu C.P.”⁵³.

În ianuarie 1987 U.M. 0650 obține aprobarea gen. col. Vlad Iulian pentru inițierea acțiunii de aport valutar „Manfred”. Această acțiune avea la bază o informație obținută de sursa „Mihnea” cu privire la disponibilitatea unui cetățean străin, „Manfred”, de a ceda o cotă de 10% din comisioanele care i se plăteau de statul român în schimbul încasării acestora *cash*, la ghișeu, de la B.R.C.E. „Manfred” era folosit și plătit de statul român pentru intermedierea unor tranzacții ale întreprinderilor de comerț exterior „Industrialexportimport”, „Electroexportimport”, „Uzinexportimport” cu firmele italiene „La Nationale”, „Eurocar”, „Balzer”, „Cerpeli” și „Cio-Due”.

Sub pretextul acordării de sprijin pentru încasarea comisionului în numerar, sursa „Mihnea”, sprijinită de sursa „Coca”, a convenit cu „Manfred” ca procentul de 10% (150.000 \$) să fie virat la B.R.C.E., în contul tranzitoriu 4721423300-1/VB⁵⁴.

Pentru obținerea unor comisioane de la firmele occidentale, sursele și ofițerii angrenați în astfel de operațiuni se prevalau și de necunoașterea de către reprezentanții acestora a realităților din sistemul economic românesc. Astfel, erau invocate unele cheltuieli absolut normale în sistemul economic capitalist, marcat de o acerbă concurență, dar care erau cvasi-inexistente în sistemul economiei planificate. Un exemplu în acest sens îl reprezintă acțiunea „Akopol”, derulată de U.M. 0650 în februarie 1987.

Acțiunea a plecat de la faptul că, până în anul 1986, ICE „Prodexport” importa de la firma suedeză „Oljefabriker Karlshamms” unt de cacao pentru industria de ciocolată din România. În toamna anului 1986, suedezii au propus înlocuirea untului de cacao cu o grăsime vegetală hidrogenată, denumită „Akopol”, cu caracteristici similare, folosită pe plan internațional pentru fabricarea ciocolatei. Partea română a acceptat

⁵² Idem, vol. 1, f. 92.

⁵³ Idem, vol. 3, f. 3.

⁵⁴ Idem, vol. 8, f. 37.

propunerea, încheind un contract pentru importul a 470 tone „Akopol”, în valoare de 7.000.000 coroane suedeze.

După semnarea contractului, sursa „Sandu”, din legătura U.M. 0650, a negociat cu reprezentanții firmei suedeze, ridicând problema cheltuielilor de promovare a noului produs pe piața românească. În urma discuțiilor, suedezii s-au declarat de acord să suporte ei aceste presupuse cheltuieli, estimate de partea română la 2% din valoarea contractului⁵⁵. Ca urmare, firma suedeză a remis B.R.C.E. un cec în valoare de 139.950 coroane suedeze⁵⁶.

Arsenalul de mijloace și metode folosite de Securitate pentru obținerea unor sume în valută nu se limita doar la cele amintite anterior, specifice mai degrabă unor oameni de afaceri incorecți, ci cuprindea și operațiuni specifice serviciilor de informații.

În acest sens, poate fi menționată o operațiune derulată în 1987 în cadrul programului „Mercur”, derulat de Direcția a II-a Contrainformații economice. Concret, prin „măsurile speciale de control” a negocierilor derulate de I.C.E. „Mineralexportimport” cu mai multe firme occidentale (unele cu reprezentanțe la București) pentru achiziționarea unor blocuri carbonice necesare furnalului nr. 6 de la Combinatul Siderurgic Galați, s-a conturat posibilitatea unei operațiuni valutare speciale.

Mai exact, pe baza datelor cu privire la posibilitățile de reducere a prețului de ofertă de către fiecare firmă concurentă, obținute de Securitate prin măsuri specifice, a fost inițiat un joc operativ vizând dezinformarea firmelor aflate în competiție în scopul încheierii unui contract avantajos părții române.

În competiție pentru realizarea importului respectiv se înscrieseră și firma vest-germană „Sigri”, reprezentată în această afacere de oficiul din București al firmei elvețiene „Imkometal”. După primele runde de negocieri, pe baza unor analize comparative, partea română a avizat tehnic și comercial numai firma „Sigri” din R.F.G. În această situație, prin sursa „Elena”, s-a acționat asupra delegației firmei „Sigri”, plasându-se informația „confidențială” că toate firmele au rămas în competiție și trebuie să scadă prețul de ofertă la limita solicitată de partea română (convenită anterior cu sursa „Popa”, care ocupa o funcție de conducere la I.C.E. „Mineralimportexport”).

Întrucât ofițerii de securitate intraseră în posesia unor date referitoare la calculația internă a prețului întocmită de firma „Sigri”, beneficiul prevăzut, precum și cu privire la comisionul ce urma a fi perceput de firma „Imkometal” pentru derularea afacerii, au fost declanșate negocieri dure cu partea vest-germană. Deținând atuurile menționate, partea română a reușit să obțină, în final o reducere a prețului de ofertă cu 3.000.000 D.M.W.

În plus, sub pretextul acordării contractului de import în mod „preferențial” firmei „Sigri”, sursele Securității au negociat și acordarea unui comision în valoare de 40.000 dolari, sumă considerată aport valutar special.

⁵⁵ Este posibil ca suedezii să fi știut foarte bine că astfel de cheltuieli, într-o economie planificată, erau inexistente, dar să fi acceptat să se lase „jumuliți” pentru a putea încheia și derula respectivul contract.

⁵⁶ *Ibidem*, f. 46.

Un mecanism mai complex a fost gândit și în cazul operațiunii „Lira 2”, derulată în colaborare de U.M. 0544, U.M. 0107 și U.M. 0650 în prima parte a anului 1987. La acea vreme, societatea „ARCOM” avea nevoie pentru plata salariilor muncitorilor care lucrau pe șantierul său din Egipt de suma de 3.000.000 lire egiptene. Întrucât B.R.C.E. nu putea transfera echivalentul în dolari al acestei sume la paritatea de 1 dolar S.U.A. – 1,373 lire egiptene, M.C.E.C.E.I. a aprobat ca o parte din exportul de ciment realizat de I.C.E. Vitrocim-Forexim, prin firmele „Crescent”, din Cipru, și „Al Ghanin and Al Qoutub” să fie plătite direct în Egipt, la dispoziția ARCOM, la o paritate îmbunătățită de 1 dolar S.U.A. – 1,50 lire egiptene.

În urma măsurilor specifice întreprinse ulterior perfectării operațiunii, cele două firme au fost determinate să accepte plata unei bonificații bancare confidențiale de circa 0,30 lire egiptene pentru fiecare dolar S.U.A., ceea ce, la nivelul sumei necesitate de ARCOM, reprezenta circa 200.000 dolari S.U.A.

Acțiunea a fost derulată prin sursele „Mecena” și „Albu”, în trei tranșe, primele două în valoare de câte 80.000 dolari, iar ultima în valoare de 40.000 dolari. Sumele au fost încasate prin transfer bancar în contul special nr. 47.21.427.300 – 2 de la B.R.C.E.⁵⁷

Operațiunile de supra-facturare nu lipseau nici ele din portofoliul de afaceri al Securității. Astfel, în 1987 a fost inițiată operațiunea „Factura”, care consta în recuperarea unei părți a comisionului pe care o importantă firmă suedeză de mobilier îl acorda I.C.E. „Tehnoforestexport”. Exportul anual de mobilier românesc către respectiva firmă se cifra la cca 20 milioane dolari S.U.A., iar unele loturi de mobilier erau suprafacturate, în baza unui protocol prin care partea suedeză se obliga să plătească, eșalonat, un comision confidențial de 0,50% din valoarea totală a suprafacturărilor. Suma obținută în plus prin suprafacturare era evidențiată separat în contabilitatea I.C.E. „Tehnoforestexport”, iar aceasta transfera, periodic, echivalentul a 0,25% în contul special A.V.S. O imagine asupra dimensiunii suprafacturării poate fi obținută din faptul că aportul valutar anual era estimat la circa 200.000 dolari S.U.A.

Concluzii

Operațiunile valutare speciale efectuate de Securitate au reprezentat, fără îndoială, nu doar un capitol foarte puțin cunoscut al activității acestei instituții, ci și unul extrem de controversat și cu numeroase consecințe în perioada de după dispariția regimului comunist.

Una dintre primele diatribe la adresa acestei activități a venit, oarecum paradoxal, chiar de la fostul șef la D.S.S., Iulian Vlad. Acesta, într-o declarație formulată în 31 martie 1990, pe când se afla în închisoare, și ulterior retractată, menționa:

„Multe prejucții i s-au adus muncii de securitate, prestigiului instituției și chiar bunului renume al țării de către așa-zisa activitate de aport valutar pe care o realizau cu prioritate unitățile externe U.M. 0544 și U.M. 0195, precum și U.M. 0650 din Securitatea internă. În afară de faptul că sumele respective de cele mai multe ori reprezentau o câțime din prețul de vânzare a mărfurilor și pe care statul oricum le-ar fi încasat în condițiile unor negocieri corecte, ofițerii de securitate trebuiau să intre în tot

⁵⁷ *Ibidem*, f. 376.

felul de combinații cu străinii, nu de puține ori compromițătoare, iar controlul activității lor și al valutei nu era sigur. Tot atât de rău era și faptul că unitățile respective fuseseră într-o bună măsură deturnate de la misiunile pentru care au fost create și care erau utile țării.

Cu toate încercările pe care le-am făcut de a scoate din preocupările Securității această sarcină sau măcar de a o reduce substanțial, nu am reușit. Dimpotrivă, Postelnicu a ridicat-o la rangul de atribuție prioritară pentru îndeplinirea căreia trebuia să-și aducă contribuția întregul aparat”⁵⁸.

Făcând abstracție de împrejurările în care au fost formulate aceste aprecieri, considerăm că, în mare parte⁵⁹, acestea sunt corecte. În opinia noastră, răul făcut de acest tip de operațiuni poate fi cuantificat pe două paliere: deteriorarea imaginii mediului de afaceri din România în anii ’80, când, practic, „sursele” Securității dijmuiău aproape orice afacere, solicitând fel de fel de „comisioane” pentru a-și îndeplini atribuțiile de serviciu, și contribuția esențială a acestor practici și a oamenilor respectivi la explozia corupției în România post-decembristă.

Fără îndoială că o preocupare a conducerii Securității pentru o salvare a aparențelor a existat, dar, trebuie spus, rezultatele au fost minime. O dovadă în acest sens o reprezintă o rezoluție pusă de șeful compartimentului A.V.S. din U.M. 0544, maiorul Eftimie Gelu, pe raportul privind inițierea acțiunii „Murmansk”, din 12 februarie 1988:

„Propunem a se aproba, dar să se manifeste multă grijă, deoarece problema de aport valutar va fi tratată de aceeași persoană care a încheiat și contractul, putându-se acredita ideea, față de partener, a «coruptibilității» unor persoane române din rețeaua de comerț exterior. Ar fi de dorit să se interpună, sub o legendă plauzibilă, o altă persoană”⁶⁰.

Cât de „plauzibile” erau aceste legende, chiar și atunci când erau folosite, pentru oameni de afaceri cu experiență sau pentru firmele mari din a căror organigramă nu lipseau (și nu lipsesc!) departamente proprii de protecție a informațiilor și de verificare contrainformativă a angajaților? Fără îndoială că, în multe cazuri, gradul de corupție și de coruptibilitate a angajaților din comerțul exterior sau din sistemul bancar românesc era perceput la adevărata sa dimensiune de către partenerii externi.

De asemenea, nici implicarea serviciilor secrete românești în multe din acțiunile valutare speciale nu mai reprezenta o taină pentru omologii din străinătate, cel mai bun exemplu în acest sens fiind cel al acordurilor secrete de emigrare a minoritarilor de etnie germană și evreiască⁶¹.

⁵⁸ Documentul este publicat de Cristian Troncotă, *Duplicatarii. O istorie a Serviciilor de Informații și Securitate ale regimului comunist din România*, București, Editura Elion, 2003, pp. 218-219.

⁵⁹ Avem unele rezerve asupra faptului că unele sume ar fi intrat „oricum” în bugetul statului, în urma unor „negocieri corecte”.

⁶⁰ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 14.975, vol. 9, f. 24.

⁶¹ Florian Banu, Luminița Banu, Florica Dobre, Laura Stancu (eds.), *Acțiunea „Recuperarea”. Securitatea și emigrarea germanilor din România (1962-1989)*, București, Editura Enciclopedică, 2011, *passim*.

Pe de altă parte, implicarea unor persoane din sistemul comerțului exterior și din cel financiar, precum și a unor ofițeri de securitate în operațiuni valutare mai mult sau mai puțin ilicite a dus, în timp, la o adevărată specializare a acestora și la crearea unei vaste rețele de relații speciale, atât în țară, cât și în străinătate. Aceste rețele au acționat la adevăratul lor potențial după prăbușirea regimului comunist, când restricțiile și controlul centralizat au dispărut.

Rezultatele concrete nu au întârziat să apară, înregistrându-se, în perioada post-decembristă, o adevărată explozie de afaceri dubioase, crahuri bancare mai mult sau mai puțin simulate, contrabandă și trafic de produse speciale, toate materializate în emergența unor averi fabuloase a unei clase de îmbogățiți „de tranziție”, cu puternice conexiuni în lumea politică.

Deși aceste probleme au fost abordate în presă, dar și în volume de sine stătătoare, cel mai adesea pe un ton violent, adesea melodramatic, fostele cadre ale Securității fiind acuzate de toate relele sistemului capitalist pe cale de re-construire, o abordare *sine ira et studio* a problemei ne face să afirmăm, aidoma lui Stalin când vorbea de reconfigurarea Europei postbelice, că altfel nici nu putea fi. La o analiză rece a contextului imediat post-revoluționar, reiese cu pregnanță faptul că acești oameni nu puteau să nu se folosească de cunoștințele lor tehnice și de contactele personale de care dispuneau pentru a trage „un ce folos”, după expresia conului Leonida!

În împrejurările tulburi în care se năștea un sistem bazat, în primul rând, pe maximizarea profitului, erau dispuși foștii ofițeri de securitate și oamenii lor din economia națională să facă, de bunăvoie, un pas în spate? Neobligați de voința politică, își permiteau ei să abandoneze pozițiile privilegiate de putere pe care le dețineau, lăsând oportunitățile de afaceri la îndemâna altor persoane și, eventual, să se pună la dispoziția justiției pentru a fi judecați pentru ce au făcut, bun sau rău? Credem că răspunsul vine de la sine, nefiind în firea omului să renunțe la privilegiu și putere (politică, financiară, economică) fără a fi constrâns de un factor exterior.

Pe de altă parte, nu trebuie să credem că serviciile de informații ale regimului comunist, odată reformate și intrate în regulile regimului democratic, au abandonat practicile de tip O.V.S. De altfel, deși opinia publică se inflamează, în general, când vine vorba de implicarea serviciilor secrete în lumea afacerilor, specialiștii domeniului știu foarte bine că nu există, practic, un astfel de serviciu care să nu dețină firme de acoperire⁶², să nu efectueze tranzacții bursiere sau să nu se implice în traficul internațional cu diverse produse speciale.

În ceea ce privește actualele servicii de informații ale României, este suficient să amintim faptul că, potrivit art. 21, al. 1 din Legea nr. 1/1998 privind organizarea și funcționarea Serviciului de Informații Externe, cu modificările și adăugirile ulterioare, „fondurile necesare pentru desfășurarea activității Serviciului de Informații Externe se asigură de la bugetul de stat și din surse extrabugetare”. Aliniatul 11 al aceluiași articol

⁶² Tradiția firmelor de „import-export” ca acoperire pentru serviciile de informații pare a fi fost inaugurată în 1910 de Sir Mansfield Cumming, care a creat pentru proaspăt înființatul MI6 o adresă de acoperire: „Messrs Rasen, Falcon Ltd., Box 400, General Post Office, London” – firmă de expediții și export – Keith Jeffery, *MI6. The History of the Secret Intelligence Service. 1909-1949*, London-Berlin-New-York-Sydney, Bloomsbury, 2011, p. 17.

aduce și lămuririle necesare: „Serviciul de Informații Externe primește și administrează bunuri proprietate publică și privată a statului, putând să le închirieze în funcție de regimul lor juridic, reținând o cotă parte de 50% din valoarea chiriei, și desfășoară, în condițiile legii, activități cu caracter economic. Veniturile astfel obținute vor fi utilizate integral pentru finanțarea cheltuielilor materiale și de capital, iar disponibilul rămas la sfârșitul anului va fi reportat în anul următor și va fi folosit cu aceeași destinație”.

Cum se împacă aceste prevederi cu cele ale art. 9, al. 2 („activitatea Serviciului de Informații Externe are caracter de secret de stat”), ale art. 10, al. 2 („sursele de informare, metodele și mijloacele de muncă nu pot fi dezvăluite față de nimeni și în nici o împrejurare”) și ale art. 19, al. 1 („Personalul Serviciului de Informații Externe își desfășoară activitatea deschis sau acoperit, în raport cu nevoile de realizare a siguranței naționale”)?

Dacă Securitatea efectua O.V.S. în condițiile unei economii etatizate, cu o planificare riguroasă, cum se descurcă azi serviciile de informații într-o economie bazată pe competiție, unde concurența este acerbă iar regulile pieței sunt nemiloase? Cine veghează asupra unor posibile conflicte de interese, cum ar fi, de exemplu, dacă nu cumva o entitate economică a unui astfel de serviciu nu-și elimină concurenții, folosindu-se de ofițeri acoperiți infiltrați sau de informațiile confidențiale obținute prin mijloace specifice? Cine împiedică o astfel de entitate să „sufle” contractele rivalilor, dispunând de surse recrutate dintre angajații respectivilor rivali, surse care „nu pot fi dezvăluite față de nimeni și în nici o împrejurare”? Cum își exercită atribuțiile instituțiilor de control economico-financiar, precum Garda Financiară sau Curtea de Conturi, în condițiile în care „activitatea Serviciului de Informații Externe are caracter de secret de stat”?

Așadar, operațiunile valutare ale Securității, fără a reprezenta niște practici exotice pentru un serviciu secret, au produs iritare în rândul conducerii multor unități economice, prin concurența neloyală a unor întreprinderi de tip I.C.E. „Dunărea” și prin imixtiunea ofițerilor specializați. Totodată, sumele în valută obținute nu au justificat, în opinia noastră, deteriorarea accentuată a imaginii mediului de afaceri, tot mai mulți parteneri externi fiind convingși că în România nu poți face afaceri decât în schimbul unor „comisioane” oferite persoanelor aflate în funcții-cheie. În plus, apetitul pentru sumele uriașe de valută pe care le mânuiau a creat în rândul ofițerilor de securitate suficiente semne de întrebare cu privire la posibilitatea recrutării acestora de către adversari.

După 1990 această percepție a fost translată asupra tuturor contractelor cu statul român și asupra operațiunilor de privatizare, cu deosebirea majoră că, de această dată, „comisioanele” acordate în schimbul contractelor oneroase au ajuns integral în buzunare private, iar statul s-a ales doar cu pagube incommensurabile.

Se dovedește astfel, încă o dată, că istoria, dincolo de aparentele „ruperi de ritm”, se construiește pe permanente, pe continuități, pe o evoluție a „duratei lungi”. Așa se explică și faptul că Securitatea, o instituție funciar anti-capitalistă și anti-imperialistă, a fost cea care a generat și a format, încă înainte de prăbușirea regimului comunist, o nouă generație de „capitaliști”, pe deplin capabilă să preia controlul asupra mecanismelor economiei planificate și să le restructureze (în folos propriu, cum altfel?) spre economia de piață.

În 1990, când puțini români (mai) știau ce este acela un cont sau un cec bancar, un grup restrâns de ofițeri de securitate și sursele lor din întreprinderile de comerț exterior și din sistemul bancar dispuneau de o cunoaștere rafinată a tuturor mecanismelor economico-financiare și a tuturor „jongleriilor” permise sau tolerate de „piața liberă”. Firmele *off-shore*, „spălarea de bani”, supra-facturarea, „comisioanele confidențiale”, returnarea TVA erau lucruri mai mult decât familiare pentru acești noi „oameni de afaceri”. Rezultatele activității acestora nu au întârziat să apară și ele sunt vizibile până astăzi⁶³. Altfel nici nu putea fi!

⁶³ Încercările presei și ale altor persoane de a dezlega misterul operațiunilor valutare ale Securității au eșuat constant, fiind, din start, dirijate pe piste false. Astfel, după 1990 au fost publicate în presă nenumărate articole, care de care mai senzaționale, despre așa-numitele conturi ale lui Ceaușescu – Bogdan Coste, *Banii lui Ceaușescu există!*, în „România Liberă”, 16 iulie 1992; Mircea Florin Șandru, *Conturile lui Ceaușescu există!* în „Tineretul liber”, 16 iulie 1992; Liviu Turcu, *Banii lui Ceaușescu în mâna mafiei politice*, în „Evenimentul Zilei”, 8 septembrie 1992, idem, *Este deconspirat primul cont secret al lui Ceaușescu, contul 567-273-60 M*, în *loc. cit.*, 17, 18 și 19 septembrie 1992; idem, *Domnul Mișu Negrițoiu a lucrat ca ofițer al serviciului de informații externe, al serviciului de contraspionaj extern și al Direcției de contraspionaj economic*, în *loc. cit.*, 13 ianuarie 1993; Petre Mihai Băcanu, *Conturile Securității*, în „România Liberă”, 6 august 1994; idem, *Conturile O.V. 78*, în *loc. cit.*, 9 august 1994, idem, *Lista conturilor Securității*, în *loc. cit.*, 10, 11, 12 august 1994; Bogdan Ficeac, *Conturile Securității*, în „România Liberă”, 19 februarie 1996; Șerban Stoica, *Potrivit unui comentariu difuzat de BBC, Ceaușescu a depus în băncile elvețiene aur în valoare de 300 milioane de dolari*, în „Evenimentul Zilei”, 13 noiembrie 1996. În ciuda trecerii timpului, publicul nu a aflat mare lucru despre mecanismele reale folosite în operațiunile valutare speciale, interesul fiind focalizat tot spre celebrele conturi. O dovadă în acest sens este și faptul că anunțul făcut de Mircea Ursache, președintele Autorității pentru Valorificarea Activelor Statului (AVAS), în septembrie 2009, că va desecretiza arhivele fostei Bănci Române de Comerț Exterior, denumită de presă „banca Securității și a P.C.R.”, a stârnit un acut interes – Ondine Gherghuț, *Conturile Securității vor fi desecretizate*, în „România Liberă”, 23 septembrie 2009.

Alina ILINCA
Liviu Marius BEJENARU

REGIZORII DE CULISE. ȘEFII SERVICIULUI „D” (DEZINFORMARE) DIN CADRUL SECURITĂȚII

SECRET PLANS.
THE LEADERS OF THE SECURITATE’S “D” SERVICE FOR MISINFORMING

Performed since ancient times and known in literature as “deception action” or “dezinformația” (word of Russian origins), the action of misinforming implies the publication of false news, which will serve as psychological bait. The present paper outlines the misinforming actions initiated by the Securitate’s Service “D” in Western countries during the communist regime, putting emphasis on the biographies of the leaders. Although at the beginning the actions of misinforming were relatively successful, the requirements of the communist regime that the officers of “D” Service should carry out the tasks as “professional revolutionaries in a particular field” and supporters of the Party policy, led to the endangerment of misinforming actions and the unveiling of the agents sent abroad, resulting in ineffective actions.

Etichete: dezinformare, regim comunist, Securitate, Serviciul „D”, șefii Serviciului „D”.

Keywords: misinforming, communist regime, Securitate, Service “D”, the leaders of the Service “D”

În timpul Războiului Rece, conflictul politic dintre regimurile comuniste și cele democratice a îmbrăcat diferite forme, cea mai răspândită fiind culegerea de informații despre partea adversă. Totuși, după cum afirma defectorul Ladislav Bittman, care în intervalul 1954-1968 a lucrat în Departamentul 8 (Dezinformare) din cadrul serviciului de securitate cehoslovac, fiind și adjunct al acestui departament pentru o perioadă de doi ani (1964-1966), „mulți nu-și dau seama că activitățile de spionaj includ nu numai culegerea de informații secrete, ci și răspândirea unor informații false sau a unor informații pe jumătate adevărate, menite să inducă în eroare și să deruteze pe dușman”¹.

Ca parte a activității de informații, noțiunea de dezinformare, cunoscută în literatura de specialitate sub denumirea de *deception action* sau mult mai răspândită *dezinformația* (provenită din limba rusă) constă în publicarea de știri false, ce vor servi ca momeală psihologică. Situație asemănătoare, așa cum afirmă unii autori, cu cea în care prestidigitatorul atrage atenția asupra mâinii drepte pentru a acoperi ceea ce face cu mâna stângă².

Alături de propagandă, dezinformarea face parte din metodele războiului secret și constituie o armă de primă importanță a războiului psihologic. Cu toate că principiile de bază ale războiului psihologic sunt tot atât de vechi ca și războiul propriu-zis, folosirea psihologiei ca armă sub formele ei cele mai complexe aparține secolului XX. A

¹ Ladislav Bittman, *Jocul disimulării*, în ACNSAS, fond Bibliotecă, nr. inv. 4815, f. 5.

² Bernard Raquin, *Marile manipulări din epoca modernă*, București, Pro Editură și Tipografie, 2007, p. 16.

rezultat astfel o amplificare a necesității informării asupra forței adversarului, precum și a camuflării propriilor forțe, în special prin derutare asupra punctelor tari sau slabe și a eventualelor intenții³.

Până la sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial, dezinformarea ca metodă era folosită în principal în activitatea de contraspionaj, ulterior înregistrându-se o lărgire semnificativă, atât a conceptului, cât și a domeniului de utilizare a acesteia. Astfel, în 1945, raportul oficial redactat de unitatea specializată a serviciului de informații britanic considera dezinformarea ca un atribut al contraspionajului în activitatea de controlare a agenților unui serviciu străin advers, activitate în care „ceea ce contează este jocul”⁴. La rândul lor, experții americani în acest domeniu precizau într-un document elaborat în 1963: „Dezinformarea nu este o minciună de dragul minciunii. Ea trebuie să fie un mijloc subtil pentru determinarea unui guvern să facă ceea ce dorim noi ori pentru împiedicarea lui să acționeze într-un mod ostil”⁵. Această proiecție a puterii în relațiile dintre cele două sisteme, democratic și comunist din timpul Războiului Rece, a făcut ca lupta în planul dezinformării și imagologiei să aibă urmări asupra derulării scenariilor geopolitice, a modului de acțiune a statelor în relațiile internaționale⁶. A rezultat o extindere a activității serviciilor de informații și, implicit, a acțiunilor lor de propagandă și dezinformare într-o sferă foarte largă de noi domenii, operațiile putând avea o nuanță economică, politică, militară, contrainformativă sau chiar științifică⁷.

În activitatea CIA, dezinformarea a devenit un procedeu frecvent întrebuițat în așa numitele „acțiuni politice” sau „acoperite”⁸, iar serviciile secrete britanice folosesc pentru genul acesta de acțiuni noțiunea de acțiune politică specială ce vizează formele de influențare a politicii prin intermediul ideilor⁹.

Dezinformarea a fost atât de apreciată de către sovietici, încât, în 1957, aceștia au creat un serviciu special în acest scop, Departamentul „D” din cadrul Direcției I a KGB și care avea legătură directă cu Prezidiul Sovietului Suprem al Uniunii Sovietice. În concepția sovieticilor, dezinformarea reprezenta „o falsificare premeditată și elaborată a unor date, prin care se urmărește un scop precis”. Pentru creșterea eficienței și credibilității era „necesar ca informațiile false să fie judicios combinate cu date reale, chiar cu riscul de a dezvălui unele secrete minore. Numai așa se poate câștiga mai mult, iar obiectivul unei dezinformări poate fi atins”¹⁰.

Potrivit experților americani, în anii '80, în aparatul specializat de dezinformare al sovieticilor lucrau circa 15-20.000 de cadre și angajați, cu un buget de aproape 4

³ *Mașinațiuni din umbră*, București, Serviciul Editorial și Cinematografic, 1982, p. 3.

⁴ *Ibidem*, p. 4.

⁵ *Ibidem*.

⁶ Constantin Hlihor, *Geopolitică și geostrategie în analiza relațiilor internaționale*, București, Editura Universității de Apărare „Carol I”, 2005, p. 84.

⁷ Ladislav Bitman, *op. cit.*, f. 35; *Dezinformarea armă de război. Texte de bază prezentate de Vladimir Volkoff*, București, Editura Incitatus, f. a., p. 91.

⁸ *Mașinațiuni din umbră...*, p. 4.

⁹ Abram N. Shulsky, Gary J. Schmitt, *Războiul tăcut. Introducere în universul informațiilor secrete*, Iași, Polirom, 2008, p. 125.

¹⁰ *Aprecieri americane privind acțiunile de dezinformare ale sovieticilor*, în ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 11512, vol. 180, f. 193.

miliarde de dolari, principalul său scop fiind „influențarea în favoarea URSS a unor decizii occidentale în domeniul politic, militar, economic și tehnico-științific”¹¹.

Șeful Departamentului „D” era generalul Ivan Ivanovici Agaianț. După cum îl descria în cartea sa de memorii *Jocul disimulării* Ladislav Bittman, cu prilejul unui schimb de experiență cu omologii sovietici ținut la Praga în 1965, „generalul Agaianț, un armean înalt și subțire, cu o mustață cenușie, nu semăna deloc cu un revoluționar comunist. Bine îmbrăcat și instruit în maniera unui vechi aristocrat, el părea mai degrabă un personaj dintr-un roman de Tolstoi decât unul dintre cei mai importanți intriganți ai lumii. Ore întregi îți putea vorbi despre literatura rusă clasică și despre pictorii ruși, admirându-le realismul descriptiv. Numai în două rânduri și-a exprimat nemulțumirea. Pleiada fetelor din cabaretul *Alhambra* din Praga și expozițiile pictorilor suprarealiști moderni l-au făcut să afirme că atmosfera pragheză a devenit prea liberală și că decadența din Vest s-a infiltrat în cultura socialistă din Cehoslovacia”¹². În 1970, generalului Agaianț, care decedase, i-a urmat la conducerea departamentului adjunctul său, Serghei Alexandrovici Kondracev¹³.

În 1968, Departamentul „D” din cadrul Direcției I din KGB a fost transformat în Departamentul „A”, nefiind vorba de o simplă schimbare de denumire, ci de atribuirea unor noi sarcini în contextul contracarării metodelor „subversiunii ideologice”, definită de către propaganda comunistă drept încercările puterilor occidentale de a slăbi unitatea lagărului socialist prin idei străine și ostile marxism-leninismului. După cum remarca Bittman, „de la forță și violență, pretindeau propagandiștii, Occidentul a trecut la lupta ideologică, dar scopul lor a rămas unul și același: să creeze fisuri din ce în ce mai adânci în interior, astfel încât să se ajungă la revenirea capitalismului. Teoria subversiunii ideologice contracara teoria coexistenței pașnice între Est și Vest. Orice încercare, făcută fără o anumită aprobare, din partea intelectualilor, studenților, artiștilor sau gazetarilor occidentali de a stabili un contact strâns cu partenerii lor din Est era imediat condamnată de către Partid ca o dovadă de construire a unor punți sub influența dominante a Vestului, și, în consecință, ca o parte din operația plănuită și condusă cu grijă, de subminare a socialismului din Europa de Est”. Ca urmare, în toate țările comuniste din Europa de Est au fost create structuri ale serviciilor de informații însărcinate cu dezinformarea Occidentului, „operațiunile speciale devenind o parte integrantă a muncii de zi cu zi”, iar „jocurile secrete și intrigile dintre națiuni au intrat într-o nouă eră odată cu crearea unui aparat organizat specializat în difuzarea sistematică a dezinformării, în propaganda neagră și în operațiuni de intimidare”, un „element de distorsiune introdus în mod conștient și elaborat, având darul de a modifica întregul circuit natural al informației prin lume”¹⁴.

Decizia de a crea departamente însărcinate cu dezinformarea în interiorul serviciilor de securitate ale blocului sovietic a fost luată ținându-se cont de faptul că operațiunile speciale puteau beneficia de o coordonare sporită¹⁵. Alături de

¹¹ *Ibidem*.

¹² Ladislav Bitman, *op. cit.*, f. 158.

¹³ *Dezinformarea armă de război...*, p. 14.

¹⁴ Ladislav Bitman, *op. cit.*, f. 33; *Dezinformarea armă de război...*, p. 90.

¹⁵ Ladislav Bitman, *op. cit.*, f. 33.

dezinformare, serviciile de securitate ale blocului sovietic puteau pătrunde în aria relațiilor internaționale și prin intermediul propagandei negre, care includea operațiuni ce aveau menirea să ascundă sursa lor comunistă sau serviciul secret ca inițiator, precum și prin intermediul operațiunilor de influență, care încercau să slăbească forța dușmanului din interior¹⁶.

Potrivit lui Bittman, departamentele ce răspundeau de dezinformare aveau următoarele sarcini: 1) să coordoneze crearea și introducerea operațiunilor speciale sugerate de departamentele operative și să mențină calitatea acestor operațiuni; 2) să formuleze sugestii cu privire la operațiunile speciale și să le coreleze cu departamentele teritoriale; 3) să administreze activitățile de instruire în cadrul aparatului de informații, astfel încât operațiunile speciale să poată deveni trăsătura activităților cotidiene; 4) să analizeze, evalueze și să facă rapoarte cu privire la toate operațiunile speciale duse la bun sfârșit¹⁷.

Genul acesta de acțiuni oferea celor care se ocupau de punerea lor în scenă posibilitatea efectuării unei munci de imaginație desfășurată la un înalt nivel, spre deosebire de acțiunile cotidiene stereotipe ale departamentelor operative, care erau implicate în activități tradiționale de recrutare și dirijare a agenților. Riscul ce decurgea din desfășurarea acestui gen de operații era acela că activitatea necontrolată în sfera relațiilor internaționale, realizată cu ajutorul operațiunilor de război psihologic, aducea după sine pericolul ca serviciul de informații să meargă prea departe și să-și stabilească propria sa politică¹⁸.

În opinia lui Bittman, o zi de muncă în această fabrică de dezinformare însuma studiu, analiză, discuții, întâlniri între factorii de decizie, precum și multă hârțogăraie birocratică, principalul obiectiv fiind acela de a depista și analiza slăbiciunile inamicului, de a-i măsura eșecurile și greșelile pentru a le exploata. Această activitate semăna cu cea a unui doctor, care îi câștigă încrederea pacientului, dar care îi prelungeste boala și o agravează în loc să o vindece¹⁹.

Prima sursă de idei în realizarea unei teme de dezinformare o reprezentau rapoartele informative din străinătate. La acestea se adăugau aspectele de culise, care erau obținute prin rapoarte ale ambasadelor și consulatelor din străinătate, materialele confidențiale ale corespondenților agențiilor de presă, misiunilor sau oficiilor de turism. Erau avute, de asemenea, în vedere publicațiile străine (cărți, ziare, buletine), care ofereau ingredientele necesare temelor de dezinformare²⁰.

Sugestiile care veneau de la nucleele din străinătate erau supuse unei cercetări amănunțite, pentru a se vedea dacă pe baza lor se poate întocmi o temă de dezinformare care să fie credibilă. În general, erau admise numai sugestiile a căror concepție corespundea planurilor pe termen lung ale regimului comunist și ale căror

¹⁶ *Ibidem*, f. 20.

¹⁷ *Ibidem*, f. 130.

¹⁸ *Ibidem*, f. 9.

¹⁹ *Ibidem*, f. 131.

²⁰ *Ibidem*.

rezultate erau predictibil pozitive. Propunerea astfel selectată era supusă spre aprobare șefului serviciului de informații²¹.

În privința României comuniste, după cum afirma Bittman, „tendențele românești către o politică externă independentă au dus la o răcire a relațiilor între serviciul român de securitate, pe de o parte, și celelalte servicii din blocul sovietic, pe de altă parte, degenerând în contacte oficiale, formale, dar neproductive”²². Cu toate acestea, ar fi greșit să fim de acord cu afirmația lui Larry Watts, conform căreia Securitatea nu a creat un astfel de departament de dezinformare, nici nu a dispus de personalul sau resursele necesare pentru a face acest lucru²³ sau că mult reclamatele eforturi ale României de a manipula opinia publică occidentală s-au limitat la promovarea cultului personalității lui Nicolae Ceaușescu, desfășurate de birourile din cadrul fiecărei direcții a Securității²⁴. În viziunea aceluiași defector cehoslovac, pentru perioada când acesta s-a aflat în conducerea Departamentului 8 din cadrul StB, atenția Securității era „îndreptată împotriva Europei de Vest, cu excepționale condiții favorabile de operare în Franța”²⁵.

La 6 aprilie 1968, prin Hotărârea Consiliului de Miniștri nr. 715 era prevăzut în structura organizatorică a aparatului Consiliului Securității Statului „Serviciul D – dezinformarea serviciilor de spionaj străine”²⁶. Alte obiective urmărite erau „derutarea serviciilor de spionaj și contraspionaj străine asupra activității organelor de securitate, precum și asupra metodelor și mijloacelor folosite în munca de securitate”, și „contracararea acțiunilor ostile statului nostru întreprinse de unele cercuri politico-economice sau elemente dușmănoase din străinătate, precum și acelora întreprinse de organizațiile reacționare ale emigrației române”²⁷. Rațiunea pentru care Securitatea recurgea la dezinformare era următoarea: „În lupta împotriva serviciilor de spionaj, a unor cercuri reacționare din străinătate și a elementelor ostile din interior, aparatul de securitate întreprinde o serie de măsuri ofensive, menite de a induce în eroare dușmanul cu privire la secretele de stat ale țării, la planurile, acțiunile și metodele de muncă proprii. Asemenea măsuri determină dușmanul să-și dezvăluie intențiile, creându-se astfel condiții mai bune pentru prevenirea, descoperirea și lichidarea acțiunilor sale. Una din măsurile ofensive menite a induce în eroare cadrele și agenții serviciilor de spionaj, precum și alte elemente care desfășoară acțiuni contra securității statului o reprezintă activitatea de dezinformare”²⁸. Faptul că înființarea Serviciului Dezinformare din România comunistă a avut loc în același an în care Departamentul „D” din cadrul Direcției I din KGB a fost transformat în Departamentul „A”, nu reprezenta o coincidență, ci ținea de atribuirea noilor sarcini în contextul contracarării metodelor

²¹ *Ibidem*.

²² *Ibidem*, f. 149.

²³ Larry L. Watts, *Ferește-mă Doamne de prieteni... Războiul clandestin al blocului sovietic cu România*, București, Editura Rao, 2011, p. 319.

²⁴ *Ibidem*, p. 320.

²⁵ Ladislav Bitman, *op. cit.*, f. 149.

²⁶ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 88, vol. 4, f. 101.

²⁷ Idem, dosar nr. 3625, vol. 5, f. 181.

²⁸ Ministerul de Interne, *Bazele muncii de securitate. Manual*, ediția a II-a, București, 1974, p. 156. Mulțumim și pe această cale colegului Florian Banu, care ne-a semnalat existența acestei lucrări.

„subversiunii ideologice”, în condițiile prilejuite de apariția în mediul internațional a coexistenței pașnice²⁹.

Primul șef al acestui serviciu a fost locotenent-colonelul Mihail Bozianu (aprilie 1968-15 ianuarie 1971). I-au urmat apoi în funcție generalul-maior Mihai Ilie (decembrie 1971-aprilie 1977), generalul-maior Dumitru Borșan (mai 1977-iulie 1981), colonelul Ioan Toma (august 1981-octombrie 1986), sfârșitul regimului comunist găsindu-l la conducerea serviciului pe colonelul Dumitru Tatu.

Noua orientare ținea cont și de caracterul schimbărilor survenite după anul 1965 în cadrul Securității, aceasta cunoscând ample transformări structurale și organizatorice, o nouă politică în domeniul selecționării și pregătirii cadrelor, noi regulamente și ordine privind activitatea de informații. La începuturile regimului comunist și ale Securității, dezinformarea agenților străini sau recrutarea sub un steag străin se dovedeau mult prea rafinate pentru a le fi la îndemână unor ofițeri lipsiți de cultură generală și chiar profesională³⁰ și, chiar dacă ele nu au lipsit, constituiau mai mult o excepție³¹. Cerințele care trebuiau să le îndeplinească acum ofițerii care răspundeau de activitățile de dezinformare, influență și contrapropagandă erau similare cu cele ale omologilor lor din celelalte țări socialiste.

În primul rând, cunoașterea limbilor străine, de circulație internațională, reprezenta o condiție fără de care ofițerul care munca pe profil „D” nu-și putea îndeplini sarcinile din ordinul de misiune. Din acest punct de vedere, șefii Serviciului „D” din cadrul Securității nu au făcut excepție. Ca limbi străine cunoscute, dosarele de cadre ale celor cinci ofițeri menționau engleza și franceza în cazul lui Bozianu și Mihai Ilie, engleza în cazul lui Borșan (deși în dosarul său de cadre se menționează și faptul că, trimis pentru prima dată la post în exterior la Tokio, „a avut greutăți destul de mari, în special datorită necunoașterii în suficientă măsură a limbii engleze, nemaivorbind de faptul că limba țării unde lucra nu o cunoștea”)³², rusa și franceza (Ioan Toma), italiană și franceză (Dumitru Tatu), ultimul fiind și absolvent al Facultății de Filologie din București, Secția de Limbă și Literatură Română, precum și a Școlii de Limbi Străine din cadrul Securității.

Criteriul desfășurării unei misiuni în exterior a fost avut în vedere și în încadrarea la Serviciul „D”, deoarece se avea în vedere ca experiența personală din „confruntarea cu lumea capitalistă” să stimuleze ofițerului un „realism politic mai pronunțat”³³. Astfel, toți cei cinci șefi ai Serviciului și-au desfășurat anterior activitatea în DGIE, fiind trimiși în exterior: Mihai Bozianu la rezidențele de la Roma și Paris (1958-1966), iar, din 1971, după ce a părăsit Serviciul „D”, a fost retrimis la rezidența de la Paris, Mihai Ilie în Anglia (1960-1962) și Franța (1965-1967 și 1969-1971); Dumitru

²⁹ Deși Securitatea nu mai avea relații operative directe cu celelalte servicii din blocul comunist, combaterea subversiunii ideologice a constituit una din sarcinile principale ale Serviciului „D”.

³⁰ Cristian Troncotă, *Istoria Securității regimului comunist din România, 1948-1964*, București, INST, 2003, p. 77.

³¹ Pentru acțiunile de dezinformare concepute și desfășurate de către Securitate în timpul lui Gheorghiu-Dej a se vedea Alina Ilinca, Liviu Marius Bejenaru, *Acțiuni de dezinformare și propagandă ale Securității împotriva Occidentului (I)*, în „Arhivele Totalitarismului”, nr. 1-2/2011, pp. 61-72.

³² ACNSAS, fond Cadre, dosar nr. 27332, f. 121.

³³ Ladislav Bitman, *op. cit.*, f. 135.

Borșan trimis în perioada 1961-1967 în Japonia sub acoperire diplomatică, apoi în Franța, Danemarca, India, Grecia, Elveția, Italia, Austria; Ioan Toma trimis în perioada 1957-1961 sub acoperirea de curier diplomatic în Israel și Africa, iar din 1963 ca secretar II, apoi adjunct șef delegație la ONU și la Conferința de la Viena în perioada 1966-1968, terminându-și misiunea în 1970 ca secretar II MAE în Austria și Iugoslavia, și, în fine, Dumitru Tatu, care în perioada 1972-1978 și-a desfășurat activitatea în Italia. Cele mai bune rezultate pe linie de spionaj le-a obținut Mihai Ilie, ca șef al rezidenței din Paris, în anii când a activat rețeaua Caraman, rechemarea în țară având loc ca urmare a defectării unuia din membrii rețelei, Ion Iacobescu³⁴.

Un alt criteriu avut în vedere l-a constituit absolvirea unor cursuri universitare, precum și „solide cunoștințe de cultură generală, istorie, filozofie și psihologie, pentru a aminti câteva dintre domenii”³⁵. După cum arăta Bittman, perioada de început a Războiului Rece a reprezentat „vârsta de aur” a ofițerului din serviciile de securitate care desconsidera educația. Această atitudine a început să se schimbe când s-a dovedit că zelul revoluționar nu era suficient și că, pe lângă aceasta, era nevoie și de o solidă pregătire profesională și generală³⁶. În consecință, au fost introduse treptat și în Securitate noi reglementări cu privire la încadrarea personalului, iar pe lângă obligativitatea completării studiilor de către ofițerii activi, a fost introdusă metoda recrutării de absolvenți ai cursurilor universitare.

În privința șefilor serviciului „D”, din prima categorie au făcut parte Dumitru Borșan (absolvent al Facultății de Științe Juridice din București, cu examen de stat în anul 1961) și Ioan Toma (absolvent al Facultății de Economie Industrială din Academia de Studii Economice din București), iar din cea de-a doua Mihai Bozianu (absolvent al Facultății de Geologie și Geografie din București în anul 1949, cu examen de stat în anul 1951, fiind încadrat în Securitate în anul 1950) și Dumitru Tatu (absolvent al Facultății de Filologie din București, Secția de Limbă și Literatură Română în anul 1957, încadrat în același an). Excepție a făcut Mihai Ilie, care avea ca studii Școala tehnică profesională din Constanța, pe care a absolvit-o cu examen de diplomă în 1950, calificându-se lăcătuș mecanic, dar în cazul său s-a avut în vedere, după cum era menționat în dosarul de cadre, faptul că era „inteligent, studios și cu înclinații literare”³⁷.

Cei care erau primiți în cadrul Securității, urmau apoi școala de securitate, unde se acomodau cu metodele și tehnicile muncii informative, care în general era legată de supravegherea, controlul și reprimarea opiniilor politice sau a credințelor religioase contrare regimului comunist. Învățământul din aceste „universități” ale Securității era însă puternic politizat și ineficient, programa de învățământ urmărind să acopere pregătirea militară de specialitate și formarea culturii politice și a celei generale. Sarcina de bază a procesului de instruire și de educare a elevilor din școlile Securității era aceea

³⁴ Despre rețeaua Caraman, a se vedea Pierre Accoce și Daniel Pouget, *Rețeaua Caraman. Cei treisprezece români care au zguduit NATO*, București, Editura Compania, 1999.

³⁵ Col. Ioan Toma, lt.-col. Mihai Stan, *Profilul moral-politic și însușirile profesionale ale ofițerilor care lucrează în activități de dezinformare, influență și contra-propagandă*, în „Securitatea”, nr. 3 (67)/1984, pp. 47-51.

³⁶ Ladislav Bitman, *op. cit.*, f. 138.

³⁷ ACNSAS, fond Cadre, dosar nr. 36, f. 19.

de a cunoaște „bazele teoriei marxist-leniniste, problemele desfășurării construirii socialismului în țara noastră, să lupte pentru traducerea în viață a politicii PCR și să fie capabili să desfășoare munca politico-educativă cu militarii din subordine”³⁸. Documentele consultate nu menționează decât o singură caracterizare la absolvirea școlii, cea a viitorului general-maior Mihai Ilie: „este un tovarăș sincer, calm, hotărât și cu multă putere de muncă. Este foarte inteligent și are o memorie foarte bună. Se orientează ușor în orice privință. Are uneori tendințe de familiarism, însă acestea fără să se accentueze. Posedă spirit critic și autocritic, însă nu este suficient de combativ. Are comportări frumoase în colectiv și sprijină pe tovarășii săi. Are spirit de răspundere și a dus la bun sfârșit sarcinile ce i-au fost încredințate. Este curajos și energic; se poate conta pe el. Are frumoase perspective pentru a deveni un bun element”³⁹.

Un nivel superior în pregătirea ofițerilor era considerată Facultatea Specială a Comitetului de Stat al Securității de pe lângă Consiliul de Miniștri al URSS, fiind supranumită „școala superioară pentru învățarea spionajului”. După cum remarca însă Bittman, „cei 1 sau 2 ani petrecuți la Moscova erau considerați pierdere de timp, programa de studiu pe linia profesională era în principal o repetare a ceea ce deja studenții știau, fie de la școala cehoslovacă de informații, fie dintr-o experiență personală. Specialiștii sovietici nu aveau intenția să împărtășească sateliților din experiența lor recentă sau din metodele cele mai moderne folosite în munca de informații (...). Marxism-leninismul era prezentat într-un spirit strict tematic. Cu toate că unii dintre studenți aveau studii universitare în marxism-leninism și aveau fără îndoială mai multe cunoștințe decât instructorii sovietici care țineau lecțiile, conducătorii sovietici persistau în respectarea ritualului. La examene se cereau răspunsuri automate. Orice răspuns independent care manifesta o gândire personală semnala pericolul devierii ideologice mai repede decât o stăpânire a materiei. Fiecare student continua să învețe o limbă importantă occidentală (engleza, germana, franceza sau spaniola). Teoria profesională era prezentată ca o generalizare a principiilor de bază ale muncii de informații. În această parte a programului învățau cum să caute și să dezvolte contactele informative, metodele de recrutare, dirijarea, remunerarea și controlul agenților, precum și metodele și problemele legăturilor acoperite. Practica profesională includea exerciții de fotografiere, filaj, contrafilaj, realizarea «ascunzătorilor», întâlniri cu agenții (câțiva ofițeri de informații jucau rolul agenților) și alte discipline”⁴⁰.

Atunci când legăturile regimului comunist din România cu „marele frate” s-au răcit, trimerile la studii în URSS au fost sistate și, chiar dacă nu se poate spune că absolvirea școlii de spionaj de la Moscova mai constituia un mijloc de promovare în carieră, nu constituia nici o piedică în avansarea ulterioară a ofițerului, deoarece conducerea de partid era conștientă că avea nevoie de cadre bine pregătite, astfel că nu

³⁸ Liviu Țăranu, *Problema cadrelor în MAI (1948-1965)*, în Gheorghe Onișoru (coord.), *Totalitarism și rezistență, teroare și represiiune în România comunistă*, București, CNSAS, 2001, pp. 32-33.

³⁹ ACNSAS, fond Cadre, dosar nr. 36, f. 164.

⁴⁰ Ladislav Bitman, *op. cit.*, ff. 164-165.

mai conta unde fuseseră instruite⁴¹. Această optică a fost păstrată și în cazul Serviciului „D”, patru din cei cinci șefi urmând în diferite perioade școala sovietică: Ioan Toma (1955-1956), Mihail Bozianu (1956), Dumitru Borșan (1956-1957) și Mihai Ilie (1957-1958). Cele mai bune rezultate le-a obținut, se pare, acesta din urmă, când avea gradul de maior, fapt consemnat în dosarul său de cadre: „a deținut funcția de șef al grupei a I-a învățământ. Ca elev și-a însușit bine materialele predate, fiind ajutat și de experiența sa în munca practică. La disciplinele de specialitate, ofițerul a reușit să-și însușească teoretic materialele predate, fiind ajutat și de experiența sa în munca practică”⁴². Ca recompensă pentru rezultatele foarte bune obținute, Ilie a mai primit, așa cum menționează în autobiografia sa, „un pistol cu numele meu gravat pe el și muniția respectivă, la 1 ianuarie 1957, și un ceas de mână, la 1 ianuarie 1958”⁴³. O situație aparte o întâlnim în cazul lui Mihail Bozianu, care, fiind trimis la Moscova în martie 1956, „la scurt timp, manifestându-și nemulțumirea în legătură cu retribuiția primită, a fost retras de la curs”. Situația amenința să devină delicată, pentru ofițer punându-se chiar problema îndepărtării sale din Securitate. În cele din urmă, memoriul pe care i l-a adresat la 20 iulie 1956 lui Alexandru Drăghici și, în care, după ce recunoștea că „am făcut raportul în termen nepotriviți, am dat dovadă de liberalism atunci când am conceput acest raport și regret nespun de mult acest fapt”, amintea și că „sunt însă la prima mea abatere și ar fi prea aspru sancționată cu scoaterea din cadrul Ministerului Afacerilor Interne”, a făcut ca Bozianu să fie sancționat numai cu trimiterea „la fosta regiune de securitate Dobrogea, unde a muncit ca lucrător operativ și locțiitor șef birou până la 1 ianuarie 1958, când a fost mutat la UM 0123/I”⁴⁴.

Activitatea lui Bozianu în organizarea noului Serviciu „D” a fost una foarte apreciată de către șefii săi, care i-au acordat calificative foarte bune. Astfel, în notarea sa de serviciu din iulie 1969 se arată: „Compartimentul pe care îl conduce fiind nou creat și lipsind o concepție de muncă, cât și experiența pe această linie, a fost necesar ca ofițerul să depună multă strădanie pentru organizarea activității serviciului și luarea măsurilor ce se impuneau pentru îndeplinirea corespunzătoare a sarcinilor ce revin securității pe această linie.

S-a preocupat de inițierea și stabilirea unor metode concrete de muncă, de selecționarea cadrelor necesare, precum și instruirea acestora teoretic și practic în procesul muncii, ceea ce a făcut ca activitatea unității să înregistreze rezultate din ce în ce mai bune.

Fiind inteligent și capabil, a avut unele inițiative bune, care puse în aplicare au dus la realizarea unor rezultate concrete pentru acest compartiment de activitate”⁴⁵.

Descrierea unei zile de lucru în cadrul Serviciului „D”, pe vremea când era condus de generalul-maior Mihai Ilie, a realizat-o Ion Mihai Pacepa în cartea sa

⁴¹ Elis Neagoe-Pleșa, Liviu Pleșa, *Studiu introductiv*, în Florica Dobre (coord.), Elis Neagoe-Pleșa, Liviu Pleșa, *Securitatea. Structuri-cadre, Obiective și metode, vol. II (1967-1989)*, București, Editura Enciclopedică, 2006, p. XVIII.

⁴² ACNSAS, fond Cadre, dosar nr. 36, f. 151.

⁴³ *Ibidem*, f. 136.

⁴⁴ Idem, dosar nr. 8, ff. 119-120.

⁴⁵ *Ibidem*, f. 24.

Orizonturi roșii, chiar dacă, așa cum observa judicios istoricul britanic Dennis Deletant, „cartea în ansamblu ar putea să fie rodul aceluiași talent cu care și-a lansat în Occident acțiunile de «dezinformare» sau minciunile, conform practicii spionajului românesc din străinătate”⁴⁶. Potrivit fostului general, „Serviciul «D» își desfășura activitatea la etajul patru dintr-un imobil ascuns privirilor cetățenilor, aparținând DSS, fiind cunoscut în cadrul Securității de puținii inițiați ca fiind o mică unitate de Arhivă Documentară”⁴⁷ și având indicativul UM 0682. Sarcina sa principală consta în furnizarea documentației necesare și a pregătirii unor documente contrafăcute, pe baza colecționării semnăturilor unor personalități occidentale. Odată ce documentele contrafăcute erau realizate, acestea primeau diferite niveluri de clasificare și apoi „erau «uite» într-o servietă lăsată într-un hotel de lux de o presupusă oficialitate guvernamentală de nivel înalt sau «văzute» pe masa vreunei oficialități occidentale, care era, de fapt, agent secret român, sau discret transmise unui ziarist de către un civil occidental care era de fapt agent DIE”⁴⁸. Pacea afirma că a văzut mostre ale acestor documente contrafăcute în baza de date a colonelului Valentin Leonte, adjunctul Serviciului „D”, nume codificat pentru Valentin Lipatti, ambasador în cadrul MAE și vechi agent DIE. Acestea purtau semnătura primului ministru francez Jacques Chirac, a secretarului de stat american Cyrus Vance sau erau atribuite diferitelor servicii de informații externe, printre care cel vest-german, și se refereau la politica regimului comunist de la București, punând accentul pe politica sa de independență față de Moscova⁴⁹. Chiar dacă, după informațiile pe care le deținem, o bună perioadă de timp, când Mihai Ilie a fost șeful Serviciului „D”, adjunctul său era maiorul Nicolae David, și nu Valentin Lipatti, este neîndoielnic că genul acesta de documente a existat. Astfel, într-un documentar privind evoluția activității de dezinformare, elaborat de Securitate la 17 februarie 1988 se arată: „elaborarea și contrafacerea de documente a constituit un mijloc important pentru realizarea unor acțiuni de dezinformare, care au contribuit la promovarea și apărarea intereselor țării noastre, la influențarea pozitivă a unor guverne, personalități politice sau cetățeni ce prezentau interes operativ în efectuarea altor misiuni importante încredințate organelor de securitate”⁵⁰.

Elaborate într-o perioadă când interesele regimului comunist de la București și ale Occidentului coincideau, în sensul că liderul român dorea să-și consolideze poziția pe plan internațional, iar Occidentul să adâncească relațiile economice cu România în speranța smulgerii unui satelit de pe orbita sovietică, aceste acțiuni de dezinformare și influență s-au concentrat în încheierea și derularea avantajoasă pentru partea română a unor contracte economice, în anii 1970 România acționând pentru limitarea pe cât posibil a efectelor restrictive ale politicii comerciale a Pieței comune, cât și pentru

⁴⁶ Dennis Deletant, *Ceaușescu și Securitatea. Constrângere și disidență în România anilor 1965-1989*, București, Humanitas, 1998, p. 9.

⁴⁷ Ion Mihai Pacepa, *Horizons Rouges*, Paris, Presses de la Cité, 1988, p. 96.

⁴⁸ *Ibidem*, p. 97.

⁴⁹ *Ibidem*, p. 98.

⁵⁰ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 6559, f. 29.

menținerea unui acces competitiv al mărfurilor românești pe piețele comunitare⁵¹. La reușita acestor acțiuni contribuiau fără voia lor și factorii de decizie sovietici, care aminteau oamenilor de afaceri englezi sau americani aflați în vizită la Moscova că „afacerile lor bune cu România nu constituie o premisă favorabilă pentru afaceri bune cu Uniunea Sovietică”⁵². Prin această atitudine ei accentuau caracterul de independență al României în cadrul lagărului socialist și alimentau zvonurile care circulau în rândul corpului diplomatic și în presa internațională referitor la „presiunile ce s-ar face asupra României de către Bulgaria și Uniunea Sovietică, pentru a accepta crearea unui coridor de trecere prin Dobrogea între cele două țări”⁵³.

Marele neajuns în derularea unor astfel de acțiuni era acela subliniat de Bittman ca Serviciul să nu-și realizeze propria sa politică, mai ales că relațiile dintre serviciile de securitate și ministerele de externe din tot lagărul socialist nu erau dintre cele mai bune⁵⁴. Un alt neajuns era acela că prin plasarea de informații false diferitelor ținte de dezinformare se putea obține efectul invers, și anume compromiterea credibilității autorităților românești⁵⁵.

Purtând în mod obișnuit, după cum își amintea Pacea, o haină neagră pe umeri și o pălărie împinsă neglijent pe ceafă, Mihai Ilie era de o eficiență proverbială în rândurile puștinilor oameni care știau adevărata lui misiune. Pacea afirma în cartea sa că, împreună cu consilierii sovietici, Mihai Ilie a organizat procesul Nunțiatunii apostolice de la București⁵⁶, ceea ce era imposibil, întrucât la acea dată viitorul general nu făcea parte nici măcar din cadrele de Securitate, școala DGSS absolvind-o în martie 1951⁵⁷. În materie de procese politice, Mihai Ilie și-a pus amprenta în organizarea a ceea ce s-a numit în epocă „procesul grupului de spioni și trădători în slujba Legației Italiei din septembrie 1951. Ca șef al Serviciului „D”, deși avea un program de lucru redus, urmare a diabetului insipid cu care fusese diagnosticat în 1961, operațiunile de dezinformare ingenioase „à la Ilie” erau deosebit de apreciate, în timpul pregătirii acestora putând aproape să auzi „roțile minții sale agere funcționând”⁵⁸.

Înființarea Serviciului „D” reprezenta numai o etapă în acțiunile de dezinformare pe care regimul comunist dorea să le inițieze. Astfel, la 7 februarie 1975, „în scopul intensificării și a unei mai bune organizări a activității” prin Ordinul Ministrului de Interne nr. 00562, dezinformarea era extinsă la nivelul tuturor structurilor informative. Nota anexă al ordinului menționa cadrele „din unitățile din care fac parte”, și care „vor răspunde, sub îndrumarea nemijlocită a comandanților, de activitatea de dezinformare a centrelor de spionaj, precum și a unor organisme politice, militare, economice și culturale străine, care desfășoară activitate ostilă statului

⁵¹ Dumitru Olaru, *Integrarea vest-europeană. Realități și controverse*, București, Editura Politică, 1988, p. 338.

⁵² ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 13387, vol. 1, f. 94.

⁵³ *Ibidem*, f. 95.

⁵⁴ Ladislav Bitman, *op. cit.*, f. 143.

⁵⁵ Cristian Troncotă, *Dezinformarea*, în Octavian Roske (coord.), *România 1945-1989. Enciclopedia regimului comunist. Represiunea. Literele A-E*, București, INST, 2011, p. 510.

⁵⁶ Ion Mihai Pacea, *op. cit.*, p. 98.

⁵⁷ ACNSAS, fond Cadre, dosar nr. 36, f. 19.

⁵⁸ Ion Mihai Pacea, *op. cit.*, p. 98.

nostru”⁵⁹. Componenta și repartizarea cadrelor în interiorul direcțiilor era următoarea: în cadrul Direcției a III-a, Contraspionaj, de acțiunea de dezinformare răspundeau generalul-maior Gheorghe Moga, colonelul Gheorghe Vâlceleanu, colonelul Gheorghe Blidaru și locotenent-colonelul Nicolae David, la Direcția I, Informații Interne, colonelul Dumitru Tăbăcaru, iar la Direcția a II-a colonelul Emilian Georgescu. În cadrul Direcției Contrainformații Militare, de activitatea de dezinformare răspundea colonelul Constantin Nuță care, din 22 iulie 1978, avea să preia funcția de șef al Inspectoratului General al Miliției. În cadrul Direcției de Informații Externe, lista cadrelor era cea mai numeroasă, fiind formată din general-maior Mihai Caraman, general-maior Ion Duma, colonel Virgil Panțuru, colonel Nicolae Petrescu, colonel Ervin Șonca, locotenent-colonel Gavrilă Rus, locotenent-colonel Adrian Afrim și locotenent-colonel Ion Scarlat⁶⁰. Activitatea de centralizare a acțiunilor de dezinformare a continuat și în următorii ani. Astfel, prin Ordinele Ministrului de Interne nr. D/00150 și D/00151 din 6 iulie 1982, potrivit limbajului epocii, activitatea „pe linia muncii de dezinformare și influență a fost organizată într-o concepție nouă, unitară și corespunzătoare situației operative actuale și de perspectivă”⁶¹.

Succesele acțiunilor de dezinformare și propagandă împotriva Occidentului nu puteau însă decât să înfrumusețeze sau să ascundă realitatea despre caracterul regimului politic din România. Un obiectiv al acțiunilor de dezinformare l-a reprezentat, așa cum am arătat, lupta împotriva subversiunii ideologice. În opinia Securității, „pentru a minimaliza rezultatele obținute de poporul nostru și a submina prestigiul internațional al României, cercurile reacționare din exterior, de toate nuanțele politice, continuă să desfășoare o intensă activitate diversionistă, vizând discreditarea politicii interne românești, calomniind și denigrând practicile sistemului de guvernământ. Cum este la modă astăzi în Occident, elogierea activității protestatari a elementelor disidente din țările socialiste, s-au inventat și pentru România, ca ea să nu se singularizeze de celelalte țări socialiste, cazuri răsuflete de disidenți, «sindicate libere», aziluri psihiatrice pentru «adversari ai regimului», deținuți pentru convingeri politice etc., de fapt toată gama arsenalului propagandistic al războiului rece”⁶². Obiectivul final al acestei campanii, în accepția unuia din șefii Serviciului „D”, era acela „de a destabiliza, folosindu-se orice căi, situația economică, politică și socială, de a lovi în independența, suveranitatea și integritatea teritorială a patriei noastre”⁶³.

Pentru combaterea subversiunii ideologice și a iredentismului maghiar, serviciul „D” a inițiat planuri de dezinformare și influențare a comunității românești prin intermediul celor care călătoreau în Occident în interes de serviciu. Un asemenea plan l-a constituit inițierea și desfășurarea unor măsuri de influență și dezinformare cu prilejul

⁵⁹ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 125, vol. 26, f. 361.

⁶⁰ *Ibidem*, f. 362.

⁶¹ Col. Gavrilă Vălean, lt.-col. Nicolae Călugărița, *Câteva considerații cu privire la tehnica acțiunilor de dezinformare și influență vizând cadre și agenți de spionaj*, în „Securitatea”, nr. 3 (63)/1983, pp. 56-66.

⁶² ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 8932, vol. 1, f. 371.

⁶³ Col. Ioan Toma, *Dezinformarea – armă specifică de luptă și sarcină a întregului aparat de securitate în activitatea de prevenire și contracarare a oricăror activități ostile*, în „Securitatea”, nr. 1 (65)/1983, pp. 48-58.

turneului Teatrului Național București în perioada 10-25 ianuarie 1981 la Paris, „cu care ocazie unele surse și relații operative ale IMB – Securitate vor intra în contact cu persoane din rândul emigrației românești” pentru „a desfășura o activitate de influență și contra-propagandă activă și eficientă în rândul comunității românești din Franța pentru atragerea acestora în acțiuni cu caracter național-patriotic, de loialitate față de țară și împotriva propagandei desfășurate de cercurile iredentiste maghiare și de alte elemente reacționare din străinătate⁶⁴.

Un nivel superior l-a reprezentat trimiterea în Occident a unor informatori cu sarcini de influență și dezinformare. Avantajul trimiterii unui astfel de informator consta în faptul că, după cum sublinia Marcel Chalet, șeful contraspionajului francez, în cartea sa *Vizitatorii din umbră*, „acest individ va colporta, în deplină cunoștință de cauză, informațiile care îi vor fi transmise. Este un fel de diplomație paralelă, agentul de influență raportând, așa cum ar raporta un ambasador, «confidențele» primite de la personalitățile sus-puse”⁶⁵.

Un exemplu în acest sens l-a reprezentat trimiterea cu sarcini de influență și dezinformare în Israel, în februarie 1978, a informatorului „Bodea”, de profesie ziarist, redactor la ziarul „România Liberă”, rubrica sportivă. Respectivul informator trebuia să acționeze asupra zăriștilor israelieni, originari din România⁶⁶.

Un alt exemplu îl reprezintă recrutarea cu sarcini de influență și dezinformare a sursei „Stanley”, cadru universitar la catedra de filologie a Universității „Al. I. Cuza” din Iași, lector Fulbright în Statele Unite în perioada 1984-1985⁶⁷.

O altă sarcină a Serviciului „D” a reprezentat-o compromiterea în străinătate a disidenților români. O astfel de acțiune a avut loc împotriva preotului Gheorghe Calciu, când, prin posibilitățile serviciului, „a fost publicat în numărul din luna octombrie [1985] al revistei «Das Magazin» din Austria, articolul intitulat «Preotul sângeros»”.

În articolul respectiv, „în maniera specifică presei occidentale este demascat trecutul legionaro-fascist al fostului preot, demonstrându-se faptul că el a fost condamnat numai pentru acțiunile și faptele sale ca membru al organizației legionare.

Totodată, se solicită din partea unor organizații antifasciste publicarea și a altor aspecte prin care să fie spulberată «aureola» de martir al credinței cu care se împăunează acesta.

Raportăm că au fost luate măsuri pentru difuzarea în SUA și Franța a revistei respective, precum și preluarea și difuzarea de către Agerpres a articolului amintit⁶⁸.

Articolul respectiv făcea parte din ceea ce Securitatea numea „materiale de ripostă, demascare și compromitere, care vor fi valorificate în țară și în străinătate. Se va acorda atenție demascării ca infractori de drept comun, bolnavi psihic, elemente

⁶⁴ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 8932, vol. 1, f. 370.

⁶⁵ *Apud*, Domnul X, Patrick Pesnot, *Spionii ruși. De la Stalin la Putin*, București, Editura Litera, 2010, p. 89.

⁶⁶ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 11321, vol. 7, f. 324.

⁶⁷ *Idem*, dosar nr. 13420, vol. 6, f. 111.

⁶⁸ *Idem*, fond Informativ, dosar nr. 155109, vol. 14, f. 37.

parazitare etc. a persoanelor prezentate în emisiunilor posturilor de radio străine ca «protestatari» ori «disidenți»⁶⁹.

„Socialismul cu față umană” pe care îl practica regimul lui Kadar în Ungaria și apariția mișcării „Solidaritatea” în Polonia, cu care Nicolae Ceaușescu nu era de acord, considerându-le incompatibile cu planurile sale de „construcție socialistă” în România, au ajutat la discreditarea regimului său de factură neostalinistă, liderul comunist român devenind neinteresant în postura de intermediar în relațiile internaționale, iar ținuta sa pe plan extern, dar mai ales intern, făcând obiectul numeroaselor critici internaționale⁷⁰. Acțiunile de dezinformare care urmăreau promovarea imaginii regimului comunist în Occident, au lăsat locul celor care aveau ca obiectiv „crearea sau exacerbarea unor contradicții și stări conflictuale, subminarea prestigiului unor cadre, agenți sau alți reprezentanți ai unor interese străine, provocarea unor stări de confuzie sau a unor reacții greșite, în interesul statului român”⁷¹. Altfel spus, dezinformarea trecea de la faza de preluare a inițiativei la cea de apărare, limitându-se la acțiunile de contra-propagandă, de a „răspunde activităților ostile ale inamicului”. La acestea se mai adăuga și faptul că, pentru combaterea subversiunii ideologice, ofițerii care răspundeau de activitățile de dezinformare, la fel ca și cei din întreg aparatul DSS, trebuiau să fie „revoluționari de profesie într-un domeniu special”. Astfel, în cadrul perfecționării activității Serviciului „D”, după cum se arată în articolul *Profilul moral-politic și însușirile profesionale ale ofițerilor care lucrează la activități de dezinformare, influență și contrapropagandă*, scris de colonelul Ioan Toma, șeful serviciului, și de locotenent-colonelul Mihai Stan, „studiul permanent al politicii partidului, al hotărârilor și documentelor de partid, al doctrinei militare românești, înțelegerea spiritului acestora, a sarcinilor ce decurg pentru propria activitate sunt condiții fără de care nu poate fi vorba de perfecționarea activității profesionale. Ofițerul de securitate – activist de partid – trebuie să fie în orice moment un exemplu de înaltă ținută politică, de comunist înflăcărat, un propagandist al politicii partidului nostru – comandament major al tuturor acțiunilor și măsurilor ce le ia pentru îndeplinirea misiunii ce i se încredințează, indiferent de profilul acesteia”⁷².

Din documentele studiate reiese însă faptul că trei dintre șefii serviciului „D” au avut probleme la dosarul personal: Mihai Bozianu, care a fost rechemat de la școala de securitate de la Moscova⁷³, Mihai Ilie, deoarece, „până prin anii 1946-1947, citea multe cărți de aventuri, care au avut o influență negativă asupra sus-numitului. La aceasta a contribuit și anturajul necorespunzător pe care și-l formase în liceu. Datorită acestui mediu, Ilie Mihai umbla în costum de marinar, fiind dornic de aventuri, iar în perioada sus-arătată își manifesta dorința de a pleca în Occident, lucru afirmat față de colegi și pentru care s-a retras și de la școală (circa 2-3 săptămâni)”⁷⁴, iar „soția lui ar fi

⁶⁹ Marius Oprea, *Banalitatea răului. O istorie a Securității în documente, 1949-1989*, Iași, Polirom, 2002, p. 456.

⁷⁰ Stephen Fischer-Galați, *România în secolul al XX-lea*, Iași, Institutul European, f.a., p. 225.

⁷¹ Col. Gavrilă Vălean, lt.-col. Nicolae Călugărița, *Câteva considerații cu privire la tehnica acțiunilor de dezinformare și influență vizând cadre și agenți de spionaj*, în „Securitatea”, nr. 3 (63)/1983, pp. 56-66.

⁷² Col. Ioan Toma, lt.-col. Mihai Stan, *op. cit.*, p. 48.

⁷³ ACNSAS, fond Cadre, dosar nr. 8, f. 151.

⁷⁴ *Ibidem*, dosar nr. 36, f. 68.

vizitat legația Franței din București⁷⁵. Cele mai mari probleme le-a avut însă Dumitru Borșan, al cărui tată, „înainte de 23 august 1944, a fost membru în partidul lui Averescu, îndeplinind câteva luni și funcția de ajutor de primar în comuna Liești. În perioada 1939-1943 a deținut o prăvălie, motiv pentru care a fost categorisit chiabur”. Considerat a avea deci origine socială nesănătoasă, la 27 iunie 1952, ofițerul a fost exclus din partid și din DGSS. După un an, după ce s-au făcut alte verificări, tatăl său a fost trecut în rândul țăranilor mijlocași, iar ofițerul a fost reprimat în partid și în Securitate⁷⁶.

La rândul lor, agenții de influență începuseră să fie percepuți din ce în ce mai puternic ca emisari ai Securității. După cum recunoștea sursa „Stanley”, care, aflat în Statele Unite ca bursier „Fulbright”, l-a vizitat pe Walter Stephen Douglas, fost lector Fulbright la Universitatea „Al. I. Cuza” din Iași în anul universitar 1981/1982, „după unele discuții, americanul a primit o vizită a unei vecine, care a conversat cu ei, iar la un moment dat aceasta a întrebat gazda, fără să-și dea seama că oaspetele nu este american, «când va mai pleca într-o nouă misiune dată de guvernul SUA», la care Walter i-a atras discret atenția «că persoana de față este de la KGB»⁷⁷. La acestea se mai adăuga și instructajul făcut de Serviciul „D” unor agenți de influență, care nu putea să fie interpretat în Occident decât ca propagandă de partid, iar în felul acesta să se afle și cine era în spatele emisarului. Așa cum observa Vladimir Volkoff, când se referea la dezinformarea practică de KGB, dar care se poate aplica și Securității române, caracteristica anilor '80 a reprezentat-o „încetinirea marilor acțiuni de dezinformare. S-ar putea ca acest lucru să se datoreze faptului că tehnicile de dezinformare au fost în sfârșit denunțate în Occident; cu siguranță, este vorba și de o lipsă de entuziasm din partea participanților⁷⁸, noua viziune privind statutul ofițerului de securitate mai mult iritând decât mobilizând. De pildă, în cazul instructajului informatorului „Florin”, trimis în noiembrie 1988 pentru „influențarea pozitivă a unor elemente din SUA pentru a nu se antrena la acțiuni ostile țării noastre”, i se recomanda acestuia: „Dacă va fi întrebat despre situația social-politică și economică din țară, va prezenta lucrurile arătând realizările obținute de poporul român, condițiile bune de muncă și viață, egalitatea în drepturi a tuturor cetățenilor, indiferent de naționalitate, unele greutăți determinate de criza economică mondială, precum și eforturile depuse pentru asigurarea unei independențe depline pe toate planurile. Fără rezerve, va fi mândru de originea dacoromană și de istoria poporului român. Pentru a susține acest lucru, va arăta că s-a născut și a trăit pe meleaguri cu o bogată istorie a neamului nostru, respectiv în orașul Alba-Iulia – leagăn al istoriei, culturii și civilizației românești – oraș în care trăiesc și muncesc români și alte naționalități din țara noastră: maghiari, germani, evrei⁷⁹”. De asemenea, propagarea cultului personalității lui Nicolae Ceaușescu a depășit granițele absurdului și

⁷⁵ Ion Mihai Pacepa în *dosarele Securității: 1978-1980*, Editura Enciclopedică, București, 2009, Studiu introductiv, selecția documentelor și indice de nume de Liviu Țăranu (ed.), p. 225.

⁷⁶ ACNSAS, fond Cadre, dosar nr. 27332, f. 11.

⁷⁷ Idem, fond Documentar, dosar nr. 13420, vol. 6, f. 97.

⁷⁸ Vladimir Volkoff, *Tratat de Dezinformare. De la Calul Troian la Internet*, București, Editura Antet, f. a., p. 117.

⁷⁹ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 13420, vol. 6, f. 217. Un instructaj eficient ar fi trebuit să țină seama de faptul că la acea dată emigrația română cunoștea adevărata situație din țară, și nu era interesată de ceea ce dorea Partidul să se audă.

în cadrul acțiunilor de propagandă desfășurată de către Securitate. Astfel, în condițiile atacului masiv declanșat de mijloacele mass-media, atât din Occident cât și din rândul țărilor socialiste, Centrala de la București și agenții săi responsabili cu influențarea mijloacelor de difuzare în masă în Occident trebuiau să utilizeze sintagma „tovarășul Nicolae Ceaușescu, secretar general al PCR” de fiecare dată când se refereau la conducător, ceea ce ducea la deconspirarea respectivilor agenți, făcând astfel ineficientă orice inițiativă a acestora⁸⁰

În privința conduitei ofițerilor Serviciului „D”, deși se insista că „buna pregătire politică trebuie să fie dublată și întărită de o moralitate exemplară, de respectarea neabătută a principiilor de viață ale comunistului, ofițerul trebuind să dea dovadă de cumpătare, reținere, să fie un exemplu de cinste și corectitudine, să nu se lase influențat sub nici o formă de mentalități care sunt străine ideologiei și eticii socialiste”⁸¹, realitatea tindea să fie cu totul alta. Un exemplu în acest sens este cazul colonelului Moise Orban, ofițer la Serviciul „D”, luat în lucru de către Direcțiile a III-a și a IV-a din cadrul Securității (Contraspionaj și Contraspionaj Militar). Suspiciunile Securității au fost trezite, după cum reiese dintr-o notă de relații din 24 decembrie 1983, de faptul că ofițerul, „prin intermediul unor relații personale din cadrul Agerpress și MAE, a încercat să determine pe tov. Ion Cumpănașu, director general Agerpress, și Ion Brad, ambasador la MAE, să intervină direct la conducerea DSS pentru a putea fi trimis în deplasare în Austria și RF Germania.

Ofițerul, fiind întrebat ce cunoaște despre aceste intervenții, a răspuns că «nu cunoaște nimic». Avându-se însă în vedere faptul că necesitățile muncii nu impuneau deplasarea lui în țările menționate, ca și faptul că ofițerul este binecunoscut de trădătorul Pacepa, intervențiile au fost respinse de șeful unității. De fapt și UM 0195 (Contrainformații Externe) a avizat negativ ca ofițerul să contacteze cetățeni străini, pe motiv că este viciat (...) și este cunoscut de unii ofițeri care au lucrat la UM 0920 sau au dezertat.

În ciuda atenționărilor repetate, a continuat să încalce în mod frecvent normele de muncă referitoare la relațiile cu cetățenii străini și cu rețeaua informativă (...).

Nu a executat ordinul cu privire la valorificarea unor informații referitoare la cetățenii străini suspecți de spionaj (Sabou Mihalcea, fost ofițer de Securitate stabilit în Israel, Mayer Victor, ziarist vest-german, Sakuma Boku, ziarist japonez și alții).

A deconspirat un ofițer al unității, Greceanu Florin, care acționează acoperit la MAE, față de un cetățean din viața civilă (Crăciun Ionescu) de la revista «Lumea».

Are relații mai apropiate cu Mircea Răceanu (evreu), Paul Sava de la Televiziune (evreu), familia Pardi, și cu familia fostului ambasador Cotoș.

Vizitează în mod frecvent rețeaua informativă fără aprobare.

Este căutat destul de frecvent de unii ziariști străini, între care Victor Mayer, cunoscut cu poziții vădit ostile țării noastre; de asemenea, ziaristul spaniol Estoriol,

⁸⁰ Adam Burakowski, *Dictatura lui Nicolae Ceaușescu, 1965-1989. Geniul Carpaților*, Iași, Polirom, 2011, p. 27.

⁸¹ Col. Ioan Toma, lt.-col. Mihai Stan, *op. cit.*, p. 49.

membru al organizației „Opus Dei”, care a încercat să racoleze prozeleți pentru această organizație”⁸².

Situația lui Moise Orban era subiect de discuții printre ziaristii străini acreditați la București. Astfel, după cum se consemna într-un document al Securității, „la 14 decembrie 1985, Gian Marco Vernier, corespondentul agenției italiene de presă «ANSA», a avut o întâlnire la restaurantul hotelului «București», cu ziaristul spaniol Ricardo Estorjol. Din măsurile de control luate, a rezultat că ziaristul spaniol l-a întrebat pe Vernier despre situația actuală a lui Orban Moise (fost ofițer la UM 0544 și Serviciul „D”). Vernier a răspuns că, din câte cunoaște, Orban Moise a fost pensionat înainte de termen, pentru că a avut probleme, mai întâi la Berlin și apoi aici în țară. El a fost dărâmat de femei și băutură, ceea ce pentru ziaristii străini din București este un mare păcat, deoarece era foarte deschis în discuțiile cu ei. Vernier a mai arătat că Orban lucrează în prezent la Redacția publicațiilor pentru străinătate, întrucât cunoaște bine limba germană, el fiind de origine maghiară și absolvent al liceului german din Brașov”⁸³.

„Conținutul principal al dezinformării constă în activitatea ce se duce în scopul de a-i plasa dușmanului, pe diferite căi, materiale și date cu aspect veridic, dar în fond ascunzând și denaturând în mod subtil realitatea, astfel încât să-l facem să creadă că a reușit să-și realizeze scopurile și să-l determinăm să acționeze în sensul dorit de noi”, afirma unul din șefii Serviciului „D”, generalul-maior Mihai Ilie⁸⁴. Chiar dacă, în cazul serviciilor de securitate din blocul comunist, multe din operațiunile de dezinformare au fost înfrumusețate prin practicarea a ceea ce specialiștii războiului din umbră au numit „jocul succesului”⁸⁵, este neîndoielnic că ele au influențat relațiile dintre cele două blocuri pe tot parcursul Războiului Rece. Această măsură și-a pierdut din influență, în special datorită spargerii blocadei informaționale din Est înspre Vest, când a ieșit tot mai mult în evidență faptul că, deși revoluționară în teorie, ideologia comunistă era conservatoare și animată în realitate de o tristă ortodoxie politică și socială⁸⁶.

Deși în diferite lucrări apărute în perioada comunistă se arăta că „distanța dintre «elite» și mase crește în condițiile societății capitaliste contemporane, prin amplificarea forței birocrăției, prin utilizarea tehnicilor de «persuasiune», pe care perfecționarea mijloacelor de comunicare le-a dezvoltat, astfel încât masele să fie împiedicate să-și deslușească, în fenomenele contemporane, mersul propriilor interese”⁸⁷, cel mai nociv aspect al politicilor comuniste l-a reprezentat dezinformarea propriilor cetățeni, stabilitatea regimului totalitar depinzând în bună măsură de izolarea în care ținea lumea fictivă auto-creată în raport cu lumea exterioară⁸⁸.

⁸² ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 13227, vol. 9, f. 375.

⁸³ Ibidem, p. 312.

⁸⁴ Gen.-mr. Mihai Ilie, *Dezinformarea (I)*, în „Securitatea”, nr. 1 (25)/1974, pp. 10-17.

⁸⁵ Ladislav Bitman, *op. cit.*, f. 142.

⁸⁶ Zbigniew Brzezinski, *La révolution technétronique*, Calman-Lévy, Paris, 1971, p. 174.

⁸⁷ Liviu Zăpârțan, *Contribuții la critica teoriilor elitare*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1979, p. 235.

⁸⁸ Hannah Arendt, *Originile totalitarismului*, București, Humanitas, 1994, p. 568.

Anexă
Șefii Serviciului „D” – fișe biografice

Mihail Bozianu

Data și locul nașterii: 28 ianuarie 1927, Câmpina, județul Prahova.

Membru de partid din 1954.

Originea socială: muncitorească.

Profesia de bază: profesor.

Studii: liceul teoretic din Câmpina (1945); Facultatea de Geologie și Geografie din București (absolvită în 1949, cu examen de stat în 1951); Facultatea Specială a Comitetului de Stat al Securității de pe lângă Consiliul de Miniștri al URSS (martie 1956 – retras de la studii).

Activitate și funcții: profesor de geografie la școala generală din comuna Ciorani, jud. Prahova (1949-1 mai 1950); militar la Centrul de Instrucție Securitate din Orăștie (mai 1950); redactor de lecții politice pentru ostași și corespondent de presă în Direcția Generală Politică din Ministerul de Interne (1951); profesor de geografie (octombrie 1951-ianuarie 1952) și șef al catedrei de cultură generală (ianuarie 1952-august 1955) la Școala de Ofițeri MAI

nr. 2 Oradea; ofițer operativ I la DGIE (august 1955-martie 1956); lucrător operativ și loțiitor șef birou la Regiunea de Securitate Dobrogea (iulie 1956-decembrie 1957); loțiitor șef Birou Operativ (ianuarie 1958-aprilie 1959), șef Birou Operativ (aprilie 1959-august 1960), șef Serviciu Operativ (august 1960-septembrie 1967) la DGIE; șef al Biroului Învățământ (septembrie 1967-aprilie 1968); **șef Serviciu Independent „D” (aprilie 1968- ianuarie 1971)**; readus la DGIE: adjunct șef Serviciu Operativ la rezidența de la Paris (15 mai 1971-aprilie 1977); șef UM 0626 din cadrul DIE (aprilie 1977-octombrie 1978); șef Serviciu Independent Filaj și Investigații în Inspectoratul Municipiului București – Miliție (din octombrie 1978); trecut în rezervă la pensie (19 mai 1983).

Limbi străine cunoscute: franceza și italiana.

Grade: locotenent (2 octombrie 1951); locotenent-major (15 februarie 1954); căpitan (15 august 1957); maior (23 august 1962); locotenent-colonel (23 august 1967); colonel (30 decembrie 1969); general-maior (19 august 1974).

Distincții: Medalia „Meritul militar” clasa a II-a (1957) și clasa I (1960); Medalia „Pentru merite deosebite în apărarea orânduirii de stat” (1961); Ordinul „Pentru servicii deosebite” (1961); Medalia „A 20-a aniversare a eliberării patriei” (1964); Medalia „A 20-a aniversare a forțelor armate” (1964); Medalia „A 25-a aniversare a eliberării patriei” (1969); Medalia „A 50-a aniversare a PCR” (1971); Ordinul „Steaua Republicii Socialiste România” clasa a IV-a (1971); Ordinul „Meritul militar” clasa a III-a (1966), clasa a II-a (1971) și clasa I (1977); Medalia „25 de ani de la proclamarea Republicii” (1972);

Regizorii de culise. Șefii Serviciului „D” (Dezinformare)...

Ordinul „Pentru servicii deosebite” clasa a II-a (1973); Medalia „A XXX-a aniversare a forțelor armate” (1974); Ordinul „Meritul militar” clasa a I (1977).

Mihai Ilie

Data și locul nașterii: 4 septembrie 1929, comuna Chiajna, județul Ilfov.

Membru de partid din 1953.

Originea socială: funcționar.

Profesia de bază: lăcătuș mecanic.

Studii: școala tehnică profesională Constanța (1950); școala de ofițeri a Ministerului de Interne (1951); Universitatea Serală de Marxism-Leninism de pe lângă Comitetul PCR din Ministerul de Interne (1953-1956); Facultatea Specială a Comitetului de Stat al Securității de pe lângă Consiliul de Miniștri al URSS (1958).

Activitate și funcții: președinte al UAER Constanța, secretar al BOB al UTC din școală și membru al Comitetului județean UTM Constanța (1948-1950); redactor la ziarul „Dobrogea Nouă” din Constanța (iulie-septembrie 1950), funcționar operativ (martie 1951-decembrie 1952), lucrător operativ (ianuarie-mai 1952), loctiitor șef birou (mai 1952-aprilie 1953), loctiitor șef serviciu (aprilie 1953-august 1958), loctiitor șef direcție (august 1958-martie 1960)

la Direcția a III-a Contraspionaj; șef grupă (aprilie 1960-octombrie 1963), loctiitor director general (octombrie 1963-septembrie 1971), șef grup operativ I (din decembrie 1969) la Direcția Generală de Informații Externe; **șef Serviciu Independent „D” (decembrie 1971-aprilie 1977)**; trecut în rezervă, fiind clasat inapt pentru serviciul militar (Decret prezidențial nr. 100/22 aprilie 1977).

Limbi străine cunoscute: engleza și franceza bine, rusa slab.

Grade: sublocotenent (1 martie 1951); locotenent (1 mai 1952 – avansat înainte de termen); locotenent major (20 decembrie 1953 – avansat înainte de termen); căpitan (30 decembrie 1953 – avansat înainte de termen); maior (30 decembrie 1957 – avansat înainte de termen); locotenent-colonel (26 august 1962 – avansat înainte de termen); colonel (23 august 1964 – avansat înainte de termen); general-maior (22 august 1968).

Distincții: Medalia „Pentru merite deosebite în apărarea orânduirii de stat” (3 iunie 1954); Ordinul „Steaua Republicii Populare Române” clasa a III-a (4 octombrie 1955); Medalia Meritul militar” clasa a II-a (21 aprilie 1956) și clasa I (1 februarie 1962); Ordinul „Apărarea Patriei” clasa a III-a (29 decembrie 1961); Medalia „A 20-a aniversare a eliberării patriei” (1964); Medalia „A 20-a aniversare a forțelor armate” (21 octombrie 1964); Ordinul „Meritul militar” clasa a III-a (9 aprilie 1966) și clasa a II-a (24 martie 1971); Ordinul „Tudor Vladimirescu” clasa a IV-a (25 decembrie 1967); Medalia „A 25-a aniversare a eliberării patriei” (4 septembrie 1969); Medalia „A 50-a aniversare a PCR” (21 mai 1971); Medalia „25 de ani de la proclamarea Republicii” (30 decembrie 1972); Ordinul „Pentru servicii deosebite” clasa a II-a (10 august 1973);

Alina Ilinca, Liviu Marius Bejenaru

Medalia 30 de ani de la eliberarea patriei (1974); Medalia „A XXX-a aniversare a forțelor armate” (18 octombrie 1974).

Dumitru Borșan

Data și locul nașterii: 2 august 1923, comuna Liești, județul Galați.

Membru de partid din 1945.

Originea socială: țăran cu gospodărie mijlocie.

Profesia de bază: militar.

Studii: liceul teoretic din Bolgrad și Tecuci (1941); școala de submaștri militari de aviație București (1943); Școala Superioară de Partid „Ștefan Gheorghiu” (1949); Facultatea Specială a Comitetului de Stat al Securității de pe lângă Consiliul de Miniștri al URSS (1957); Facultatea de Drept din București (1961).

Activitate și funcții: activist de partid la Tecuci, Galați și Râmnicu-Sărat (1945-1948); subșef de birou SSI (19 august 1948-decembrie 1950); șef serviciu și secretar al BOB la Direcția I Informații Interne (ianuarie 1951-27 iunie 1952); scos din evidențele DGSS (27 iunie 1952-23 iunie 1953); anulată Decizia MAI și rechemat în cadrele active (23 iunie 1953); adjunct șef serviciu (23 iunie 1953-februarie 1954) și șef serviciu la Direcția a III-a (1 martie 1954-1 mai 1961); membru al Comitetului de Partid din Ministerul de Interne (1957-1974); locuitor al șefului Direcției Generale de Informații Externe, apoi rezident la Tokio (1 mai 1961-1 martie 1967); șef Direcția I Informații Interne (1 martie 1967-1 mai 1972); șef Direcția Generală de Informații Interne (1 mai 1972-5 mai 1977); **șef Serviciu Independent „D” (1 august 1977-23 iulie 1981)**; trecut în rezervă (Decret prezidențial nr. 166/23 iulie 1981).

Limbi străine cunoscute: engleza.

Grade: căpitan (1 ianuarie 1951); maior (23 august 1954); locotenent-colonel (23 august 1958); colonel (23 august 1964); general-maior (20 august 1969).

Distincții: Medalia „Meritul militar” clasa a II-a (12 martie 1955) și clasa I (12 ianuarie 1963); Medalia „Eliberarea țării de sub jugul fascist” (6 august 1954); Medalia „Pentru servicii deosebite” (19 august 1954); Ordinul „Steaua Republicii Populare Române” clasa a IV-a (26 decembrie 1962), Medalia „Meritul militar” clasa I (12 ianuarie 1963); Medalia „A 20-a aniversare a eliberării patriei” (18 august 1964); Medalia „A 20-a aniversare a Zilei Forțelor Armate” (21 octombrie 1964); Ordinul „Meritul militar” clasa a IV-a (9 aprilie 1966); Ordinul „Tudor Vladimirescu” clasa a IV-a (25 decembrie 1967); Medalia „A 25-a aniversare a eliberării patriei” (23 august 1969); Ordinul „Meritul militar” clasa a II-a (21 decembrie 1970); Medalia „A 50-a aniversare a PCR” (21 mai 1971); Ordinul „Pentru servicii deosebite” clasa a I-a (21 decembrie 1971); Medalia „25 de ani de la proclamarea Republicii” (30 decembrie 1972); Medalia „30 de ani de la eliberarea patriei” (23 august 1974); Medalia „A 30-a aniversare a Zilei Forțelor Armate” (18 octombrie 1974).

Ioan Toma

Data și locul nașterii: 2 septembrie 1930, Moreni, județul Dâmbovița.

Membru de partid din 1954.

Originea socială: sondor petrolist.

Profesia de bază: cazangiu/economist.

Studii: Universitatea Serală de Marxism-Leninism de pe lângă Comitetul PCR din Ministerul de Interne (3 ani); Facultatea Specială a Comitetului de Stat al Securității de pe lângă Consiliul de Miniștri al URSS (1955-1956); reciclare la DIE (1971); Facultatea de Economie Industrială din cadrul Academiei de Studii Economice din București.

Activitate și funcții: ofițer operativ la Direcția a II-a (1 septembrie 1953-iulie 1954); transferat la DGIE (din august 1954): ofițer operativ (august 1956-ianuarie 1960), loțiitor șef birou (1 februarie 1960-septembrie 1963), loțiitor șef secție operativă (1 octombrie 1963-aprilie 1966), loțiitor șef serviciu operativ (15 aprilie 1966-iunie 1968), șef serviciu operativ (1 iulie 1968-septembrie 1969), adjunct șef sector (1 octombrie 1969-iulie 1973), ofițer special

principal III (1 august 1973-octombrie 1979), ofițer special principal II (1 noiembrie 1979-octombrie 1981); **șef Serviciu Independent „D” (1 noiembrie 1981-octombrie 1986).**

Limbi străine cunoscute: rusa și franceza.

Grade: sublocotenent (1 septembrie 1950); locotenent (23 august 1954); locotenent-maior (23 august 1957); căpitan (23 august 1961); maior (23 august 1967); locotenent colonel (23 august 1973); colonel (19 februarie 1977).

Distincții: Medalia „Meritul militar” clasa a II-a (1958) și clasa I (1963); Medalia „Pentru servicii deosebite” (1959); Medalia „A 20-a aniversare a forțelor armate” (1964); Ordinul „Meritul militar” clasa a III-a (1968), clasa a II-a (1973) și clasa I (1979); Medalia „A 50-a aniversare a PCR” (1971); Medalia 25 de ani de la proclamarea Republicii” (1972); Medalia „A XXX-a aniversare a eliberării patriei” (1974).

Dumitru Tatu

Data și locul nașterii: 17 iunie 1936, comuna Mihălceni, județul Vrancea.

Membru de partid din 1963.

Originea socială: funcționar.

Profesia de bază: profesor de limba și literatura română.

Studii: Facultatea de Filologie din București, Secția de Limbă și Literatură Română; (1954-1957); Școala DGIE (1969-1972); Universitatea Serală de Marxism-Leninism, Secția Filozofie (1967-1968).

Activitate și funcții: repartizat la MAI Craiova (25 iulie 1957); ofițer operativ la Serviciul „T” Tehnică Operativă (1 august 1957-februarie 1960); ofițer operativ la

Alina Ilinca, Liviu Marius Bejenaru

Serviciul F Controlul Corespondenței (1 august 1960-iunie 1963); ofițer operativ I tehnică operativă la Inspectoratul Județean Olt – Securitate (1 august 1963-aprilie 1968); loțiitor șef birou (1 mai 1968-septembrie 1969); ofițer operativ I DGIE (1 octombrie 1969-octombrie 1979); șef Sector 3 (legionari) (1 noiembrie 1979- octombrie 1986); **șef Serviciu Independent „D” (15 octombrie 1986-22 decembrie 1989).**

Limbi străine cunoscute: italiana și franceza.

Grade: locotenent (25 iulie 1957); locotenent-major (23 august 1960); căpitan (23 august 1964); maior (23 august 1970); locotenent-colonel (23 august 1976); colonel (23 august 1983).

Distincții: Medalia „Meritul militar” clasa a II-a (1960) și clasa I (1965); Ordinul „Meritul militar” clasa a III-a (1973), clasa II-a (1977) și clasa I (1983); Medalia „A XXX-a aniversare a eliberării patriei” (1974); Medalia „A 40-a aniversare a eliberării patriei” (1984).

Liviu TOFAN

PORTRETUL UNUI AGENT AL SECURITĂȚII: „LUCKY”

PORTRAIT OF A SECURITATE AGENT: “LUCKY”

The story of "Lucky" the Securitate agent in the 70s and 80s, is a somewhat original route of an employee of the feared institution. Documents kept in the archives of National Council for the Study of the Securitate Archives NCSSA reveal indirect and fragmentary common identity of "Lucky", "Helmut" and "Adolf" and his actions. Used by the external unit of the Securitate to intimidate personalities of Romanian Exile, Lucky has a rough biography, both in Romania and abroad.

Etichete: Securitate, operațiuni, Emil Georgescu, Lucky

Keywords: The Securitate, operations, Emil Georgescu, Lucky

I. O poveste din Sibiu

Prietenii îi spuneau Lucky. Îi spun la fel și azi, căci povestea, deși începe cu mulți ani în urmă, ne duce până în zilele noastre. Lucky s-a născut în octombrie 1948 și e de loc din zona Sibiului. I-a plăcut orașul acesta dintotdeauna. Dar cel mai mult i-a plăcut – și îi place și azi – „Împăratul Romanilor”, mai exact barul celebrului hotel. „Kaiser”-ul a fost, într-un fel, punctul central al existenței sale de-a lungul vremurilor. Și ce vremuri...

Lucky venea dintr-o familie bună cu biografie proastă – sub regimul comunist. De trecutul legionar al tatălui făcea caz ori de câte ori considera că îl avantajează. La nevoie, inventa și fabula cu o naturalețe uimitoare. Ținea să facă neapărat impresie. Lucky era mai curând o părere decât o persoană. Era un fel de actor plurivalent distribuit în roluri diverse. La prima vedere, un veleitar accentuat. În realitate, ceva mult mai nefast.

La început, Lucky și-a construit personajul de unul singur, atât cât l-a ajutat mintea și i-a permis caracterul. Minte avea dar, cum spune o vorbă din popor, era brânză bună în burduf de câine. Și mai era cam fudul.

La liceul Gheorghe Lazăr, Lucky era în clasa a 11-a când își dă în petec pentru prima oară și este exmatriculat pentru „imoralitate”. Termină liceul ceva mai târziu la Ocna Sibiului. În 1967 încasează un an și 2 luni de închisoare pentru că a vrut să fure tablouri – el zicea porumbei – din biserica catolică de lângă muzeul Bruckenthal, în care a pătruns prin efracție împreună cu niște prieteni. Este cercetat și în legătură cu un furt de tablouri din muzeul Bruckenthal. Familia, bine văzută la Sibiu, este consternată și ruinată de rătăcirile acestui fiu care părea cel puțin la fel de dotat, inteligent și promițător ca și surorile sale mai mari – una devine medic, cealaltă profesoară. Ce devine Lucky?

Deocamdată, un descurcăreț. Se duce totuși la facultate, la Filologia de la Cluj, dar este exmatriculat după numai o lună „pentru abateri”. Inevitabil, este luat la armată, la o unitate din București. Lucky se descurcă și aici. Simulează o nevroză și obține o

amânare a serviciului militar. Șmecheria cu „nevroza” nu ține însă prea mult, și Lucky se vede luat la armată din nou. Ajunge, în octombrie 1970, la o unitate din Oradea, dar nu se omoară cu milităria pentru că este încadrat furier. Adică, se descurcă. Până o încurcă.

Mai 1971. Potrivit anchetei procuraturii militare Oradea, soldatul Lucky, i-ar fi cerut unui alt soldat să sustragă pentru el un pistol cu muniție, promițându-i că-l va răsplăti cu 10.000 de lei. Lucky nu avea acces la armament, de aceea s-a văzut nevoit să apeleze la un alt soldat. Planul lui Lucky de a pune mâna pe o armă ajunge repede la urechile C.I.-știlor din unitate – el este turnat chiar de un prieten sibian, tot soldat -, și Lucky se trezește în arest sub anchetă penală. Îi vine însă ideea cu “nevroza”, se declară bolnav de nervi și începe să facă urât: amenință că-și taie venele, invocă prieteni misterioși și puternici, intră în greva foamei. Este transferat la un spital militar, anchetatorii cerând o “expertiză neuropsihiatrică”. Lucky simulează în continuare, și pare să-i iasă bine. Medicii îi confirmă diagnosticul de *psihopatie impulsivă cu mitomanie*¹ și îl declară *inapt la unitate, clasat inapt pace*. În baza diagnosticului, procuratura militară închide dosarul și Lucky este lăsat la vatră. Nu pățește absolut nimic. Ce simplu!

Cam prea simplu: ținând cont de faptul că anchetatorii știu că Lucky nu suferă de nimic – simularea este consemnată în dosarul anchetei, unde se menționează chiar și numele asistentului medical care îl instruește pe Lucky cum să simuleze mai bine. Și totuși, diagnosticul este acceptat de anchetatori fără nici o obiecție. Tentativa de procurare a unei arme sustrase din dotarea armatei era o faptă extrem de gravă ce se pedepsea pe-atunci cu ani grei de pușcărie. Și totuși, fapta fiind dovedită, procuratura închide dosarul. Cunoscându-i-se antecedentele penale, și deși un ditamai locotenent colonel de contra-informații îl descrie drept *un element dubios care se sustrage intenționat de la satisfacerea serviciului militar*², Lucky este totuși trimis acasă de parcă nu ar fi încercat să fure decât o agrafă ruginită din coșul de gunoi. De neînțeles, s-ar zice. Vom înțelege puțin mai încolo.

Revenit acasă, la Sibiu, în august 1971, Lucky își reia traiul obișnuit. Securitatea din Sibiu, informată despre cazul de la Oradea, se adresează la rândul ei Miliției cu precizarea: *În prezență nu s-a încadrat în câmpul muncii, își consumă timpul prin cofetării, joacă cărți de unde realizează diverse sume de bani. Familia lui este îngrijorată de faptul că fiul lor, deși a avut o condamnare pentru furt, este pasibil de a mai comite alte acte iresponsabile și antisociale. În scopul prevenirii sale de la săvârșirea unor infracțiuni sau contravenții, vă rugăm ca cel în cauză să fie în preocuparea organelor de miliție*³. În ianuarie 1972, Miliția municipiului Sibiu confirmă că Lucky *a fost luat în supraveghere generală*⁴. Apoi, nimic.

Dosarul lui Lucky nu mai consemnează nimic timp de mai mulți ani. Abia după cinci ani, în 1977, apar documente din care se pot reconstitui, foarte sumar, anii precedenți. Aflăm că, la un moment dat, Lucky și-a găsit o slujbă oarecare la întreprinderea Vinalcool Sibiu. Apoi, s-a căsătorit cu o sibiancă de origine etnică germană, să-i spunem Inge, cu care are un copil. Cei care i-au cunoscut soția spun că era o adevărată frumusețe. Inge era profesoară de engleză și germană la o școală din

¹ ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 60475, vol. 1, f. 1, 78.

² *Ibidem*, ff. 65-66.

³ *Ibidem*, f. 81.

⁴ *Ibidem*, f. 82.

Sibiu. În vacanțele de vară, începând din 1975, Lucky și soția sa lucrează pe litoral la așa-numitele Free Shop-uri. Unii dintre noi își mai amintesc bine aceste magazine: puteai să cumperi de acolo, și numai de acolo, o mulțime de lucruri imposibil de găsit în comerțul socialist. Cu o condiție: să ai valută forte – dolari, mărci vest-germane, franci, lire etc. Și cu încă o condiție: să fii cetățean occidental, căci un român nu avea voie să dețină valută forte. Să ajungi vânzător într-un asemenea Free Shop era extrem de tentant și greu de obținut. Pe lângă cerința de a cunoaște niște limbi străine (Inge vorbea germana și engleza, Lucky, franceza), mai trebuia să treci de filtrul selecției Securității. Căci nu oricine prezenta suficientă încredere pentru a fi lăsat să umble cu valută și, mai ales, să aibă contact cu străinii. Apoi, se știa prea bine că activitatea într-un Free Shop era o sursă certă de învârteli de tot felul, dar în special de procurare de dolari prin schimbul „la negru” sau prin vânzarea de obiecte introduse în magazin pe lângă gestiunea oficială. Cum spuneam, nu oricine prezenta suficientă încredere pentru a lucra într-un Free Shop. Și totuși, în pofida biografiei sale peștrițe, Lucky nu avea nici o problemă. În fiecare vară, el lucra la câte un Free Shop de pe litoral.

Inge, soția lui Lucky, are rude în Germania occidentală. În 1975, aceste rude îi trimit o invitație, așa cum cereau atunci formalitățile pentru obținerea unui pașaport turistic. Inge urma să plece singură în Germania, fără soț și fără copil. Totuși, cererea ei de pașaport este respinsă. Lucky și soția sa par resemnați, nu reacționează în nici un fel.

Cu atât mai surprinzătoare este brusca vehemență cu care se manifestă Lucky, doi ani mai târziu, în toamna lui 1977, când năpădește autoritățile cu „reclamații-sesizări” și memorii de protest. Motivul pare să fie un incident din vara aceluiași an, când Lucky, soția sa, și tot grupul lor de prieteni sibieni, nouă în total, luaseră în primire Free Shop-ul de pe aeroportul Mihail Kogălniceanu, de lângă Constanța. Un magazin important, cu un dever deosebit, căci prin acest aeroport treceau toți turiștii străini, la sosire cât și la plecare. Ar fi fost un sezon de excepție pentru Lucky și ceilalți dacă n-ar fi fost echipa de milițieni care, ca din senin, le-a căzut pe cap în inspecție. Inventarul scoate la iveală un plus nejustificat în gestiune în raport cu vânzările și încasările. Raportul constată, de pildă: *S-a mai găsit la articolul „Casete” pentru radiocasetofoane, intrate 150 bucăți și stoc faptic la predare 192 bucăți, în afară de ceea ce s-a vândut*. Cu alte cuvinte, Lucky și prietenii săi practicau sistemul vânzării unor articole introduse în Free Shop pe cont propriu, dolarii astfel obținuți intrând în buzunarele lor. Situația era cât se poate de penală. Urmarea? Nici una. Ba tot trupa lui Lucky este cea care face scandal, cum reiese din raportul Miliției:

Cu ocazia inventarului, H. [...], fratele său Andrei, V. [...], B. [...] au jignit lucrătorii de miliție, făcând afirmația că sunt niște hoți și pungăși și că ei prin relațiile ce le au vor interveni să fie dați afară toți cei ce au contribuit la schimbarea lor. H. [...] [șeful gestiunii, prieten al lui Lucky] a vorbit la telefon cu un general cu numele de Marinescu Petrică care i-ar fi spus motivul schimbării și al cărui informator spunea că este. (Raport al Miliției județului Constanța din 13 iulie 1977)⁵.

Foarte interesant ce descoperă, deci, Miliția, dincolo de inventarul cu probleme: că trupa lui Lucky avea acoperire. Drept pentru care toți cei nouă sibieni se întorc acasă

⁵ Idem, dosar nr. 60475, vol. 2, f. 28.

fără să suporte nici un fel de consecințe. Mai mult chiar, incidentul îi servește lui Lucky ca pretext pentru a deveni brusc un vocal și hotărât protestatar în numele unor principii ca libertatea, echitatea sau dreptul la realizarea personală în alt loc decât România, adică dreptul de a emigra. *Atunci ne-am întrebat care este rațiunea de a mai sta în această țară⁶*, scrie Lucky referindu-se la incidentul cu Free Shop-ul și milițienii, incident pe care îl califică drept *abuziv, neîntemeiat, nejustificat și acivic*. Totodată, Lucky declară: *La inventarul făcut în prezența securiștilor, am ieșit perfect, nu ni s-a putut reproșa nimic sub nici un aspect, doar afirmația hilară că vrem să fugim din țară⁷*.

Nu, fugitul din țară nu era soluția optimă pentru Lucky, ci plecatal legal. El depune, împreună cu soția, actele de plecare definitivă din România. Într-un memoriu din 6 ianuarie 1978, Lucky scrie, cu accente de trufie cabotină⁸:

Boala mea „de plecare” este incurabilă, nesuportând nici un amendament. Cu riscul existenței, merg până la capăt în a realiza acest mobil! Nu nutresc nici un resentiment față de nimenea și am certitudinea că „dincolo” pot fi cu mai mult folositor țării decât în existența larvară pe care o duc aici. Nu mă aștept la un El Dorado, dar sper ca entitatea mea civică să fie respectată. Îmi susțin cauza cu o voință inexorabilă. [...] Totdeauna și oriunde voi fi un bun patriot. [...] În ideea în care circumstanțe nefaste mă vor obliga să scriu la Europa Liberă, cuprinsul scrisorii va respecta întocmai schema acestei depoziții.

Ce ne văd ochii? Lucky sfidează Securitatea, amenințând, în scris, că va informa Radio Europa Liberă despre cazul său de „drepturile omului” dacă nu i se aprobă emigrarea. Securitatea reacționează la 18 ianuarie 1978 prin deschiderea dosarului de urmărire informativă nr. 1103 privind „Bubu” (numele de cod dat lui Lucky în acest dosar). Lucky este „avertizat”, asta însemnând că trebuie să suporte discuții cu diverși securiști, între care și colonelul Ioan Poiană. Cu toate acestea, securiștii sunt luați prin surprindere aflând, tardiv, că Lucky – cu o „voință inexorabilă”, nu-i așa – chiar a trimis o scrisoare la Europa Liberă. Scrisoarea, în care Lucky își revendică imperativ dreptul de emigrare în RFG, i-a fost citită într-o emisiune difuzată pe 4 martie 1978. Prompt, el este amendat cu 500 de lei în baza legii 23/1971. Este vorba despre faimoasa *Lege privind apărarea secretului de stat în R.S.R.*, al cărei articol 14 spunea așa: *Se interzice cetățenilor români de a avea orice fel de legătură cu posturile de radio și televiziune ori cu organele de presă din străinătate, care, prin acțiunile lor, desfășoară o activitate de defăimare sau contrară intereselor statului român.*

Deși declară la Securitate că *în perspectivă nu mă voi antrena în nici un fel de discuții sau aprecieri de natură politică⁹*, Lucky face exact invers, și asta cât se poate de ostentativ și de public. Adică face caz permanent de actul său de mare curaj de a scrie la Europa Liberă, „aduce injurii regimului”, cum precizează notele informative, ba se declară chiar „disident” în gura mare – în barul plin de lume de la „Împăratul Romanilor”, desigur. Așa se face că, la un moment dat, Securitatea pare să cedeze. Un raport din iulie 1978 propune închiderea dosarului de urmărire informativă nr. 1103, respectiv abandonarea

⁶ Idem, fond Informativ, dosar nr. 85327, vol. 1, f. 4.

⁷ Idem, fond Informativ, dosar nr. 60475, vol. 2, f. 106.

⁸ Idem, fond Informativ, dosar nr. 85327, vol. 1, f. 5.

⁹ Idem, fond Informativ, dosar nr. 60475, vol. 2, f. 56v.

Portretul unui agent al Securității: „Lucky”

cazului lui Lucky, pentru că *s-au făcut intervenții și s-a dat aviz pozitiv de către comisie pentru a primi aprobare de plecare*¹⁰. Culmea, însuși șeful Securității județului Sibiu cere la București, în octombrie 1978, să se urgenteze aprobarea emigrării lui Lucky *în vederea prevenirii săvârșirii de către acesta a unor eventuale acțiuni făturișe [...]*¹¹.

Lucky a învins. S-a luat de piept cu Securitatea și a îngenuncheat-o. În februarie 1979, Lucky și familia sa pleacă în Germania și se stabilesc în orașul Nürnberg din Bavaria, la nord de München. Datorită originii etnice germane a soției, beneficiază imediat de ajutoare speciale pentru integrarea în societate, inclusiv cetățenia germană.

Ce am putea spune, în acest punct al poveștii, despre Lucky? Ce fel de om este el? Un temerar? Un șmecher? Un luptător, un semi-interlop, un zănatec sau un cabotin băftos? Poate ne ajută această autocaracterizare dintr-o declarație dată la Securitate¹²:

Favorizat de fizic și dotat cu o inteligență speculativă, marcat de neșansa debutului meu în viață [condamnarea din 1967], lipsit de capacitate volitivă, am ajuns să mă ancoroz într-un mediu abject, vizând confortul material, urmărind doar plăceri primare care nu reclamau nici un efort. Dar, această existență cu tentă parazitară venea în contradicție cu idealul meu existențialist, cu educația primită.

Chestia cu idealul lui existențialist e nostimă, dar... nu, nu cred că ne ajută să ne lămurim asupra lui Lucky. Ne-ar ajuta însă deslușirea episodului mai de la început, când Lucky scapă de procuratura militară și de închisoare pe motiv de „psihopatie impulsivă cu mitomanie”. Deși anchetatorii știu că simulează. Deși fapta este deosebit de gravă. Deși are antecedente penale. De neînțeles, spuneam. S-ar înțelege însă foarte ușor dacă am accepta ideea că pe Lucky îl scapă nu „psihopatia”, ci Securitatea. Nu Securitatea aia banală, ca să-i zic așa. Nu cea cu care se războiește el mai târziu pentru un pașaport. Ci o parte mai specială a Securității, să-i spunem DIE de la Departamentul de Informații Externe (mai târziu CIE), și care vede „potențialul” lui Lucky de aventurier, cinic, inteligent, prefăcut și lipsit de scrupule – taman bun pentru un anumit gen de misiuni dubioase și „deplin conspirate”.

Și ce altceva ne-ar mai putea ajuta? Păi, ne-ar ajuta să aflăm, de pildă, deși nici un document (disponibil) nu consemnează asta, că în 1972-1973, Lucky era din nou la armată. Ciudat, doar fusese clasat inapt cu doar un an înainte. Și totuși, era la armată. Mai rău chiar, la un batalion disciplinar. Batalion de pedeapsă, cum i se mai spunea, deoarece acolo ajungeau soldații pedepsiți pentru diverse delikte sau cei cu cazier. Și pentru ce fusese pedepsit, chipurile, Lucky? Dacă-l întrebai, îți povestea că, pe când făcea armata la Oradea, fusese implicat în deturnarea unui avion. Aici ar trebui precizat că, atunci când îi construiești unui agent o „legendă”, e bine să incluzi în biografia măsluită cât mai multe elemente reale, verificabile. Deturnarea unui avion românesc de la Oradea, în mai 1971, era un element real. Deși presa comunistă nu a scris, evident, nimic, despre asta, mai toată lumea, cel puțin din zona Oradea, știa despre cei șase români (de naționalitate maghiară) care deturnaseră cursa Oradea-București și fugiseră

¹⁰ *Ibidem*, f. 137v.

¹¹ ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 85327, vol. 1, f. 31.

¹² *Ibidem*, f. 3.

în Austria¹³. Iar Lucky chiar s-a aflat la Oradea în acel moment – element real. Doar că furierul Lucky, militar în termen la UM 01731, nu avea nici o legătură cu cei șase. El zicea însă că da, avea, și că detesta regimul comunist fiind un legionar înflăcărat din tată în fiu. Și iată încă un element real și verificabil – cel cu tatăl legionar. Și uite așa – o invenție ici, un element real colo – se construiește biografia falsă a agentului care, mai târziu, în misiune undeva într-o țară din vest, va câștiga încrederea oamenilor afirmând, credibil și pe alocuri chiar verificabil, că familia sa a avut de suferit din cauza comuniștilor, că el a fost urmărit și persecutat de Securitate, că a fost năpăstuit de autorități din fragedă tinerețe, că – ce mai – chiar și Europa Liberă s-a ridicat în apărarea sa.

Dar ce căuta totuși Lucky în acel batalion disciplinar? În afară de o legendă, un agent „deplin conspirat” mai are nevoie și de o pregătire specială. El trebuie să știe să mânuiască diverse tipuri de arme, să folosească explozibili, să conducă diferite tipuri de vehicule, să deprindă diverse trucuri. Batalionul disciplinar era acoperirea perfectă pentru antrenamentul pe care îl primea Lucky în timp ce soldații cu pedepse reale mergeau zilnic la munci grele pe șantierele din zonă.

După toate datele, Lucky se afla în plin program de instruire/pregătire ca „ilegal”, urmând să devină ofițer și să fie trimis în misiune ca spion într-o țară occidentală. La un moment dat intervine însă ceva ce-l va duce, cum ne arată evoluția sa ulterioară, pe o altă traiectorie, chit că înrudită cu cea de „agent deplin conspirat”. Un indiciu despre ce anume ar fi putut produce cezura în cariera lui de „ilegal” al spionajului românesc găsim într-un document intitulat *Raport al generalului Gheorghe Manea cu privire la activitatea Brigăzii „U” - unitatea ofițerilor „ilegali” - în perioada 1974-1978*¹⁴. Într-adevăr, în mai 1974, la conducerea UM 0190/U din spionajul românesc este numit colonelul (pe atunci) Gheorghe Manea în locul generalului Romeo Popescu. Conducerea superioară nu părea prea mulțumită de eficiența acestui sector de elită. Relatând care era starea de lucruri și ce fel de măsuri de îmbunătățire a luat el ca nou șef al Brigăzii „U”, Manea face următoarea afirmație: *Am reanalizat de asemenea și situația fiecărui ofițer „S” ce se afla în pregătire. Am găsit câțiva care ridicau probleme din punct de vedere al încrederii politice ce li se putea acorda (de exemplu, unul era fiul unui legionar) sau nu aveau calități pentru munca informativă externă. Pe aceștia, fără a face o campanie, în mod treptat, i-am trecut în rezervă [...]. Există probabilitatea ca „fiul unui legionar” să fie chiar Lucky al nostru: anul 1974 se potrivește perfect, iar numărul celor „aflați în pregătire” la acel moment era foarte mic. Faptul că printre ei se găsea tocmai un fiu de legionar i-a sărit în ochi generalului Manea și i-a oferit un bun prilej de a-și evidenția vigilența ideologică. Promovarea unuia, ghinionul altuia...*

Oricum, Lucky nu este abandonat de Securitate, ci reciclat. Ar fi fost păcat să se irosească acel „potențial uman” și tot instructajul investit deja în viitorul agent cu o mică pată la dosar. Ca „profil”, cum se spune, Lucky este bucățică ruptă din „Venus 2”.

¹³ Deturnarea de la Oradea este subiectul cărții *Aripă frântă* de Erika Faber (2004) și al filmului documentar „Pe aripile libertății” de Peter Fazekas.

¹⁴ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 3447, vol. 8, ff. 113-116. Reprodus în *Ion Mibai Pacepa în dosarele Securității, 1978-1980*, Liviu Țăranu (ed.), București, Editura Enciclopedică, 2009, pp. 346-354.

Portretul unui agent al Securității: „Lucky”

Așa s-a numit o operațiune de infiltrare în Occident a unor agenți ai Securității, scoși din țară mai ales prin intermediul unor căsătorii care le facilitau „dincolo” integrarea, cum a fost și în cazul lui Lucky. Cei din „Venus 2” nu erau ofițeri ca „ilegali” adevărați (vezi Matei Pavel Haiducu), ci doar un fel de colaboratori permanenți buni la toate, eventual chiar dispensabili. Zeci și zeci de asemenea agenți au împânzit Occidentul în anii '70 și '80, subminând diaspora românească, spionându-i pe emigranți, dezbinându-i pe românii din exil prin intrigi, diversiuni și escrocherii, provocând tensiuni și suspiciuni prin zvonuri și calomnii. Dar astea erau doar mărunțișuri.

Un ultim detaliu despre Lucky înainte de emigrarea sa în Germania: din toamna lui 1978, el furnizează Securității din Sibiu note informative (olografe) sub numele conspirativ „Florin”¹⁵.

II. Note din Germania

Schimbăm perspectiva și, aparent, personajul.

I se spunea „Helmut”. În ghilimele, pentru că nu era decât un nume de cod. În ianuarie 1980, „Helmut” semnează o notă informativă¹⁶ către Securitatea din Sibiu (compartimentul 0620), relatând cu lux de amănunte cum diverși emisari ai postului de radio Europa Liberă l-ar fi contactat și prelucrat în încercarea de a-l recruta drept colaborator. Emisarii, chiar membri ai redacției din München (sunt menționați Radu Gorun, Ion Ioanid, George Bălan, chiar și Virgil Ierunca), sunt insistenți și-i fac tot felul de promisiuni tentante, „Helmut” prezentându-se ca pe un personaj de o deosebită valoare pe care Europa Liberă ține morțiș să-l aibă în rândurile sale. Clar, „Helmut” a avut întotdeauna, indiferent de numele purtat, o foarte bună părere despre sine însuși. Și care se cerea musai împărtășită unui număr cât mai mare de contemporani.

Eu eram atunci la Radio Europa Liberă, și știu foarte bine cum funcționa această instituție, inclusiv în planul recrutării de personal. Mi-e foarte clar că relatarea lui „Helmut” este pură fabulație, și că nimic din ce spunea el despre tentativa de recrutare nu s-a întâmplat. Dar asta este mai puțin important. Relevant este faptul că această notă ne indică o primă pistă pentru identificarea lui „Helmut”. Dincolo de faptul că el locuiește la Nürnberg, orașul în care se stabilise Lucky al nostru, o observație a colonelului Ioan Poiană scrisă chiar pe nota lui „Helmut” spune așa:

În anul 1978, sursa s-a adresat din țară cu o scrisoare la „Europa Liberă” ca urmare a refuzului serviciului de pașapoarte de a aviza plecarea în vizită a soției sale. Scrisoarea a fost citită la una din emisiunile acestui post. Cei de la E.L. de fapt la acest lucru se refereau și pe asta mizau în atragerea lui la o cooperare cu ei. [...] O copie după material se va înainta la UM 0544.

Parcă sună cunoscut, nu? Scrisoarea trimisă și citită la Europa Liberă în 1978, soția tratată cu refuz de cei de la pașapoarte... Doar că, atunci, personajului i se spunea Lucky (și „Florin”), nu „Helmut”. Cât despre copia înaintată la UM 0544, să precizăm că acesta este indicativul CIE – Centrul de Informații Externe (fostul DIE) – brațul Securității pentru acțiuni de spionaj și diversiune în străinătate.

¹⁵ ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 85327, vol. 1, f. 48.

¹⁶ Idem, dosar nr. 85327, vol. 2, ff. 192-193.

Despre o astfel de acțiune, din ianuarie 1981, cu „Helmut” în rolul principal, va fi vorba în continuare. Radio Europa Liberă era principalul obiectiv al CIE, iar redactorii de la München erau urmăriți îndeaproape de Securitate, mai ales cei care, prin emisiunile și comentariile lor, stârneau în mod special interesul și atenția ascultătorilor pe de-o parte, și furia Securității de cealaltă parte. Emil Georgescu, realizatorul emisiunii „Actualitatea Românească”, era unul dintre aceștia. Succesul „Actualității” în rândurile ascultătorilor din România a făcut ca Emil Georgescu să devină foarte repede un obiectiv prioritar al Securității – citez:

Va fi organizată molestarea repetată și aplicarea unor măsuri de corecție fizică lui Emil Georgescu în scopul intimidării și determinării acestuia de a părăsi teritoriul R.F.G. și stabilirea reședinței sale într-o altă țară. Termen: 15 septembrie 1976.

După cum se vede, Securitatea nu prea lucra cu mânuși. „Molestarea repetată și aplicarea unor măsuri de corecție fizică lui Emil Georgescu” este o directivă dintr-un document datat 24 martie 1976 și intitulat *Plan de Măsuri nr. 70806 în completarea Planului de Măsuri nr. 0027331 din 3.07.1975* referitor la compromiterea lui Georgescu Emil, colaborator al postului de radio Europa Liberă, aprobat de secretarul de stat adjunct al M.I., general-locotenent Ion Mihai Pacepa. Da, aprobat de Pacepa personal, adjunctul comandantului Departamentului de Informații Externe a Securității. Iar termenul de 15 septembrie 1976 a fost respectat cu o întârziere de doar o lună: în octombrie 1976, mașina cu care se deplasa Emil Georgescu (împreună cu soția sa) a fost tamponată intenționat de un alt automobil. Mașina lui Emil Georgescu a fost lovită exact în dreptul șoferului, și urmările ar fi fost grave dacă Emil Georgescu n-ar fi tras de volan în ultima clipă. Automobilul care l-a lovit a fost abandonat, iar șoferul a fugit cu un alt automobil care l-a preluat. Potrivit poliției müncheneze, automobilul abandonat fusese închiriat de un cetățean francez cu numele René Scheibling. La verificări, acest cetățean francez s-a dovedit inexistent. Unele surse îl identifică drept un mafiot francez folosit ocazional de Securitate, având numele de cod „Sandu”.

În anii 1975-1976, Securitatea încă se mulțumea cu măsuri de compromitere și „argumente” contondente de intimidare în ceea ce-l privește pe Emil Georgescu. Câțiva ani mai târziu însă, în 1981 va avea loc chiar o tentativă de asasinare. Acesta este contextul în care îl reîntâlnim pe „Helmut”. Iată ce relatează el:

U.M. 0225 - /133/f4/00 27919

Primit: Lt. Col. Macău

Sursa: „Helmut”

Data: 30 ian. 1981

Strict Secret

Exemplar Nr. 1

Notă

Începând cu ziua de 21 ianuarie 1981, până în seara zilei de 26 ianuarie 1981 (luni), sursa a urmărit pe Emil Georgescu în jurul locuinței acestuia. Împreună cu sursa s-au deplasat timp de 3-4 ore și italienii Giovanni (Gioni) și Vincenzo. Emil Georgescu a ieșit de două ori la plimbare cu câinele, dar odată a fost însoțit de soție, iar altă dată de Mircea Pompy [corect: Pompey] Cojocaru.

Portretul unui agent al Securității: „Lucky”

În seara zilei de 26 ianuarie 1981 (luni), în jurul orei 21,00 (20,30?) Emil Georgescu a ieșit din bloc singur să-și plimbe câinele. Atunci sursa a tras mașina la un loc dinaintea stabilit, iar Vincenzo și Gioni au ieșit după Emil Georgescu. Vincenzo urma să-l bată, iar Gioni să împiedice eventuale intervenții exterioare.

Emil Georgescu a fost abordat în fața boschetului de la blocul vecin. După o serie de pumni primiți în plină figură, acesta a căzut, strigând „hilfe” (ajutor). Jos fiind a mai primit câteva picioare. La strigătele lui s-au adunat niște persoane din bloc, care au ieșit pe balcon. Italienii au luat-o la fugă în sensuri diferite, întâlnindu-se toți trei la mașină. După relatările lui Vincenzo, Emil Georgescu este bine atins, cu leziuni faciale evidente și cu mâna stângă ruptă.

Dacă la radio nu se face nici o apreciere în sensul acestui eveniment înseamnă că se așteaptă ca aspectul să transpire din alte surse, astfel încât să se ofere piste de eventuală depistare a autorului.

În sensul lui Emil Georgescu, problema atacului personal ridică (a ridicat) probleme grele sursei, având în vedere liniaritatea existenței lui. Sursa poate oricând, contra recompensă de 10.000 DM, să elimine pe oricine prin intermediul acestor italieni.

Rog a se lua afirmațiile ca fiind veridice și să se țină cont de cadrul, conjunctura în care sursa își desfășoară activitatea.

Sursa nu cunoaște casa (interiorul) locuinței lui Emil Georgescu, decât din cele realizate de afară în atâtea zile de pândă. [...]

„Helmut”¹⁷.

O analiză avizată de text ne spune că „Helmut” este chiar periculos și evident mincinos. Atacul din 26 ianuarie 1981 de la München împotriva lui Emil Georgescu s-a petrecut într-adevăr, dar... puțin altfel. „Helmut” exagerează pentru a-și impresiona șefii de la București și pentru a scoate de la ei 10.000 de mărci – dacă s-o putea. Cei doi italieni sunt o invenție. Persoana pusă de „Helmut” să-l bată pe Emil Georgescu era un român, fost cascador la Buftea, care muncea cu ziua pe ici, pe colo, prin Germania. Acesta, înainte să-l lovească pe Emil Georgescu, i-a spus chiar, pe nemțește, „vă rog să mă scuzați”. I-a dat o palmă și a fugit. Nici vorbă de „leziuni faciale evidente” sau de vreo mână ruptă. Spre norocul lui Emil Georgescu, „Helmut”, care n-a vrut să se expună personal, și-a ales greșit executantul, ceea ce, în final, va zădărnici întreaga lui operațiune. Dar, pentru șefii de la București, a dres-o din condei. Grav rămâne faptul că Emil Georgescu era într-adevăr ținta unei „acțiuni de anihilare”, cum notează de mână, chiar pe raportul lui „Helmut”, colonelul I. Tiseanu (nume conspirativ) de la UM 0225: *Situația creată ne obligă să folosim altă concepție, tactică, împrejurări și mijloace pentru realizarea acțiunii de anihilare a lui „Iago”*. „Iago” era numele de cod dat de Securitate lui Emil Georgescu, iar UM 0225 era acea subunitate a Securității/CIE care se ocupa de Radio Europa Liberă.

¹⁷ ACNSAS, Fond SIE, dosar nr. 27 919, f. 257.

Iată deci că „Helmut” ajunsese în 1981 un element important și cât se poate de activ în planul Securității de anihilare a lui Emil Georgescu. Dar asta nu a fost tot. Puteți citi mai multe în cartea lui Richard Cummings, *Securitatea contra Radio Europa Liberă*, apărută în 2011 la editura Adevărul. Acolo, la pagina 98, îl veți găsi pe „Helmut” cu numele lui real, nume sub care îl puteți întâlni și azi la Sibiu – dacă aveți această curiozitate¹⁸. Eu prefer să-l numesc, în continuare, Lucky pe acest personaj care mai are a ne dezvălui multe lucruri remarcabile din penumbra sulfuroasă a existenței sale duplicitare.

În cartea lui Richard Cummings, Lucky iese din scenă (la pagina 103) fugind în România, la Sibiu, unde este semnalat în august 1981. Poliția germană, care îl reținuse scurt timp în urma depozitării românului pus de Lucky mai întâi să-l agreseze, apoi să-l asasineze pe Emil Georgescu, descoperise la locuința sa din Nürnberg fotografii cu Emil Georgescu și schițe ale locuinței acestuia, adică probe. Situație în care Lucky a apreciat ca fiind mai sănătos să se retragă, măcar un timp, din raza de acțiune a justiției vest-germane. Dar aceasta nu-l uită. Încă în anul 1984, pe 2 martie, judecătoria din Nürnberg dispune efectuarea unei percheziții la locuința din Wettersteinstrasse nr. 76, inclusiv asupra persoanei lui Lucky, despre care se precizează că poartă o armă¹⁹ (în sfârșit, avea pistol). Dar la Nürnberg nu se afla decât soția sa Inge, Lucky fiind bine mersi la Sibiu.

În afară de poliție, Inge mai era asaltată și de alții, și avea necazuri tot mai mari. Problema era o escrocherie pusă la cale de Lucky încă din faza începuturilor sale în Germania. El cerea și primea sume mari de bani de la foști cetățeni români care voiau să-și aducă în Germania federală rudele rămase în România – pretinzând, evident, că le va rezolva problema prin legăturile sale „speciale”. Când nu se afla în Germania – pentru că făcea vizite dese și prelungite în România – banii erau încasați de soția sa Inge. Și, de la un moment dat, clienții nemulțumiți și duși cu vorba au început să-o preseze și să-și ceară banii înapoi. În anul 1985, Inge este chiar dată în judecată pentru escrocherie de către o familie de sași. În același timp, poliția îl caută pe Lucky pentru niște combinații cu mașini furate. Sub atâta presiune, Inge clachează, din câte se pare. La începutul lui septembrie, ea este găsită moartă în locuința din Nürnberg. Suicid cu somnifere și alcool, zice poliția.

O soție moartă la 34 de ani, un copil rămas în grija bunicilor, și foarte multe resentimente. Cam asta lăsa în urmă Lucky în Germania. Pentru un tablou complet, ar mai trebui să adăugăm niște interlopi furioși ca urmare a unor combinații cu marfă de contrabandă și mașini furate, oameni tapați de bani, o serie de jucători de poker care se consideră înșelați. Și câteva eșecuri pentru Securitate. Căci eșecul din 1981 în cazul lui Emil Georgescu n-a fost singurul. Lucky n-a rămas atunci în România. S-a întors după un timp în Germania, unde a mai făcut una, alta. De pildă, a primit comanda să-l „recupereze” pe fostul ofițer de miliție Ion Popa (fost comandant al miliției din Agnita), fugit în Germania și stabilit la Ingolstadt, unde conducea o bandă de hoți. Lucky l-a

¹⁸ Richard Cummings, *Securitatea contra Radio Europa Liberă*, traducere de Traian Bratu și Lia Galic, București, Editura Adevărul, 2011, p. 98.

¹⁹ ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 85327, vol. 2, f. 138.

Portretul unui agent al Securității: „Lucky”

sedat cu somnifere, l-a pus într-o mașină și s-a dus cu el spre patrie. La graniță, totul era pregătit. O *Notă-Consemn* din aprilie 1983 spune așa²⁰:

Va suna la tatăl său și va comunica „transmite Dr. Helmuth că-i trimit mâine medicamentele”. Asta înseamnă că „mâine” să fim la frontieră pentru a-i întâmpina. Va veni prin vama Borș, întrucât P.C.T.F. este comun cu al maghiarilor și dacă aceștia vor face greutăți să putem interveni.

Toate bune și frumoase. Doar că, într-o parcare din Ungaria, Popa s-a trezit. S-a bătut cu Lucky, a luat și o sticlă în cap, dar tot a reușit să fugă²¹. Te pui cu Miliția?

După ratarea ridicolă cu milițianul Popa, Lucky nu s-a mai arătat la Nürnberg. Îl regăsim ca „Helmuth” la Sibiu unde, în 1984, dă câteva note la Securitate despre... Inge, venită în concediu în România. Notele lui „Helmuth”, în care el se auto-numește „sursa”, redau cele relatate de soția sa despre situația ei de la Nürnberg, unde este asaltată de lumea care îl caută pe soțul ei Lucky și se interesează de el, inclusiv poliția germană. Iată câteva pasaje²²:

Sursa a fost pusă în temă cu unele evenimente care s-au petrecut în absență. Soția sursei este epuizată fizic și psihic, trăind într-o permanentă tensiune, stare paroxistică de nervi, teamă și neliniște. Este persecutată psihic de telefoane anonime care în majoritate „tac”, sau exersează diverse afirmații de amenințare surdă. [...] A fost căutată de 4-5 ori de poliție [...] În urma unor denunțuri [...] s-a efectuat în prezența a patru polițai o amplă perbezție la domiciliul sursei [...].

„Helmuth” își trădează adevărata identitate și în momentul în care vine vorba despre fiica lui Inge și a lui Lucky, și îi scapă formularea „fiica noastră”. Ceea ce este corect, pentru că sursa „Helmuth” și Lucky sunt, într-adevăr, una și aceeași persoană. Confirmarea suplimentară o dă faptul că notele lui „Helmuth” sunt scrise de mână, iar la dosar există o serie întreagă de declarații olografe ale lui Lucky: scrisul este același. Dar... același scris îl găsim și la „Adolf”. Căci Lucky, supraestimându-se, juca la două mese, ambele ale Securității: cea internă (UM 0620 – USLA), și cea externă (UM 0544 – CIE). Lucky va naviga permanent între cele două mese, când ca „Adolf”, când ca „Helmuth”. Un joc complicat, cu avantaje și dezavantaje. Lucky mizează, evident, pe avantaje, și întinde coarda, cum îi stă în obicei. Asta îl va costa, în 1987, o condamnare la închisoare. Pentru că mai existau și alte compartimente ale Securității, cum ar fi puternica Direcție a III-a (UM 0625 – Contraspionaj). Aceasta nu cunoștea toate „secretele” celorlalte unități, nu știa întotdeauna cine este agent și pentru cine anume lucrează respectivul. Pentru Direcția a III-a, oricine putea fi suspect, inclusiv Lucky – sau mai ales un personaj atât de pestriț ca el. Dar, să nu anticipăm.

III. Trai neneacă în România

Moartea soției sale, în 1985, l-a privat pe Lucky de capul de pod pe care îl avea în Germania Federală. Deși se stabilește din nou la Sibiu, Lucky nu redevine cetățean român. El este un „rezident străin”. Pașaportul de cetățean vest-german i-a rămas în

²⁰ ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 85327, vol. 2, f 109.

²¹ *Ibidem*, f. 14.

²² *Ibidem*, ff. 23-25.

buzunar și îi conferă un statut special în România. El poate deține legal valută străină, cu care se pot obține foarte multe lucruri, inclusiv influență și favoruri, și poate călători oriunde dorește. Lucky profită din plin de aceste privilegii. El cumpără din shop-urile pe valută bunuri inaccesibile românilor de rând și le revinde cu profit. Alte lucruri le aduce din Ungaria sau Austria și le comercializează. Nu-l deranjează nimeni. O notă informativă²³ din acea perioadă îl descrie pe Lucky astfel:

Îi place să fie în centrul atenției, să domine colectivul în care se află. Se laudă foarte mult, mai ales cu intrările lui în România cu mașina plină cu de toate, triumfător trece prin vamă lăsând impresia că este cineva în București cu relații foarte mari. Are relații în România, organizează orice, chiar și plecări definitive din țară pe sume de 10.000 DM. [...] Face orice fără muncă pentru a câștiga un ban. Este bun prieten cu Totoescu care locuiește la Frankfurt și care se ocupă cu transportul de automobile. [...] Este tipul de om care intră în orice afacere murdară pentru câștig.

Prietenul Totoescu este un personaj care apare și el în cartea lui Richard Cummings (pag. 98), în contextul operațiunii dirijate de Lucky împotriva lui Emil Georgescu. Originar din Pitești, fost mecanic auto, Totoescu se stabilise în Germania, la Frankfurt/Offenbach. Asemenea lui Lucky, făcea și el des vizite în România – la Sibiu, unde îl aproviziona pe Lucky cu mașini second hand, motoare, video-uri, televizoare etc. și la el acasă la Pitești. Referitor la Totoescu și Lucky, Securitatea din Argeș (Serviciul III) se adresează Securității din Sibiu cu câteva întrebări revelatoare:

Din informațiile ce le deținem rezultă că obiectivul nostru [Totoescu] se află în relații apropiate cu [Lucky] din Sibiu, aflat în preocupările dv. Rugăm să ne comunicați dacă pentru acțiunile întreprinse asupra lui Emil Georgescu (fost colaborator al postului de radio „Europa Liberă”) la care a participat și obiectivul nostru la insistențele lui [Lucky], a existat vreo aprobare sau conlucrare cu unitățile centrale [...]. De asemenea, se cunoaște că obiectivul a furnizat unele informații lui [Lucky] ce au fost exploatare ulterior de Serviciul de luptă antiteroristă din unitatea dv., rugăm să ne comunicați în ce au constat aceste informații [...] Din datele pe care le deținem rezultă că [Lucky] i-a solicitat în continuare obiectivului nostru informații, dar acesta l-a lăsat să înțeleagă că în prezent are preocupări legate exclusiv de activitatea profesională.

Acest document este important pentru că ne confirmă mai multe lucruri: că acțiunile împotriva lui Emil Georgescu, despre care se vorbește ca despre niște fapte certe, au fost cât se poate de reale; că, așa cum știam din cartea lui Richard Cummings, Totoescu a fost implicat în aceste acțiuni; și – cel mai semnificativ – că Lucky lucra pentru secția din Sibiu a USLA.

Fapt este că lui Lucky îi mergea foarte bine în România. Era plin de bani și avea relații peste tot – în rândurile nomenclaturii de la București, în lumea fotbalistilor. În vara lui 1986, petrecută pe litoral, a cheltuit 100.000 de lei, spune informatorul „Albotă”, care adaugă²⁴: *A câștigat mulți bani achiziționând bunuri aduse de fotbalistii români din străinătate (Gino Iorgulescu, Relu Munteanu), pe care le-a vândut apoi la prețuri mai mari*

²³ *Ibidem*, ff. 116-117.

²⁴ *Ibidem*, f. 183.

Portretul unui agent al Securității: „Lucky”

(aparate video, casete, blue-jeans). La sfârșitul lui octombrie, Lucky își serbează cu fast ziua de naștere. El închiriaza o vilă „de protocol” din Păltiniș și-și invită prietenii, circa 30 de persoane, pentru o petrecere de două zile, asigurându-le și cazarea pe banii lui. Masa e „bogată și rafinată”, ne spune o notă a aceluiași informator „Albotă”: curcan umplut, specialități în sosuri de vin, ciorbă de potroace, grătar pe cărbuni, coniac franțuzesc, whisky, gin. Se trăia bine în România... Printre prietenii „speciali” ai lui Lucky, nota îi menționează pe²⁵:

Aurel Munteanu, fotbalist la Petrolul Ploiești, ex. Sportul Studentesc, însoțit de un manechin; Călin Andrei, student, fiul lui Stefan Andrei, secretar C.C. în tovărășia unei puștoaice, din auzițe fîca unui anume ministru Petrescu; Serghei Mișil, fiul lui Niculescu-Mișil, ministru Centrocoup, împreună cu soția.

Despre aceștia, informatorul „Albotă” își permite să remarce că, deși bine îmbrăcați și parfumați, în opinia generală sunt totuși „mobilați intelectual mediocru”. Tot ce se poate, dar pentru Lucky, aceste contacte spre vârful conducerii de partid și de stat aveau utilitatea lor specială.

Mai zăbovim puțin în 1986 pentru că, în toamna aceluși an, informatoarea „Alina” furnizează Securității o *Notă*²⁶ deosebit de interesantă. „Alina” a fost amanta lui Lucky în vara aceluși an, petrecută, cum altfel, pe litoral. Cunoscându-l îndeaproape timp de câteva luni, „Alina” este în măsură să afle numeroase detalii despre Lucky. Că, de pildă, în afara pașaportului de cetățean vest-german, Lucky mai posedă și un pașaport de serviciu românesc, deși el nu era, oficial, cetățean român. Pe lângă aceste două documente, Lucky mai avea și o legitimație Agerpres. În hotelurile de pe litoral, chiar și în cele mai aglomerate perioade, Lucky avea camere rezervate prin Consiliul Culturii sau Agerpres. Între altele, Lucky păstora delegații de scriitori occidentali, și avea la dispoziție o mașină cu șofer:

Era un tip foarte plăcut, volubil, cult, care putea întreține o societate la modul cel mai plăcut, un patriot care nu pierdea nici o ocazie de a blama persoanele care vor să plece neapărat din România [...] Am observat pe corpul lui o serie de cicatrici dintre care unele păreau a fi prin împușcare, și când l-am întrebat, a evitat să-mi răspundă [...] mi-a spus să nu-mi fac nici un fel de griji, că el este un bun român [...] și cât timp voi fi cu el nu voi fi atinsă decât eventual cu flori. [...] M-a întrebat dacă eu nu colaborez cu organele de securitate, eu i-am răspuns categoric că nu, și el mi-a pus că toți colaborăm un pic și găsește că este un lucru foarte normal, de ce privim cu teamă această problemă.

Pe ultima pagină a notei informative, un locotenent-colonel indescifrabil scrie de mână:

Care este totuși adevărul în legătură cu acest om? Cum poate să lucreze la Agerpres, să stea la Sibiu și să umble prin țară cu diverși străini? De unde are bani pentru mesele, deplasările și cazările la diverse hoteluri din țară? Anturajul pe care-l are trebuie deasemenea să dea de gândit – Serviciul de linie din Direcție are cazul în control?

²⁵ *Ibidem*, f. 181.

²⁶ *Ibidem*, ff. 179-180.

După cum vedem, Direcția a III-a a Securității era intrigată la culme: cine este, de fapt, acest Lucky? Alte compartimente ale Securității – USLA, CIE – știu răspunsul, dar îl păstrează pentru ele. Căci, dincolo de rivalitățile dintre servicii, departamente și șefii acestora, a spune cine sau ce este Lucky ar fi însemnat automat deconspirarea lui. Așa că, lăsată să bâjbâie, Direcția a III-a face și ea ce știe mai bine și deschide un dosar de urmărire informativă, indicativ 310/VP, împotriva lui Lucky, considerat suspect. Avea, la prima vedere, toate motivele. Iar concluzia reflex a Direcției a III-a este de a-l suspecta că „în R.F. Germania a fost racolat de C.I.A. și angrenat la activitate ostilă statului nostru”. Jonglând între USLA și CIE, și ducând o viață de mare bișnițar, Lucky se încurcă în ițele propriilor sale sforării.

IV. Un sfârșit

La începutul lui martie 1987, Lucky este luat de miliție de pe stradă. Într-o primă fază, îl scapă o convorbire telefonică cu un „general” din București. Totuși, el este arestat și condamnat rapid, în aceeași lună, la patru ani de închisoare pentru trafic de influență. Consternarea prietenilor lui Lucky se sintetizează în formula „a luat Securitatea mâna de pe el, și l-au și înhățat milițienii”, cum apare într-o notă informativă a Direcției a III-a²⁷. În realitate, Lucky a căzut victimă propriei sale lăcomii și apetențe pentru escrocherii: 21.000 de mărci era suma primită de Lucky de la o familie de sași din Germania pentru a facilita emigrarea rudelor lor din România – escrocherie pe care, cum știm, o practicasă în Germania la începutul anilor '80, și pe care a continuat s-o practice și în România. Numai că, spre deosebire de ceilalți păgubiți, acești sași din Germania au avut îndrăzneala să-l denunțe pe Lucky miliției din România. Iar Direcția a III-a a Securității, care îi purta sâmbetele, a știut să „îndrume” ancheta astfel încât „obiectivul” să primească o lecție.

Totuși, Lucky scapă, din nou, foarte ieftin. Deși condamnat la patru ani de închisoare, după o jumătate de an este din nou liber și prosper la locuința sa din Sibiu. Îi spune avocatului său că nu a stat în închisoare decât o singură zi, restul „detenției” petrecându-l într-o unitate militară din București unde „a avut sarcini pe linie de Securitate și în prezent lucrează pentru Securitatea statului”, notează avocatul spusele lui Lucky²⁸. În același timp, acesta îi cere avocatului o copie după sentința de condamnare, cu care vrea să facă dovada în Germania că nu este omul Securității, ci – fără glumă – crescător de pești exotici. Lucky, după cum se vede, joacă în continuare cu nonșalanță la toate capetele posibile. „A afirmat că a făcut mari servicii statului român, pe care eu nu le cunosc”, scrie avocatul lui Lucky în nota sa informativă. Mai știi?

Poate vom afla, cândva, mai multe. Deocamdată, povestea aceasta se apropie de sfârșit odată cu anul 1989. An în care Lucky pare a se dedica prioritar evenimentelor fotbalistice. În luna mai, el își permite luxul de a se deplasa la Barcelona pentru a vedea pe stadion finala Cupei Campionilor Europeni: Steaua – A.C. Milan. La întoarcere, face o vizită unui prieten din Franța, și ajunge în România cu un Mercedes la mâna a doua cu numere de Germania. Apoi, mai face o tură prin Turcia, tot la un meci de fotbal – ca tot românul microbist. Dosarul lui Lucky nu mai consemnează nimic special. El se

²⁷ *Ibidem*, f. 176v.

²⁸ *Ibidem*, ff. 158-160.

Portretul unui agent al Securității: „Lucky”

încheie însă, chiar în decembrie 1989, cu un text remarcabil²⁹. Îl datorăm, iarăși, Direcției a III-a, respectiv informatorului „Matei”, un vechi amic al lui Lucky:

În legătură cu numitul [Lucky] pe care îl cunosc de aproximativ 7-8 ani, având posibilitatea să-l observ sub diverse împrejurări, informez următoarele: [...] La suprafață este un tip grandoman, se crede boier, el are lucruri scumpe, bune, numai lui accesibile, călătorește în străinătate (Barcelona, Istanbul), este prieten cu sus-puși, crema societății (Eugen Barbu, șeful Agerpresului etc.), este citit, cultivat, rafinat, un adevărat mare senior.

Sub această mască, eu cred a observa alte trăsături: superficialitate, escrocherie intelectuală, lipsă crasă de cultură, o sensibilitate aproape bolnăvicioasă, feminină, o intuiție foarte fină a psihicului interlocutorului.

Cred că există un sentiment profund al propriei sale inadecvări, un sentiment de inferioritate și de dependență, o sete de poziție socială, recunoaștere și putere.

Situația lui, cel puțin privită din exterior, este cea a unui tip cu resurse materiale foarte serioase și cu acces la mărfuri și bunuri excepționale. Deși îi face o plăcere aproape copilărească să se laude cu ceea ce are, este extrem de reținut în a dezvălui sursele, atât ale venitului, cât și a mărfurilor cu care epatează lumea.

Este un om cu relații și legături întinse și obscure. Primește telefoane la care răspunde criptic, stabilește rendezvouri, face călătorii dese în țară, dar este extrem de vag în ceea ce spune, nu dă detalii sau ceea ce spune este în mod clar doar spumă.

Își folosește poziția materială pentru a câștiga influență și putere de dirijare asupra oamenilor. Manipulează oamenii aproape în mod instinctiv, are obsesia păpușarului și toți sunt păpușile lui.

Este extrem de neîncrezător și bănuitor, nu-și revelează fața adevărată. În legătură cu atitudinea lui politică, ideologică, observ o ambiguitate: pe de-o parte este disprețuitor, incisiv, face pe superiorul pe care-l dezgustă realitatea din jur. Pe de altă parte, foarte frecvent comentează și judecă lucrurile din punctul de vedere al puterii constituite, fără a spune ceva concret (nume, organe), dar tot comentariul lasă de înțeles că el este un criteriu al puterii, are acces, este ascultat și lucrurile ar merge minunat dacă i s-ar accepta sfaturile și ideile.

Legăturile sale cu străinătatea sunt misterioase. Face călătorii, sau spune că face (Barcelona, Istanbul), vizitează foști prieteni stabiliți în străinătate, dar nu l-am văzut niciodată cu un străin, și niciodată nu a vorbit ceva, cât de cât banal, despre o persoană sau instituție occidentală sau de altundeva. [...]

Țin să menționez că folosește cu deosebită predilecție și dibăcie filiera influenței feminine. Face cunoștință cu o femeie, o orbeste cu situația materială (mașină, călătorii, belșug), o descoase despre tot ce poate spune ea, prietene, prieteni, și o folosește în continuare ca sursă de informații, influență, relații etc.

²⁹ *Ibidem*, ff 143-145.

Are un efect considerabil asupra femeilor, care-l servesc cu bucurie și fidelitate. Cunosce cele de mai sus din relatările unei prietene care a fost dezamăgită pe planul relațiilor intime avute și, probabil ca reacție, l-a demascat puțin. La aceasta se adaugă observațiile personale care confirmă.

Pe ultima pagină, la nota ofițerului, locul unde ofițerul de caz își trece observațiile, acesta scoate în evidență, aparent impresionat, „profunzimea și obiectivitatea” caracterizării de mai sus. Așa o fi.

Ce a urmat? Nu știm, și nici nu mai este atât de important. Fapt e că, în 1989, Lucky nu avea decât 41 de ani. Greu de crezut că s-a „călugărit” brusc după deranjul din decembrie. Securitatea, desființată de ochii lumii, a continuat să funcționeze ani buni prin propriile cadre. În anii '90, agenții acoperiți gen Lucky au fost de o utilitate deosebită în metamorfozarea și „privatizarea” Securității sub cele mai diverse înfățișări. Dar dosarul de Securitate al lui Lucky nu ne mai spune nimic despre asta. Din el lipsește, oricum, piesa centrală, adevăratul dosar de agent al lui Lucky. Nu avem decât documente oarecum neutre, ca să zic așa, de până în anul 1971, apoi documente ale Securității interne, respectiv Direcția a III-a. Ele dezvăluie doar indirect și fragmentar identitatea comună a lui Lucky, „Helmut” și „Adolf”, precum și faptele sale, sau măcar unele dintre ele. Piesa centrală rămâne probabil, în continuare, în safe-urile serviciilor secrete („cabinetul cu otrăvuri”, cum spune o vorbă nemțească), ca multe alte mii de asemenea dosare. Ele constituie zațul toxic din subconștientul societății românești, zaț ce produce efecte năucitoare de genul atacurilor de panică ce-l copleșesc din senin și-l terificază pe un om aparent sănătos, dar de fapt profund otrăvit de umbrele sale neasumate. Sănătate multă!

II. SUB LUPA SECURITĂȚII

Liviu PLEȘA

FRANCISC PALL - DISCURS ISTORIC SUB SUPRAVEGHEREA SECURITĂȚII (1945-1965)

FRANCISC PALL - HISTORICAL DISCOURSE UNDER SURVEILLANCE BY THE SECURITATE
(1945-1965)

A well-known personality in historiography before 1945, Francisc Pall could not oppose directly to the ideological constraints imposed by the regime ruled by Gheorghiu-Dej. The analysis of the documents published by the historian and the data collected by the Securitate during the informative surveillance, point out his efforts to resist the pressures.

After a period in which he moved forward in his career, the effects of the "right-wing deviation" in historiography affected him sharply. He was dismissed from the University and the Institute of History, being maintained only as a researcher. In 1954 the Securitate in Cluj tried to take advantage of the historian's difficult professional situation and recruit him as informer, believing that he would accept in the hope of regaining the lost position. But Francisc Pall was not willing to make that compromise and refused the collaboration proposal.

Pall was reinstated in his job at the University and at the Institute with the help of Constantin Daicoviciu, during the period of ideological relaxation in 1956. In return, he had to make a scientific compromise. Thus, the studies he published in that period were the richest in ideology. Gradually, he will change his political discourse, getting rid of the Marxist-Leninist discourse and returning exclusively to the scientific approach.

A regular visit to Italy's Legation in Romania drew upon Pall the suspicion that he might have been guilty of espionage in favour of that country. The historian was assiduously surveilled by the Securitate for many years, through D.V. and D.U.I., but his circumspect attitude compromised any attempt to gather data about him with the help of informers. Finally, he was not a target anymore, as the Securitate drew the conclusion that he was not a spy and that his only purpose in life was scientific research.

Etichete: Francisc Pall, D.R.S. Cluj, discurs istoric, contraspionaj italian, istorie medievală, tentativă eșuată de recrutare, interceptarea corespondenței.

Keywords: Francisc Pall, D.R.S. Cluj, historical discourse, Italian counterintelligence, medieval history, failed attempt of recruitment, the interception of correspondence

După 1945, istoriografia românească a intrat într-o epocă a ideologizării forțate, în care discursul științific a fost deseori afectat de obligația de a scrie și interpreta istoria prin prisma dogmei marxist-leniniste. Până la sfârșitul anilor '50, în așa numita perioadă rolleristă a istoriografiei, presiunile au fost resimțite de către toți istoricii formați în perioada interbelică care au dorit să-și continue activitatea de cercetare. Abia de pe la începutul deceniului șapte, în contextul unei anumite liberalizări a mediului intelectual, a reînceput să fie din nou posibilă – desigur cu numeroase limite – tratarea trecutului României într-o manieră profesionistă, ocazie care nu a fost ratată de către o parte dintre istoricii români.

Format și impus în istoriografie anterior anului 1945, Francisc Pall nu avea cum să eludeze direct constrângerile ideologice la care a fost supusă întreaga breaslă de care aparținea. Cu toate acestea – după cum reiese din rapoartele Securității – el nu a acceptat niciodată aceste presiuni și a încercat continuu să le reziste, eforturi ce au fost încununate de un anumit succes. Dacă în anii '50 producțiile istoriografice ale lui Francisc Pall au fost destul de mult afectate de ideologic, începând cu sfârșitul celui deceniu situația se schimbă aproape radical, iar majoritatea dintre studiile sale au, în opinia noastră, un conținut pur științific.

În materialul de față dorim să analizăm tocmai impactul produs asupra scrisului istoric practicat de Francisc Pall de către ingerințele regimului comunist în viața științifică și culturală. Istoricul ardelean, spre deosebire de cei mai mulți dintre colegii săi de la Cluj, a încercat să se țină întreaga viață cât mai departe de orice activitate politică, dedicându-se în totalitate profesiei sale. Cu toate acestea, într-un stat totalitar nici un om de știință, chiar și neangajat politic, nu putea scăpa controlului regimului. Vom încerca astfel să exemplificăm, printr-un caz concret, sinuozitățile traseului științific și profesional prin care au fost nevoiți să treacă majoritatea intelectualilor de acest tip din România în perioada lui Gheorghiu-Dej (exceptându-i aici atât pe cei care aveau poziții partinice din convingere, cât și pe cei împotriva cărora – ca efect al pozițiilor de vârf deținute în fostele partide politice interbelice – s-au luat măsuri represive dure – arestări, epurări, interzicerea publicării etc.).

Ne-am limitat demersul la perioada 1945-1965 întrucât, în opinia noastră, din a doua parte a deceniului șapte presiunile la care au fost supuși oamenii de știință din România au fost mult mai scăzute în intensitate față de cele din timpul lui Gheorghiu-Dej, referindu-ne mai ales la „obsedantul deceniu” stalinist. Istoriografia oficială național-comunistă promovată în epoca Ceaușescu și-a impus dictatul cu precădere pe anumite teme mari (protocronismul, dacismul, perioada contemporană), lăsând o mult mai mare libertate de interpretare autorilor ce se aplecau asupra altor domenii. De altfel, fenomenul a început să fie vizibil încă din ultima perioadă a regimului Gheorghiu-Dej. Analiza scrisului istoric practicat de Francisc Pall în perioada amintită va fi făcută în strânsă coroborare cu datele reieșite din supravegherea informativă a istoricului de către Securitate.

Activitatea științifică interbelică

Francisc Pall s-a născut la 24 noiembrie 1911, în Carei, într-o familie românească greco-catolică relativ înstărită¹, rezonanța ungurească a numelui său fiind dată de maghiarizarea onomastică forțată la care au fost supuși părinții săi². A urmat

¹ Conform clasificării sociale a P.M.R. din anii '50, provenea dintr-o familie de „țărani cu gospodărie mijlocie”.

² Ioan Aurel Pop, *Istorici clujeni și transilvăneni la Accademia di Romania din Roma în perioada interbelică*, în <http://beta.cluj4all.com/file-din-istoria-clujului-si-transilvaniei>, accesat la 20 septembrie 2011. Un informator preciza următoarele: „Asupra naționalității lui române a insistat chiar el, atunci când și-a trecut doctoratul în istorie și a fost felicitat de către un ziar maghiar. Cu această ocazie Pall a dat o notă în presă spunând că el este român și nu maghiar, cum a afirmat acel ziar” (A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 3.887, vol. 1, f. 79).

școala primară și Liceul „Vasile Lucaci” din Carei (1918-1929), remarcându-se la învățătură și terminând ca șef de promoție³. A studiat apoi la Facultatea de Litere și Filologie din Cluj, pe care a absolvit-o în anul 1933 cu mențiunea „Magna cum laude”. Încă din timpul facultății s-a bucurat de aprecierea lui Constantin Marinescu⁴, titularul Catedrei de istorie medie universală și bizantinologie, care l-a atras și îndrumat către aceste domenii. Chiar înainte de terminarea studiilor, Marinescu l-a numit preparator la cursul său, precum și secretar și bibliotecar la Institutului de Istorie Universală din Cluj, pe care-l conducea, deschizându-i astfel calea către cercetarea științifică⁵.

Calitățile intelectuale ale lui Francisc Pall au fost remarcate și de către Nicolae Iorga, care l-a propus pentru continuarea studiilor în Occident⁶. A studiat la Școala Română de la Roma (1934-1936) – unde și-a luat doctoratul în istorie universală (cu o teză dedicată Cruciadei târzii: *Ciriaco d’Ancona e la crociata contra i Turchi*)⁷ – și la Școala Română de la Fontenay-aux-Roses (1937-1938). La Paris, a fost în același timp și auditor liber la École de Chartes din Paris⁸, după care a ascultat mai multe prelegeri de istorie medievală la Berlin. În aceste capitale a participat la cursurile ținute de personalități ale istoriografiei europene: Ferdinand Lot, Pietro Fedelo, Louis Halphen, Georges Tassier, Robert Holtzmann, Fritz Rörig⁹. L-au marcat mai ales conferințele lui Alain de Boüard, specialist în diplomatică, autor a unor manuale în acest sens¹⁰, care au fost determinante în a-l convinge să se aplece asupra domeniului diplomatiei medievale apusene¹¹, cu atât mai mult cu cât aceasta se putea aplica foarte bine și în cazul Transilvaniei. În perioada 1937-1939 a făcut mai multe călătorii pentru documentare în muzee, biblioteci și universități din Occident (Graz, Viena, Oxford, Berlin, München,

³ Un ofițer de Securitate ce a căutat și referințe privind activitatea sa din timpul studiilor liceale arăta că „în această perioadă este cunoscut ca un element inteligent și cu mare capacitate la învățătură” (*ibidem*, f. 19).

⁴ Constantin Marinescu (1891-1982) a predat cursul de istorie medie universală la Universitatea din Cluj din anul 1923. Peste doi ani a pus bazele Institutului de Istorie Universală din Cluj, pe care l-a și condus. În 1943 s-a transferat la Universitatea din București, în contextul în care în 1941 a fost numit director la Școala Română de la Fontenay-aux-Roses (Paris). În 1948, după ce a fost demis din funcție și exclus din Academie, a refuzat să se reîntoarcă în țară, predând la mai multe universități din Occident (Dorina N. Rusu, *Membrii Academiei Române 1866-2003. Dicționar*, ediția a III-a, cuvânt înainte de Eugen Simion, Editura Enciclopedică/Editura Academiei Române, București, 2003, p. 509).

⁵ Mircea Suma, *Particularități ale discursului istoric la Francisc Pall: etape și momente*, în „Annales Universitatis Apulensis. Series Historica”, nr. 7/2003, p. 377.

⁶ A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 3.887, vol. 1, f. 19.

⁷ M. Suma, *op. cit.*, p. 377.

⁸ Ștefan Ștefănescu (coord.), *Enciclopedia istoriografiei românești*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1978, p. 248.

⁹ M. Suma, *op. cit.*, p. 378.

¹⁰ Spre exemplu, Alain de Boüard, *Manuel de diplomatique française et pontificale*, Paris, A. Picard, 1929.

¹¹ Pompiliu Teodor, *Istoricul Francisc Pall și exilul lui Inochentie Micu*, în Francisc Pall, *Inochentie Micu-Klein. Exilul la Roma, 1745-1768*, ediție îngrijită și indici de Ladislau Gyémánt, cuvânt înainte de Î.P.S. Lucian Mureșan, vol. I, Cluj, Centrul de Studii Transilvane, 1997, p. VIII (în continuare F. Pall, *Inochentie...*).

Heidelberg, Leipzig, Milano, muzele italiene etc.)¹². Anii de studiu în străinătate i-au facilitat însușirea limbilor italiană, franceză și germană, ce se adăugau celei maghiare, pe care o cunoștea din copilărie.

Grație studiilor și specializărilor absolvite, a avansat continuu în cariera profesională, cu precădere în cea universitară. În 1936 a devenit asistentul lui Constantin Marinescu, pentru ca în 1941 să preia postul de conferențiar de istorie universală, fiind definitivat în grad în martie 1944. Totodată, și-a continuat și activitatea științifică la Institutul de Istorie Universală.

În timpul studiilor din Occident, a făcut cercetări în Arhivele Statului din Viena și Budapesta, în arhivele din Vatican, dar și în diverse biblioteci și arhive din Milano, Veneția, Paris, Londra, Berlin, München, Heildelberg sau Leipzig¹³. La Vatican a cercetat mai ales documentele inedite aflate la Colegiul „De Propaganda Fide”, care apoi se vor dovedi neprețuite în redactarea monografiei dedicate lui Inochentie Micu Klein, apărută integral postum¹⁴. De asemenea, a consultat și documentele existente în arhivele din București și Cluj sau în colecțiile Academiei Române.

Ulterior, unii informatori ce i-au fost studenți în perioada interbelică vor susține că prelegerile sale universitare erau pline de referințe elogioase la adresa istoriografiei occidentale: „Pall e un mare adept și admirator al «culturii» și științei istorice din Apus, lucru pe care îl făcea simțit în toate cursurile și prelegerile sale, în cadrul cărora nu mai contenea – mai ales – cu laudarea exemplarului sistem de aranjare și organizare a arhivelor și bibliotecilor apusene”¹⁵.

Conform arheologului I.I. Russu, la Roma, Pall „trecea drept unul dintre cei mai sârguincioși docenți. Lucra, cu precădere la bibliotecă și arhiva Vaticanului, unde rămânea de multe ori până noaptea târziu, după plecarea celorlalți cercetători”¹⁶.

În Occident a început să se specializeze în mai multe domenii auxiliare istoriei (arhivistică, diplomatică, paleografie latină și sigilografie), domenii în care în România acelor vremuri erau prea puțini specialiști de valoare. Faptul că a luat contact cu trei dintre cele mai importante școli istoriografice ale momentului (franceză, germană și italiană) l-au făcut să devină unul dintre cei mai bine pregătiți medievști ai României, iar ulterior prestigiul său va fi recunoscut și în plan internațional.

A debutat istoriografic în anul 1933 cu studiile *Acte suspecte și false în colecția „Documentele lui Ștefan cel Mare” a lui Ioan Bogdan*¹⁷ și *Les relations entre la Hongrie et Skanderbeg*¹⁸, indicând de pe atunci două dintre temele principale pe care le va ataca în cariera științifică: diplomația și istoria sud-est europeană.

Amplele cunoștințe de istorie medie universală și românească i-au permis o foarte bună abordare din punct de vedere metodologic a temelor de cercetare de care s-a ocupat (cruciadele târzii, legăturile dintre Iancu de Hunedoara și Skanderbeg, științele

¹² A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 3.887, vol. 1, f. 21.

¹³ M. Suma, *op. cit.*, p. 378

¹⁴ F. Pall, *Inochentie...*

¹⁵ A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 3.887, vol. 1, f. 89.

¹⁶ Notă informativă „Leonid”, la 22 noiembrie 1961 (*ibidem*)

¹⁷ „Revista istorică”, nr. 4-6/1933, pp. 105-113.

¹⁸ „Revue Historique de Sud-Est Européen”, nr. 4-6/1933, pp. 119-141.

auxiliare ale istoriei medievale a Transilvaniei¹⁹ etc.). Plecând de la general la particular, mai exact de la istoria universală la cea românească, Francisc Pall „a încercat și a reușit un necesar plus de înțelegere a unei istorii românești desfășurată în strâns raport cu istoria europeană”²⁰. Urmând ideile directoare ale lui Nicolae Iorga și Constantin Marinescu, a încercat să integreze istoria medievală a României atât în contextul sud-est european, cât și în cel general european²¹.

Editarea documentelor din colecția D.I.R.

În timpul războiului, Francisc Pall a fost concentrat de mai multe ori, pentru ca în primăvara anului 1944 să fie mobilizat la Batalionul 1 Vânători de Munte, cu care a participat la luptele din Moldova, la Iași și Podu Roșu, în calitate de aghiotant de comandant de batalion și apoi comandant de pluton, având gradul de locotenent. După 23 august 1944 a luptat și pe frontul de apus, dar numai până în luna noiembrie, când s-a întors la catedră. Pentru meritele sale în luptă, a fost decorat cu medalia sovietică „Victoria”²².

Din punct de vedere profesional, primii ani după instaurarea regimului comunist nu au adus modificări de substanță în activitatea istoricului, care a continuat să avanseze în carieră. Din 1947 a asigurat interimatul la conducerea Institutului de Istorie Universală din Cluj, rămasă vacantă după pensionarea forțată a lui Silviu Dragomir, și a inaugurat un curs nou, dedicat cruciadelor clasice, prezentat și în formă tipărită în 1948²³. În toamna anului 1948, când Institutul de Istorie Universală a fost desființat, Pall a fost imediat cooptat în colectivul de cercetători de la Institutul de Istorie și Arheologie din subordinea Filialei Cluj a Academiei R.P.R.

În plan politic, istoricul s-a menținut în aceeași expectativă de care a dat dovadă și în perioada interbelică, evitând să se apropie prea mult de P.C.R. și având în același timp grijă să nu se situeze pe o poziție contrară noii puteri. Atitudinea sa a fost similară și în timpul celui mai important eveniment politic clujean din primii ani postbelici, greva studenților din iunie 1946. A făcut parte dintre cadrele didactice ce au semnat un apel către studenți de încetare a grevei, dar numai după ce mai mulți conducători ai P.C.R. (Teohari Georgescu, Lucrețiu Pătrășcanu) au afirmat că studenții români arestați vor fi eliberați, iar adevărații vinovați vor fi pedepsiți (promisiuni neonorate ulterior)²⁴.

Într-o caracterizare întocmită în 1947 de P.C.R. referitoare la profesorii de la Universitatea „Ferdinand I”, singurul aspect notabil trecut în dreptul lui Pall era acela că era neîncadrat politic²⁵.

În 1950, după decesul prematur al lui Ioan Moga, conducerea Sectorului de istorie medie din cadrul Institutului de Istorie a fost încredințată lui Francisc Pall. El a

¹⁹ Ș. Ștefănescu (coord.), *op. cit.*, p. 248.

²⁰ M. Suma, *op. cit.*, p. 379.

²¹ P. Teodor, *op. cit.*, p. X.

²² A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 3.887, vol. 1, f. 21.

²³ Francisc Pall, *Cruciadele. Curs de istorie universală (sec. XI-XIII)*, Cluj, 1948.

²⁴ „Tribuna nouă”, 8 iunie 1946, p. 1.

²⁵ Florin Müller, *Politică și istoriografie în România: 1948-1964*, Cluj, Editura Nereamia Napocae, 2003, p. 290.

condus în mod direct și Colectivul de documente din cadrul sectorului, cel care s-a ocupat cu editarea Seriei Transilvania din cadrul colecției *Documente privind Istoria României* (D.I.R.)²⁶.

Colectivul de la Cluj, format din circa 20 de persoane, împărțite în mai multe subcolective, includea cercetători de valoare, cu o bună pregătire în toate domeniile conexe documentelor editate: Francisc Pall, Sigismund Jakó, Ștefan Pascu, Mihail Dan, Ioan Sabău, Alexandru Neamțu, Teodor Naum, Ștefan Bezdechi ș.a. Pall avea unul dintre rolurile centrale, ocupându-se de organizarea și coordonarea întregii activități (alături de Ioan Sabău), precum și de depistarea documentelor, fiind și responsabil de revizia și suprarevizia tuturor materialelor²⁷. Toți cercetătorii amintiți aveau experiență în editarea izvoarelor istorice scrise, întrucât în perioada interbelică (sub impulsul lui Ioan Lupaș) a existat la Cluj o preocupare constantă în această direcție. Prin urmare, volumele publicate în anii '50 privind documentele din istoria Transilvaniei au fost editate într-un mod destul de profesionist, anumite lipsuri fiind cauzate de intervențiile directe ale lui Roller²⁸.

Chiar imediat după ce a fost inclus în colectivul însărcinat cu editarea documentelor, Francisc Pall a încercat să se opună mai multor directive transmise de Comitetul central de redacție, care dorea să publice volumele cât mai rapid, indiferent de calitatea redactării acestora. A susținut necesitatea adoptării unor norme metodologice științifice cât mai riguroase, precum și definirea foarte exactă a conceptelor și a termenilor utilizați. Unele dintre problemele științifice ridicate de Pall au generat adevărate discuții în rândul tuturor cercetătorilor implicați, ele fiind tranșate abia după intervenția brutală a lui Roller, care și-a impus punctul de vedere. În februarie 1949, medievalistul clujean a cerut definirea conceptului de „document intern”, dar aceasta s-a făcut abia peste un an, la Consfătuirea pe țară a istoricilor din R.P.R., când deja la București, Iași și Cluj se lucra intens la volume²⁹. De asemenea, în mai multe rapoarte de activitate și chiar în memoriile punctuale, Pall a cerut Comitetului de redacție să țină cont de particularitățile documentelor medievale transilvănene și să accepte editarea acestora în forma originală. Toate demersurile sale s-au lovit însă de obtuzitatea lui Mihail Roller, prea puțin interesat de rigoarea științifică³⁰.

²⁶ Lidia Gross, *Din începuturile unei colecții: Documente privind Istoria României. Seria C. Transilvania*, în „Anuarul Institutului de Istorie «George Barițiu» din Cluj-Napoca”, tom XLVI/2007, pp. 33-35.

²⁷ *Ibidem*, pp. 35-37.

²⁸ David Prodan, *Memorii*, ediție îngrijită și postfață de Aurel Răduțiu, București, Editura Enciclopedică, 1993, p. 58.

²⁹ Definiția adoptată a fost una foarte largă: «Considerăm documente interne toate documentele care au fost emise din și pentru Moldova, Țara Românească și Transilvania» (L. Gross, *op. cit.*, p. 34).

³⁰ David Prodan ne oferă un exemplu relevant: „Ceea ce e supărător și încă grav supărător e altceva, o adevărată blasfemie, felul cum apare în el numele românilor. Hotărâsem și unificasem în corectură principiul, la care am insistat să fie adoptat și de colectiv, ca în traducerea românească românii să apară consecvent cu numele de români, indiferent de numele lor din text, iar numele documentar de Blachii, Vallachi etc. să fie trimise pentru control în note. După ce am dat bunul de tipar și am plecat de la București, Roller a intervenit în text, a trecut în textul traducerii numele documentare, coborând în note numele românilor și încă cu insinuarea,

În colecția D.I.R., seria Transilvania, au apărut nouă volume, acoperind perioada 1075-1350, și au fost pregătite pentru tipar documente până la anul 1450. De asemenea, au fost redactate mai multe lucrări și studii conexe, printre care se numără și substanțialele contribuții ale lui Pall în domeniile cronologiei și diplomatiei medievale transilvănene³¹. Colecția a primit Premiul de Stat, iar dintre cei care au lucrat la volumele de la Cluj au fost premiați David Prodan, Francisc Pall (cu 2.000 lei) și Ștefan Pascu. Așadar, regimul comunist i-a recunoscut public munca laborioasă prestată pentru editarea documentelor medievale.

Anul 1952. „Devierea de dreapta” în istoriografia clujeană

Pentru Francisc Pall, primele probleme reale au debutat brusc, în vara anului 1952, când în mediul științific din România, ca efect al luptei duse împotriva „devierii de dreapta”, au reînceput să apară acuzații aduse unor profesori și cercetători că nu se afiliaseră ideologic liniei partidului în mod explicit. Înviniuirile de manifestări „cosmopolite” sau „obiectiviste” au reînceput să fie la modă, în toate domeniile științei³². După o expresie a lui David Prodan, „bătea vântul decapitării elitei intelectuale”³³. În acest context intern agitat, în vara anului 1952, Secția de Propagandă și Agitație a C.C. al P.M.R. și Consiliul Superior al Învățământului au trimis la Cluj câte un colectiv de control pentru analizarea activității universităților din oraș. Printre sarcinile controlorilor se aflau și cele de a examina „orientarea ideologică în activitatea cadrelor didactice și felul cum e însușită știința sovietică”, dar și „politica de cadre față de studenți și cadrele didactice”³⁴. Concomitent, colective similare au fost trimise și la Iași, ceea ce demonstrează dorința puterii de a-și demonstra intransigența față de orice tentativă de deviere ideologică.

La Facultatea de Istorie și Filologie a Universității „Victor Babeș” a avut loc o ședință aprinsă, în care a fost atacat David Prodan și alte cadre didactice. Iar efectele

cu totul străină de noi: «traducere nedefinitivă!» Arunca deci o îndoială și asupra puținelor apariții directe ale românilor în aceste prime documente și ne-am trezit numai cu volumul tipărit astfel. Mult m-a ars pe suflet această blasfemie, aruncată oarecum și asupra mea” (D. Prodan, *op. cit.*, p. 58).

³¹ Francisc Pall, *Elemente de cronologie medievală românească. Cronologia documentelor privind Transilvania (sec. XI-XV)*, în *** *Documente privind istoria României. Introducere*, vol. I, București, Editura Academiei R.P.R., 1956, pp. 451-663; Idem, *Diplomatica latină cu referite la Transilvania (sec. XI-XV)*, în *loc. cit.*, pp. 227-330.

³² În martie 1952, Gheorghe Nicula (Necula), prim-secretar al Comitetului Regional P.M.R. Craiova, arată următoarele: „Noi avem un institut agrar. Acolo se duce o muncă birocratică și sunt manifestări cosmopolite din partea unor profesori care predau viitorilor agronomi (...) Profesorul care predă agricultura generală se conduce după legea lui Meterlink și nu după metodele sovietice. S-a observat că înșiși studenții au spus că de ce nu se predă după material sovietic” (***) *Stenogramele Biroului Politic și ale Secretariatului Comitetului Central al P.M.R.*, vol. IV, partea I, 1952, studiu introductiv de Ioan Scurtu, București, Arhivele Naționale ale României, 2006, pp. 469-470).

³³ D. Prodan, *op. cit.*, p. 66.

³⁴ Cristian Vasile, *Secția de Propagandă și Agitație și „îndrumarea” culturii române, 1948-1953. Câteva considerații*, în „Studii și materiale de istorie contemporană”, vol. 6/2007, p. 51.

ședinței de combatere a „erorilor ideologice” săvârșite de către istoricii clujeni nu s-au lăsat așteptate. Comitetul Regional P.M.R. Cluj a decis ca Francisc Pall, Ștefan Pascu și Mihail Dan să fie scoși de la catedră și de la Institutul de Istorie, unde puteau să rămână doar cercetători în acord³⁵. Acuza adusă lui Pall a fost aceea că „nu a avut o poziție destul de hotărâtoare de a se îndrepta în privința revizuirii concepțiilor lui”³⁶.

Cu toate că era doar cercetător în acord, Pall a fost menținut la conducerea Colectivului de documente din cadrul Sectorului de istorie medie³⁷, Constantin Daicoviciu fiind conștient de faptul că era cel mai bun specialist pe acest domeniu, fără a cărui contribuție Institutul neavând cum să-și îndeplinească satisfacător – din punct de vedere științific – sarcinile pe care le avea în amplul proiect al Academiei de editare a izvoarelor medievale (colecția D.I.R.). Va pierde însă conducerea sectorului, care i-a fost încredințată lui David Prodan. Relațiile strânse existente între Pall și academicianul clujean i-au asigurat însă în continuare libertatea cercetărilor științifice.

Dar în afara muncii intense depuse în cadrul colecției D.I.R., Francisc Pall nu a mai publicat nimic în prima parte a anilor '50. Trebuie totuși precizat și faptul că nu mai existau nici condițiile din trecut, numărul periodicelor în care puteau apărea studii de istorie fiind restrâns semnificativ. La Cluj, până în anul 1948 au fost suprimate toate publicațiile de istorie care apăreau în acest oraș. După ce anuarul editat de Institutul de Istorie Națională și de Institutul de Studii Clasice și-au încetat apariția³⁸, istoricii clujeni au fost lipsiți timp de câțiva ani de un periodic în care să poată publica rezultatele cercetărilor lor științifice. Abia din anul 1950 a început să apară la Cluj revista „Studii și cercetări științifice”, în care însă se publicau studii din toate domeniile științei, astfel încât istoria avea alocat un spațiu foarte redus. Mai mult, în 1951 și 1952 în acest periodic științific clujean nu a fost publicat nici un studiu de istorie³⁹. Prin urmare, mai rămânea disponibilă doar publicația centrală „Studii. Revistă de istorie”, dar la aceasta – în perioada avută în vedere (începutul anilor '50) – aveau acces doar istoricii agreați de regim, dar și aceștia într-o măsură destul de redusă și doar dacă prezentau texte ideologizate. Cum Francisc Pall nu s-a încadrat în nici una dintre aceste categorii, el nu a reușit să publice nici un studiu.

Iar șansele ca vreunele dintre materialele sale să vadă atunci lumina tiparului erau destul de mici, în condițiile în care el refuza să-și adapteze discursul istoric la preceptele teoriei marxist-leniniste. Pall s-a numărat printre acei istorici ce au încercat să scape de presiunile ideologice prin redactarea unor materiale cât mai tehnice, evitând teoretizarea și uneori chiar tragerea concluziilor, care nu ar fi fost posibile fără inserarea unor pasaje doctrinare. Unii istorici de partid din Cluj nu au ezitat însă să informeze Securitatea de aceste aspecte, pe care le-au calificat drept „atitudine dușmănoasă”. Un

³⁵ D. Prodan, *op. cit.*, pp. 68-69.

³⁶ A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 3.887, vol. 1, f. 27.

³⁷ L. Gross, *op. cit.*, p. 35.

³⁸ Ultimul număr din „Anuarul Institutul de Istorie Națională” a fost publicat în anul 1947, iar „Anuarul Institutului de Studii Clasice” a mai apărut doar într-un singur număr, pe patru ani, 1944-1948.

³⁹ *** *Despre activitatea Institutului de Istorie din Cluj al Academiei R.P.R.*, în „Studii. Revistă de istorie”, nr. 2/1953, p. 33.

pasaj dintr-un material înaintat Securității clujene în august 1953 este edificator: „forma de manifestare în prezent a dușmanului de clasă este rezistența la elaborarea unor lucrări de interpretare și refugiul în tehnicism”. Iar printre cei indicați că recurg la aceste metode era menționat și Francisc Pall, alături de Mihail Dan și Ioan Sabău⁴⁰.

Tentativa eşuată de recrutare (1954)

Evenimentele ce au afectat viața intelectuală clujeană în vara anului 1952, ca urmare a devierii de dreapta, au scos la iveală faptul că la Universitatea „Victor Babeș” și la institutele de cercetare ale filialei locale a Academiei R.P.R. se aflau un număr mare de profesori universitari și oameni de știință al căror trecut sau activitate erau „necorespunzătoare”. După apariția, în mai 1953, a editorialului din „Scânteia” în care era criticată activitatea Institutului de Istorie din Cluj⁴¹, problema a căpătat chiar o amploare națională. Prin urmare, mediile universitar, științific și cultural au revenit în atenția organelor de represiune din Cluj, după ce practic au fost neglijate timp de mai mulți ani (cam de prin 1947).

În acest context, în vara anului 1953 a fost deschis și dosarul de obiectiv privind filiala din Cluj a Academiei R.P.R. Propunerea a fost făcută la 18 august 1953 de către un ofițer de la Biroul 7 Intelectuali al Serviciului III Informații Interne. Printre cele 14 institute de cercetare plasate acum sub supraveghere s-a aflat desigur și Institutul de Istorie. Măsura deschiderii dosarului de obiectiv a fost însă una aproape formală, fiind luată foarte probabil în urma primirii unor directive de la centru, prin care se cerea acoperirea informativă cât mai completă a instituțiilor aflate în raza de activitate a D.R.S. Cluj. Supravegherea oamenilor de știință ce-și desfășurau activitatea în institutele Academiei nu a cunoscut vreo accentuare evidentă, desfășurându-se în continuare la cote reduse.

De altfel, la 2 februarie 1954, lt. Iacob Dezideriu – ofițer la același compartiment, a cerut reînregistrarea dosarului de obiectiv Academia R.P.R. Filiala Cluj, măsură aprobată de șeful direcției, col. Nedelcu Mihail. Motivul: „Pentru a putea urmări activitatea acestor elemente, conform directivei”⁴². Măsura a condus la o oarecare creștere a gradului de supraveghere a intelectualilor clujeni, dar până în a doua jumătate anilor '50 în acest dosar de obiectiv au fost adunate puține materiale, rezultate mult mai bune fiind obținute prin urmărirea concentrată a anumitor cercetători prin dosare individuale.

Deschiderea dosarului de obiectiv privind filiala din Cluj a Academiei a atras după sine și necesitatea recrutării unor informatori în toate institutele de cercetare aferente acesteia. În acest context, în 1954 Securitatea din Cluj a încercat să-l atragă la colaborare pe Francisc Pall. Foarte probabil ofițerii aparatului represiv au căutat să profite de situația delicată a istoricului din punct de vedere profesional (îndepărtat de la universitate și doar cercetător în acord la Institut), crezând că acesta va accepta să

⁴⁰ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 3.577, f. 16.

⁴¹ *** *Despre activitatea Institutului de Istorie din Cluj al Academiei R.P.R.*, în „Scânteia”, 15 mai 1953, p. 1.

⁴² A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 3.577, ff. 4-5 bis.

devină agentul Securității în speranța că astfel se va reabilita și-și va reprimi posturile pierdute.

Pentru a-și atinge scopul, candidatul trebuia cunoscut cât mai bine. Astfel, în primăvara anului 1954, D.R.S. Cluj a început să adune tot mai multe date referitoare la biografia, activitatea și opiniile lui Francisc Pall.

La 14 mai 1954, a fost adresată o cerere către D.R.S. Baia Mare prin care se solicita informații privind rudele acestuia din Carei, răspunsul primit fiind foarte amănunțit. Tatăl lui Pall a fost servitor și dijmaș la un moșier, după care a reușit să-și cumpere propria bucată de pământ, cu care a intrat în 1952 în G.A.C. Singura acuză ce i se putea aduce era aceea că „este pătruns de spiritul naționalist”, în sensul că „deși nu știe să vorbească nici un cuvânt românește, totuși afirmă și în prezent în mai multe împrejurări «eu sunt valah» (én olah vagyok), aceasta cu sentiment naționalist”. Fratele istoricului era și el colectivist, precum și membru A.R.L.U.S. Cu toate acestea, mai multe rude ridicau diverse probleme pe linie de Securitate: un unchi, fost administrator al orașului, „s-a sinucis prin strangulare în vara anului 1953 pentru motivul că nu și-a putut achita datoriile față de stat”, el fiind categorisit chiabur; un văr era călugăr iezuit și a făcut parte din Nunțiatura Papală, iar în 1948 „a depus mare activitate contra unificării”, motiv pentru care a fost arestat și condamnat; un alt văr, preot, a fost și el arestat și condamnat în 1952, motivul reprezentându-l „divulgarea legăturilor lui cu organele Securității Statului elementelor urmărite de Securitate”; o verișoară era căsătorită cu un preot, care a fost de asemenea arestat și condamnat în anul 1952.

Referitor la istoric, raportul Securității din Baia Mare arată foarte clar care fuseseră singurele sale preocupări: „În timpul cât a urmat liceul se remarcă printre primii elevi la învățătură, avea dragoste de a învăța, având și capacitate mare. În tot acest timp nu se ocupa de nici un fel de politică, totul era pentru el învățătura, reușind foarte bine la examene”⁴³.

Dintre toate rudele lui Francisc Pall, singura persoană ce a atras atenția Securității din Cluj a fost călugărul iezuit, ce avea un nume omonim cu al istoricului și care de asemenea studiasse în Italia. Șeful Serviciului II Contraspionaj a ordonat subalternilor săi „să se ceară relații pentru el de la Serviciul III”, în speranța că se vor obține date compromițătoare privind eventuale legături ale lui Pall cu acesta, astfel încât să poată fi șantajat să accepte colaborarea.

Mult mai importante erau însă aspectele referitoare la activitatea și atitudinea prezentă a istoricului, astfel încât ofițerii Serviciului II au trecut la consultarea evidențelor M.A.I., la contactarea rețelei informative din Institutul de Istorie, au cercetat dosarul acestuia de la Serviciul de Cadre al Academiei și au apelat la sursele existente printre vecini pentru a afla cum se comporta la domiciliu.

La 27 iulie 1954, șeful Biroului 4 din Serviciul II, lt. Mărgineanu Emil⁴⁴, a însumat într-o fișă toate informațiile obținute pe aceste căi, menționând și faptul că în evidențele M.A.I. nu existau nici un fel de date referitoare la Pall.

⁴³ A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 3.887, vol. 1, f. 24.

⁴⁴ Lt. Mărgineanu Emil a fost încadrat în Securitate în 1951, ca lucrător operativ la Serviciul Raional Turda, pentru ca în scurt timp să fie transferat la centrul regiunii. A deținut funcțiile: șef Biroul 1 (1953) și șef Biroul 4 (1954-1955) din Serviciul II Contraspionaj, șef Biroul 6

Conform ofițerului, din punct de vedere ideologic, din dosarul de cadre rezultă că „mai mult timp susnumitul s-a ținut departe și cu o indiferență totală de regimul nostru. Nu-l interesau masele, considerându-se deasupra acestora”. Acuzele aduse în 1952 și mai ales retrogradarea profesională se pare că nu au rămas fără urmări, Pall fiind conștient de faptul că menținerea sa pe această poziție de expectativă ideologică nu avea cum să-i aducă prea curând îmbunătățirea situației. Prin urmare a început să facă unele gesturi de agreare a politicii partidului. Cadriștii de la Academie apreciau că de când lucrează în acord nu doar că „are o atitudine sănătoasă, muncește conștiincios și nu are manifestări ostile regimului”, dar chiar „a început să scrie articole de gazetă de perete și s-a observat o voință de apropiere mai accentuată”⁴⁵.

În ceea ce privește activitatea științifică, referatele din dosarul de cadre erau elogioase, calitățile lui Pall fiind recunoscute și apreciate: „profesional este foarte bine pregătit, este unul dintre cei mai buni specialiști în domeniul istoriei medievale și a științelor auxiliare a istoriei, având o serioasă pregătire științifică și de cultură generală”. Cu toate acestea, existau și unele pete gri în activitatea istoricului, anumite devieri de la linia rolleristă a interpretării istoriei. Mai exact, „atât în lucrări, cât și în activitatea sa de la catedră a avut manifestări de susținere a Bisericii Catolice”⁴⁶.

Investigațiile întreprinse la domiciliul istoricului s-au dovedit a fi prea puțin folositoare, întrucât acesta prefera o atitudine cât mai retrasă și nu întreținea relații apropiate cu vecinii săi⁴⁷.

Dar toate aceste date, relativ sumare, au fost compensate de informațiile furnizate de agentul „Lucrețiu”, la rândul lui istoric format în perioada interbelică. Informator extrem de prolific (uneori dădea și câte cinci-șase note într-o singură zi), „Lucrețiu” era sursă a Biroului 2 din Serviciului III, fiind folosit în general pentru supravegherea foștilor membri ai partidelor politice. Cum însă la acea vreme era printre puținii agenți ai Securității în Institutul de Istorie și singurul de încredere, în practică se apela la el ori de câte ori vreun ofițer de la orice compartiment avea nevoie de date referitoare la persoanele ce activau la Institut sau în mediul istoric ori arhivistic din oraș. Nici în acest caz „Lucrețiu” nu avea să dezamăgească Securitatea.

„Lucrețiu” a scos în evidență mai ales faptul că istoricul nu agrea deloc regimul comunist, criticând politicile sale economice și sociale, pe care le considera a fi net inferioare față de cele ale statelor apusene: „este un element nemulțumit de regimul nostru și de starea de lucruri de azi din țară. În general, fără să adopte o poziție net dușmănoasă, se complăce în a ironiza regimul de democrație populară și realizările lui. Subapreciază marxismul și realizările din U.R.S.S., condamnă lupta Partidului Comunist din Franța pentru un nivel de trai mai bun, comparând nivelul de trai al muncitorilor din Franța la nivelul de trai al muncitorilor de la noi (...) Are un deosebit cult pentru

Intelectuali din Serviciul III (1957-1960), fiind apoi numit loțuitor al șefului Serviciului III (1 martie 1960-1 martie 1962), după care a fost trecut în rezervă (A.C.N.S.A.S., fond D.M.R.U. a M.I., dosar nr. 7.382, vol. 2, f. 281). Prin funcțiile deținute, a fost implicat și în supravegherea altor intelectuali clujeni: Silviu Dragomir, Iuliu Moldovan, Iuliu Hațieganu ș.a.

⁴⁵ A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 3.887, vol. 1, f. 28.

⁴⁶ *Ibidem*, ff. 27-28.

⁴⁷ *Ibidem*, f. 28.

lumea apuseană, desconsideră regimul nostru de democrație populară, precum și Uniunea Sovietică”.

Informatorul, fără a nega calitățile științifice ale lui Pall („are o excelentă pregătire de medievist, bine orientat în paleografia și diplomatica medievală”), era foarte critic și în ceea ce privește acest aspect, punctând faptul că în munca de elaborare originală nu folosește deloc axiomele ideologiei marxiste. Recunoștea totuși că „a realizat unele progrese” în direcția însușirii marxism-leninismului. Situația era identică și în ceea ce privește receptarea istoriografiei sovietice, pe care practic o ignora („evită să citească literatura sovietică”), aceasta și pentru că cultura sa generală și pregătirea de specialitate erau aproape exclusiv de factură apuseană. Mult mai radicală era atitudinea lui Pall față de modul în care se desfășura cercetarea în R.P.R.: „și exprimă nemulțumirea și revolta față de actualul sistem de muncă științifică de la noi”.

„Lucrețiu” a indicat Securității și persoanele cu care Pall avea relații mai apropiate la Institut (Ștefan Pascu, Ioan Sabău și Liviu Lazăr), menționând și faptul că „se bucură de stimă și considerație mai ales în rândul profesorilor mai vechi, pensionari, cu care din când în când stă de vorbă”⁴⁸.

Aflați în posesia tuturor acestor date, la 11 august 1954 ofițerii Securității din Cluj au trecut la recrutarea istoricului. Cu toate că materialele pregătitoare au fost întocmite de Serviciul II, sarcina atragerii la colaborare a fost încredințată Serviciului III, întrucât avea nevoie de încă un agent la Institutul de Istorie. Spre surprinderea Securității, Francisc Pall s-a arătat foarte refractar față de această idee și a refuzat să colaboreze. Conform unui raport ulterior, „organele noastre au încercat să recruteze ca agent pe numitul Pall Francisc, însă datorită poziției lui nesincere pe care a adoptat-o nu s-a trecut la recrutarea lui”⁴⁹.

Menționăm astfel erorile ofițerilor de Securitate, care au trecut la recrutarea lui Pall fără a deține date compromițătoare serioase cu care să-l poată șantaja să accepte să devină agent, în condițiile în care din datele adunate reieșea destul de clar că de o colaborare pe bază de „sentimente patriotice” nu prea putea fi vorba. Chiar și așa, nu putem să nu evidențiem faptul că medievistul a avut tăria de caracter necesară pentru a adopta o atitudine hotărâtă de respingere a propunerilor Securității și aceasta într-o perioadă în care instituția era omnipotentă.

Refuzul de a colabora cu Securitatea nu a avut absolut nici un fel de consecință neplăcută pentru istoric, care și-a desfășurat activitatea în aceleași condiții ca până atunci. De fapt, în ceea ce privește supravegherea sa, se constată chiar o îmbunătățire evidentă față de perioada anterioară încercării de atragere la colaborare. Din vara anului 1954, timp de aproape doi ani, Pall a ieșit aproape total din atenția Securității, organele represive obținând informații referitoare la istoric foarte rar și numai indirect, în măsura în care numele său apărea în notele informative referitoare la alte persoane. Toate acestea demonstrează că în anumite situații (foarte rare, ce-i drept) refuzul vehement de a colabora cu Securitatea putea să aibă și alte efecte benefice, în afara celor morale.

La 6 mai 1955, „Lucrețiu” semnala faptul că Sabin Belu a adus la Institutul de Istorie un manifest american și „a dat să citească acest manifest lui Pascu Ștefan și Pall

⁴⁸ *Ibidem*, ff. 25-31.

⁴⁹ *Ibidem*, f. 22.

Francisc⁵⁰, dar șeful Biroului 7 din Serviciul III a trasat indicații doar referitor la supravegherea lui Belu, nu și a celorlalți doi istorici: „Informatorul «Lucrețiu» va mai primi sarcina să adâncească și să concretizeze informațiile pe care le-a dat până în prezent, să arate caracterul legăturilor lui Belu Sabin cu elementele față de care se manifestă și care nu sunt informatori, ca (...) Bezdechi Ștefan, Suciuc Coriolan, Pall Francisc, Teodor Pompiliu, cu scopul de a studia posibilitățile de interogare a acestora asupra discuțiilor și manifestărilor lui Belu Sabin”⁵¹. Dar cum relațiile lui Pall cu Belu erau strict profesionale, la care se adăuga și refuzul său de a furniza informații Securității, el nu a fost chemat niciodată la nici un fel de interogatoriu.

Reintegrarea profesională și concesiile științifice

Trecerea anilor, precum și dorința de a publica rezultatele cercetărilor sale și de a-și reface cariera profesională l-au determinat totuși pe Pall să accepte anumite compromisuri în plan științific. Probabil că i s-a dat de înțeles că doar așa putea fi reintegrat ca profesor. Așa se explică apariția, începând din 1956, a mai multor texte în care a făcut concesiile ideologiei marxist-leniniste. Cazul său era departe de a fi singular la nivelul întregii țări și nici chiar la Cluj.

Schimbarea de optică nu a scăpat nici informatorilor, care semnalau Securității noua atitudine a lui Pall. În 1956, agentul „Voicu” arăta următoarele: „Are o pregătire profesională foarte bună, dar cu o formație ideologică idealistă, de care nu s-a debarasat încă nici în prezent. Aceasta cred că este și cauza pentru care nu renunță ușor la poziția sa de pasivitate atunci când e vorba de a lua poziție în problemele de istorie. Sub motivul că scrie greu, deosebit de minuțios, a lăsat să treacă o perioadă de timp destul de lungă, de la instaurarea regimului nostru, în care nu a dat nici o lucrare de interpretare. Abia în ultimul timp a început să se desmorțască puțin. Tot atât de absent a fost și din viața obștească. Este un om de care se afirmă că este «apolitic», motivându-se faptul că lucrează mult. Într-adevăr, poate că este omul care lucrează cel mai mult pentru îmbogățirea cunoștințelor sale de istorie, dar desigur că vina o poartă tot balastul formației sale ideologice”⁵².

Uneori însă concesiile științifice făcute de Pall au fost majore, pasajele ideologice din textele publicate ocupând un loc important.

Spre exemplu, în 1956, într-un studiu publicat în periodicul local de istorie, Francisc Pall a abordat o temă de istorie universală (referitoare la tratatul de drept feudal al lui Beaumanoir⁵³), o problematică rar întâlnită la cercetătorii clujeni în acea perioadă, ca de altfel și la restul istoricilor din România. Studiul era scris într-un stil clar ideologic, Pall folosind practic diverse pasaje din opera lui Beaumanoir pentru a ilustra numeroasele considerații teoretice despre lupta de clasă și exploatarea din acea perioadă. Erau prezentate mai multe citate din Engels referitoare la alianțele și contradicțiile din interiorul claselor superioare medievale franceze. Astfel, critica lui Beaumanoir adresată

⁵⁰ A.C.N.S.A.S., fond Rețea, dosar nr. 187.897, vol. 1, f. 102.

⁵¹ Idem, fond Informativ, dosar nr. 185.607, f. 10.

⁵² Idem, dosar nr. 3.887, vol. 1, f. 58.

⁵³ Francisc Pall, *Structura socială a Franței după tratatul de drept feudal al lui Beaumanoir*, în „Studii și cercetări de istorie”, nr. 1-4/1956, pp. 45-66.

monarhiei avea la bază faptul că aceasta „n-ar fi ținut seama, în primul rând, de interesele și privilegiile claselor exploatatoare, iar nu de soarta maselor populare”, așadar lucrarea acestuia era scrisă pentru a răspunde intereselor clasei din care făcea parte. Erau evidențiate exploatarea la care recurgea nobilimea, oligarhia orașelor, dar și Biserica Catolică, care „admitea și menținea șerbia și pe moșiile ei proprii, după cum tolera și resturile sclavagiste”⁵⁴. Pentru a se reliefa ascuțirea luptei de clasă din acea perioadă, erau menționate diverse frământări orășenești, printre care încetarea lucrului, acțiune văzută ca fiind „o formă timpurie a grevei”⁵⁵. Beuamanoir, reprezentând interesele clasei sale, era „ostil luptei de clasă, care amenința ordinea feudală”, fapt pentru care era criticat vehement de autor⁵⁶. Mai mult, solicitările acestuia ca șerbilor să li se asigure un tratament mai bun erau prezentate ca fiind făcute tot în favoarea marii nobilimi, care ar fi putut obține un profit mai ridicat în urma exploatării acestora⁵⁷. Ideea nu era nouă, ea fiind amintită și în anii anteriori de alți cercetători⁵⁸. Concluzionând, cu toate că Pall folosea foarte multe lucrări scrise de istorici francezi (Bloch, Pirenne, Chenon ș.a.), studiul său făcea mari concesii doctrinei marxiste, aproape peste tot fiind scoase în evidență lupta de clasă și exploatarea maselor populare.

De asemenea, aceeași manieră de abordare se regăsește și într-un alt text scris în 1956, dar publicat în anul următor tot într-o publicație centrală. Este vorba de un alt subiect de istorie juridică, cu referire de data aceasta la Transilvania și având în vedere aspectul ei instituțional: locurile de adevărire⁵⁹. Tratatul marxistă transpune încă din primele paragrafe, când include locurile de adevărire (ce aveau rolul unor notariate) printre „formele suprastructurii” medievale și continuă afirmând că „în societățile împărțite în clase antagoniste – ca cea feudală”, instituțiile „exprimă voința clasei dominante ca instrument pentru menținerea exploatării maselor populare”⁶⁰.

De asemenea, Pall a inclus și atacuri contra istoricilor din trecut, vizând totuși în principal istoriografia maghiară interbelică, care ar fi scris „de pe pozițiile obiectiviste

⁵⁴ *Ibidem*, p. 50.

⁵⁵ Lucrătorii de la orașe „recurgeau la încetarea lucrului, deci la o formă timpurie a grevei, formă cunoscută de pe la mijlocul sec. 13 în lupta de clasă de la orașe, având ca scop îngrădirea exploatării patronale” (*ibidem*, p. 54).

⁵⁶ Beaumanoir „era un dușman hotărât al luptei pe care tânăra clasă orășenească trebuia s-o ducă împotriva îngrădirilor feudale ce-i stânjenea dezvoltarea economică și socială, era un dușman aprig al luptei din interiorul orașului, dusă de lucrători contra exploatării patronale” (*ibidem*, pp. 54-55).

⁵⁷ Condițiile mai bune de viață ale acestei categorii a țărănimii „asigură o mai mare productivitate a muncii, ceea ce însemna firește în ultima instanță un profit mai mare pentru feudal” (*ibidem*, p. 59).

⁵⁸ Corneliu Cîmpianu, într-un material privind satul Tăuți în sec. XVIII, arăta că nobilul care stăpânea satul se opunea unei dijmuii excesive a locuitorilor de către fisc, dar „această opunere era departe de a fi născută din sentimente umanitare”, ci de teama că apoi țărani nu ar mai fi putut plăti dările pe care i le datorau lui (Corneliu Cîmpianu, *Din trecutul satului Tăuți în perioada descompunerii feudalismului*, în „Studii și cercetări științifice. Seria III. Științe sociale”, nr. 1-2/1955, p. 187).

⁵⁹ Francisc Pall, *Contribuții la problema locurilor de adevărire din Transilvania medievală (sec. XIII-XV)*, în „Studii și materiale de istorie medie”, vol. II/1957, pp. 391-405.

⁶⁰ *Ibidem*, p. 392.

și formaliste ale diplomatiei burgheze”, ce „reflectând criza întregii istoriografii burgheze, se caracterizează prin cercetarea unilaterală a aspectelor formale și juridice ale documentelor, trecând sub tăcere caracterul lor de clasă”. În același timp, era criticată și „istoriografia burgheză română”, pentru indiferența ce a arătat-o față de diplomatică și alte științe auxiliare ale istoriei, o observație ce însă opinăm că este corectă. Pentru a-și susține aserțiunile, Pall aducea ca „argumente” opiniile istoriografiei sovietice, mai exact criticile aduse diplomatiei occidentale de către Cerepnin în 1949⁶¹.

Un alt element de noutate sunt și atacurile dure la adresa Bisericii Catolice („apriga lăcomie a bisericii catolice”), proferate poate tocmai pentru a contracara criticile ce i se aduceau că în trecut ar fi făcut apologia acestei biserici. Conform lui Pall, Biserica Catolică „avea monopolul foarte interesat al științei de carte și al scrisului, în mijlocul societății laice scufundate în bezna analfabetismului, pe a cărei ignoranță și superstiție le putea întoarce cu atât mai ușor în folosul ei material și moral”, ca susținere fiind citat iarăși un istoric sovietic (N.A. Sidorov)⁶².

Sunt apoi citați și mai mulți istorici maghiari comuniști (Molnár Erik, Lederer Emma ș.a.), dar în rest majoritatea bibliografiei folosite nu este de factură ideologică (istorici germani, francezi și maghiari interbelici, foarte multe colecții de documente publicate, mai ales maghiare etc.), fiind amintit inclusiv unul dintre mentorii săi, Alain de Boüard. De asemenea, Pall a comparat și integrat instituția juridică amintită din Transilvania cu cea similară din Ungaria și cu cele din Europa apuseană medievală.

Cu toate acestea, interpretarea documentelor era ideologică, fiind făcută, după cum susținea chiar autorul, „în lumina materialismului istoric”, mergându-se chiar până la exagerări destul de grosiere. Spre exemplu, Pall susține „esența de clasă” a locurilor de adevăritare, afirmând că documentele emise de ele s-ar fi făcut exclusiv în favoarea claselor exploatatoare („erau puse în slujba exploatării feudale chiar prin practica lor documentară”, „slujeau, prin documentele întocmite de ele sau păstrate în arhivele lor, interesele claselor stăpânitoare feudale”)⁶³, ca și cum ceilalți locuitori ai Transilvaniei nu ar fi avut nici un fel de beneficiu. În realitate, la locurile de adevăritare se certificau tranzacțiile de drept privat (danii, vânzări, cumpărări, schimburi, zalogiri, testamente etc.), a căror oficializare se făcea în avantajul tuturor celor implicați. Culmea este că Pall afirmă că tot acolo se certificau și eliberările de robi, ceea ce se întoarce cu totul împotriva afirmațiilor sale anterioare.

Iar aceste concesii științifice nu au rămas fără efect. După trecerea furtunii care s-a abătut asupra Institutului în anii 1952-1953, a început un proces de reabilitare treptată a istoricilor atacați în trecut. Cel care a depus diligențe serioase în această direcție – atât la conducerea Academiei, cât și la cea a partidului – a fost Constantin Daicoviciu, care a recunoscut tot timpul valoarea științifică a istoricilor neagreați. Cu sprijinul său, au revenit în activitatea științifică și universitară nume precum Silviu Dragomir, Ioan Lupaș, Ioachim Crăciun, Ștefan Pascu, I.I. Russu ș.a. În acest context și cu sprijinul direct al lui Daicoviciu, s-a produs și reintegrarea la Universitatea „Victor Babeș” a lui Francisc Pall, care în 1956 a început să predea un curs auxiliar, iar apoi și-a

⁶¹ *Ibidem*.

⁶² *Ibidem*, p. 393.

⁶³ *Ibidem*, p. 402.

reluat cursul de istorie universală. De asemenea, la mijlocul anilor '50 a fost reîncadrat cu normă întreagă la Institutul de Istorie, având gradul de cercetător principal și preluând ulterior conducerea Secției de istorie medie, ce deținut-o până în 1969⁶⁴.

Francisc Pall – „spion italian”

Recăpătarea statutului profesional de către Francisc Pall a coincis însă cu sfârșitul stării de acalmie în ceea ce privește supravegherea istoricului de către Securitate. La 15 august 1956, Direcția a II-a Contraspionaj a întocmit un *Raport de vizitatorii casei „Ialta”* („Ialta” fiind numele conspirativ de obiectiv dat ambasadei Italiei), în care arăta că cu două zile înainte Francisc Pall a vizitat legația acestui stat occidental⁶⁵.

Prin urmare, de la centru s-a ordonat Securității din Cluj să afle motivul pentru care Pall a fost prezent la Ambasada Italiei. Cum era și firesc, clarificarea acestui aspect a revenit Serviciului II Contraspionaj, cpt. Stănescu Aurel (loctiitor șef serviciu) însărcinându-l cu îndeplinirea ordinului pe lt. Banciu Constantin⁶⁶.

Ofițerul a dirijat mai mulți informatori asupra istoricului, printre care cel mai activ s-a dovedit a fi „Voicu”, care avea și avantajul de a fi cercetător la Institut, fiind așadar coleg cu Francisc Pall. Conform lt. Banciu, agentul putea să intre în contact destul de ușor cu istoricul, întrucât „se cunosc destul de bine”. În plus, informatorul locuia și el într-o cameră din Institut, la fel ca și Pall, ceea ce-i ridica potențialul informativ.

Inițial, agentul „Voicu” va confirma întrucâtva suspiciunile Securității. Într-o notă furnizată la 26 septembrie 1956 el arăta următoarele: „În ultimul an a făcut unele deplasări la București în legătură cu munca colectivului de documente. În 2 iulie a.c. a fost la o sesiune a Academiei, care a ținut o săptămână, dar la ședințele căreia Pall a lipsit în fiecare zi, deși el ceruse de la Cluj să-l trimită. Se vede că a avut alte motive pentru care a mers la București, dar nu pot ști care sunt”⁶⁷.

Dar „Voicu” nu era pe deplin convins că Pall era într-adevăr un inamic al regimului, reliefând și el atitudinea ambiguă în care se menținea acesta: „din comportarea sa n-am putut deduce în mod precis dacă este doar un om indiferent față de regimul nostru sau dușmănos. Este foarte greu de apreciat, căci nu are manifestări nici pro, nici dușmănoase”. Pentru a adânci cercetările, lt. Banciu i-a cerut lui „Voicu”

⁶⁴ L. Gross, *op. cit.*, p. 34.

⁶⁵ A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 3.887, vol. 1, f. 104.

⁶⁶ Născut la 15 iunie 1931, de profesie tehnician, Constantin Banciu a fost încadrat în Securitate la 1 iulie 1952, după absolvirea unei școli de ofițeri de un an a M.A.I. A activat exclusiv în cadrul Serviciului Contraspionaj al D.R.S./I.J. Cluj: lucrător operativ și lucrător operativ prim în problema italiană și apoi în cea anglo-americană, șef de birou, ajungând să dețină inclusiv funcția de șef al serviciului. În a doua parte a anilor '50 a fost implicat în supravegherea mai multor istorici clujeni: Silviu Dragomir, Virgil Vătășianu, David Prodan, Constantin Daicoviciu, Sabin Belu ș.a., interesându-l natura relațiilor acestora cu diverși cercetători străini. A fost trecut în rezervă în anii '80, cu gradul de colonel (A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13.154, vol. 9, f. 92).

⁶⁷ A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 3.887, vol. 1, f. 58.

să prezinte câte o notă informativă amănunțită referitoare la fiecare persoană cu care Pall avea relații⁶⁸.

Aspectele semnalate de „Voicu” certificau însă faptul că Pall avea încă legături cu istorici din Italia, ceea ce a atras după sine obligația Securității de a clarifica natura acestor relații și motivul pentru care istoricul a vizitat ambasada Italiei.

Prin urmare, la 17 octombrie 1956 lt. Banciu i-a trasat informatorului sarcina „de a stabili pentru ce motive insistă numitul Pall Francisc așa de mult să facă deplasări, având în vedere faptul că înainte chiar când era trimis nu vroia să meargă, de asemenea la cine se duce în București și pentru ce merge”. În supraveghere s-a implicat și șeful ofițerului, care i-a dat indicații concrete acestuia referitoare la modul în care trebuia să-l folosească pe „Voicu” pentru a obține rezultate cât mai bune: „Agentul trebuie dirijat a se apropia mai mult de Pall Francisc, pentru a putea discuta fără prea mari rezerve aceste probleme”⁶⁹.

„Voicu” nu va întârzia să furnizeze în aceeași zi o nouă notă informativă, în care să detalieze datele cerute de ofițer. Informatorul nu a ezitat să prezinte și propria sa supoziție referitoare la vizitele subite ale lui Pall la București, și anume aceea că „s-ar putea să fi făcut cercetări la Biblioteca Academiei sau la Arhivele Statului”⁷⁰. Paradoxul hilar este însă că agentul, din dorința de a fi cât mai servil față de Securitate, dar neștiind din ce motiv este urmărit Pall, oferea o explicație ce îl disculpa pe istoric.

Principalul obstacol ce stătea în fața preocupărilor informatorului „Voicu” de a furniza informații cât mai de interes pentru Securitate consta însă în faptul că nu reușea să stabilească cu Francisc Pall relații de natură să-i permită să afle mai mult decât date sumare și de suprafață. Cum deja am amintit, istoricul avea o atitudine foarte retrasă, având legături cordiale doar cu câteva persoane, cu restul păstrând o poziție distantă și limitându-se strict la discuții de natură profesională. De fapt, acest aspect a reprezentat și dificultatea majoră de care s-au lovit ofițerii de Securitate, nu doar informatorul „Voicu”, pe parcursul întregii supravegheri informative a istoricului: imposibilitatea de a obține date sigure și de valoare din anturajul intim al lui Francisc Pall.

Pentru a suplini această deficiență, „Voicu” și-a dovedit din nou spiritul de inițiativă și a încercat să afle cât mai multe amănunte de la colegii de birou ai lui Pall, precum și de la colaboratorii sau subordonații acestuia din colectivul de documente medievale. Iar unii dintre aceștia, știind că este coleg cu ei și crezându-l de bună credință, i-au relatat agentului ceea ce cunoșteau, exprimându-și totodată și propriile opinii. Astfel, „Voicu” a aflat de la un subordonat al lui Pall, că istoricul fusese plecat la București în luna octombrie 1956 pentru face o corectură la o lucrare ce urma să-i apară la Editura Academiei R.P.R. (este vorba de amplul studiu dedicat diplomatiei medievale transilvănene, apărut în colecția D.I.R.). Găsind o persoană ce părea abordabilă, informatorul a încercat chiar s-o tragă de limbă într-un mod subtil: „profitând de prilej, mi-am explicat nedumerirea cum de se deplasează el atât de des la București, când înainte abia dacă ai fi reușit să-l determini să meargă”. Răspunsul nu fost însă chiar cel dorit, subalternul în cauză opinând că Pall nu face altceva decât să încerce „să-și creeze

⁶⁸ *Ibidem*.

⁶⁹ *Ibidem*, f. 54.

⁷⁰ Ioan Opreș, *Istoricii și Securitatea*, vol. II, București, Editura Enciclopedică, 2006, p. 127.

«relații» la București, căci astfel nu se poate afirma”. „Voicu” considera și el că o astfel de posibilitate nu trebuia complet eliminată, întrucât Pall „a fost elevul lui Marinescu, actualmente profesor la Sorbona, la Paris, și probabil că acesta să fi avut prieteni între istoricii cari mai sunt și azi la București și prin care eventual Pall s-ar putea să-și creeze «relații»”. Într-o afirmație din care transpare invidia profesională (agentul neavând o carieră didactică universitară), el îi explica ofițerului, că „astfel de relații sunt folosite de oricare dintre profesorii noștri pentru ambițiile lor carieriste”⁷¹.

Deoarece nu reușea absolut deloc să afle motivul vizitei lui Pall la ambasada Italiei, lt. Banciu i-a cerut informatorului „Voicu” să recurgă la tot felul de pretexte pentru a se apropia de Pall, mergând inclusiv până la a profita de boala agentului („i s-a trasat sarcina de a discuta cu numitul Pall Francisc despre situația actuală a soției lui, deoarece și sursa este suferind de aceeași boală și în nenumărate cazuri acest subiect va sta la baza multor discuții ce ar avea loc între sursă și numitul Pall Francisc”). Tot în acest context, „Voicu” trebuia chiar să treacă la provocarea voalată a lui Pall, el trebuind „să-i spună că regretă deoarece nu are pe nimeni în străinătate pentru a-i solicita să-i trimită unele medicamente pentru tratament. În continuare va spune că ar vrea să meargă la Ambasada Iugoslavă pentru a cere medicamentele necesare, însă crede că nici acolo nu se găsesc. Aceste discuții sunt necesare pentru a vedea cum reacționează numitul Pall Francisc”⁷². Dar astfel de metode, relativ simpliste și bazate pe legende firav și fortuit construite, nu aveau cum să dea rezultatul scontat în cazul unei persoane atât de circumspecte și distante precum era Pall. Ele nu fac altceva decât să denote încă o dată amatorismul ofițerilor și al cadrelor de conducere ce activau la Securitatea din Cluj la mijlocul anilor ’50.

Întrucât timpul trecea și nu a obținut nici o informație concretă, Serviciul II a cerut sprijinul Serviciului VII Supraveghere operativă și Investigații. La 29 noiembrie 1956, ofițerii Serviciului VII au apelat la sursele ocazionale ce le aveau în proximitatea domiciliului lui Pall. În pofida faptului că au fost contactați trei vecini ai istoricului (C.I., C.E. și B.M.), datele obținute au fost absolut fără importanță, întrucât Pall nu avea nici un fel de contact cu persoanele respective⁷³.

În aceste condiții, lt. Banciu a fost nevoit să-l folosească din nou pe agentul „Voicu”, sperând că până la urmă acesta va reuși cumva să se apropie de Pall. Iar informatorul parcă de-abia aștepta să fie iarăși solicitat de Securitate, formulările sale din notele informative fiind elocvente: „căutând să urmăresc mai îndeaproape preocupările lui Pall Francisc în legătură cu problemele în cauză...”.

La 11 decembrie 1956, „Voicu” a furnizat o amplă notă, referitoare la Francisc Pall și Ioan Sabău (ultimul se afla în atenția Serviciului II ca suspect de spionaj în favoarea Franței). Agentul a profitat de prilej pentru a-și exprima aversiunea față de reintegrarea în activitatea didactică a lui Pall, precum și a celorlalți profesori excluși din învățământ în 1952 și reprimiți în 1956: „măsura care a dus la înlăturarea lor n-a fost greșită pentru că n-ar fi fost întemeiată, ci doar pentru faptul că a fost prematură, în sensul că nu au fost pregătite cadre care să-i înlocuiască și au fost scoși în bloc. Este

⁷¹ *Ibidem*, pp. 127-128.

⁷² *Ibidem*, p. 128.

⁷³ A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 3.887, vol. 1, f. 105.

însă tot atât de greșit a li se reda vechile poziții, căci la vechea educație care i-a îndepărtat la început de regimul nostru se mai adaugă și ura acumulată în perioada când au fost înlăturați”. Referitor la Francisc Pall, informatorul susținea că acesta nu putea să aducă nici un fel de servicii regimului pe plan politic sau ideologic, deoarece „are un curs de strictă specialitate, unde posibilitățile de influențare a formării ideologice a studenților sunt mai reduse”. Mai mult, el îi preciza ofițerului că vechile cursuri ale istoricului „nu erau decât o apologie a Papalității și a Bisericii Catolice”.

„Voicu” acuza vechile cadre universitare că urmăresc să se grupeze pentru a-și putea promova și susține propriile interese în cadrul Facultății de Istorie. Informatorul și-a prezentat presupuzițiile în acest sens, oferind o perspectivă alarmantă: Pall dorea să-și ocupe vechea catedră, cea de istorie medievală universală, urmând ca apoi cursul său actual să-l predea unui alt fost profesor, Ioachim Crăciun, „căsătorit cu fiica lui Vaida și cu concepții prea retrograde pentru mediul studentesc”. În același timp, Ioan Sabău căuta să fie numit titular la cursul de istorie modernă și contemporană universală. Cum cele două cursuri erau legate, Pall și Sabău puteau să emită pretenții îndreptățite ca unul dintre ei să preia chiar conducerea catedrei de istorie universală, înlocuindu-l pe Nicolae Lascu. „Voicu” îi atrăgea serios atenția ofițerului că o atare situație era foarte periculoasă, întrucât „ar fi inexistent un control politic”, ceea ce „poate să aibă urmări negative pentru studenți”.

Agentul a reușit să-l convingă pe lt. Banciu de gravitatea situației, în rezoluția pusă pe notă informativă el precizând că Pall, Sabău și Crăciun sunt „elemente reacționare”, care „ar putea influența în mod negativ studenții”. Ofițerul i-a trasat informatorului sarcina de a se angrena în cât mai multe discuții cu Pall și Sabău „pentru a se apropia cât mai mult de aceștia și pentru a le câștiga încrederea”⁷⁴.

Cum și această încercare a informatorului a eșuat, lt. Banciu a realizat faptul că „Voicu”, în pofida bunăvoinței și serviabilității de care dădea dovadă, nu doar că nu avea șanse reale de a se apropia de Pall, dar insistența sa și mai ales provocările directe puteau să-i fi trezit deja suspiciunea istoricului. În consecință, ofițerul va apela tot mai rar la acest agent pentru urmărirea lui Pall, încercând să se folosească de serviciile altor informatori pe care Securitatea din Cluj îi avea în mediul intelectual. În plus, ca urmare a unor modificări de natură structurală, lt. Banciu fiind transferat la un alt birou, o perioadă el nu va fi implicat decât colateral în supravegherea lui Pall.

În 1957, problema spionajului italian a fost alocată Biroului 2 (condus de lt. Maroși Andrei) din cadrul Serviciului II. Cu acest prilej a ieșit din nou la iveală caracterul destul de haotic al activității informativ-operative a Securității din Cluj din acea perioadă. Proaspătul loțiitor al șefului Serviciului II, lt. maj. Pereș Alexandru, neștiind nimic de toate materialele adunate până atunci, a ordonat începerea de la zero a investigațiilor. Procedurile fiind astfel reluate de la capăt, primul pas a constat în solicitarea datelor existente în arhiva operativă a instituției (Secția „C”) referitoare la Pall. Iar la Secția „C” se aflau doar materialele inițiale (adresa D.R.S. Baia Mare din 7 iunie 1954 și fișa din 27 iulie 1954). Pe baza acestora, lt. maj. Pereș a ajuns și el la

⁷⁴ I. Opriș, *op. cit.*, p. 129-130. Ofițerul i-a oferit agentului și un pretext prin care acesta putea să-și găsească subiecte de conversație cu Sabău, și anume „să-i ceară acestuia unele cărți în limba franceză, motivând că soția lui ar dori să citească asemenea cărți”.

concluzia că Pall poate fi atras la colaborare, astfel încât la 12 martie 1957 i-a ordonat Lt. Maroși să facă propuneri pentru recrutarea lui⁷⁵.

Situația s-a lămurit în scurt timp, astfel încât o nouă încercare de recrutare a lui Pall a fost exclusă. Lt. maj. Pereș era însă decis să clarifice cât mai rapid suspiciunile ce planau asupra lui Pall, dar a constatat că Biroul 2 nu avea nici un agent ce putea fi dirijat pe lângă istoric. Prin urmare, s-a cerut sprijinul Lt. Banciu, singurul ce reușise să afle ceva date referitoare la Pall (chiar dacă ele erau mai mult rezultatul solitudinii agentului „Voicu”).

Presat de necesitatea de a clarifica natura vizitei lui Pall la legația Italiei, Lt. maj. Pereș i-a ordonat Lt. Banciu să fie mult mai ofensiv și să-i explice concret informatorului „Voicu” ce se dorește de la el. Securitatea a fost astfel nevoită să-și încalce regulile conspirative uzuale și să-i deconspire agentului care era cauza urmării istoricului, sperând că acesta – canalizându-și eforturile într-o singură direcție – va reuși să furnizeze până la urmă ceva date utile.

Relevându-i-se motivele pentru care era supravegheat Pall, la 20 aprilie 1957 „Voicu” a oferit Securității câteva explicații, bazate pe ceea ce a putut afla prin investigațiile sale. Astfel, el chiar a emis ipoteza ca Pall să nici nu fi vizitat ambasada Italiei, ci Editura Didactică și Pedagogică, care „este în clădirea fostului consulat italian”. Vizitele lui Pall la editură erau justificate de faptul că redactase un manual de istorie universală (împreună cu Camil Mureșan), propus să apară la această editură, astfel încât putea fi chemat pentru diverse modificări. Într-adevăr, ulterior și alți agenți vor confirma faptul că varianta propusă de cei doi istorici clujeni nu a convenit Ministerului Învățământului, iar manualul „a fost corectat la București, întrucât nu a răspuns întru-totul din punct de vedere ideologic”⁷⁶. După mai multe pertractări și revizuri, manualul a apărut în 1959⁷⁷.

Cu toate acestea, „Voicu” nu excludea deloc prezumția relațiilor lui Pall cu diverse persoane din Italia: „S-ar putea ca dânsul să fie în legătură cu foștii săi profesori din timpul studiilor în străinătate, prin intermediul legației respective. Această ipoteză mi-am pus-o în legătură cu faptul că dânsul a primit în mod personal o invitație la Congresul istoricilor de la Roma din 1955, ceea ce nu s-a întâmplat altora. Bineînțeles că invitația, din motive desigur obiective, nu i s-a dat decât cu întârziere, fapt care pe dânsul l-a intrigat foarte mult. Probabil că a încercat prin legație să afle când a sosit invitația și unde a întârziat”⁷⁸.

Cum deja agentul era avizat asupra datelor de care era interesată Securitatea, la care se adăuga și faptul că își manifesta întreaga disponibilitate, Lt. Banciu l-a dirijat și asupra altor persoane ce aveau legături cu cetățeni italieni, încercând astfel să afle indirect dacă nu cumva aceștia știau ceva referitor la relații similare ale lui Pall. Astfel, el i-a trasat lui „Voicu” sarcina „de a discuta cu numiții Șerban Gheorghe și Domșa Ioan, care lucrează la Biblioteca Universității din Cluj și care ne-au fost semnalati de regiunea

⁷⁵ A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 3.887, vol. 1, f. 23.

⁷⁶ *Ibidem*, f. 93.

⁷⁷ Francisc Pall, Camil Mureșan, *Istoria evului mediu. Manual pentru clasa a IX-a*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1959.

⁷⁸ A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 3.887, vol. 1, f. 74.

Stalin că au întreținut legături cu Cianciolo Umberto, fost director al Institutului de cultură italiană din Cluj și Sibiu”⁷⁹. Dar și această inițiativă se va dovedi la fel de lipsită de rezultate precum cele anterioare.

Noi date, ce nu puteau decât să amplifice suspiciunile Securității, au parvenit organelor de represiune tot ca urmare a zelului unui agent, este vorba de „Lucrețiu”, de departe cel mai prolific informator din mediul intelectual clujean al anilor ’50-’60. Lt. maj. Pușcașu Ilie, șeful Biroului 1 din Serviciul III, a primit o notă informativă de la „Lucrețiu” la 7 iunie 1957, în care se preciza că Pall avea relații de corespondență cu un istoric vest-german. Este de menționat faptul că „nota a fost dată din inițiativa agentului”, care s-a autosesizat după ce „a văzut dactilografându-se o scrisoare în limba germană scrisă de Pall Francisc și adresată profesorului Franz Babinger din Germania de apus, München, baza americană”. Mai mult decât atât, și „Lucrețiu” va demara investigații din proprie inițiativă, întrebându-l pe Pall de unde cunoaște adresa lui Babinger și mai ales care era subiectul corespondenței lor. Medievistul i-a precizat că acesta era unul pur științific: îl ruga pe Babinger să-i trimită o monografie scrisă de el referitoare la Mahomed al II-lea⁸⁰, de care avea nevoie pentru o lucrare despre Iancu de Hunedoara (iar la schimb îi trimitea istoricului german o lucrare a sa de paleografie și diplomatică latină). „Lucrețiu” atrăgea însă atenția că Pall i-a cerut lui Babinger „să salute din partea lui și pe Franz Dölger⁸¹, un istoric german, Georg Stadtmüller⁸² (fost

⁷⁹ *Ibidem*.

⁸⁰ Cunoscut istoric orientalist, Franz Babinger a predat la Universitatea din München până în 1933, când – la presiunile naziștilor – a fost nevoit să-și părăsească postul. Nicolae Iorga – ținând cont de faptul că germanul cunoștea limba română – îi va oferi posibilitatea să activeze la Institutul de Studii Sud-Est Europene din București, iar din 1937 – grație eforturilor lui Gheorghe Brătianu – va preda un curs de turcologie la Universitatea din Iași. La Iași, în 1940 a înființat și condus Institutul de Turcologie, mutat în 1941 la București.

La sfârșitul războiului s-a reîntors în Germania, unde și-a reluat catedra, vezi http://www.orizonturiculturale.ro/ro_studii_Veronica-Turcus-despre-Alexandru-Marcu.html. Lucrarea sa capitală a rămas *Mehmed der Eroberer und seine Zeit (Mahomed Cuceritorul și timpul său)*, apărută la München în 1953. Fiind vorba de o biografie foarte detaliată dedicată sultanului otoman, este explicabil de ce Pall depunea toate eforturile pentru a ajunge în posesia ei.

⁸¹ Cunoscut bizantinolog german (a nu se confunda cu istoricul bisericesc german omonim, de la Universitatea din Bonn), Franz Dölger era profesor la Universitatea din München (1931-1959) și specialist în diplomația Imperiului Bizantin. Foarte probabil Pall l-a cunoscut și i-a audiat cursurile în a doua parte a anilor ’30, în timpul călătoriilor sale de studiu în Germania, el fiind atras de domeniul în care Dölger profesa.

⁸² Georg Stadtmüller (elev al lui Dölger), profesor de Istoria Europei de Est și de Sud-Est la Universitatea din Leipzig, apoi șef al Departamentului de istorie al Universității din München, avea preocupări științifice apropiate de unele dintre cele ale lui Francisc Pall, fiind interesat de istoria medievală a albanezilor, de etnogeneza acestora și de legăturile lor cu celelalte popoare sud-est europene.

Într-adevăr, a fost foarte apropiat de regimul lui Hitler, în 1937 înscriindu-se în partidul nazist și publicând numeroase articole tributare ideologiei fasciste, motiv pentru care, de altfel, o perioadă a fost arestat de Aliți (<http://www.munzinger.de/Georg+Stadtm%C3%BCller/0/9272.html>).

mare istoric nazist) și pe Karl Kurt Klein⁸³ (...) fost membru al Grupului Etnic German”⁸⁴.

Securitatea nu a considerat însă că merita să acorde vreo atenție sporită legăturilor lui Pall cu Babinger, axându-se exclusiv pe elucidarea motivelor vizitei la legația Italiei. Amintim aici faptul că relațiile lui Francisc Pall cu istoricul german datau încă de la sfârșitul anilor '30, după ce ultimul a apreciat foarte elogios teza de doctorat a medievalistului român, dedicată cruciadei târzii⁸⁵.

Revenirea la discursul istoric profesionist

După cum se poate vedea și din ultima notă informativă, în tot acest timp Pall era în întregime dedicat activității științifice, profitând din plin de relaxarea climatului ideologic și de reintegrarea sa la universitate.

De altfel și alți agenți, precum „Ionescu Radu” (bibliotecar la B.C.U. Cluj), vor evidenția același lucru: „Potrivit unei păreri, ce pare a fi unanimă printre specialiști, el ar fi astăzi cel mai priceput medievalist din țară (...) Cunoaște cele mai importante limbi europene (...) pe lângă cunoștințele de specialitate, posedă o vastă cultură enciclopedică. Este – după câte am auzit – un exemplu de râvnă și seriozitate pentru colegii săi. Marea și singura lui pasiune este lectura și studiul arhivelor și documentelor”⁸⁶.

Modificarea evidentă a atitudinii conducerii partidului față de intelectuali de la mijlocul deceniului șase nu doar că a făcut posibilă practicarea unui discurs istoriografic profesionist, dar chiar a permis unor istorici să critice deschis unele aspecte negative ale ingerințelor politicii în istoriografie. Desigur, criticile nu au avut cum să vizeze direct conducerea partidului, ele fiind îndreptate doar către vectorii umani din planurile secundare, cei prin care directivele P.M.R. erau puse în practică. Chiar și în aceste situații, vizați au fost numai acei activiști ideologici aflați pe o pantă descendentă, cel mai cunoscut exemplu fiind Mihail Roller.

Și Francisc Pall s-a numărat printre istoricii ce n-au ezitat să-l atace pe fostul cerber al istoriografiei românești, el neuitând intervențiile brutale ale acestuia în materialele din volumele din seria *Documente privind Istoria României*. La 1 septembrie 1957, Pall a întocmit un memoriu către Colectivul de coordonare al colecției de documente medievale în care a formulat critici la adresa modului de lucru impus de Roller în calitate sa de coordonator: „graba excesivă, metodele de comandă și condițiile de muncă nesatisfăcătoare, precum și modul în care au fost tratați colaboratorii, adică specialiștii de bază, care au dus greul lucrării”, ei rămânând „iluștrii anonimi”. Pentru a repara nedreptatea, a făcut public numele tuturor specialiștilor ce au lucrat minim trei

⁸³ Absolvent al Universității din Cluj (1920), specialist în lingvistică și dialectologie, Karl Kurt Klein și-a desfășurat prima parte a carierei universitare și științifice la Iași, fiind o perioadă directorul Bibliotecii Universitare (1932-1937) (<http://www.bcu-iasi.ro/pag/kkk.pdf>). După război, foarte probabil pentru a nu-i fi imputată activitatea din G.E.G., a emigrat în Germania și apoi în Austria, unde – din 1956 – a predat la Universitatea din Innsbruck. A decedat în 1971.

⁸⁴ I. Oprea, *op. cit.*, p. 131.

⁸⁵ P. Teodor, *op. cit.*, p. X.

⁸⁶ Notă din 30 mai 1958 (I. Oprea, *op. cit.*, p. 132).

ani la seria transilvană a colecției, precizând și activitatea concretă desfășurată de fiecare. Totodată, Pall a acuzat în termeni duri lipsa indicilor din fiecare volum, precum și faptul că documentele nu au fost editate și în limba lor originală, reafirmându-și încă o dată probitatea profesională și rigurozitatea științifică: „o colecție de izvoare nu poate fi o operă de vulgarizare, un corpus de traduceri pentru diletanți, ci este o întreprindere profesionistă”⁸⁷.

Moartea lui Roller și Barbu Cămpina, precum și criticile aduse condițiilor de editare, au determinat stoparea publicării volumelor de documente medievale. Cu toate acestea, viabilitatea proiectului și necesitatea sa pentru istoriografia românească nu puteau fi negate, astfel încât colecția a fost reluată în anii '70, sub numele *Documenta Romaniae Historica*. De data aceasta, tipărirea s-a făcut cu respectarea normelor de editare științifice, Seria C Transilvania fiind coordonată de Francisc Pall, care a fost inclus și în Comitetul de redacție al colecției⁸⁸.

Cu toate acestea, trebuie precizat faptul că Pall a continuat să publice materiale cu tentă ideologică, chiar dacă ele vor fi din ce în ce mai puține (vor dispărea de la începutul anilor '60) și de o importanță secundară (cum ar fi recenziile). Este însă tot mai evident că istoricul, după refacerea (parțială) a statutului profesional deținut înainte de 1952, încerca să scape de constrângerile doctrinare, considerând că nu mai era nevoie să facă rabat de la rigoarea științifică în tratarea temelor ce-l interesau. Începând de la finalul deceniului șase, studiile sale au fost scrise însă într-un stil profesionist, abordând diverse tematici, de la istoria locală la cea universală. Ample și foarte documentate, cu o bibliografie remarcabilă, acestea erau bine redactate, discursul istoric al lui Francisc Pall nesuferind alterări din partea ideologului, precum se întâmplase în trecut. Spre exemplu, într-un studiu dedicat unei expediții turcești în Transilvania a folosit doar materiale scrise de istorici români interbelici și de cronicari apuseni, neezitând chiar să-l citeze pe Aurel Decei, cu toate că poziția anticomunistă a orientalistului „fugar” era notorie (nu se știa că la acea vreme Decei era deja arestat de Securitatea română)⁸⁹. Au existat totuși și unele studii în care și-au mai făcut loc câteva trimiteri la lucrările lui Marx și Engels.

De o cu totul altă factură au fost însă recenziile pe care Pall le-a făcut la diferite lucrări, cu precădere maghiare. Chiar dacă acestea erau în general redactate științific, în cuprinsul acestora istoricul folosea deseori termeni și expresii din vocabularul marxist, precum: „șărănime exploatată”, „nobilime exploatoare”, „adâncirea contradicțiilor sociale”, productivitatea muncii văzută ca factor al dezvoltării istorice etc., criticând de multe ori autorii pentru faptul că nu scosese suficient de mult în evidență aceste aspecte⁹⁰. Atacurile voalate aduse vechii istoriografi erau însoțite de laude la adresa

⁸⁷ F. Müller, *op. cit.*, p. 158.

⁸⁸ L. Gross, *op. cit.*, pp. 38-39.

⁸⁹ Francisc Pall, *Știri noi despre expedițiile turcești din Transilvania în 1438*, în „Anuarul Institutului de Istorie din Cluj”, nr. I-II/1958-1959, pp. 9-28.

⁹⁰ Spre exemplu, Elemér Mályusz era criticat pentru „idealizarea” nobilimii: „Ne întrebăm apoi dacă aceeași nobilime nu apare într-o lumină oarecum idealizată (...) Asemenea aprecieri și altele – ca bunăoară aceea în care se arată despre nobilimea de rând că năzuințele sale de frânare a samavolnicilor marilor feudali «coincideau cu interesele statului, ba chiar ale poporului» – fără o mai accentuată subliniere a caracterului ei de pătură feudală exploatoare, poate crea o impresie

clasicilor marxism-leninismului și a istoriografiei sovietice, pe care le indica drept modele în interpretarea istorică⁹¹.

În ceea ce privește activitatea publică desfășurată la Institut, ea se înscrie cam în aceleași coordonate cu cele amintite anterior. În anul 1957 Francisc Pall a susținut două comunicări. Prima a fost axată pe integrarea unor aspecte ale istoriei României în spațiul sud-est european: *Relațiile comerciale dintre brașoveni și raguzani în sec. XVI*, fiind citită în cadrul Sectorului de istorie medie al Institutului. Cealaltă, redactată împreună cu Mihail Dan și intitulată *Realizări în istoria medie în ultimii zece ani*, a prezentat-o la una dintre conferințele aniversare „oficiale”: Sesiunea festivă „10 ani de la proclamarea R.P.R.”⁹². Din păcate nu am reușit să intrăm în posesia ultimului text, pentru a ne putea pronunța în ce măsură acesta era tributar sau nu marxism-leninismului, dar opinăm că acesta nu putea fi decât foarte ideologizat, dat fiind atât contextului în care a fost citit, cât și a coautorului – Mihail Dan numărându-se la acea vreme printre cercetătorii clujeni cu discursul cel mai dogmatic, fiind și conducător al seminariilor de marxism-leninism organizate în cadrul Institutului de Istorie⁹³. Practica de a impune unui istoric profesionist obligația a realiza materiale în colaborare cu un cercetător ale cărui producții erau „pe linie” a fost destul de extinsă la Institutul de Istorie din Cluj, fiind aplicată chiar și unor istorici teoretic apropiați regimului, precum ar fi David Prodan⁹⁴.

În ceea ce privește prima comunicare, aceasta a fost dezvoltată și publicată în anul următor, în primul număr al noii serii a „Revistei arhivelor” (ce reapărea după o întrerupere de 10 ani)⁹⁵. În cele 20 de pagini de interpretare a documentelor editate, abordarea este una pur științifică, fără absolut nici un fel de notă sau inserție ideologică, aceasta cu toate că analizează în detaliu comerțul brașovenilor și categoria negustorilor sași, ce dețineau în același timp și conducerea orașului, ceea ce – conform teoriei marxiste – îi includea în „clasa exploatare”. Iar bibliografia utilizată este de aceeași factură: istorici sași interbelici, documente, colecții de documente, istorici români (printre care Ștefan Meteș, recent eliberat de la Sighet).

Iar Pall va publica în „Revista arhivelor” un studiu scris în aceeași manieră și în anul 1960, ce avea ca subiect tot o instituție medievală transilvăneană (cancelaria voievodală), ocupându-se din nou de rolul de instituție juridică a acesteia⁹⁶. Metoda de

de obiectivism, reminiscență a vechii istoriografii” (Idem, *Recenzje la Mátyus Elemér*, «Statul maghiar reprezentativ de stări în timpul lui Iancu de Hunedoara», în *loc. cit.*, p. 388).

⁹¹ „Indicațiile clasicilor marxism-leninismului și rezultatele istoriografiei sovietice sunt aplicate just în interpretarea datelor editate și inedite, pe care autorul le mănuieste cu o remarcabilă siguranță” (Idem, *Recenzje la Samuël Goldenberg*, «Clujul în sec. XVI, producția și schimbul de mărfuri», în *loc. cit.*, nr. III/1960, p. 371).

⁹² *** *Cronica istorică pe anul 1957*, în „Studii și cercetări de istorie”, nr. 1-4/1957, p. 279.

⁹³ D. Prodan, *op. cit.*, p. 72.

⁹⁴ „Întâmpinam greutăți de adaptare, mai ales la preceptele preconceptuate. Nu eram destul de combativ (...) Ca să devin mai combativ, mi se impunea uneori un coautor mai combativ, cu care să fiu solidar” (*ibidem*, p. 59).

⁹⁵ Francisc Pall, *Relațiile comerciale dintre brașoveni și raguzani (cu documente inedite despre negoțul lânii în anul 1578)*, în „Revista arhivelor”, nr. 1/1958, pp. 93-120.

⁹⁶ Idem, *Cancelaria voievodului Transilvaniei la începutul secolului al XIV-lea*, în *loc. cit.*, nr. 1/1960, pp. 267-277.

abordare a fost însă radical diferită față de studiul publicat în 1957 referitor la locurile de adevărire. De data aceasta nu există nici o propoziție cu tentă ideologică, cu toate că tema ar fi permis, fiind vorba de o instituție se deservea aproape exclusiv conducătorii Transilvaniei și clasa nobiliară.

De asemenea, în 1961, el va publica, alături de Camil Mureșan, o creștomatie de texte medievale, dedicată publicului larg, cu precădere elevilor și studenților, în care nu se regăsesc inserții ideologice⁹⁷.

Intensificarea supravegherii informative

Revenind la urmărirea lui Pall de către Securitate, aceasta nu a cunoscut nici un fel de schimbare în anul 1958. În pofida faptului că a fost mutat la Biroul 1, unde se ocupa de contracararea spionajului anglo-american, lt. Banciu a continuat să fie singurul ofițer ce reușea să obțină date referitoare la Pall, dar acestea și-au păstrat caracterul deficitar și colateral.

Agentul „Voicu” a avut astfel în continuare șansa de a-și arăta disponibilitatea, el suspiciionând imediat orice contact al istoricului cu vreun cetățean străin⁹⁸. Culmea este că ofițerul încă mai credea că agentul va reuși cumva să ajungă în relații foarte strânse cu Pall, la 30 octombrie 1958 el întocmind un plan de măsuri prin care îl dirija „să caute a discuta acele subiecte mai atractive cu el (...) probleme pe care îl interesează, pentru ca agentul să se apropie cât mai mult de el pentru a-i câștiga încrederea”⁹⁹. Ca și în trecut, aceste demersuri nu aveau cum să fie productive, ele demonstrând doar disperarea Securității, care timp de peste doi ani nu reușise să obțină nici cel mai mic indiciu referitor la problema ce o interesa.

În 1958, lt. maj. Banciu a apelat și la serviciile unui alt informator plin de solicitudine, este vorba de agenta „Sanda Petrescu”, ce activa în mediul intelectual clujean, având legături cu numeroase persoane din acest domeniu. În a doua jumătate a anilor '50, informatoarea a furnizat Securității un număr foarte mare de note, multe dintre ele predate din proprie inițiativă. Calitatea notelor informative lăsa însă de dorit, în general ele cuprinzând foarte multe banalități și bârfe, prea puțin folositoare Securității. Fiind însă foarte prolifică, ofițerul o menținea în legătură pentru a dovedi superiorilor săi că muncește cu asiduitate.

Și în acest caz, aportul agentei a fost insignifiant, în pofida faptului că ea a furnizat circa 10 note informative referitoare la Francisc Pall în perioada 1958-1959. Materialele cuprindeau doar date tangențiale, lipsite de importanță, informatoarea având prea puține legături directe cu istoricul, ci doar cu soția acestuia, pe care o vizita des.

⁹⁷ Francisc Pall, Camil Mureșan, *Lecturi din izvoarele istoriei Evului Mediu*, București, Editura de Stat Didactică și Pedagogică, 1961.

⁹⁸ La 14 august 1958, el i-a relatat lt. maj. Banciu că Pall a fost vizitat de o cercetătoare sârbă venită în România pentru un schimb de experiență în domeniul bibliotecilor: „Din această cauză însă mi s-a părut inexplicabil faptul că a ținut neapărat să ia legătura și cu prof. Pall Francisc, care nu se ocupă decât de cercetări istorice și nu bibliotecărești” (A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 3.887, vol. 1, f. 61).

⁹⁹ I. Opreș, *op. cit.*, p. 134.

Agentul sublinia totuși faptul că Pall era interesat să viziteze Italia sau Germania, dar exclusiv în interes științific, pentru a face cercetări în arhivele și bibliotecile din aceste state. La 15 noiembrie 1958, Edith Pall i-a spus că soțul său este nemulțumit de faptul că nu poate pleca în exterior: „Nici vorbă să fie trimis prin străinătate și nici un coleg de specialitate nu îl servește de câte ori pleacă în Italia sau în altă parte – cum este Lascu, Daicoviciu – ba nici nu îl anunță, ca să nici nu știe. Ar avea nevoie de cărți, de materiale. Nu îl tentează Budapesta, deși se ocupă în această direcție, ci ar vrea să meargă la Roma, în Germania”¹⁰⁰.

În plus, într-o notă din 31 decembrie 1958, „Sanda Petrescu” preciza că Pall i-ar fi spus că nu a mai fost la legația Italiei din București de dinainte de 1940¹⁰¹. Această informație, coroborată cu unele date furnizate de „Voicu”, ridică semne de întrebare dacă într-adevăr Pall a vizitat ambasada în 1956, fiind destul de posibil să fie vorba de o confuzie, de o altă eroare a Securității din acea perioadă.

Colateral, Securitatea din Cluj primea însă noi date ce demonstau anumite legături ale lui Pall cu intelectuali italieni și cu români emigrați în Italia. La 16 septembrie 1958, Serviciul II a primit – după un traseu sinuos – o notă informativă veche de o lună furnizată de un agent al Secției raionale Târnăveni (din D.R.S. Brașov). În notă se specifica faptul că fratele lui Vasile Bărbat, „fugar în Italia”, a reușit să intre student la Facultatea de Istorie din Cluj cu ajutorul lui Francisc Pall, căruia i-a scris să-l sprijine profesoara italiană Rosa del Conte, ce vizitase Clujul în 1956 și cu care Pall se afla în bune relații¹⁰².

Supravegherea lui Francisc Pall s-a accentuat și mai mult din primăvara anului 1959, după ce Direcția a II-a Contraspionaj a interceptat o scrisoare trimisă acestuia din Italia de „fugarul” Teodor Onciulescu¹⁰³ (referitor la care „din materiale neverificate ce deținem rezultă indicii că ar fi agent al poliției italiene”). În consecință, la 6 aprilie 1959 Direcția a II-a a trimis următorul ordin către D.R.S. Cluj: „veți trece la identificarea numitului Pall Francisc și prin mijloacele informativ-operative de care dispuneți veți stabili activitatea lui politică și profesională din trecut și prezent”. Primele date trebuia raportate până la 25 aprilie 1959¹⁰⁴.

Direcția a II-a a trimis și o fotocopie după scrisoarea lui Onciulescu, datată 8 martie 1959. Din cuprinsul acesteia reiese faptul că era un răspuns la o scrisoare a lui Pall, prin care îi cerea fotocopia după o carte de istorie din Italia, de care avea nevoie pentru redactarea unor studii. Onciulescu i-a trimis materialele cerute, solicitând în schimb ca din România să-i fie și lui remise publicațiile filialei din Cluj a Academiei, care „ne lipsesc și ne-au fost promise”¹⁰⁵.

¹⁰⁰ A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 3.887, vol. 1, ff. 62-63.

¹⁰¹ *Ibidem*, f. 66.

¹⁰² *Ibidem*, ff. 68-70.

¹⁰³ Teodor Onciulescu, și el un fost student al Școlii Române de la Roma, era în anii '50-'60 profesor de limba română la Institutul de Istorie Universală Orientală și la Universitatea din Napoli (I. Opreș, *op. cit.*, p. 114).

¹⁰⁴ A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 3.887, vol. 1, f. 106.

¹⁰⁵ I. Opreș, *op. cit.*, p. 135.

Așadar, preocupările istoricului erau eminent de natură științifică, neavând nici o legătură cu spionajul. Una dintre principalele sale direcții de cercetare era aceea a relațiilor culturale și religioase dintre Italia și țările din Europa de Sud-Est în secolele XV-XVIII: raporturile italo-albaneze, monografia umanistului Barlezio, extinderea catolicismului în Europa Răsăriteană (istoria misiunilor catolice în Țările Române) etc.¹⁰⁶. În plus, o eventuală trimitere în Italia a ultimelor apariții istoriografice din România nu putea decât să ducă la popularizarea acestora și să facă așadar un serviciu regimului. Dar pentru ofițerii de Securitate nu conta decât faptul că Pall avea relații de corespondență cu un presupus agent al poliției italiene. În acest context, semnalăm și faptul că Securitatea din Cluj habar nu avea de schimbul de scrisori, ea reacționând abia la sesizarea organelor centrale.

După primirea ordinului Direcției a II-a, lt. maj. Pereș Alexandru, acum din funcția de șef al Serviciului II, i-a cerut lt. maj. Banciu Constantin să se ocupe iarăși de acest caz. Pentru a-i ușura munca, lt. maj. Pereș i-a dat subordonatului său și câteva indicații suplimentare: „Pall Francisc lucrează la Institutul de Istorie, pe str. Jokai. A fost încercat ca să fie recrutat, dar nu a acceptat, fiind un element dușmănos, fanatic. Materiale se găesc cu el la «C». La Institutul de Istorie există o serie de agenți. Este necesar ca să dirijăm acești agenți pentru a obține date cât mai multe despre cel în cauză”¹⁰⁷.

Bazându-se pe datele adunate în trecut, lt. maj. Banciu a îndeplinit cu operativitate ordinul, el doar contactând câțiva agenți pentru actualizarea informațiilor. Bineînțeles, printre aceștia s-a aflat și „Sanda Petrescu”, care deși nu i-a putut oferi știri noi de interes, a furnizat o notă referitoare la Gheorghe Caragață (fost elev al lui Iorgu Iordan, rămas în Italia din 1936, era lector de limba română la Universitatea din Florența)¹⁰⁸, „semnalat de M.A.I. Direcția a II-a că desfășoară activitate dușmănoasă împotriva țării noastre și că întreține relații cu numitul Pall Francisc”, datele fiind însă vechi și de suprafață¹⁰⁹. Nici agenta „Elena Munteanu”, ce lucra la Biblioteca de limba italiană, nu a putut să aducă nimic nou, întrucât istoricul frecventa rar această instituție, astfel încât ofițerul a concluzionat că „agentă are cam limitate posibilități de informare” și nu i-a mai trasat sarcini suplimentare¹¹⁰.

La 20 aprilie 1959, D.R.S. Cluj a trimis către Direcția a II-a raportul solicitat referitor la Pall. Cu toate că avea la bază materiale vechi, în cuprinsul acestuia se află mai multe afirmații incriminatoare inedite, cum ar fi aceea că în timpul războiului istoricul „a avut sentimente pro-germane, crezând în victoria fascismului”, trecându-se cu vederea faptul că el a luptat și pe frontul de vest și că a fost decorat de sovietici. De asemenea, se precizează că „în activitatea sa a avut manifestări de susținere a Bisericii Catolice”, oferindu-se și informația că soția sa are un frate în R.F.G., cu care „întreține relații de corespondență”, ceea ce putea fi o circumstanță agravantă în acea vreme.

¹⁰⁶ P. Teodor, *op. cit.*, p. X.

¹⁰⁷ A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 3.887, vol. 1, f. 106.

¹⁰⁸ L-a cunoscut pe Pall în timpul studiilor la Școala Română de la Roma (I. Opriș, *op. cit.*, p. 114).

¹⁰⁹ A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 3.887, vol. 1, ff. 59-60.

¹¹⁰ *Ibdeim*, f. 78.

În raport se recunoștea faptul că din punct de vedere profesional „este foarte bine pregătit, fiind unul dintre cei mai buni specialiști în domeniul istoriei medievale”. Dar totul era contrabalansat de atitudinea sa apolitică, astfel încât pentru comuniști practic beneficiile erau destul de scăzute („Față de regimul nostru a manifestat o indiferență totală. Nu participă la manifestațiile organizațiilor de masă”). Însă istoricul nu făcea parte nici dintre cei ce se împotriveau deschis față de puterea comunistă, precizându-se că „nu este cunoscut cu manifestații dușmănoase la adresa regimului nostru”. În final, se reamintea faptul că în 1954 Francisc Pall a respins cu vehemență propunerea de colaborare cu Securitatea¹¹¹.

În plus, se arăta că informatorii semnalau și faptul că Pall nu agrea ingerințele politicii în activitatea de cercetare, părerea sa fiind că „știința poate face abstracție de atitudine politică”¹¹².

Impulsionată de la centru, Securitatea din Cluj a depus noi eforturi pentru a afla natura legăturilor lui Pall cu oameni de știință români din Italia. Lt. maj. Banciu a renunțat la serviciile aproape inutile ale lui „Voicu”¹¹³ și „Sanda Petrescu” și a apelat la agentul „Stanciu Aurel”, care lucra la Institutul de Istorie. Agentul avea relații printre cercetătorii clujeni, dar legăturile sale cu Pall erau destul de slabe, nepermițându-i să aflu direct problemele ce interesau Securitatea. El va încerca însă să suplinească acest deficit prin datele obținute indirect de la alte persoane ce-l cunoșteau mai bine pe Pall (Ștefan Pascu, Gheorghe Șerban ș.a.). La 21 septembrie 1959, „Stanciu Aurel” arăta ofițerului că Pall încercase să facă un schimb de cărți de istorie și cu Gheorghe Caragață, prin intermediul căruia dorea să obțină mai multe lucrări italienești, dar se pare că nu a reușit¹¹⁴.

Un alt agent nou folosit în 1959 pentru urmărirea lui Pall a fost „Bârsan”, aflat în legătura lt. maj. Cuibus Aurel, lucrător operativ prim la Biroul I Informații externe. Informatorul era nimeni altul decât studentul pe care istoricul îl ajutase cu un an înainte să intre la Facultatea de Istorie. Fiind fratele lui Vasile Bârbat, aflat în Italia, cu care Pall purta corespondență, agentul prezenta o mare importanță pentru acest caz. Serviciul II a cerut astfel sprijinul Biroului I, iar lt. maj. Cuibus l-a dirijat pe „Bârsan” pentru a afla natura corespondenței dintre fratele său și istoric.

La 27 noiembrie 1959, „Bârsan” a informat Securitatea că fratele său i-a scris că i-a trimis lui Pall mai multe documente și cărți istorice, dar nu a primit nici o confirmare a primirii lor. Cu toate acestea, el urma să-i trimită și o altă lucrare promisă¹¹⁵ și își

¹¹¹ *Ibidem*, ff. 19-22.

¹¹² *Ibidem*, f. 79.

¹¹³ Agentul devenise cu totul nefolositor în acest caz, întrucât toți angajații Institutului erau siguri că este colaborator al Securității, astfel încât nu avea absolut nici o șansă să intre în anturajul foarte circumspectului Pall. Un alt informator, arăta că „Voicu” „a fost bănuț [de a fi agent al Securității – n.n.] încă din 1953-1954, imediat ce a fost numit în institut, deoarece, sub o formă sau alta, se dovedea a fi sprijinit de direcțiune și de filiala Academiei (...) Critica pe toți, inclusiv direcțiunea, la ședințe. Nu totdeauna just și nici justificat și totuși nu pătea nimic. Era premiat prea des (...) Și acum toți se tem de el” (A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 3.577, f. 225).

¹¹⁴ A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 3.887, vol. 1, f. 81.

¹¹⁵ Este vorba de Joseph Gill, *The Council of Florence*, London, Cambridge University Press, 1959, o foarte detaliată analiză a conciliului, rămasă valabilă și astăzi. Este de remarcat faptul cum Pall,

manifesta toată disponibilitatea de a-i trimite și alte cărți, Pall trebuind doar să-i indice ce are nevoie. Agentul, având acest pretext foarte veridic, a discutat cu Pall referitor la scrisoarea fratelui său, oferindu-se să fie un mijlocitor între cei doi, ceea ce ar fi făcut ca o parte din corespondența medievalului cu românii din Italia să se afle sub controlul Securității. Istoricul nu a căzut însă în această capcană, spunându-i informatorului doar să-i transmită mulțumiri fratelui său pentru cărți, dar pentru alte probleme preferă „să-i scrie el personal”. Nemulțumit de rezultat, lt. maj. Cuibus i-a dat agentului sarcina „să arate scrisoarea primită lui Pall Francisc și să discute cu el legat de persoana fratelui său”¹¹⁶, dar și această tentativă de a obține informații a eșuat.

Participarea la Congresul mondial de istorie de la Stockholm (1960)

Anul 1960 va aduce o nouă îmbunătățire a statutului profesional al lui Francisc Pall, și anume includerea sa în delegația istoricilor români ce a participat la cel de-al XI-lea Congres mondial de istorie, ținut la Stockholm (20-28 august 1960). A fost prima ieșire externă a lui Pall de la instalarea regimului comunist. Și de această dată a beneficiat de susținerea directă a lui Constantin Daicoviciu, fără sprijinul căruia nu ar fi avut nici o șansă reală să fie trimis la congres. Directorul Institutului de Istorie a apreciat întotdeauna valoarea științifică a lui Francisc Pall, considerând că era singurul specialist în medievalistica transilvană ce se putea ridica la nivelul cercetătorilor apuseni (din aceste considerente el a și insistat ca nora sa, Beatrice Daicoviciu, să-și înceapă cariera științifică sub îndrumarea directă a lui Pall¹¹⁷).

Demersurilor lui Daicoviciu în favoarea participării lui Pall la Stockholm li s-au adăugat și cele ale lui David Prodan, care a susținut și el includerea acestuia în delegația română¹¹⁸. Și Prodan credea că Pall era printre puținii medievaliști români a cărui pregătire și valoare se ridica la nivelul unui congres mondial („avea o riguroasă pregătire în științele auxiliare ale istoriei și cunoștea foarte bine instituțiile medievale apusene”)¹¹⁹. La susținerea celor doi colegi ai săi, s-au adăugat și calitățile științifice ce le posedea, întrucât marea majoritate a celor 17 istorici români participanți au fost aleși pe criterii profesionale¹²⁰.

Istoricul nu a avut însă certitudinea că va fi lăsat să participe la congres decât cu puține zile înainte de plecare. La 2 august, el a discutat cu agentul „Brândușa”,

în pofida izolării aproape totale a României față de istoriografia apuseană, reușea să se țină la curent cu ultimele apariții editoriale în domeniile ce-l interesau și să ceară prietenilor săi din Occident să i le trimită în țară.

¹¹⁶ A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 3.887, vol. 1, f. 57.

¹¹⁷ Iar influența lui Pall s-a reflectat și în scrisul istoric practicat de Beatrice Daicoviciu, studiile sale publicate la începutul anilor '60 fiind pur științifice, nefiind deloc afectate de ideologia marxist-leninistă, chiar și atunci când a abordat subiecte (precum răscoalele medievale) pentru care tratarea în cheie ideologică era cvasigeneralizată (a se vedea, ca exemplu, Beatrice Daicoviciu, *Răzmerița din 1527 a țăranilor de pe moșia Vermis*, în „Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Series Historia”, nr. 1/1962, pp. 33-40).

¹¹⁸ A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 3.887, vol. 2, f. 19.

¹¹⁹ D. Prodan, *op. cit.*, p. 58.

¹²⁰ Gabriel Moisa, *Evoluții istoriografice transilvănene în primele două decenii ale regimului comunist*, în „Crisia”, nr. XXX/2000, p. 404.

spunându-i că „nu e sigur că va pleca, deoarece «nu stă bine cu partidul»”. Informatorul a avizat Securitatea și de faptul că Pall, în eventualitatea că va pleca la congres, era foarte interesat de a intra în contact cu vechile sale cunoștințe, cât și de a-și crea relații noi¹²¹.

Cum comunicările delegaților României au trebuit aprobate în prealabil de regimul de la București, Francisc Pall a susținut în capitala Suediei o prelegere ce avea la bază textul cel mai ideologizat ce-l publicase până atunci, cel referitor la tratatul lui Beaumanoir. Subiectul concret l-a constituit modul în care era reflectată structura socială a Franței în tratatul de drept al lui Beaumanoir, materialul fiind publicat apoi la București într-un volum ce a inclus toate prelegerile istoricilor români prezenți la congres¹²².

Participarea la Congresul de la Stockholm i-a întărit lui Pall opinia că istoriografia de influență sovietică din blocul comunist se situa mult în urma celei apusene. El a observat și faptul că, în timpul lucrărilor, cercetătorii estici nu au reușit să dea un răspuns coerent celor occidentali tocmai din cauza faptului că modalitatea de tratare a istoriei era impusă de ideologii de partid. Iar pentru el soluția nu era decât una singură: libertatea discursului și permiterea confruntărilor de idei, singurele care puteau să ducă la rezultate valide.

Opiniile sale foarte tranșante au fost aduse la cunoștința Securității de agentul „Brândușa”. Informatorul era un istoric clujean ce participase și el la Congresul de la Stockholm și era dirijat de cpt. Căbulea Traian, lucrător operativ prim I la Biroul 2 Partide burgheze din Serviciul III. Într-o notă informativă din 24 octombrie 1960, „Brândușa” scria următoarele: „am discutat cu Pall Francisc (...) unele probleme ideologice în legătură cu interpretarea unor fenomene de istorie. De la început s-a arătat foarte rezervat față de interpretarea materialist-istorică a istoriei. La insistențele sursei de a lămuri aceste probleme, Pall a afirmat că el ține seama de rezultatele cercetărilor «competenți» în aceste probleme din țările capitaliste și mai ales de-ale lui Ostrovski, un fugăr din Rusia care trăiește la Belgrad. Apoi a amintit de discuțiile de la Congresul Internațional al istoricilor de la Stockholm, unde opiniile istoricilor din țările capitaliste ar fi tras «cu greutate în cumpănă», punând în încurcătură pe istoricii din țările socialiste și mai ales pe cei sovietici. În concluzie, a afirmat că nu trebuie să luăm de bun tot ce se spune de istoriografia oficială din țările socialiste și din țara noastră, unde se scrie după dispozițiile venite de sus, se scrie «la comandă», căci în acest caz nu se poate realiza progrese în știință. E nevoie, după părerea lui Pall, de confruntarea opiniilor diverșilor istorici pentru a ajunge la rezultate mai bune, care să reziste în fața «opinie publice științifice». Afirmările istoricului au fost considerate a fi foarte importante de către

¹²¹ „Dacă ar fi să plece, spunea Pall, va fi pus într-o situație dificilă, deoarece ar trebui să mai stea de vorbă cu unele cunoștințe din țările capitaliste și mai ales cu românii fugiți în străinătate, dând exemplu pe fostul prof. C. Marinescu, al cărui asistent a fost. În orice caz, spunea Pall, în legătură cu aceste contacte se impune o prudență mare, deoarece toate întâlnirile și convorbirile «vor fi filate» de anumite persoane. Totuși, spunea Pall, în timpul congresului, la excursii și cu alte ocazii, se va putea sta de vorbă cu anumite persoane. În orice caz, încheia Pall, va fi un bun prilej pentru a se vedea vechi cunoștințe și a face altele noi” (I. Oprea, *op. cit.*, p. 137).

¹²² Francisc Pall, *La structure sociale de la France d'après traité de droit féodal de Beaumanoir*, în *** *Nowelles Études d'Histoire, XIe Congrès des Sciences Historiques, Stockholm*, București, Editura Academiei R.P.R., 1960, pp. 181-206.

Securitatea din Cluj, care a decis atât includerea acestora în buletinul informativ înaintat conducerii M.A.I., cât și într-o informare adresată organelor locale de partid¹²³.

Tot agentul „Brândușa” semnala Securității – într-o altă notă – și faptul că Pall se număra printre acei membri ai delegației ce „manifestau entuziasm față de nivelul de viață din Suedia, de libertatea și civilizația de acolo, în defavorul situației din România”, fiind chiar cel mai laudativ în această privință¹²⁴.

Deschiderea dosarului de urmărire informativă

Permișiunea acordată lui Pall de organele centrale partid de a participa la manifestări științifice în Occident, dublată de aprecierile elogioase pe care acesta le avea față de modul de viață capitalist și de intenția de a-și relua relațiile cu diverși „fugari” români, s-a adăugat neelucidării motivelor pentru care Pall a vizitat ambasada Italiei în 1956. Prin urmare, pentru Securitatea din Cluj a devenit foarte presantă obligația de a clarifica unele dintre aceste aspecte, înainte ca istoricul să plece iarăși în străinătate.

La 21 aprilie 1961, lt. maj. Székely Francisc – lucrător operativ prim la Biroul 2 din Serviciul II Contraspionaj – a cerut deschiderea unui dosar de verificare (D.V.) cu privire la Francisc Pall, precizând faptul că „persoana indicată ar duce activitate suspectă de spionaj în favoarea statului italian”. Ca „argumente”, el menționa: calitatea de fost bursier al Școlii Române din Roma („unde și-a creat relații apropiate cu unele persoane de naționalitate română, care și în prezent se găsesc în Italia, desfășurând activitate dușmănoasă împotriva R.P.R.”); legăturile cu Teodor Onciulescu („agentul poliției italiene”), Gheorghe Caragață și Petre Iroaie¹²⁵ (ce „desfășoară activitate dușmănoasă intensă împotriva R.P.R.”) și intenția de a-și relua contactele cu românii din emigrație (dezvăluită de informatorul „Brândușa”). La toate acestea se adăuga și o informație nouă, aceea că la 16 august 1960 a vizitat legația Austriei și din nou „nu cunoaștem scopul vizitei”¹²⁶.

Surprinde iarăși faptul că Securitatea din Cluj habar nu avea de scopul prezenței lui Pall la legația Austriei, în pofida faptului că istoricul urma să plece în Occident peste numai câteva zile.

La 26 aprilie 1961, lt. maj. Székely a întocmit și un plan de măsuri aferent propunerii de deschidere a D.V.-ului. Pentru prima dată, obiectivul principal al urmăririi nu-l mai constituia aflarea motivelor pentru care a vizitat cele două ambasade, ci acela de a clarifica „caracterul relațiilor ce a întreținut în trecut și ce întreține în prezent cu numiții Onciulescu T., Caragață Gh. și Iroaie P., din Italia, și cum sunt realizate aceste relații”¹²⁷.

Pentru atingerea scopului propus, principalul informator folosit urma a fi „Brândușa”, întrucât acesta „este în relații bune cu obiectivul” și mai ales fusese coleg

¹²³ I. Opreș, *op. cit.*, p. 138.

¹²⁴ A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 2.295, vol. 1, f. 104.

¹²⁵ Petre Iroaie l-a cunoscut pe Pall în Italia, unde a ajuns și el la studii în 1934. Ulterior nu s-a mai reîntors în țară, activând ca profesor de limba română la Universitățile din Napoli și Palermo (I. Opreș, *op. cit.*, p. 114).

¹²⁶ A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 3.887, vol. 1, ff. 3-5.

¹²⁷ *Ibidem*, f. 34.

de studiu cu Pall la Școala Română de la Roma. În această ultimă calitate, agentul avea și pretextul de a iniția cu medievistul discuții referitoare la legăturile lui din Italia. Principala sarcină ce trebuia rezolvată de „Brândușa” era aceea de a afla: „De când îi cunoaște Pall pe trădătorii de patrie Onciulescu T., Caragață Gh. și Iroaie P., în ce relații au fost cu ei și în ce relații se găsesc în prezent. Cum menține Pall relațiile cu aceste persoane”. În subsidiar, agentul trebuia să obțină și informații privind eventualele legături ale lui Pall cu funcționarii celor două legații („concret cu cine și de ce natură”). În acest sens, până la 5 septembrie 1961, lt. maj. Székely urma să întocmească și un plan de dirijare a informatorului, în care să stabilească „linia de conduită a agentului și sarcinile ce-i vor fi trasate”¹²⁸.

Ofițerul mai urma să apeleze și la sprijinul agenților „Voicu” și „Stanciu Aurel”, dar – cunoscut fiind faptul că istoricul nu avea încredere în ei – rolul lor era doar de a-l supraveghea foarte atent pe Pall la locul de muncă și de a informa Securitatea privind comportarea generală a acestuia, persoanele cu care vine în contact, deplasările ce le face etc.

Întrucât agenții disponibili erau departe de a garanta obținerea vreunor date de valoare referitoare la Pall, lt. maj. Székely a propus recrutarea unui informator din rândul persoanelor cu care istoricul era în relații foarte apropiate, oprindu-și atenția asupra lui Ioan Sabău. Sabău era verificat de Serviciul II pentru atragerea la colaborare în problema spionajului francez, studiasse și el la Roma (putea astfel aborda discuții referitoare la cercetătorii români aflați acolo) și mai ales avea legături strânse cu Pall. Dacă ar fi reușit această recrutare, Securitatea ar fi obținut un agent foarte valoros în acțiunea de supraveghere a lui Pall. Conducerea Securității nu a aprobat însă recrutarea lui Ioan Sabău, neavând încredere în el, și a dispus chiar deschiderea unui dosar de verificare pentru a-i cunoaște mai bine activitatea¹²⁹.

De asemenea, lt. maj. Székely preconiza și adunarea unor date suplimentare (de la Direcția a II-a) referitoare la „trădătorii de patrie” Onciulescu, Caragață și Iroaie, sperând că astfel va reuși să găsească noi piste care să-i ofere date de natură să elucideze legăturile istoricului cu aceștia.

Nu în ultimul rând, ofițerul a cerut – ca „sarcină permanentă” – și interceptarea întregii corespondențe a celui urmărit, acordând o atenție deosebită celei externe, pentru a identifica toate persoanele cu care corespondența și mai ales pentru a afla „natura acestor relații”¹³⁰. Prin supravegherea cu atenție și violarea corespondenței private a lui Pall urma să fie eliminat unul dintre principalele neajunsuri ale urmăririi de până atunci și era pus sub control principalul mijloc de comunicare al istoricului cu românii din Italia sau cu persoane din alte state occidentale.

Propunerea de deschidere a D.V. și planul de măsuri ce o însoțea au fost aprobate de șeful Serviciului II, cpt. Pereș, la 8 mai 1961, după care s-a trecut la transpunerea în practică a prevederilor acestora.

Dar în continuare supravegherea lui Pall era îngreunată de atitudinea retrasă și distantă a acestuia. În aceste condiții, cu toate că Securitatea dirija informatori ce

¹²⁸ *Ibidem*, f. 35.

¹²⁹ A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 207.063, f. 1.

¹³⁰ *Idem*, dosar nr. 3.887, vol. 1, f. 36.

reuşeau să intre în contact cu istoricul, ei nu aflau date de interes, medievistul evitând orice fel de discuție legată de subiecte atât de sensibile, precum ar fi relațiile sale cu cercetători din străinătate sau vizitele la ambasadele Italiei și Austriei.

Dintre toți agenții preconizați a fi utilizați, cel mai activ se va dovedi a fi „Stanciu Aurel”, dar și de această dată informațiile furnizate erau colaterale, lipsite de detalii sau fără importanță. La 22 mai 1961, el informa Securitatea că Pall a avut discuții cu cercetătorul american Frederick Kellogg, ce studia la București și a venit la Cluj să facă unele cercetări¹³¹. Agentul știa însă doar atât, neavând nici cea mai mică idee referitoare la subiectele abordate, dar opinăm că acestea au fost exclusiv de natură științifică. Oricum, nici lt. maj. Székely sau conducerea Serviciului II nu au considerat că este necesar să afle mai multe amănunte, în pofida faptului că americanul era considerat „suspect de spionaj”.

A doua zi, „Stanciu” a furnizat o nouă notă, în care prezenta o afirmație foarte interesantă făcută de Pall referitor la relațiile cu persoane din străinătate: „Legăturile cu Occidentul sunt foarte hazardate și ar putea avea și consecințe neplăcute, de aceea el se ferește de asemenea legături”¹³². Ofițerul nu acordat însă o atenție prea mare acestei note informative, considerând-o doar ca o nouă dovadă a faptului că Pall nu avea deloc încredere în agent și ca o încercare de a-și disimula adevăratele intenții.

După aproximativ șase luni de la deschiderea D.V., la 17 octombrie 1961, lt. maj. Székely Francisc a făcut o evaluare a stadiului urmăririi și a trecut la ajustarea planului inițial de măsuri în raport cu situația existentă în acel moment. În primul rând ofițerul recunoștea faptul că nu reușise să-și atingă nici unul dintre obiectivele propuse, identificând drept cauză principală agentura nesatisfăcătoare folosită („Voicu și Stanciu” „nu posedă încrederea obiectivului”, iar „Brândușa” făcea foarte multe deplasări, motiv pentru care se întâlnea rar cu Pall). Pentru că „Brândușa” putea fi foarte util, urma să se continue dirijarea lui pe lângă Pall, sperându-se că – în pofida rarelor contacte avute cu acesta – va reuși să furnizeze informații de valoare.

Întrucât propunerea de recrutare a lui Ioan Sabău a fost respinsă, lt. maj. Székely se obliga ca în termen de trei luni, până la 20 ianuarie 1962, să recruteze un agent din rândul persoanelor „cu care obiectivul este în relații apropiate” (ce urmau a fi identificate cu ajutorul rețelei deja existente la Institutul de Istorie). Ofițerul s-a achitat de sarcina luată și, la 24 noiembrie 1961, l-a recrutat pe „Trandafirescu Petre”¹³³. Informatorul lucra la Biblioteca Universitară din Cluj, vizitată frecvent de Pall, cu care avea astfel posibilitatea de a intra deseori în contact.

Singura informație nouă aflată după o jumătate de an de supraveghere, era aceea că istoricul clujean corespundea „cu un cetățean din R.F. Germană, cu numele de R. Eysser”, iar din datele furnizate de D.R.S. Oradea reieșea că „cu cetățeanul din R.F. Germană întreține relații de corespondență și o grupare religioasă de călugărițe din regiunea Oradea”. Pentru a stabili „caracterul relațiilor lui Pall cu cetățeanul din R.F.G.”

¹³¹ *Ibidem*, f. 99.

¹³² *Ibidem*, f. 86.

¹³³ *Ibidem*, f. 114.

și a afla dacă istoricul avea legături cu călugărițele din Oradea urma a fi dirijat agentul „Brândușa”, dorindu-se clarificarea acestor aspecte până la finalul anului 1961¹³⁴.

Lt. maj. Székely Francisc era nemulțumit și de faptul că de la Direcția a II-a nu primise nici un răspuns la cererea sa de a i se trimite date detaliate referitoare la Onciulescu, Caragață și Iroaie, astfel încât solicita conducerii Serviciului II să reia demersurile către unitatea centrală de contraspionaj. Pe ofițer îl interesa mai ales să afle dacă cei de mai sus întrețineau relații de corespondență și cu alte persoane din România, pentru a cerceta dacă nu cumva și Pall avea relații cu aceștia. Însă lipsa răspunsului de la Direcția a II-a îngreuna foarte mult elucidarea acestui aspect, ceea ce demonstrează încă o dată modul haotic de lucru al unor structuri ale Securității (după ce Direcția Contraspionaj a presat Serviciul II al D.R.S. Cluj să afle natura legăturilor lui Pall cu persoane din emigrația română din Italia, omitea apoi să furnizeze date amănunțite referitoare la acestea). De altfel, nici de această dată Direcția a II-a nu se va trimite lămuriri suplimentare, astfel încât în ianuarie 1962 lt. maj. Székely și-a reiterat solicitarea.

Iar situația nu era singulară, un comportament similar având și Serviciului „F”, organul central de Securitate ce se ocupa de supravegherea scrisorilor și telegramelor: „Din materialele informative rezultă că obiectivul întreține relații de corespondență cu diferite persoane din străinătate. Deși am solicitat interceptarea corespondenței obiectivului, pe linia «F»-ului nu ne-a parvenit nici o scrisoare. Pentru remedierea acestei situații vom reveni cu adresă la Serviciul «F» București, cerând să acorde mai mare atenție corespondenței obiectivului”¹³⁵. Iar astfel de „reveniri cu adrese” către Serviciul „F” s-au făcut de mai multe ori în perioada 1961-1962, neprimindu-se niciodată vreun răspuns.

Dar incompetența crasă de care dădeau dovadă uneori organele Securității este mult mai clar dovedită în cazul presupusei corespondențe a lui Francisc Pall cu „cetățeanul vest-german” R. Eysser. La 16 iunie 1961, D.R.S. Crișana a cerut D.R.S. Cluj să dispună „efectuarea de investigații complexe asupra numitului Pall Francisc” pe motiv că ar purta un schimb de scrisori cu occidentalul amintit. Cum Eysser corespondea și cu un grup de călugărițe din România și știind că Pall lucra la Institutul de Istorie, conducerea Securității din Cluj a ordonat ca de această problemă să se ocupe Biroul 7 Intelectuali și Biroul 4 Culte din cadrul Serviciului III Informații interne¹³⁶. Abia ulterior s-a observat faptul că informațiile cele mai detaliate le putea oferi Serviciul II, care-l urmărea pe Pall prin D.V. Iar după cum am văzut, în octombrie 1961, lt. maj. Székely își propunea să lămurească și acest aspect. Care era realitatea va ieși la iveală abia după câțiva ani de supraveghere și corespondență destul de susținută între D.R.S. Crișana și D.R.S. Cluj: „cetățeanul” era de fapt o femeie¹³⁷, iar cel care corespondea cu

¹³⁴ *Ibidem*, f. 37.

¹³⁵ *Ibidem*, f. 43.

¹³⁶ *Ibidem*, f. 18.

¹³⁷ Este vorba de Ana Rigomena Eysser, ce a obținut doctoratul în filozofie la Cluj în perioada interbelică, repatriată în 1949 în Germania, unde apoi s-a călugărit. Securitatea a supravegheat corespondența sa cu mai multe călugărițe romano-catolice din regiunea Oradea, ce apoi au fost arestate și condamnate pentru spionaj (I. Opriș, *op. cit.*, p. 118).

aceasta era vărul lui Pall, călugărul romano-catolic, care – după cum am amintit – avea un nume identic cu cel al istoricului. Confuzia de nume a determinat și dirijarea agentul „Stanciu” pentru a afla dacă istoricul este autorul unor articole intitulate *Campania lui Isus în România* și apărut într-o revistă a emigrației române din Spania¹³⁸.

În ceea ce privește supravegherea lui Francisc Pall, aceasta nu a înregistrat prea mari progrese, chiar dacă s-a apelat și la sprijinul altor informatori, precum ar fi „Leonid” (fost student al lui Pall, agentul era arheolog în Cluj). Chiar și speranțele puse în informatorul „Trandafirescu”, ce era în relații de prietenie cu istoricul, nu s-au confirmat, agentul furnizând puține note informative și fără valoare. În acest ultim caz, foarte probabil cauza o reprezintă și modul destul de brutal în care a fost recrutat: luat de pe stradă sub un pretext, a fost dus la sediul Securității din Cluj unde a fost anchetat ore la rând, după care i s-au oferit două soluții: acceptă colaborarea sau va suporta rigorile legii. Ilustrativ este și modul în care i s-au pus întrebările în timpul interogatoriilor ce au premers recrutarea: „Arătați tot ce cunoașteți în legătură cu activitatea dușmănoasă desfășurată de numitul Pall Francisc”. Răspunsul său dezvăluie însă adevăratele probleme ce-l frământau pe istoric în acea perioadă: „Pall Francisc este nemulțumit din cauză că nu i se recunoaște diploma de doctorat și nu este avansat la gradul de profesor (...) și este revoltat de faptul că se poate întâmpla aceasta într-un regim democrat-popular”¹³⁹.

Cum acțiunea stagnează, și lt. maj. Székely Francisc a considerat că singura soluție rămasă era provocarea istoricului printr-un agent, chiar dacă așa creștea considerabil riscul deconspirării acestuia. Informatorul ales a fost „Brândușa”, căruia la 29 noiembrie 1961 i-a trasat o *Notă de sarcini*. Provocările urma să fie făcute în două direcții:

➤ „agentul se va lega de atitudinea istoricilor străini, atitudinea lor etc. Agentul va afirma căci consideră că o legătură directă cu acești istorici totuși ar fi folositoare, însă din păcate «suntem cam izolați de străinătate». Aducând astfel în discuții legătura cu străinătatea, agentul se va interesa de la Pall Francisc ce mai cunoaște el despre foștii lor prieteni care în prezent sunt în străinătate, arătând că, după cum a auzit el, în general aceste persoane au o situație bună, sunt toți în diferite servicii. Agentul în aceste discuții se va referi în special la fugarii mai sus arătați [Onciulescu, Caragață și Iroaie – n.n.] pentru a stabili ce cunoaște Pall în legătură cu aceste persoane, dacă a primit vești de la ei și cum anume. Agentul în aceste discuții se va referi și asupra problemei că în general este destul de greu să întreții relații cu țările capitaliste, în special că nu poți comunica tot ce dorești și nu poți primi vești ce te interesează. Urmărim ca prin aceasta să vedem ce spune agentul, cum menține el legătura cu persoanele respective”;

➤ „Într-o altă discuție ce va purta agentul cu obiectivul, se va referi la problema că fiind la București în deplasare a avut ocazia, din întâmplare, să se cunoască cu un cetățean care după afirmațiile lui lucrează la o legație capitalistă, dar că el nu a dat crezare acestei persoane, deoarece crede că poate a fost vorba de o «provocare». Acest lucru agentul îl va povesti obiectivului ca o «problemă interesantă». Prin aceasta

¹³⁸ A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 3.887, vol. 1, f. 51.

¹³⁹ *Ibidem*, f. 93.

urmărim să determinăm pe obiectiv să aibă încredere în agent și să-i povestească și el dacă a fost la legația Italiei, cu ce scop și dacă în prezent menține aceste relații”¹⁴⁰.

Nu știm însă în ce măsură acest plan a și fost pus vreodată în practică, în condițiile în care, cum deja am amintit, informatorul se întâlnea foarte rar cu Pall, la care se adăuga și faptul că el era agent al Serviciului III și nu era dirijat direct de lt. maj. Székely Francisc. Nici un raport sau notă a Securității nu amintește că discuția respectivă ar fi avut loc.

Contribuția la *Istoria României*

Între timp, integrarea științifică a lui Francisc Pall a continuat, el fiind cooptat în toate colectivele și comitetele de redacție ale volumelor ce aveau ca tematică perioada medievală.

Cu toate că a fost stopată editarea documentelor medievale, colecția D.I.R. și-a menținut apariția, o parte dintre membrii colectivului de redacție continuând munca la publicarea indicilor colecției Hurmuzaki. Francisc Pall a fost desemnat coordonator al grupului de cercetători de la Cluj și a fost inclus în colegiul de redacție. Primul volumul al lucrării a fost publicat în 1962, până în 1967 apărând alte două¹⁴¹.

De asemenea, în 1962 a fost inclus în grupul de istorici români cooptați la un masiv proiect editorial european de publicare a documentelor medievale (*Repertorium fontium historiae Medii Aevii*), ce a fost tipărit la Roma. Pall a colaborat la volumele II și III, apărute în 1967, respectiv 1970¹⁴².

Calitățile științifice ale medievistului clujean au fost recunoscute și prin includerea lui – către sfârșitul anilor '50 – printre cercetătorii responsabili de redactarea materialelor pentru volumul II din tratatul *Istoria României*. Cu toate că macheta volumului a apărut în iunie 1960, în cinstea Congresului al III-lea al P.M.R., o parte dintre materiale au suscitat discuții destul de aprinse (în general cele privind teme economice)¹⁴³, astfel încât el a văzut lumina tiparului abia în 1962.

Lui Pall i-a fost încredințată redactarea subcapitolului *Organizarea politică, administrativă, judecătorească și militară* din cadrul capitolului *Dezvoltarea feudalismului în Transilvania în secolul al XIV-lea și în prima jumătate a secolului al XV-lea* (părțile de istorie economică și socială fiind scrise de Ștefan Pascu). Materialul prezentat de Pall se remarcă printr-o prezentare profesionistă, abordarea fiind științifică (chiar dacă nu în totalitate), printre sursele folosite neexistând absolut nici o referință ideologică, fiind citate numai documente medievale românești și germane.

Se regăsesc însă și anumite interpretări în cheie ideologică, menite să reliefeze pe alocuri lupta de clasă din perioada medievală. Astfel, după ce afirmă că documentele atestă că la adunările obștești din Transilvania erau prezenți «oamenii de orice stare și seamă», «nobili și nenobili», «oameni de orice condiție, având posesiuni», Pall susține că acestea aveau „un pronunțat caracter de clasă, deoarece la ele nu participa țărăimea

¹⁴⁰ *Ibidem*, ff. 39-40.

¹⁴¹ *** *Documente privind Istoria României. Colecția Eudoxiu de Hurmuzaki*, vol. I-III, București, Editura Academiei R.P.R., 1962-1967.

¹⁴² Ș. Ștefănescu (coord.), *op. cit.*, p. 248.

¹⁴³ A se vedea detalii în F. Müller, *op. cit.*, pp. 195-199.

iobagă, lipsită de proprietate funciară”¹⁴⁴. De asemenea, dezvoltarea orașelor este văzută în termenii determinismului materialismului social-economic marxist („În organizarea și conducerea orașelor se înregistrează anumite schimbări, determinate de evoluția raporturilor dintre oraș și sat, de transformările din baza economică a orașului, de intensificarea luptei de clasă dintre orășeni și feudali și de contradicțiile dintre păturile populației orășenești”)¹⁴⁵.

Dar dacă aceste inserții ideologice ocupă un spațiu foarte restrâns în cele peste 20 de pagini dedicate organizării politice, administrative și militare¹⁴⁶ a Transilvaniei (practic doar una-două fraze dispartate), ele sunt mult mai prezente în puținele paragrafe dedicate instituțiilor judecătorești. Este evidențiat caracterul de clasă al justiției feudale și se ajunge să se afirme că justiția era folosită doar „pentru ținerea în frâu a țărănimii”, motivându-se că „se înăspreau mijloacele de reprimare judecătorească ale feudalului”, în contextul în care „se agrava exploatarea și creștea lupta de clasă a țărănimii”. Pall explică obținerea de către un număr tot mai mare de feudali a „dreptului de justiție majoră” («dreptul paloșului»), adică de a pronunța pedeapsa cu moartea, ca având unicul scop de a-i pedepsi pe țărani răzvrățiți¹⁴⁷, fără a da nici un exemplu de țaran executat pentru că s-ar fi revoltat și fără a ține cont de creșterea substanțială a numărului de tâlhării și crime din acea perioadă, ce reclama înăsprirea pedepselor. Desigur, caracterul de clasă al unor componente ale justiției medievale transilvănene nu poate fi negat (pedepsele și/sau cuantumul amenzilor difereau în funcție de categoria socială a făptașului, iobagul nu avea drept de apel contra stăpânului lui etc.).

Unul dintre principalele obstacole de care se lovește analiza actuală a scrisului istoric public al majorității istoricilor din anii '50-'60 este acela al decelării gradului în care pasajele ideologice aparțin într-adevăr celor ce au semnat textele ori au fost introduse de diverșii responsabili cu asigurarea purității marxist-leniniste a materialelor publicate. Dat fiind că *Istoria României* urma să constituie – după cum susținea în 1955 inițiatorul proiectului, Gheorghiu-Dej – „o istorie a României care să sintetizeze, de pe pozițiile învățaturii marxist-leniniste, tot ce s-a realizat la noi pe tărâmul științei istorice”¹⁴⁸ – tratatul a fost analizat și corectat de mai multe ori și cu foarte mare atenție, urmărindu-se mai ales remedierea eventualelor erori ideologice și folosirea preceptelor marxist-leniniste în abordarea temelor (abia în subsidiar acuratețea științifică). Iar după cum reiese din rapoartele Securității, la aceste presiuni au cedat numeroși istorici, ce au fost nevoiți să semneze texte cu care nu erau de acord¹⁴⁹. Marea

¹⁴⁴ *** *Istoria României*, vol. II, București, Editura Academiei R.P.R., 1962, p. 261.

¹⁴⁵ *Ibidem*, p. 271.

¹⁴⁶ Pall afirmă că „organizarea militară a Transilvaniei în timpul orânduirii feudale era menită să servească interesele clasei dominante și a păturii înstărite de la orașe și să asigure apărarea față de pericolul extern” (*ibidem*, p. 281). Se trecea cu vederea faptul că de protecție militară au beneficiat poate categoriile de populație, precum și existența unor cetăți construite de comunitățile de țărani transilvăneni, ce contrazice aserțiunea de mai sus.

¹⁴⁷ *Ibidem*, p. 274.

¹⁴⁸ Gheorghe Gheorghiu-Dej, *Raport de activitate al Comitetului Central la Congresul al II-lea al P.M.R.*, în Idem, *Articole și cuvântări. Decembrie 1955 – iulie 1959*, București, Editura Politică, 1959, p. 145.

¹⁴⁹ Cazul cel mai frapant este poate cel al lui Mihail Berza. Conform unui informator, Berza a fost acuzat că a tratat capitolele privind cultura medievală „în spirit obiectivist” și „falsifică teza

majoritate a cercetătorilor au trebuit să accepte compromisul științific sau cel puțin să-l gireze cu numele lor.

De altfel, în noiembrie 1960, unul dintre responsabilii volumului II, Ștefan Pascu, își însușea o parte din criticile primite în momentul discutării machetei și se angaja în numele colectivului că „autorii vor adânci mai mult tezele clasicilor marxism-leninismului, vor urmări mai insistent dezvoltarea forțelor și relațiilor de producție, vor trata mai pe larg apariția și dezvoltarea orașelor”¹⁵⁰. După cum se poate observa, printru temele ce urmau a fi revizuite se număra și una la care a contribuit Francisc Pall (dezvoltarea urbană), ceea ce poate explică interpretarea marxistă a acestei probleme, amintită anterior.

Din păcate, până în prezent nu am identificat nici un fel de document al Securității în legătură cu contribuția lui Pall la tratatul de istorie, care să confirme sau să infirme o eventuală presiune directă asupra istoricului pentru a modifica textul prezentat în sensul dorit de regim. Ofițerii D.R.S. Cluj nici măcar nu știau că el a fost cooptat în colectivul de cercetători de la tratat, iar informatorii ce l-au supravegheat nu au atins această problemă în notele lor.

În toamna anului 1961, Francisc Pall a primit permisiunea de a participa la un nou simpozion științific internațional, desfășurat însă de data aceasta în interiorul blocului comunist. Este vorba de Conferința *Renăștere și Reformă în Polonia și Ungaria*, ce a avut loc la Budapesta între 10 și 15 octombrie 1961. Nici de data aceasta Securității din Cluj nu i s-a cerut opinia dacă este oportună trimiterea mediivistului în străinătate, dar nici ofițerii care-l urmăreau nu au știut și nu au aflat absolut nimic de această vizită în exterior, chiar dacă acolo Pall a intrat în contact și cu cercetători occidentali, dintre care unii ar fi putut prezenta interes pentru organele de represiune.

La Budapesta, Pall a prezentat comunicarea *Frământări sociale și religioase din Cluj în jurul anului 1570*, publicată apoi într-o formă extinsă în anuarul de la Cluj¹⁵¹. În pofida

leninistă a celor două culturi” (mai exact este vorba de extrapolarea la feudalism a tezei lui Lenin privind existența în capitalism a două culturi – una a exploataților și alta a exploataților) și în pofida observațiilor ce i s-au făcut „nu este dispus să facă modificările cerute de către mai mulți referenți și colaboratori ai volumului, afirmând că cele menționate ca greșeli trebuie lăsate în text, întrucât aceasta este realitatea” (A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 2.295, vol. 1, ff. 94-95). Aceasta se întâmplă în iunie 1960, pentru că în textul prezentat el nu doar că a inclus teoria existenței celor două culturi, dar chiar a extins-o până la feudalismul timpuriu: „Pe măsură ce se adâncește diferențierea socială, din acest fond comun al culturii populare se desprinde, treptat, cultura clasei feudale, care va ajunge să exprime, într-un chip tot mai complex, poziția și interesele acestei clase, servind la întărirea dominației ei în cadrul societății” (***) *Istoria României...*, p. 176). Chiar mai mult decât atât, în toamna anului 1960, în momentul în care s-a discutat macheta volumului, Berza s-a situat pe o poziție exact contrarie și a respins cu vehemență criticile venite din partea a numeroși istorici prezenți ce se împotriveau aserțiunilor sale și care au pus sub semnul întrebării inclusiv valabilitatea aplicării tezei lui Lenin la epoca feudală (***) *Dezbaterile privind macheta vol. II din tratatul „Istoria României”*, în „Studii. Revistă de istorie”, nr. 1/1961, p. 163).

¹⁵⁰ *Ibidem*, p. 164.

¹⁵¹ Francisc Pall, *Frământări sociale și religioase din Cluj în jurul anului 1570*, în „Anuarul Institutului de Istorie din Cluj”, nr. V/1962, pp. 7-34.

titlului ce permitea o abordare ideologică, studiul are un pronunțat caracter științific, fiind foarte documentat. Este evidențiată în mod profesionist creșterea diferențierilor sociale în Clujul medieval în contextul frământărilor religioase cauzate de Reformă. În mod similar cu materialele analizate anterior, și în acest caz sunt prezente câteva interpretări bazate pe teoria marxist-leninistă. Pall afirmă că masele sărace nu au susținut Reforma din interese religioase, ci exclusiv sociale, ca exponent al luptei de clasă („fiindcă doreau să vadă în Reformă o mișcare antifeudală”). De asemenea, adoptă punctul de vedere marxist privind rolul religiei: „Ca și în întreaga epocă a feudalismului, tot așa în perioada de care ne ocupăm, «masele – după cunoscuta indicație a lui Engels – fuseseră hrănite exclusiv cu idei religioase»”¹⁵². Ținând însă cont de întinderea studiului și de restul interpretărilor prezentate și mai ales de tematica abordată, aceste fraze ocupă un loc și un rol infim, fiind posibil chiar ca ele să fi fost introduse la presiunea cenzorilor ideologici din redacția anuarului¹⁵³.

Încetarea supravegherii

Instalarea, în ianuarie 1962, a mr. Pleșiță Nicolae în funcția de șef al D.R.S. Cluj a determinat însă o cotitură în ceea ce privește supravegherea lui Francisc Pall. Pleșiță, care a controlat imediat toate dosarele mai importante aflate în lucru, a cerut lt. maj. Székely să-i prezinte de urgență un nou plan de măsuri în D.V. Pall. În ianuarie 1962, ofițerul i-a înaintat superiorului său planul cerut, preconizând a lua următoarele măsuri: punerea în practică a provocării prin intermediul lui „Brândușa” (vina pentru neexecutarea sarcinii era aruncată pe ofițerul ce-l dirija pe agent); organizarea unei alte provocări prin „Trandafirescu” („agentul să pună problema: «oare de ce nu putem călători și noi așa cum fac cei din țările apusene?»”); folosirea agentului „Lucrețiu”, cu care uneori Pall se vizita reciproc; interceptarea corespondenței.

Lt. maj. Székely mai propunea și recrutarea unui nou informator, pe motiv că „agenții «Brândușa» și «Lucrețiu», deși au posibilități de informare pe lângă obiectiv, nefiind agenții Serviciului II, nu sunt dirijați în condiții corespunzătoare”. Ofițerul s-a oprit asupra lui Alexandru Neamțu¹⁵⁴, întrucât „Brândușa” semnalase că era în relații bune cu Pall. Mr. Pleșiță nu a fost însă de acord cu recrutarea lui Neamțu, susținând că nu numărul de informatori constituia problema eșecului urmăririi: „Avem o grămadă de agenți. Din lipsă de dirijare aceștia nu dau randamentul necesar. Să vă străduiți ca aceștia să fie exploatați așa cum se cere”¹⁵⁵.

Și nu era singura nemulțumire a șefului D.R.S. Cluj. Opinia lui era foarte tranșantă: „Planul este superficial, lipsit de măsurile eficiente care să se ducă la depistarea

¹⁵² *Ibidem*, p. 15.

¹⁵³ Un posibil argument ar fi acela că citatul din Engels provine din Marx, Engels, *Despre religie*, București, Editura Politică, 1960, fapt care atestă că cel care l-a introdus era la curent cu ultimele apariții ideologice, ceea ce este destul de greu de afirmat despre Francisc Pall.

¹⁵⁴ Specialist în paleografie latină medievală, Alexandru Neamțu era cercetător principal la Institutul de Istorie din Cluj. Se afla în atenția Biroului 7 Intelectuali din Serviciul III, întrucât în anii '50 informatorii semnalau că „de multe ori înjură regimul” (A.C.N.S.A.S., fond Rețea, dosar nr. 187.897, vol. 1, f. 96). Ulterior a încetat și el cu aceste critici, astfel încât în 1965 a fost trecut în evidența pasivă (A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 203.603, f. 8).

¹⁵⁵ A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 3.887, vol. 1, f. 42.

suspectului. Măsurile expuse sunt formale și lipsite de analiză. Să se refacă planul, completând cu sarcini noi pe baza discuțiilor purtate. Termen 5 zile”. Concret, el i-a cerut lt. maj. Székely să verifice dacă nu cumva Pall folosea adresele unor intermediari pentru corespondență (indicându-i să ceară interceptarea pe baza probei de scris), dar și să solicite sprijinul D.I.E. pentru a obține date privind-i pe emigranții români din Italia. De asemenea, trebuiau atent supravegheate toate persoanele din Italia ce veneau în Cluj, „să vedem dacă acestea caută legătura cu obiectivul”¹⁵⁶.

Dar în pofida acestor indicații explicite, acțiunea de a supravegheare nu a evoluat absolut deloc, astfel încât la 8 martie 1962, constatându-se că „până în prezent nu am reușit să stabilim dacă numitul Pall Francisc desfășoară activitate suspectă de spionaj”, mr. Pleșiță a cerut transformarea D.V.-ului în D.U.I.¹⁵⁷. Șeful Securității din Cluj dorea ca prin urmărirea intensă și concentrată a lui Pall să clarifice foarte rapid dacă acesta desfășura activitate de spionaj sau nu, caz în care dosarul trebuia închis pentru a nu mai pierde timpul ofițerilor.

Ca o ironie, chiar în perioada în care Securitatea intensifica supraveghearea istoricului, ajungând chiar să-l urmărească în mod calificat, acesta a făcut primii pași concreți în direcția apropierii publice de regim. În 1962 a devenit candidat de partid, iar apoi membru P.M.R. și a început să participe regulat la ședințele organizației de partid din Institut.

Totuși, adeziunea sa la P.M.R. nu s-a făcut chiar într-un totol benevol, ea fiind mai mult o concesie necesară pentru a avansa în cariera profesională. Într-o notă din 5 septembrie 1962, agentul „Trandafirescu” relatează că Pall i-a spus că în momentul în care a fost anunțat că i s-a recunoscut doctoratul și că a reprimut gradul de profesor «a fost invitat să-și facă cerere pentru a deveni candidat de partid». Iar Pall chiar a încercat să se justifice în fața informatorului: «Ce, puteam să refuz?»¹⁵⁸. Reobținerea acestui titlu era un deziderat mai vechi al istoricului, ce era nemulțumit de faptul că nu-l primea cu toate că avea o vechime de peste 20 de ani în învățământ. Foarte probabil, în luarea deciziei de înscriere în P.M.R., istoricul a ținut cont și de faptul că numirea sa ca profesor de istorie universală și istoria Bizanțului era doar provizorie, ea putând să fie confirmată sau nu (a fost definitivat abia în 1964)¹⁵⁹.

Recăpătarea statutului universitar avut înainte de 1948 a dus la îmbunătățirea situației istoricului, atât profesionale, cât și financiare. În plus, în anul 1961 – tot ca efect al intervențiilor lui Daicoviciu – i-a fost repartizat un apartament nou și a reușit să-și mute familia din clădirea Institutului de Istorie (un alt „argument” de care cu siguranță a ținut cont când a decis să se înscrie în P.M.R.). În acest context, Pall a început să fie tot mai mulțumit cu situația în care se afla, astfel încât a renunțat benevol la exprimarea unor critici sau la orice alte acțiuni ce știa că ar fi putut fi privite ca nepotrivite, temându-se ca ele să nu-i afecteze – chiar și ipotetic – noul statut.

În principal, cel puțin până la jumătatea deceniului opt, Francisc Pall a renunțat aproape total la orice corespondență purtată cu istoricii din străinătate, fiind probabil

¹⁵⁶ *Ibidem*, f. 43.

¹⁵⁷ *Ibidem*, ff. 1-2.

¹⁵⁸ *Ibidem*, f. 100.

¹⁵⁹ Ș. Ștefănescu (coord.), *op. cit.*, p. 248.

conștient că aceasta era interceptată de Securitate și putea fi privită cu suspiciune. Din acest punct de vedere, calculul istoricului a fost corect, toate rapoartele de urmărire ale Securității din perioada 1962-1966 reliefând ca pozitiv faptul că Pall a încetat legăturile cu „fugarii din Italia”, iar acest aspect a fost determinant și în închiderea D.U.I.-ului. Trebuie totuși precizat și faptul că istoricul a luat decizia întreruperii legăturilor de corespondență cu străinătatea și pentru că nu mai reușea să-și atingă scopul principal pentru care le inițiasse, și anume procurarea de materiale științifice din exterior. Francisc Pall a fost foarte interesat de reluarea legăturilor cu foștii săi colegi deoarece cu ajutorul acestora reușea să se țină la curent cu ultimele apariții editoriale din domeniile sale de cercetare. Dar de la începutul deceniului șapte toate aceste volume ce i-au fost trimise din Italia și R.F.G. au fost oprite la graniță, fără a fi măcar returnate expeditorilor. În 1962, el se plângea unui informator că nu a primit mai multe cărți trimise din R.F.G., el opinând chiar că au fost vândute pe valută de autoritățile române, întrucât erau „foarte scumpe”, fiind nou publicate¹⁶⁰. În aceste condiții, Pall a renunțat să le mai ceară cunoscuților săi să-i trimită volume de istorie, pentru a nu-i pune la niște cheltuieli inutile, ce pe deasupra mai erau și destul de substanțiale. Lipsit de acest mobil, medievistul a considerat că era mult mai benefic pentru el ca pe moment să înceteze cu totul relațiile de corespondență cu Occidentul, așteptând venirea unor vremuri mai favorabile reluării legăturilor.

Între timp, văzând că informatorii utilizați nu dau nici un randament concret, mr. Pleșiță și-a schimbat opinia privind numărul de agenți necesari în acțiune, ajungând și el la concluzia că aceștia trebuie suplimentați, pentru a finaliza cazul cât mai repede. La 16 martie 1962, a cerut să fie preluat „Bârsan” de la Biroul I Informații externe și „să fie utilizat în plin pe lângă suspect”¹⁶¹. Iar cum metodele de dirijare clasice nu aveau efect, și acest informator a fost instruit să inițieze discuții provocatoare cu Francisc Pall. La cererea lt. maj. Székely, la 4 aprilie 1962 „Bârsan” l-a abordat pe istoric sub pretextul că fratele său îi trimite salutări, după care i s-a conștientat că scrisorile nu sunt foarte sigure și i-a cerut părerea în legătură cu acest aspect. Pall s-a declarat a fi de aceeași opinie, motiv pentru care i-a cerut agentului să-i transmită fratelui lui că „nici într-un viitor apropiat nu se vor putea rezolva problemele internaționale și deci numai mai târziu voi putea intra în relații mai strânse cu el”. Cu toate că recunoștea că „obiectivul este precaut și n-ar vrea să apară în relații directe cu fratele agentului din Italia”, ofițerul i-a cerut informatorului să recurgă la o nouă provocare: „Agentul a fost dirijat ca în perioada de 10 zile să facă o întâlnire «ocazională» cu Pall (mergând la decanat). În discuții, agentul să se plângă de faptul că nu poate aranja nimic cu bursa, fapt pentru care din punct de vedere material o duce destul de greu. Din aceste motive se gândește să scrie fratelui său din Italia, ca acesta să-l ajute mai eficient – să caute o modalitate mai sigură privind ajutorarea lui. Agentul să ceară și părerea lui Pall – dacă este bine să facă acest lucru”¹⁶².

Însă tocmai dirijarea mult prea ofensivă a lui „Bârsan” pe lângă Pall și abordarea prea deschisă de către agent a unor aspecte delicate – cum era corespondența

¹⁶⁰ A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 3.887, vol. 1, f. 100.

¹⁶¹ *Ibidem*, f. 43.

¹⁶² *Ibidem*, f. 94.

cu un „fugar” – a dus și în acest caz la un eșec total. Istoricul era foarte circumspect și nu putea cădea în astfel de capcane simpliste, mai ales dacă ținem cont și de bariera relației student/profesor. De altfel, chiar și informatorul îi arăta ofițerului că pe această cale nu poate obține nici un fel de rezultat: „tov. Pall este un temperament foarte rece, cu care se poate greu discuta. Frazele dânsului sunt așa de subtile, încât greu poți să-i definești concepția”¹⁶³.

La 16 mai 1962, D.R.S. Cluj va primi însă o solicitare de la D.I.E. de a înceta orice acțiune informativă asupra lui Pall și a preda toate materialele adunate, întrucât „respectivul face parte dintr-o acțiune a noastră”¹⁶⁴. Prin urmare, la 5 iunie 1962, D.U.I.-ul a fost transferat la D.I.E., structura centrală de spionaj extern fiind însă avizată că istoricul „are atitudine negativă la adresa regimului și a lagărului socialist”, „se remarcă la el interes pentru a face cât mai multe legături cu oamenii de știință din străinătate”, precum și că „se poartă rece și distant, foarte prudent în comportarea și activitatea lui”¹⁶⁵. Foarte probabil, aflând de faptul că Pall era în contact cu persoane din emigrație pe care Securitatea le urmărea („legăturile sale din Italia sunt în atenția unității noastre”), precum și posibilitatea de a călători în Occident, D.I.E. dorea să-l recruteze ca informator pe istoric, dar apoi a renunțat la tentativă (nu exista absolut nici o garanție că va accepta colaborarea de bună voie). La 30 iunie 1962, D.I.E. a trimis D.U.I.-ul înapoi la D.R.S. Cluj, arătând că „elementul în momentul de față nu prezintă importanță pentru obiectivele noastre din exterior”. Totuși, se sugera Securității din Cluj să încerce ea recrutarea istoricului („să fie lucrat de dvs. și atras la colaborare”)¹⁶⁶.

D.U.I.-ul a ajuns astfel iarăși în custodia Biroului 2 din Serviciul II al D.R.S. Cluj, dar de data aceasta a fost repartizat lt. Vlad Sabin, întrucât lt. maj. Székely Francisc a fost transferat la un alt compartiment. Dar în afara unor note informative fără nici un fel de importanță obținute de la „Trandafirescu”, până la sfârșitul anului 1962 nu s-a înregistrat vreo altă activitate în supravegherea istoricului, posibil și pentru că noul ofițer ce se ocupa de caz avea nevoie de timp pentru a se familiariza cu caracteristicile acestuia. În același timp, Securitatea din Cluj nici nu a primit vreo nouă semnalare că istoricul ar mai fi intrat în contact cu cetățeni români sau străini din Occident, ceea ce confirmă faptul că el a încetat aceste legături din proprie inițiativă după ce i s-a îmbunătățit statutul profesional.

Lt. Vlad Sabin a sesizat foarte bine acest ultim aspect, astfel încât în *Planul de muncă* întocmit la 28 decembrie 1962 în D.U.I.-ul deschis lui Francisc Pall, a prevăzut ca principal obiectiv informativ „stabilirea faptului dacă într-adevăr a întrerupt orice legături de corespondență cu străinătatea”. Singura problemă ce mai trebuia elucidată era dacă nu cumva primea scrisorile pe adresa unor cunoscuți. În acest scop, ofițerul arăta că până la 6 ianuarie 1963 „se va obține o probă de scris recentă care va fi înaintată Serviciului «F» București și Biroului «F» Cluj pentru a verifica dacă poartă

¹⁶³ *Ibidem*.

¹⁶⁴ *Ibidem*, f. 8.

¹⁶⁵ I. Opreș, *op. cit.*, p. 140.

¹⁶⁶ A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 3.887, vol. 1, f. 13.

corespondență cumva pe o altă adresă¹⁶⁷. Sarcina fusese de altfel trasată cu un an înainte de mr. Pleșiță, dar ea nu a fost executată până atunci.

Celelalte obiective avute în vedere de lucrătorul operativ ce se ocupa de D.U.I. erau legate de elucidarea nelămuririlor ce apăruseră ca urmare a confuziei de nume ce se făcuse între istoric și călugărul omonim: „verificarea dacă are articole (*Campania lui Isus în România*) și lucrări cu caracter reacționar publicate în diferite reviste din Occident”; folosirea unor agenți „pentru a stabili dacă obiectivul are cumva legături cu foști preoți cu studii la Roma sau cu călugărițele franciscane ce lucrează în Cluj la clinici și alte instituții”. Aceste sarcini urmau a fi îndeplinite până la 30 ianuarie 1963¹⁶⁸.

Lt. Vlad Sabin ajunsese însă, chiar înainte de a pune în practică măsurile preconizate, la concluzia corectă că istoricul își schimbase atitudinea față de regim și începuse deja să se integreze în societatea comunistă. Tocmai de aceea, el le-a adus superiorilor săi la cunoștință că „după aceste verificări, dacă rezultă și se confirmă presupunerea că nu duce activitate dușmănoasă, se vor face propuneri de închiderea acțiunii”. Termenul maxim preconizat era 10 februarie 1963. Planurile ofițerului erau chiar și mai ambițioase, întrucât el își propunea ca după aceea să treacă „la atragerea treptată la colaborarea cu organele noastre”¹⁶⁹. Iar șeful său direct, cpt. Gocan Ioan, proaspăt instalat în funcție, s-a declarat într-un tot de acord cu planurile subordonatului său.

Dar, până atunci, lt. Vlad mai avea de rezolvat o problemă, și anume aceea de a obține acordul Comitetului Orașenesc P.M.R Cluj pentru urmărirea istoricului, întrucât acesta a devenit candidat de partid și pentru continuarea urmăririi era obligatoriu avizul organului de partid de care aparținea. Era însă o vvasiformalitate, pentru că, în practică, extrem de rar vreun organ de partid a refuzat să acorde această aprobare.

Lucrurile au evoluat apoi foarte rapid. Lt. Vlad a făcut investigații și a obținut certitudinea că Francisc Pall a întrerupt corespondența cu străinătate. De asemenea, s-a deplasat la Oradea și a elucidat confuzia de nume amintită. În consecință, la 9 ianuarie 1963, el a întocmit o *Notă de studiu privind acțiunea informativă individuală Pall Francisc*, în care arăta că istoricul „nu mai are manifestări negative sau discuții defăimoase [sic!] la adresa statului nostru” și nu mai corespundează cu nimeni din Occident, ajungând la următoarele concluzii: „Acțiunea este fără perspectivă pe linie operativă. Elementul urmărit s-a încadrat activ în munca de cercetări științifice și participă activ la viața organizației de partid din institut. A întrerupt legăturile cu fugarii din Italia și alte persoane din străinătate, pe motivul să nu aibă neplăceri pe linie profesională”. Prin urmare, a propus închiderea D.U.I.-ului și trecerea lui Pall „în evidența activă”, ceea ce presupunea ca periodic să se facă verificări pentru a vedea dacă nu cumva își schimbă atitudinea. Șeful Biroului 2, cpt. Gocan, a susținut și el propunerea subordonatului său, opinie care și-a însușit-o și locțiitorul șefului Serviciului II, cpt. Oprea Ioan. Cpt. Oprea chiar ordona „să fie luat în studiu, iar dacă corespunde să se facă propuneri de recrutare”¹⁷⁰.

¹⁶⁷ *Ibidem*, f. 51.

¹⁶⁸ *Ibidem*, f. 52.

¹⁶⁹ *Ibidem*.

¹⁷⁰ *Ibidem*, vol. 2, ff. 6-7.

Mr. Pleșiță a aprobat propunerea de închiderea D.U.I.-ului, adnotând pe cerere că Francisc Pall „fiind trimis ca delegat din partea Academiei în Suedia, la o conferință internațională, a avut o comportare demnă și corectă, ceea ce demonstrează că și-a schimbat concepțiile inițiale”. Șeful D.R.S. Cluj a mai făcut și observația că istoricul nu putea fi trecut în evidența activă pentru că era membru de partid, singura soluție fiind includerea lui în evidența pasivă, dar periodic trebuia să se solicite vreunui informator date noi privind activitatea acestuia. În ceea ce privește propunerea cpt. Oprea de a-l atrage la colaborare pe Francisc Pall, mr. Pleșiță se arăta a fi reticent față de transpunerea ei în practică, considerând că are prea puține șanse de reușită: „Candidatul a fost încercat pentru recrutare de Serviciul III, dar a refuzat categoric. Cred că nu va accepta nici la o nouă încercare”¹⁷¹.

Prin urmare, la 10 ianuarie 1963 a fost emisă o hotărâre de închidere a D.U.I.-ului, urmând ca medievistul să fie luat în evidența operativă „ca suspect la categoria pasivă” în problema italiană¹⁷². La 29 aprilie 1963, mr. Pleșiță îl informa pe prim-secretarul Comitetului Regional P.M.R. Cluj, Vasile Vaida, de faptul că Securitatea a încetat urmărirea lui Francisc Pall¹⁷³. În raport cu atitudinea corectă de care începuse să dea dovadă Francisc Pall față de regimul comunist, prea puțin a contat faptul că Securitatea din Cluj nu a reușit niciodată să afle de ce a vizitat acesta legațiile Italiei și Austriei de la București, adică exact motivele pentru care a început urmărirea în 1956.

Notele informative ulterioare obținute de Securitate au confirmat că decizia luată a fost cea corectă. În aprilie 1963, „Voicu” arăta că istoricul „este cu totul străin de alte probleme decât cele profesionale”, iar peste o lună „Trandafirescu” confirma că „din străinătate n-a mai primit nimic”¹⁷⁴. La 6 august 1963, agentul „David Ioan” informa Securitatea că i-a dat lui Pall un extras dintr-o lucrare a lui Vasile Bărbat, trimis chiar de acesta din Italia, iar istoricul i-a spus că a încetat corespondența el¹⁷⁵. Date similare s-au primit și referitor la activitatea didactică a medievistului: „cursurile sale au o orientare marxistă, întrucât acestea sunt analizate periodic și nu am mai auzit să se vorbească negativ despre cursurile sale”¹⁷⁶.

În aceste condiții, la 22 decembrie 1964, Francisc Pall a fost scos de către Securitate și din evidența operativă pasivă a problemei italiene¹⁷⁷. Informatorii au primit însă sarcina ca, din când în când, să mai furnizeze câte o notă privind atitudinea istoricului. Spre exemplu, la 10 ianuarie 1966, agentul „Trandafirescu” a fost instruit „ca periodic să mai discute cu Pall și să ne informeze în continuare despre activitatea și comportarea sa”¹⁷⁸. Dedicat în totalitate activității științifice, istoricul și-a păstrat însă aceeași atitudine necomunicativă, ce-l făcea extrem de greu accesibil informatorilor. În 1966, „Stanciu Aurel” arăta că Pall „a rămas tot omul închis, ursuz, retras, puțin

¹⁷¹ *Ibidem*, f. 8.

¹⁷² *Ibidem*, vol. 1, ff. 126-130.

¹⁷³ I. Opreș, *op. cit.*, p. 141.

¹⁷⁴ A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 3.887, vol. 2, ff. 18-20.

¹⁷⁵ *Ibidem*, f. 21.

¹⁷⁶ Notă informativă „Voicu”, la 6 aprilie 1963 (*Ibidem*, f. 20).

¹⁷⁷ *Ibidem*, f. 1.

¹⁷⁸ *Ibidem*, f. 29.

comunicabil și greoi accesibil din punct de vedere al aderenței spirituale și ideologice la ideologia comunistă”, drept argument aducând „surâsul lui uneori ironic când vorbește de unii care s-au ridicat mai mult decât el (de ex. Ștefan Pascu)”¹⁷⁹.

Chiar din această perioadă, scăpat de constrângerile impuse de dorința de a-și recăpăta statutul profesional, Francisc Pall începe să scrie studii pur științifice, excluzând până și firavele trimiteri ideologice din ultimii ani. În 1963, a publicat în „Studii” inclusiv un amplu material polemic la adresa unor istorici maghiari marxiști¹⁸⁰, care în 1952 distorsionaseră motivele intervențiilor militare ale lui Iancu de Hunedoara în Moldova și Țara Românească. Conform acestora, voievodul transilvănean ar fi dorit doar satisfacerea dorințelor sale de putere personală, iar pentru a-și susține aserțiunile pretindeau că erau false acele documente ce dovedeau contrariul. Pall analizează însă critic și cu acribie un număr foarte mare de documente publicate și mai ales afirmațiile tuturor istoricilor ce au scris pe baza lor. Confruntând toate aceste date, medievistul clujean demonstrează convingător faptul că documentele ignorate de istoricii maghiari sunt reale, demontând astfel științific afirmațiile acestora. De asemenea, Pall susține și necesitatea contextualizării acțiunilor lui Iancu în cadrul mai larg al luptei antiotomane duse de acesta, care era scopul principal al voievodului transilvănean. Întreg materialul și laborioasa bibliografie folosită sunt integral științifice, metoda de abordare fiind una eminentă profesionistă, fără a face nici o concesie ideologicului.

Sunt de reținut și opiniile lui Pall față de modul de tratare a faptelor unei personalități istorice, el afirmând că „nu trebuie să cădem într-o tendință apologetică” (trebuind să se țină cont și de „unele interese personale” ale lui Iancu), dar toate acestea trebuie integrate și înțelese având în vedere totalitatea acțiunilor acestora și mai ales obiectivele principale pe care le-au urmărit. Peste ani, în lucrarea sa capitală, monografia dedicată lui Inochentie Micu Klein, Francisc Pall își va afirma și mai explicit probitatea științifică: „Chipul omului, oricât de seamă ar fi acesta, trebuie cercetat integral, nu numai în trăsăturile lui luminoase, ci relevându-i eventualele părți mai umbrite (...) noi considerăm că într-o abordare pe cât posibil riguros științifică – este, de fapt, scopul, efortului nostru – nu pot fi omise asemenea mărturii și că datoria istoricului e explicarea lor prin motivele și împrejurările care le-au dat naștere, iar nu trecerea lor sub tăcere”¹⁸¹.

În 1964, Pall a publicat și un amplu material dedicat primei descrieri a expediției lui Magellan¹⁸². Folosind o bibliografie remarcabilă (documente medievale, istorici sași, maghiari, englezi, belgieni, germani etc.), pe care o analizează foarte critic, restabilește adevărul istoric, lămurind numeroasele erori ale antecesorilor săi din străinătate. În cuprinsul celor 60 de pagini nu se regăsește nici o afirmație ideologică.

¹⁷⁹ *Ibidem*, f. 27.

¹⁸⁰ Francisc Pall, *Intervenția lui Iancu de Hunedoara în Țara Românească și Moldova în anii 1447-1448*, în „Studii. Revistă de istorie”, nr. 5/1963, pp. 1049-1072.

¹⁸¹ *Idem*, *Inochentie...*, p. XIX.

¹⁸² *Idem*, *Maximilian Transylvanus, autor al relatării despre expediția lui Magellan*, în „Anuarul Institutului de Istorie din Cluj”, nr. VII/1964, pp. 35-95.

Ulterior, în paralel cu recunoașterea oficială a calităților sale științifice (în 1964 a fost definitivat ca profesor, în 1968 a primit dreptul de conduce doctorate¹⁸³, iar în 1972 a primit titlul de „profesor universitar emerit al R.S.R.”¹⁸⁴), Pall va fi integrat tot mai mult în structurile ideologice ale regimului. În 1970 a fost ales membru al Academiei de Științe Social-Politice¹⁸⁵. A fost însă punctul de maximă apropiere față de regim, întrucât Francisc Pall nu se va număra printre istoricii ce au susținut public dictatura comunistă și cu atât mai puțin printre cei ce vor marșa la cultul personalității lui Nicolae Ceaușescu. S-a pensionat de la catedră în anul 1975, dar a continuat să activeze câțiva ani la Institut, până către finalul deceniului opt, când a decis să emigreze în R.F.G. (1979), unde a decedat în 1992¹⁸⁶.

Va lăsa în urma sa un număr destul de mare de cercetători pe care i-a format în domeniile istoriei medievale universale – unde a creat „o autentică școală de medievști”¹⁸⁷ – ori ai științelor auxiliare ale istoriei. Amintim aici numele lui Nicolae Edroiu, Beatrice Daicoviciu ș.a., cărora li se adaugă și alți istorici ce i-au fost studenți, care, chiar dacă s-au aplecat asupra altor domenii, au deprins de la Francisc Pall acribia și rigurozitatea științifică (Pompiliu Teodor, Iacob Mârza ș.a.), rămânându-i îndatorați pentru totdeauna.

Nu a fost însă niciodată primit în cel mai înalt for științific al țării, Academia, poate și pentru că nu s-a situat printre lăudătorii regimului și nu s-a implicat public în nici o activitate politică. Nu poate fi însă omis nici faptul că nu a avut o producție științifică foarte laborioasă, la care s-a adăugat și emigrarea în R.F.G.

¹⁸³ Nicolae Edroiu, *Francisc Pall (1911-1992)*, în „Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Historia”, nr. 1-2/1992, p. 224.

¹⁸⁴ „Monitorul Oficial”, 15 iulie 1972.

¹⁸⁵ Ș. Ștefănescu (coord.), *op. cit.*, p. 248.

¹⁸⁶ I.A. Pop, *op. cit.*

¹⁸⁷ N. Edroiu, *op. cit.* p. 224.

Laura Gabriela LAZA

RELAȚIILE CU SECURITATEA A DOI DINTRE ACUZAȚII DIN PROCESUL SCRITORILOR GERMANI DE LA BRAȘOV. DOSARELE DE REȚEA ALE LUI WOLF VON AICHELBURG¹ ȘI GEORG SCHERG²

THE RELATIONS WITH THE SECURITATE OF TWO CONVICTS IN THE PROCESS
AGAINST THE GERMAN WRITERS IN BUCHAREST
THE NETWORK FILES OF WOLF VON AICHELBURG AND GEORG SCHERG

The author describes the network files of Wolf von Aichelburg and Georg Scherg, two German writers in Romania. Emphasis is put on the documents created by the Securitate regarding the recruitment of the two writers, and on biographical data. The present article underlines the different circumstances in which the two personalities of German cultural life in Romania signed collaboration commitments with the Securitate. Our paper aims to lay the foundations for future studies related to this topic.

Etichete: dosare de rețea, Securitate, scriitori de limbă germană, angajament
Keywords: network files, Securitate, German writers, collaboration
commitment

I.

Cu ocazia sărbătoririi a 80 de ani de la nașterea lui Wolf von Aichelburg și a 75 de ani de la nașterea lui Georg Scherg asociația Arbeitskreis junger Banater Akademiker und Banatfreunde e. V. organiza pe 18-19 februarie 1992 o conferință cu tema „Colaborare și rezistență în România“. Atât la această conferință cât și la cele ce au urmat s-au discutat circumstanțele procesului scriitorilor germani din Brașov, totuși un aspect important a rămas atunci neabordat, și anume cel al colaborării cu Securitatea. Scopul acestei cercetări este să problematizeze acest subiect controversat al colaborării pe marginea studierii dosarelor de rețea din arhiva CNSAS ale lui Wolf von Aichelburg și Georg Scherg.

Pe 19 septembrie 1959, prin sentința nr. 342 a Tribunalului Militar Brașov au fost condamnați cinci scriitori de limbă germană din România: Andreas Birkner³, Georg Scherg, Wolf von Aichelburg, Hans Bergel⁴ și Harald Siegmund⁵ în total la 95 de ani de

¹ Wolf von Aichelburg (1912-1994): poet, eseist, prozator de limbă germană; prolific compozitor, pictor și traducător.

² Georg Scherg (1917-2002): prozator și poet de limbă germană; traducător al mai multor prozatori români.

³ Andreas Birkner (1911-1998) scriitor de limbă germană. Cap de lot în procesul scriitorilor. La momentul arestării era preot într-o comună brașoveană. A fost condamnat la 25 de ani de munca silnică și alți 10 ani de degradare civică. După eliberare, a emigrat în 1966 și s-a stabilit la Freiburg. În romanul său *Die Tatarenpredigt* se referă la experiența carcerală.

⁴ Hans Bergel (n. 1925). Scriitor de limbă germană, a fost arestat alături de ceilalți colegi din lot, fiind redactor la revista culturală *Volkszeitung*. A fost condamnat și datorită nuvelei *Printul și*

muncă silnică și degradare civică. Din dosarul P 331 cu cele 8 volume ale sale din Fondul Penal al CNSAS transpare absurditatea celor întâmplate atunci. Totuși nu dorim să ne referim la acest dosar, ci în principal dorim să abordăm alte două dosare și anume FR 6943 Sibiu, referitor la recrutarea lui Wolf von Aichelburg și R 136040, referitor la recrutarea lui Georg Scherg ca informatori.

II.

Wolf von Aichelburg, fiul unui ofițer austriac de marină, a început de tânăr să publice. Mai întâi a colaborat la revista „Klingsor”⁶ a germanistului Heinrich Zillich⁷. Numerele apărute până în 1939 ale acestei reviste au fost interzise după 1945, din cauza faptului că Zillich a devenit după emigrarea sa în Germania hitleristă o personalitate literară. Și activitatea lui v. Aichelburg de traducător la Ministerul Propagandei din București între 1941 și 1944, pe timpul conducerii antonesciene, a devenit după 1945 un aspect sensibil din biografia sa. Acestea s-au numărat printre motivele pentru care a încercat să fugă în 1949 din țară. Din păcate a fost prins și acuzat de deținere de devize⁸, astfel că a fost condamnat și a petrecut trei ani (1949-1951) în penitenciarele Arad, Caransebeș și Aiud⁹. Între 1952 și 1956 s-a aflat la Măicănești, în Moldova, cu domiciliu forțat¹⁰.

Întors în Sibiu, a încercat să revină pe scena culturală, nedorind totuși să se lase influențat de noile tendințe ale politicii culturale. Din scrisori între prieteni și cunoscuți ai lui v. Aichelburg rezultă că încă de atunci se făceau eforturi pentru a-l ajuta să plece din țară¹¹. Pe 19 mai 1959 este din nou arestat, iar pe 15 septembrie 1959 este condamnat la 25 de ani de muncă silnică și 10 ani de degradare civică pentru uneltire contra ordinii sociale prin agitație.

bardul în care abordează subiectul supunerii artei față de puterea politică. După eliberare a emigrat și s-a stabilit la München unde a fost în continuare intens urmărit de Securitate, datorită activității sale legate de emigrația sașilor. În romanul său *Der Tanz in Ketten* povestește într-un capitol arestul de la penitenciarul Jilava. Hans Bergel continuă să publice și astăzi literatură.

⁵ Harald Siegmund (1930-2012). Tânăr scriitor și preot fiind e inclus în lotul celor cinci și acuzat de uneltire contra ordinii sociale. Primește cea mai mică pedeapsă. După eliberare trăiește în Timișoara iar în 1972 reușește să plece în Germania, stabilindu-se în München.

⁶ A apărut între 1924 și 1939 la Brașov.

⁷ Heinrich Zillich (1898-1998). Editorul revistei „Klingsor”. A trăit începând cu 1936 ca scriitor în München. Din păcate și-a asumat viziunea național-socialiștilor, aspect exprimat în operele sale literare. A fost activ în problema emigrației sașilor transilvani. Începând cu 1959 a editat *Südostdeutsche Vierteljahresblätter*.

⁸ ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 331, vol. 1, f. 439.

⁹ *Ibidem*, ff. 178-180.

¹⁰ Vezi corespondența din Măicănești în *Ibidem*, vol. 3 integral.

¹¹ Vezi scrisoarea lui Kurt Gerbauer către Hermine și Rainer Biemel din 9 octombrie 1956, în AIKGS, fond Aichelburg.

Relațiile cu Securitatea a doi dintre acuzații din procesul scriitorilor germani...

Acuzațiile s-au sprijinit în principal pe activitatea sa literară, considerată reacționară. Poeziile „Minciuna roșie”, „Zidurile din Jericho” sau povestirile-fabulă din volumul *Șobolanii din Hamelin* au fost folosite ca probe ale acuzării¹².

Dincolo de acest fapt v. Aichelburg mai era acuzat că ar fi luat parte la întâlnirea din casa scriitoarei sibience Astrid Connerth-Wiesenmayer¹³, întâlnire pe care aceasta o organizase în august 1956 în cinstea revenirii scriitorului din domiciliu forțat. Andreas Birkner, mai târziu și cap de lot în proces, adusese în discuție la acea întâlnire subordonarea față de noile cerințe politico-culturale. El îi sfătuisese pe cei prezenți să nu se lase influențați de cursul dirijat de revista literară „Neue Literatur”¹⁴, care tocmai își începuse existența la București.

Această întâlnire, catalogată ca fiind „conspirativă”, a constituit pentru ofițerii de securitate un prilej bun de a forma un lot de acuzați. De fapt cei cinci scriitori nu se cunoșteau toți între ei și nici nu fuseseră toți prezenți. Hans Bergel și Harald Siegmund aflaseră ulterior cele întâmplare de la Georg Scherg. De la întâlnire lipsise de altfel și Eginald Schlattner¹⁵, care în dosarul penal apare la început ca acuzat. Tot prin Scherg s-a realizat și legătura cu Schlattner. După condamnare au urmat pentru v. Aichelburg ani grei de temniță în penitenciarul Gherla¹⁶. În anul 1962, Colegiul Militar al Tribunalului Suprem al R.P.R. reduce pedeapsa lui v. Aichelburg la 3 ani și 4 luni închisoare corecțională și 4 ani interdicție corecțională¹⁷. De asemenea se dispune punerea în libertate, deoarece pedeapsa fusese executată. Lui v. Aichelburg i se stabilește din nou domiciliu forțat, la Rubla, jud. Brăila¹⁸.

Intenția de a emigra a rămas constantă la v. Aichelburg. Și după eliberarea lui în 1964 și-a canalizat eforturile în această direcție. Abia în 1981¹⁹ reușește însă să emigreze și se stabilește în Freiburg-Breisgau unde își continuă activitatea scriitoricească, componistică și artistică.

Pentru prima fază de creație a lui v. Aichelburg este relevantă, pe lângă amintita colaborare la revista „Klingsor” și participarea la cunoscutul proiect al scriitorilor și filosofilor sibieni din jurul lui Ion Negoitescu și Radu Stanca: Cercul Literar de la Sibiu. V. Aichelburg a publicat în „Revista Cercului Literar” mai multe articole sub

¹² Vezi concluziile de învinuire ale anchetatorului penal de securitate Traian Urzică din 15 august 1959, în ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 331, vol. 1, ff. 438-450.

¹³ Astrid Connerth-Wiesenmayer (1929-1986). Scriitoare și redactor de limba germană. A trăit și activat în Sibiu. A fost conducătoarea cercului literar „Josef Marlin” din Sibiu.

¹⁴ Revista continua publicația literară de limbă germană de la Timișoara „Banater Schrifttum”.

¹⁵ Eginald Schlattner (n. 1933). Scriitor de limbă germană și preot evanghelic în Roșia / Sibiu. A fost în procesul scriitorilor martor al acuzării. În 2001 în romanul său *Mănușile roșii* abordează literar tema trădării și a vinei.

¹⁶ Vezi ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 331, vol. 7, f. 106.

¹⁷ *Ibidem*, f. 10.

¹⁸ ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 6323, ff. 7-8.

¹⁹ Vezi scrisoarea fratelui lui Aichelburg, Werner din 8 august 1968 către prietena comună și soția lui Rainer Biemel, Hermine Biemel. În scrisoare fratele amintește nenumăratele intervenții în scopul emigrării și vorbește chiar de compensații generoase la adresa celor care îi vor ajuta să plece. AIKGS, fond Aichelburg.

pseudonimul Toma Ralet²⁰. De asemenea a scris pentru „Revista Fundațiilor Regale”²¹ și a dezvoltat în această perioadă o afinitate deosebită pentru poezia românească, pe care mai târziu a dorit să o facă cunoscută publicului german prin traduceri.

A tradus în limba germană poezie populară²², pe poetul Lucian Blaga²³, i-a tradus pe colegii de generație Ștefan Augustin Doinaș²⁴ și Radu Stanca²⁵, a tradus clasici ai literaturii române precum Eminescu²⁶, Voiculescu²⁷, Bacovia²⁸ sau Arghezi²⁹.

Tinerii colegi scriitori români priveau către v. Aichelburg cu mult respect. Legăturile strânse cu scena literară românească³⁰ arată că această intensă activitate din anii ‘70 în domeniul traducerilor literare a fost mult mai mult decât un simplu răspuns la cerințele partidului pe plan cultural. În perioada amintită a scris articole în limba română pentru revistele „Transilvania”³¹, „Echinoux”³² și „Secolul 20”³³. Operele lui v. Aichelburg au fost de asemenea traduse în limba romană³⁴.

Și dosarul de rețea este o dovadă a activității intense în cadrul vieții culturale de limbă română din Sibiu. Mai multe note informative cuprinse aici îl plasează pe v. Aichelburg în cercul scriitorului Ștefan Augustin Doinaș.

III.

Georg Scherg³⁵ a crescut de asemenea într-o familie bine situată financiar. Deoarece părinții lui naturali muriseră, a fost înfiat de Ernst Wilhelm Scherg, cunoscut fabricant de stofe din Brașov, astfel că s-a bucurat de cea mai bună educație în

²⁰ Toma Ralet, *Crișă sufletului modern în poezie*, în „Revista Cercului Literar”, nr. 6-8/1945, pp. 92-98.

²¹ Vezi de ex. Wolf von Aichelburg, *Poetul și nebunia*, în „Revista Fundațiilor Regale”, nr. 11/1943, pp. 313-319.

²² Wolf Aichelburg, *Bei Sacel den Berg hinan*, Cluj-Napoca, Ed. Dacia, 1977.

²³ Lucian Blaga, *Gedichte*. București, Ed. Albatros, 1974.

²⁴ Ștefan Augustin Doinaș, *Cai in ploaie / Pferde im Regen*, București, Ed. Eminescu, 1974.

²⁵ Radu Stanca, *Gedichte*, București, Ed. Albatros, 1979.

²⁶ Mihai Eminescu, *Gedichte*, Madrid, Fundación Cultural Rumana, 1989.

²⁷ Vasile Voiculescu, *Magische Liebe. Erzählungen*, Berlin, Rütten u. Loening, 1990.

²⁸ George Bacovia, *Gedichte*, București, Ed. Albatros, 1972.

²⁹ Tudor Arghezi, *Gedichte*, Berlin, Ed. Neues Leben, 1980.

³⁰ Vezi poezia lui Adrian Popescu *Amintindu-mi de Wolf von Aichelburg (și de Celan), La întâlnirea cu Wolf, blondul poet, n-am mai sosit / Pe colinele verzi din Freiburg, nu l-am căutat, / cu ani în urmă, pe Aumwaldstrasse. Adio, deci, Germanie! / Acum, dispărut în Atlantida, nu mi-a lăsat / (ca atunci) adresa și câteva deslușiri, s-a scufundat / cu chica lui adolescentină, de viking, în mare, / fără nici un semn de orientare, sau câteva rânduri. [...]*. În Adrian Popescu, *Drumul strămt*, Cluj-Napoca, Ed. Dacia, 2001, p. 69.

³¹ De ex. vezi Wolf Aichelburg, *O plimbare cu Blaga*, în „Transilvania”, nr. 2/1972, p. 12; Idem, *Muzica, începuturile ei*, în „Transilvania”, nr. 1/1975, p. 48.

³² De ex. vezi Idem, *Bocca del Rio*, în „Echinoux”, nr. 10-11-12/1978, p. 22.

³³ De ex. vezi Idem, *Friedrich Hölderlin*, în „Secolul 20”, nr. 2/1970, pp. 32-42.

³⁴ Wolf von Aichelburg, *Gedichte / Poezii*, Sibiu, Hermann Verlag, 1996; Idem, *Lumina din Umbria: proza și teatru*, București, Kriterion, 1979.

³⁵ Vezi monografia despre Georg Scherg: Gert Ungureanu, *Die Kunst ist eine Zigeunerin Namens Piranda. Intertextualität und Gruppenkommunikation in der Diktatur – die Oralität in den Texten des siebenbürgischen Autors Georg Scherg*, Sibiu, Saeculum University Press, 1999.

Relațiile cu Securitatea a doi dintre acuzații din procesul scriitorilor germani...

Germania. Ultimii ani de studiu, între 1935 și 1937, i-a petrecut la Paris. După studii, a lucrat ca profesor în Reutlingen și ca lector la editura Ensslin & Laiblin din același oraș, în partea Germaniei aflată în sfera de influență franceză.

În 1947 s-a întors clandestin la Brașov, unde se afla soția lui de atunci cu fiul lor, Cornelius. A fost nevoit să își procure ilegal acte de ședere, lucru care l-a făcut vulnerabil atât în procesul recrutării ca și informator, cât și mai apoi în procesul penal intentat în fața Tribunalului Militar Brașov.

A lucrat ca profesor în Brașov și s-a implicat activ în viața literară de limbă germană, începând să publice. Pe 30 septembrie 1958³⁶ este însă arestat și împreună cu cei patru colegi scriitori amintiți este acuzat de uneltire contra ordinii sociale. În urma procesului este condamnat la 20 de ani de muncă silnică și 10 ani degradare civică³⁷. Și el luase parte la întâlnirea „conspirativă” din casa scriitoarei Astrid Connerth-Wiesenmayer, lucru amintit des în actele de acuzare. De asemenea a fost acuzat că ar fi publicat o poezie în cartea³⁸ „trădătorului de patrie” Heinrich Zillich. A fost deținut la Gherla și Periprava³⁹.

În toamna anului 1962 este eliberat în urma aceleiași decizii nr. 252/1962 a Colegiului Militar al Tribunalului Suprem al R.P.R., deoarece prin reducerea pedepsei la 4 ani închisoare corecțională și 4 ani interdicție corecțională își executase pedeapsa⁴⁰. Scherg se stabilește la Cluj, apoi la Sibiu unde după reabilitarea sa juridică⁴¹, din 1968, lucrează ca profesor universitar, fiind șeful catedrei de Limba și Literatura Germană de la Universitatea sibiană. După 1989 a emigrat în Germania.

Ca prozator, Scherg ocupă un loc deosebit în literatura de limbă germană din România. La fel ca v. Aichelburg, și Scherg a tradus din limba română, printre alții pe Alexandu Ivasiuc⁴², Marin Preda⁴³ și Nicolae Breban⁴⁴.

Biografia tumultuoasă a folosit-o ca sursă de inspirație în romanele și povestirile sale. Operele din tinerețe: *Povestirile lui Peter Merthes* și *Nu este nimeni stăpân și nimeni rob* sunt inspirate din viața comunității germane din Brașov. În romanele ulterioare, Scherg tratează tema experienței carcerale⁴⁵ și, profitând de perioada de relaxare de la sfârșitul

³⁶ Vezi ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 331, vol. 1, f. 40.

³⁷ *Ibidem*, vol. 3, f. 137.

³⁸ Vezi Scherg, Georg, *Du liebreicher Morgen*, în Ed. Heinrich Zillich, *Wir Siebenbürger*, Salzburg, Akademischer Gemeinschaftsverlag, 1949.

³⁹ ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 331, vol. 7, f. 214.

⁴⁰ *Ibidem*, f. 10.

⁴¹ Prin casarea deciziei nr. 252/ 1962 a Tribunalului Suprem – Colegiul Militar încetează urmărirea penală pornită împotriva celor cinci inculpați. Vezi decizia nr. 37/ 22 august 1968 a Tribunalului Suprem al R.S.R. Document aflat în arhiva personală Hans Bergel, primit în copie de autoare.

⁴² Alexandu Ivasiuc, *Die Vögel*, Cluj-Napoca, Ed. Dacia, 1975.

⁴³ Marin Preda, *Der Einsame*, Berlin, Ed. Volk und Welt, 1976.

⁴⁴ Nicolae Breban, *Kranke Tiere*, București, Ed. Kriterion, 1973.

⁴⁵ Georg Scherg, *Spiegelkammer*, București, Ed. Kriterion, 1973 și *Paraskiv Paraskiv*, Cluj-Napoca, Ed. Dacia, 1976.

anilor '60, redă absurditatea gulagului românesc. Într-o a treia perioadă de creație scriitorul abordează teme noi, depășind traumele închisorii⁴⁶.

IV.

Între cele două dosare de rețea ale scriitorilor și dosarul penal nu poate fi realizată decât marginal o legătură. Cei doi scriitori au fost recrutați separat, în perioade diferite, pentru a fi folosiți ca surse în dosarul de problemă „Nationaliști Fasciști” și mai târziu „Naționaliști Germani”⁴⁷. Din actele aflate la dosarul lor de rețea nu rezultă însă că cele două surse ar fi fost active. Documentele dezvăluie mai degrabă cum s-au schimbat metodele de recrutare ale Securității din 1957 până în 1974. Relevant este totuși faptul că recrutarea celor doi a avut succes, lucru dovedit de angajamentele semnate. Acestea nu spun, pe de altă parte, nimic despre gradul sau calitatea colaborării.

Cunoscut este faptul că, dosarul de rețea era compus în principal din referatele și rapoartele legate de circumstanțele recrutării, angajamentul persoanei în cauză, notele informative și rapoartele ofițerului operativ cu comentariile pe marginea activității sursei, precum și caracterizarea viitoarei surse⁴⁸. Caracterizarea sublinia relevanța sursei pentru scopul urmărit de Securitate, datele biografice fiind de o importanță secundară. Dosarul era completat de o așa-numită mapă anexă, în care se arhivau notele informative date de sursă, precum și notițele ofițerului operativ. Din păcate mapele anexă se distrug după trecerea în arhivă din diferite motive, astfel că în cazurile studiate nu sunt păstrate mapele anexă. Notele se arhivau însă și în dosarele celor urmăriți. Studierea acestor dosare poate constitui așadar obiectul unor studii viitoare în vederea completării temei prezentate aici.

Relevant a fost însă să se stabilească dacă „sursa” a putut fi recrutată și dacă a semnat un angajament⁴⁹. În ambele cazuri studiate angajamentele scrise sunt păstrate în dosare, locul unde sunt consemnate și numele conspirative date surselor⁵⁰. „Cațavencu” era numele de cod al lui Wolf von Aichelburg și „Mihail Petrescu” era numele de cod al lui Georg Scherg.

Trebuie accentuat, din nou, faptul că doar notele informative, absente în cazurile de față în cadrul dosarelor de rețea, pot releva calitatea colaborării.

⁴⁶ Vezi romanele, *Wendelin und der Regenbogen*, București, Ed. Ion Creangă, 1988; *Goa Mgoo oder die Erfindung des Unstreblichkeit, Roman*, Münster, Tebbert Verlag, 1997.

⁴⁷ Vezi ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 13 381 (Dosar problemă nationaliști germani) și Sienerth, Ștefan, *Operative Vorgänge der Securitate im Problemfeld Deutsche Faschisten und Nationalisten, in Spiegelungen. Zeitschrift für deutsche Kultur und Geschichte Südosteuropas*, an 5(59), nr. 2/2010, pp. 153-163.

⁴⁸ Vezi ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 3613, vol. 3, ff. 96-98.

⁴⁹ Vezi Virgiliu Țărău, *Învățând istoria prin experiențele trecutului. Cetățeni obișnuiți supravegheați de Securitate în anii '70-'80*, București, Editura CNSAS, 2009, p. 44.

⁵⁰ Vezi ACNSAS, fond Rețea Sibiu, dosar nr. 6943, f. 7 și fond Rețea, dosar nr. 136 040, vol. 1, f. 17.

Relațiile cu Securitatea a doi dintre acuzații din procesul scriitorilor germani...

V.

Prin angajamentul scris de mână pe 15 mai 1957 în Predeal⁵¹, Scherg se angaja să colaboreze în mod conspirativ cu organele de stat pentru „binele patriei noastre“. În ultimul alineat Scherg scria: „Sunt conștient de a nu divulga nimănui acest secret deoarece cunosc că divulgarea unui secret de stat este pedepsită de legile R.P.R.[...]“⁵². Acest fenomen, al intimidării celor recrutați este adeseori atestat în literatura de specialitate⁵³. Candidații erau amenințați în timpul recrutării că pot fi acuzați penal, dacă nu păstrează conspirativitatea. De fapt, nu existau legi care să pedepsească penal un refuz al colaborării. O analiză mai atentă a angajamentului lui Scherg scoate la iveală acest abuz al organelor Securității. Deconspirarea secretului colaborării este aici egalată cu deconspirarea unui secret de stat, ceea ce ar fi avut urmări grave.

Dintr-un motiv sau altul Scherg a păstrat secretul colaborării până la moartea sa în 2002⁵⁴. Acel 15 Mai 1957 a fost însă precedat de o serie de evenimente.

Pe data de 17 ianuarie 1957 Scherg a fost contactat conform documentelor existente pentru prima dată⁵⁵. În referatul scris de către locotenentul de securitate în cauză (nume ilizibil) se precizează cum a decurs prima întâlnire cu Scherg. Acesta era pe atunci profesor la liceul mixt german din Brașov, unde a fost contactat pentru a da o caracterizare a fostului coleg Dejő Ștefan, de asemenea profesor. Locotenentul de securitate povestește mai departe că, după ce au schimbat câteva replici, i-ar fi arătat adevăratul motiv pentru care a fost contactat (nu putem decât să deducem că era vorba de recrutare, fiindcă nu se specifică), moment în care Scherg ar fi avut un „șoc psihic“ și ar fi spus: „Aoleu, da' ce-am mai făcut?“⁵⁶. Locotenentul precizează în finalul referatului: „În tot cazul cred că pus în situația de agent ar face față datorită calităților, iar prin justă dirijare și îndrumare nu va mai fi orgolios sau distant față de noi“⁵⁷.

La ce „dirijare justă“ se referea nu putem decât să deducem din alte două rapoarte ce se află de asemenea în dosar. Primul este un raport de recrutare⁵⁸ al agentului Scherg, asemănător unui plan de măsuri. În primul rând urma să livreze informații despre Heinrich Zillich. Acțiunea informativă „Trădători de patrie“ în care era prelucrat „agentul vest-german“ Zillich era domeniul în care urma să activeze „Mihail Petrescu“. Tot în cadrul acestei acțiuni erau „prelucrați“ și tatăl adoptiv al lui Scherg, Ernst Wilhelm Scherg precum și fratele acestuia, Hermann Scherg⁵⁹. Agentul

⁵¹ Vezi ACNSAS, fond Rețea, dosar nr. 136 040, vol. 1, f. 17.

⁵² *Ibidem*.

⁵³ Vladimir Tismăneanu (coord.), *Raport final*, București, Humanitas, 2007, p. 511.

⁵⁴ Într-o discuție cu autoarea acestui studiu, în vara lui 2010, în Gröbenzell/München, scriitorul Hans Bergel, care a fost prieten bun al lui Scherg, a afirmat că acesta nu a amintit niciodată problema colaborării. Totuși își aduce aminte că în perioada recrutării ar fi zis că îl frământă ceva care trebuie rezolvat.

⁵⁵ Vezi ACNSAS, fond Rețea, dosar nr. 136 040, vol. 1, f. 23.

⁵⁶ *Ibidem*.

⁵⁷ *Ibidem*, f. 23v.

⁵⁸ *Ibidem*, ff. 1-4.

⁵⁹ Industriași cunoscuți din Brașov. Vezi și Balduin Harter, *Siebenbürgische Familien im sozialen Wandel*. Köln, Weimar, Wien, Böhlau, 1993.

urma să stabilească dacă între Zillich și cei rămași în țară exista corespondență clandestină. De asemenea trebuia să-l contacteze pe Zillich pe care urma să-l spioneze.

Raportul e în același timp o caracterizare a informatorului având în vedere relevanța lui. Sunt subliniate mai multe aspecte din biografia lui Scherg care puteau fi folosite în șantajarea lui: reîntoarcerea ilegală în România, precum și presupusa apartenență la Grupul Etnic German⁶⁰. Astfel etnicii germani erau catalogați automat doar pe baza apartenenței etnice ca fiind fasciști sau naționaliști, lucru folosit des de Securitate pentru a exercita presiuni asupra lor.

Următorul referat, nedatat, preia aceleași idei din primul cu deosebirea că în acesta activitatea viitorului informator Scherg era extinsă și asupra unui colaborator al lui Zillich, Erwin Tites⁶¹. Și în acest referat sunt subliniate datele biografice ce puteau fi folosite într-un eventual șantaj. De data asta se precizează și faptul că actele de studii ar fi false, că actele de intrare în țară ar fi fost obținute prin dare de mită.

Într-o rezoluție scrisă pe prima pagină⁶² (semnătură ilizibilă) se trasează directiva ca în decurs de 60 de zile să fie mai bine pregătită recrutarea și anume prin „dirijarea” altor agenți asupra lui Scherg și prin procurarea de materiale compromițătoare la adresa lui, referitoare și la datele din biografie. Pentru asta special urma să fie contactată Direcția a III-a. Este vorba de Direcția a III-a (UM 0123/T), care în perioada 1953-1967 se ocupa de afaceri interne. Recrutarea urma să fie făcută de lt. maj. Anghel Marin ajutat de lt. maj. Trutiu Gheorghe, pe baza materialului compromițător⁶³.

Din raportul ofițerului operativ Anghel Marin privind recrutarea lui Scherg rezultă că pe 5 mai 1957 Scherg trebuia să plece în delegație la Agnita⁶⁴. În dimineața zilei următoare, la ora 5:30 a fost condus la sediul Securității din Agnita, unde în cadrul unui „interogatoriu” a fost recrutat.

Raportul arată că ar fi fost interogat asupra activităților lui și ar fi fost presat să clarifice aspectele controversate din biografia sa: șederea ilegală în România între 1947 și 1948, precum și procurarea ilegală a buletinului. De asemenea, trebuia să recunoască că a întreținut până în 1950 legături de corespondență cu Zillich, dată la care le-ar fi întrerupt. Securității îi stăteau ca un spin în ochi atât trecutul fascist al lui Zillich, cât mai ales faptul că acesta se angajase puternic pe lângă Crucea Roșie Germană pentru emigrarea sașilor din România. Din raport mai rezultă că în timpul interogatoriului Scherg ar fi dat informații despre activitatea unor sași emigrați precum Iosif Scherer, secretarul Asociației sașilor din Austria și despre dr. Appel și Anelize Teutsch, ambii activi în problema emigrației săsești din RFG. Pe lângă aceștia ar fi făcut referire la Fromm Kurt și Fromm Volkmar, de asemenea sași emigrați, „activi în spionajul vest-

⁶⁰. Înființat la cererea Germaniei naziste în 1940, „Deutsche Volksgruppe in Rumänien” a fost organizația politică care a reprezentat etnia germană în România până la 23 august 1944.

⁶¹ ACNSAS, fond Rețea, dosar nr. 136 040, vol. 1, ff. 5-8.

⁶² *Ibidem*, f. 5.

⁶³ *Ibidem*, f. 8.

⁶⁴ *Ibidem*, f. 9.

Relațiile cu Securitatea a doi dintre acuzații din procesul scriitorilor germani...

german”. Tot atunci ar fi dat relații referitoare la Rainer Biemel, brașovean prin naștere, emigrat la Paris⁶⁵.

Și persoane din țară ar fi fost demascate în activitatea lor contrarevoluționară, conform documentului. Ce fel de informații a dat Scherg despre ei rămâne neclar, deoarece nu este specificat în document. E vorba în primul rând de Erwin Wittstock⁶⁶, de germanistul Harald Krasser⁶⁷, de Anelise Stefani, fostă colaboratoare a revistei „Klingsor” și de scriitorul bucureștean Oskar Walter Cisek⁶⁸. Pe lângă aceștia, pretinde ofițerul că Scherg ar fi dat informații legate de trei elevi, care nu sunt numiți în raport, care ar fi avut manifestații de simpatie cu revoluția din Ungaria din toamna lui 1956.

Conform aceluiași raport de recrutare, Scherg și-ar fi arătat „solidaritatea” cu noul regim, fapt dovedit de operele lui literare și ar fi subliniat dorința lui de colaborare. Limbajul de lemn utilizat în raport trebuie privit critic⁶⁹. Formulele de genul „loialitate” sau „solidaritate” rămâneau adesea doar la nivel declarativ.

Din același raport rezultă că recrutarea ar fi avut loc în trei etape. Ar fi început în Agnita și s-ar fi terminat pe 15 mai 1957 în Predeal, unde Scherg a semnat într-o casă conspirativă angajamentul de colaborare cu Securitatea.

Cercetările actuale încearcă să clarifice prin studierea documentelor mai ales circumstanțele recrutării, pentru că acestea au o mare însemnătate. De la începuturile ei Securitatea a utilizat, după cum se știe, două metode de recrutare. Prima era recrutarea pe bază de materiale compromițătoare iar a doua era pe baza sentimentelor patriotice⁷⁰. În spatele acestei formule eufemistice se puteau ascunde două realități, sau era vorba de apelarea la sentimentele patriotice ale candidatului și la datoria lui față de țară, sau viitorul informator era motivat prin diferite compensații⁷¹. Deși prima metodă, cea a șantajului a fost folosită de-a lungul întregii perioade de activitate a Securității, ea e caracteristică mai degrabă primelor decenii de existență. Era utilizată mai ales în

⁶⁵ Conform corespondenței dintre v. Aichelburg și Biemel, scriitorul întreținea legături de corespondență cu Emil Cioran, Monica Lovinescu și Virgil Ierunca. Vezi AIKGS, Fond v. Aichelburg.

⁶⁶ Erwin Wittstock (1899-1962), unul dintre cei mai importanți scriitori de limbă germană din România. Născut în Sibiu a trăit și activat aici și apoi în Brașov. În romanul *Januar '45 oder Die höhere Pflicht* tratează subiectul tabu al deportării sașilor în Rusia. De aceea romanul nu a putut fi publicat decât după 1989 sub același titlu: *Januar '45 oder Die höhere Pflicht* apărut în 1998 la Editura ADZ din București.

⁶⁷ Harald Krasser (1905-1981). Germanist, editor și traducător. Co-editorul revistei „Klingsor” (1924-1939). După 1956 se stabilește la Cluj unde lucrează la Catedra de Germanistică. A tradus în limba germană printre alții pe Mihail Sadoveanu, Gala Galaction și Ion Creangă.

⁶⁸ Oskar Walter Cisek (1899-1962), scriitor de limbă germană, traducător și jurnalist. A trăit și activat în București. A tradus în limba germană povestirea realist-socialistă a scriitorului Mihail Sadoveanu *Mitrea Cocor*.

⁶⁹ ACNSAS, fond Rețea, dosar nr. 136 040, vol. 1, f. 12.

⁷⁰ Vezi Virgiliu Țărău (coord.), *op. cit.*, p. 51.

⁷¹ *Ibidem*.

procesul recrutării foștilor deținuți politici, persoanelor cu un trecut politic compromițător, foștilor legionari și în alte cazuri similare⁷².

Recrutarea lui Georg Scherg a avut loc în timpul unui interogatoriu consemnat ca atare, iar metoda de recrutare a fost șantajul. Extragem din caracterizarea deja amintită, datată 6 martie 1957 următorul citat: „Recrutarea numitului Scherg Georg se va face pe baza materialelor compromițătoare arătate mai sus, combinat [sic!] cu atragerea treptată, la colaborarea secretă cu organele noastre”⁷³.

Conspirativitatea colaborării trebuia păstrată în orice caz. Ca legendă putea fi folosit faptul că Scherg trebuie să călătorească des la București în legătură cu publicațiile lui, astfel că se putea folosi această ocazie pentru a motiva lipsa de la liceu și a păstra secretul întâlnirilor cu ofițerul operativ.

Pe 6 noiembrie 1957, Serviciul II al MAI Regiunea Stalin propune un „plan de dirijare”⁷⁴ al agentului „Mihail Petrescu”, recrutat pe 15 mai 1957, în acțiunea operativă „Trădători de patrie”, referitoare la Zillich. Conform planului, Scherg urma ca până în ianuarie 1958 să stabilească dacă tatăl său adoptiv și fratele acestuia au vreun contact cu Zillich, și să stabilească calea. Scopul era să identifice persoanele care facilitau corespondența clandestină.

De asemenea planul prevedea ca Scherg să spioneze familia din România a emigrantei Anelize Teutsch, secretară a comitetului de emigrare săsesc din R.F.G. Fără știrea lui Scherg urma să fie postată tehnică operativă, prin care să fie ascultate discuțiile lui cu Teutsch și astfel să se stabilească dacă Scherg este o sursă de încredere. Agentul “Mihail Petrescu” mai urma să ofere, conform planului informații despre o serie de persoane din Brașov emigrate: Martin Coulin, Klaus Coulin, Fride Graf, Adolf Gartner, Iosif Stadler, Evald Morres, Ioan Tites, Fritz Roth, Andrei Tontsch, Harald Fromm, Wolf Kurt, Harald Scherg, Ilse Knal. Rămâne de cercetat în ce măsură a fost dus la împlinire acest plan și prin ce note informative s-a concretizat.

Pe 5 octombrie 1958 în propunerea de excludere din agentură a lui Scherg ofițerul operativ nu se arată foarte mulțumit de informator, ba din contră⁷⁵. Trebuie menționat că datarea documentului este de fapt 22 septembrie 1958, peste care e scrisă de mână data de 5 octombrie, având în vedere faptul că pe 30 septembrie al aceluiași an, Scherg a fost arestat de Securitatea Brașov⁷⁶. Excluderea din agentură este formulată ca un adevărat act de acuzare.

Ofițerul subliniază faptul că Scherg s-ar fi dovedit un element „nesincer și chiar dușmănos”, deoarece a furnizat note lipsite de valoare, ar fi lipsit de la întâlniri și ar fi găsit scuze necredibile⁷⁷. După câteva întâlniri s-ar fi constatat faptul că a făcut declarații incomplete și chiar false în mod intenționat. Pe lângă asta s-ar fi stabilit că și el ar fi luat parte la întâlnirea conspirativă din casa Astridei Connerth-Wiesenmayer.

⁷² Vladimir Tismăneanu (coord.), *op. cit.*, p. 507.

⁷³ ACNSAS, fond Rețea, dosar nr. 136 040, vol. 1, f. 4.

⁷⁴ *Ibidem*, ff. 24-26.

⁷⁵ ACNSAS, fond Rețea, dosar nr. 136 040, vol. 1, f. 30.

⁷⁶ Idem, fond Penal, dosar nr. 331, vol. 1, f. 40.

⁷⁷ Idem, fond Rețea, dosar nr. 136 040, vol. 1, f. 30.

Relațiile cu Securitatea a doi dintre acuzații din procesul scriitorilor germani...

Acolo scriitorii ar fi stabilit să simuleze doar supunerea ideologică, dar de fapt să desfășoare prin articole și lucrări o „activitate dușmănoasă împotriva regimului nostru”⁷⁸. Raportul arată chiar că Scherg era deja urmărit în problema „Scriitori reacționari” și că împotriva lui se strângeau dovezi pentru „a fi adus în fața justiției”⁷⁹.

În dosar nu se regăsește vreun angajament de păstrare a secretului colaborării, lucru menționat și în raportul de „excludere din agentură”⁸⁰.

Primul volum se încheie cu un raport al lucrătorului operativ Fazakas E. de pe 5 noiembrie 1963⁸¹. Din acesta rezultă că la data respectivă materialul a fost din nou evaluat, inclusiv mapa anexă, iar acesta nu prezenta „interes operativ”. Astfel dosarul urma să fie reținut în arhivele secției „C”, din M.A.I., regiunea Brașov.

Dosarul de rețea al lui Scherg nu se încheie însă aici, ci continuă după eliberarea din închisoare din 1962. Volumul doi începe cronologic cu o notă sinteză din 12 ianuarie 1965 asupra acțiunii de verificare „Scriitorul”⁸². Din document rezultă că acțiunea operativă „Scriitorul” nu ar fi adus nici un rezultat și că persoana în cauză ar putea fi reactivată ca „sursă” în dosarul problemă „Naționaliști germani”.

Din nou sunt rezumate cele mai importante date din biografia lui Scherg, conform cărora ar fi un „dușman de clasă” și „trădător de patrie naționalist”. Se revine la relația lui cu Zillich, la faptul că a crescut în familia bogaților fabricanți Scherg și se mai adaugă acum la capitolul materiale compromițătoare și condamnarea penală pe motive politice. Tot în nota sinteză se face referire la mai multe note informative despre Scherg din perioada 1963-1965⁸³. Astfel rezultă că scriitorul a fost în această perioadă intens spionat, atât pentru a stabili situația lui privată și profesională, dar mai ales pentru a vedea ce sentimente politice și ideologice are după ieșirea din închisoare⁸⁴.

Un alineat din acest document merită un interes deosebit în cadrul cercetării istoriei literaturii germane din România, și nu numai. Conform raportului, Scherg ar fi fost în decursul lunii iulie-august 1964 în audiență la secretarul de partid Gavrilescu⁸⁵, care i-ar fi înapoiat o parte din manuscrisele confiscate și anume acelea care „nu aveau un caracter dușmănos”. Gavrilescu i-ar fi dat permisiunea să publice, se vorbește chiar de „permisiunea acordată de către tov. Secretar de a scrie”⁸⁶. De aici rezultă că reabilitarea culturală a unui scriitor, fost deținut politic, nu depindea de reabilitarea juridică, deoarece, după cum am mai arătat, Scherg a fost reabilitat juridic în 1968. Partidul avea și în această problemă puterea de decizie.

În hotărârea de trecere în evidență din 26 ianuarie 1965 se confirmă faptul că acțiunea de verificare „Scriitorul” a fost încheisă și că Scherg este acum din nou candidat

⁷⁸ *Ibidem*, f. 30.

⁷⁹ *Ibidem*, f. 31.

⁸⁰ *Ibidem*, f. 30.

⁸¹ *Ibidem*, f. 32.

⁸² *Idem*, vol. 2, f. 66.

⁸³ În principal scrise de către sursa „Roland Blau”.

⁸⁴ ACNSAS, fond Rețea, dosar nr. 136 040, vol. 2, f. 69.

⁸⁵ Probabil este vorba de Nicolae Gavrilescu care la acea dată era Secretar al Comitetului Regional al P.M.R. Brașov.

⁸⁶ ACNSAS, fond Rețea, dosar nr. 136 040, vol. 2, f. 69.

la reactivare în dosarul problemă „Naționaliști germani”⁸⁷. Într-un raport ulterior ofițerul operativ Baias Grigore amintește un alt dosar problemă și anume „Spionaj vest-german”⁸⁸.

O notă a biroului anexată unei note informative din 1967 prezintă reacția lui Scherg la încercarea de reactivare⁸⁹. De data aceasta i-ar fi spus ofițerului Baias Grigore că nu se poate angaja la o „colaborare organizată” cu Securitatea și că va raporta din proprie inițiativă faptele care interesau securitatea statului.

Volumul II al dosarului de rețea conține mai multe note informative despre Scherg mai ales din perioada 1966-1967. Sursele „Walter Ion”, „Ludwig Leopold”, „Grigorescu Vasile”, „Ioana Vladimir” chiar de un anume „Petrescu” livrau informații referitoare la activitatea pe tărâm literar a scriitorului.

Participarea la Cercul Literar „Michael Königes” din Codlea era urmărită foarte riguros. Probabil că Securitatea și-a dat seama că lecturile în cadrul cenaclurilor literare erau o ocazie de a face cunoscute texte ce nu fuseseră supuse unei cenzuri oficiale. Pe 17 mai 1967 conform sursei „Walter Ion”, Scherg ar fi luat parte la întâlnirea cenaclului și ar fi citit din lucrările sale „Mantaua lui Darius”, „Oglinda” și „Para”⁹⁰. Sursa declară mai departe că în timpul lecturii nu s-ar fi petrecut nimic notabil, chiar și Paul Langfelder⁹¹ s-ar fi arătat mulțumit de cele prezentate.

Mai importantă decât supravegherea lui Scherg, ni se pare aici consemnarea detaliată a întâlnirilor cenaclului. Toți cei prezenți sunt enumerați, citați și se inventariază chiar și cine a părăsit întâlnirea mai repede și din ce motive. Pe verso ofițerul operativ nu se arată însă mulțumit de nota informativă și precizează că i-a atras atenția sursei asupra calității necorespunzătoare a acesteia⁹².

Într-o altă notă informativă din 9 iunie 1966, sursa „Grigorescu Vasile”, probabil desenator de profesie, povestește că ar fi fost la Scherg și ar fi discutat detaliat cu el despre activitatea lui scriitoricească⁹³. Era vorba de reeditarea romanului *Unde nu este stăpân nu este nici slugă*⁹⁴ și de continuarea volumului de povestiri *Povestirile lui Peter Mertbes*⁹⁵. Scherg e întrebat și de Bergel, despre care ar fi spus că nu e interesat să revină în viața literară și că ar dori doar să emigreze. Dintr-o notă din subsolul paginii rezultă din nou că în 1966 Scherg era sub observație pentru a fi reactivat ca sursă.

Cea mai productivă sursă în cazul lui Scherg a fost conform dosarului „Ioana Vladimir”. Probabil bună prietenă cu Scherg, după cum reiese din documente, aceasta a scris mai multe note informative despre el în cursul anului 1967. Povestește despre discuții cu el pe marginea perioadei din arest⁹⁶ și spionează întâlniri cu un anume critic

⁸⁷ *Ibidem*, ff. 18-19.

⁸⁸ *Ibidem*, f. 22.

⁸⁹ *Ibidem*.

⁹⁰ *Ibidem*, f. 38.

⁹¹ Reprezentant de vază al realismului socialist în literatura de limbă germană din România.

⁹² ACNSAS, fond Rețea, dosar nr. 136 040, vol. 2, f. 39.

⁹³ *Ibidem*, f. 45.

⁹⁴ Scherg, Georg, *Da keiner Herr und keiner Knecht*, București, ESPLA, 1957.

⁹⁵ Idem, *Die Erzählungen des Peter Mertbes*, București, Ed. Tineretului, 1957.

⁹⁶ ACNSAS, fond Rețea, dosar nr. 136 040, vol. 2, f. 74.

Relațiile cu Securitatea a doi dintre acuzații din procesul scriitorilor germani...

literar Fles, care vroia să-l ajute pe Scherg să publice în R.F.G.⁹⁷. Și relațiile lui cu sașii emigrați erau monitorizate⁹⁸, călătoriile în străinătate⁹⁹, la fel și corespondența.

Dosarul se încheie cu notele informative menționate din 1967. Până acum nu au fost identificate alte dosare în arhiva CNSAS, care să arate legăturile lui Scherg cu Securitatea între 1968 și 1989.

VI.

Din arhiva CNSAS au fost studiate trei dosare referitoare la Wolf von Aichelburg. Dosarul de urmărire informativă I 6323 cuprinde perioada de după eliberarea lui v. Aichelburg din închisoare în 1962. Acest dosar nu este foarte cuprinzător și conține multe informații redundante, acte care provin în mare parte din dosarul penal P 331¹⁰⁰. Acțiunea a fost inițiată în 1963, când așa cum precizăm v. Aichelburg este eliberat și i se stabilește domiciliu forțat la Rubla, jud. Brăila. Notele informative încetează în 1964 când v. Aichelburg este eliberat în mod definitiv¹⁰¹.

Al doilea este dosarul P 331, din fondul penal al CNSAS, cu cele 8 volume referitoare la grupul scriitorilor germani. Aici se regăsesc actele referitoare la arestarea lui v. Aichelburg din 1959, arestul preventiv, procesul penal și executarea pedepsei, precum și actele legate de recurs și reabilitare.

Pe lângă aceste două dosare amintite și cunoscute de altfel până acum majorității cercetătorilor din domeniu, mai există și dosarul de rețea FR 6943 Sibiu, microfilmă, care a ajuns în 2009 din arhiva SRI Sibiu în arhiva CNSAS București. Dosarul, cu numărul inițial 3144, a fost deschis pe 29 decembrie 1974 și închis pe 15 mai 1975, deci o perioadă foarte scurtă de timp.

Într-un raport cu propunere de înregistrare ca informator din 26 decembrie 1974 se redau pe scurt datele recrutării lui Wolf von Aichelburg și se analizează valoarea lui ca informator¹⁰². Nu rezultă de aici modalitatea de recrutare, ci se precizează doar: „s-a trecut la definitivarea recrutării numitului Aichelburg Wolf ca informator al organelor de securitate”¹⁰³.

Din caracterizarea aflată tot în dosar rezultă că v. Aichelburg era prezent în cercurile culturale sibiene, lucru care interesa Securitatea, iar prin poziția lui de „scriitor salariat al statului, beneficiar al unor premii”, s-ar fi creat o relație de „dependență, chiar o datorie care trebuie achitată”. Se precizează faptul că v. Aichelburg nu ar avea intenția de a emigra și că ar dori să-și păstreze „poziția actuală”. Scrisori către prieteni din arhiva personală atestă exact opusul acestei afirmații¹⁰⁴.

⁹⁷ *Ibidem*, f. 75.

⁹⁸ *Ibidem*, ff. 2-8.

⁹⁹ *Ibidem*, f. 14.

¹⁰⁰ În total 9 file.

¹⁰¹ ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 6323, ff 7-8.

¹⁰² *Idem*, fond Rețea Sibiu, dosar nr. 6943, f. 6.

¹⁰³ *Ibidem*.

¹⁰⁴ AIKGS, fond Aichelburg.

Notele informative din dosar din perioada anterioară recrutării dovedesc urmărirea lui în vederea recrutării, totuși nu se vorbește de „materiale compromițătoare“. Dosarul conține note informative despre v. Aichelburg scrise de sursa „Enache Costel“, care povestește despre întâlnirile lui v. Aichelburg cu Simone Zank, Richard Schneider, Fabritius, Carol Engberg. Se povestește detaliat despre vizite ale lui v. Aichelburg în R.F.G., precum și despre ieșirea lui din ianuarie 1973 în Franța. O altă sursă productivă în cazul lui Aichelburg a fost o anume „GA“ care, sub numele de cod „Veronica“, a dat rapoarte despre cercul de la Sibiu din jurul lui Ștefan Augustin Doinaș¹⁰⁵.

Pe 25 decembrie 1974 v. Aichelburg semnează angajamentul de colaborare cu Securitatea sub numele de cod „Cațavencu“¹⁰⁶. Datorită lipsei mapei anexe de pe lângă dosarul de rețea nu poate fi stabilită activitatea informatorului decât după studierea dosarelor de urmărire informativă a persoanelor pe lângă care urma să fie dirijat.

„Cațavencu“ urma să furnizeze informații în principal despre persoane deja emigrate, care erau conform presupunerilor agenți ai serviciilor de spionaj vest-germane și prezentau un interes deosebit pentru Securitate: Oskar Schuster, Otto Lies, Georg Herzog, Alfred Coulin sau Hans Bergel. De asemenea urma să spioneze pe atașatul cultural al ambasadei R.F.G. la București. Și v. Aichelburg urma să activeze în dosarul problemă „Naționaliști Fasciști“, iar casa conspirativă urma să fie Hanul Dumbrava din Sibiu.

În referatul despre recrutarea lui v. Aichelburg din 26 decembrie 1974, ofițerul operativ Nicolae Țurcaș arată că informatorul ar fi dat „date de interes operativ“ încă de la recrutare, din care ar fi rezultat note informative atașate la dosare¹⁰⁷. V. Aichelburg ar fi primit sarcina să urmărească diferite piste, fără să se precizeze nimic concret. Șeful biroului notează în finalul referatului că v. Aichelburg ar fi adoptat o „poziție bună“ în timpul recrutării dar că totuși ar exista suspiciunea că „nu ar fi spus tot ce știe“¹⁰⁸.

Într-o scrisoare a Inspectoratului Județean de Securitate Sibiu către Ministerul de Interne București, UM 0920, din 10 ianuarie 1975 se precizează o nouă informație oferită de „Cațavencu“ în timpul recrutării¹⁰⁹. „Sursa“ urma să ia parte în august 1975 la congresul Formului European Alpbach din Austria. Acolo ar fi trebuit să-l spioneze pe Otto Molden, conducătorul asociației¹¹⁰.

Un alt indiciu al unei eventuale colaborări este o scurtă scrisoare a lt. col. Dancilă Nicolae din 8 ianuarie 1975 adresată Direcției I din Ministerul de Interne București¹¹¹. Conform acesteia informatorul „Cațavencu“ ar fi oferit informații despre Ion Omescu¹¹². Nu se precizează însă conținutul informațiilor.

¹⁰⁵ ACNSAS, fond Rețea Sibiu, dosar nr. 6943, f. 47.

¹⁰⁶ *Ibidem*, f. 7.

¹⁰⁷ *Ibidem*, f. 6.

¹⁰⁸ *Ibidem*, f. 6v.

¹⁰⁹ *Ibidem*, f. 53.

¹¹⁰ Otto Molden (1918-2002). Politician austriac, fondatorul Forumului European Alpbach în 1945, la congresele cărora participau mulți oameni de știință, politicieni și oameni de cultură europeni.

¹¹¹ ACNSAS, fond Rețea Sibiu, dosar nr. 6943, f. 56.

¹¹² Scriitor emigrat în 1971 la Paris.

Relațiile cu Securitatea a doi dintre acuzații din procesul scriitorilor germani...

Aceste trei indicii nu ajung desigur pentru a analiza calitatea colaborării lui v. Aichelburg. Mai important ni se pare însă, și de această dată, să privim în spatele dosarului, spre biografia informatorului, încercând să clarificăm motivele angajamentului.

Spre deosebire de dosarul lui Georg Scherg, din dosarul de rețea al lui v. Aichelburg nu reies exact circumstanțele ori metoda folosită, nu transpar motivele din spatele acestui act. Orientarea sexuală a lui Aichelburg, pedepsită pe vremea aceea penal, putea să-l facă extrem de vulnerabil, pe de altă parte dorința lui de a călători ar fi putut să-l motiveze¹¹³. Astfel că nu este de ignorat ipoteza conform căreia v. Aichelburg ar fi primit în schimbul colaborării permisiunea de a călători în străinătate.

În 1970 când v. Aichelburg primește Premiul Uniunii Scriitorilor pentru activitatea din domeniul traducerilor, el era reabilitat literar¹¹⁴. În 1971 face o ieșire în Polonia, apoi în anii următori în Europa de Vest¹¹⁵. În 1972 primește Ordinul Cultural iar în toamna aceluiași an vizitează Bad Godesberg, ca invitat al Internationes¹¹⁶. Acordul de a călători în străinătate putea ușor să se transforme în obligație față de organele de stat. De asemenea, intenția de emigrare putea să fie un motiv puternic. Presiunile exercitate la acordarea vizei și a acordului de emigrare sunt deja foarte cunoscute¹¹⁷. Toate aceste aspecte însă nu sunt precizate nici într-un fel în dosarul lui v. Aichelburg.

În 1975, anul închiderii dosarului survine ruptura evidentă. Scriitorului i se interzic călătoriile. Se presupune că ar fi o măsură generală de restricționare a călătoriilor, totuși v. Aichelburg simte schimbarea și probabil își dă seama și de motiv¹¹⁸. Trebuie să fi fost supus unor presiuni foarte mari, din moment ce se hotărăște să depună actele de emigrare. În 1976 se plânge unei prietene într-o scrisoare că ar fi persecutat de Securitate datorită prieteniei cu Ion Negoïtescu, vorbește de interogatorii¹¹⁹ și de frica de a mai corespunde cu prieteni din străinătate¹²⁰. Până în primăvara lui 1976 el ar fi fost convocat de 14 ori la Securitate, conform propriilor afirmații dintr-o scrisoare adresată familiei Biemel din diaspora pariziană¹²¹.

V. Aichelburg a realizat în acel moment că și emigrarea va fi un act greu de realizat de aceea îl roagă pe Negoïtescu să apeleze la Emil Cioran. Negoïtescu

¹¹³ Vezi raportul ofițerului A. Olimpiu asupra notelor sursei „I. Dragomir“ din 29.02.1964, în care Aichelburg era denumit „pederast“ în ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 6323, f. 7v. Wolf von Aichelburg nu a făcut nici o referire textuală la orientarea lui sexuală, aceasta era deja cunoscută.

¹¹⁴ Ed. Hans Diplich, Heinrich Zillich, *Südostdeutsche Vierteljahresblätter*, nr. 20/1971, p. 197.

¹¹⁵ *Ibidem*.

¹¹⁶ *Ibidem*, nr. 22/1973, p. 63.

¹¹⁷ Vezi Vladimir Tismăneanu (coord.), *op. cit.*, p. 518.

¹¹⁸ Vezi scrisoarea lui Werner Aichelburg către Hermine Biemel din 24.01.1978, în AIKGS, fond Aichelburg.

¹¹⁹ *Ibidem*.

¹²⁰ *Ibidem*, scrisoare din 18.12.77 a lui Constatin Moldovan către fam. Biemel.

¹²¹ *Ibidem*.

avertizează însă că nici scrisorile către Cioran nu pot conține informații directe sau aluzii la acest fapt, fiindcă Aichelburg ar avea de suferit¹²².

În 1976, când primea un premiu muzical în Germania de Est, v. Aichelburg nu mai reușește să fie prezent la decernare, deoarece nu primește viza¹²³. Conform propriilor afirmații din interviuri el depusese până în 1977 aproximativ 30 de cereri de emigrare. Legăturile cu Negoitescu și implicit cu Paul Goma l-au dus probabil la această disperare. În sfârșit reușește să plece în 1981, după intervențiile fratelui său inclusiv pe lângă divizia drepturilor omului de la ONU și Crucea Roșie Germană¹²⁴. Astfel că v. Aichelburg dispare din vizorul Securității. Probabil că activitatea din RFG, unde s-a stabilit la Freiburg, nu a mai prezentat imediat interes, fiindcă până în 2009 nu a fost găsit nici un dosar S.I.E. despre v. Aichelburg în arhiva CNSAS.

Dosarul de rețea se încheie pe 15 mai 1975 printr-un raport scurt¹²⁵, din care rezultă că v. Aichelburg nu ar fi prezentat informații operative de valoare și că este abandonat ca informator, fără a i se cere vreun angajament de păstrare a secretului colaborării.

„Mă angajez să păstrez secretul încredințat și să redau numai adevărul, dându-mi seama că divulgarea secretului aduce prejudicii grave statului nostru“¹²⁶ scria v. Aichelburg în finalul angajamentului din ziua de Crăciun a anului 1974. Contrar acestui angajament el a relatat episodul relațiilor sale cu Securitatea prietenului Hans Bergel, după cum afirmă acesta într-o scrisoare către scriitorul Manfred Winkler¹²⁷. În 1977, când v. Aichelburg a vizitat Germania, a locuit conform scrisorii două luni la Bergel și i-ar fi relatat despre angajamentul lui față de Securitate. Bergel însoțește relatarea cu următoarele precizări: „Când Aichelburg a semnat angajamentul de informator, avea în spatele său trei ani de închisoare, domiciliu forțat și confiscarea întregii averi personale, era ruinat fizic și sufletește, material și public“¹²⁸.

Faptul că v. Aichelburg s-a deconspirat chiar față de una din persoanele pe care trebuia să le spioneze spune ceva despre calitatea colaborării lui cu Securitatea.

VII.

Cele două dosare de rețea studiate, atât cel al lui Georg Scherg cât și cel al lui Wolf von Aichelburg dezvăluie puțin despre potențialele informații primite de către Securitate de la cei doi scriitori. Ele dovedesc în schimb faptul că Securitatea a reușit pe diferite căi să manipuleze viața publică și privată a celor două personalități de etnie

¹²² *Ibidem*

¹²³ Ed. Hans Diplich; Heinrich Zillich, *Südostdeutsche Vierteljahresblätter*, nr. 25/1976, p. 215.

¹²⁴ Vezi corespondența din AIKGS Muenchen, fond Aichelburg.

¹²⁵ ACNSAS, fond Rețea Sibiu, dosar nr. 6943, f. 70.

¹²⁶ *Ibidem*, f. 7.

¹²⁷ Ed. Renate Windisch-Middendorf, *Manfred Winkler · Hans Bergel. Wir setzen das Gespräch fort... Briefwechsel eines Juden aus der Bukowina mit einem Deutschen aus Siebenbürgen*, Berlin, Frank & Timme, 2012, pp. 299-300.

¹²⁸ Textul original este acesta: „Als Aichelburg die IM-Erklärung unterschrieb, hatte er drei jahrelange Gefängnisperioden, Verbannungsaufenthalte und Konfiszierung sämtlichen Besitzes hinter sich, er war körperlich und seelisch, materiell und beruflich ruiniert“, în *Ibidem*, p. 299 (traducerea aparține autoarei acestui studiu).

*Relațiile cu Securitatea a doi dintre acuzații
din procesul scriitorilor germani...*

germană din România. Dosarele de rețea ale celor doi reiterează faptul adesea subliniat în studiile de specialitate, și anume că Securitatea avea multiple metode de monitorizare a grupurilor de persoane. Studiarea acestor documente relativizează de asemenea imaginea celor două personalități, invitând la o reflecție asupra conceptului de „colaborator” al Securității, dincolo de definiția folosită de istoricii din domeniu, conform căreia o persoană care semna un angajament cu Securitatea era un colaborator.

Studii viitoare aprofundate ale documentelor aflate în arhivă coroborate cu alte surse precum mărturiile ale celor implicați vor completa cu siguranță acest aspect.

Vadim GUZUN

**NICHITA SMOCHINĂ
CONSILIERUL TRANSNISTREAN
AL MAREȘALULUI ION ANTONESCU
ȘI „MÂNA LUNGĂ” A KREMLINULUI, 1957-1962**

NICHITA SMOCHINĂ,
MARSHAL ION ANTONESCU'S TRANSNISTRIAN ADVISER AND
THE "LONG ARM" OF THE KREMLIN, 1957-1962

As a consequence of Romania's inclusion within the sphere of influence of the Soviet empire, the destiny of the Romanian, Ukrainian and Russian emigrants was tragic. The political, cultural, ecclesiastical and military elites shared the same fate. The leaders of the fugitives who had managed to save themselves from the artificial famine and the generalized terror by fleeing to Romania and who had not been caught and executed in the USSR, were further chased and persecuted in communist Romania for having stood up against the atrocities they had witnessed in the Soviet Union.

Based on unpublished documents from the archives of CNSAS, the present paper depicts the portrait of Nichita Smochină, a less-known historical figure, although he was a true model of anti-Soviet and anti-communist resistance. Nichita Smochină's scientific, editorial and humanitarian activity and especially his position as Marshal Ion Antonescu's adviser turned him into one of the greatest enemies of the Soviet Union.

Etichete: Nichita Smochină, Transnistria, Basarabia, relații româno-sovietice, emigrație.

Keywords: Nichita Smochină, Transnistria, Basarabia, Romanian-Soviet relations, emigration

„Ori ne comunizăm cu toții, ori scăpăm definitiv de comunism.”
- N. Smochină, din nota agentului „Ardeleanu”, 1961

I. „Republica Moldovenească” și protestul ambasadorului sovietic

Cine a fost Nichita Smochină rezultă din cele circa 30 de caiete cu însemnări periodice publicate recent de dr. Vlad Galin-Corini și Bogdan-Ionuț Secheli sub titlul *Pagini din însemnările unui rebel. Academicianul Nichita Smochină*. Cele mai clare elemente autobiografice le extragem din „Scurta biografie”, cu care își începe jurnalul liderul transnistrean. S-a născut la 14 martie 1894, în comuna „cele de a doua Basarabii” – Mahala, județul Tiraspol (în prezent Dubăsari, Republica Moldova), unde a și absolvit studiile primare. A participat la Primul Război Mondial, fiind decorat cu ordinul „Sfântul Gheorghe”, evenimentele din anul 1917 surprinzându-l pe frontul caucazian. În luna mai a aceluiași an a participat la Congresul Popoarelor din Caucazia, iar în 1918 Congresul Românilor dintre Nistru și Bug, organizat la Tiraspol, l-a desemnat ca președinte al zemstvei județene și deputat în parlamentul naționaliștilor ucraineni. La 25 decembrie 1919, condamnat la pedeapsa capitală și urmărit de bolșevici, Nichita Smochină a reușit să treacă clandestin în România. După absolvirea Facultății de Drept și Litere a Universității din Iași și-a continuat studiile ca bursier al Școlii

Vadim Guzun

Române din Franța, finalizate cu obținerea titlului de doctor la Paris. Pe baza lucrărilor publicate în limba română, franceză și germană, în anul 1942, a fost ales membru de onoare al Academiei Române – primul român din afara frontierelor țării¹.

În anul 1938 Nichita Smochină s-a transferat din Iași în București, la Ministerul Minorităților, fiind numit ulterior director și consilier pe probleme sovietice la Președinția Consiliului de Miniștri, unde a lucrat cu Ion Antonescu și Mihai Antonescu, însoțindu-l pe mareșal în Germania, Italia și Ucraina. În calitate de lider al refugiaților români din Transnistria, s-a implicat activ în organizarea operei de ajutorare a conaționalilor care au fugit în România de cele două perioade de foamete organizate de regimul sovietic în Ucraina (1921-1922, 1932-1933) și de teroarea stalinistă generalizată². Tot în perioada interbelică a colaborat la publicațiile „Neamul Românesc”, „Tribuna românilor de peste hotare”, „Ramuri”, „Calendarul Ligii culturale”, „Cele trei Crișuri”, „Arhiva de la Iași”, „Însemnări ieșene”, „Viața Basarabiei”. A susținut numeroase conferințe atât în

România, cât și în Franța, în care a dezavuat caracterul criminal al regimului comunist și politica de exterminare a românilor transnistreni. În anul 1935 a fost ales președinte al Congresului tuturor românilor transnistreni, lansând în același an revista trimestrială „Moldova Nouă”, iar în timpul celui de al Doilea Război Mondial Congresul reprezentanților moldovenilor din U.R.S.S. l-a ales în funcția de președinte al Consiliului Național Moldovenesc. Tot în timpul războiului s-a implicat în organizarea cursurilor de limbă română pentru învățătorii și profesorii români din Transnistria, precum și în eliberarea prizonierilor români. În anul 1942 a susținut la Odessa conferința „10 mai și românii transnistreni”. Pentru merite deosebite i s-au acordat următoarele decorații: „Coroana României”, „Steaua României”, „Meritul Cultural” (de către Regele Mihai I al României), ordinul „Bene Merente” (de către Papa Pius al XI-lea)³.

¹ Vlad Galin-Corini, Bogdan-Ionuț Secheli (editori), *Pagini din însemnările unui rebel. Academicianul Nichita Smochină*, Iași, Samia Publishing, 2012, pp. 7-8. Vezi pe larg descrierea regiunii, familiei, copilăriei, școlii și a evenimentelor importante de până la și din timpul celui de al Doilea Război Mondial în Nichita Smochină, *Memorii*, București, Editura Academiei Române, 2009.

² Vezi volumele noastre publicate în seria „Afaceri Orientale”, sub egida Institutului de Istorie „George Barițiu” al Academiei Române: *Marea foamete sovietică, 1926-1936*, Baia Mare, Editura Universității de Nord, 2011, *Foametea, piațitețka și ferma colectivă: documente diplomatice românești, 1926-1936*, Baia Mare, Editura Universității de Nord, 2011; *Rusia înfometată: acțiunea umanitară europeană în documente din arhivele românești, 1919-1923*, Târgu Lăpuș, Editura Galaxia Gutenberg, 2012; *Chestiunea refugiaților de peste Năstru: documente diplomatice și ale serviciilor române de informații, 1919-1936*, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2012; *Indezirabilii: aspecte mediatice, umanitare și de securitate privind emigrația din Uniunea Sovietică în România interbelică*, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2013.

³ Vlad Galin-Corini, Bogdan-Ionuț Secheli (editori), *op. cit.*, pp. 9-10, 15, 122, 475.

Pe lângă articolele din presa internă și internațională, Nichita Smochină a publicat peste 50 de lucrări științifice: „Institutul Științific din Republica Socialistă Moldovenească”, „Les emigres Roumains a Paris”, „Din literatura populară a românilor de peste Nistru”, „Republica Moldovenească a Sovietelor”, „Aspectul național în economia Moldovei sovietice”, „Pragmatismul juridic”, „Rezistență la opresiunea legii”, „Les Moldaves de Russie sovietique, des origines a nou jours”, „Educația și învățământul în Republica Moldovenească a Sovietelor”, „Autonomia Republicii Moldovenești a Sovietelor”, „Literatura Republicii Moldovenești Sovietice”, „Cartea națională românească în U.R.S.S. pe anul 1935”, „Lupta din 1531 a polonezilor asupra moldovenilor”, „Revoluția turcă din 1730”, „Rusia și evenimentele din Spania”, „Dănilă Apostol, hatmanul Ucrainei libere”, „Moldovenii din armata lui Petru cel Mare și Carol al XII-lea”, „Politica social-agarară a Sovietelor”, „Les Roumains des Russie sovietique”, „Organizarea satului la românii de peste Nistru pe baza vechiului drept românesc”, „Jocuri de copii la românii de peste Nistru”, „Elementele românești în narațiunile slave asupra lui Vlad Țepeș”, „Die Rumänien in Soviet Ruslans”, „Trecutul și prezentul românilor de peste Nistru”, „Vechimea ucrainenilor din România”, „Moscălia – cătania moldovenilor sub țarism”, „Bibliografia publicațiilor românești din Rusia sovietică pe anul 1936”, „I romeni fra il Dniester ed il Bug”, „Unul din cele mai vechi texte slave scrise de un român (sec. XI-XII)”, „Floarea darurilor” (traducere română a lucrării din sec. XV), „Le Procheiros nomos de l'Empereur Basil (867-879) et son application chez les Roumains au XIV-eme siecle”, „L'application du droit romain – byzantin chez les Roumains” ș.a.⁴.

O notă pe care am identificat-o în Arhiva Ministerului Afacerilor Externe al României surprinde discuțiile din audiența solicitată conducerii ministerului de misiunea diplomatică sovietică la București, la 24 februarie 1939. În cadrul întrevederii cu Alexandru Cretzianu, secretarul general al instituției, însărcinatul cu afaceri al U.R.S.S., P.G. Kukolev, a remis lucrarea *Republica Moldovenească a Sovietelor*, publicată de Nichita Smochină la Editura Cartea Românească⁵, arătând că „autorizarea apariției unei asemenea cărți îi pare a fi în contradicție cu litera și spiritul angajamentelor în vigoare între România și Uniunea Sovietică”. La 20 de ani de la realizarea idealului Unirii, care a plasat sute de mii de români transnistreni în afara frontierelor politice ale statului național unitar și a obligat, în același timp, Kremlinul să identifice o altă „unire”, de tip sovietic, a Basarabiei cu R.A.S.S. Moldovenească, Nichita Smochină „își permitea” să cerceteze înființarea autonomiei și să susțină că originea pseudo-formațiunii este anterioară datei de 12 octombrie 1924⁶.

Fragmentele care au determinat protestul Sovietelor sunt următoarele:

- *Delimitarea Republicii Moldovenești a Sovietelor s-a făcut mai mult din punct de vedere politic și administrativ, fără a ține seama de granițele sale istorice și etnice.*
- *A fost evacuată din Republica Moldovenească o populație românească împărțit mai numeroasă din cauza vecinătății cu noi, în loc s-a adus o populație străină.*

⁴ *Ibidem*, pp. 11-14.

⁵ Nichita Smochină, *Republica Moldovenească a Sovietelor*, București, Editura Cartea Românească, 1938.

⁶ Vezi pe larg Vadim Guzun, *The Moldavian Soviet Republic as a Means for the Anti-Romanization of Transnistria. 1924-1939*, în „Historical Yearbook”, vol. IX, București, 2012, pp. 81-98.

- Se urmărește cu tenacitate schimbarea concepției de viață a locuitorilor și înlocuirea obiceiului vechi prin altul nou, impus de stat.

- Glasul unanim al românilor de peste Nistru a fost pentru unirea cu România și Basarabia într-un stat liber și național. Împrejurările însă au împiedicat această realizare.

- Internaționalizarea înfăptuită de Soviete are de scop principal rusificarea grăbită a tuturor popoarelor din Uniunea Sovietică. Moldovenii azi sunt împărțiți și învrăjbiți prin noul sistem de politică internă ce li se aplică.

- Sovietele urmăresc propagarea celei mai înverșunate uri împotriva fraților de aici.

- Să avem în noi morala supremă și puterea de convingere cu care vom răsturna orice bariere ce ni se pun în calea progresului și propășirii noastre naționale în drum spre unificarea sufletească cu frații de dincolo de Nistru. Credința și răbdarea ne vor duce la izbândă⁷.

Răspunsul diplomatului român a fost în sensul că nu se poate da un răspuns „până ce nu voi fi citit cartea cu atenție”. Efectele protestului U.R.S.S. asupra celui care, pe spezele sale, a încercat să internaționalizeze problema transnistreană, nu au întârziat să apară și l-au făcut să se îndoiască de sinceritatea Ministerului Român de Externe⁸. După întvederea cu reprezentantul Sovietelor, Alexandru Cretzianu l-a admonestat: „Domnule Smochină, mulțumesc pentru exemplarul cu dedicație. Guvernul însă nu mai știe ce să facă cu dumneata. De câte ori scrii câte ceva, de atâtea ori ne trezim de la Ostrovski, ambasadorul sovietic, cu proteste vehemente. Când ai scris în Editura Cărții Românești lucrarea *Republica Moldovenească a Sovietelor*, Ostrovski, ambasadorul rus, ne-a făcut un mare tâmbălău și a bătut chiar din picior la Externe. Apoi, după informațiile noastre, s-a dus la Cartea Românească de-a cumpărat tot stocul lucrării. Rușii, prin agenții lor, ne urmăresc la tot pasul”. A doua zi după întâlnire, pe care transnistreanul a regretat-o profund, subliniind pasivitatea și chiar lașitatea unor reprezentanți ai diplomației române, a fost anunțat de la Iași că Direcția Generală a Poliției și Siguranței confiscase toate exemplarele de la editură⁹.

În completarea viziunii diplomației de la Moscova, trebuie precizat faptul că lucrări din categoria celor semnate de Nichita Smochină au fost calificate de istoriografia stalinistă și post-stalinistă ca fiind naționaliste, șoviniste, fasciste, manifestări ale „isteriei antisovietice” și nu ca expresie a unui interes național sau, cel puțin, academic firesc. În logica sovietică, interesul unor istorici precum Nicolae Iorga, Ion Nistor, Gheorghe Brătianu, Nichita Smochină ș.a. pentru românii basarabeni, bucovineni și transnistreni era revanșard, agresiv, subsumat „orgiei propagandistice murdare și deșănțate” care ar fi cuprins istoriografia română burgheză, respectiv, executării unor „comenzi militare”, urmărind „justificarea ocupării unor noi teritorii sovietice”. Aceași istoriografie aprecia „revenirea” istoricilor înregimentați politic la interpretarea marxist-leninistă a evenimentelor cu impact deosebit asupra relațiilor româno-sovietice, după „eliberarea”

⁷ Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, fond 71/1920-1944. URSS, vol. 37, ff. 507-508.

⁸ Vezi Vlad Galin-Corini, Bogdan-Ionuț Secheli (editori), *op. cit.*, p. 75. N. Smochină preciza: „De fapt, niciodată, încă din 1932, de la Geneva, de la Societatea Națiunilor, nu aveam încredere în sinceritatea Ministerului nostru de Externe. Acolo s-au adăpostit tot felul de parveniți și fanarioți, care numai dragoste de țară nu au”.

⁹ *Ibidem*, pp. 74-76.

României și victoria „revoluției populare” pe malul drept al Prutului¹⁰. Identitatea calificativelor și acuzațiilor proferate la adresa savanților români cu cele din rapoartele Securității Statului, care fac obiectul acțiunii informative Nichita Smochină, confirmă originea și natura acestora.

II. Declanșarea acțiunii informative individuale

După 23 august 1944, cu ajutorul lui Iuliu Maniu, Nichita Smochină s-a ascuns în Munții Carpați (sub numele Gheorghe Ionescu), unde, din ordinul mareșalului a ascuns și 3 lăzi cu documente. Odată cu revenirea în București, în anul 1956, a început vânătoarea¹¹. Dosarul individual a fost deschis la 19 martie 1957 și a fost închis la 21 iunie 1962. Acesta a fost gestionat de către Direcția a III-a a Direcției Generale a Securității Statului (Serviciul II, Biroul II) și conține următoarele documente: hotărârea de deschidere a dosarului, date biografice și de verificare, corpurile delictive și adrese sau note în care acestea sunt enumerate, planurile de activizare a acțiunii informative, materialele informative și de anchetă, datele obținute prin supraveghere operativă, investigații, controlul corespondenței și prin tehnică operativă, referatele și sintezele asupra acțiunii, nota ofițerului de Securitate în care se arată că măsurile au fost îndeplinite. Dosarul însă cuprinde și o serie de acte datate cu câțiva ani înainte de momentul declanșării acțiunii informative individuale propriu-zise, probând faptul că urmărirea a depășit limitele cronologice marcate de deschiderea și închiderea dosarului individual: Smochină a fost urmărit atât înainte de anul 1957, cât și după 1962.

Din materialele informative rezultă faptul că interesul Securității pentru liderul transnistrean nu a fost altceva decât o „extensie” a celui manifestat de serviciile secrete sovietice față de persoana sa. Un astfel de exemplu este adresa Direcției a VII-a către Direcția a III-a Securității cu nr. 721/00119070, din data de 14 octombrie 1954. Potrivit notei informative transmise în anexă, locuința lui Nichita Smochină din str. Nicolae Goleșcu nr. 14 a fost monitorizată de un militar sovietic în perioada imediat următoare ocupării României de către U.R.S.S., în care, anticipând că va fi căutat de „mâna lungă” a Kremlinului, urmărirea a părăsit Bucureștiul și s-a ascuns¹². Mai mult decât atât, într-un dosar din Arhiva C.N.S.A.S., altul decât cele două referitoare la Nichita Smochină, având ca obiect activitatea altor refugiați transnistreni, am identificat un document extrem de important care aruncă lumină asupra inspirației sovietice și specificului derulării urmăririi – o scrisoare adresată... ambasadorului U.R.S.S. în România¹³.

Prin scrisoarea sus-menționată, transmisă, în copie, de către șeful Direcției Regionale București, generalul-maior A. Stancu, Serviciului Raional de Securitate Gh. Gheorghiu-Dej, prin adresa nr. 345/162133, din 9 aprilie 1956, un cetățean „conștiincios”, sub protecția anonimatului, aducea la cunoștință ambasadorului sovietic

¹⁰ Vezi, de exemplu, Artem Lazarev, *Молдавская советская государственность и бессарабский вопрос*, Chișinău, Editura Cartea Moldovenească, 1974, pp. 40-42.

¹¹ Vlad Galin-Corini, Bogdan-Ionuț Secheli (editori), *op. cit.*, pp. 122, 463-464, 475-476. Expresia „a început vânătoarea” este utilizată de N. Smochină în scrisoarea către Magda Iorga.

¹² ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 210698, vol. 1, f. 369.

¹³ Idem, dosar nr. 264121, f. 69-71.

că în strada Nicolae Golescu nr. 14, corpul B, etajul 1, locuiește un „mare naționalist și dușman de moarte al regimului comunist”, care „a dus o campanie de ură contra U.R.S.S. și care s-a ascuns când trupele sovietice au intrat în București”. La revenirea acasă, „atunci când familia lui a constatat că pericolul de arestare a trecut”, Nichita Smochină ar fi format „un nucleu periculos anticomunist și antisovietic” și ar fi pus la cale „acțiuni politice de viitor, cu caracter subversiv”. Astfel cum rezultă din interpretarea sistematică a documentelor, această scrisoare a declanșat verificările din partea Securității locale – atât asupra liderului, cât și asupra unor membri ai familiei sale și a legăturilor acestora cu diverse persoane¹⁴, verificări ce au culminat cu deschiderea acțiunii informative individuale.

Un alt indiciu care confirmă implicarea părții sovietice în urmărirea lui Nichita Smochină prin intermediul organelor de Securitate de la București îl aflăm din însemnările dateate cu câțiva ani mai târziu, pe tema unei discuții cu directorul Institutului de Istorie a Partidului, Ion Popescu-Puțuri: „L-am întrebat apoi dacă a consultat arhiva mareșalului și dacă se știe unde este. Avea o bogată corespondență. El mi-a răspuns că a fost toată ridicată de ruși. Eu atunci l-am întrebat: *Dar cum se face că atunci când m-au arestat pe mine, Securitatea mi-a arătat, într-un dosar foarte gros, cu privire la activitatea mea, o fotocopie a scrisorii mele, semnată de noi, cei de peste Nistru, prin care ceream alipirea Transnistriei la România?* El mi-a răspuns că rușii au trimis fotocopia. Eu i-am spus atunci că mi s-au arătat și alte fotocopii din corespondența mea cu mareșalul. *Da, - mi-a răspuns el, - așa au făcut rușii și în alte cazuri. Ai noștri n-au originalele?* De altfel, lui Smochină i s-a dat de înțeles faptul că a scăpat cu viață pentru că fotocopia respectivă a sosit mai târziu în țară: „dacă se știa din timp, ai zăcea alături de mareșal”¹⁵.

Circuitul de aprobare a hotărârii de deschidere a dosarului individual a durat două săptămâni, astfel încât la 19 martie 1957 documentul a fost înregistrat ca atare. Acțiunea informativă se inițiază în temeiul Ordinului nr. 70/17 ian. 1957, Nichita Smochină urmând să fie trecut în evidența operativă ca „naționalist român”. Propunerea lucrătorului operativ se baza pe materiale „verificate și neîndoielnice” din arhivele Ministerului Afacerilor Interne, care dovedeau „activitatea contrarevoluționară împotriva Republicii Populare Române”: conducerea asociațiilor refugiaților din U.R.S.S. în România, susținerea unor conferințe, publicarea unor lucrări și editarea de publicații cu caracter antisovietic. Securitatea Statului își propunea să stabilească dacă Smochină mai desfășura activitate dușmănoasă, în ce consta aceasta, care erau legăturile sale, natura relațiilor cu aceste legături, „documentând astfel activitatea criminală practică și intențiile dușmănoase pentru demascarea completă a acestei activități”¹⁶.

¹⁴ Idem, dosar nr. 210698, vol. 2, f. 112, 113.

¹⁵ Vlad Galin-Corini, Bogdan-Ionuț Secheli (editori), *op. cit.*, p. 329. De aceeași părere a fost și Popescu-Necșești, fost deputat și secretar general al Ministerului Justiției, într-o discuție cu N. Smochină, la 23 aprilie 1968: „Mi-a spus că dacă eu voi fi fost prins de la început, aș fi figurat în lotul Mareșalului și aș fi avut aceeași soartă. Am scăpat ca prin urechile acului”, *Ibidem*, pp. 370-371.

¹⁶ ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 210698, vol. 1, ff. 3-5. Vezi pe larg organizarea Securității, modul de lucru, structura dosarelor, recrutarea și remunerarea agenților, supravegherea informativă, constituirea arhivei în Sorin D. Ivănescu, *Documentele Securității și cercetarea istorică*, 2001, <http://institutulxenopol.tripod.com/xenopoliana/arhiva/2001/pagini/6.htm>.

La 9 aprilie 1957 a fost elaborat „planul de măsuri” în acțiunea informativă Nichita Smochină. Documentul specifica organizațiile antisovietice din care a făcut parte Nichita Smochină, la care se făcea trimitere în hotărârea de deschidere a dosarului individual: Asociația Generală a Refugiaților Basarabeni și Transnistreni și Consiliul Național al Românilor de peste Nistru, precum și ideea „cea mai antisovietică” care rezulta din lucrările urmăritului: justificarea drepturilor României asupra Basarabiei și a teritoriului dintre Nistru și Bug. Pentru a stabili dacă liderul transnistrean mai întreținea legătura cu alți refugiați din U.R.S.S., dacă mai desfășura activitate dușmănoasă și dacă avea vreo legătură cu „comitetul clandestin al celor fugiți de regimul sovietic”, urmau să fie luate următoarele măsuri specifice, în intervalul aprilie-august 1957:

- verificarea evidențelor Ministerului Afacerilor Interne, studierea materialelor în care apărea, precum și interceptarea corespondenței și a postului telefonic;
- punctarea pentru recrutare ca agent în acțiune a lui Gherman Pântea;
- studierea posibilității recrutării ca agent a lui Diomid Strungaru, ginerele său, care domicilia în același imobil;
- studierea posibilității instalării unui dublu X în interiorul locuinței;
- identificarea celorlați membri ai organizațiilor în care a activat, fie pentru „luarea în lucru”, fie pentru a se stabili posibilitatea recrutării¹⁷.

Termenle propuse de locotenentul de Securitate Ion Zărescu, responsabil de acțiune, au fost, în principiu, respectate: începând cu luna septembrie 1957 la dosar apăreau primele note informative referitoare la Nichita Smochină. Primul agent infiltrat în acțiune avea experiență în domeniul muncii informative – „Gheorghe Bărbulescu”, care l-a cunoscut pe Nichita Smochină la Biblioteca Academiei Române, a colaborat nu doar cu Securitatea Statului, ci și cu serviciile de informații sovietice. Pentru a câștiga încrederea totală a obiectivului, agentul urma să angajeze pe fiul său la Biblioteca Academiei Române. Printre primele sarcini ale agentului s-au numărat cea de a afla ce discutau „elementele dușmănoase” despre pregătirea conducerii Basarabiei după ce aceasta va fi eliberată și de a stabili activitatea scriitorilor basarabeni care s-au refugiat în România, a conducătorilor Partidului Național Țărănesc și Partidului Național Liberal care au activat în Basarabia și Bucovina¹⁸. Atât Basarabia, cât și Transnistria, în cele mai multe documente erau redactate cu ghilimele.

Tot din luna septembrie 1957 datează nota agentului cu nume conspirativ „Dan”. Ca și „Gheorghe Bărbulescu”, acesta confirma existența unor discuții printre refugiații basarabeni pe tema numirii lui Constantin Tomescu ca Mitropolit al Basarabiei eliberate¹⁹. Notele informative din luna octombrie au vizat relațiile lui Nichita Smochină cu Ion Nistor, Constantin Tomescu, Gherman Pântea, Grigore Cazacliu, Vasile Țepordei, Pantelimon Halippa, Teofil Pandele. Către această dată Securitatea încă nu reușise să stabilească nivelul de organizare a refugiaților care discutau despre viitorul Basarabiei libere de sovietici și nici faptul dacă reprezentanți ai partidelor istorice (P.N.L. și P.N.Ț.) erau implicați în astfel de discuții²⁰. Câteva luni mai târziu, la 4 ianuarie 1958, s-a solicitat Serviciului „T” interceptarea

¹⁷ ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 210698, vol. 1, ff. 202-203.

¹⁸ *Ibidem*, ff. 199-201, 321-324, 325-328.

¹⁹ *Ibidem*, f. 320.

²⁰ *Ibidem*, ff. 311-313.

convorbirilor de la domiciliul lui Diomid Strungaru. Interceptarea s-a efectuat până la începutul lunii aprilie 1958, la dosarul acțiunii existând mai multe note cu rezumatul convorbirilor – relevanța lor a fost însă nesemnificativă, deoarece membrii familiei Smochină cunoșteau faptul că erau urmăriți. Un exemplu în acest sens este nota din 22 februarie 1958: „Printre altele, d-l îl întreabă pe d-l Smochină dacă a fost *acolo* și a vorbit cu *acela* și ce anume i-a povestit *acela*”²¹.

III. Linii informative pentru „comitetul clandestin al celor fugiți”

Primul bilanț al rezultatelor înregistrate în cadrul acțiunii informative s-a făcut la un an de la data deschiderii dosarului. În sinteza nr. 321 din 12 martie 1958 caracterizarea lui Nichita Smochină era mai clară și mai aproape de realitate, atât în ceea ce privește prezentul (de profesie profesor universitar, traduce uneori din limbile slave, fugit din 1919), cât și trecutul (fost subprefect la Tiraspol, căpitan în armata țaristă, „înverșunat adversar al puterii sovietice”, „a sprijinit din răspuțeri pe Antonescu personal și regimul său în realizarea planurilor aventuriste împotriva U.R.S.S.”, subdirector al Serviciului de Informații al Consiliului de Miniștri și apoi ajutorul aghiotantului mareșalului Ion Antonescu). Caracterizarea legată de rolul activ al obiectivului în organizarea și ajutorarea refugiaților transnistreni pe teritoriul României și în „larga propagandă antisovietică”, prin editarea de publicații și susținerea de conferințe „care abundau în calomniile antisovietice și în ideile anexioniste”, era menționată²².

Potrivit sintezei, informațiile colectate nu erau încă suficiente pentru stabilirea cu certitudine a apartenenței lui Nichita Smochină la una din organizațiile subversive sau a implicării Partidului Național Țărănesc și a Partidului Național Liberal în activitatea „comitetului clandestin al celor fugiți de regimul sovietic” sau în desemnarea unor cadre care să participe la guvernarea Basarabiei după eliberare (ceea ce, potrivit Securității, ar fi fost un indiciu de reorganizare a partidelor istorice). S-a reținut doar că Smochină a relatat că și cele două partide au fost consultate, iar P.N.L. a confirmat numirea lui Constantin Tomescu ca Mitropolit al Basarabiei, precum și cercul persoanelor pe care le vizita sau cu care se întâlnea obiectivul: Gherman Pânteia, Grigore Cazacliu, Ion Nistor, Vasile Țepordei, Constantin Tomescu, Teofil Pandeale, Pan Halippa ș.a.²³.

Date fiind motivele semi-eșecului - 1) nu se reușise crearea unei a doua linii informative, informațiile provenind doar de la agenții „Gheorghe Bărbulescu” și „Dan”, care fusese racolat de Securitatea craioveană și fusese *marșrutizat* la Gherman Pânteia; 2) nu s-a dat atenție suficientă identificării tuturor elementelor apărute în faza respectivă a acțiunii, a aprobat întocmirea unui nou plan, de data aceasta pe termen mai scurt: aprilie-august 1958. Pentru rezolvarea problemelor, Direcția a III-a Securității stabilea:

1) încadrarea acțiunii informative cu agentură, ca măsură principală (*dirijarea* în continuare a agentului „Bărbulescu” pe lângă N. Smochină și instruirea lui pentru a-i câștiga încrederea și a-i vorbi deschis despre persoanele cu care intra în contact și planurile lor dușmănoase; definitivarea studierii candidatului la recrutare Gherman Pânteia și recrutarea,

²¹ Idem, dosar nr. 210698, vol. 2, ff. 27-28.

²² Idem, dosar nr. 210698, vol. 1, ff. 199-201.

²³ *Ibidem*.

în cazul unui rezultat favorabil; studierea tuturor materialelor deținute de Direcția Securității București, Direcțiile regionale Suceava și Galați despre regruparea refugiaților; studierea posibilității recrutării lui Diomid Strungaru, Constantin Stoianov și Galaction Buruiană);

2) alte măsuri (identificarea membrilor Comitetului Refugiaților Transnistreni, stabilirea antecedentelor politice și a raporturilor acestora cu obiectivul; identificarea tuturor persoanelor menționate de Nichita Smochină în discuțiile cu agentul „Gheorghe Bărbulescu”, precum și a rudelor principale ale obiectivului; supravegherea operativă a lui Nichita Smochină timp de 10 zile, cu intermitență; analiza acțiunilor informative ale lui Constantin Tomescu și Teofil Pande, instrumentate la nivelul Direcțiilor Regionale de Securitate Suceava și Galați, precum și a celei instrumentate la nivelul Direcției Securității București asupra preoților basarabeni; studierea posibilității organizării unei „combinații” între Gheorghe Cramarzan și liderul transnistrean)²⁴.

În notele informative din primăvara și vara anului 1958 Nichita Smochină apărea ca „un element cu manifestări dușmănoase la adresa regimului democrat popular” ce „caută să propage ideea *eliberării* Basarabiei”²⁵. Deși în năvodul Securității intrau tot mai multe persoane și fapte noi, prieteni și rude apropiate, acestea nu răspundeau la întrebările principale ale anchetatorilor: *cine, unde și când* a decis numirea lui Constantin Tomescu ca Mitropolit al Basarabiei? Pentru elucidare, în condițiile în care eșuase recrutarea lui Gherman Pântea, fost primar al Chișinăului și Odesei, s-a trecut la anchetarea unor persoane aflate deja în detenție, acuzate de apartenența la grupuri organizate de rezistență anticomunistă. Starea de spirit a obiectivului în această etapă a acțiunii (august 1958) era expresiv caracterizată de agentul „Gheorghe Bărbulescu”: „În general, Nichita, după cele auzite de la Pântea, nu părea prea îngrijorat sau înfricoșat de situația sa. Era mai mult indiferent, sigur de desfășurarea evenimentelor”²⁶. Reținem această stare pentru a o contrapune celei de după momentul tragice dispariții a inginerului Constantin Smochină.

Planul Direcției a III-a a Securității privind anchetarea deținuților Dumitru Iov, Aurelian Benteoiu și Gheorghe Gheorghiu în legătură cu urmărirea lui Nichita Smochină și Gherman Pântea, elaborat în luna august 1958, prevedea rezolvarea următoarelor probleme:

1) ce cunoșteau arestații despre Gherman Pântea, Nichita Smochină și „alte elemente fugite de regimul sovietic” (expresie utilizată frecvent în documentele Securității, în detrimentul termenului *refugiat* sau *emigrant*);

2) în ce constau legăturile dintre refugiații basarabeni și transnistreni;

3) dacă Gherman Pântea și N. Smochină au cunoscut activitatea contrarevoluționară a „grupului Munteanu și Iov” și a celui liberal în frunte cu Aurelian Benteoiu și dacă au participat la activitatea lor;

4) cine din P.N.L. a fost de acord cu numirea lui Constantin Tomescu în funcția de Mitropolit al Basarabiei, în cazul eliberării provinciei, iar a lui Teofil Pande în cea de episcop;

5) dacă problema funcțiilor de mitropolit și episcop pentru Basarabia a fost discutată la nivelul P.N.Ț.;

²⁴ *Ibidem*, ff. 196-198.

²⁵ *Ibidem*, ff. 304-308.

²⁶ *Ibidem*, ff. 291-292, 296-305.

6) ce se cunoștea despre existența „comitetului clandestin al celor fugiți de regimul sovietic” și despre formarea „guvernului Basarabiei eliberate”;

7) în ce a constat legătura „grupului Munteanu și Iov” cu Alexandru Smochină, fiul lui Nichita Smochină (primul apelase la doctorița Munteanu după ajutor medical la revenirea din lagărele sovietice);

8) ce cunoșteau despre scriitorii basarabeni refugiați în România, despre Vladimir Coban, în special, precum și despre Petru Guciușna, Vasile Țepordei, Sebastian Teodorescu²⁷.

Audierea liberalilor Aurelian Bentoiu și Gheorghe Gheorghiu, precum și a lui Dumitru Iov nu s-a reușit decât către sfârșitul lunii septembrie 1958²⁸. Interogarea însă nu a adus clarificările la care se așteptau ofițerii de Securitate care îl aveau „în lucru” pe Nichita Smochină – singurele informații pertinente (indirecte însă) se refereau la Alexandru Smochină – reținut și condamnat de autoritățile U.R.S.S. pentru „activitate criminală antisovietică”. Astfel, în contextul în care, de la alte direcții ale Securității Statului, la dosar ajungeau noi informații ce confirmau profilul inițial al obiectivului, marcat de „activitatea naționalistă antisovietică” de dinaintea și din timpul celui de al Doilea Război Mondial²⁹, Direcția a III-a s-a adresat Direcției Regionale Suceava, în legătură cu persoana lui Constantin Tomescu. Profesorul era anchetat și el pentru „activitate naționalistă, antisovietică”, „sfătuit” de Nichita Smochină să accepte postul de Mitropolit al Basarabiei. Problemele ce trebuiau clarificate erau similare cu cele stabilite pentru deținuții Iov, Bentoiu ș.a.³⁰.

Pe lângă legătura lui Constantin Tomescu cu Nichita Smochină, Securitatea era interesată de relația celor doi cu Gherman Pântea, Grigore Cazacliu, Petru Buciușna și Galaction Buruiană. Elementul comun pentru cele trei direcții principale ale anchetării profesorului Tomescu (activitatea naționalistă antisovietică, activitatea contrarevoluționară a partidelor istorice reorganizate și organizarea clandestină a clerului bisericesc) îl reprezenta viitoarea conducere a Basarabiei eliberate. Anchetatorii de la București își propuneau să aflu nu doar ce cunoșteau refugiații urmăriți despre existența clandestină a „guvernului Basarabiei” („Guvernul de Uniune Națională”), dar și din cine a fost formată conducerea organizațiilor refugiaților din U.R.S.S. în România, unde se aflau persoanele care au făcut parte din conducere, poziția lor politică și relațiile dintre ei, dacă a mai continuat să funcționeze în clandestinitate vreunul din comitetele refugiaților transnistreni care au activat în România interbelică sau ale celor basarabeni și bucovineni care au fost înființate după anexarea Basarabiei, nordului Bucovinei și a ținutului Herța de către U.R.S.S. sau dacă, după anul 1944, a fost creat un asemenea comitet pe teritoriul României³¹.

²⁷ *Ibidem*, ff. 372-373.

²⁸ *Ibidem*, ff. 374-380.

²⁹ *Idem*, dosar nr. 210698, vol. 2, ff. 105-106.

³⁰ *Ibidem*, ff. 108-110.

³¹ *Ibidem*.

IV. Suprimarea „Dorului de Basarabia” și accelerarea anchetei

Cel de al doilea bilanț al activității de urmărire a lui Nichita Smochină datează din 10 octombrie 1958 și a corespuns momentului începând cu care acțiunea informativă a început să se apropie de închidere. Deznodământul era anticipat de arestarea profesorului Constantin Tomescu (la 25 august 1958)³², dar și de concluziile intermediare ale anchetatorilor. Smochină era un „element de seamă ce desfășura activitate contrarevoluționară”, acceptase propunerea de a merge în Basarabia după eliberare, având „o deosebită preocupare pentru asigurarea Basarabiei eliberate cu cadrele necesare” și considerând că, în afară de foștii conducători, trebuiau crescute cadre tinere pentru conducerea provinciei. Aceste elemente de fapt impuneau, în accepțiunea anchetatorilor, consolidarea documentării activității contrarevoluționare, „în vederea reținerii, anchetării și trimiterii în justiție”. Pentru rezolvarea problemei, ofițerul de caz, locotenentul de Securitate Ion Zărescu, propunea:

1) anchetarea lui Constantin Tomescu cu privire la activitatea lui Nichita Smochină, Gherman Pântea și Teofil Pandele, urmând să se insiste în obținerea materialului necesar reținerii, anchetării și condamnării;

2) anchetarea în penitenciare a lui Aurelian Bentoiu, Dumitru Iov și a Virginiei Munteanu, despre care existau indicii că ar fi cunoscut activitatea dușmănoasă a lui Smochină;

3) reținerea lui Teofil Pandele („dacă sunt coapte condițiile”), tot în vederea obținerii de materiale justițiabile asupra lui Nichita Smochină;

4) *marșrutizarea* agenților „Dan” și „Stănescu” la Gherman Pântea, Constantin Vidrașcu și la Cazaciu Grigore;

5) anchetarea, în vederea recrutării sau obținerii de material probatoriu, a lui Alexandru Cunețchi;

6) reținerea și anchetarea lui Diomid Strungaru, ginerele lui Nichita Smochină³³.

Măsurile propuse au fost aplicate cu celeritate. Pe lângă agenții „Speranța”, „Gheorghe Bărbulescu” și „Dan”, către luna decembrie 1958, Securitatea reușea să mai recruteze un refugiat, prieten cu Nichita Smochină – pe Alexandru Cunețchi, care începând cu luna decembrie 1958 a furnizat note informative sub numele conspirativ „Dragoș”³⁴. Către această dată Direcția a III-a sesizase deja organele Securității Statului (Direcția a VI-a și a IV-a) ce aveau în atenție obiectivele unde lucrau cei doi fii ai lui Nichita Smochină – Alexandru și Constantin, calificați expres drept „elemente dușmănoase”³⁵. Până la sfârșitul anului 1959-prima parte a anului 1960, în acțiune vor mai fi *dirijați* agenții „Petru Vlaicu”³⁶, „Moiseev”³⁷ și „Dinu Stoica” (rudă apropiată)³⁸.

Prin referatul nr. 321 din 19 ianuarie 1959 s-a aprobat reținerea pentru 24 de ore și audierea lui Nichita Smochină – atât pentru clarificarea unor aspecte privind acțiunea

³² Idem, dosar nr. 210698, vol. 1, ff. 338-340; vol. 2, ff. 66-76.

³³ *Ibidem*, ff. 341-343.

³⁴ *Ibidem*, ff. 276-278, 283-284.

³⁵ *Ibidem*, ff. 279-281.

³⁶ *Ibidem*, ff. 236-237.

³⁷ *Ibidem*, ff. 268-270.

³⁸ *Ibidem*.

informativă individuală, cât și, mai ales, pentru „dinamizarea” cercetării lui Constantin Tomescu, care, deși era anchetat de aproape 6 luni în arestul Direcției Regionale de Securitate Suceava, „refuza să facă declarații concrete despre activitatea sa contrarevoluționară”. Ofițerul de caz propusese inițial reținerea lui Smochină pe 5 zile, dar prin rezoluția superiorului ierarhic procedura a fost limitată la 24 de ore³⁹. Cu o zi înainte de reținere s-a efectuat percheziția domiciliară și corporală, Securitatea fiind interesată de „o serie de materiale cu caracter antipopular”. Faptul că și informațiile pe această temă erau supraevaluate rezultă din procesul-verbal de percheziție din 6 februarie 1959, raportat la numărul extrem de limitat al materialelor confiscate⁴⁰. Interogarea lui Nichita Smochină s-a efectuat în data de 7 februarie 1959, la dosarul individual existând 4 procese-verbale de interogatoriu⁴¹.

Sinteza Direcției Regionale Suceava nr. 321/73987 din 19 august 1959, către Direcția a III-a de Securitate, asupra rezultatelor obținute în acțiunea informativă Constantin Tomescu, a scos la iveală, prin metode specifice, atât legăturile acestuia cu refugiații de peste Prut și Nistru, cu preoții basarabeni în special, cât și suspiciunea că ar fi fost agent sau rezident al serviciului de spionaj francez. Printre altele, anchetarea profesorului Tomescu a elucidat problema numirii sale ca Mitropolit al Basarabiei, organele de Securitate reușind să-l facă să recunoască „activitatea naționalistă” printre fugari, „față de care, după ce, în prealabil, le făcea cunoștință cu poezia sa cu caracter naționalist *Dor de Basarabia*, comenta în sensul că *Basarabia este a României și a fost răpită pe nedrept*, dar speră că, printr-un nou război mondial, prin federalizarea statelor europene sau printr-o înțelegere între Marile Puteri, vor reuși să se întoarcă în Basarabia, unde el (Tomescu Constantin), din cele preconizate de preoții cu care lua legătura, va fi mitropolit”⁴².

Mecanismul procesului de numire ca mitropolit, în cazul eliberării Basarabiei, relevat de Securitate, se baza pe... o poezie: „Astfel, Tomescu Constantin declară în anchetă că, în timp ce se afla în închisoarea din Sighet, a compus poezia *Dor de Basarabia*, pe care, după eliberarea din închisoare, a difuzat-o preoților Partase David din Galați, Spicioc Vladimir din Galați, preot Teodosi Gavrilovici și Gheorghe Gheorghian din Craiova, preot Vladimir Istrati, de la mănăstirea Rătești, raionul Buzău și cărora le-a dat exemplare din această poezie. După citirea poeziei urmau discuții între aceștia, prin care se manifestau că Basarabia este a României, că ei se vor întoarce din nou în Basarabia, aceasta prin izbucnirea unui nou război între lagărul socialist și cel capitalist, din care învingător va ieși lagărul capitalist, iar Tomescu Constantin va fi numit Mitropolit al Basarabiei”⁴³.

Odată rezolvată problema „conducerii basarabene în exil”, ancheta s-a ocupat de publicațiile pe care le-a condus ori la care au colaborat Nichita Smochină și alți refugiați transnistreni sau basarabeni (Diomid Strungaru, Andrei Niculescu, Claudia Strungaru, Ștefan Bulat, Paul Ilin ș.a.). Interesul Securității pentru articolele, studiile și conferințele anticomuniste și antisovietice din perioada interbelică și din timpul celui de al Doilea Război

³⁹ Idem, dosar nr. 210698, vol. 1, ff. 338-340.

⁴⁰ *Ibidem*, ff. 353-354.

⁴¹ *Ibidem*, ff. 344-352.

⁴² Idem, dosar nr. 210698, vol. 2, ff. 66-76.

⁴³ *Ibidem*.

Mondial deriva din faptul că acestea reprezentau „mijloace probatorii” facile, ce nu mai necesitau alocarea de resurse pentru a demonstra „intensa agitație și propagandă îndreptată împotriva orânduirii comuniste și de calomniere a puterii sovietice și a statului sovietic”. Este vorba, în special, de ziarul și revista „Transnistria”, conduse de un comitet în frunte cu transnistreanul Ilie Zafur (urmărit și el, decedat însă în timpul derulării acțiunii informative), și de revista „Moldova Nouă”, condusă de Nichita Smochină⁴⁴. Potrivit unei note din luna octombrie 1959, aceste organe de presă aveau ca scop „desfășurarea unei largi campanii de calomniere a U.R.S.S. și a conducătorilor săi, să justifice pornirea războiului împotriva statului sovietic, să argumenteze *științific* că teritoriul dintre Nistru și Bug aparține României, să sprijine propaganda fascistă și să populeze *faptele de arme* ale armatelor germane și române”⁴⁵.

Potrivit raportului Direcției a III-a Securității nr. 321/Z/28.10.1959, pe lângă materialele din „Moldova Nouă”, au fost reținute 35 de articole publicate de Nichita Smochină în „Transnistria”, „cu conținut profund dușmănos Uniunii Sovietice”: „Cu gândul la ai mei”, ziarul „Transnistria”, „Din hotar în hotar”, „Colinzi transnistrene”, „An Nou și o nouă viață pentru românii transnistreni”, „Avem și noi sărbători”, „Iarăși printre frații mei români transnistreni”, „Împăratul românilor transnistreni”, „Printre frații transnistreni”, „Vocea sângelui a fost de năvălitor”, „Dreptatea învinge”, „Suntem moldoveni și vrem să ne unim”, „Temeiul de viață românească în Transnistria”, „Obștiile sătești”, „Primul dregător al statului”, „Suntem totuna cu românii”, „Transnistrenii așteaptă lumină”, „Transnistrenii revin la Legea Pământului”, „Cultura națională în Transnistria”, „Odessa românească”, „Transnistria pe veci românească”, „Viața nouă în Transnistria”, „În slujba Transnistriei”, „Dreptatea noastră”, „Ecouri din Transnistria”, „Tradiția militară a Transnistriei”, „Simbolul zilei de 24 ianuarie”, „Primele ctitorii între Nistru și Bug”, „Să ne strângem grămăgioara”, „Tineretul ucrainean se îndreaptă spre lumină”, „Munca agricolă, viitorul Transnistriei”, „Ctitorii românești la răsărit de Bug”, „Învierea Domnului - simbol de viață nouă”, „Misiunea studenților români în Transnistria”, „Biserica în trecutul Transnistriei”, „Românii transnistreni (conferință ținută la Odessa)”⁴⁶.

Referatul nr. 321/Z/27 noiembrie 1959 cu propuneri de arestare, anchetare și trimitere în justiție a lui Nichita Smochină, Paul Ilin, Ștefan Bulat, Andrei Niculescu, Claudia Strungaru și Diomid Strungaru („elemente [...] sprijinite și utilizate ca forță de șoc în diversivitățile și acțiunile criminale antisovietice”), este sinteza cea mai completă din dosar în care acțiunile urmăritorilor erau calificate în mod expres din perspectiva activității unui grup infracțional organizat: „Smochină Nichita nu a fost un simplu dușman înrăit al comunismului. El a fost principalul conducător al unor organizații contrarevoluționare (ca cele amintite) ce au acționat împotriva puterii sovietice prin toate mijloacele. De aceea a și ajuns unul dintre cei mai apropiați colaboratori ai lui Ion Antonescu”. Cu toate că elementele respective „au rămas pe aceleași poziții dușmănoase”, iar Smochină – „capul răutăților”, documentul nu a fost aprobat de conducerea Direcției a III-a a Securității⁴⁷.

⁴⁴ Idem, dosar nr. 210698, vol. 1, ff. 356-365.

⁴⁵ *Ibidem*, ff. 366-367.

⁴⁶ *Ibidem*, ff. 356-365.

⁴⁷ Idem, dosar nr. 210698, vol. 2, ff. 41-52.

Până la începutul lunii iunie 1961 actele înregistrate în dosarul individual s-au înscris în tiparul demersurilor consecvente ale Securității Statului de a pătrunde cât mai adânc în mediul obiectivului, indiferent de mijloace și de calitatea agenților, cu scopul de a cunoaște până la ultimul detaliu atât trecutul, cât și prezentul victimei. Este motivul pentru care ne-am propus să publicăm documentele în integralitatea lor⁴⁸ – parcurgând notele informative, de exemplu, ne putem convinge, de la caz la caz, de *eficiența* mijloacelor de urmărire și persecuție. Începând cu luna iunie 1961 notele agenților, inclusiv ale celor noi – „Oprescu” și „Mircea”, acoperă, cu precădere, starea de spirit a liderului transnistrean, afectată profund de pierderea lui Constantin Smochină, ca urmare a unui tragic accident petrecut la sfârșitul lunii mai 1961⁴⁹. În fapt, „șeful spiritual al Transnistriei” (cum îl numea agentul „Ardeleanu” pe Nichita Smochină) a fost distrus moral de dispariția prematură a fiului – deși ancheta stabilise că a fost un accident de muncă, el era convins că inginerul a fost asasinat⁵⁰.

Deși „bătrân, bolnav și, în plus, scufundat în studierea unor manuscrise vechi slavone”, cum era caracterizat în referatul Direcției a III-a nr. 321/F.P./3 februarie 1962, Nichita Smochină nu a încetat complet să se manifeste dușmănos” la adresa regimului „democrat popular”, motiv pentru care s-a propus avertizarea sa. La 15 februarie 1962, interogat din nou la sediul Securității, el a negat faptul că ar fi discutat cu persoanele care au prezentat note informative asupra poziției sale politice⁵¹. Tot în luna februarie, aceeași direcție a solicitat Serviciului „C” să dispună măsuri de sistare a dreptului la pensie, deoarece obiectivul „a fost și este un element ostil”⁵². Una dintre acțiunile subliniate în hotărârea de închidere și clasare în arhivă a dosarului individual nr. 794, din 23 iunie 1962, a fost cea de a „ține trează credința în eliberarea Basarabiei”⁵³. Închiderea acțiunii informative nu a însemnat însă eliminarea individului din vizorul poliției politice – acesta a fost inclus în evidența dosarului de obiectiv nr. 441, având ca obiect „problema fugiți de regimul sovietic”⁵⁴.

V. Național-comunismul și „lucrurile prețioase pentru istoria neamului”

Din *Însemnările despre oameni, locuri și fapte*, reluate de Nichita Smochină la un an de zile de la data închiderii acțiunii, în luna februarie 1963, rezultă că odată cu distanțarea Bucureștiului față de Moscova⁵⁵, s-a modificat și atitudinea Securității față de refugiații

⁴⁸ Cele 140 documente tematice sunt incluse în volumul *Acțiunea informativă Nichita Smochină: liderul românilor transnistreni urmărit de Securitate, 1952-1962*, în curs de apariție în seria „Afaceri Orientale”, sub egida Institutului de Istorie „George Barițiu” din Cluj-Napoca.

⁴⁹ ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 210698, vol. 1, ff. 227-230.

⁵⁰ *Ibidem*, ff. 204-206, 212-226.

⁵¹ *Idem*, dosar nr. 210698, vol. 2, ff. 128-134.

⁵² *Idem*, dosar nr. 210698, vol. 1, ff. 6-7, 205-206.

⁵³ *Idem*, dosar nr. 210698, vol. 2, ff. 135-142.

⁵⁴ *Ibidem*, f. 143.

⁵⁵ Despre evoluțiile în plan intern, în contextul intervenției militare din Cehoslovacia, inclusiv despre verificarea și sancționarea abuzurilor și ilegalităților săvârșite în activitatea Ministerului Afacerilor Interne”, vezi studiul Silviu B. Moldovan „România între tentația titoismului și reflexul restaurării”, în C.N.S.A.S., *Pseudomemoriile unui general de Securitate*, București, Editura Humanitas, 2007, pp. 67-141.

basarabeni, bucovineni și transnistreni. Deși urmăriți în continuare („țara este plină de securiști români și de spioni sovietici care mișună ca șacalii”)⁵⁶, intelectualii care au mai rămas în viață au fost atrași în procesul de documentare a drepturilor României asupra teritoriilor incluse arbitrar în componența Uniunii Sovietice și de recunoaștere a românilor din afara granițelor. În cadrul întrevederii din 8 aprilie 1967, Ion Popescu-Puțuri, directorul Institutului de Istorie a Partidului⁵⁷ îi explica lui Smochină noua „viziune” asupra românilor din Basarabia și Transnistria: „[...] în curând vom avea posturi puternice de televiziune, ca să pătrundă limba noastră și la românii din Republica Moldovenească. Vom ține seamă și de transmisiunile de la radio, ca să se prezinte conferințe cu subiecte naționale din istoria României, de care frații noștri de acolo duc mare lipsă. Pentru schimbul de artiști (cântăreți, echipe de dansuri și altele) suntem în curs de încercare. Nu putem spune că vom reuși totul. Rușii sunt mereu ațintiți, ne urmăresc orice mișcare și nu lasă să pătrundă nimic la ei de la noi. În ceea ce privește afirmația lor că limba moldovenească se deosebește de limba românească, că ar fi două limbi deosebite, noi pregătim un răspuns în care va fi arătat adevărul. În toamnă te vom invita și-ți vom da textul să-l citești și să-ți dai părerea. Suntem informați și cunoaștem nedreptățile rusești care se fac asupra românilor din Basarabia și Transnistria, înstrăinarea silită a elementului local și aducerea rușilor în locul lor. Noi însă așteptăm momentul prielnic să ridicăm problema și să obținem sorți de izbândă. Să ne redobândim provinciile pierdute”⁵⁸.

Tot în anul 1967 Nichita Smochină s-a întâlnit cu profesorul Constantin Tomescu. Discuția dintre cei doi urmăriți ne permite să aflăm ceea ce nu apare în documentele din arhivele fostei Securități – cum au decurs percheziția, reținerea și interogatoriul: „Într-o seară, după arestarea mătăle, pe la orele 9.00, au venit 3 persoane; unul din ei mi-a cerut procesul-verbal de percheziție. Percheziția a durat mai bine de 3 ore. Mi-au ridicat multe lucruri, lucrări, printre care și câteva cărți poștale primite de la mata. Apoi m-au luat cu mașina, punându-mi ochelari, ca să nu văd unde mă duc. După cât mi-am dat seama mai pe urmă, mă aflam în clădirea ziarului «Curentul», al lui Pamfil Șeicar. Ancheta a durat mult timp. În camera în care m-au introdus Securitatea a mai adus un dosar, cam de patru degete de gros. Cercetarea mea a urmat după acest dosar. Mi s-a arătat fotocopia documentului prin care ceream alipirea Transnistriei; în această problemă am fost anchetat și de ruși. Am spus că intervenția mea avea la bază libera exprimare a voinței populației locale. Am spus că intervenția este a mea personală și n-am implicat pe nimeni. Apoi, după multe încercări îngrozitoare, pe care mata cred că le cunoști, am fost anchetat asupra activității mareșalului. În cele din urmă, am fost întrebat dacă am fost la înmormântarea soției mătăle și dacă am auzit poezia pe care ai spus-o acasă și ce s-a discutat. Am răspuns că după înmormântare, cum este obiceiul, am mers la mătăle

⁵⁶ Vlad Galin-Corini, Bogdan-Ionuț Secheli (editori), *op. cit.*, pp. 412-414, 422-423, 437-442, 464-465, 467, 471, 480, 497, 515, 530-531, 536-537, 543-544, 570, 603, 642, 656.

⁵⁷ Funcțional din anul 1951, din 1966 – Institutul de Studii Istorice și Social-Politice de pe lângă C.C. al P.C.R. Vezi pe larg: <http://www.arhivelenationale.ro/index.php?lan=0 &page=122>.

⁵⁸ Vlad Galin-Corini, Bogdan-Ionuț Secheli (editori), *op. cit.*, pp. 122-123, 238-239. Vezi și p. 472, N. Smochină face referire la „lucrarea specială”, cu caracter secret.

acasă. De poezie nu știu nimic: *Ce fel de poezie? Eu am stat la masă în altă cameră. Nu, - mi s-a răspuns, - ai fost în aceeași cameră.* Am negat din nou, deși, dacă-ți amintești, am stat alături de doamna Dumitrescu, directoarea Liceului Eparhial. Anchetatorul, se pare evreu, cu numele de Zărescu, după cât mi-a spus părintele Buruiană, a spus apoi că matale vrei să fii Mitropolitul Basarabiei, la care am răspuns cu dispreț: *Dacă pe dânsul îl faceți mitropolit, atunci pe mine vă rog să mă faceți vicar! Pe dumneata te băgăm în procesul Tomescu, - mi-a răspuns.*

Toate aceste anchetări au format obiectul unui dosar de peste 30 de coli de hârtie. La întrebarea cine a mai fost la matale atunci, am răspuns că nu mai țin minte. Apoi m-au pus să semnez. Eu am protestat că nu pot semna ceea ce nu știu. Atunci el, Zărescu, a început să-mi citească. Am protestat din nou și am cerut să citesc eu. Dar am fost pus la încercări: strângerea degetelor mâinii cu ușa etc. În cele din urmă, îmi citea și eu am iscălit, după cât îmi amintesc, de vreo opt ori, atrăgându-le atenția încă o dată că nu știu ce iscălesc. În problema matale am fost cel mai puțin anchetat. Repet încă o dată: erau numai două probleme - aceea a Mitropoliei și a poeziei. După aceea, peste un timp, am fost din nou ridicat. De data aceasta era anchetatorul militar, judecătorul de instrucție de altă dată. M-a pus întâi să scriu cu mâna mea proprie că voi spune adevărul și în caz contrar voi răspunde conform cu nu știu care articol din Codul Penal. Am scris formula sub dictarea lui, apoi am semnat. După aceea mi-a pus întrebarea despre poezie. De Mitropolie n-a fost vorba. Am răspuns că nu știu nimic, n-am auzit nicio poezie și nici nu poate fi vorba de așa ceva, când ai înmormântat soția: *Cine poate crede asemenea lucruri?* Mi-a răspuns: *Ia adă-ți bine aminte, că la anchetă ai declarat alta, ai spus că ai auzit-o! Iat-o, și-o reamintesc!* Și mi-a citit poezia prin care matale îți exprimai dorința să fi înmormântat în Basarabia. Eu am negat, am spus că prima dată o aud din gura lui. Am cerut confruntarea cu acel anchetator și falsificator. După vreo 5 ore de presiuni și amenințări mi-au dat drumul și n-a mai scris nimic⁵⁹.

Deși era convins că în problema românilor din Basarabia și Transnistria „nu ne putea fi favorabilă decât o ciocnire puternică, care să slăbească Rusia”, gândul său și al altor refugiați fiind îndreptat, cu precădere, către China, Nichita Smochină a avut posibilitatea să-și sistematizeze memoriile, să lucreze la Arhivele Statului și la Biblioteca Academiei Române. Documentele și scrisorile sale s-au transformat peste noapte din corpuri-delicate în „bun al nației”, care trebuia conservat: „Te mai rog să ne dai și alte fapte din activitatea dumitale, din Transnistria, din țară, din străinătate. Ne interesează mult acțiunea de la Societatea Națiunilor, în presă, din străinătate și legăturile cu emigrația. În mod deosebit ne interesează activitatea pe lângă mareșal. Toate sunt lucruri foarte prețioase pentru istoria neamului”⁶⁰. Această situație nu l-a împiedicat să condamne dictatura din România socialistă: „Să încerce azi cineva să se răsuflă contra dictatorului?” (1975), „A venit gerul și-n București, în capitala României nu se mai găsește nimic. Eu îmi pun întrebarea: oare și la dictatorii țării nu este căldură?” (1979);

⁵⁹ *Ibidem*, pp. 280-282. Despre mijloacele de tortură utilizate de Securitate față de C. Smochină și C. Tomescu, despre anchetarea doctorei V. Munteanu (sora lui Pamfil Șeicaru) și a scriitorului Dumitru Iov vezi și pp. 513-514, 536-537, 541-542.

⁶⁰ *Ibidem*, pp. 249, 253, 279, 530, 535, 645.

„Toată lumea, până și profesorii universitari au spus că toată știința, cultura și arta se datoresc numai doctorului și celui mai învățat om al omenirii – Nicolae Ceaușescu. I-au cântat apoi simfonia a opta de Beethoven și atâtea cântece, care, în fond, dovedesc nestatornicia omului, lingușirea tuturor și lipsa de personalitate” (26 ianuarie 1979)⁶¹.

În ultima parte a vieții, pe lângă lucrările pe care a reușit, cu imense dificultăți cauzate de boală, lipsuri materiale și obstrucționarea din partea regimului⁶², să le publice în „Biserica Ortodoxă Română” sau în „Balkan Studies”, Nichita Smochină avea în pregătire următoarele lucrări importante pentru cultura națională: „Sintagma lui Matei Vlastarie – Pravila Mare Românească și aplicarea ei la români” (o comparație cu textul grec și manuscrisele slave de la mănăstirile Putna, Sucevița și Slavă Rusă), „Frăția de cruce și moșie – studiu de istorie a vechiului drept românesc” (bazat pe documente vechi românești în limba slavă), „Evangheliarul de la Reims” (scris de un român la începutul sec. XI), „Nunta la românii de peste Nistru”, „Pravila cea Mare Românească – Sintagma lui Matei Vlastarie scrisă în limba slavă la 29

mai 1451 de grămaticul Dragomir în orașul Târgoviște” (text slav și traducere română, cu note din dreptul bizantin), „Dreptul Armenopol la românii dintre Nistru și Bug după material românesc și rusesc”, „Aplicarea Hexabiblului Armenopol în România și Basarabia”. Cercetătorul își propunea să demonstreze faptul că „rușii, ocupând regiunea dintre Bug și Nistru, la anul 1792, cu 20 de ani înainte de a răpi Basarabia, au găsit acolo o populație autohtonă românească, căreia i-au recunoscut drepturile și orânduielile de care se bucurau înainte de anexare”⁶³.

La 22 februarie 1974, Nichita Smochină îi scria lui Anton Crihan, aflat în Statele Unite ale Americii, despre obligația „de a apăra cu orice preț drepturile noastre sfinte și integritatea țării, ciuntită de barbarii care se erijează în apostoli ai omenirii”. Cuvintele referitoare la datoria emigranților români din Basarabia, nordul Bucovinei, ținutul Herța sau Transnistria de a internaționaliza cauzele basarabeană și transnistreană sunt cele mai potrivite pentru încheierea studiului nostru: „Personal fac ce pot. Noi trebuie să ne facem datoria ca apostoli: să răspândim durerea în toată lumea, pentru ca posteritatea să nu ne acuze că am fost nepăsători”⁶⁴. Neobositul susținător al separatismului românesc al transnistrenilor a dus cu el în mormânt această atitudine, în noaptea de 13 spre 14 decembrie 1980. Profecția și dorința puternică privind prăbușirea Uniunii

⁶¹ *Ibidem*, pp. 529, 544, 644, 646.

⁶² *Ibidem*, pp. 433, 477. La 21 septembrie 1971, N. Smochină nota: „Eu îmi duc viața grea împovărată de lipsuri și greutate. Merg puțin, sprijinindu-mă de cârjă. Dar cu toată boala mai fac ceva, ca să nu mă găsească moartea trândăvind, căci funia vieții mele se apropie grăbit de par”.

⁶³ *Ibidem*, pp. 14-15, 538-539.

⁶⁴ *Ibidem*, pp. 488-489.

Vadim Guzun

Sovietice i s-au împlinit peste numai un deceniu, ceea ce nu a presupus însă abandonarea de către entităţi moştenitoare ale defunctului imperiu a politicii agresive de divizare artificială *români-moldoveni*.

Valentin VASILE

„DE VEGHE PE MELEAGURI BAVAREZE”. SECURITATEA ȘI ROMÂNII PARTICIPANȚI LA JOCURILE OLIMPICE DE LA MÜNCHEN (1972)

BEING ALERT ON BAVARIAN LANDS
THE SECURITATE AND ROMANIA'S PARTICIPATION IN THE MUNICH OLYMPICS (1972)

The present paper displays details on an extremely important event at the time: the Olympics in Munich.

We have underlined the specific actions that took place before, during and after the Olympics, emphasizing the informative-operative work carried out during the event. Besides, we have mentioned various aspects regarding sports issues (performance, disappointment, interpersonal relations).

The surveillance performed against the members of the Romanian Olympic team, as well as the activities for prevention and control organized by the Securitate officers, state clearly the role played by that institution during the communist regime.

Etichete: jocuri olimpice, sport, acțiuni contrainformative, rețea informativă
Keywords: Olympic games, sports, counter-informative actions, informative network

Reunirea mai multor țări la diverse activități comune sub forma unor delegații se realizează inclusiv prin participarea la competiții sportive.

Jocurile Olimpice suscită interesul întregii lumi, iar participarea la una dintre ediții reprezintă încununarea activității pentru performerii sporturilor incluse în calendarul olimpic.

Olimpiada de vară organizată la München, în perioada 26 august – 10 septembrie 1972, s-a desfășurat sub sloganul „Olimpiada veseliei și a păcii”, cu pronunțat caracter reparatoriu vizavi de găzduirea jocurilor de la Berlin (1936) și transformarea lor într-o acțiune propagandistică a regimului nazist.

La începutul anilor '70 pe scena politică internațională s-au înmulțit acțiunile violente, ca formă de protest. Atacul terorist comis în satul olimpic din München, din dimineața zilei de 5 septembrie 1972, a zguduit întreaga planetă și au generat măsuri de securitate severe la edițiile ulterioare. Organizația palestiniană „Septembrie Negru” a însărcinat opt fedaini pentru a răpi cât mai mulți israelieni, cu scopul declarat de a elibera un număr de 234 prizonieri palestinieni, precum și pe cunoscuții teroriști germani Andreas Baader și Ulrike Meinhof¹.

Operațiunea declanșată de „Septembrie Negru” a fost denumită „Ikrit și Biram”, în memoria palestinienilor, din cele două sate creștine, masacrați de forțele armate israeliene (1948). Răpitorii au pătruns în imobilul care găzduia delegația israeliană și, înarmați cu puști mitralieră AKM, pistoale Tokarev și grenade, au trecut la luarea de ostatici.

¹ Luminița Banu, Florian Banu, *Operațiunea „Primăvara Tinereții”* în „Magazin istoric”, nr. 9 (534)/septembrie 2011, p. 74.

Acțiunea a fost sensibil ușurată de măsurile cvasi-inexistente de securitate ale organizatorilor germani. Criza ostaticilor a durat 20 ore și s-a soldat cu uciderea unui număr de 11 membri ai delegației evreiești (șase antrenori, cinci sportivi), un polițist vest-german și cinci din cei opt teroriști.

Cei trei supraviețuitori au fost arestați și întemnițați, însă eliberați în urma răscumpărării unei aeronave civile „Lufthansa” deturnată de un comando palestinian (29 octombrie 1972)². Deși documentele Securității nu oferă date despre asaltul palestinian, totuși unele declarații ale sportivilor (voleibalistul Stelian Moculescu) subliniază starea încordată a întregii delegații românești, cazată în proximitatea celei israelite³.

Desfășurarea jocurilor a fost întreruptă pentru 36 ore și s-au reluat printr-o ceremonie funerară la care au asistat 80.000 de spectatori și 3.000 de sportivi.

Ca o reacție de frustrare vizavi de continuarea întrecerilor sportive o parte din spectatori au protestat, inclusiv prin afișarea unui banner cu mesajul „17 morți, deja uitați?”, iar mai mulți atleți s-au retras din competiții (Filipine, Algeria, Danemarca, Norvegia, Olanda).

România a participat la Olimpiada müncheneză printr-un efectiv de 159 sportivi (132 bărbați și 27 femei) înscriși la 102 probe în 16 sporturi. O delegație atât de numeroasă, deplasată în străinătate, a stârnit interesul organelor statului și, prin intermediul structurilor informative, s-a trecut la supravegherea operativă.

Preparativele au început, oficial, încă din 8 iunie 1972, prin deschiderea acțiunii „Olimp-72” și elaborarea unui plan de măsuri, semnat de gen.-mr. Dumitru Borșan (șef Direcția I Informații Interne) și gen.-mr. Neagu Cosma (șef Direcția a III-a Contraspionaj) . Mai multe structuri ale Securității Statului au conlucrat la redactarea și aplicarea măsurilor de control informativ (Direcția I, II, III, IV, V, VI, Inspectoratul de Securitate al Municipiului București), cu rezultate variabile.

Activitățile de prevenire, descoperire și contracarare au vizat delegația sportivă, ansamblul folcloric compus din 60 persoane, precum și 344 turiști organizați prin Ministerul Învățământului, Ministerul Turismului, BTT (Biroul de Turism al Tineretului) de pe lângă CC al UTC și ACR (Automobil Clubul Român).

Măsurile adoptate au urmărit: analiza stadiului încadrării informative, comunicările privind intențiile unor persoane de a rămâne în străinătate, pregătirea și instruirea contrainformativă a sportivilor, artiștilor și altor categorii de persoane ce urmau a se deplasa la olimpiadă⁴.

La înapoierea în țară persoanele instruite de către ofițerii de securitate au fost contactate pentru a furniza date de interes operativ.

Asigurarea contrainformativă a echivalat cu recrutarea de informatori din toate grupele de sportivi, artiști, turiști, plasați în locurile unde aceștia au fost cazați;

² http://en.wikipedia.org/wiki/Munich_massacre, accesat la 22 ianuarie 2013.

³ Alin Fornade, *Stelian Moculescu, antrenorul naționalei masculine de volei: „Românul se ghidează după burta”* în www.gsp.ro/sporturi/volei/stelian-moculescu-antrenorul-naționalei-masculine-de-volei-romanul-se-ghideaza-dupa-burta-222733.html, accesat la 24 ianuarie 2013.

⁴ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 13.031, f. 3.

activitățile au fost efectuate de Direcția I, a III-a, a IV-a și Securitatea Municipiului București⁵.

Scopul enunțat al planului era de a cunoaște orice acțiune ostilă a cadrelor și agenților serviciilor de informații sau a grupurilor contrarevoluționare împotriva vreunui participant român la Olimpiadă.

Sarcinile informatorilor au vizat semnalarea acțiunilor ostile, identificarea și studierea unor cadre și agenți ai serviciilor de informații (metode de lucru, acțiuni, combinațiile folosite în contactarea și exploatarea informativă a cetățenilor români), obținerea de noi date despre emigranții români.

În perioada 19 august – 12 septembrie 1972, cu ocazia jocurilor olimpice de vară, din România s-a deplasat un grup de **693** persoane, din care: **289** delegația olimpică (sportivi, antrenori, arbitri și alți oficiali), **188** turiști ONT și ACR, **96** turiști BTT, **60** tabăra de tineret, **60** membri ai ansamblului artistic „Rapsodia”. Acoperirea informativă a participanților a fost asigurată de **116** informatori și colaboratori și **83** surse oficiale, avându-se în vedere încadrarea pe discipline sportive și grupe de turiști. Legătura a fost menținută prin cei **13** lucrători ai Securității introduși, sub diverse acoperiri, în loturile de sportivi și turiști (instructori sportivi sau cadre didactice). Conform aprobărilor date de șefii unităților, rețeaua informativă din cadrul lotului de sportivi și turiști a primit sarcini cu caracter contrainformativ, pe baza instructajelor efectuate în raport cu calitățile și posibilitățile de colectare a datelor.

Frecvența întrevederilor, ofițer-informator/colaborator/sursă, a fost zilnică și în baza parolilor stabilite în țară; locurile de întâlnire au fost fixate în satul olimpic, pe terenurile de sport sau în oraș. Informațiile au fost furnizate verbal și s-au concentrat la ofițerul de legătură⁶.

Din parcurgerea notelor consemnate de ofițerii Securității s-au evidențiat mai multe aspecte negative, și enumerăm:

- unii sportivi au fost nemulțumiți de faptul că președintele CNEFS nu și-a menținut promisiunea de a acorda aceeași diurnă, indiferent de data sosirii la Olimpiadă (atletism, spadă, lupte);

- mai mulți antrenori români și-au manifestat zgomotos insatisfacțiile vizavi de premiile

simbolice în bani sau chiar inexistența lor, în raport cu medaliații pregătiți de aceștia; sportivii au primit 250 dolari (medalia de aur), 150 dolari (medalia de argint) și 100 dolari (medalia de bronz). O reparație materială, fie și parțială, a fost efectuată însuși de medaliați, prin organizarea unor chete (handbal și caiac-canoe);

- diurna sportivilor și recompensele medaliaților din alte țări socialiste (Bulgaria) au fost mai mari față de cele acordate românilor;

- în cadrul loturilor de box și lupte greco-romane s-au iscat o serie de scandaluri

referitoare la repartizarea cadourilor oferite de organizatori și sponsori (unii conducători ai delegației nu au ezitat să-și însușească o parte semnificativă din bunuri);

⁵ *Ibidem*, f. 4.

⁶ *Ibidem*, f. 12.

- mulți sportivi și antrenori s-au ocupat cu schimbul de produse, vânzarea și cumpărarea de diferite obiecte, stabilirea unor achiziții ulterioare (îndeosebi autoturisme).

În scopul prevenirii rămânerii în străinătate a unor sportivi, în perioada pregătirilor, cât și pe timpul deplasării la Olimpiadă s-au luat mai multe măsuri, printre care: acoperirea informativă, încadrarea cu rețea a sportivilor semnalati cu intenții de a rămâne în străinătate, folosirea mijloacelor de tehnică operativă, pătrunderi secrete la domiciliul unor sportivi, investigații și interceptarea corespondenței⁷.

O decizie eficientă în prevenirea dezertărilor membrilor delegației olimpice a constat în reținerea și depozitarea pașapoartelor într-un dulap de la secretariatul delegației române.

Din tentativele eșuate de a părăsi delegația olimpică s-a menționat cazul caiacistei Viorica Dumitru. Sportiva era semnalată cu intenții de evaziune încă din țară, iar pe parcursul desfășurării Jocurilor Olimpice a căutat permanent să se izoleze de delegație; rețeaua informativă a semnalat discuțiile purtate cu un sportiv american, precum și planul rămânerii în străinătate.

În după-amiaza zilei de 12 septembrie 1972, cu toate că delegația Statelor Unite părăsise satul olimpic, Viorica Dumitru a fost așteptată la aeroport de către atletul american; toate încercările sportivei, de a se desprinde de lotul olimpic, au fost dejucate prin escorta asigurată de către președintele CNEFS (Consiliului Național de Educație Fizică și Sport) și ofițerul CI (contrainformații)⁸.

Un alt aspect de interes operativ a fost cel referitor la românii stabiliți în străinătate și care au intrat în contact cu delegația olimpică.

Isac Davidovici, comerciant, a oferit celor clasați pe locurile 1-10 ceasuri de aur, argint și cromate, motivând că „știe că statul român nu are posibilități mari de recompensare și diurna este foarte mică”.

Pe lângă loturile de sportivi și turiști au apărut și alți români aflați în Occident, legal sau ilegal, dintre care unii regretau rămânerea în străinătate, în timp ce alții elogiau condițiile de trai din RFG⁹.

Dumitru Golgoți, antrenor de ciclism, a contactat pe colaboratul „Victor” și i-a confiat că dispunea de foarte mulți bani, iar sportivii antrenați au posibilități materiale și condiții de antrenament mult mai bune față de români.

Membrii lotului de volei au fost vizitați de fostul coleg Mihai Grigorovici, rămas în RFG în urmă cu câțiva ani, de profesie inginer (fost jucător de volei la clubul Rapid București) care s-a întreținut cu Aurel Drăgan (antrenorul secund al lotului național de volei).

Handbaliștii au fost însoțiți de către „fugarul” Traian Dumitru, sub acoperire de oficial. În discuțiile purtate cu sportivii, în colectiv, arăta că nu se putea împăca cu modul de viață din RFG, dar față de informatorul „Tudor” a afirmat că era mulțumit de situația materială; în plus, era apreciat de Federația Germană de Handbal și chiar numit în corpul de calcul al punctajului.

⁷ *Ibidem*, f. 25.

⁸ *Ibidem*, f. 26.

⁹ *Ibidem*, f. 8.

Legăturile cu membrii delegației olimpice s-au efectuat pe fondul unor mai vechi amiciții și au constat în discuții informale, corespondență, schimburi de obiecte și încheierea unor tranzacții (achiziția de autoturisme sau pistol cu aer comprimat).

Ațiuni ale serviciilor de informații străine nu s-au evidențiat, iar „Europa Liberă” a minimalizat participarea sportivilor din blocul comunist la Jocurile Olimpice.

Nicolae Munteanu, salariat la rubrica sportivă a postului de radio „Europa Liberă”, a afirmat față de mai multe surse ale Securității că i s-a interzis, de către superiorii săi, interviewarea vreunui membru al delegației române.

Confirmarea s-a produs, inclusiv, prin publicarea articolului „Radio Europa Liberă” în cotidianul „Zeitung” (23 august 1972), recomandându-se: „nici un contact cu sportivii blocului răsăritean”. Walter Ralph, director la postul de radio „Europa Liberă”, a dat cuvânt de ordine celor 1.000 de angajați, printre care mulți transfuși, să nu interacționeze cu vreun sportiv sau vizitator din țările socialiste pentru „a împiedica orice posibilitate de provocare din partea acestora”¹⁰.

De menționat că, pe toată perioada jocurilor olimpice, Nicolae Munteanu s-a aflat, în permanență, în anturajul ziariștilor și comentatorilor de radio și televiziune români.

Documentele existente în arhivele Securității nu aduc elemente care să confirme, oficial, interesul vădit din partea unor structuri de „intelligence service” vizavi de delegația olimpică, în schimb au fost evidențiate eforturile unor cetățeni români, rămași în Occident, de a „momi” membrii delegației cu promisiuni și contracte.

Despre rezultatele lotului olimpic s-a comentat intens în presa vremii; cele trei medalii de aur, șase de argint și trei de bronz au poziționat România pe locul 13 pe națiuni.

Cele mai strălucitoare performanțe au fost obținute de Ivan Patzaichin (canoe 1000m)¹¹, Gheorghe Berceanu (lupte greco-romane, categoria semimuscă)¹² și Nicolae Martinescu (lupte greco-romane, categoria semigrea)¹³.

¹⁰ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 13.031, f. 9.

¹¹ **Ivan Patzaichin** s-a născut la 26 noiembrie 1949 în comuna Mila 23, Județul Tulcea, și provine dintr-o familie de pescari lipoveni. La vârsta de 17 ani a făcut pasul spre sportul de elită prin înregimentarea la clubul „Dinamo” București, secția caiac-canoe. Cu certe calități și potențial de muncă dovedit încă din anii adolescenței, tânărul Ivan a avut o ascensiune fulminantă. La vârsta de 17 ani și 11 luni câștiga primul titlu olimpic la canoe dublu, 1000 m, alături de consăteanul Serghei Covaliov, lângă Ciudad de Mexico, pe lacul Xochimilco. Tânărul canoist și-a consolidat poziția la Jocurile Olimpice de la München, prin succesul obținut la proba de canoe 1-1000 m, pe canalul de la Oberschleißheim (13 km N-München). Finala nu a reținut atenția opiniei publice, dar momentele dramatice din prima serie de calificări au fost intens mediatizate. Sportivul român a rămas fără pagaie în primii 25 m ai cursei, și a fost obligat să vâslească numai cu ciotul lopeții cca 975 m, în aplauzele spectatorilor. La finele cursei, oficialii au hotărât descalificarea sportivului și s-a declanșat un scandal imens. Contestația depusă de reprezentanții țării noastre, după intense discuții și contradicții, s-a soluționat pozitiv, și astfel Patzaichin a participat în recalificări. Celelalte curse, inclusiv finala au fost câștigate într-o manieră categorică. După cinci participări la Jocurile Olimpice, cel poreclit „Amiralul”, s-a retras din competiții în anul 1984, cu un palmares impresionant (șapte medalii olimpice din care patru de aur și trei de argint, 22 medalii la campionatele mondiale, din care opt de aur, patru de argint

Din rândul participanților la Olimpiadă au refuzat înapoierea în țară un număr de 39 persoane din care trei sportivi, doi antrenori și 34 turiști¹⁴.

Sportiva Marion Becker, aruncarea suliței, legitimată la Clubul Sportiv Timișoara a plecat din satul olimpic alături de soțul ei, Siegfried Becker, și nu a mai revenit în cadrul lotului.

După doi ani de suspendare a primit dreptul de a evolua sub culorile Germaniei Federale, și chiar a câștigat medalia de argint la Olimpiada de la Montreal (1976).

Voleibalistul Stelian Moculescu, jucătorul echipei Rapid București, a dispărut din satul olimpic în dimineața plecării la aeroport. De precizat că, tânărului sportiv nu i s-a permis participarea la Campionatul European și turneul preolimpic, desfășurate în anul 1971, din cauza suspiciunii de părăsire a lotului; prezența la München i-a fost facilitată de președintele federației de volei, Dobincă, care a depus nenumărate diligențe la factorii decizionali.

Teodor Ionescu, antrenor și profesor la Școala Sportivă nr. 4 București, și Carmen Ionescu, atletă și totodată soția tehnicianului, s-au făcut nevăzuți în incinta aeroportului.

Cuplul Ionescu a beneficiat și de ajutorul antrenorului federal Gheorghe Zimbreșteanu care le-a înmănat pașapoartele în aerogară, și nu în avion așa cum prevedea procedura.

De altfel, sursa „Oprea” informa: „...la orele 16.30 s-a plecat la aeroport unde s-a constatat că lipsesc două persoane (Ionescu Carmen și soțul acesteia). Mirarea a fost că înainte cu două minute de anunțarea imbarcării în autobuze erau în grupul sportivilor. În această situație secretarul Federației de atletism Firea a anunțat telefonic comandamentul din satul olimpic, iar tov. Guriev s-a dus la Poliția aeroportului unde i-a găsit pe fugari care ceruseră azil. Discutând cu aceștia i-au răspuns că s-au hotărât să

și zece de bronz, un titlu de campion european, 27 titluri de campion al României) (www.rfp.ro/read.php?cat=frsc&item=11, accesat la 22 ianuarie 2013).

¹² **Gheorghe Berceanu**, supranumit „Hercule de buzunar”, s-a născut la 28 decembrie 1949, în comuna Cârna, județul Dolj. După încercarea eșuată de a evolua la o grupă de juniori a clubului de fotbal „Electroputere Craiova” s-a îndreptat, la recomandarea fratelui, către lupte greco-romane; la vârsta de 20 ani a cucerit primul titlu mondial și până la Jocurile Olimpice a mai obținut un nou titlu mondial și trei europene. Cu o tenacitate, forță și agilitate unică, și-a învins toți oponenții și a intrat în posesia medaliei olimpice de aur. Activitatea competițională ulterioară a fost întreruptă de mai multe accidente, dar a reușit să mai câștige alte două medalii de argint la Campionatul mondial (1975) și Jocurile olimpice de la Montreal (1976) (*Gheorghe Berceanu – Un uriaș de 1,50 metri* în <http://jo2012.antena3.ro/legende/gheorghe-berceanu-un-urias-de-1-50-metri-398.html>, accesat la 22 ianuarie 2013).

¹³ **Nicolae Martinescu**, „uriașul blând”, crescut pe ogoarele Bărăganului, a încântat asistența prin evoluțiile sale și a făcut senzație prin victoria în fața temutului Nikolai Iakovenko, neînving de câțiva ani, principalul favorit la aurul olimpic. Apogeul brăileanului, ajuns la vârsta de 32 ani, s-a consumat la München, și până la retragerea oficială (1978) a mai cucerit două medalii bronz la Campionatul European (1972, 1973) și una la Campionatul Mondial (1974) (*Alex Bucur, Nicolae Martinescu – De la Cupa Recoltei, la titlul olimpic de la Munchen* în <http://jo2012.antena3.ro/legende/nicolae-martinescu-de-la-cupa-recoltei-la-titulul-olimpic-de-la-munchen-805.html>, accesat la 21 ianuarie 2013).

¹⁴ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 13.031, f. 10.

rămână în Germania de unde vor pleca mai departe și că ei nu vor face nici un fel de declarații contra țării”¹⁵.

Despre soarta imediată a fugarilor a relatat Stelian Moculescu: „...Noi nu aveam nici un fel de acte, veniserăm cu un pașaport colectiv. Ne-am dus la o cazarmă, am stat vreo 6-7 zile. Totul era pregătit, bănuiseră că vor rămâne mulți sportivi cu ocazia Jocurilor Olimpice. Mai venise și discobola Ionescu împreună cu soțul ei. Mai erau un ceh, un polonez, șapte inși eram. Am primit azil politic”¹⁶.

Părăsirea intempestivă a lotului olimpic a unor membri ai delegației sportive, precum și a grupului de turiști au atras reacția imediată a autorităților românești.

Prin intermediul reprezentanței diplomatice deschisă la Köln s-a luat legătura cu oficiali ai Ministerului de Interne din Bavaria, și totodată cu Willy Daume, președintele comitetului de organizare olimpic.

La 13 septembrie 1972, Vasile Jirjea, secretar III, însărcinat cu probleme consulare a avut întrevederi cu oficiali MAE și MAI vest-german. La finalul rundelor de discuții era previzibil deznodământul. Consilierul juridic de la MAE vest-german, Wockel, a amintit de prevederile legii referitoare la acordarea de azil și a afirmat că cei refugiați „nu pot fi siliți să ia legătura cu ambasada”¹⁷.

În pofida numeroaselor intervenții efectuate de reprezentanții ambasadei, nu s-a primit vreun răspuns afirmativ, iar refugiații au rămas în RFG.

Cazul Becker

Documentele Securității, referitoare la fuga unor cetățeni români din cadrul delegațiilor prezente la Olimpiadă, au evidențiat situația familiei Becker.

Atenția acordată cuplului de naționalitate germană s-a oglindit prin acțiunile organelor statului în condamnarea acestora. Dosarul din fondul Penal existent în arhiva CNSAS decriptează, într-o măsură apreciabilă, tipicul acțiunilor efectuate de instituțiile decizionale românești.

Povestea familiei Becker este una incitantă; aflat pe teritoriul Republicii Democrate Germane (RDG) tânărul Siegfried (născut la 2 martie 1940 în comuna Săcălaz, jud. Timiș) a cunoscut-o pe Marion Steiner (născută la 21 ianuarie 1950 în Hamburg, RFG), o sulițașă de perspectivă, și s-a înfiripat o idilă¹⁸.

Relația s-a oficializat prin căsătoria civilă și stabilirea tinerei sportive în România (11 aprilie 1970). Rodul iubirii s-a materializat prin nașterea fetei Almut Giza Becker (2 iulie 1970).

La scurtă vreme, Marion Becker a revenit în activitatea competițională, sub conducerea soțului, și a participat la o serie de concursuri în RFG, Iugoslavia, URSS, RDG.

¹⁵ *Ibidem*, f. 80.

¹⁶ Alin Fornade, *Stelian Moculescu, antrenorul naționalei masculine de volei: „Românul se ghidează după burta”* în www.gsp.ro/sporturi/volei/stelian-moculescu-antrenorul-naționalei-masculine-de-volei-romanul-se-ghideaza-dupa-burta-222733.html, accesat la 24 ianuarie 2013.

¹⁷ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 13.031, f. 52.

¹⁸ *Idem*, fond SIE, dosar nr. 32.664, f. 3.

Valentin Vasile

După încheierea participării la proba sportivă (rezultatele au fost modeste și chiar s-a ratat accesul în actul final), soții au părăsit locul de cazare și, totodată, au anunțat că refuză înapoierea în România.

La momentul plecării din țară, antrenorul era asistent universitar la Facultatea de Educație Fizică și Sport din cadrul Universității din Timișoara, în timp ce Marion era studentă, anul I, în cadrul aceleiași unități de învățământ superior.

Absența de la serviciu a lui Siegfried Becker a fost penalizată de către Universitatea din Timișoara prin desfacerea contractului de muncă (decizia nr. 468/17 noiembrie 1972), iar, la rândul ei, soția a fost exmatriculată din facultate (ordinul Universității emis la 16 octombrie 1972)¹⁹.

Scrisorile expediate familiei Becker și interceptate de Securitate nu oferă explicații clare asupra hotărârii de a se stabili în RFG. Conform înscrisurilor și declarațiilor date de Iuliana Becker, mama tehnicianului, rezultă că cei doi au trimis ambasadei RDG la București o cerere prin care sportiva a cerut renunțarea la cetățenia est-germană, însă a fost avizată negativ.

Pe fondul incertitudinilor decizionale la nivelul instituțiilor românești, iscate de respectiva petiție, dar și a dorinței de a performa în Occident, cei doi tovarăși de viață au ales Germania Federală, fără a uita de fiica lor. De altfel, demersurile pentru întregirea familiei prin trimiterea minorei, aflată în grija bunicii paterne, au fost demarate încă din primele zile (Almut Giza Becker a ajuns la părinți în anul 1975).

În luna ianuarie 1973 au fost înregistrate cererile celor doi „fugari” de renunțare la cetățenia română și stabilirea lor definitivă în RFG.

Reacția autorităților, față de actul unilateral de rămânere în Germania de Vest, s-a concretizat prin începerea urmării penale (20 noiembrie 1973). Percheziția domiciliară efectuată la 29 noiembrie 1973, de către organele de anchetă ale Securității Timiș, s-a concretizat prin aplicarea sechestrului asigurator asupra bunurilor familiei.

Operațiunea a început la ora 18.20 și s-a încheiat la ora 21.00, în prezența a doi martori și a Iuliane Becker. Dintre bunurile confiscate, reținem: un autoturism „Volkswagen” tip broască, de culoare albă, an de fabricație 1960, evaluat la 35.000 lei; un costum de haine bărbătesc, din stofă englezească (lână), de culoare verde închis, uzat 15%, estimat la 1.200 lei; un aparat de mărit foto, fabricație Polonia, marca „Krokus” 3, în valoare de 1.400 lei; una pereche schiuri, marca „Kneissel”, de fabricație austriacă; una rochie de culoare galbenă, confecționată din lână sintetică, tricotată de mână; una rochie din mătase artificială, imprimată pe fond bleu, nepurtată (ultimele articole erau apreciate la 300 lei/bucata)²⁰.

La 12 martie 1974 s-a încheiat raportul de finalizare a urmăririi penale și se recomanda începerea acțiunii penale asupra învinuiților Siegfried și Marion Becker sub aspectul săvârșirii infracțiunii **de refuzul înapoierii în țară**, faptă prevăzută și pedepsită de art. 253 alin. 1 Cod Penal (infracțiunea reprezenta un grad ridicat de pericol social prin deteriorarea relațiilor sociale care asigurau desfășurarea normală a activității instituțiilor angajatoare).

¹⁹ Idem, fond Penal, dosar nr. 38.852, f. 6.

²⁰ *Ibidem*, f. 41.

Dosarul a fost trimis de la Timișoara la Tribunalul Militar București, via Procuratura Generală, Direcția Procuraturilor Militare. Procesul s-a desfășurat în absența inculpaților, totuși aceștia fiind apărați de un avocat de origine germană. După două ședințe publice s-a dat verdictul; prin sentința nr. 467/26 iunie 1974, Siegfried Becker a fost condamnat la 5 ani închisoare, iar Marion Becker a primit 3 ani și 9 luni închisoare²¹.

Condamnații pierdeau și autoturismul „Volkswagen”, dar erau anulate pedepsele referitoare la drepturile civile (în baza art. 2 din decretul prezidențial nr. 9/1974).

Principiul legalității a fost respectat, iar cuplul Becker a contestat hotărârea completului de judecată; decizia Secției recurs a Tribunalului Militar București nr. 384/14 august 1974 nu a schimbat hotărârea inițială. Și totuși, înarmați cu speranță, soții Becker au trimis o nouă cerere pentru a reglementa situația lor juridică.

Pe baza zvonurilor și mărturiilor privind răscumpărarea cetățenilor români de naționalitate germană, incriminații solicitau: „a ne aproba posibilitatea achitării pedepsei noastre în bani. În acest sens am luat legătura cu ambasada RSR din Köln și dorim ca răspunsul tribunalului militar la cererea noastră să ne fie trimisă prin intermediul ambasadei”²².

Tribunalul Militar București a luat act de cererea de înlocuire a executării pedepselor cu obligativitatea plății unor amenzi. Judecătorii au deliberat în secret, și potrivit „art. 12 și următoarele din Decretul nr. 24/1970 republicat, în cazul condamnării la pedeapsa închisorii de cel mult 10 ani a unui străin care nu are domiciliul în România și a săvârșit infracțiunea pe teritoriul țării, instanța poate dispune înlocuirea executării pedepsei prin obligarea la plata unei amenzi.

În cazul supus judecării, se constată inadmisibilitatea cererii formulată de condamnații, deoarece aceștia, pe de o parte, în momentul comiterii infracțiunii de refuzul înapoierii în țară, aveau calitatea de cetățeni români trimiși în străinătate în vederea îndeplinirii unor însărcinări obștești, iar pe de altă parte, infracțiunea s-a consumat în afara granițelor RSR.

Nefiind îndeplinite condițiile cerute de prevederile decretului nr. 24/1970, urmează ca cererea condamnaților să fie respinsă ca neîntemeiată”²³ (sentința nr. 1059/6 decembrie 1974 nu a schimbat pe cea pronunțată la 26 iunie 1974).

De precizat că, actul unilateral de rămânere în străinătate era infracțiune și se pedepsea cu închisoare de la 1 la 7 ani conform art. 253 din Codul Penal. Acțiunea de cercetare era demarată de organele din cadrul Inspectoratului Județean/Municipal de Securitate, iar la încheierea urmăririi penale se preda dosarul Procuraturii Militare jurisdicționale. Pe baza documentelor adunate de ofițerii de cercetare penală se întocmea rechizitoriul și se înainta dosarul instanțelor de judecată militară. Sentința organelor judiciare putea fi contestată prin recurs, însă la Secția recurs, entitate distinctă, decizia era, în multe cazuri, identică sau chiar mai drastică.

²¹ *Ibidem*, f. 80; Idem, fond SIE, dosar nr. 32.664, f. 3.

²² Idem, fond Documentar, dosar nr. 13.031, f. 113.

²³ *Ibidem*, f. 119.

Sportivii români au fost susținuți, din tribune și sălile de competiție, inclusiv de turiștii sosiți din țară, însă într-un număr scăzut. Grupurile de turiști au fost constituite după următoarele criterii: vârstă, ocupație, instituții organizatoare (ex: BTT).

Elevii au fost găzduiți în tabăra de tineret, la cca 5 km de satul olimpic, și în cabane construite special pentru respectivul eveniment (durata excursiei: 22 august – 13 septembrie 1972).

Supravegherea a fost asigurată de un ofițer conspirat sub acoperirea de profesor și salariat al Ministerului Educației și Învățământului; totodată, s-a creat o rețea informativă formată din cinci surse și completate de cele oficiale (cadrele didactice care au însoțit adolescenții).

Comportamentul tinerilor a fost în limitele normale, cu unele excepții. Se relatează despre plecările unor fete din tabără și încercările unui elev de a efectua un comision.

La finele excursiei unul dintre elevi (M. G., fără a i se preciza vârsta), informator al organului de securitate, a plecat incognito din tabără (actele și bagajele i-au fost aduse în țară). Gestul a surprins pe cei din jur, și în mod deosebit pe ofițerul acoperit. Pe toată durata șederii s-a arătat cooperant și a relatat o serie de fapte și atitudini ale colegilor.

Diurna a cheltuit-o pe diverse atenții pentru familie, în plus și-a depus bagajele în autocarul pentru plecarea spre țară. Elevul din Turda a dispărut fără urmă, iar ambasada română din RFG trebuia să se ocupe de operațiunile de căutare și de influențare pozitivă (determinarea tânărului de a se repatria).

Dintre măsurile preconizate în acest caz, menționăm: contactarea părinților și demararea unei acțiuni comune de aducere în țară și interceptarea corespondenței cu familia adolescentului²⁴. Documentele Securității nu dezvăluie desfășurarea acțiunilor ulterioare și nici deznodământul cazului.

Pe lângă elevi s-au mai deplasat în statul vest-german și o serie de turiști, cu diverse profesii și de pe cuprinsul întregii țări, în cadrul excursiilor organizate de BTT, ONT „Carpați” și ACR.

Despre excursioniștii BTT a relatat maiorul de securitate Tudor Ștefan, unul dintre conducătorii colectivului, legendat ca profesor. În raportul scris, pe marginea unor aspecte rezultate în problema „OLIMP”, se preciza istoricul voiajului.

Cei selectați pentru deplasare s-au reunit la București și li s-a efectuat pregătirea contrainformativă. Cazarea turiștilor s-a efectuat în localul unei școli, în camere de 10-15 paturi, unde s-a numit câte un responsabil de cameră și concomitent s-a creat un avizier pentru diverse comunicări privind activitatea grupului²⁵.

Încă din dimineața zilei de 26 august 1972 o parte semnificativă a turiștilor a telefonat ori a scris cunoștințelor din RFG. De altfel, mulți români nu au avut ca obiectiv vizionarea competițiilor sportive, fiind preocupați de rezolvarea unor probleme personale.

Preotul P.G., inițial a fost avizat negativ pentru a ieși din țară pentru suspiciunea de evaziune (rămânerea în străinătate), a efectuat o deplasare la Frankfurt/Main și s-a întâlnit cu un cetățean român, aflat ilegal în RFG, de la care a

²⁴ *Ibidem*, f. 37.

²⁵ *Ibidem*, f. 30.

primit bani și o haină de astrahan (9.500 mărci) pentru a fi înmănată unei persoane din Capitală.

Un alt preot a contactat în München pe I.S., din Frankfurt/Main, de la acesta primind bani, obiecte de valoare din aur, casetofon și articole de îmbrăcăminte²⁶.

Un alt aspect notabil a fost prezența câtorva exemplare din biblie și a ziarului intitulat „Stindardul” în locurile de cazare. Semnalarea respectivelor lucrări a fost urmată de acțiuni concrete de confiscare și distrugere (misiune îndeplinită de antrenori sau conducătorii delegațiilor).

Din grupul BTT au dispărut de la cantonament un număr de patru persoane, iar alte 12 trebuia să revină în țară, în mașinile personale achiziționate din Germania. Din componența grupului s-a păstrat legătura cu doi informatori, două legături oficiale și cinci persoane de încredere²⁷. Pe parcursul călătoriei spre țară nu s-au produs evenimente deosebite.

Direcția I urma să întreprindă măsuri pentru reîntoarcerea în țară a celor rămași în RFG. Dintre acțiunile specifice rețin atenția, următoarele: identificarea persoanelor din entouragele fiecărui „evazionist”, discuții și sugestii date apropiaților pentru a influența pozitiv fugarul, interceptarea corespondenței.

Disfuncționalitățile apărute în supravegherea și prevenirea „evaziunilor” ar fi trebuit remediate prin adoptarea câtorva decizii imediate: deplasarea ofițerilor de informații sub acoperirea de arbitri sau ziașiți să fi fost legendată corespunzător (introducerea în mediul respectiv cu câteva luni și popularizarea noii activități) și astfel se evitau potențialele deconspirări; intensificarea muncii politico-ideologice (lozincă des uzitată, însă frecvent dezavuată de membrii delegațiilor sportive); limitarea ieșirilor individuale pentru a preîntâmpina alte rămânări în străinătate; verificările ocazionale de acordarea avizelor de deplasare să fi fost extinse și asupra familiei sau rudelor apropiate (prevenirea plecărilor simultane în străinătate)²⁸.

Concluzii

Participarea la Jocurile Olimpice de la München (26 august – 10 septembrie 1972) a reprezentat o misiune cu încărcătură psiho-profesională deosebită pentru structurile informative românești.

Numărul impresionant de sportivi, oficiali, turiști și membri ai ansamblului folcloric a impus mobilizarea mai multor lucrători ai Securității și, totodată, crearea ori extinderea rețelelor informative.

Supravegherea pe meleagurile bavareze a însemnat un exercițiu de eficiență asupra întregii delegații (cca 700 persoane) și s-a datorat, în mare parte, aplicării planurilor de măsuri elaborate încă din prima jumătate a anului olimpic. Conform rapoartelor oficiale, 199 din cei 680 români ajunși la Olimpiadă s-au aflat într-o formă de colaborare cu ofițerii conspirați.

²⁶ *Ibidem*, f. 9.

²⁷ *Ibidem*, f. 33.

²⁸ *Ibidem*, f. 24.

Puținătatea cadrelor trimise în componența delegațiilor și înțelegerile prealabile dintre refugiați și legăturile din emigrație au facilitat rămânerea unui număr de 39 cetățeni (trei sportivi, doi antrenori, 34 turiști) în landurile Germaniei.

Concentrarea monitorizării pe delegația sportivă a estompat elanul unor eventuale decizii de rămânere în Occident, însă nu a îngrădit, major, practica schimburilor comerciale ori vânzarea de diferite bunuri de către membrii lotului olimpic.

Minusurile în activitatea de prevenire s-au probat, îndeobște, în cazul grupurilor de turiști (o parte din cei care au fugit din locurile de cazare erau excursioniști cu recomandări de la organele de partid); de remarcat, posibilitățile nenumărate de tranzacționare de diverse bunuri în/și din RFG pe fondul îngăduinței conducătorilor de delegații și organelor vamale.

Refuzul reînțoarcerii în țară nu a rămas nesancționat; în majoritatea covârșitoare a cazurilor s-au organizat procese și s-au dictat pedepse cu închisoare, precum și confiscarea parțială sau totală a averilor.

Pe plan sportiv, bilanțul s-a dovedit satisfăcător, chiar și în condițiile unei participări numeroase, și a prefațat performanțele de la ediția canadiană (1976).

Ce s-a întâmplat în timpul și la sfârșitul olimpiadei nu s-a mai repetat la următoarele ediții; în primul rând, numărul turiștilor a fost drastic limitat și în plus factorul-distanță a contribuit la această stare de fapt (desfășurarea jocurilor la Montreal, Los Angeles, Calgary, Seul).

Un alt doilea aspect a relevat un fenomen ce urma să ia o amploare îngrijorătoare, și anume: „evaziunea” (fuga sau refuzul întoarcerii în țară) sportivilor sau antrenorilor.

De la relații profesionale deteriorate până la aspecte de ordin financiar, flagelul rămânerilor în străinătate a căpătat dimensiuni nebănuite în anii '80.

Activitatea structurilor Securității a fost considerată multumitoare, însă a fost umbrită de câteva „scăpări” de persoane, unele dintre acestea fiind cooptate în rețeaua informativă. Acțiunea „Olimp-72” a consfințit interesul serviciilor de informații față de mișcarea sportivă și a căpătat o atenție crescândă până la finele anilor '80.

Luminița BANU

MIRCEA ELIADE - UN ROMÂN PENTRU ETERNITATE. ECOURI DIN ARHIVELE SECURITĂȚII

MIRCEA ELIADE - A ROMANIAN FOR ETERNITY.
ECHOES FROM THE SECURITATE'S ARCHIVES

Our paper outlines the inner torment of Mircea Eliade, one of the most outstanding Romanian philosophers of the 20th century, forced to spend the greatest part of his life away from his motherland

Starting from the short period in which Eliade sympathized with the Legionary Movement, we have tried to reconstitute the elaborate mechanism that turned the philosopher into a "prisoner of history". We based our approach on archival documents, testimonies of his contemporaries, but also on some autobiographical confessions of the scholar. We have identified the "operative games" conceived by the Romanian secret services in order to alter Eliade's image, as well as propaganda campaigns meant either to depict him in a favourable light or to discredit him, conceived within the spheres of influence in Bucharest and in the exile.

Caught between ideological demands and his longing for his native country, Eliade continued to "dream in Romanian" during his entire life and to hope that his work would eventually be fully published and appreciated by his people at its true value.

Etichete: Mircea Eliade, exil, România, serviciu secrete, Securitate

Keywords: Mircea Eliade, exile, Romania, secret services, the Securitate

Limba română este patria mea!
Nichita Stănescu

„Este poate cel mai diabolizat autor de către propaganda comunistă și de către corectitudinea politică post '89. Este cel mai atacat, este omul care a suferit cel mai cumplit reducionism. Toată opera lui de istoric, chiar de filosof al religiilor, de editor, de traducător, de eseist, de prozator în realismul psihologic, deci tot acest amalgam unic în literatura noastră este redus la scurtul episod al adeziunii sau al simpatiei față de mișcarea legionară. Cred că după 20 de ani de tocare și de mărunțire a biografiei lui Eliade s-au spus toate adevărurile, cele mai inconfortabile și mai negre lucruri. Și îmi pare foarte bine că s-au pus pe foaie, pentru că niciodată nu faci nimic decât dacă pui adevărul pe masă”¹.

Aceste aprecieri ale criticului Dan C. Mihăilescu, formulate în februarie 2011, în cadrul conferinței „Bună seara, domnule Mircea Eliade!”, sintetizează, în chip magistral în opinia noastră, avatarurile operei și imaginii publice a lui Mircea Eliade. În pofida faptului că bibliografia consacrată operei și personalității lui Eliade este imensă²,

¹ http://life.hotnews.ro/stiri-prin_oras-8338936-dan-mihailescu-critic-literar-mircea-eliade-este-cel-mai-diabolizat-autor-catre-propaganda-comunista-catre-corectitudinea-politica-post-39-89.htm, consultat la 9 septembrie 2011.

² Această bibliografie, deja uriașă, continuă să se îmbogățească în fiecare an. Vezi, în acest sens, evoluția de la modesta bibliografie din 1969 (*Bibliography of Mircea Eliade*, Chicago, University of

suntem convinși că unele fațete ale acesteia au fost insuficient sau deloc analizate. Pornind de la această idee, vom încerca pe parcursul prezentului studiu să aducem în atenție unele aspecte referitoare la sentimentele patriotice care l-au animat pe ilustrul savant de-a lungul întregii sale vieți, folosind în acest scop informațiile păstrate în arhiva Securității³.

Plecarea în străinătate – misiune diplomatică sau informativă?

Pentru a înțelege exilul lui Mircea Eliade trebuie să ne întoarcem în anul 1940, când, în luna aprilie, acesta a fost trimis atașat cultural la Londra. Dacă acordăm credit versiunii lui Constantin C. Giurescu, inițiativa trimiterii lui Eliade la Londra i-ar fi aparținut, în calitate de titular al departamentului Frontului Renașterii Naționale în cabinetul Gh. Tătărescu: „...știam că avea simpatii de dreapta, fără însă ca să fi acționat efectiv pe teren ca alții. Cum în acel moment ministerul intenționa trimiterea unor secretari și consilieri culturali la ambasadele și legațiile noastre din țările apusului Europei, m-am gândit totuși că ar putea fi utilizat”⁴.

Referitor la această „utilizare”, termen folosit ulterior de Securitate atunci când se făcea referire la agenți de influență și colaboratori, există și informații, neatestatate documentar până în prezent, conform cărora Eliade ar fi plecat la post în calitate de colaborator al Serviciului Secret de Informații, condus de Mihail Moruzov. În acest sens, Florin Țurcanu nota: „Pe lângă atribuțiile de propagandă culturală a acceptat, probabil, și sarcini de alt gen. Conform unui pasaj inedit din *Jurnalul londonez* al lui Dumitru G. Danielopol, expert al Băncii Naționale a României detașat în Marea Britanie, Eliade i-ar fi destăinuit acestuia că sînaintea plecării la Londra, fusese chemat la serviciul lui Moruzov (șeful S.S.I.), unde un colonel l-ar fi întrebat dacă nu vrea să

Chicago Press, 1969, 17 p.), până la Mircea Handoca, *Mircea Eliade. Contribuții bibliografice*, București, Societatea Literară „Relief românesc”, 1980 (240 p.); Douglas Allen, Dennis Doeing, *Mircea Eliade: An Annotated Bibliography*, New York-London, Garland Publishing Company, 1980 (262 p.), Mircea Handoca, *Mircea Eliade: biobibliografie*, vol. 1-3, București, Editura „Jurnalul literar”, 1997-1999 (415 p. + 340 p. + 432 p.).

³ Valorificarea materialelor documentare aflate în arhiva Securității, cu privire la Mircea Eliade, a început în anul 2002, odată cu publicarea volumului lui Mihai Pelin, *Genii și analfabeți, Militari și intelectuali sub lupă Securității*, București, Editura Universal Dalsi, 2002, cap. „Mircea Eliade – Atras pe drumul Damascului”, pp. 114-144. Principalul neajuns al textului respectiv îl reprezintă faptul că lipsește aparatul critic, astfel că informațiile oferite nu pot fi verificate și aprofundate. Înființarea C.N.S.A.S. și deschiderea arhivelor Securității spre studiu a suplinit acest neajuns, astfel că cercetătoarea Dora Mezdrea a publicat nu mai puțin de 121 de documente din dosarele de urmărire informativă și din dosarul întocmit de D.I.E. pe numele lui Mircea Eliade – *Nae Ionescu și discipolii săi în arhiva Securității*, Volumul II: *Mircea Eliade*, prezentarea, selecția și îngrijirea textelor Dora Mezdrea, București, Editura „Mica Valahie”, 2008, 261 p.; o parte din informațiile din aceste dosare sunt valorificate, în capitolul „Mircea Eliade în obiectivul Securității”, și de către Ioana Diaconescu în volumul *Scriitori în arhivele C.N.S.A.S. Intelectuali urmăriți informativ, arestați, condamnați, uciși în detenție 1946-1989. Studii însoțite de anexe selectate din arhivele C.N.S.A.S.*, București, Fundația Academia Civică, 2012, pp. 175-194.

⁴ C.C. Giurescu, *Jurnal de călătorie: impresii din Statele Unite, Paris și Londra*, București, Editura Cartea Românească, 1971, p. 176.

lucreze pentru ei. Eliade mi-a explicat că îi era greu să refuze și că fusese însărcinat cu supravegherea mișcărilor comuniste”⁵.

Documentele din arhive confirmă faptul că sistemul acoperirii diplomatice era folosit cu succes de către S.S.I. În luna februarie 1941, Eugen Cristescu, directorul general al S.S.I., solicita și obținea aprobarea generalului Ion Antonescu pentru ca informatorii săi „să fie introduși în personalul oficial al reprezentanțelor diplomatice și consulare române din străinătate – în prima urgență în Peninsula Balcanică și în Orientul Apropiat”. Scopul declarat era acela de „a dispune de o rețea informativă sigură și cu durată de funcționare”, iar posturile vizate erau acelea de „consuli, vice-consuli, cancelari, agenți și atașați comerciali și de presă, ajutori și secretari ai atașajilor militari și agenți ai serviciului de navigație maritimă”⁶.

Totuși, ne este greu să credem că un personaj precum Eliade, cu opțiuni de dreapta binecunoscute, ar fi fost pus să supravegheze... mișcarea comunistă la... Londra! Dacă dialogul cu Danielopol a avut într-adevăr loc, e posibil ca Eliade să fi încercat doar o intoxicare a interlocutorului cu privire la adevărata sa misiune⁷. Oricum, trimiterea lui Eliade, eliberat din lagăr în octombrie 1938 de către regimul carlist, într-unul din „cele mai sensibile puncte din rețeaua diplomatică românească”, după cum califică Florin Țurcanu Londra anului 1940, rămâne o decizie cel puțin ciudată! Într-o fișă din 1947, întocmită cel mai probabil de S.S.I., se oferă următoarea explicație: „această numire poate fi explicată și de calitățile reale care îl indicau pe Mircea Eliade pentru un asemenea post și de faptul că fostul rege Carol urma să viziteze Londra⁸ și dorea să aibă în anturajul lui numai stele de primă mărime”⁹.

Oricare vor fi fost rațiunile pentru care a fost trimis la Londra, cert este că a rămas acolo până în februarie 1941, când a fost numit, în aceeași calitate, la Lisabona. În Portugalia a locuit până în 15 septembrie 1945¹⁰.

Anul în care, fără să bănuiască vreo clipă, Mircea Eliade a pășit pentru ultima dată pe pământ românesc a fost anul 1942 când, după o întrevedere cu Salazar¹¹ (7 iulie

⁵ Florin Țurcanu, *Mircea Eliade. Prișonierul istoriei*, traducere de Monica Anghel și Dragoș Dodu, prefață de Zoe Petre, București, Editura Humanitas, 2005, p. 384.

⁶ *Apud* Florian Banu, *Înființarea Departamentului de Informații Externe – de la memorialistică la document*, în „Caietele C.N.S.A.S.”, anul III, nr. 1(5)/2010, p. 113.

⁷ Oricum, Danielopol știa foarte puține despre Eliade, așa cum reiese din stupefacția cu care acesta a aflat în 9 septembrie 1940 că scriitorul a fost una din „luminile conducătoare” ale Mișcării Legionare: „Am rămas pironit pe loc de uimire, și în același timp foarte îngrijorat de această revelație, căci avusesem mai multe conversații cu Eliade și nu-mi mai aminteam dacă-i expusesem punctul meu de vedere asupra acestei mișcări” – D.G. Danielopol, *Jurnal londonez*, ediție îngrijită de Valeriu Florin Dobrinescu, Valeria Dumistrăcel, Iași, Institutul European, 1995, p. 134.

⁸ Regele Carol al II-lea a vizitat Londra în 15-18 noiembrie 1938, încercând să obțină o consolidare a poziției României, grav amenințată după semnarea acordului de la München. Deci, ipoteza aceasta este invalidată chiar de cronologia evenimentelor.

⁹ ACNSAS, fond S.I.E., dosar nr. 167, vol. 1, f. 50.

¹⁰ Mircea Handoca, *Viața lui Mircea Eliade*, ediția a II-a revizuită și adăugită, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 2000, p. 93.

1942), revine în țară pentru a-i raporta personal lui Mihai Antonescu rezultatul discuțiilor. Șederea la București a fost pentru Eliade ultima ocazie de a-și vedea părinții și mai mulți prieteni, printre care Mircea Vulcănescu. Părăsind România la începutul lunii august 1942, nu-și închipuia, probabil, nicio clipă că nu se va mai întoarce niciodată¹².

Dorința sa constantă de a se reîntoarce în țară și planurile făcute în acest sens, precum și, ulterior, demersurile Securității de a face posibilă această vizită, vor rămâne fără nici un rezultat, cauzele, motivele, piedicile fiind atât de diverse, încât este greu de stabilit exact ce anume a făcut imposibil acest lucru. Putem însă încerca un exercițiu de reconstrucție a frământărilor, tribulațiilor marelui savant în dorința declarată de a-și revedea patria, acțiune văzută de Securitate ca un plus de imagine pozitivă pentru regimul de la București și, ca atare, încurajată.

Dincolo de ipotezele cu privire la o posibilă colaborare strict secretă a lui Eliade cu S.S.I.-ul, este cert că acesta se afla de multă vreme în atenția serviciilor de informații, întrucât, potrivit unei note din 8 septembrie 1948, întocmită deci în primele zile de după înființarea Securității, existau deja două dosare de urmărire. Cel mai vechi se pare că era dosarul individual nr. 4.262, existent în arhiva Direcției Generale a Poliției, care îl atesta pe Eliade drept „fruntaș legionar” încă din anul 1936. La rândul său, S.S.I. dispunea de dosarul personal nr. 14.999 în care se adunaseră, de-a lungul timpului, o sumă de informații despre legăturile și orientarea politică avută de „obiectiv”.

Dilema serviciilor de informații:

„dușman al poporului” sau „agent de influență”?

O primă tentativă a serviciilor secrete comuniste de a folosi anvergura științifică internațională a savantului, precum și atașamentul acestuia față de România, poate fi documentată în 23 iunie 1947, printr-o notă a S.S.I. Ideea pornise de la

¹¹ António de Oliveira Salazar (n. 28 aprilie 1889, Vimieiro, Santa Comba Dão, - d. 27 iulie de 1970, Lisabona), om politic portughez. Fondator și președinte al partidului corporatist „Uniunea Națională”. Ulterior, Salazar a înființat partidul „Estado Novo” și a condus regimul autoritar din Portugalia în perioada 1932 – 1974. În perioada 1932-1968 a deținut funcția de prim-ministru, opunându-se comunismului și liberalismului în egală măsură, promovând o politică bazată pe valorile corporatismului și conservatorismului și străduindu-se să mențină imperiul colonial al Portugaliei. În timpul celui de-al Doilea Război Mondial a dus o politică de echilibru între Națiunile Unite și țările Axei, evitând angajarea vădită a țării sale în sprijinul vreuneia dintre cele două tabere.

¹² „Acea săptămână petrecută la București mi-a rămas în amintire ca un vis melancolic, străbătut de coșmaruri. Și totuși nu puteam bănuși atunci că – în afară de Corina și Sorin – nu-mi voi mai revedea familia, nici țara, nici majoritatea prietenilor, iar biblioteca, manuscrisele și dosarele cu note și corespondență îmi vor rămâne inaccesibile, păstrate în podul caselor în care au locuit de-a lungul anilor părinții și Corina” – Mircea Eliade, *Memorii. Recoltele solstițiului*, vol. II (1937-1960), ediție îngrijită de Mircea Handoca, București, Editura Humanitas, 1991, p. 67. Corina este numele folosit de familie pentru Cornelia, sora scriitorului, iar Sorin este fiul acesteia. În documentele Securității sunt folosite aleatoriu numele Cornelia și Corina pentru desemnarea surorii lui Eliade.

evoluțiile pe care Mircea Eliade le avusese în perioada 1945-1947 în plan științific. În luna august 1945, la intervenția Academiei Franceze, i se oferă lui Eliade postul de profesor titular al catedrei de Istorie comparată a religiilor de la Sorbona. Conform legislației franceze, pentru ocuparea acestui post era nevoie de acordul guvernului român. Ambasadorul României în Franța, Simion Stoilov, a refuzat să semneze acest acord și, în ciuda faptului că Sorbona a reînnoit intervenția de trei ori, s-a cantonat pe această poziție. În documentul întocmit de S.S.I. se aprecia că „recomandările ministrului Stoilov au în această privință un substrat subiectiv”, subliniindu-se faptul că „prezența unui profesor român la o catedră a Sorbonei ne-ar face cinste”.

Autorul notei se vedește a fi o persoană echilibrată care, deși amintește colaborarea lui Eliade cu Nae Ionescu, se ferește de a interpreta acea perioadă într-o cheie antifascistă, ci realizează o analiză de mare finețe a personalității savantului și a contextului în care a devenit „prizonierul istoriei”:

„Mircea Eliade are, pe lângă cunoștințele sale de erudit, un caracter de om blajin și nu este cunoscut a fi avut atitudine antidemocratică. Totuși, sentimentele lui democratice sunt de nuanță... occidental-burgheză. Dată fiind însă vârsta și conformarea psihică a omului, el trebuie folosit așa cum este. Cred că Mircea Eliade este și el timorat [și] influențat de gogorițele agitate în străinătate asupra stării de lucruri din România și pe care *nimeni nu le combate în nici un fel* (subl. în original). De aceea, eventuala lui folosire nu trebuie făcută decât cu condițiunea ca Mircea Eliade să vină întâi să stea de vorbă cu factorii de răspundere din țară, urmând ca după aceea să i se dea o calitate în străinătate sau să se dea agrementul guvernului român la numirea sa ca profesor titular la o catedră a Sorbonei”¹³.

Cel mai probabil, în atmosfera marcată de dogmatism ideologic a epocii, un astfel de proiect nu putea avea sorți de izbândă, tentativa S.S.I.-ului fiind subminată, printre altele, și de abordările radicale ale Siguranței, aflată în permanentă competiție pentru întâietate, ca furnizor de informații, în ochii factorului politic. De exemplu, într-o fișă a lui Mircea Eliade, întocmită la începutul anului 1947 de către Siguranță, se regăseau informații de tipul: „doctrinar al Mișcării Legionare”, „legionar notoriu, rechemat în țară a refuzat să se întoarcă”, „a avut legături cu toți românii reacționari”, „actualmente se află la Paris, unde desfășoară o activitate intensă împotriva regimului nostru”. Concluzia extrasă era dincolo de orice echivoc: „date fiind convingerile sale politice și legăturile strânse cu cercurile anglo-americe, socotim că nu poate fi folosit de serviciul nostru nici informativ și nici propagandistic”¹⁴.

Tentativele S.S.I.-ului de a acționa profesionist în folosirea unei personalități de talia lui Mircea Eliade erau sortite eșecului în contextul în care, după înlăturarea lui

¹³ ACNSAS, fond S.I.E., dosar nr. 167, vol. 1, f. 50. Acest fragment este considerat de către Ioana Diaconescu, care îl redă în volumul său *Scritori în arhiva C.N.S.A.S. Intelectuali urmăriți informativ, arestați, condamnați, uciși în detenție. 1946-1989. Studii însoțite de anexe selectate din arhivele C.N.S.A.S.*, București, Fundația Academia Civică, 2012, p. 176, drept un indiciu prin care „deslușim dorința obstinată a noului regim de a-l folosi cu orice preț pe Mircea Eliade, pe atunci în deplină putere a vârstei mature, pentru îmbunătățirea imaginii noului stat comunist”.

¹⁴ ACNSAS, fond S.I.E., dosar nr. 167, vol. 1, f. 28.

Lucian Stupineanu¹⁵ din fruntea instituției în ianuarie 1947 și preluarea conducerii de către Serghei Nikonov, S.S.I.-ul devine pe deplin un instrument care a contribuit „la demascarea dușmanului de clasă intern, la demascarea imperialismului americano-englez și a sateliților lor, la întărirea regimului de democrație populară în țara noastră”.

Ca urmare, formulele „doctrinar al Mișcării Legionare” și „legionar notoriu” se vor regăsi stereotip în toate materialele întocmite de Securitate în acești ani, colaborarea filosofului la publicațiile legionare din perioada interbelică fiind, așa cum remarca Mihai Pelin, „calul de bătaie al Securității”¹⁶.

Treptat, după 1951, odată cu transformarea S.S.I. în Direcția I Informații Externe din cadrul Direcției Generale a Securității Statului, reminiscențe din vechea concepție de lucru a serviciului încep să se facă simțite, grefate fiind pe exigențele ideologice ale momentului. Astfel, un document al vremii preciza că noua direcție a Securității desfășura acțiuni informativ-operative împotriva emigrației române din străinătate „cu scopul de a descompune organizațiile și grupările politico-reacționare, de a cunoaște din timp acțiunile lor dușmănoase împotriva R.P.R. și de a convinge spre repatriere elementele din această emigrație”. Era prevăzută, de asemenea, „infiltrarea în cadrul bisericilor ortodoxe din străinătate în scopul formării în grupurile din jurul acestora a unui curent de opinie favorabil regimului comunist”¹⁷.

Pe acest fundal, ideea că o personalitate de mare suprafață, precum Eliade, ar putea fi studiată și atrasă, dacă nu în țară, măcar pe poziții mai puțin ostile, se pare că a renăscut. Deși unii dintre ofițerii de securitate care au avut în atenție „cazul” Eliade reușeau să dea dovadă de discernământ, propunând o abordare realistă a personalității filosofului român¹⁸ și o strategie de abordare pe măsură, câștig de cauză a avut, în

¹⁵ Lucian Stupineanu (n. 12 februarie 1890 – d. aprilie 1952) era originar din Oltenița, licențiat în Drept și intrase în contact cu ideile comuniste în perioada interbelică, pe vremea când lucra ca avocat la Întreprinderile Bragadiru. Trimis pe Frontul de Est, a dezertat și a fost ulterior folosit de N.K.V.D. ca translator. A intrat în București odată cu avangarda trupelor sovietice, fiind șeful Secției de cercetare din Divizia „Tudor Vladimirescu” și, cu această ocazie, l-a cunoscut pe Emil Bodnăraș, cu care a stabilit relații trainice. După ce a acționat pentru organizarea Formațiunilor de Luptă Patriotice și a ARLUS-ului, a fost trimis de Bodnăraș în S.S.I., unde a deținut funcția de director general în perioada 12 iulie 1945 – 9 ianuarie 1947. A fost arestat în 5 martie 1948, fiind suspectat de intenția de evaziune în Occident, și a fost deținut la Văcărești, fără a fi judecat, până în aprilie 1952, când a decedat de tuberculoză și anemie – cf. Florin Pintilie, *Serviciul Special de Informații din România (1939-1947)*, vol. I, București, 2003, p. 407; Alin Spânu, *Istoria serviciilor de informații/contrainformații românești în perioada 1919-1945*, Iași, Casa Editorială „Demiurg”, 2010, pp. 606-607.

¹⁶ Mihai Pelin, *op. cit.*, p. 118. Vezi, în acest sens, fișa lui Mircea Eliade întocmită de Securitate la 20 februarie 1950 în ACNSAS, fond S.I.E., dosar nr. 167, vol. 1, f. 2.

¹⁷ Florian Banu, *Direcția I-a Informații Externe (D.I.E.). Atribuții și organizare (1951-1956)*, în C.N.S.A.S., *Totalitarism și rezistență, teroare și represiune în România comunistă*, București, 2001, p. 43.

¹⁸ O fișă întocmită în 7 ianuarie 1954, nesemnată, cu privire la Eliade, în ciuda faptului că reia formula „este un reacționar marcant”, introduce nuanța „este considerat de români (subl. ns. L.B.) din Franța ca «ideolog» al mișcării legionare”. În plus, autorul fișei, poate și la adăpostul anonimatului, nu ezită să încheie cu următoarele cuvinte: „Mircea Eliade are influență în cercurile ce le frecventează, fiind ascultat de către aceștia și considerat ca un om deștept. Din

continuare, viziunea profund ideologizată, șablonardă și marcată de dogmatism¹⁹. Ca urmare, în decembrie 1954 Securitatea, deși consemna inteligența, cultura și faptul că Eliade avea „o reputație și un renume bun în țările capitaliste din Apus”, abandona „studierea” savantului și renunța, cel puțin pentru moment, la ideea renăscută de a-l atrage pe poziții favorabile regimului de la București.

În acest context, trebuie subliniat că în anii 1954-1955, pe fondul unei „ofensive de imagine” mai ample, destinată, printre altele, să conducă și la aderarea României la O.N.U.²⁰, au avut loc o serie de acțiuni de clemență fără precedent din partea autorităților de la București²¹.

Gheorghiu-Dej explica, la vremea respectivă, colegilor de partid scopurile unor astfel de demersuri și limitele între care acestea trebuie să se desfășoare:

„Unii dintre foștii politicieni naționali-țărăniști sau alții din aceia care sunt liberi ar putea să se adreseze unora din străinătate să vină acasă, că nu li se face nimic. Nu îi punem pe jeratic. Dacă vin câțiva și fac declarații, este bine. Presa reacționară o să țipe, la fel și la radio, o să spună că de ce nu le dăm drumul și celor din pușcării, dar noi să redactăm decretul așa ca să zică ei că suntem ai dracului. Nu poți să dai drumul la un criminal. Și se poate organiza treaba astfel ca să se audă glasul unuia sau altuia care să facă apel la unii și să-i cheme înapoi”²².

Potrivit concepției exprimate de către Dej, în 30 iunie 1955 a fost dat publicității Decretul nr. 253, „pentru înlesnirea repatrierii unor cetățeni și foști cetățeni români și amnistierea celor repatriați”²³. Scopul declarat al acestui decret era acela de „a da posibilitatea întoarcerii în țară cetățenilor și foștilor cetățeni români aflați peste

punct de vedere al siguranței franceze, Opran nu a avut de-a face cu el. Personal, îl consider un om cu renume și prestigiu în Franța” - ACNSAS, fond S.I.E., dosar nr. 167, vol. 1, f. 8.

¹⁹ Deși din fișa din 7 ianuarie transpare dorința de a-l contacta pe Eliade în sensul folosirii sale ca agent de influență, un referat întocmit în 3 decembrie 1954 șpuleră această variantă, indicând totuși că o acțiune în sensul atragerii lui Eliade fusese inițiată, întrucât acesta primise deja un nume de cod: „Neamțu”. În referat se subliniază din nou „intensa activitate legionară și fascistă”, precum și faptul că „este un dușman înrăit al lagărului păcii și al regimului din R.P.R.”, pentru a fi reluată în final, aproape cuvânt cu cuvânt, concluzia formulată în nota Siguranței din ianuarie 1947: „Date fiind convingerile sale politice, legăturile ce le are cu numeroase cercuri fasciste și anglo-americane, precum și atitudinea lui dușmănoasă față de R.P.R., socotim că nu poate fi folosit de noi în munca informativă” – *ibidem*, f. 18.

²⁰ Până la admiterea sa în O.N.U. (decembrie 1955), România avusese patru tentative de aderare: iulie 1947, octombrie 1948, iunie 1952 și septembrie 1954 – cf. Nicoleta Ionescu-Gură, *Tentativele de aderare a României la O.N.U. Blocajul O.N.U.*, în C.N.S.A.S., *Arhivele Securității*, vol. II, București, Editura Nemira, 2006, p. 71.

²¹ Se pare că măsurile guvernului de la București se înscriau într-un efort mai larg, conjugat, de ameliorare a relațiilor cu „lagărul imperialist”. Potrivit ziarului „Daily Worker”, din 27 aprilie 1955, Ungaria elaborase un decret similar. Sub titlul „Amnistie pentru cetățenii maghiari”, publicația londoneză anunța că termenul limită de repatriere era ziua de 4 aprilie 1956 – ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 10.729, vol. 14, ff. 499-500.

²² *Apud* Cristian Troncotă, *Istoria Securității regimului comunist din România. 1948-1964*, București, INST, 2003, p. 206.

²³ „Buletinul Oficial”, nr. 18, 30 iunie 1955.

hotare și care doresc să se reîntoarcă în patrie pentru a se integra în munca constructivă (sic!) a poporului român”.

În vederea atingerii acestui scop, Prezidiul Marii Adunări Naționale amnistia „toate infracțiunile prevăzute de Codul Penal sau legi speciale – cu excepția crimei de omor prevăzută și pedepsită de art. 463 și 464 Cod Penal – săvârșite de cetățenii sau foștii cetățeni români, care la data publicării prezentului Decret se află în afara hotarelor Republicii Populare Române, dacă obțin autorizația de reîntoarcere și dacă se întorc în țară până la data de 23 august 1956”²⁴.

1956-1964 – Reevaluarea exilului românesc de către conducerea de la București

Anul 1956 a fost chiar anul în care, într-o manieră cu totul neașteptată, Mircea Eliade a reușit ca, pentru un scurt moment, să reia legătura cu România. În cadrul mișcării de „deschidere” față de Occident și mai ales față de emigrația politică românească despre care am amintit, precum și în spiritul Conferinței de la Geneva, pentru prima oară de la sfârșitul războiului, trupa Teatrului Național din București a putut efectua în luna iunie 1956 un turneu de trei săptămâni la Paris, în cadrul festivalului internațional „Teatrul Națiunilor”. Așa cum reiese dintr-un raport al Direcției Treburilor a C.C. al P.M.R., datat 3 august 1956, unul dintre scopurile acestei inițiative era de a facilita câtorva dintre actorii români reluarea contactelor personale, întrerupte de mai mulți ani, cu membrii emigrației românești²⁵. În acest sens, Marietta Sadova avea misiunea de a-i contacta pe Mircea Eliade și Emil Cioran, lucru pe care l-a și făcut, ducându-i lui Eliade chiar mesaje scrise și verbale de la Petre Țuțea și Constantin Noica.

Se pare că operațiunea de sensibilizare a elitelor culturale din exil fusese orchestrată de către Secția de Propagandă a C.C. al P.M.R., implicând Ministerul Culturii și Ministerul Afacerilor Interne. Mai precis, Marietta Sadova, considerată a fi regizorul *en titre* al regimului, fusese instruită să-l contacteze pe Mircea Eliade chiar de către ministrul Culturii, Constanța Crăciun²⁶. Misiunea Mariettei Sadova s-a încheiat

²⁴ Pentru obiectivele din plan extern și intern urmărite de regimul comunist prin acest complex de măsuri, vezi Luminița Banu, *Contribuții documentare la istoria construirii unui mit: „Unitatea întregului popor în jurul partidului comunist”*, în „Cetatea Bihariei”, seria a II-a, nr. 1/2008, pp. 109-115.

²⁵ Stelian Tănase, *Anatomia mistificării*, ediția a II-a revăzută și adăugită, București, Editura Humanitas, 2003, p. 68.

²⁶ Crăciun-Vințe Constanța Helena (n. 16 iul. 1914, Constanța; d. 2002, București). Membru al C.C. al P.M.R./P.C.R. (21 oct. 1945-12 aug. 1969 și 21 iul. 1972-28 nov. 1974); membru al Biroului Organizatoric al C.C. al P.M.R. (24 ian. 1950-27 mai 1952). *Studii*: Facultatea de Litere și Filozofie. *Profesia de bază*: profesor. *Activitate și funcții*: membru al U.T.C.dR. (1934); activist în Ajutorul Roșu (1933-1934); membru fondator al Tineretului Progresist; membru al conducerii Frontului Democrat Universitar (din 1934); membru al Comitetului Antifascist (din 1934); **membru de partid din 1935; membru al C.C. al P.C.dR.** (din 1936); arestată (16 sept. 1942) și condamnată la 25 de ani muncă silnică de Curtea Marțială București, Secția I (19 nov. 1942); închisă la penitenciarele Văcărești și Mislea (16 sept. 1942-23 aug. 1944); membru al Consiliului Central al Frontului Democrat Popular (din 5 oct. 1950); secretar pentru probleme organizatorice al Comitetului orașenesc de partid București (13 sept. 1951-31 oct. 1953);

însă cu un eșec, Eliade fiind, la acea dată, total refractar în fața „cântecului de sirenă” lansat de la București²⁷. Această atitudine, raportată la întoarcere factorilor de decizie politică, se poate presupune că a reprezentat cauza principală a campaniei anti-Eliade care a fost declanșată la București, mai cu seamă prin intermediul publicației „Glasul Patriei”²⁸.

Exact în perioada în care articolele din publicația amintită sună, la adresa lui, „vindicativ și strident”, „Eliade trăiește la Chicago mitul țării pierdute, cu atât mai mult cu cât distanța sa față de România a crescut odată cu plecarea în America”²⁹, ceea ce-l face să noteze: „Fiecare exilat este un Ulise în drum spre Itaca. [...] Dar pentru a înțelege asta, exilatul trebuie să fie capabil să pătrundă sensul ascuns al rătăcirilor sale și să le conceapă ca pe o lungă serie de încercări inițiatice”, notează în jurnal în acea perioadă³⁰.

Tot acum, vechiul său interes pentru religia dacilor cunoaște un reviriment, preocupându-se chiar să scrie un studiu despre etnonimul acestora, ale cărui concluzii au fost, în general, primite cu scepticism de către specialiști. Nostalgia față de strămoșii săi istorici transpare chiar și din corespondența purtată în epocă. „Prefer să mor la... Sarmizegetusa decât la Chicago. Am o slăbiciune pentru moartea lui Decebal. De altfel, este cea a Nibelungilor...”³¹, îi scrie lui Stig Wikander, rememorând sinuciderea ultimului rege al Daciei, în apropierea capitalei sale, pentru a evita să cadă în mâinile cuceritorului roman. Plecând de la astfel de gesturi, Florin Țurcanu apreciază că în

ministrul Culturii (31 oct. 1953-19 mart. 1957); președinte al Comitetului de Stat pentru Cultură și Artă (9 iun. 1962-21 aug. 1965); vicepreședinte al Consiliului de Stat (din 21 aug. 1965, reales 9 dec. 1967) - C.N.S.A.S., *Membrii C.C. al P.C.R. 1945-1989. Dicționar*, coord. Florica Dobre, București, Editura Enciclopedică, 2004, pp. 183-184.

²⁷ Potrivit unui proces-verbal de interogatoriu, din 9 noiembrie 1959, Eliade i-ar fi spus Mariettei Sadova că „situația din România ar fi cu totul «altfel» decât felul cum este înfățișată de politica R.P.R., și anume că în R.P.R. este «foarte rău», poporul român cu toate încercările regimului nu ar putea fi «comunizat». De asemenea, spunea că în România poporul ar fi «nemulțumit» și că lupta dusă în țară de elemente reacționare împotriva regimului este «de suprafață», pe când acțiunile lor din străinătate sunt mai eficace și că aceste acțiuni împotriva regimului democrat popular din R.P.R. ei trebuie să le continue, întrucât regimul din R.P.R. tot va cădea” – *apud* Stelian Tănase, *op. cit.*, p. 61.

²⁸ „Glasul Patriei”, „organ al Comitetului Român pentru Repatriere”, a apărut la Berlin în perioada decembrie 1955 – septembrie 1972, cu o ritmicitate de trei numere pe lună – Florin Manolescu, *Enciclopedia exilului literar românesc. 1945-1989. Scriitori, reviste, instituții, organizații*, București, Editura Compania, 2003, p. 349. Pentru o analiză extinsă a rolului încredințat de către regim acestei publicații, vezi Ana Selejan, *Glasul Patriei. Un „cimitir al elefanților” în comunism*, București, Editura Vreamea, 2012.

²⁹ Florin Țurcanu, *op. cit.*, p. 580.

³⁰ M. Eliade, *Jurnal I*, p. 350, *apud ibidem*.

³¹ Scrisoare a lui Mircea Eliade către Stig Wikander din 7 decembrie 1961, publicată în *Întotdeauna Orientul: Corespondență Mircea Eliade – Stig Wikander (1948-1977)*, ediție îngrijită, traducere, studiu introductiv și note de Mihaela Timuș, prefață de Giovanni Casadio, postfață de Frantz Grenet, Iași, Editura Polirom, 2005, p. 195.

deceniul șase „preocuparea sa pentru religia vechii Dacii și pentru folclorul românesc apare drept corespondent literaturii sale, prin care își regăsește de fiecare dată patria”³².

Captatio benevolentia eliadiana: strategie și tactică persuasivă

În cele din urmă distincția pe care savantul român o făcea între patria sa și regimul politic de la București începe să fie percepută în adevăratele sale dimensiuni de către liderii comuniști. La această schimbare de percepție au contribuit, fără îndoială, și numeroasele semnale pozitive culese de Securitate de la emisarii pe care i-a trimis în Occident pentru „a lua pulsul” exilului românesc, mai cu seamă după 1963-1964³³. Distanțarea guvernului de la București față de „farul călăuzitor” de la Kremlin³⁴ și măsurile luate în plan intern nu au rămas fără ecou, Eliade percepend cu acuitate schimbările de nuanță ale politicii culturale și relaxarea ideologică ce începuse a se face simțită pe măsură ce „derusificarea” se accentua.

De altfel, într-o fișă a savantului român, realizată în noiembrie 1973, se consemna: „până în 1964, Mircea Eliade a întreținut în rândul emigrației o atmosferă ostilă R.S. România. Treptat a început să adopte o poziție realistă față de țara noastră, nutrind dorința de a o vizita”³⁵.

În anii care au urmat „Declarației din aprilie 1964”, semnalele venite dinspre Mircea Eliade și cercul său de prieteni, prin intermediul surselor Securității care vizitau Occidentul, erau apreciate ca fiind tot mai pozitive. În 29 august 1966, într-o notă informativă redactată de Petru Comarnescu³⁶ apare informația că în cercurile culturale bucureștene se vehicula ideea că Emil Cioran și Mircea Eliade ar urma să fie invitați în România cu ocazia manifestărilor consacrate lui George Coșbuc (în 20 septembrie se împlineau 100 de ani de la nașterea poetului). Potrivit lui Comarnescu, în timpul unei

³² Florin Țurcanu, *op. cit.*, p. 580.

³³ Aceasta pare să fi fost perioada în care conducerea de la București a decis că este timpul să-și schimbe atitudinea și față de elitele culturale din exil, reiterând mai vechile și timidele tentative de a și le apropia. În acest sens, poate fi amintită informația strecurată de Petru Comarnescu într-o notă informativă din 20 ianuarie 1964: „Academicianul Rosetti mi-a mai spus că, la o ședință recentă a unor foruri superioare, s-a decis să se ia o atitudine mai prietenoasă față de oamenii de oameni de știință aflați peste hotare, în vederea unei colaborări sau a unor relații mai bune” – ACNSAS, fond Rețea, dosar nr. 330218, vol. 5, f. 352.

³⁴ Vezi, pe larg, o excelentă analiză a politicii externe românești din această perioadă la Dan Cătănuș, *Tot mai departe de Moscova... Politica externă a României. 1956-1965*, București, Institutul Național pentru Studierea Totalitarismului, 2011.

³⁵ ACNSAS, fond S.I.E., dosar nr. 167, vol. 1, f. 99.

³⁶ Comarnescu Petru (n. 23 nov. 1905, Iași, d. 27 nov. 1970, București), eseist, critic literar și de artă, traducător. Absolvent al Colegiului „Sf. Sava” din București și al Școlii de Ofițeri de Artilerie de la Craiova, licențiat în drept (1928) și în litere și filozofie (1929) al Universității din București. Bursier în S.U.A. (1929-1931), își susține un doctorat în filozofie la Universitatea Southern California (1931). A fost considerat șeful generației de la *Criterion*, grupare ce i-a reunit pe C. Noica, M. Vulcănescu, M. Eliade, M. Sebastian, Dan Botta, fiind foarte activ în publicistică. A deținut funcția de inspector al teatrelor la Direcția Generală a Teatrelor în perioada 1933-1950, iar în 1966 a fost numit comisar al României la Bienala de la Veneția (expoziția Țuculescu) - Aurel Sasu, *Dicționarul biografic al literaturii române*, vol. I, A-L, Pitești, Editura Paralela 45, 2006, pp. 369-371.

discuții purtate cu puțin timp în urmă³⁷ cu Emil Cioran, acesta îi confiasse faptul că „nu mai crede că «rezistența» își mai are rostul, de vreme ce noi suntem acum independenți față de sovietici” și i-ar fi spus că „ar trebui să fac ca Mircea Eliade să fie invitat în țară”. Cioran aprecia că „venind în țară, Eliade s-ar convinge de anumite realități și și-ar schimba atitudinea”. La rândul său, Petru Comarnescu aprecia că „Cioran judecă foarte bine și cei care au luat măsura invitării lui în țară procedează foarte just”, argumentând prin faptul că „dintre românii de peste hotare, el se bucură de un mare prestigiu, fiind considerat cel mai temeinic cunoscător al filozofilor indiene și religiilor orientale, de o mare autoritate în istoria religiilor”. Își permitea chiar și o sugestie în vederea sensibilizării savantului: „Cred că, dacă vine în țară, ar trebui publicate unele articole asupra sa”³⁸.

Tentativele din anul 1966 de a-l invita pe Mircea Eliade în România au eșuat, dar ideea atragerii savantului de renume mondial pe poziții favorabile regimului a rămas în atenția Securității, așa cum o dovedesc alte informații din arhive.

Astfel, în urma unor discuții pe care le purtase la Veneția cu Eliade, Petru Comarnescu scria într-o notă informativă redactată în 9 octombrie 1967:

„Mircea Eliade nutrește dragostea de patrie, dar într-un mod cam contradictoriu. În convorbirile sale, spunea că intelectualul care conduce acțiunile intelectualilor români din străinătate este Virgil Ierunca și nu el. Cum, într-o scrisoare de anul trecut, îmi scrisese că în 1967 va deveni cetățean american și atunci va veni în țară, l-am întrebat dacă a devenit cetățean și mi-a răspuns negativ. Anul trecut nu a primit nici o invitație de a participa la comemorarea lui Coșbuc, așa cum auzisem noi în țară. Anul acesta a primit însă invitația de a participa la Colocviul Internațional Brâncuși și a răspuns că, în perioada colocviului de la noi, el avea programate cursuri și seminarii în Japonia. Faptul este adevărat, dar ar fi putut renunța, spre a veni în țară, unde are pe mama sa în vârstă de 82 de ani, pe sora sa Cornelia, căsătorită cu C-tin Alexandrescu (am fost la ei, după înapoieră, ducând cumnatului un pardesiu cumpărat la Veneția)”³⁹.

Misiunea cu care plecase Comarnescu din țară, aceea de a sonda disponibilitatea lui Eliade, transpare cu destulă claritate din restul notei:

„Nu am înțeles din conversații dacă ține mai departe să devină cetățean american ori preferă să rămână ca român în SUA. În această privință a fost evaziv, dar mi-a spus că anul viitor va veni în țară și m-a însărcinat să spun familiei acest lucru.

Ține mult la catedra de Istoria religiilor pe care o deține la Universitatea din Chicago, deși i s-au oferit la New York condiții de lucru mai rentabile. Anume, i s-a oferit una din catedrele Albert Schwetzer, care constau în enormul salariu de 100.000 dolari pe an, din care 36.000 dolari rămân profesorului, din rest profesorul având dreptul de a-și angaja colaboratorii pe care îi vrea și să cumpere cărțile și uneltele de documentare”.

Pe lângă misiunile primite de la „organe”, Petru Comarnescu mărturisește în nota sa informativă și modul în care s-a achitat de misiunea încredințată de redactorii șefi ai unor publicații:

³⁷ În perioada 7 iunie – 19 iulie 1966 Petru Comarnescu vizitase Veneția, Roma și Paris.

³⁸ ACNSAS, fond Rețea, dosar nr. 330218, vol. 5, f. 37.

³⁹ Idem, vol. 6, f. 137.

„Cum aveam misiunea de la unele reviste din țară (*Secolul 20*, *Tribuna*) de a-i cere colaborări, interviuri etc., el mi-a răspuns următoarele: «Voi da cu timpul, lucrurile s-au îmbunătățit mult în țară, acum nu mai sunt considerat fascist, se scrie câte ceva despre mine, dar, dacă aș răspunde la interviurile solicitate, dacă aș trimite materiale revistelor, ar însemna că, îndata ce nu mai sunt fascist, mă grăbesc să colaborez. Să mai treacă timp, să mai vedem». A admis ca din volumul de *Nuvele* publicat la Madrid în 1963, «*Secolul 20*» și «*Tribuna*» să publice unele nuvele⁴⁰.

De altfel, în această perioadă, regimul de la București, folosind cu abilitate pretextul aniversării a 60 de ani de viață, a dat undă verde publicării în intervalul septembrie 1967 – februarie 1968 a nu mai puțin de „cincisprezece articole binevoitoare ba chiar elogioase”⁴¹.

Opiniile lui Mircea Eliade asupra stărilor de lucruri din România și nostalgia acestuia după țara natală sunt confirmate și de alți intelectuali care l-au contactat în această perioadă. De exemplu, în urma unei convorbiri pe care a avut-o cu Mircea Eliade în 16 martie 1968, la universitatea din Windsor, Valeriu Anania a căpătat convingerea că savantul „cunoștea situația culturală din România, mult mai destinsă decât altădată, și era bucuros de vestea că unele din cărțile lui, îndeosebi cele literare, vor fi editate și în țara sa de baștină, unde, desigur, avea incomparabil mai mulți cititori decât aiurea”⁴².

Dorul de familie și de țară care îl măcina pe Eliade este remarcat din nou de Petru Comarnescu care, într-o notă din 29 octombrie 1968, relatează:

„Din nou mi-a făcut declarații că ține să vină în țară, în vizită, spre a vedea prietenii, dar mai ales familia, dar nu dă nici o dată precisă când ar veni. O bucată de vreme nu mai apăruse nici o nuvelă sau scriere a lui în țară, iar scrisorile noastre s-au încrucișat. Eu îi trimiseseam nuvele tipărite în revistele „*Cronica*”, „*Tribuna*” și „*Viața Românească*”, tocmai când el mă întreba în scrisoare de ce nu se mai tipărește nimic în țară. Era încântat de inteligența și cultura nepotului său, Sorin Alexandrescu⁴³, pe care îl văzuse în Italia, înainte de Paris. Mi-a transmis mesaje pentru mama sa și familie, arătând că îi este dor și speră să le vadă cât mai curând. A plecat din nou la Chicago, unde este profesor”⁴⁴.

Poziția conducerii României față de invadarea Cehoslovaciei de către trupele Pactului de la Varșovia, în frunte cu U.R.S.S., a stârnit un val de simpatie nu doar în plan intern, ci chiar și în rândurile exilului românesc, o parte dintre românii aflați peste hotare apreciind curajul și demnitatea manifestate într-un moment de gravă cumpănă. Ca atare, eforturile liderilor politici de la București pentru a capta bunăvoința unor vârfuri ale emigrației s-au intensificat. De exemplu, la 1 decembrie 1968 în cadrul

⁴⁰ *Ibidem*.

⁴¹ Florin Țurcanu, *op. cit.*, p. 582.

⁴² Valeriu Anania, *Memorii*, Iași, Editura Polirom, 2008, p. 590-591.

⁴³ Sorin Alexandrescu (n. 18 august 1937, București). Critic și teoretician literar, licențiat al Facultății de Filologie București (1959). Asistent și lector universitar la Catedra de literatură comparată a aceleiași facultăți (până în 1975). Profesor invitat la universitatea din Amsterdam (1969), conferențiar (1974), se stabilește definitiv în Olanda în 1975 – Aurel Sasu, *Dicționarul biografic al literaturii române*, vol. I, A-L, Pitești, Editura Paralela 45, 2006, p. 25-26.

⁴⁴ ACNSAS, fond Rețea, dosar nr. 330218, vol. 6, f. 76.

coloniei românești din Cleveland, Ohio, S.U.A., s-a organizat o amplă festivitate pentru a marca 50 de ani de la Marea Unire, la care au participat Corneliu Bogdan, ambasadorul României în S.U.A., și numeroase personalități americane și canadiene. Totuși, chiar și în acest context, potrivit celor relatate de Valeriu Anania unui informator al Securității, Mircea Eliade spunea că „ezită încă să vină în țară, cu toată atmosfera favorabilă care i s-a creat la București prin articolele elogioase și publicarea de fragmente din opera lui, în primul rând fiindcă nu are certitudinea securității sale personale, el nefiind cetățean al altei țări, și apoi, pentru că, legat în lanțurile emigrației, nu riscă să i se facă atmosferă negativă în cercurile emigrației românești, care consideră ca o trădare venirea în țară”⁴⁵.

Toată această dezbateră din sânul emigrației, „divizată în privința caracterului, frecventabil sau nu, al României lui Ceaușescu”⁴⁶, era foarte bine cunoscută de către Securitate, care își dirija agenții de influență în sensul atenuării temerilor lui Eliade și al prezentării în cele mai atrăgătoare culori a reîntoarcerii în România a altor „fii rătăcitori”, de mare suprafață intelectuală. De exemplu, Petru Comarnescu, într-o scrisoare din 18 iunie 1969, îi descria la superlativ lui Eliade desfășurarea vizitei efectuată în România de dirijorul Ionel Perlea⁴⁷, cumnatul lui Eliade, și ecoul concertelor susținute de acesta la Sala Palatului și la Ateneu:

„Dragă Christinel și dragă Mircea,

Prezența soților Ion Perlea a însemnat aici o bucurie mare și un triumf. Vă vor povesti ei înșiși cum a fost primiți de oficialități și de public, cât de asaltați au fost de prieteni, cunoștințe, foști colaboratori de la Operă ori de la orchestrele simfonice etc. Vă vor arăta elogioasele cronici publicate de toată presa, interviurile luate. (...) Cred că poate nici un oaspete venit din alte țări nu a avut atâtea elogii scrise cu înțelegere, căldură și entuziasm. Iar ca lumea să aplaude în picioare – sala întregă – iarăși nu am văzut la concerte”⁴⁸.

Toate acestea infirmă opinia formulată de Mihai Pelin, potrivit căruia prioritatea inițiativei de a-l invita în țară pe Mircea Eliade „nu a aparținut nici Securității, nici vreunui personaj din conducerea de partid și de stat românești din anii '60. Cel dintâi care a încercat să determine o vizită a lui Mircea Eliade la București a fost poetul Adrian Păunescu”. Această ipoteză se întemeiază pe faptul că într-o scrisoare pe care i-a trimis-o lui Zaharia Stancu din Iowa City, la 2 decembrie 1970, după un sejur la Chicago, acesta scria: „În urma unei discuții pe care o avusesem cu tov. Ceaușescu, înainte de plecare, cu privire la posibilitatea de a-i vedea și apropia pe românii valoroși și onești din străinătate, am încercat să aflu ce e, de fapt, cu Mircea Eliade. Am fost bucuros să-mi dau seama că el trăiește pasionat alături de noi, că-l interesează personal ce se întâmplă cu țara, că are o privire lucidă față de scriitori români din România, că, de

⁴⁵ ACNSAS, fond S.I.E., dosar nr. 167, vol. 2, f. 10.

⁴⁶ Florin Țurcanu, *op. cit.*, p. 585.

⁴⁷ Perlea Ionel (Jonel) (n. 13 decembrie 1900, Bucu-Ograda Ialomița - d. 29 iulie 1970, New York) a fost un dirijor și compozitor născut în România din tată român (Victor Perlea) și mamă germană (Margarethe Haberlein).

⁴⁸ *Apud Mircea Eliade și corespondenții săi*, vol. 5 (Ș-Z), ediție îngrijită, note și indici de Mircea Handoca, București, Criterion Publishing, 2007, p. 308.

pildă, îi prețuiește pe Eugen Jebeleanu sau pe Zaharia Stancu, despre a căror tinerețe i-a făcut plăcere să ne povestească, mie și Constanței, lucruri frumoase. Nu vă mai spun ce interes și – să risc cuvântul – ce dragoste arată pentru Nicolae Ceaușescu, ca simbol al României”. Faptul că Securitatea a interceptat această scrisoare l-a determinat pe Mihai Pelin să ajungă la concluzia că „nu ar fi fost exclus ca abia în consecința acestei interceptări ideea lui Adrian Păunescu să se fi transferat, în sfârșit, în mintea invadată de mâl a unor securiști și activiști de partid”⁴⁹.

De fapt, așa cum am încercat să demonstrăm, ideea invitației în țară a lui Eliade era mult mai veche, iar Adrian Păunescu recunoaște că demersul său pe lângă savant a pornit în urma unei discuții pe care o avusese înainte de plecarea din țară chiar cu Nicolae Ceaușescu.

Opiniile favorabile ale lui Eliade asupra evoluțiilor din România sunt confirmate și de alte documente. Astfel, într-o telegramă din 11 februarie 1971, rezidența Direcției Generale de Informații Externe din „Galaxia” (S.U.A.), informa centrala de la București asupra următoarelor aspecte:

„Mircea Eliade a fost contactat pe linie oficială de tov. Norin și de asociatul «Marcel».

De la început s-a observat o schimbare în atitudinea lui Mircea Eliade față de reprezentanții oficiali ai ambasadei, acceptând cu ușurință să se întâlnească și să poarte discuții pe diferite teme, ceea ce în trecut nu era posibil, Mircea Eliade refuzând astfel de contacte. În timpul discuțiilor, Mircea Eliade a făcut deseori referiri elogioase la adresa politicii externe a statului nostru, precum și legat de o serie de realizări economice și din domeniul tehnico-științific din țară.

De asemenea, referindu-se la conducerea partidului și statului nostru, Mircea Eliade a afirmat, cităm: «la ora actuală România are drept conducători tot ce a putut da mai bun neamul românesc în decurs de un secol. Numai așa se poate explica și saltul făcut de România, atât pe plan intern, cât și pe plan extern, într-un interval de timp relativ scurt și înfruntând o serie de greutăți, pe care noi, cei din exil, probabil că nu le știm decât parțial și la suprafață». Referindu-se la poziția partidului și statului nostru în perioada evenimentelor din Cehoslovacia din 1968, Mircea Eliade a afirmat: «Discursul domnului Nicolae Ceaușescu din 21 august 1968 este și va rămâne un discurs istoric și, alături de discursul lui De Gaulle din iunie 1940, va rămâne în istorie ca una din cele mai importante luări de poziții politice ale acestui secol. Pentru acest discurs și în general pentru modul cum a reușit să se afirme România pe plan extern, domnul Nicolae Ceaușescu merită din plin să primească *Premiul Nobel* pentru pace»⁵⁰.

„Un pas înainte și doi înapoi!” – dogmatici și reformatori în contact cu Eliade

Dincolo de aceste aprecieri, cert este că poetul Adrian Păunescu s-a bucurat de o atenție deosebită din partea lui Mircea Eliade, acesta acceptând, pentru prima dată să acorde un interviu în vederea publicării în presa din România, cu condiția ca textul să

⁴⁹ Mihai Pelin, *Genii și analfabeți. Militari și intelectuali sub lupa Securității*, București, Editura Universal Dalsi, 2002, p. 129.

⁵⁰ ACNSAS, fond S.I.E., dosar nr. 167, vol. 1, ff. 93-96.

rămână nemodificat. Acest interviu a fost realizat în ianuarie 1971 și, potrivit relatărilor lui Adrian Păunescu, a fost încredințat tiparului în iunie 1971, când „cenzura de partid și de stat l-a respins cu energie, în totalitate”. Atunci ar fi început lupta lui Adrian Păunescu pentru publicarea acestui prim și semnificativ interviu: „În toamna anului 1971, un om⁵¹ cu care aveam cele mai calde relații de prietenie și care știa perfect că eu îndrăznisem să insist cu acest interviu, tocmai în perioada grea, de după tezele din iulie 1971, m-a văzut suferind și mi-a făgăduit că, după ce va lua legătura cu Mircea Eliade (unchiul său, fratele mamei sale), mă va informa și pe mine dacă pretenția corectă, și pe care eu o acceptasem, în America, dorința lui Mircea Eliade, ca interviul să apară așa cum l-a dat, rămâne la fel de drastică, în condițiile străngerii șurubului, de după iulie 1971”. Dezlegerea dilemei în care se afla Păunescu ar fi venit de la Sorin Alexandrescu care, într-o scrisoare expedită de la Amsterdam, în 19 octombrie 1971, preciza: „Mircea e foarte fericit că există, chiar și teoretice șanse, pentru ca interviul să fie publicat; dacă se poate integral, cu atât mai bine, dacă se poate numai parțial, tot e bine, pentru că important este (îl citez) ca preocupările și scrierile lui să fie cunoscute. Dacă apare, retrimite-mi-l și mie, te rog!”.

Întreaga opoziție față de publicarea interviului este cu atât mai ciudată cu cât Securitatea știa foarte bine că distinsul savant este prins în vârtejul unor forțe de sens contrar. Potrivit unei relatări a sursei „Cosma Ovidiu”, din 1 iulie 1971, Eliade ar fi afirmat „În țară mi se dă una caldă, una rece: adică apare un articol bun despre mine, elogios, după care apare un articol care este complet în afară de obiect și pentru care sunt criticat cu un aer de sentință definitivă, pentru lucruri care nu intră în obiectivul cărții”⁵². Acest gen de contradicții⁵³ sunt subliniate și într-o notă a Securității din 18 august 1971, în care se sublinia: „...Pe de altă parte lui Mircea Eliade i s-a trimis invitația să vină în țară, iar pe de altă parte el este informat că cea de a doua carte a lui, și este normal să fie informat de băiatul surorii sale, Sorin Alexandrescu, această carte a stat un an de zile tipărită, cerându-i-se lui Sorin Alexandrescu să schimbe în prefață ceva și să facă o critică marxistă. Până la urmă Sorin a schimbat, a pus acolo câteva fraze și cartea a apărut. Dar mai are o carte tipărită de vre-un (sic!) an de zile și tot din cauza introducerii lui Zoe Dumitrescu-Bușulenga nu a apărut pe piață”.

Ambiguitatea acțiunilor conducea, în viziunea ofițerilor de securitate, la o situație nedorită: „Această situație o speculează cei care vor să-l convingă pe Mircea Eliade ca să nu vină în țară, deoarece în jurul lui se dă o luptă între emigranți. Sunt unii ca Uscătescu, care-l sfătuiește că ar fi bine să vină în țară, sau Noica, care i-a transmis prin sursa noastră lui Mircea Eliade să vină în România deoarece și-ar putea câștiga autoritatea mondială, ar putea scoate o revistă de folclor, de mitologie. Dar mai sunt și alții care îl sfătuiesc să nu vină spunându-i că în Polonia i-au apărut patru-cinci cărți, în

⁵¹ Sorin Alexandrescu.

⁵² ACNSAS, fond S.I.E., dosar nr. 167, vol. 1, f. 53.

⁵³ Maniera haotică în care se acționa asupra lui Eliade dovedește cât de întemeiat era unul din principiile enunțate de Goebbels cu privire la acest gen de acțiuni: „Propaganda trebuie să fie planificată și executată de o singură autoritate” – Leonard W. Doob, *Goebbels' Principles of Propaganda*, în “The Public Opinion Quarterly”, vol. 14, no. 3, Autumn, 1950, p. 423.

Jugoslavia la fel, chiar și ungurii i-au tradus o carte, însă în România nu i-a apărut încă nimic din punct de vedere teoretic”.

În cele din urmă, interviul acordat lui Adrian Păunescu a fost publicat în revista „Contemporanul”, în numerele din 10 și 17 martie 1972, dar cu omiterea unor paragrafe. Rezultatul a întrecut orice așteptări, stârnind valuri de comentarii *pro* și *contra*, atât în țară, cât și în străinătate. Savantul a fost dezamăgit de formatul în care a apărut interviul său, mai cu seamă că era precedat de un articol al lui Păunescu în care acesta afirma că Mircea Eliade ar fi declarat că „el l-ar propune pe președintele României, Nicolae Ceaușescu, pentru premiul Nobel pentru pace”⁵⁴.

Presupusa afirmație i-a atras savantului un noian de reproșuri din partea laturii dure a exilului românesc, Eliade fiind acuzat că pactizează cu regimul comunist de la București⁵⁵. Ca urmare, intelectualilor români din emigrație li s-a trimis în numele lui Mircea Eliade o circulară tipărită de redacția revistei „Ethos” din Paris. În textul acesteia, Eliade preciza împrejurările în care a acordat interviul și condiția formulată de a fi publicat fără modificări și-și manifesta nemulțumirea față de omiterea pasajelor referitoare la Nae Ionescu, Emil Cioran, Eugen Ionescu, Dan Botta, Mircea Vulcănescu, dar și unele referințe la scrierile sale de istoria religiilor și filosofia culturii. Toate acestea îl făceau pe Eliade să conchidă: „Asemenea omisiuni, care schimbă sensul interviului, mă silesc să republic textul integral într-una din revistele românești care apar în Occident”⁵⁶.

În ciuda gafelor și ezitărilor manifestate de oficialii români, dragostea și interesul lui Eliade față de țara natală și de evoluțiile culturii române au rămas nealterate. În perioada următoare, acest lucru este atestat de mai toți emisarii pe care factorii de decizie de la București i-au ghidat spre distinsul istoric al religiilor.

Într-o notă informativă, redactată, în 16 noiembrie 1972, de un fost student al lui Eliade, în urma unei vizite pe care i-o făcuse profesorului la Paris, se menționează că „în legătură cu intelectualii români care rămân în străinătate, Eliade este de părere că aceștia ar putea aduce servicii reale țării, putând scrie de exemplu în domeniul istoriei lucruri care, după părerea sa, nu ar putea fi scrise în țară, de exemplu în „problema Ucrainei” (expresia lui Eliade). Dar, spune Eliade, intelectualii români, chiar rămași recent (...) uită că de fapt sunt români și evită preocupările românești și contactul cu

⁵⁴ ACNSAS, fond S.I.E., dosar nr. 167, vol. 1, f. 84.

⁵⁵ Într-un articol intitulat „Taxa de timbru”, scris în ianuarie 1988, Adrian Păunescu își amintea episodul în următorii termeni: „În urmă cu 15-16 ani, am stat de vorbă la Paris cu Monica Lovinescu și cu Virgil Ierunca, iar compania lor mi s-a părut plăcută, ei erau permeabili la toate veștile bune, dar s-au înnegurat, când le-am povestit că Mircea Eliade mi-a dat un interviu, cu adevărat istoric. Am înțeles, atunci, că eventuala punte dintre Eliade și țară îi dorea. Se simțeau în afara jocurilor. Cum adică? Dumnealor susținuseră înverșunate campanii anticomuniste folosind, ca argument, și incompatibilitatea dintre Eliade și regimul comunist din România, iar acum Eliade e pe punctul să fie reabsorbit în cultura română din țară? A urmat publicarea interviului într-o formă cenzurată, revista «Limite», a lui Ierunca, s-a grăbit să publice supărarea lui Eliade, pe care o încurajase în mod inteligent, iar când în 1979 interviul meu cu Mircea Eliade a apărut integral în volumul «Sub semnul întrebării», la Cartea Românească, Ierunca a tăcut. De ce?” – ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 686, vol. 3 bis, ff. 9-10.

⁵⁶ ACNSAS, fond S.I.E., dosar nr. 167, vol. 1, f. 83.

ceilalți români. Amintește în acest context de Stahl. După Eliade, în America lucrurile se petrec la fel. Sunt mulți români, dar prezența lor nu este simțită, se pierd. În ceea ce îi privește pe unguri și pe cehoslovaci, spune Eliade, situația este diferită, pentru că există o mai mare libertate de circulație⁵⁷. Impresia generală cu care a rămas după discuții fostul student al lui Mircea Eliade era aceea că „acest intelectual de faimă mondială este interesat de problemele românești, nu-și renegă calitatea de român și este interesat de soarta poporului nostru și de cultura sa”, apreciind, totodată, că „este susceptibil de a fi influențat în sens favorabil pentru țara noastră, cunoscând realizările ei”⁵⁸.

O sursă a U.M. 0800 (Inspectoratul de Securitate al Municipiului București) a redactat în septembrie 1973, la întoarcerea din străinătate, o notă cu referințe interesante despre atitudinea lui Mircea Eliade. Nota a fost trimisă de U.M. 0800, în copie, „spre exploatare” către U.M. 0625 (Direcția a III-a Contraspionaj), iar de aici a plecat la U.M. 0920 (Departamentul de Informații Externe), periplu care ne arată cât de mare importanță prezenta Mircea Eliade pentru Securitate.

Potrivit celor relatate de către sursă, interesul manifestat de către Eliade pentru viața culturală din România era unul cât se poate de acut:

„În cadrul mai multor convorbiri pe care le-am avut atât cu el cât și cu soția sa, a reieșit că Mircea Eliade urmărește cu deosebită atenție, aș spune chiar cu pasiune, tot ceea ce se întâmplă în țară, atât în viața politică, culturală, artistică (sic!); este foarte bine informat despre evenimente, despre oameni, despre fenomene de viață. Citește cu mult interes (în orice caz nu-i scapă nimic esențial): *Contemporanul*, *România literară*, *Tribuna României*. Primește de la numeroși scriitori români volume pe care le parcurge imediat cu pasiune, face aprecieri asupra lor. De pildă, se arată foarte entuziasmat de faptul că a putut citi cartea lui A. Ambruster⁵⁹, *Despre originea românilor*, pe care o consideră o carte colosală, «un document senzațional». I-a scris autorului o scrisoare de patru pagini, pentru a-l felicita și ai cere amănunte în legătură cu diverse aspecte ale cărții. S-a arătat entuziasmat de lucrările profesorului Vlad Georgescu⁶⁰ și C. Poghirc⁶¹, pe care le-a

⁵⁷ ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 15.156, vol. 4, f. 190.

⁵⁸ *Ibidem*, f. 191.

⁵⁹ Armbruster Adolf (n. 7 decembrie 1941, com. Tâlmăciu, jud. Sibiu, d. 18 mart. 2001). După finalizarea studiilor medii la Sibiu, a urmat cursurile Facultății de Istorie a Universității București (1960-1965). Doctor în istorie (1971). Cercetător, din anul 1966, la Institutul de Istorie „Nicolae Iorga”. A fost autorul unei remarcabile lucrări despre evoluția ideii de romanitate a românilor, valorificând izvoare medievale inedite și punând în evidență rolul politic al conștiinței descendenței romane a românilor de-a lungul Evului Mediu – Ștefan Ștefănescu (coord.), *Enciclopedia istoriografiei românești*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1978, p. 40. Lucrarea lui Armbruster la care se referea Eliade era *Romanitatea românilor. Istoria unei idei*, București, Editura Academiei R.S.R., 1972.

⁶⁰ Georgescu Vlad (n. 29 octombrie 1937, București, d. 13 noiembrie 1988, München); studii secundare la Liceul Sf. Sava, absolvent al Facultății de Istorie a Universității București (1959). La absolvirea facultății a fost încadrat la Muzeul Româno-Rus, apoi, din 1963, la Institutul de Studii Sud-Est Europene. Istoric al culturii iluministe și al gândirii politice din secolul al XVIII-lea și prima jumătate a secolului al XIX-lea, a publicat lucrări ce deschidea o perspectivă deosebită asupra fenomenelor de suprastructură ale epocii: *Political ideas and the enlightenment in the Romanian Principalities: (1750-1831)*, Boulder, East European Quarterly, 1971; *Memoires et projets de reforme*

primit și le-a citit. Soția mea, care i-a oferit volumul *Gramatica comparată a limbilor romanice*⁶², pe care imediat le-a parcurs și a făcut diverse aprecieri asupra lui (sic!)⁶³.

Potrivit opiniilor pe care și le formase sursa pe parcursul discuțiilor cu Eliade, acesta aprecia politica externă a țării, dar, totodată, sesiza perfect ingerința factorului politic în viața culturală și grila ideologică prin care se făceau evaluările unor autori, ale unor opere:

„Deși în probleme politice Eliade este rezervat în a face aprecieri în cursul unei discuții, el spunea că-și dă seama că România duce o politică curajoasă, că se opune presiunilor, că în august 1968, când au fost evenimentele din Cehoslovacia, România a fost singura țară care a rezistat și și-a putut păstra situația sa de independență «în configurația geografică în care se află».

Om foarte potolit, cu o foarte mare pondere în gândire și în expresie, Eliade devine uneori susceptibil atunci când i se atribuie lucruri pe care nu le-a spus, le-a spus într-un alt context sau situații de care nu este legat. Astfel, își amintește din când în când cu neplăcere de felul cum a apărut interviul său, acordat în revista „Contemporanul” scriitorului Adrian Păunescu, interviu pe care l-a considerat „un fel de testament scriitoricesc”. Îl supăra foarte mult, susține el, nu atât ce i s-a scos din interviu, cât și ce i

dans les Principautés Roumaines: 1831-1848 : avec un supplément pour les années 1769-1830, Bucarest, Association Internationale d'Etudes du Sud-Est Européen, 1972. Arestat și anchetat de către Securitate în 1977, emigrează ulterior în Occident și devine colaborator apoi, între anii 1983-1988, directorul Departamentului românesc al postului de radio *Europa Liberă* – Florin Manolescu, *Enciclopedia exilului literar românesc. 1945-1989. Scriitori, reviste, instituții, organizații*, București, Editura Compania, 2003, pp. 332-334.

⁶¹ Cicerone George D. Poghiric (n. 20 martie 1928, Pogana, județul Vaslui - d. 15 aprilie 2009) a fost un clasicist român, specialist în lingvistică generală, indo-europenistică, indianistică și istoria religiilor, profesor universitar și membru marcant al exilului românesc. După absolvirea liceului „Gh. Roșca Codreanu” din Bârlad, și-a luat în anul 1951 licența în filologie clasică la Universitatea din București, unde este numit asistent în același an. Între anii 1955-1959 a făcut studii la Universitatea din Leningrad, iar în 1960 și-a susținut doctoratul cu teza „Relațiile limbii vechi macedonene cu greaca veche”. Parcurge ierarhia universitară, devenind șeful catedrei de limbi orientale în anul 1968 și prodecan al Facultății de limbi romanice, clasice și orientale (1963-1970). Președinte al Societății de Studii Orientale (1969), *visiting professor* la universități din S.U.A. și Italia în perioada 1973-1979. Exasperat de obtuzitatea autorităților care nu le permiteau soției și copilului său să-l viziteze la Padova, unde avea un contract pe trei ani, decide să nu mai revină în România. Din 1980 lucrează ca profesor emerit la Ruhr-Universität din Bochum, iar ulterior susține cursuri la Sorbona. A întreținut relații strânse cu Mircea Eliade, de care-l apropiau preocupările sale de indianistică și de istorie a religiilor, precum și cu Emil Cioran. Dată fiind vastitatea operei lui Poghiric, nu știm care sunt lucrările care îl entuziasmaseră pe Eliade, cele mai apropiate de data redactării notei fiind *B. P. Hasden, lingvist și filolog*, București, Editura Științifică, 1968 sau, poate, studiul *Considérations sur les éléments autochtones de la langue roumaine*, publicat în „Revue Roumaine de linguistique”, XII, 1, 1967, pp. 19-36, ori, de ce nu?, volumul *Le roumain dans le contexte de la linguistique indo-européenne*, Bucarest, 1971.

⁶² Autorul volumului, apărut la Editura Didactică și Pedagogică în anul 1971, este Maria Manoliu-Manea.

⁶³ ACNSAS, fond S.I.E., dosar nr. 167, vol. 1, ff. 67-71.

s-a atribuit. Cu toate acestea, continuă să-l aprecieze pe Păunescu ca poet și cunoscător de limbă. (...)

Mircea Eliade își exprimă mâhnirea că în ultimi anii cărțile sale nu au mai apărut în țară, că nu se găsesc decât în anumite anticariate, că se scriu doar articole critice, după părerea lui, nefondate, pentru că cei care le scriu «nu cunosc fondul problemei». «Probabil, spune el, faptul că nu mai sunt tipărit, se datorește că, cândva, am vorbit la radio și am criticat de ce merg atât de greu unele schimburi științifice și culturale ale României cu o serie de țări din Occident, când România ar putea găsi un mare ecou în ceea ce privește cultura sa în aceste țări». «Am crezut că fac un serviciu, dar probabil că s-a interpretat altfel».

Deosebit de elocventă pentru situația lui Eliade și pentru sentimentele sale față de România este și o notă realizată de sursa „Anton”, după o vizită efectuată în S.U.A. în perioada octombrie-noiembrie 1974. Percepția acestuia asupra lui Eliade era următoarea:

„Scriitor de limbă română, *doctor honoris causa* al mai multor universități occidentale, ales recent membru al Academiei regale belgiene, în fotoliul ocupat anterior de Martha Bibescu, personalitate de renume mondial în disciplina pe care o predă, tradus în țări socialiste (R.P. Polonă, de pildă), colaborator solicitat la „Vaprosi filosofi” (Moscova), pentru elucidarea unor teme de specialitate. Mircea Eliade se consideră, înainte de toate, expresie a spiritualității noastre. S-ar vrea, în consecință, cunoscut și recunoscut mai ales în țară”⁶⁴.

Dragostea de țară și nevoia de a-i fi cunoscută opera în primul rând de către compatrioți erau atât de mari la Mircea Eliade încât savantul era dispus chiar să facă importante concesii, reproșate, atunci și acum, de către „intransigenții” și „vigilenții de serviciu” din exil și de acasă.

De exemplu, Adrian Marino își amintește frământările lui Eliade cu privire la publicarea operei sale în România într-o cheie de interpretare cel puțin ciudată: „Mircea Eliade declara fără nici o jenă: «România nu mă interesează decât dacă sunt publicat». Prima întrebare pe care mi-o pune era următoarea: «Cine a mai scris despre mine?». Devenise o adevărată fixație. Puțin îi păsa, în realitate, de soarta culturii noastre. Sau, în orice caz, o astfel de preocupare era cu totul secundară. Îmi venea să-i spun: «Dar, domnule Eliade, problemele noastre reale, de esență, sunt altele, mult mai grave: teroarea totalitară, cenzura etc.». Pe el îl interesau doar afirmarea și publicitatea strict personală. Admit: un reflex inevitabil al condițiilor de supraviețuire editorial-publicistică din Occident. Strident totuși și în contradicție profundă cu situația reală de «acasă»⁶⁵.

⁶⁴ *Ibidem*, f. 107.

⁶⁵ Adrian Marino, *Viața unui om singur*, Iași, Editura Polirom, 2010, pp. 175-176. Această opinie este reluată de Marino și chiar îngroșată: „Adevărul crud, brutal, oricât de inexplicabil ar fi, era că drama culturii române, din perioada comunistă, nu-i interesa, nu-i «durea» câtuși de puțin pe cei doi compatrioți. Și poate mai onest era, de fapt, E.M. Cioran, când se dezinteresa și disprețuia, pe față, întregul popor român și cultura sa. În cazul lui Mircea Eliade, obsedantă – devenită aproape maniacală – era preocuparea exclusivă de reeditare, publicitate etc. Format într-o astfel de ambianță occidentală, unde publicitatea este o condiție esențială de supraviețuire, M.E. nu se putea comporta altfel” – *ibidem*, p. 193. Marino ignoră faptul că Eliade nu fusese format într-o „ambianță occidentală”, nu a fost niciodată un arghirofil, ba dimpotrivă, și nici nu explică ce

În amintita notă a sursei „Anton” sunt evidențiate și concesiile pe care Eliade era dispus să le facă pentru a deveni cunoscut și publicului de care îi păsa cel mai mult, cel român:

„Din discuția pe care am avut-o cu el a reieșit că ține să-i apară la București opera literară și, eventual, cea științifică, selectivă și nu integrală, potrivit cu punctul nostru de vedere cenzurativ (sic!). E dispus, prin urmare, să-și alcătuiască un sumar reprezentativ de «Opere», dându-mi autorizația de a elimina pentru «ediția definitivă» românească pasaje, cărți sau cuvinte care nu ne convin”⁶⁶.

Serviciul „D” și D.I.E. pe frontul propagandei pro-Eliade

Ca urmare a acestor semnale, eforturile regimului de a și-l apropia pe eminentul savant au continuat⁶⁷, fiind implicată chiar structura de specialitate a Securității: Serviciul „D” „Dezinformarea serviciilor de spionaj străine”, înființat în iulie 1967⁶⁸. Eforturile acestui serviciu independent, condus de generalul-maior Ilie Mihai, erau conjugate în anul 1975 cu cele ale U.M. 0920/F din cadrul Departamentului de Informații Externe (D.I.E.), unitate ce se ocupa de problemele privind emigrația românească și era condusă de generalul-maior Gh. Bolănu⁶⁹. Scopul era același, așa cum transpare dintr-un document din 30 martie 1976:

„În cadrul acțiunii de atragere a emigrației române pe poziții loiale, a fost luat în preocupare profesorul universitar Mircea Eliade, în vederea influențării pozitive a

spor al prestigiului și ce foloase „editorial-publicistice” ar fi obținut savantul de pe urma publicării operelor sale în România, în condițiile în care prestigiul său era deja extraordinar, fiind tradus și publicat pe toate meridianele globului! De altfel, tocmai această uriașă reputație determinase regimul de la București să facă primii pași în direcția „recuperării” lui Eliade, așa cum o recunoaște chiar Adrian Marino în capitolul „Dosarul” *Mircea Eliade* din volumul *Politică și cultură. Pentru o nouă cultură română*, Iași, Editura Polirom, 1996, p. 42.

⁶⁶ ACNSAS, fond S.I.E., dosar nr. 167, vol. 1, f. 107. Conform planului întocmit de Mircea Eliade și expediat sursei „Anton” în mai 1976, ediția *Opera omnia* ar fi urmat să cuprindă nu mai puțin de 26 de volume – *ibidem*, ff. 126-129.

⁶⁷ Conform unei telegrame a rezidenței D.I.E. de la Madrid, datată 22 decembrie 1975, Ciril Popovici, fost membru al Mișcării Legionare, profesor la acea dată la Universitatea Complutense, l-a contactat pe Mircea Eliade la Paris, la întoarcerea dintr-o vizită pe care o efectuase în România în perioada august-septembrie, la invitația Asociației „România”. Întrucât Eliade s-a interesat de modul în care a fost primit și de programul pe care l-a avut în țară, Popovici „i-a relatat lui M. Eliade că s-a convins la fața locului că situația din țară este cu totul alta decât o prezintă anumite cercuri ale exilului. El personal a constatat că instituțiile de cultură din țară și personalitățile cu care a avut contacte sunt interesate să conlucreze cu emigrația pe probleme mari de istorie și cultură românească, ceea ce, după părerea sa, este în folosul neamului românesc”. După ce a subliniat atenția cu care a fost tratat de instituțiile de cultură din România, profesorul l-a îndemnat pe Eliade „să meargă în vizită în țară, unde este sigur că va fi primit așa cum se cuvine” - ACNSAS, fond S.I.E., dosar nr. 167, vol. 1, f. 121.

⁶⁸ Vezi, pe larg, Alina Ilinca, Liviu Marius Bejenaru, *Serviciul „D”*, în „Magazin istoric”, nr. 11/2012, pp. 16-20 și nr. 12/2012, pp. 47-51.

⁶⁹ ACNSAS, fond S.I.E., dosar nr. 167, vol. 1, f. 106.

determinării sale de a susține interesele R.S. România în străinătate și de a lua poziție împotriva activității dușmănoase desfășurate de elementele ostile⁷⁰.

Totuși, așa cum remarca Adrian Marino, planurile de acțiune ale Securității erau zădărnice, în mod paradoxal, chiar de către Partid: „Proiectul se lovea însă de rezistența furibundă a vechilor marxiști, colegi de generație, dintre care Gogu Rădulescu și Miron Constantinescu au jucat rolul cel mai nefast. Inclusiv prin demersuri personale, directe, la Cabinetul nr. 1. O serie întreagă de intervenții și proteste, de oscilații și contradicții, de «aprobări» urmate de «interziceri» (inclusiv ale cărții mele) se explică prin acest obscur joc de culise⁷¹.

Rezultatul acestor jocuri era acela că, în 1976, după mai bine de un deceniu de tatonări, în ciuda dragostei sale de țară și dorinței exprimate în mod repetat de a vizita România, Mircea Eliade era în postura de a-și manifesta „scepticismul în legătură cu o eventuală vizită a sa în țară, fiind surprins de faptul că nu l-a invitat nimeni în mod oficial, întrucât el nu este omul care să vină «pe ușa din dos», ca invitat al unor cunoștințe”. Ca urmare, așa cum le explicase atât mesagerilor Securității, cât și unor oficiali ai ambasadei României în S.U.A., „dorește ca vizita să fie oficială, la nivelul valorii sale, recunoscute pe plan mondial, și nu ca o simplă persoană particulară⁷².

Ca urmare, planurile de măsuri concepute și puse în aplicare de Securitate prin U.M. 0920/F și Serviciul „D”, în care erau implicați scriitori din țară, agenți de peste hotare, directori de edituri și reviste etc. și care presupuneau demersuri multiple la Consiliul Culturii, la Secția de Propagandă a C.C. al P.C.R. se vedeau, în cele mai multe cazuri, inutile, fiind sabotate chiar de către diriguitorii „culturii socialiste”. Urmele acestor planuri de acțiuni, păstrate în documentele de arhivă, dovedesc câte energii erau puse în mișcare pentru apropierea lui Eliade. Astfel, în iunie 1976 a fost demarată o amplă acțiune care pornea de la faptul că distinsul savant român urma să împlinească în 9 martie 1977 vârsta de 70 de ani, moment socotit propice de Securitate pentru a i se oferi fie titlul de membru al Academiei Române, fie pe cel de *doctor honoris causa* al Universității din București. Ca urmare, din ordinul generalului-colonel Nicolae Doicaru, șef al D.I.E. și prim adjunct al ministrului de Interne, în 26 iunie 1976 generalul-maior Ilie Mihai, șeful Serviciului independent „D” Dezinformare, a solicitat o audiență la Cornel Burtică, secretar al C.C. al P.C.R., pentru a rezolva „problema Eliade”. Acesta, la rândul său, l-a contactat pe Dumitru Popescu și mecanismul a fost pus în mișcare: în 27

⁷⁰ *Ibidem*, f. 113. Elocventă asupra situației exilului românesc în epocă este chiar opinia lui Mircea Eliade, așa cum este ea redată de informatorul „Gelu Barbu”, într-o discuție avută cu un ofițer de securitate în 15 aprilie 1976: „S-a plâns și mi-a povestit ½ oră despre felul mizerabil în care se înțeleg românii, sau, mai bine cum nu se înțeleg, sunt foarte multe grupuri, grupușoare. Sunt legionarii, anticomuniștii, anticomuniștiiăștia care sunt mai tineri, sunt alții care pleacă acum și vor să-și vadă de treburile lor și nu vor să se amestece, apoi sunt ceilalți dornici să aibă relații mai bune cu țara, plus sectele religioase. Sunt cel puțin 10 grupuri bine conturate. Românii sunt renumiți în America ca naționalitatea care se îmbată cel mai rău și se sapă cel mai bine, că de exemplu ungerii au trecut peste toate chestiile astea. Era și el într-un fel afectat, spunându-i că i-au spart geamul după interviul care a apărut în «Flacăra». E foarte circumspect?” – *ibidem*, f. 119.

⁷¹ Adrian Marino, „*Dosarul*” *Mircea Eliade* în *loc. cit.*, p. 42.

⁷² ACNSAS, fond S.I.E., dosar nr. 167, vol. 1, f. 114.

iunie Aurel Martin⁷³, directorul general adjunct al Direcției Editurilor din cadrul Consiliului Culturii și Educației Socialiste (C.C.E.S.), a fost convocat de Ion Dodu Bălan⁷⁴, vicepreședinte al C.C.E.S., care i-a solicitat „un material corespunzător” despre Mircea Eliade, material ce urma a fi supus analizei conducerii C.C.E.S.

Probabil ca urmare a acestor „combinații” marcate de hiper-centralismul birocratic specific statului totalitar, la 1 martie 1977, președintele Academiei i-a adresat lui Mircea Eliade o scrisoare-invitație, acestuia parvenindu-i prin intermediul ambasadorului de la Washington, Nicolae M. Nicolae, care a expediat-o la Chicago în 22 martie 1977.

Rezultatul unor astfel de politici este consemnat într-o adresă din 12 mai 1977 a Unității Speciale „S”, însărcinată cu cenzura corespondenței, către generalul-maior Caraman Mihai, din U.M. 0920 (D.I.E.), în care se spunea:

„Într-un material adresat Academiei R.S. România, Mircea Eliade – profesor la Universitatea din Chicago – face cunoscut principalul motiv pentru care nu poate da curs favorabil invitației de a vizita țara noastră. Astfel, acesta arată:

„...Principalul motiv pentru care nu pot accepta invitația este ignorarea sistematică în România a scrierilor mele literare, istorice și filozofice. Am publicat peste 50 de volume, traduse în 14 limbi. Numai în edițiile de buzunar s-au tipărit aproape 1.500.000 de exemplare. Majoritatea acestor cărți sunt inaccesibile în țară. Aduug că au apărut trei monografii și peste 20 teze de doctorat despre diverse aspecte ale operei mele și alte cinci volume vor apărea anul acesta în S.U.A., Franța, Olanda și Italia. În

⁷³ Martin Aurel (n. 15 mai 1926, com. Jibou, jud. Sălaj, d. 15 mai 1993, București). Absolvent al Facultății de Litere și Filozofie a Universității din Cluj (1950), devine redactor la „Almanahul literar” (1950-1951), după care urmează Școala de literatură „Mihai Eminescu” (1951-1952). La absolvire, este încadrat ca preparator la Institutul de Istorie Literară și Folclor al Academiei Române (1952-1954), fiind apoi lector la Institutul Pedagogic din București (1954-1958). În paralel, a fost redactor la „Viața militară”, „Tânărul scriitor” și „Lucașfărul”. Arestat din motive politice și condamnat la închisoare, revine în redacția „Lucașfărul” și la „Gazeta literară” (1963-1967). A deținut funcția de redactor-șef la Editura Enciclopedică (1968-1969) și apoi a fost numit director al Editurii Minerva (1969-1989) - Aurel Sasu, *Dicționarul biografic al literaturii române*, vol. II, M-Z, Pitești, Editura Paralela 45, 2006, p. 56.

⁷⁴ Bălan Ioan Dodu (n. 5 oct. 1929, sat Vaidei, com. Romos, jud. Hunedoara). **Membru supleant al C.C. al P.C.R. (12 aug. 1969-23 nov. 1979)**; membru al C.C. al P.C.R. (22 nov. 1984-22 dec. 1989); membru al Comisiei Centrale de Revizie (23 nov. 1979-22 nov. 1984). *Studii*: Facultatea de Filologie (1949-1953); doctorat, Universitatea Politică și de Conducere. *Activitate și funcții*: redactor la revista „Viața Românească” (1953-1958); asistent la Institutul Pedagogic din București (1958-1961); membru de partid din 1961; șef de secție și redactor-șef adjunct la revista „Lucașfărul” (1961-1967); asistent și lector la Catedra de literatură universală a Universității din București (1961-1967); lector de limba română în Franța (1967-1969); șef al Catedrei de literatură la Universitatea din București; membru al Comisiei Naționale de Demografie; vicepreședinte al Comitetului de Stat pentru Cultură și Artă (din 13 sept. 1969-în 27 sept. 1975); **vicepreședinte al Consiliului Culturii și Educației Socialiste (1969-8 febr. 1977)**; membru titular al Asociației Scriitorilor din București, Secția de critică și istorie literară (în mart. 1988); membru al Uniunii Scriitorilor și al Comisiei juridice a Uniunii Scriitorilor (în mart. 1988) - C.N.S.A.S., *Membru C.C. al P.C.R. 1945-1989. Dicționar*, coord. Florica Dobre, București, Editura Enciclopedică, 2004, p. 88.

privința studiilor și articolelor care mi s-au dedicat nu le mai țin socoteala; le înregistrează un harnic biograf american. În România, dimpotrivă, scrierile mele vechi și noi sunt trecute sub tăcere. O dată la 2-3 ani apar mici articole, în special în revistele din provincie. Știu că această sistematică ignorare nu se datorește lipsei de interes al cititorilor față de lucrurile mele. Mi-au parvenit mai multe studii critice, semnate de autori notabili, care n-au putut vedea lumina tiparului. Ar fi multe de spus, dar mă opresc aici...”.

Este vorba de scrisoarea pe care Eliade o expediase la 28 aprilie 1977 către președintele Academiei Române, ca răspuns la invitație, și care fusese interceptată, cu promptitudine, de serviciul specializat al Securității.

Refuzul lui Eliade de a veni în România este cauzat, după cum se poate observa, de reticența manifestată de factorii de decizie în fața publicării masive a operei sale, mai cu seamă a celei literare. Evident, această poziție nu exprimă nici pe departe urmărirea unor beneficii materiale sau de „supraviețuire editorial-publicistică”, cum crede Adrian Marino, ci faptul că savantul exilat conștientiza faptul că singurul său atu în meciul cu conducerea de la București este tocmai această mult dorită vizită. De altfel, în această perioadă, documentele întocmite de D.I.E. consemnează o intensificare a dorinței lui Eliade a ajunge, în sfârșit, în țara natală.

Vom regăsi în aceste documente pasaje edificatoare pentru dragostea de țară și dorința permanent mărturisită a lui Eliade de reîntoarcere în țară, pentru zbaterea continuă de a da curs invitațiilor făcute de a-și revedea patria și, în același timp, de a nu cădea în dizgrația emigrației române⁷⁵. Aceste aspecte transpar nu doar din notele informative și relatările unor agenți ai Securității care avuseseră ocazia să discute cu savantul, ci chiar și din documente de sinteză, redactate într-o manieră mai rece, în stil birocratic. Astfel, într-o fișă personală întocmită la 1 septembrie 1978, printre multe alte referiri la viața și activitatea sa, întâlnim următoarea afirmație: „Eliade scrie întreaga literatură numai în limba maternă”⁷⁶.

Pe fondul unei astfel de stări de spirit, în această perioadă (septembrie 1978) distinsul istoric al religiilor încearcă să construiască o nouă punte către țară, în ciuda piedicilor ridicate atât în plan intern, cât și în Occident, formulând propunerea de a se realiza la București o „Biblioteca Mircea Eliade”, care să includă manuscrise și publicații aflate în posesia familiei, la București, precum și manuscrise și lucrări de și despre

⁷⁵ Tatonat de unele surse ale Securității asupra perspectivei ca Eliade să viziteze România, Petre Țuțea afirma că „nu numai că socotește binevenită vizita lui Mircea Eliade în România, dar, (...) l-ar consilia pe acesta să se fotografieze cu șeful statului, pentru că, acum «când România e încercuită și când comuniștii sunt cei care trag la căruța istoriei și a nației, trebuie sprijiniți, fiindcă trag această căruță înainte»”. De asemenea, potrivit unei note din 23 decembrie 1978, „aflând că Monica Lovinescu și grupul de emigranți de la Paris ar fi spus că, dacă Mircea Eliade dă vreo declarație în țară, cei de acolo nu-i vor mai vorbi și nici nu-l vor mai saluta, Petre Țuțea este de părere că Monica Lovinescu greșește, e o pățimașă, care e ostilă din ură pentru că maicăsa a murit în închisoare, dar ea nu pricepe nici o iotă din conjunctura politică actuală” – *apud* Serviciul Român de Informații, *Cartea Albă a Securității*, București, f. ed., 1994, p. 485.

⁷⁶ ACNSAS, fond S.I.E., dosar nr. 167, vol. 2, f. 37.

Eliade, aflate în posesia acestuia la Paris și la Chicago, totalul titlurilor cu care biblioteca ar fi urmat să-și înceapă activitatea fiind estimat la circa 4.000-5.000 de titluri⁷⁷.

Ca urmare a acestor propuneri, dar și a altor semnale din care reieșea că „Mircea Eliade, deși mai are unele rezerve, ar dori totuși să vină în «Făgăraș»⁷⁸, având în vedere și faptul că este în vârstă de 72 de ani și ar vrea să revadă locurile natale”, Romulus Dima, șeful C.I.E., își dă aprobarea pentru inițierea unei acțiuni prin intermediul Asociației „România”, în sensul invitării lui Eliade de către președintele Academiei de Științe Sociale și Politice la Congresul Național de Tracologie din vara anului 1979. În ipoteza că Eliade ar fi acceptat, ofițerii C.I.E. aveau în vedere ca savantul să fie primit de către „tovarășul Coordonator șef” (Nicolae Ceaușescu). Întrucât „Securitatea propune, dar Partidul dispune”⁷⁹, propunerea se pare că s-a împotmolit la Ilie Rădulescu⁸⁰, secretar al C.C. al P.C.R., responsabil, printre altele, și de Asociația „România”, deși documentul poartă o rezoluție favorabilă a Suzanei Gâdea⁸¹. Ba, mai mult, autoritățile regimului comunist au refuzat, timp de peste un an, să-i acorde viza turistică Corinei Alexandrescu, sora lui Eliade, astfel că aceasta nu a putut să răspundă invitației de a-l vizita la Paris. În plus, nici intenția mărturisită de Eliade de a participa la cea de-al XV-lea Congres Internațional de Științe Istorice, organizat la București, în anul 1980, nu a putut fi finalizată printr-o vizită în țară⁸².

⁷⁷ *Ibidem*, ff. 39-40.

⁷⁸ „Făgăraș” este denumirea codificată folosită în documentele C.I.E. din epocă pentru România.

⁷⁹ Pentru relațiile de putere dintre Partid și Securitate, vezi, pe larg, Florian Banu, Luminița Banu, (editori), *Partidul și Securitatea. Istoria unei idile eșuate (1948-1989)*, Iași, Casa Editorială „Demiurg”, 2013.

⁸⁰ Rădulescu Ilie (n. 8 oct. 1925, com. Prunișor, Mehedinți, d. 16 sept. 2002, București), Membru supleant al C.C. al P.C.R. (23 iul. 1965-12 aug. 1969); membru al C.C. al P.C.R. (12 aug. 1969-28 nov. 1974 și 20 mart. 1979-22 nov. 1984); membru al Secretariatului C.C. al P.C.R. (20 mart. 1979-26 nov. 1981). În perioada când a fost formulată propunerea, Rădulescu a deținut următoarele funcții: ministru secretar de stat la Ministerul Afacerilor Externe (7 mart. 1978-6 febr. 1979); vicepreședinte al Centrului național pentru promovarea prieteniei și colaborării cu alte popoare (în 1978); membru al Consiliului Național al Radioteleviziunii Române (din 29 aug. 1978); șef al Secției de Propagandă a C.C. al P.C.R. (6 febr. 1979-18 sept. 1981) - C.N.S.A.S., *Membrii C.C. al P.C.R. 1945-1989. Dicționar*, coord. Florica Dobre, București, Editura Enciclopedică, 2004, p. 506.

⁸¹ Gâdea Suzana (Susânica) (n. 29 sept. 1919, Buzău; d. 25 aug. 1996, București). Membru supleant al C.C. al P.C.R. (23 iul. 1965-23 nov. 1979); membru al C.C. al P.C.R. (23 nov. 1979-22 dec. 1989); membru al Comitetului Politic Executiv al C.C. al P.C.R. (23 nov. 1979-22 dec. 1989). La acea dată era ministrul Educației și Învățământului (19 iun. 1976-1 sept. 1979), după care a preluat funcția de președinte al Consiliului Culturii și Educației Socialiste (1 sept. 1979-22 dec. 1989) – *ibidem*, pp. 283-284.

⁸² Aceste eșecuri, dar și posibilitatea ca Eliade să fie tot mai mult captat de membrii „radicali” ai emigrației și antrenat în acțiuni contrare intereselor regimului de la București, i-au determinat pe ofițerii din U.M. 0225 „Emigrație”, din cadrul C.I.E., să întocmească, în 1 septembrie 1980, un „Raport cu propuneri de deschidere a dosarului de urmărire informativă de influență „Mareș”, privind pe Mircea Eliade din S.U.A.”, aprobat de șeful unității, lt. col. Gruia Valeriu. Conform acestui document, scopul acțiunii era continuarea „măsurilor de influențare pozitivă a lui

Acțiunea „Mareș” și zădărnicierea dorinței lui Eliade de a-și revedea patria

Din nou, în ciuda ostilității manifestate de o parte din factorii de decizie de la București, documentele consemnează aceeași continuitate a atitudinii lui Eliade față de țara sa. Astfel, potrivit unei note din 27 iulie 1981, dată de sursa „Brașoveanu”, întrebând de ce nu revine să vadă Bucureștiul, răspunsul lui Eliade este următorul: „O voi face. Nu știu când, dar am să revin în România. Vreau ca înainte de marea trecere să trec pe sub o poartă maramureșeană, să revăd țara moșilor și, bineînțeles, Bucureștiul”⁸³. Cu aceeași ocazie, Eliade aborda și problema acuzațiilor pe care i le aducea o parte a emigrației: „Am fost și sunt acuzat că cochetez cu comuniștii din România. Ei bine, dacă a-ți iubi patria înseamnă comunism, sunt comunist. Am un coleg ungar care mă bate la cap cum admit ca comuniștii din România să-mi tipărească operele. I-am răspuns simplu: și comuniștii sunt români, după cum dumneata, care îi înjuri pe cei din Pesta, tot ungar ai rămas și nu contenești să-i lauzi că știu să facă o politică mai flexibilă”⁸⁴.

Potrivit celor relatate de un informator în 17 februarie 1982, Mircea Eliade „adoptă o atitudine apropiată față de țară și privește cu tot mai multă simpatie politica noastră externă, afirmând că «de la Ștefan cel Mare, România nu a mai făcut o politică mai abilă ca cea de azi». În privința politicii interne, deși personal are unele rețineri, este de părere că «cei de afară nu au nici un drept să o eticheteze în vreun fel»”. În același timp, „a fost satisfăcut de lucrările care i-au apărut și îndeosebi de *Istoria credințelor și ideilor religioase*, considerând că scrierile sale fac parte din cultura noastră națională. În acest context, prin mai multe personalități din țară care l-au vizitat, a adresat rugămintea la „factorii competenți” pentru a nu se trece la editarea cronologică a operelor sale, ci într-o ordine care să exprime acomodarea cititorului cu scrisul său, prin publicarea, în primă etapă, a unor lucrări pe care le-a scris în țară”.

Atitudinea contradictorie⁸⁵ a regimului de la București îi stârnea, în mod legitim, nedumerirea lui Mircea Eliade, consternat că-și vede ruinate eforturile de publicare a operei sale în patrie de suspiciunile maladive ale unor politrucii: „Recent însă, a afirmat că nu înțelege de ce, din luna mai 1981, oficialitățile și presa din R.S. România și-au schimbat atitudinea față de el, în sens negativ, întrucât nu a fost implicat în nici un caz în problema meditației transcendente, nu practică și nu popularizează această teorie”. Totodată, conform aceleași surse, profesorul „a continuat să-și manifeste regretul pentru faptul că numele său a fost implicat, în 1980, în Comitetul pentru apărarea preotului Gheorghe Calciu-Dumitreasa⁸⁶, precizând că, după părerea sa,

«Mareș» și determinării lui de a veni în vizită în țară” - ACNSAS, fond S.I.E., dosar nr. 167, vol. 2, ff. 116-117.

⁸³ *Ibidem*, f. 133.

⁸⁴ *Ibidem*.

⁸⁵ De remarcat faptul că în septembrie 1981 Editura Științifică și Enciclopedică din București tipărește, în traducerea poetului Cezar Baltag, primul volum din *Istoria Credințelor și ideilor religioase, De la epoca de piatră la misterele din Eleusis*, XIII+497 p., după ce cu un an înainte Adrian Marino reușise să publice impozantul volum *Hermenutica lui Mircea Eliade*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1980, 479 p.

⁸⁶ Comitetul fusese înființat în S.U.A. în aprilie 1979 și avea ca scop „mobilizarea opiniei publice și a personalităților din viața politică și religioasă nord-americană pentru eliberarea preotului

pedepsirea de către Patriarhie a preoților care săvârșesc acte potrivnice statului ar fi mai indicată și nu ar mai crea premise emigranților ostili și presei dușmănoase de condamnare a politicii guvernului român”⁸⁷.

Exprimându-și nedumerirea față de atitudinea regimului și făcând unele delimitări, Eliade reiterea dorința sa mai veche de a aduce în România o parte a valoroasei sale biblioteci:

„Își menține în continuare dorința de a intra în dialog cu autoritățile competente din țara noastră, pentru obținerea aprobării de aducere în R.S. România a unei părți din biblioteca sa din S.U.A. – circa 8.000 volume – care, să stea la baza înființării unui Institut de Studii «Mircea Eliade», care ar urma să funcționeze în casa sorei sale din București, str. Stăniloiu, nr. 7. În acest sens, intenționează să-l contacteze pe ambasadorul R.S. România la Washington. În cazul în care nu va primi sprijinul nostru, va fi nevoit să le doneze Universității din Chicago. Deși nu respinge invitația de a vizita țara, amână deplasarea sub pretextul stării precare a sănătății soției sale. În realitate, în discuțiile pe care le poartă cu nepotul său, Alexandrescu Sorin, șeful catedrei de limba română a Universității din Amsterdam, arată că va veni în R.S. România după ce se va declanșa acțiunea de aducere în țară a lucrărilor pe care le donează și numai în baza unei invitații de participare la deschiderea Institutului de Studii «Mircea Eliade»”⁸⁸.

Calciu”. În 29 mai Mircea Eliade lansase un apel, reluat și de postul de radio „Europa Liberă” cerând „imediată și necondiționată eliberare a preotului Calciu”. Regretele exprimate ulterior erau rezultatul unui amplu efort al Securității, așa cum reiese dintr-o notă-raport a U.M. 0544 „privind rezultatul măsurilor întreprinse pentru influențarea pozitivă a scriitorului Mircea Eliade”, conform căreia „a fost pregătită sora lui Mircea Eliade (Alexandrescu Ileana Cornelia, din București) și trimisă, în vizită, în S.U.A. pentru a-l influența să renunțe la legăturile sale cu elementele ostile R.S. România și să adopte o poziție corectă față de țară”. De asemenea, „în străinătate s-au organizat acțiuni de demascare a preotului Calciu care, indirect, au contribuit la influențarea lui Mircea Eliade astfel:

- cu prilejul vizitei în S.U.A. a delegației Patriarhiei Bisericii Ortodoxe Române, surse ale unității noastre au prezentat unor senatori americani și conducători ai emigrației române drepturile și libertățile de care se bucură cultele în România, în contrast cu afirmațiile preotului Calciu;

- au fost publicate în presa occidentală și a emigrației române peste 40 de articole pe linia combaterii dezinformărilor difuzate în străinătate de grupări și elemente ostile R.S. România, pe tema pretinsei lipse de drepturi cetățenești, naționale și religioase, inclusiv a celor legate de preotul Calciu;

- Institutul Național Româno-American a difuzat un comunicat de presă pentru demascarea activității unor grupuri și elemente ostile din rândul emigrației române, cu referiri la preotul Calciu, care a fost trimis președintelui S.U.A. și unor membrii influenți ai Congresului american, precum și principalelor cotidiene occidentale ale emigrației române.

În urma măsurilor de mai sus, Mircea Eliade nu a mai participat la acțiuni și manifestări dușmănoase și nu a difuzat alte declarații nefavorabile la adresa țării. Această atitudine a determinat ca nici Comitetul American pentru apărarea preotului Gheorghe Calciu să nu se remarce prin activități ostile în această perioadă” - ACNSAS, fond S.I.E., dosar nr. 167, vol. 2, ff. 171-172.

⁸⁷ *Ibidem*, f. 165.

⁸⁸ *Ibidem*.

Astfel, într-o notă din 3 septembrie 1982, nesemnată, se consemnează următoarele aspecte relatate de o sursă a Securității:

„Pe parcursul mai multor ore, cât a durat întâlnirea, nu a făcut afirmații ostile în ceea ce privește politica partidului și statului nostru. S-a arătat un foarte bun cunoscător al literaturii contemporane din R.S. România, literatură pe care o apreciază și o analizează prin prisma specialistului, fără interpretări de natură politică. A afirmat că se află în exil datorită unor accidente biografice dar rămâne toată viața legat de limba și meleagurile natale. Își exprimă convingerea că cei care încercă să-și schimbe limba își pervertesc gândirea, deoarece noua situație impune acest lucru. S-a interesat de unii scriitori din țară (Ion Alexandru, Marin Sorescu), susținând că a intervenit pentru prozatorul Ștefan Bănuțescu să i se acorde o bursă în R.F. Germania pe timp de un an de zile. Nu și-a exprimat intenția de a vizita România și nici sursa nu a abordat acest subiect deoarece privește cu suspiciune persoanele care pun în discuție această temă. Este foarte sensibil la ecoul ce-l are în rândul cititorilor lucrărilor sale literare, mai mult chiar decât opera științifică”⁸⁹.

Același informator consemna faptul că, în opinia sa, multe din reticențele manifestate de Eliade au fost provocate de persoane influente din cadrul exilului:

„Mircea Eliade este «păzit cu strășnicie» de familia Ierunca. Dacă cineva din țară dorește să intre în contact cu el, poate realiza acest lucru numai prin sus-numiții care îi cunosc programul până în detaliu. Deși Mircea Eliade nu împărtășește în totalitate punctele de vedere ale lui Virgil Ierunca și Monica Lovinescu, singurele lui surse de informare despre problemele din țară sunt persoanele respective. De altfel, în această vară, Monica Lovinescu i-a însoțit pe soții Eliade în vacanța ce au petrecut-o în sudul Franței, pentru refacerea sănătății doamnei Eliade care tocmai ieșise din spital. Mircea Eliade este caracterizat de majoritatea românilor din emigrație ca un egocentric, care nu se ocupă de nimic altceva decât de persoana lui și de scris; se pare că este resentimentul împotriva omului care nu s-a angajat în meschinele lor probleme și conflicte. Monica Lovinescu și Virgil Ierunca nu-i pot ierta faptul că a acceptat să fie publicată opera sa în România, motiv pentru care îl critică în discuțiile purtate cu alți interlocutori”⁹⁰.

Aproximativ în aceeași perioadă, muzicologul Șerban Nichifor, în urma întrevederii sale cu Eliade la New York, din 5 octombrie 1982, afirmase în fața unei surse a Securității, conform unei note din 18 octombrie 1982: „...i-am remarcat *extraordinara profunzime a gândirii* (subl. ns. L.B.) și am simțit tot timpul suflul aceluiași *mare patriot român* (subl. ns. L.B.) care este Mircea Eliade”⁹¹. S-ar putea crede că autorul notei încercă să formuleze declarațiile în așa fel încât acestea să fie în concordanță cu așteptările celor cărora le transmitea aceste informații, dar această presupunere este infirmată de multiplele pasaje din alte documente care fac trimitere la românismul marelui savant.

Într-o altă notă, din septembrie 1984, vom găsi următoarele afirmații:

⁸⁹*Ibidem*, f. 178.

⁹⁰*Ibidem*.

⁹¹*Ibidem*, f. 176.

„Vorbește impecabil româna, a scris opera în românește, după care a tradus-o. Afirmă că engleza și franceza sunt pentru el doar instrumente de lucru științific. Și că româna este limba sa maternă, în care scrie și, mai ales, în care visează”⁹². Atitudinea față de cultura română este cea învederată de-a lungul timpului: „Se interesează foarte mult de literatura română. Este surprinzător de bine informat asupra vieții literare din țară, are o imagine personală bine cristalizată privind peisajul literar românesc și o scară de valori și o gamă de preferințe bine conturate în fiecare compartiment în parte: proză, poezie și critică”. Sentimentul apartenenței la spațiul cultural românesc este afirmat dincolo de orice speculație, fără cel mai mic echivoc: „De altfel, în repetate rânduri a afirmat explicit că este scriitor român, aparținând culturii române. Lasă să i se ghicească o stăruitoare și chinuitoare preocupare, obsesie, pentru destinul operei sale scriitoricești în România”.

De altfel, faptul că Eliade a manifestat constant un atașament profund față de limba maternă și față de patrie reiese nu numai din foarte multe documente ale dosarului personal întocmit de D.I.E. sau din relatările celor care l-au cunoscut în exil, ci se poate afirma că el însuși face această mărturisire, indirect, prin intermediul personajelor din scrierile sale. Deși, în general, se consideră că personajul principal din *Noaptea de Sânziene*, Ștefan Viziru, ar fi de fapt un *alter-ego* al autorului (fapt negat parțial de Eliade), în opinia noastră acesta alege să-și exprime propriul crez în finalul romanului, prin intermediul declarației făcute de Ileana, care, credem noi, transpune de fapt starea interioară a autorului: „Și, dacă, așa cum e probabil, înstrăinată printre străini, cu copii și nepoți care nu vor ști un cuvânt românește, dacă atunci bătrână, nu-mi voi mai aduce aminte aproape nimic din limba care a fost cândva a mea, în clipa morții îți voi spune că te iubesc în românește”⁹³.

Concluzii

Format ca intelectual de marcă în România interbelică, Mircea Eliade a dovedit de-a lungul întregii sale existențe un atașament deosebit față de patria sa. Indiferent unde l-a purtat destinul, indiferent cu cine dialoga, oral sau în scris, distinsul savant nu ezita nici o clipă să-și afirme apartenența la cultura română, dragostea față de limba maternă și nici să-și manifeste interesul față de evoluțiile culturale și chiar politice din România⁹⁴. Având neșansa de a trăi într-o perioadă de timp în care poporul român a experimentat, succesiv, regimuri politice autoritare și dictatoriale, Mircea Eliade a devenit, de timpuriu, „prizonierul istoriei”, pentru a prelua formula fericit aleasă a lui Florin Țurcanu. Intrat în colimatorul poliției politice de timpuriu, cunoaște experiența lagărului și a monitorizării vieții cotidiene de formidabilul aparat de supraveghere de care dispune statul modern. Cu toate acestea, personalitatea sa prometeică nu s-a lăsat nici o clipă strivită de Istorie, păstrând permanent, chiar aflat la mii de kilometri, nostalgia patriei.

⁹² *Ibidem*, f. 192.

⁹³ Mircea Eliade, *Noaptea de sânziene*, București, Editura Minerva, vol. 2, p. 408.

⁹⁴ Într-o scrisoare din 5 decembrie 1980 către Adrian Marino, Eliade își preciza atitudinea dincolo de orice echivoc: „Poziția mea este clară: colaborare culturală, neutralitate politică în relațiile cu țara” – *apud* Adrian Marino, „*Dosarul*” *Mircea Eliade*, în *loc. cit.*, p. 43.

Opțiunile politice de tinerețe l-au urmărit pe savant ca un blestem, menținându-l, timp de decenii, în atenția polițiilor politice, și împiedicându-l, printre altele, să primească Premiul „Nobel”. Prea mare pentru a putea fi ignorat, Eliade a fost „înscris” în „planul de recuperare” al valorilor românești pe care regimul comunist de la București începe să-l schițeze cu începere din 1956, din momentul în care stalinismul a fost repudiat chiar de către Kremlin. Totuși, „duri” marxist-leniniști care dețineau poziții-cheie în aparatul de stat au sabotat constant eforturile de apropiere și captare a lui Eliade, astfel că planurile concepute de diverși ofițeri de securitate sau de oameni de cultură au eșuat constant, mai devreme sau mai târziu.

Pe de altă parte, aripa radicală a exilului românesc anticomunist nu era dispusă „să cedeze” o personalitate de talia lui Eliade, încercând din răspuț să distrugă orice punte, reală sau potențială, dintre acesta și România. De aici, un întreg „meci” între aparatul de propagandă al Partidului și structurile specializate ale Securității, pe de o parte, și grupurile de presiune și exponenții intratabili ai exilului, pe de altă parte. Pe acest fundal, în țară și, mai ales, în străinătate, „scheletul din dulap” – afilierea lui Eliade la Mișcarea Legionară – era periodic exhibit pentru timorarea savantului și menținerea sa într-un siaj al retoricii anticomuniste. Pe de altă parte, vechi legionari, refugiați în Occident, îl acuzau permanent în publicațiile pe care le editau de trădare, de pactizare cu inamicul ideologic!

Totuși – și acesta a fost principalul obiectiv al prezentului demers – o înțelegere profundă a Istoriei, a intereselor naționale privite dincolo de încrâncenările ideologice ale unei etape istorice sau ale alteia, l-a împiedicat pe Mircea Eliade să se alieneze, să devină un „adaptabil” la imperatiile momentului. Așa cum remarca Adrian Marino, Eliade era convins că „valorile nu suferă de «teroarea istoriei», fiind supratemporale și supraspațiale” și că, odată impuse pe plan internațional, vor rezista⁹⁵! Însă, nu era vorba de o „realizare proprie”, cum credea Adrian Marino, ci mai degrabă de o consolidare a culturii române, o depășire a condiției de cultură minoră, o ieșire din periferie. În opinia noastră, aceasta a fost miza complexului meci de șah dintre regimul comunist de la București și Mircea Eliade, meci pierdut cu brio de regim, nu atât prin moartea savantului, la 22 aprilie 1986, cât prin ieșirea comunismului de pe scena Istoriei survenită trei ani mai târziu.

Din nefericire, opțiunea lui Eliade nu a fost înțeleasă nici de către detractorii marxiști care populau organele de partid și de stat ale vremii, nici de către „intransigenții de serviciu” din exilul românesc⁹⁶, astfel încât receptarea operei și a personalității covârșitoare a savantului de către cultura română, căreia i-a rămas atașat până în ultima clipă, a fost pe nedrept întârziată cu câteva decenii.

⁹⁵ Adrian Marino, *Viața unui om singur*, Iași, Editura Polirom, 2010, p. 178.

⁹⁶ De exemplu, Marino relatează surpriza pe care a avut-o când a descoperit că criticul literar Basil (Vasile) Munteanu „se mândrea efectiv, cum a împiedicat, a sabotat (cum vrem să-i spunem), împreună cu alții, decernarea premiului Nobel lui T. Arghezi” – *ibidem*, p. 175. Acest tip de atitudine este subliniat în numeroase lucrări cu caracter memorialistic publicate chiar de personalități de marcă aflate în exil.

Silviu B. MOLDOVAN

MINORITATEA GERMANĂ DIN ROMÂNIA: PROBLEMĂ POLITICĂ ȘI MOȘTENIRE ISTORICĂ

THE GERMAN MINORITY IN ROMANIA: POLITICAL ISSUES AND HISTORICAL LEGACY

One of the main action lines of the Securitate was the issue of national minorities (both at the republican and at the regional level, depending on the ethnic groups displayed in each area). Within that action line, the German minority played a prominent role, alongside with the Jewish and the Hungarian minorities. Beyond certain similarities resulting from the legacy of the Second World War, the issue of each minority had a specific character, which was marked in the documents drawn by the former Securitate, including in the voluminous file entitled "The Problem of the German Nationalists", which can be found in the archives of the National Council for the Study of the Securitate Archives (documentary fund, file no. 13381, 43 volumes). Documents on that issue were also identified in the problem files in regional archives, including in "The Problem of the West-German and Austrian Espionage".

Etichete: minoritatea germană, Securitate, problema naționaliști germani, emigrare, R.F.G.

Keywords: the German minority, Securitate, German nationalists, emigration, German Federal Republic.

Una din „liniile de muncă” urmărite constant de către Securitate, alături de celelalte problematice de bază, a fost cea a minorităților naționale (atât la nivelul întregii țări, cât și la cel regional/județean, în funcție de compoziția etnică a fiecărei zone)¹. În cadrul acestei linii de muncă, minoritatea germană a ocupat un rol important, alături de cea evreiască și cea maghiară. Dincolo de anumite asemănări, rezultate în special din moștenirea celui de-al Doilea Război Mondial, problematica fiecărei minorități a avut un caracter specific, ce este marcat în documentele elaborate de fosta Securitate, inclusiv în voluminosul dosar denumit „Problema Naționaliști germani”, aflat astăzi în Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității (fond Documentar, dosar nr. 13.381, 43 volume). Schema s-a reflectat și în arhivele regionale/județene, prin existența dosarelor de problemă, inclusiv în „problema spionaj vest-german și austriac”.

Activitatea Securității în acest domeniu, întocmai ca și în celelalte, avea atât caracter informativ, cât și cel de creare a rețelei informative, iar uneori, în special în primele decenii ale regimului comunist, și pe cel de anchetă penală. În cadrul acțiunilor de tip informativ, este menționată așa-numita problemă a „Prevenirii acțiunilor naționalist-fasciste și iredentiste întreprinse de elemente din rândul populației de naționalitate germană”, în cadrul căreia se acționa „în vederea intensificării muncii de cunoaștere și prevenire a acțiunilor naționalist-fasciste și iredentiste din partea

¹ Identificarea minorităților naționale drept una din „problemele de bază” în cadrul activităților informativ-operative ale Securității nu semnifică faptul că membrii „naționalităților conlocuitoare” (termen preferat în epocă) ar fi fost luați în lucru datorită simplei lor calități de minoritari, ci faptul că aspectele considerate de interes erau urmărite unitar (în maniera menționată mai sus) în cadrul unei linii de muncă (termenul de „problemă” fiind cel uzitat în documentele interne ale Securității).

elementelor ostile care lucrează în domeniul presei, creației literare, artistice, muzee, teatre, cenacluri și case de cultură. În același timp s-a procedat la analiza informațiilor existente, la selecția și cuprinderea în baza de lucru a elementelor semnalate cu activitate prezentă”. Preocupările atribuite „elementelor lucrate activ, încadrate informativ cu rețea corespunzătoare” erau, de regulă: „Manifestări naționalist-fasciste; preocupări de a redacta și publica lucrări cu caracter tendențios politicii partidului și statului nostru; încercări de a redacta și pune în scenă unele piese cu conținut naționalist-german; intenții de a redacta și scoate în străinătate lucrări cu caracter literar-ostil sau tendențios orânduirii noastre; legături cu cetățeni străini și cu unele vârfuri ale emigrației germane; intenții de a pleca definitiv din țară pe fondul căreia elogiază modul de viață din R.F. Germania și denigrează realitățile social-politice din țara noastră”. În plan intern, aceste activități se aflau (în perioada cunoscută drept „regimul Ceaușescu”) în special în atenția Direcției I-a a Securității (care apare uneori cu denumirea „Informații Interne”). Serviciul 2 din cadrul acesteia asigura, conform *Regulamentului de funcționare*², „organizarea și desfășurarea muncii informativ-operative în rândul membrilor fostelor partide și organizații naționalist-fasciste și iredentiste care au activat în România și al altor persoane cu concepții ostile naționalist-șovine și iredentiste din rândul naționalităților conlocuitoare: maghiară, germană și ucraineană”³. În același timp, minoritatea germană se afla inerent și în atenția Direcției III-a (contraspionaj), care era interesată atât de emisarii veniți din exterior, cât și de imigranți, repatriați sau cetățeni români aflați sau presupuși a se afla în legătura serviciilor de informații din țările de limbă germană⁴.

Motivul general de îngrijorare, din perspectiva organelor de Securitate, îl reprezentau așa-numitele „manifestări naționalist-fasciste”, iar la cultul evanghelic luteran se vorbea de „scopul prevenirii și neutralizării oricăror încercări de a desfășura activități dușmănoase sau naționalist-fasciste sub masca cultului”. În arhive se regăsește și formularea problema „Foste partide și organizații naționaliste germane” – Grupul Etnic German (Volksbund), Hitler Jugend, Waffen S.S., Frauen Werk, dar și „vecinătățile” săsești.

Metodele utilizate pentru „combaterea” manifestărilor considerate ca periculoase erau aceleași ca în cazul celorlalte probleme. La Inspectoratul Județean Sibiu în anul 1979 și primul trimestru al anului 1980: 3 destrămări de anturaje, 40 de avertizări, 82 de atenționări și 25 de persoane au fost declarate indezirabile (dar statistica avea în vedere atât „problema naționaliști fasciști germani”, cât și problema „naționaliști iredentiști maghiari”⁵).

La Inspectoratul Județean Timiș, în schimb, în perioada 1 ianuarie 1979 – 10 noiembrie 1980 au avut loc: 75 avertizări, 125 atenționări, 19 informări la organele P.C.R., 138 influențări pozitive, 18 articole publicate în presa locală privind combaterea fenomenului emigraționist, 5 persoane încredințate factorilor de răspundere, 2 condamnări „pe linia organelor de miliție”, 28 prelucrări contrainformative, 17

² Aprobat prin Ordinul nr. 79 din 25 septembrie 1970, completat în 1975.

³ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 92, vol. 12, ff. 31-38.

⁴ Idem, vol. 13, f. 17-18.

⁵ Idem, dosar nr. 13.381, vol. 19, f. 38.

controale în obiective, 3 preveniri de publicare a unor materiale cu conținut dușmănos și 74 informări la conducerea instituțiilor și întreprinderilor. Această statistică impresionantă se referea doar la problema „Naționaliști-fasciști germani”. Iar concluzia oficială a echipei care a efectuat controlul asupra activității în problemă era aceea că „Data fiind recrudescența fenomenului emigraționist, la care în multe cazuri se invocă motive de ordin naționalist, considerăm necesară în continuare o activitate susținută pentru prevenirea și neutralizarea unor activități dușmănoase din partea acestei categorii de elemente”⁶.

Deși numeroase documente încercau să atribuie intențiile emigraționiste persoanelor fără instrucție superioară⁷, lista obiectivelor ținute sub observație dovedește interesul deosebit față de viața culturală a minorității germane⁸. Astfel, de pildă, în jud. Timiș erau ținute sub observație: redacția cotidianului „Neue Banater Zeitung”, subredacția cotidianului „Neuer Weg”, secția germană a Editurii Facla, secția germană a Editurii Didactice și Pedagogice, Filiala Uniunii Scriitorilor din Timișoara, cenaclul literar în limba germană „Adam Müller Gutenbrun”, corul „Schubert”, fanfara din comuna Giarmata, casa memorială „Lenau”, din comuna Lenauheim, Teatrul German de Stat din Timișoara⁹.

Unul din fenomenele care au marcat perioada cunoscută îndeobște sub numele „regimul ceaușist”, în special după anul 1970, și cu totul deosebit după 1978-1980, a fost emigrarea (legală) în masă a populației de origine germană din România. Această minoritate¹⁰, care se bucura de aprecieri aproape unanime în România¹¹, și-a părăsit în flux continuu țara de origine, în favoarea (în măsură covârșitoare), a Republicii Federale Germania, lăsând în urmă justificate regrete. Ne referim aici atât la regretele fățișe ale majoritarilor români, față de încetarea conviețuirii cu germanii, cât și la nostalgia față de viața din România, deseori declarată de emigranții germanofoni¹².

⁶ *Ibidem*, f. 34. Controlul, efectuat la Inspectoratul Județean Timiș - Securitate în noiembrie 1980, avusese în vedere informațiile obținute în problema „Naționaliști fasciști germani” în perioada 1 ianuarie 1979 – 10 noiembrie 1980.

⁷ Această demarcație era una artificială, deoarece, deși în rândul intelectualității de etnie germană exista preocuparea evidentă pentru conservarea patrimoniului cultural al minorității (care depindea și de păstrarea ei în număr cât mai substanțial), tendința emigraționistă a fost marcantă și în acest mediu.

⁸ Nu era însă o situație singulară; bunăoară presa, teatrele sau cercurile literare de limbă română erau și ele supravegheate informativ, într-o manieră similară.

⁹ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13.381, vol. 19, f. 19.

¹⁰ În ceea ce-i privește pe germanii din România, se poate folosi și termenul „minorități”, având în vedere varietatea dialectală impresionantă și proveniența grupurilor dialectale din diferite provincii istorice ale Germaniei. La acestea se adaugă diferențele, inclusiv de etnonim, dintre sași și șvabi, principalele grupuri germanofone din România.

¹¹ Nu avem în vedere, aici, sensul oarecum caricatural, propriu, în opinia noastră, gândirii mai simpliste, care are în vedere doar calitățile germanilor în sensul „bunei gospodării” sau a „punctualității”. Aceste calități, reale de altfel, se includ însă într-un sens mai profund al atitudinii „pro-săsești” a populației din România, care se bazează pe buna conviețuire între majoritate și minoritate, precum și pe compatibilitatea celor două spiritualități.

¹² Pentru exemplificarea acestei stări de spirit, vezi documentul de sinteză elaborat în cadrul Inspectoratului Județean Timiș (Securitate) al Ministerului de Interne (Silviu B. Moldovan,

Documentele Securității dedicate acestei teme încep, de regulă, destul de „abrupt”, punând propensiunile spre emigrare ale germanofonilor, exclusiv pe seama presiunilor externe: „Informațiile existente atestă faptul că din partea cercurilor reacționare din străinătate și a organizațiilor emigrației germane, continuă să se desfășoare o intensă activitate de incitare și influențare la emigrare a cetățenilor de naționalitate germană din țara noastră, folosindu-se în acest scop o gamă variată de forme și metode în care sunt antrenate mijloace de propagandă, posturile de radio vest-germane și «Europa Liberă», organe de presă, cât și unele instituții sau organe ca ambasada vest-germană din București, crucea roșie vest-germană și altele”.

Emigrarea în masă a populației de origine germană din România caracterizează perioada regimului Ceaușescu. Însă, sub impactul unui factor extern (apropierea trupelor sovietice¹³), a existat un prim val de refugiați chiar în toamna anului 1944. Soarta unora din aceștia a rămas destul de neclară până azi, cum e cazul coloanei de refugiați plecată din comuna Petelea (jud. Mureș)¹⁴, care a fost ulterior bombardată. Bombardamentul a fost pus, atunci (inclusiv de către supraviețuitori), pe seama unei erori a aviației germane, fapt care ni se pare mai degrabă improbabil. Incertitudinea a persistat însă și la nivelul autorităților postbelice (în anii ‘60, Securitatea a alcătuit un tabel cu „sașii care au părăsit comuna în 1944”¹⁵).

Perioada care a urmat schimbării alianțelor României a fost, într-adevăr, una dificilă pentru minoritatea germană, factorul extern fiind decisiv în acest sens. Astfel, deși Convenția de armistițiu nu prevedea expres o asemenea măsură, un ordin secret al Comitetului de Stat pentru Apărare al Uniunii Sovietice (cu nr. 1.761 din 16 decembrie 1944), semnat chiar de I.V. Stalin, prevedea mobilizarea și trimiterea la muncă, în U.R.S.S., a tuturor etnicilor germani capabili de muncă din teritoriile pe care se instalase

Emigrarea în masă a populației de origine germană din județul Timiș, între propagandă și tendință firească. O sinteză informativă din 1980, în Stela Cheptea, Gh. Buzatu – coordonatori, Convergențe istorice și geopolitice. Omagiu Profesorului Horia Dumitrescu, Iași, Casa Editorială Demiurg, 2009, pp. 427-449). Anul emiterii acestui document este întrucâtva relevant, deoarece se situează la debutul perioadei de mari frustrări materiale pe care întreaga populație a României a fost nevoită s-o suporte, în deceniul al nouălea. Cititorilor care vor însă să-și formeze o imagine completă asupra problematicei emigraționiste în cazul minorității germane, le recomandăm un volum de documente cu adevărat de excepție, apărut sub egida C.N.S.A.S.: Florica Dobre, Florian Banu, Luminița Banu, Laura Stancu (editori), Acțiunea „Recuperarea”. Securitatea și emigrarea germanilor din România (1962-1989), București, Ed. Enciclopedică, 2011, 944 p. Cei patru editori și-au materializat demersul privind „elucidarea cauzelor și mecanismelor care au stat la baza și au permis derularea unui fenomen de emigrație de o amploare atât de mare, fenomen ce a redus cea de-a doua minoritate etnică din România (din punct de vedere numeric) la o pondere neînsemnată în totalul populației” (ibidem, p. VIII) fără a se simți stânjeniți de stereotipii ori de vreo tentație de a ignora anumite probe documentare.

¹³ Populația de origine germană nu manifesta temeri în legătură cu revenirea armatei române în Transilvania de Nord.

¹⁴ Birk (în idiomul săsesc).

¹⁵ Tabelul se regăsește azi în A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 7.451, vol. 1. De remarcat exprimarea evazivă a autorilor documentului, cei care au „părăsit comuna” nefiind alții decât refugiații bombardați în spatele frontului german.

Armata Roșie¹⁶. Ulterior, Nota nr. 31 din 6 ianuarie 1945 a Comisiei Aliate de Control pentru România, adresată prim-ministrului român (generalul Nicolae Rădescu), solicita expres ca, în perioada 10-20 ianuarie, să fie „mobilizați pentru muncă toți locuitorii germani apti de muncă, indiferent de cetățenie”¹⁷. Conform unor documente însă, Ministerul Afacerilor Interne demarase pregătirile pentru mobilizare încă din 31 decembrie 1944, deci înaintea transmiterii dispoziției imperative a Comisiei Aliate¹⁸. În final, din România au fost deportate 69.332 de persoane de origine etnică germană, la care s-au adăugat alte 5.324 persoane, din regiunea de nord-vest care se afla, încă, sub administrație maghiară. Dintre cei deportați, 74,4 % s-au repatriat, în România, 25 % au ajuns în Germania, 0,3 % în Austria, iar 7 persoane s-au stabilit în U.R.S.S.¹⁹. În fine, la 19 februarie 1945, Comisia Aliată de Control solicită României, prin adresa nr. A/192, să „se mobilizeze toți germanii care s-au sustras de la măsurile de ridicare din trecut” și „organizarea lor pe batalioane sau colonii de lucru” în interiorul țării²⁰. Ulterior, Conferința interaliată de la Potsdam (17 iulie – 2 august 1945) a legitimat chiar, în țările central-europene, politici care astăzi ar fi denumite „purificare etnică”, principalele victime ale acestora fiind tocmai etnicii germani (în primul rând, cei din Cehoslovacia – așa-numiții sudeți).

În deceniile care au urmat acestor evenimente, minoritatea germană s-a integrat foarte bine în cadrul societății românești, putând fi considerată chiar un exemplu din acest punct de vedere. Astfel, contribuției deosebite la viața economică a țării, i se adăuga și o loialitate, aproape cavalerescă, față de statul român, o atitudine netrucată și lipsită, totodată, de excese). Trebuie însă spus că, în rândurile etnicilor germani de vârstă mai înaintată, Securitatea a efectuat recrutări „pe bază de material compromițător”, folosindu-se de fosta apartenență a acestora la organizații pro-hitleriste, precum Grupul Etnic German. Fără a ne abate de la spiritul celor susținute în acest text, remarcăm faptul că difuziunea nazismului în cadrul minorității germane din România, în perioada 1933-1944, a creat anumite tensiuni între reprezentanții acesteia și statul român, față de care manifestau o lipsă de loialitate crescândă.

În arhiva creată de fosta Securitate, se regăsesc destule documente relevante, care atestă loialitatea minoritarilor germani față de statul român²¹, fără ca aceasta să fie

¹⁶ Comisia Prezidențială pentru Analiza Dictaturii Comuniste din România, *Raport final*, editori Vladimir Tismăneanu, Dorin Dobrinu, Cristian Vasile, București, Ed. Humanitas, 2007, p. 358.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ *Ibidem*, p. 359. Calculul de mai sus nu include persoanele decedate în timpul deportării sau a acțiunii de repatriere.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ Ca un exemplu al acestei atitudini, extragem un fragment din *Nota informativă* (din 8 mai 1978) a lui „Mircea”, în care se relatează discuția cu o intelectuală de naționalitate germană, redactorul-șef al Editurii Kriterion: „Revenind la perspectivele colaborării mele cu secția germană a editurii, pe care o conduce dânsa, i-am reamintit că depind de bunăvoința directorului Domokoș [Geza]. *Mircea*: Sper să nu îl indispuină unele materiale antirevizioniste pe care le public în presă, în «Magazinul Istoric» etc. Mai ales că numai cu o jumătate de oră în urmă mi-a relatat cum a luptat în America pentru cauza noastră, împotriva iredentei maghiare. *H. Hauser*: Să sperăm... Dar să vă spun ce am pățit cu el. Am hotărât să editez un volum de istoriografie germană în care se

dublata de dogmatism ideologic²². O concluzie asemănătoare poate fi trasă și după evaluarea sumară a situației etnicilor germani emigrați în R.F.G., care nu s-au transformat în vectori ai unor acțiuni antiromânești, așa cum s-a temut *establishment*-ul politic de la București. Astfel, deși au contribuit, inevitabil, la dizolvarea supremației politice comuniste în România, prin însăși emigrarea lor masivă, care simboliza, implicit, un vot de blam politic, noua comunitate *Volksdeutsch*²³ nu a creat tensiuni suplimentare majore în jurul României.

O serie de documente, chiar dintre cele de sinteză, așezau problema emigrării sub semnul propagandei exercitate de anumite cercuri occidentale, în special din Germania de Vest. Această abordare era însă, în opinia noastră, una extrem de simplistă, ignorând multitudinea de motive reale care puteau determina unii cetățeni să-și dorească emigrarea. Pe de altă parte, abordarea era și falsă, deoarece autoritățile erau perfect conștiente de dimensiunile exodului (de exemplu, din rândul populației de naționalitate germană din jud. Timiș, au solicitat numai până în anul 1980, plecarea definitivă un număr de 37.802 persoane, din care numai în 1979-1980 au solicitat sau reînnoit cererile 17.499 persoane²⁴). Este adevărat că emigranții *Volksdeutsch* au

argumentează – de către istorici germani, sași, șvabi – adevărul privitor la originea românilor, la continuitatea daco-romană pe teritoriul țării noastre etc. Când volumul a fost gata, i l-am prezentat – este director! M-a repezit aproape brutal: «Nu știu ce conține cartea, nu vreau să știu și nici nu mă interesează! Faci ce vrei!». *Mircea*: Păi, o asemenea reacție cam contravine cu ceea ce îmi spune că a făcut în America... *H. Hauser*: A și făcut, spune adevărul. E o conduită pe care i-o impune rațiunea. Dar aici... (H.H. a făcut un gest arătând în direcția inimii). *Mircea*: Așadar credeți că «aici» e altceva decât pe buze? *H. Hauser*: Dar bineînțeles? (A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 105.854, vol. 1, f. 66v.). O altă notă informativă, din 1964 de astă-dată, sublinia diferențierile teoretizate de scriitorul Wolf Aichelburg (una din victimele de naționalitate germană cele mai cunoscute ale proceselor politice postbelice): „Consideră că regimul nu a înțeles fenomenul german din România. Germanii din România, în afară de cei stăpâniți de ideologia expansiunii germane, au fost și sunt elemente incomparabil mai docile decât maghiarii de pildă. Neavând obsesia modificării, <<revizuirii>> frontierelor, în favoarea unui stat național, vecin cu teritoriile locuite de ei, germanii nu au niciun program centrifug. Ei n-au complexe de inferioritate istorică față de români, ca maghiarii, nici motive de revanșă, pe niciun plan. Din acest motiv sunt mai puțin prefăcuți decât maghiarii. În problema germană, au existat însă numeroase idei preconcepuate, una din ele fiind aceea că germanii, în totalitatea lor, ar fi exponenții hitlerismului” (A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 6323, f. 7v.).

²² În multe din documentele la care ne referim mai sus, sunt depășite, de regulă, abordările extrem de simpliste, preferate, în general, de organele represive. Ca un exemplu de abordare „simplistă” dar și mistificatoare, în același timp, din același domeniu al publicațiilor, spicuim (din multe alte exemple posibile) din *Nota informativă* a „Anei-Maria” (de naționalitate română), din 23 februarie 1989: „Dacă este citită cu atenție, lucrarea *Din istoria secretă a celui de-al doilea război mondial*, se constată o orientare pro-occidentală a autorului (Gheorghe Buzatu – n.ns.), care face parcă voit jocul anglo-americanilor” (A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 12.618, vol. 5, f. 402v.).

²³ Avem în vedere comunitatea, masivă, formată în R.F.G. de emigranții veniți din România. În același timp, s-au format comunități similare ale emigranților proveniți din alte țări est-europene în care existau așa-numiți *Volksdeutsch*.

²⁴ Conform unui raport din 30 mai 1980, în jud. Timiș exista un număr de 97.811 persoane de naționalitate germană, din care 28.075 în municipiul Timișoara, iar 69.736 în celelalte localități ale

beneficiat, în oarecare măsură (ca efect direct al art. 116 al Constituției R.F.G., care consacra responsabilitatea statului vest-german față de minoritarii germani), de avantaje la stabilirea lor în țara-mamă, dar aceasta nu era expresia vreunei ostilități față de România, ci a unei solidarități etnice absolut firești. Chiar dacă ar fi greu de contestat existența unei anumite propagande politice, dusă în contextul războiului psihologic și informațional dintre Est și Vest, în cadrul căruia se supralicitau, uneori, și aspecte legate de problema emigrării²⁵, aceasta nu era generată, în mod fundamental, de propaganda occidentală, ci de problemele existente în România.

Emigrarea în masă a minoritarilor germani, către R.F.G., a fost un fenomen natural, în foarte mare măsură inevitabil, în condițiile date. Este greu de spus dacă decisivă a fost diferența crescândă între nivelul de bunăstare existent în R.F.G., comparativ cu România (și nu numai), sau dorința germanilor de a-și păstra comunitatea, familială și etnică, deopotrivă, deziderat care devenea mai ușor de realizat în Vest decât în țara nativă. Înclinăm să credem că, la începutul emigrării în masă, primul factor (combinat, în ceea ce privește unele grupuri restrânse, și cu frustrări provocate de episoadele deportării sau detenției politice) a fost decisiv, însă, cel puțin de la finele anilor '70, motorul fundamental al emigrării a fost reîntregirea familiilor și, apoi, a comunității etnice. Astfel, creșterea rapidă a numărului de emigranți atrăgea, automat, mărirea, aproape în progresie geometrică, a cererilor noi de emigrare. Unul din cele mai elaborate documente de sinteză dedicate acestei tematici (intitulat *Analiza măsurilor luate și rezultatele obținute în combaterea și contracararea propagandei de emigrare desfășurată de cercurile reacționare din străinătate. Concluzii privind îmbunătățirea muncii pe această linie*, redactat în martie 1980 în cadrul Inspectoratului Județean Timiș), surprinde și temerile tot mai răspândite în rândul șvabilor bănățeni, privind eventuale măsuri pe care statul român urma să le ia împotriva identității lor etnice. Aceste temeri tindeau să devină, în sine, un factor suplimentar de stimulare a tendinței emigraționiste. Considerăm că aceste temeri nu erau justificate, însă ele apăreau în mod firesc, în condițiile unui regim politic în care informarea publică și comunicarea politicilor guvernamentale erau mult restricționate, cetățenii fiind deseori puși în fața „faptului împlinit”. Documentul caută să evidențieze manifestări presupus ostile existente în cadrul minorității germane din județul Timiș (generate inclusiv prin intermediul unor emigranți reveniți temporar din R.F.G.). Pe de o parte însă, aceste „manifestări” se reduc la anumite afirmații benigne și în mod evident exacte, referitor la nivelul de bunăstare superior existent în R.F.G. și la dorința (și ea firească) a șvabilor de a-și prezerva identitatea etnică. Chiar și aceste afirmații par însă extrase din contextul unor discuții mai largi. Pe de altă parte, la o lectură atentă, documentul confirmă mentalitatea

județului (A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13.381, vol. 19, f. 23). Datele recensământului populației din 1977 arătau existența, pe întreg teritoriul țării, a 360.000 cetățeni de origine etnică germană (1,8 % din populația României), față de 800.000, în anul 1940 (inclusiv în teritoriile cedate U.R.S.S.).

²⁵ Cu precizarea că Actul Final al Reuniunii C.S.C.E. de la Helsinki (1975), la a cărui încheiere România și-a adus o contribuție importantă, recunoștea principiul libertății de emigrare. Acesta a fost ulterior deseori încălcat de statul român, prin neaprobarea sau aprobarea târzie, și în urma unor presiuni, a unor cereri de emigrare, dar, uneori, și de statele occidentale, care refuzau nejustificat imigrarea unor cetățeni români.

generală a germanofonilor, lipsită de antagonism față de statul român și față de majoritatea etnică existentă. Nu credem că exagerăm dacă afirmăm că, în numeroase prilejuri cotidiene, minoritarii germani manifestau un grad de patriotism mai ridicat decât cel al multor români²⁶. În *Analiza* redactată de locotenent-colonelul Pădurariu, sunt surprinse, pe alocuri, nuanțele exprimate de emigranți și de candidații la emigrare, de natură să-i „absolve” de bănuiala existenței unor sentimente anti-românești. Astfel, chiar cel mai radical emigrant sosit în vizită (a fost declarat chiar, conform documentului, indezirabil, de către autoritățile române) afirmă că „toți aceștia nu au venit în Germania pentru faptul că ar fi răbdat de foame în România, sau nu le-a mers bine din punct de vedere material, ci pentru faptul că nu au avut de viitor în față, au venit să trăiască în libertate cu poporul lor”. O altă persoană, care depusese cerere pentru emigrare, sublinia că „am o strângere de inimă la gândul că trebuie să părăsesc țara unde m-am născut și unde am trăit bine, dar mă gândesc la cei doi copii care aici în țară nu vor putea urma școala germană, fiindcă nu mai sunt destui copii nemți de vârstă școlară la Biled pentru a forma o clasă și noi fiind nemți dorim ca să urmeze copiii] noștri o școală germană”.

Surprinzătoare, prin realismul și chiar liberalismul lor (contrastant cu celelalte măsuri recomandate, tot de autorul sintezei informative, care mergeau până la „demascarea” persoanelor așa-zis „ostile”), sunt câteva propuneri formulate în finalul documentului: „Deoarece mulți din cei care insistă pentru plecarea definitivă din țară, invocă deseori ca unul din motive că nu ar avea posibilitatea de a face călătoria în străinătate, propunem: Să se intervină pentru aprobare ca în țările socialiste în afara de R.S.F. Iugoslavia²⁷ să se aprobe plecarea turistică sau la rude, cel puțin anual, la toate categoriile de persoane, și să se facă restricție numai în cazuri cu totul excepționale; Pe baza unor verificări și analize temeinice să se mărească numărul persoanelor la care li se aprobă deplasarea la rude în R.F. Germania, Austria și alte state și pe baza unor verificări mai ample, chiar și la cei care cu ani în urmă au solicitat plecarea definitivă din țară”. Prin aceste propuneri, aproape că se recunoaște implicit atât inevitabilitatea transferului de populație de etnie germană către R.F.G., cât și lipsa pericolozității,

²⁶ Din acest punct de vedere, situația nu s-a schimbat, prea mult, nici astăzi, când minoritatea germană este una redusă numeric. Remarcăm, cu titlu de inventar, precizările, discrete dar ferme, ale candidatului propus de opoziția parlamentară la demnitatea de prim ministru al României în anul 2008, dl. Klaus Iohannis. Invitat în cadrul unei dezbateri la postul de televiziune „Antena 3” (*Sinteza zilei*), acesta a corectat aprecierile moderatorului, în sensul cunoașterii a „trei” limbi de circulație internațională (dintre care era exclusă româna), cu precizarea: „conform normelor Uniunii Europene, limba română este limbă internațională”. Ni se par semnificative asemenea „amănunte”, în fond, deoarece am constatat, inclusiv personal, de nenumărate ori, atitudinea deloc condescendentă, ci plină de încredere, a majorității etnicilor germani, față de șansele și poziția României pe plan internațional. Remarcăm și faptul că, deși părinții săi sunt emigrați în Germania, dl. Iohannis a ales să rămână în România. Într-o altă emisiune („Biz Bazar”), difuzată la același post de televiziune, dl. Iohannis a corijtat, de nou, alegațiile realizatorului privind lipsa de „decentă” a „țării” (!): „Poate vă surprinde, dar cred că suntem o țară destul de decentă, prin oameni; nu neapărat prin cei care ne conduc”.

²⁷ Iugoslavia avea regimul, de departe, cel mai liberal în privința cetățenilor est-europeni care doreau să treacă în țările occidentale.

pentru interesele reale ale *statului* român (judecând din perspectiva perenității acestora), a activităților desfășurate de emigranți²⁸.

Dacă locul de destinație al emigranților și, totodată, „avocatul” cauzei acestora pe lângă guvernul român, era R.F.G. (și, în mică măsură, Austria), au existat și unele interferențe ale Republicii Democratice Germane²⁹ în problemele minorității germane din România. Acestea nu au fost însă la fel de benigne. Într-un raport al organelor de informații est-germane, din 12 iulie 1982, în care se face și „evaluarea lui Horst Samson” (redactor la „Neue Banater Zeitung”), se subliniază atitudinea acestuia față de statul comunist german: „El este un tânăr încăpățânat, foarte sigur pe sine. Cred că motivul pentru acest fapt constă în [existența unor] invizibili susținători. La întâlnirea cu Horst Samson au participat cca. șapte persoane, cunoștințe ale lui Samson. Discuția a fost foarte edificatoare, pentru că revelează poziții față de R.D.G. și literatura noastră. În încercarea de a reda discuția, pozițiile ideologice ale lui Samson și ale lui Berwanger devin foarte clare. [...] Samson a fost anul trecut (1981) în R.D.G. Cu teatrul de stat. El nu are o părere bună despre noi. El spune: «dacă acum patru ani ar fi fost întrebați germanii din România dacă vor să emigreze în R.D.G., 80% ar fi răspuns pozitiv. Astăzi însă nu, pentru că în R.D.G. totul merge prost»³⁰.

La rândul lui, statul est-german manifesta deseori o atitudine negativă față de reprezentanții minorității germane din România, mereu suspectați de „atitudini dușmănoase” la adresa alianței interstatale conduse de Moscova. În acest sens, diplomații est-germani, aflați la post în București, nu se sfiau să intervină pe lângă autoritățile românești, pentru a solicita luarea unor măsuri represive. Un caz de acest gen a fost documentat, recent, de Georg Herbstritt și William Totok: „Cenaclul literar «Adam Müller-Guttenbrunn» își anunța la 10 februarie 1982, în ziarul central de limbă germană din România, «Neuer Weg», următoarea întâlnire: «Ședință a Cenaclului literar Timișoara – La următoarea ședință a Cenaclului literar «Adam Müller-Guttenbrunn» din Timișoara, va citi Richard Wagner noi poezii. În cea de-a doua parte a întâlnirii, care va avea loc joi la ora 17 la sediul Uniunii Scriitorilor, vor fi ascultate cântece de Wolf Biermann». E foarte probabil ca acest anunț să fi determinat ambasada R.D.G. de la București să protesteze la Ministerul de Externe român. Într-adevăr, din perspectiva R.D.G. trebuie să fi părut o provocare să fie audiate într-un spațiu public dintr-o «țară socialistă înfrățită» cântecele celui mai renumit disident din R.D.G., Wolf Biermann, și să mai și anunți acest lucru în ziar, în pofida cenzurii generalizate din presă. Cenaclul

²⁸ Vezi documentul complet în A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13.381, vol. 19, ff. 10-18 f.+v.

²⁹ „În esență, la nivel oficial, componentele naționale nu trebuiau să joace nici un rol pentru Germania de Est. Regimul din Berlinul Răsăritean nu se simțea în niciun fel răspunzător față de minoritatea germană din România” (Stejărel Olaru, Georg Herbstritt, *Stasi și Securitatea*, traduceri din germană de Viorel Buta și Mihai Alecu, București, Ed. Humanitas, 2005, p. 126). Mai mult, în 1972, Stasi acuza un grup semnificativ și numeros de intelectuali germani din Transilvania, atribuindu-le „pe nedrept” (subl. ns.) acestor persoane o atitudine foarte ostilă față de toți românii, afirmând că ei au intenții separatiste față de statul român” (*ibidem*, p. 128).

³⁰ Vezi studiul *Dublă supraveghere. Scriitori germani din România în documente ale Stasi și ale Securității*, redactat de Georg Herbstritt și William Totok („Caietele C.N.S.A.S.”, anul II, nr. 1(3)/2009, pp. 179-196).

literar s-a reunit într-adevăr la 11 februarie³¹. Trei luni mai târziu (la 14 mai 1982), Securitatea percheziționa locuințele lui Horst Samson și William Totok, motivându-și acțiunea prin protestul ambasadei R.D.G. împotriva serii muzicale dedicate lui Wolf Biermann³².

Serviciul de informații est-german (*Staatsicherheitsdienst*, cunoscut în special sub denumirea prescurtată „Stasi”) dispunea și de o agentură în România, unul din agenți devenind, din 1981, chiar atașatul cultural al ambasadei R.D.G. de la București, Klaus Behling³³, fără însă ca ambasadorul est-german să cunoască ceva despre activitatea lui secretă³⁴. În cazul ambasadei însă, se desfășurau și activități de influențare politică, conforme cu rolul R.D.G. de aliat apropiat al U.R.S.S. Astfel, într-un raport din 15 decembrie 1980 al Securității, se semnala faptul că: „În cadrul unui cocktail care a avut loc la ambasada Republicii Democratice Germane, cu ocazia încheierii «Zilelor culturii germane», Rieger Günther³⁵ – atașat cultural și secretar II al ambasadei, referindu-se la opera scriitorului Marin Preda, a spus: «sunt cărți românești în care se diminuează rolul armatei sovietice, întreaga politică a partidului încurajând acest sentiment reprobabil». A calificat această atitudine drept «naționalism» și își punea întrebarea «dacă politica externă a României e justificată și aprobată de orice cetățean român». Rieger Günther considera că «aceasta este o cale periculoasă, în sensul că este o trădare față de cauza socialismului internațional, o trădare față de Uniunea Sovietică»³⁶.

După 1973, colaborarea dintre Securitate și Stasi a fost sistată, România fiind percepută de guvernul R.D.G. ca un adversar al U.R.S.S. și chiar al Tratatului de la Varșovia. Numeroase informații primite de Stasi din partea agenturii sale din România relevă (cu stupoare declarată, chiar, în unele cazuri) atmosfera existentă în România, pe care o considerau prea „liberală”, contrastând cu restricțiile din R.D.G., însă, după 1980, și starea de mizerie materială crescândă generată de politicile guvernului de la București³⁷.

R.F. Germania, în schimb, a fost percepută tot mai mult drept patria-mamă a etnicilor germani. Acest stat, aflat la granița cu lumea comunistă, a reprezentat, dincolo de considerentele de tip național, un model invidiat de bunăstare și civilizație și, totodată, deținea o poziție deosebită și în cadrul „războiului radiofonic” purtat (cu intensitate variabilă, de la o perioadă la alta) între cele două blocuri politice, pe teritoriul vest-german funcționând nu numai Radio „Europa Liberă”, ci și, separat de acesta, postul „Deutsche Welle”, care a început să transmită din mai 1953, prin stația Ostenloge (legea care-i reglementa activitatea fiind promulgată în anul 1960). În ultimii ani de existență ai regimului comunist din România, R.F.G. era suspectată de organizarea unor acțiuni subversive pe teritoriul României, o asemenea explicație fiind

³¹ *Ibidem*.

³² *Ibidem*.

³³ Stejărel Olaru, Georg Herbstritt, *op. cit.*, p. 124.

³⁴ *Ibidem*, p. 126.

³⁵ Predecesorul în post al lui Klaus Behling.

³⁶ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13.381, vol. 19, f. 2.

³⁷ Vezi Stejărel Olaru, Georg Herbstritt, *op. cit.*, *passim*.

sugerată, inițial (în mod nejustificat) și în legătură cu revolta anticeaușistă a muncitorilor din Brașov (noiembrie 1987).

Considerăm că studiul arhivelor fostei Securității este în măsură să confirme existența a numeroase puncte de convergență între cele două națiuni (germană și română), dincolo de avatarurile produse de anumite regimuri și curente politice.

Chiar dacă pe undeva am introdus, poate, și o notă subiectivă în acest text, sunt tentat să mi-o asum, împreună cu o distincție pe care o văd posibilă ori admisibilă între obiectivitate și neutralitate. Nefiind neapărat neutru, tind către obiectivitate, iar ca om care a crescut într-un mediu intens multicultural³⁸, în centrul Transilvaniei, subiectivitatea mea se îndreaptă anume către minoritatea germană/săsească. Cred, totodată, că poate fi anticipată (imagologia istorică fiind consacrată drept o disciplină onorabilă) o dezvoltare, pe viitor, a studiilor de imagologie vizavi de relațiile de coexistență germano-române – și nu mă refer aici numai la perioada comunistă –, fără a exclude caracterul evident compozit al minorității germane. În cadrul acesteia, deși am folosit termenul de „multiculturalitate” (concept care în România a cunoscut o dezvoltare spre sfârșitul deceniului trecut), cred că acesta va fi depășit, în beneficiul unor analize mai cuprinzătoare.

Paradoxal, aceste studii pot fi facilitate și de cercetările în arhiva creată de fosta Securitate, unde se insistă mult pe aspectele culturale. Fără a fi depozitarele adevărului ca atare, acestea constituie o sursă istorică indispensabilă pentru cercetările de istorie postbelică a României, nu mai puțin pentru trecutul apropiat al minorității germane din România. Devenită la un moment dat o problemă politică destul de spinoasă datorită tendinței sale emigraționiste, comunitatea *Volksdeutsch* a creat o moștenire istorică ce se păstrează, cu agrementul majorității românești și va dăinui și după ceea ce se presupune că va fi o lentă asimilare datorată expansiunii căsătoriilor mixte (numărul etnicilor germani cu domiciliul stabil în România este, în prezent, mai mic de 50.000).

³⁸ În sensul (re)cunoașterii facile a valorilor culturale ale diferitelor comunități etnice, nicidecum (ba chiar din contră!) în cel de abandonare a valorilor spirituale proprii. Chiar dacă la elaborarea acestui text am utilizat în special documente referitoare la alte zone geografice, unde ponderea populației germanofone era mai mare, există și evaluări interesante pentru județul Mureș. De pildă, raportul întocmit în urma „controlului de fond efectuat în problema Naționaliști-fasciști germani” la I. J. Mureș, în perioada 13-17 octombrie 1980, se semnală faptul că: „Pe raza județului Mureș locuiesc în prezent cca. 19.000 cetățeni români de naționalitate germană, marea majoritate a acestora fiind stabiliți în mediul rural (13 comune), din care cca. 3.900 persoane în orașul Sighișoara. (...) Un alt caz important îl constituie D.U.I. «Colecționarul», deschis la 01.04.1977, semnalat că întreține legături cu elemente din emigrația săsească, cărora le trimite diafilme și fotografii, reprezentând vechi edificii, clădiri în Sighișoara pentru care primește valută și obiecte din străinătate. Asemenea diafilme și fotografii sunt folosite de reprezentanții emigrației pentru a demonstra acolo, la adunările ce le țin, situația în care se află unele monumente istorice ale sașilor în țara noastră. (...) Se impune ca atât șeful problemei, cât și ceilalți ofițeri care deservesc comune cu populația de naționalitate germană compactă, cu ocazia instruirilor subofițerilor de la posturile de miliție, să se militeze mai mult pentru obținerea unor informații cu profil de securitate, să-i mobilizeze și sensibilizeze pentru o încadrare informativă eficientă a acestei categorii de elemente” (A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13381, vol. 19, ff. 74-81).

Situația generală a minorității germane din România postbelică nu justifică, în opinia noastră, un discurs victimizator din partea actanților acesteia, dar nici unul culpabilizator din partea majorității românești. Statutul grupurilor *Volksdeutsche* a evoluat, în linii mari, în mod similar cu cea a tuturor cetățenilor României, având însă, în același timp, unele caracteristici specifice, potențate în special de situația internațională. Arhiva creată de fosta Securitate este, o afirmăm din nou, un izvor excepțional de important pentru istoria minorității germane, căreia îi revelează, cu fiecare lectură ori re-lectură, aspecte noi și, uneori, nebănuite³⁹.

³⁹ Acest aspect este confirmat deseori și de cercetătorii acreditați care studiază în prezent în Arhiva C.N.S.A.S., chiar atunci când văd dosare studiate anterior de mulți cercetători, sau chiar de ei.

III. SISTEMUL TOTALITAR DIN ROMÂNIA: ASPECTE IDEOLOGICE, ECONOMICE ȘI MILITARE

Elis NEAGOE-PLEȘA

ÎNTRE ADEVĂR ȘI PROPAGANDĂ: ACTIVITATEA DE ILEGALIST A LUI GHEORGHE GHEORGHIU-DEJ

BETWEEN TRUTH AND PROPAGANDA
THE ACTIVITY OF GHEORGHE GHEORGHIU-DEJ AS ILLEGALIST

Gheorghe Gheorghiu-Dej made use of the part he played in organizing some events in the clandestine history of the Party in order to justify his request for the supreme position in the Party. That is the reason why we believe that knowing details about the inter-war biography of Gheorghe Gheorghiu-Dej is important. The railway workers' strikes in 1933 represented the only major success of communists in illegitimacy. Gheorghe Gheorghiu-Dej outlined his own contribution in organizing the strikes, in order to justify his position as leader of the Party. He intended to occupy that position legitimately, by adding exaggerated details to the activity as illegalist he had once performed.

Etichete: Gheorghiu-Dej, ilegalitate, Grivița, ceferiști, propagandă

Keywords: Gheorghiu-Dej, illegitimacy, Grivița, railroad workers, propaganda

Analizarea unor aspecte din biografia interbelică a lui Gheorghe Gheorghiu-Dej considerăm că este relevantă, în condițiile în care acesta și-a axat pretenția la conducerea partidului tocmai pe rolul deținut în timpul unor evenimente importante din istoria clandestină a partidului. Activitatea sa din ilegalitate a constituit practic principala sursă la care Gheorghiu-Dej a apelat pentru a-și legitima poziția în fruntea partidului și a statului.

Născut la 8 noiembrie 1901, într-o familie săracă din Bârlad, Gheorghe Gheorghiu nu a avut posibilitatea să urmeze școala prea mult timp, fiind nevoit să se încadreze în muncă de timpuriu (la 11 ani s-a angajat ucenic la un cizmar)¹. A absolvit cursul primar și a urmat trei clase la o școală comercială, după care s-a angajat imediat ca muncitor la o fabrică de cherestea. Vârsta și lipsa unei calificări l-au obligat să-și schimbe însă în mai multe rânduri locul de muncă: a muncit la o țesătorie, apoi la niște meșteri dogari din Piatra Neamț și Moinești². Instabilitatea locului de muncă l-a determinat pe Gheorghiu-Dej să aleagă meseria de electrician, chiar dacă pentru a o învăța și practica a fost nevoit să părăsească orașul natal. S-a angajat la Comănești, unde a luat contact și cu greutățile vieții muncitorilor din acea perioadă, fapt care l-a motivat

¹ Tudor Olaru, *Primul candidat al Capitalei. Gb. Gheorghiu-Dej*, în „Scânteia”, seria III, anul XVI, nr. 681, 18 noiembrie 1946, pp. 1-2.

² Florica Dobre (coord.), *Membrii C.C. al P.C.R. 1945-1989. Dicționar*, studiu introductiv de Nicoleta Ionescu-Gură, București, Editura Enciclopedică, 2004, p. 291.

să se înscrie în sindicat și să participe la greva generală din 1920. Ulterior instaurării regimului comunist, responsabilii cu propaganda nu au scăpat prilejul de a evidenția acest prim moment revoluționar la care participase cel ce avea să devină viitorul lider al partidului comunist, cerând unui grafician să realizeze o fotografie-desen care îl înfățișa pe Gheorghiu-Dej „răspândind manifeste printre muncitorii greviști din Valea Troțușului”³. De asemenea, într-un articol din 1948 se arăta cum „fără odihnă, tânărul de 18 ani face legătura între grupările de greviști din Tețcani, Zemeș, Solonț, Comănești”⁴.

Prezența la greva din 1920 a constituit însă motivul concedierii lui Gheorghiu-Dej, care a fost nevoit să meargă și mai departe de casă, la Câmpina, unde a lucrat ca electrician la o rafinărie⁵. În 1921 a plecat la Galați, reușind să se angajeze la Societatea de Tramvaie. A efectuat serviciul militar cu contingentul 1923, la Regimentul 3 Pionieri din Focșani, având gradul de sergent. Revenit la locul de muncă, a fost concediat la scurt timp, întrucât, conform materialelor de propagandă postbelice, organizase mai multe proteste ale muncitorilor împotriva introducerii zilei de muncă de nouă ore, cerând totodată creșterea salariilor acestora⁶. Gheorghiu-Dej și-a găsit rapid un nou loc de muncă, angajându-se ca electrician la Atelierele C.F.R. Galați, unde, în 1929, s-a întâlnit pentru prima dată cu Gheorghe Apostol, care era pe atunci ucenic și elev la Școala profesională a atelierelor⁷. Putem aminti aici și demersul întreprins de Gheorghiu-Dej în vara anului 1930, pentru a obține postul de electrician montor șef la Uzinele Comunale de Apă și Electricitate din Piatra-Neamț, însă – în pofida avizului favorabil al conducerii uzinelor, primit la 15 septembrie – primăria nu avea să-și dea acordul⁸.

În special după debutul crizei economice, care a contribuit din plin la erodarea nivelului de trai al muncitorilor, Gheorghiu-Dej a început să fie tot mai activ în plan politic. În opinia acestuia, muncitorii trebuiau să iasă din starea de expectativă și să protesteze față de condițiile grele de muncă și de viață, cu atât mai mult cu cât salariile le scăzuseră simțitor. Potrivit materialelor propagandei comuniste de după 1945, calitățile de lider ale lui Gheorghiu-Dej și apetența acestuia pentru acțiunile revendicative concrete ieșiseră la iveală de timpuriu: „Încă în anii 1924-1925, la Galați, tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej a inițiat acțiuni muncitorești pentru respectarea zilei de muncă de 8 ore, pentru sporirea salariului”⁹. Cum P.C.dR. susținea din plin astfel de acțiuni protestatatoare, Gheorghiu-Dej a fost atras de ideologia comunistă, în principal de acele principii care

³ ANR, Colecția Gheorghe Gheorghiu-Dej, dosar nr. 895, f. 2.

⁴ *** *Cui dăm votul și încrederea noastră: Gheorghe Gheorghiu-Dej, primul candidat al Capitalei*, în „Scânteia”, seria III, anul XVII, nr. 1082, 27 martie 1948, p. 1.

⁵ Gheorghe Apostol, *Eu și Gheorghiu-Dej*, București, f.e., 1998, p. 7.

⁶ *** *Gheorghe Gheorghiu-Dej*, ediția a II-a, București, Editura Partidului Muncitoresc Român, 1948, p. 12.

⁷ Gheorghiu-Dej va produce o impresie puternică asupra tânărului Apostol (diferența de vârstă dintre aceștia era de 12 ani), care va rămâne, de-a lungul timpului, unul dintre cei mai obedienți și loiali susținători ai lui Gheorghiu-Dej (Gheorghe Apostol, *op. cit.*, p. 5).

⁸ Vezi ANR, Colecția Gheorghe Gheorghiu-Dej, dosar nr. 895, ff. 3-6.

⁹ C. Simionescu, *Cărți apărute în legătură cu trecutul de luptă al partidului*, în „Lupta de clasă”, seria V, anul XXXI, nr. 9-10 (septembrie-octombrie), 1951, p. 81.

proclamau egalitatea socială și lupta de clasă. În anul 1930 s-a înscris în partid¹⁰ și, grație activității agitatorice desfășurate, i-a fost repartizată sarcina de a organiza celula de partid la Atelierele C.F.R. Galați. Totodată, Gheorghiu-Dej fost ales membru al Comisiei sindicale a atelierelor și al Comitetului de partid. Peste ani, aparatul de propagandă al regimului comunist avea să prezinte foarte literar momentul adeziunii acestuia la P.C.dR.: „Într-o noapte găsi pe drum o hârtie mototolită. Era un manifest al Partidului, lansat cu ocazia împlinirii unui an de la masacrul de la Lupeni. Gheorghiu îl studiază cu atenție, își însușește conținutul și hotărăște să intre în Partidul care corespunde aspirațiilor sale”¹¹.

De asemenea, partidul comunist i-a încredințat lui Gheorghiu-Dej și rolul de a organiza activitatea de propagandă la alte ateliere C.F.R. din Moldova, ceea ce a presupus dese deplasări ale acestuia în zona respectivă. În cele din urmă, activitatea pro-comunistă a lui Gheorghiu-Dej avea să determine reacția punitivă a Direcției Generale a C.F.R., care la data de 15 august 1931¹², sub acuzația de „agitație comunistă”, l-a transferat la Atelierele C.F.R. din orașul Dej¹³. Odată ajuns la Dej, Gheorghiu-Dej a continuat să desfășoare aceeași activitate sindicală susținută ca și până atunci, reușind să câștige în scurt timp încrederea ceferiștilor locali. Drept urmare, la 19 decembrie 1931 a fost numit verificator al balanței financiare și apoi „prim bărbat de încredere” al sindicatului¹⁴. La întrunirile sindicaliștilor era de departe cel mai activ, criticând continuu conducerea sindicatului pentru reacția mult prea „moale” față de deteriorarea situației ceferiștilor („nu-și dau tovarășii nici un interes, ca și când ar fi foarte mulțămiiți cu soarta din prezent”; „mai mult lucră contra tovarășilor decât în favoarea lor”)¹⁵.

În fața stării de expectativă a liderilor sindicali din Dej și în condițiile în care muncitorii fuseseră anunțați că urma să aibă loc o nouă reducere salarială, la ședința sindicatului din 6 februarie 1932 Gheorghiu-Dej a propus convocarea unei adunări a

¹⁰ Florica Dobre (coord.), *op. cit.*, p. 291.

¹¹ Tudor Olaru, *op. cit.*, p. 2.

¹² Florica Dobre (coord.), *op. cit.*, p. 291. Nici acest episod din viața lui Gheorghiu-Dej nu a scăpat fără a fi valorificat de către propagandiștii regimului comunist, care aveau să-l evoce astfel: „Dându-și seama de marea influență a tovarășului Gheorghiu în rândul muncitorilor din ateliere, Siguranța statului a dat dispoziție în anul 1931 administrației Atelierele C.F.R. din Galați să-l mute disciplinar la Atelierele C.F.R. Dej. Înainte de plecare, tovarășul Gheorghiu a mers în secție, luându-și rămas bun de la muncitori, îmbărbătându-i: «Fruntea sus, tovarășii! Până la urmă vom învinge!»” (Ștefan Costică, *Tovarăș de luptă*, în „Scânteia”, anul XXXIV, nr. 6566, 22 martie 1965, p. 2).

¹³ În cartea sa de memorii, Gheorghe Apostol afirmă faptul că activitatea comunistă ilegală a lui Gheorghiu-Dej a contribuit la destrămarea familiei acestuia, soția refuzând să-l însoțească la Dej (Gheorghe Apostol, *op. cit.*, p. 6).

¹⁴ ANR, Colecția Gheorghe Gheorghiu-Dej, dosar nr. 897, ff. 1, 5. În martie 1965, Alexandru Szatmari, muncitor pensionar din Cluj, a scris un articol în care evoca activitatea desfășurată de Gheorghiu-Dej în orașul Dej, prilej cu care explica faptul că „potrivit unei tradiții muncitorești locale, el [Gheorghiu-Dej – n.n.] a fost ales prim bărbat de încredere, ceea ce îi dădea dreptul să convoace delegații muncitorilor, pe care noi îi numeam atunci bărbații de încredere, și să le dea instrucțiuni în vederea organizării acțiunilor muncitorești” („Scânteia”, anul XXXIV, nr. 6565, 21 martie 1965, p. 3).

¹⁵ ANR, Colecția Gheorghe Gheorghiu-Dej, dosar nr. 897, ff. 6, 10.

ceferiștilor din localitate, în vederea organizării unui protest de amploare, „nemaiputând suferi mai departe”¹⁶. Sub impulsul acestuia, ceferiștii prezenți au întocmit un memoriu pe care, la data de 10 februarie 1932, l-au înaintat Direcției Generale a C.F.R., semnat de Andrei Balint (președintele de sindicat), Zoltan Szilagy (secretarul sindicatului), precum și de Gheorghiu-Dej. Intitulat *Moțiune a muncitorilor ceferiști de la Ateliere, Depou, Revizie și Întreținere-Mișcare*, documentul reliefa nivelul de trai foarte scăzut al muncitorilor („îndobitociți de muncă grea, din cauza hranei insuficiente, a locuințelor umede și a îmbrăcămintei proaste, tuberculoza seceră mii de lăstare tinere”), solicitând conducerii administrației să aibă „un pic de sentiment umanitar, nu mai împingeți cuțitul, care și așa a intrat destul” și să nu reducă salariile¹⁷. Printre revendicări mai figurau și reprimirea ceferiștilor concediați sau mutați disciplinar pentru că protestaseră împotriva curbei de sacrificiu, precum și „eliberarea «militanților» care sunt deținuți pentru că au strigat pentru drepturile «clasei muncitoare» și libertatea de organizare și de presă muncitorească”¹⁸. Ultimele solicitări aveau prea puțin de-a face cu problemele ceferiștilor locali, însă răspundeau nevoilor politice ale P.C.dR., singurul partid muncitoresc care avea activiști închiși în acea perioadă. De altfel, după Congresul al V-lea al P.C.dR. (3-14 decembrie 1931), Gheorghiu-Dej a primit sarcina de a organiza și coordona acțiunile revendicative ale muncitorilor ceferiști comuniști din țară, principala sa zonă de activitate fiind nordul Ardealului¹⁹.

Nemulțumiți de condițiile foarte grele în care munceau, precum și de preconizata diminuare salarială, muncitorii din Dej au aderat imediat la poziția protestatară a lui Gheorghiu-Dej, iar la 23 februarie 1932 l-au mandatat pe acesta să plece la București, pentru a discuta cu Uniunea centrală a sindicatelor din C.F.R. și cu ceferiștii de la Atelierele Grivița din București, în vederea coordonării demersurilor lor revendicative²⁰. În această calitate, Gheorghiu-Dej a participat la conferința pe țară a ceferiștilor comuniști, care a avut loc la 20 martie 1932, la București, sub conducerea lui Vasile Luca²¹. Principalele decizii adoptate la această conferință au vizat depunerea tuturor eforturilor de către comuniștii din C.F.R. pentru modificarea strategiei „de luptă”, hotărând trecerea de la acțiunile de protest locale și punctuale la declanșarea grevei generale pentru satisfacerea imediată a revendicărilor. În consecință, toți cei prezenți au primit indicația de a forma nuclee comuniste, cu scopul preluării conducerii sindicatelor de la social-democrați. Necesitatea desfășurării unei propagande comuniste continue a fost susținută și prin înființarea unui ziar central al comuniștilor ceferiști, sub numele de „Lupta C.F.R.”²². Cea mai importantă hotărâre organizatorică luată cu acest

¹⁶ *Ibidem*, f. 7.

¹⁷ Vezi textul acestei moțiuni în idem, dosar nr. 17, ff. 6-7.

¹⁸ *Ibidem*, f. 7.

¹⁹ Idem, dosar nr. 6, f. 2.

²⁰ Idem, dosar nr. 897, f. 9.

²¹ Vezi, în acest sens, nota Direcției Generale a Poliției din 5 aprilie 1932, *Acțiunea comuniștilor printre lucrătorii ceferiști (ibidem, ff. 18-19)*.

²² Intitulat „Organ de luptă și de apărare a intereselor muncitorilor ceferiști”, acest ziar era, practic, organul de presă al Comitetului Central de Acțiune pe țară. Primul număr a apărut la 1 aprilie 1932, iar în paginile acestuia avea să scrie adeseori și Gheorghiu-Dej (idem, dosar nr. 128, f. 7)

prilej a fost reprezentată, însă, de constituirea unui Comitet Central de Acțiune al ceferiștilor, al cărui secretar a fost numit Gheorghiu-Dej, ceea ce îi oficializa rolul de coordonator al acțiunilor protestatate ale acestora. Comitetul Central de Acțiune era compus din trei reprezentanți ai P.C.dR.: Moscu Khon/Gheorghe Stoica (membru al Secretariatului P.C.dR. însărcinat cu problemele ceferiștilor), Vasile Luca (membru al Secretariatului Consiliului General al Sindicatelor Unitare) și Gheorghiu-Dej, alături de care se aflau și reprezentanți ai Atelierelor C.F.R. din țară (București, Iași, Galați etc.)²³. Ulterior au fost organizate conferințe regionale (la Galați și la Cluj), la care au fost alese comitetele regionale de acțiune pentru Moldova, respectiv Transilvania. În ceea ce privește Conferința regională de la Cluj, aceasta a fost condusă de Gheorghiu-Dej²⁴. În pofida faptului că nu deținea nicio funcție în conducerea partidului, Gheorghiu-Dej își datora prezența în cadrul Comitetului Central de Acțiune tocmai activității sale organizatorice și revendicative foarte laborioase din anii 1931-1932²⁵. Practic, el servea drept intermediar între organele de conducere ale P.C.dR. și marea masă a sindicaliștilor din C.F.R.²⁶. Peste ani, propaganda va susține faptul că acest moment a ocupat un loc central în istoria mișcărilor muncitorești de la începutul deceniului patru: „când, la ședința Comitetului Central de Acțiune, [Gheorghiu-Dej – n.n.] a fost ales secretar și conducător al luptei ceferiștilor, toți muncitorii au avut convingerea că soarta lor este în mâini sigure și pricepute”²⁷.

Pentru P.C.dR., miza acestor acțiuni protestatate a fost una deosebit de importantă, întrucât i-au oferit șansa reală de a câștiga un număr mare de aderenți din

²³ Idem, dosar nr. 84, ff. 2-3.

²⁴ Idem, dosar nr. 6, f. 4.

²⁵ La scurt timp după moartea lui Gheorghiu-Dej, într-un articol intitulat sugestiv „Conducător de tip nou”, Gheorghe Stoica își amintea că îl întâlnise prima dată pe Gheorghiu-Dej la o consfătuire pe care P.C.dR. o organizase în primăvara anului 1931, la București, cu delegați ai ceferiștilor, petroliștilor și minerilor, la care participase și Gheorghiu-Dej, în calitate de reprezentant al muncitorilor de la Atelierele C.F.R. din Galați. Fostul ilegalist rememora impresia puternică pe care i-o produsese acesta: „Pe întuneric, în subsolul acela așternut cu paie, treceam de la un delegat la altul. Am ajuns în sfârșit la el. Nu-l puteam vedea. Numai când se aprindeau țigările, când scăpărau chibriturile, îi zăream fața: un chip plin de vigoare, pe care se putea citi o mare voință de luptă împotriva stării de lucruri de atunci. Expresia feții, zâmbetul lui și mai ales felul atât de veridic în care a caracterizat situația de la Galați, starea de spirit a muncitorilor, situația organizației de partid de acolo (...) m-au copleșit. Avea și un fel foarte plastic de a vorbi, cu imagini, încât parcă vedeam adevăratele fapte relatate (...) Impresiile din timpul nopții mi le-am verificat și completat a doua zi dimineața (...) Când, a doua zi, am informat tovarășii din conducerea partidului asupra Conferinței, asupra cadrelor, le-am spus că am întâlnit un tovarăș minunat. Descoperisem omul cel mai potrivit pentru aplicarea în viață a planului pe care el însuși îl propusese: organizarea luptei unite a muncitorilor ceferiști din întreaga țară” („Scânteia”, anul XXXIV, nr. 6565, 21 martie 1965, p. 3).

²⁶ Conform Ordonanței definitive de trimitere în judecată a celor implicați în procesul „Grivița C.F.R.”, din iunie 1933, Gheorghiu-Dej era „agentul de legătură între diferitele sindicate comuniste și Partidul Comunist. El este acela care cutreieră țara în lung și în lat” (ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 16.077, vol. 5, f. 158).

²⁷ Miron Constantinescu, *Primul candidat al Capitalei*, în „Scânteia”, seria III, anul XVI, nr. 654, 18 octombrie 1946, p. 1.

rândul muncitorilor. La începutul anilor '30, în P.C.dR. erau înscriși mai ales etnici minoritari, fapt ce influența și compoziția socială a partidului, care era destul de eclectică. Cu toate că, teoretic, P.C.dR. era un partid al proletariatului, influența sa asupra muncitorilor era totuși destul de redusă. Marea criză economică globală a facilitat însă extinderea influenței comuniștilor asupra muncitorilor, care reprezentau categoria socială cea mai lovită de efectele acesteia. Recesiunea economică a fost puternic resimțită îndeosebi de lucrătorii angajați la societățile publice, centrale sau locale (C.F.R., societățile comunale de apă și canal ori de electricitate etc.), ale căror venituri au fost serios diminuate, atât prin curbele de sacrificiu, cât și prin anularea sau micșorarea unor ajutoare (de hrană, de îmbrăcăminte etc.), sporuri, alocații, scutiri etc., fără a omite, desigur, reducerile de personal. Dintre muncitorii de la stat, ceferiștii erau de departe cei mai numeroși, astfel încât P.C.dR. și-a concentrat atenția asupra acestora²⁸, desfășurând o activitate propagandistică intensă pentru a-i atrage pe cât mai mulți în partid, sperând astfel să-și îmbunătățească atât compoziția socială, cât și structura etnică.

Cum marea majoritate a muncitorilor de la C.F.R. erau deja sindicalizați, însă în favoarea Partidului Social-Democrat, care controla Uniunea Generală a Sindicatelor din C.F.R., activiștii comuniști (între care un rol important l-a avut Gheorghiu-Dej) au fost nevoiți să depună eforturi intense pentru a-i atrage pe ceferiști de partea lor. În fapt, în anii 1931-1932 în mijlocul ceferiștilor s-a desfășurat o luptă surdă între P.C.dR. și P.S.D., care a avut loc pe tărâm sindical, dar ale cărei efecte se contabilizau și în plan politic. Treptat, comuniștii au început să câștige tot mai mult teren, în condițiile în care, în pofida deteriorării continue a nivelului de salarizare și a condițiilor de muncă ale ceferiștilor, P.S.D. – destul de legat de guvernare – nu intenționa să dea sindicatelor ce le controla semnalul începerii vreunor acțiuni de protest, rezumându-se să poarte tratative cu instituțiile statului și cu administrația C.F.R. Drept urmare, P.C.dR. a acuzat în mod constant conducerea social-democrată a Uniunii că se limita la intervenții și cereri de audiențe la ministrii de resort, în loc să susțină revendicările muncitorilor prin demonstrații puternice de stradă. Cum propaganda și acțiunile comuniștilor s-au pliat foarte bine pe contextul intern, mulți dintre muncitori au trecut de partea acestora. Pe alocuri, activitățile propagandistice ale P.C.dR. au fost atât de intense, încât au determinat chiar nemulțumirea muncitorilor, care nu agreau transformarea întrunirilor de sindicat în ședințe politice²⁹, aceștia fiind interesați aproape exclusiv de satisfacerea

²⁸ Parafrazându-l pe Belu Zilber, Stelian Tănase îi caracteriza astfel pe ceferiști: „Dacă proletariatul era văzut de regimul comunist ca «avangardă a revoluției comuniste», ceferiștii au fost «avangarda proletariatului»” (Stelian Tănase, *Clienții lui tanti Varvara: istorii clandestine*, București, Editura Humanitas, 2005, p. 199). De altfel, chiar comuniștii îi caracterizaseră pe muncitorii de la Atelierele C.F.R. Grivița drept „unul dintre cele mai înaintate și mai combative detașamente ale proletariatului din țara noastră” („Scânteia”, anul XXXIV, nr. 6565, 21 martie 1965, p. 4).

²⁹ O notă a Secției a IV-a a Siguranței, din 19 august 1932, referitoare la starea de spirit a ceferiștilor din sindicatul de la Atelierele C.F.R. Grivița, arăta că, la nicio lună de la preluarea acestuia de către comuniști, „lucrătorii au început să părăsească acest sindicat din cauză că în fiecare seară se țin ședințe și în loc să se vorbească de nevoile muncitorilor, li se dă instrucțiuni cum trebuie să lucreze cu diferite corespondențe secrete pentru a nu pica în mâinile autorităților” (ANR, Colecția Gheorghe Gheorghiu-Dej, dosar nr. 44, f. 2).

revendicărilor lor de natură materială. Cu alte cuvinte, apropierea muncitorilor de P.C.dR. în anii 1931-1933 a fost mai mult conjuncturală, mulți dintre aceștia îndepărtându-se de comuniști pe măsură ce situația economică a țării avea să se îmbunătățească.

Revenit la Dej imediat după alegerea în Comitetul Central de Acțiune, Gheorghiu-Dej a avut o reacție foarte critică la adresa conducerii Uniunii Sindicatelor C.F.R. Astfel, în cadrul ședinței sindicale din 24 martie 1932, el l-a acuzat pe Virgil Ionescu, președintele organizației amintite (participant la ședința respectivă), că spunea „vorbe necinstite” și că trădase cauza muncitorilor ceferiști, făcând jocul „guvernului fascist Iorga”³⁰. Pentru a aplana situația, liderul local de sindicat avea să declare ședința închisă, luând în calcul chiar posibilitatea excluderii lui Gheorghiu din organizație, ca efect al presiunilor făcute de Virgil Ionescu, potrivit căruia sindicatul din Dej se afla în pericolul de a fi desființat de autorități pentru atitudine comunistă³¹. Prin poziția sa radicală, Gheorghiu-Dej a reușit să-i determine însă pe ceferiștii din Dej să continue protestele prin care solicitau îmbunătățirea condițiilor de muncă și creșterea salariilor. În acest context, la 9 aprilie 1932, Direcția Generală a C.F.R., folosind ca pretext conținutul moțiunii din 10 februarie, mai exact pasajul în care se cerea eliberarea comuniștilor aflați în detenție, a dispus închiderea atelierelor din Dej și concedierea celor aproximativ 300 de muncitori³².

O mare parte dintre ceferiștii concediați cu acest prilej l-au considerat pe Gheorghiu-Dej vinovat pentru pierderea locurilor de muncă. De pildă, într-o scrisoare pe care Gheorghiu-Dej a trimis-o, la 1 mai 1932, familiei la care stătuse în gazdă în orașul Dej, viitorul lider al partidului scria următoarele: „Dragă Ioje, mi-ai scris că sunt așteptat la Dej să fiu omorât de muncitori, că eu sunt de vină pentru închiderea atelierului, că așa fi făcut acea moțiune în care pomeneam și despre cei închiși”³³. De altfel, sindicatele rivale comuniștilor (cele conduse de Virgil Ionescu) se vor folosi de aceste concedieri pentru a-l critica pe Gheorghiu-Dej: „prin manoperile lui Gheorghiu s-au concediat 300 lucrători”³⁴, în vreme ce Gheorghiu-Dej arunca vina pe liderul de sindicat social-democrat Virgil Ionescu, susținând că acesta, alături de „toți ceilalți trădători” din conducerea Uniunii, făcuseră intervenții pe lângă Direcția Generală a C.F.R. pentru închiderea atelierelor, cu scopul de discredita acțiunile comuniștilor în rândul sindicaliștilor: „Dar de ce au cerut ei lucrul acesta? Să-mi dea mie o lovitură? Nu! Ci mișcării, care era contra lor (...) politica lor e foarte trădătoare, căci după închiderea atelierului a venit din nou același trădător ca să agite pe muncitori, nu în contra Direcției C.F.R., ci în contra mea, parcă eu eram directorul general al cefereului!”³⁵.

³⁰ Idem, dosar nr. 897, f. 10. Conflictul lui Gheorghiu-Dej cu Virgil Ionescu era mai vechi, acesta din urmă fiind acuzat de către Gheorghiu-Dej că era „un trădător de primă clasă, care a trădat lupta muncitorilor la Iași” (idem, dosar nr. 896, vol. 1, f. 10).

³¹ Idem, dosar nr. 897, f. 12.

³² *Ibidem*, f. 22.

³³ Idem, dosar nr. 34, f. 2.

³⁴ Idem, dosar nr. 53, f. 2.

³⁵ Idem, dosar nr. 34, f. 2v.

Gheorghiu-Dej a fost în mod cert afectat de pierderea încrederii ceferiștilor din Dej, în aceeași scrisoare invocată anterior afirmând următoarele: „E foarte adevărat că e mult mai greu de suportat palma ce o capeți de la muncitorii pentru care lupti decât din partea stăpânirii contra căreia lupti, dar așa sunt împrejurările, ce să-i faci”³⁶. Tocmai din acest motiv el intenționa să revină în oraș, indiferent de riscuri, pentru a-și motiva acțiunile și, în special, pentru a le demonstra muncitorilor cine erau, în opinia lui, adevărații vinovați pentru situația în care se aflau: „voi veni cât de curând la Dej ca să mă explic în fața muncitorilor, să-i fac să cunoască adevărul, chiar dacă ar fi să fiu asasinat de ei, însă mai târziu vor vedea cine sunt vinovații în această chestiune și cred că moale nu le-o fi. Dar e foarte dureros să lupti pentru clasa muncitoare și cu toate astea să fii acuzat de ea și urmărit de autorități. Închipuiți-vă ce grozavă situație”³⁷. Cu toate acestea, în anul 1934, ceferiștii din Dej aveau să răspundă pozitiv solicitării lui Gheorghiu de a-i fi alături în timpul desfășurării procesului de la Craiova³⁸.

Faptul că Gheorghiu-Dej se aflase în fruntea protestatarilor și, mai ales, că era vorba de o „recidivă” a acestuia, a determinat conducerea C.F.R. să nu manifeste niciun fel de clemență și să decidă concedierea lui³⁹, lipsindu-l, totodată, și de dreptul de a se mai angaja la vreun alt atelier din țară⁴⁰. Este și perioada în care Gheorghe Gheorghiu a primit apelativul „Dej”, pe care îl va adopta și păstra toată viața. De notat este însă faptul că acesta nu i-a fost acordat de muncitori în semn de recunoaștere a meritelor sale, ci de către Siguranță, care încerca astfel să-l deosebească de alți lideri sindicali din țară care se chemau Gheorghiu⁴¹. Printre primele documente în care figurează cu cognomenul Dej se află și o notă a Secției a IV-a a Siguranței, din 29 august 1932, care menționa faptul că „Gheorghiu-Dej” răspândise printre ceferiști broșura *Revendicările pentru cucerirea cărora celula C.F.R. din București a Uniunii Tineretului Comunist din România cheamă la luptă pe toți tinerii C.F.R. din București*⁴². Concedierea de la Dej nu l-a marcat însă foarte tare pe viitorul lider al României, în condițiile în care i se oferea astfel o libertate totală de mișcare, legitimitatea prezenței sale printre muncitori fiindu-i conferită acum de calitatea sa de secretar al Comitetului Central de Acțiune. De altfel, chiar în ziua în care i s-a desfăcut contractul de muncă, Gheorghiu-Dej se afla la Iași, unde participa la

³⁶ *Ibidem*, f. 3v.

³⁷ *Ibidem*, f. 2v.

³⁸ *Idem*, dosar nr. 896, vol. 1, f. 27.

³⁹ Florica Dobre (coord.), *op. cit.*, p. 291.

⁴⁰ Merită precizat faptul că, imediat după ieșirea sa din închisoare, Gheorghiu-Dej s-a preocupat de completarea cărții sale de muncă, astfel că, prin Decretul Regal de amnistie nr. 1629/1944, a fost anulat ordinul conducerii C.F.R. din 1 mai 1932, prin care fusese concediat de la Atelierele din Dej. În plus, era prevăzută reintegrarea sa în serviciu la atelierele C.F.R. Grivița, Secția Locomotive, concomitent cu plata tuturor drepturilor bănești aferente gradelor cuvenite ca urmare a vechimii în muncă (ANR, colecția Gheorghe Gheorghiu-Dej, dosar nr. 5, f. 4). Ca atare, la data de 11 iulie 1945 Gheorghiu-Dej primea, din partea directorului de Personal al Direcției C.F.R., ordinul de avansare „la alegere și vechime” (*ibidem*, f. 3).

⁴¹ Gheorghe Apostol, *op. cit.*, p. 8.

⁴² ANR, Colecția Gheorghe Gheorghiu-Dej, dosar nr. 43, f. 3.

o adunare a muncitorilor de la Atelierele C.F.R. Nicolina⁴³. Totuși, din punct de vedere financiar, el era interesat de posibilitatea de a fi reprimat la C.F.R., îndeosebi după ce atelierele din Dej aveau să fie redeschise⁴⁴.

În perioada imediat următoare, Gheorghiu-Dej a activat intens în direcția trecerii sindicatelor ceferiștilor sub controlul P.C.dR., el răspunzând, potrivit lui Gheorghe Stoica, de coordonarea ceferiștilor din Iași, Pașcani și Galați⁴⁵, asupra cărora avea o anumită influență, ca urmare a deselor deplasări pe care le făcuse în zonă, îndeosebi în perioada în care lucrase la atelierele din Galați. În acest sens, Gheorghiu-Dej a încercat să-i determine pe unii dintre muncitorii care participau la ședințele sindicale să se înscrie în Partidul Comunist⁴⁶, rezultatele devenind destul de repede vizibile, un număr mare de sindicate trecând de la social-democrați la comuniști. Acțiunile lui Gheorghiu-Dej erau coordonate de către Vasile Luca⁴⁷, care la rândul său acționa în baza indicațiilor primite din partea C.C. al P.C.dR. Conform Siguranței, rolul lui Gheorghiu-Dej era acela de a pregăti diversele conferințe și întruniri la care urma să participe Vasile Luca⁴⁸.

La 29 mai 1932, la Galați, Gheorghiu-Dej a condus conferința regională a ceferiștilor comuniști din Moldova, la care a participat în calitate de delegat al

⁴³ La această întrunire, ținută în ziua de 9 aprilie 1932, Gheorghiu-Dej a participat în calitate de delegat al Comitetului de acțiune pe țară, ajutându-i pe ceferiștii din Iași să-și aleagă un comitet local de acțiune (idem, dosar nr. 897, f. 21). În 1965, Gheorghe Stoica sublinia faptul că, dintre toți activiștii pe care P.C.dR. îi trimisese să aplice pe teren hotărârile Conferinței din martie 1932, Gheorghiu-Dej fusese primul care „a experimentat aici [Iași, n.n.] comitetele de acțiune (...) a fost primul care a aplicat creator linia stabilită” („Scânteia”, anul XXXIV, nr. 6565, 21 martie 1965, p. 3).

⁴⁴ De altfel, încă din luna mai 1932, așadar la foarte puțin timp de la concedierea sa, Gheorghiu-Dej era preocupat să afle „dacă sunt cumva și eu repartizat undeva” (ANR, Colecția Gheorghe Gheorghiu-Dej, dosar nr. 35, f. 2). Aceiași întrebare o adresa și domnișoarei Marioara Negrea, din Dej, într-o scrisoare din 24 august 1932: „Eu sunt bine sănătos, lipsă de bani și de lucru [subl. n.] (...) Cu mine ce se aude? Voi mai fi primit sau nu?” (idem, dosar nr. 46, f. 1). În realitate, Atelierele C.F.R. din Dej au fost redeschise, un aport însemnat revenind conducerii sindicatelor social-democrate, care nu au scăpat prilejul de a le arăta muncitorilor ce avantaje aveau dacă li se alăturau, față de dezavantajele apropierei de comuniști (idem, dosar nr. 53, ff. 2-3). În același timp, comuniștii se apărau invocând faptul că era vorba despre o tactică financiară a Direcției C.F.R., care, după ce-i concedia pe lucrători, accepta să-i reangajeze pe aceleași posturi, cu o remunerație însă mult mai mică față de cea inițială (idem, dosar nr. 45, f. 4).

⁴⁵ „Scânteia”, anul XXXIV, nr. 6565, 21 martie 1965, p. 3.

⁴⁶ De pildă, un document al Siguranței arăta cum „Gheorghiu Gh. – Dej propune lui Spârlea Constantin să treacă din partidul social democrat la comuniști” (ANR, Colecția Gheorghe Gheorghiu-Dej, dosar nr. 44, f. 2).

⁴⁷ În cursul confruntărilor ulterioare de la vârful partidului, Vasile Luca avea să-i amintească lui Gheorghiu-Dej ajutorul pe care i-l oferise încă de la început (S. Tănase, *op. cit.*, p. 214). Mai mult decât atât, el avea să-i reproșeze lui Gheorghiu-Dej și greșelile pe care acesta le comisese pe vremea când era subalternul său la sindicate, situație extrem de neplăcută pentru liderul P.M.R., care-și vedea subminată astfel autoritatea în fața celorlalți.

⁴⁸ ANR, Colecția Gheorghe Gheorghiu-Dej, dosar nr. 897, f. 47.

sindicatului din Iași⁴⁹. Cu această ocazie s-a luat decizia înființării unui comitet de acțiune regional al tuturor sindicaliștilor C.F.R. din Moldova și ieșirea din Uniunea Generală a Sindicatelor C.F.R., aflată sub influența P.S.D. Prin această acțiune, comuniștii preluau practic controlul asupra unei părți importante a sindicatelor ceferiste. De asemenea, la 8 iunie 1932 Gheorghiu-Dej a participat la conferința pe țară a ceferiștilor, organizată la Cluj, fiind cel mai activ dintre cei prezenți (printre aceștia aflându-se și Constantin Doncea), în calitate de delegat al Atelierelor C.F.R. din Galați⁵⁰. Întrucât Uniunea Generală a Sindicatelor C.F.R. a dezavuat această adunare, comuniștii aveau să părăsească sala și să continue ședința separat. Cu acest prilej, Gheorghiu-Dej avea să demonstreze faptul că nu-i uitase pe ceferiștii șomeri din Dej, cerând „cu toată energia” ajutorarea acestora. În mod concret, el propunea ca fiecare sindicalist de la C.F.R. să-și doneze salariul pe o oră pentru a-și ajuta colegii aflați în dificultate. Gheorghiu-Dej îi dădea ca exemplu pe ceferiștii din Galați, pe care reușise să-i mobilizeze, strângând suma de 6.000 de lei. Ca atare, la 10 iunie, Gheorghiu-Dej își informa cunoscuții din Dej că trimisese banii lui Zoltan Silaghi, fostul secretar al sindicatului de la Atelierele C.F.R. din oraș, care urma să organizeze o întrunire cu muncitorii pentru a-i împărți, astfel încât aceștia „să știe că Gheorghiu luptă pentru interesele tuturor și nu doar ale”⁵¹.

Conform Siguranței, după întrunirea din 8 iunie, Gheorghiu-Dej urma să mai rămână câteva zile la Cluj „pentru formarea unui comitet și scoaterea ziarului «Lupta C.F.R.» în limba română și maghiară”⁵². Din acest motiv, la 2 iulie 1932, Direcțiunea Generală a Poliției cerea Inspectoratului Regional de Poliție Cluj să treacă la arestarea, „anchetarea și trimiterea înaintea justiției a lui Gheorghiu”⁵³, operațiune nefinalizată, întrucât Gheorghiu-Dej plecase între timp la București. Aici, el a participat la o consfătuire a ceferiștilor, care a avut loc la începutul lunii iulie 1932, la „gârlă, în punctul Hagi Ghiță Tudorache”, la care au fost prezenți lideri locali ai muncitorilor comuniști (Constantin Doncea, Alexandru Tudor, Ion Ioniță, Gheorghe Petre), dar și Gheorghe Vasilichi, zis Stancu (delegatul P.C.dR. pentru organizarea ceferiștilor)⁵⁴.

În pofida faptului că reușise să deçoace planurile autorităților din Cluj, Gheorghiu-Dej avea să fie surprins de către Poliția din București în noaptea de 14/15 iulie 1932, „lipind afișe cu caracter subversiv pe zidurile și stâlpii din Șoseaua Giulești”, împreună cu Nicolae Stoian⁵⁵. În consecință, cei doi aveau să fie arestați și închiși la Penitenciarul Văcărești. Pentru a-l judeca, Parchetul Tribunalului Ilfov a emis, la 19 iulie

⁴⁹ Idem, dosar nr. 36, f. 6.

⁵⁰ Idem, dosar nr. 39, f. 11.

⁵¹ Idem, dosar nr. 38, f. 1.

⁵² Idem, dosar nr. 897, f. 34.

⁵³ *Ibidem*, f. 31. Este probabil ca Siguranța să fi fost determinată să ia măsura arestării lui Gheorghiu-Dej și ca urmare a discursului radical pe care acesta îl rostise la adunarea respectivă. Cu acea ocazie, Gheorghiu-Dej îi îndemnase pe cei prezenți ca, în cazul izbucnirii unui război antisovietic, aceștia să refuze să încarce vagoanele cu material de război, recomandându-le să intre în grevă chiar și cu prețul pierderii locului de muncă. El nu ezita să declare faptul că „se identifica cu stările sociale din Rusia” (idem, dosar nr. 39, ff. 13-14).

⁵⁴ Idem, dosar nr. 89, f. 2.

⁵⁵ Idem, dosar nr. 898, ff. 5-6.

1932, mandatul de arestare nr. 214⁵⁶, iar peste două zile acesta era înaintat instanței. La acest prim proces al său, Gheorghiu-Dej a fost apărat de avocatul Iosif Schraier, folosit adeseori de P.C.d.R. În pofida rechizitoriului procurorului, la 23 iulie 1932 instanța dispunea eliberarea lui Gheorghiu-Dej⁵⁷, întrucât afișele lipite erau electorale, iar „incidentul” se petrecuse în timpul campaniei pentru alegerile parlamentare din 17 iulie 1932⁵⁸. Deși a stat numai câteva zile la Văcărești⁵⁹, trecerea lui Gheorghiu-Dej prin acest penitenciar nu avea să rămână fără urmări. Astfel, împreună cu Gheorghiu-Dej, alți 27 de deținuți politici, printre care și Lucrețiu Pătrășcanu, Ștefan Foriș, Bela Brainer ș.a., aveau să înainteze conducerii închisorii un memoriu, în care protestau împotriva condițiilor aspre de detenție și, mai ales, împotriva nerespectării unor drepturi legale (dreptul de a corespunde, de a primi presă, dreptul la plimbare, scoaterea lanțurilor etc.). Dintre toate aceste solicitări, directorul penitenciarului avea să aprobe doar dreptul la corespondență⁶⁰.

Detenția nu numai că nu l-a speriat pe Gheorghiu-Dej, ci chiar i-a întărit acestuia convingerea de a continua activitatea agitatorică și propagandistică. Spre exemplu, într-o carte poștală din 24 august 1932 el avea să evoce, oarecum codificat, perioada în care fusese închis și faptul că scurta lui detenție avusese asupra sa efectul contrar celui scontat de autorități: „Am stat 15 zile la... «Sanatoriu». Știți boala de care sufăr, însă în loc să mă lecuiesc mai mult m-au îmbolnăvit... «Doctorii»”⁶¹. După eliberarea de la Văcărești, Direcția Generală a Poliției a emis, la 26 iulie 1932, un ordin circular prin care cerea urmărirea lui Gheorghiu-Dej, întrucât acesta „a primit însărcinarea specială de la comitetul central al partidului comunist român să mențină legăturile între organizațiile din Transilvania și București și să reorganizeze sindicatele ceferiste comuniste”⁶². Între timp, ca urmare a hotărârilor luate cu prilejul întâlnirii conspirative la care participase Gheorghe Vasilichi, comuniștii reușiseră să preia conducerea sindicatului de la Atelierele C.F.R. Grivița, în fruntea căruia fusese numit Panait Bogătoiu (24 iulie 1932)⁶³, înlocuit la 22 octombrie 1932 cu Constantin Doncea⁶⁴.

La data de 10 septembrie 1932, la Galați, ar fi trebuit să aibă loc un congres al sindicatelor C.F.R. din țară, la care a participat și Gheorghiu-Dej, în calitate de reprezentant al ceferiștilor din Dej, Cluj și Satu Mare. Cum comuniștii prezenți au fost net minoritari, aceștia nu au reușit să-și impună punctul de vedere, astfel încât delegații

⁵⁶ Idem, dosar nr. 40, f. 4.

⁵⁷ *Ibidem*, f. 6.

⁵⁸ Idem, dosar nr. 898, f. 13. Acesta nu a fost, însă, singurul abuz al autorităților din timpul campaniei electorale din iulie 1932, când, sub diferite pretexte, au fost arestați mai mulți lideri comuniști (Bela Breiner, Lucrețiu Pătrășcanu ș.a.), care, ulterior, aveau să fie eliberați fără să fi fost judecați.

⁵⁹ Potrivit lui Stelian Tănase, acesta a fost momentul în care Gheorghiu-Dej s-a întâlnit întâia dată cu Ștefan Foriș (Stelian Tănase, *op. cit.*, p. 214).

⁶⁰ ANR, Colecția Gheorghe Gheorghiu-Dej, dosar nr. 899, ff. 1-2.

⁶¹ Idem, dosar nr. 46, f. 2.

⁶² Idem, dosar nr. 899, f. 4.

⁶³ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 16.077, vol. 5, f. 161.

⁶⁴ *Ibidem*, f. 79.

sindicatelor comuniste au părăsit sala, organizând o conferință proprie (în zilele de 10-11 septembrie 1932), în care au luat decizia desprinderii de Uniunea Sindicatelor C.F.R., pe motiv că aceasta era aservită guvernului⁶⁵. Cu acest prilej s-au manifestat însă și o serie de divergențe chiar în rândul sindicaliștilor comuniști, posibil și ca efect al infiltrării unor agenți ai Siguranței în interiorul sindicatelor controlate de P.C.dR. Spre exemplu, cei prezenți, la inițiativa lui Constantin Mârza, vicepreședintele Sindicatului C.F.R. din Galați, au decis formarea unui Comitet central de acțiune provizoriu, care să apere „cauza muncitorilor” în fața autorităților, în a cărei componență nu se regăsea însă Gheorghiu-Dej⁶⁶, majoritatea celor prezenți opunându-se alegerii acestuia⁶⁷. De altfel, Gheorghiu-Dej încercase să preîntâmpine această situație, propunând constituirea unui comitet regional, care practic nu ar fi concurat vechiul Comitet central de acțiune pe țară ales la 20 martie 1932, al cărui secretar era⁶⁸. De asemenea, s-a hotărât scoaterea unui nou ziar, „Munca sindicală”, care concura „Lupta C.F.R.”.

Ambele măsuri nu puteau decât să creeze confuzie în rândul simpatizanților P.C.dR. și al muncitorilor cărora li se adresau, afectând totodată și unitatea organizatorică a mișcării sindicale comuniste din C.F.R.⁶⁹. În plus, în pofida faptului că Panait Bogătoiu declara că dorea să lupte împotriva social-democraților, el folosea aceiași tactică ca și aceștia, propunând formarea unei delegații care să discute problemele muncitorilor cu ministrul de resort. În fața acestei situații, Gheorghiu-Dej a ripostat vehement, reproșându-i lui Bogătoiu că dădea dovadă de compromis și moderație, numindu-i „elemente șovăitoare și fricoase” pe el și pe susținătorii acestuia, pe care-i acuza că – prin crearea unui alt comitet central de acțiune – doreau să spargă „frontul unic” al mișcării comuniste din C.F.R. În opinia lui Gheorghiu-Dej, doar mișcărilor de protest deschis aveau șansă de reușită: „recunoașterea delegaților se face prin luptă, atunci când fabrica stă, roțile nu se mai învârtesc și muncitorii ies să demonstreze în fața administrației pentru câștigarea revendicărilor – de abia atunci știe

⁶⁵ ANR, Colecția Gheorghe Gheorghiu-Dej, dosar nr. 899, ff. 20-24.

⁶⁶ *Ibidem*, ff. 23-24.

⁶⁷ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 16.077, vol. 5, f. 75. Legat de acest episod petrecut la Galați, dorim să amintim faptul că, în timpul unor discuții din Biroul Politic (5 decembrie 1963) referitoare la strămutarea osemintelor lui Ilie Pintilie în mausoleul ce urma să fie inaugurat în Parcul Libertății (azi Parcul Carol I), în decembrie 1963, Gheorghiu-Dej mărturisea faptul că avea „multe obiecțiuni” vizavi de acesta. Cu toate că trecuseră ani de la grevele din 1933, precum și de la moartea liderului ceferist din Iași, se pare că Gheorghiu-Dej încă mai simțea nevoia să lovească în persoanele cu care, în drumul său către putere, își intersectase destinul la un moment dat. Astfel, Gheorghiu-Dej își amintea cum: „La Galați m-am pomenit la un moment dat singur. În loc să mă sprijine, Pintilie a tăcut din gură”. Este posibil ca Gheorghiu-Dej să fi avut în vedere tocmai această conferință de la Galați, din septembrie 1932, la care participase și Ilie Pintilie (ANR, fond C.C. al P.C.R., Secția Cancelarie, dosar nr. 58/1963, f. 17), mai ales că, potrivit ordonanței definitive de trimitere în judecată, Gheorghiu-Dej își dorise să fie ales în acel Comitet de acțiune provizoriu (*idem*, Colecția Gheorghe Gheorghiu-Dej, dosar nr. 103, ff. 8-9).

⁶⁸ *Idem*, dosar nr. 47, f. 3. Gheorghiu-Dej a fost susținut de Mihai Crivei, delegat al muncitorilor ceferiști din Iași (*ibidem*, f. 4).

⁶⁹ Vezi articolul intitulat *O nouă încercare de spargere a Frontului Unic*, apărut în „Lupta C.F.R.” (*idem*, dosar nr. 45, f. 3)

«Domnul Ministru» că în fața lui stă forța și adevărații reprezentanți ai muncitorilor aleși de ei și apărați de ei prin luptă”⁷⁰. Tonul hotărât al viitorului lider al P.M.R. avea să-i convingă pe cei prezenți să respingă ideea de a merge în audiență la ministru.

Studiind documentele întocmite de Siguranță cu privire la Gheorghiu-Dej, observăm faptul că acesta a fost unul dintre cei mai activi și mai radicali agitatori. De pildă, la o întrunire organizată la Iași, la 3 octombrie 1932, el le-a cerut muncitorilor „să se organizeze și să ducă luptă cu îndârjire”, mergând până la declanșarea grevei, fără a se lăsa „intimidați de măsurile care le va lua burghezia”. Susținea că singura soluție era „să luptăm pe față, așa cum cere situația în care ne aflăm”, întrucât guvernării „ne tratează mai rău ca pe niște animale”. În finalul adunării respective, Gheorghiu-Dej adresa celor prezenți îndemnul de a se uni pentru a lupta împreună „contra clasei capitaliste”⁷¹. În urma acestui discurs, agenții de Poliție l-au arestat pe Gheorghiu-Dej imediat după încheierea întrunirii⁷², în pofida împotrivirii acestuia și a ceferiștilor care-l însoțeau, printre care se afla și Ilie Pintilie, polițistii fiind nevoiți chiar să tragă focuri de avertisment în aer⁷³. Pe motiv că, în învălmășeala creată cu acea ocazie, fusese lovit comisarul Emil Mircescu, șeful Circumscripției II de Poliție Iași, Gheorghiu-Dej și Mihai Crivei aveau să fie înaintați instanței, sub acuzația de „ultraj cu lovirea organelor de Poliție”, la care se adăuga și aceea de „instigație”⁷⁴. Ca și în cazul precedentei rețineri, Gheorghiu-Dej avea să fie eliberat după câteva zile, întrucât cercetările efectuate demonstraseră faptul că nu lovise pe nimeni. Drept urmare, la 10 octombrie se afla în libertate, participând la o altă întrunire a ceferiștilor comuniști din Iași⁷⁵. După greva de la Grivița, însă, acest incident avea să fie reanalizat, pornindu-se un nou proces, iar la 24 iulie 1934 Gheorghiu-Dej primea 15 zile de închisoare⁷⁶.

Vestea că, în toamna anului 1932, administrația C.F.R. intenționa să reducă din nou salariile a creat în rândul muncitorilor ceferiști din toată țara o puternică stare de agitație⁷⁷. Acest context avea să fie speculat de către conducerea P.C.dR., care și-a

⁷⁰ *Ibidem*.

⁷¹ Idem, dosar nr. 899, f. 32.

⁷² Ordinul de arestare a fost emis la 2 octombrie 1932 de către șeful Siguranței din Iași, după ce Gheorghiu-Dej ținuse în aceeași zi un prim discurs agitatoric la Iași, în fața unei asistențe destul de reduse însă, de maxim 60 de persoane. În documentul respectiv se cerea Chesturii de Poliție a Municipiului Iași să procedeze la „supravegherea, arestarea și percheziționarea lucrătorului Gheorghiu, pentru trimiterea lui la urmă, evitându-se a fi arestat în cazul când s-ar afla la întrunire sau în grup de lucrători, pentru a nu se produce încăierări cu organele polițienești” (idem, dosar nr. 55, f. 2). Agenții de Poliție au fost însă obligați să ignore această ultimă prevedere, întrucât după întrunire – la care participaseră doar 70-80 muncitori, deși la Atelierele Nicolina lucrau cca 2.000 de ceferiști – Gheorghiu-Dej, Ilie Pintilie și ceilalți lideri sindical comuniști locali organizaseră, în scop propagandistic, o demonstrație de stradă, pe care organele de ordine au primit dispoziția s-o stopeze imediat, întrucât nu fusese autorizată.

⁷³ Idem, dosar nr. 57, ff. 6-7.

⁷⁴ *Ibidem*, f. 6.

⁷⁵ Idem, dosar nr. 60, f. 2.

⁷⁶ Idem, dosar nr. 899, f. 54.

⁷⁷ Acest lucru s-a și întâmplat, în septembrie 1932 fiind aplicată cea de-a doua curbă de sacrificiu, prin care salariile au fost reduse cu 15% (Dinu C. Giurescu – coord., *Istoria României în date*, București, Editura Enciclopedică, 2003, p. 422).

intensificat eforturile pentru a canaliza nemulțumirile muncitorilor în folosul său propriu⁷⁸. Cum partidul comunist era interesat de o radicalizare a protestelor, acum au fost făcute primele pregătiri pentru declanșarea unei greve generale a ceferiștilor, cu participarea susținută a lui Gheorghiu-Dej. Spre exemplu, la începutul lunii noiembrie 1932, Inspectoratul Regional de Poliție Cluj raporta faptul că deținea informații potrivit cărora „sindicatul comunist de la C.F.R. (de sub conducerea comunistului Gheorghiu-Dej) pregătesc o grevă a mecanicilor de locomotive și a muncitorilor, a cărei dată se presupune a fi 7 noiembrie (data aniversării revoluției ruse)”⁷⁹. Intenția acestora de protest avea să fie însă amânată, întrucât Direcția Generală a C.F.R. le promisese muncitorilor că avea să facă demersuri pentru identificarea unor soluții care să împiedice o nouă diminuare a veniturilor.

Între timp, Gheorghiu-Dej a condus o ședință a ceferiștilor din București, care își pierduseră locurile de muncă, luându-se decizia ca a doua zi „să se adune șomerii în Piața Amzei, de unde să meargă *in corpore* la Primăria Centrală și la Ministerul Muncii, spre a protesta împotriva reducerii ajutoarelor”⁸⁰. Locul fusese ales cu bună știință, întrucât acolo funcționa o cantină socială, astfel încât putea fi atras un număr mult mai mare de nemulțumiți. Drept urmare, la 15 noiembrie 1932 aveau să se strângă aproximativ 500 de persoane, care, la îndemnul lui Gheorghiu-Dej și al altor agitatori comuniști (Nicu Marin, Ilie Stănescu ș.a.), au dorit să se îndrepte spre instituțiile amintite, însă intervenția forțelor de ordine avea să disperseze adunarea. O nouă tentativă avea să aibă loc la 17 noiembrie, când cca 100-200 de ceferiști rămași fără locuri de muncă s-au dus la Ministerul Muncii, fără a fi însă primiți, pentru ca peste numai două zile Gheorghiu-Dej să facă parte din delegația ceferiștilor șomeri, care depuseseră un memoriu la Ministerul Muncii, cerând – fără succes – să fie primiți de către ministru⁸¹.

La începutul lunii decembrie 1932, Gheorghiu-Dej a fost implicat în organizarea și pregătirea sindicaliștilor comuniști pentru subminarea Congresului Uniunii Generale a Sindicatelor din C.F.R. (desfășurat la București în zilele de 4 și 5 decembrie), la care sindicatele comuniste din București, Iași, Pașcani, Galați și Cluj nu fuseseră invitate, deoarece erau excluse din uniune. Cu toate acestea, Gheorghiu-Dej le-a cerut acestora să-și trimită delegații la București, cu care a ținut o consfătuire în care le-a trasat atitudinea ce urmau să aibă la congres. Astfel, comuniștii trebuiau să ia cuvântul în număr cât mai mare și să-i critice pe conducătorii social-democrați ai uniunii, „acuzându-i că din cauza trădării lor ceferiștii nu-și pot câștiga revendicările”. Planurile le-au fost însă anihilate, întrucât delegații sindicatelor comuniste amintite mai sus nu au fost lăsați să pătrundă în sala unde se desfășura congresul uniunii⁸². La

⁷⁸ În acest context a avut loc și înlocuirea lui Panait Bogătoiu cu Constantin Doncea la conducerea sindicatului de la Atelierele C.F.R. Grivița, la 22 octombrie 1932. Directiva venise de la conducerea P.C.dR., reunită într-o plenară, iar principala temă de propagandă din discursurile lui Doncea urma să fie tocmai creșterea salariilor (ANR, Colecția Gheorghe Gheorghiu-Dej, dosar nr. 123, f. 8).

⁷⁹ Idem, dosar nr. 61, f. 2.

⁸⁰ Idem, dosar nr. 63, f. 4.

⁸¹ *Ibidem*, ff. 5-7.

⁸² Idem, dosar nr. 65, ff. 2-3.

sfârșitul anului 1932, Gheorghiu-Dej și Chivu Stoica, în calitate de reprezentanți ai muncitorilor români, au participat la Conferința internațională a sindicatelor feroviare, desfășurată la Berlin, în zilele de 25-27 decembrie, sub patronajul Cominternului⁸³. Conform unor cercetători, cei doi fuseseră trimiși la Berlin de către Secretariatul P.C.dR. din țară pentru a se întâlni cu membrii Biroului Politic, care în acea perioadă își desfășura activitatea în orașul respectiv⁸⁴. Amănunte despre călătoria clandestină făcută la Berlin ne oferă Mihai Crivei, reprezentant al ceferiștilor din Iași, care se numărase și el printre cei care merseseră la Berlin. Potrivit acestuia: „la Berlin, el [Gheorghiu-Dej – n.n.] a prezentat un amplu raport despre situația muncitorilor din țara noastră, iar conferința a confirmat justetea liniei adoptate de sindicatele ceferiste pentru unirea tuturor forțelor muncitorești într-un singur front al luptei pentru o viață mai bună”⁸⁵. Este foarte probabil ca ei să fi primit, cu această ocazie, și instrucțiuni amănunțite cu privire la organizarea mișcărilor greviste ce au urmat. Ar trebui precizat aici și faptul că, în cursul primelor interogatorii luate după reprimarea grevei din 15/16 februarie 1933, Gheorghiu-Dej a fost acuzat că era înscris în „asociațiunile comuniste din străinătate”, fapt nerecunoscut însă de acesta⁸⁶.

Gheorghiu-Dej și-a mutat zona de activitate la începutul anului 1933, revenind la Galați, unde sindicaliștii l-au delegat să le reprezinte interesele în discuțiile cu administrația centrală⁸⁷. Spre exemplu, la sfârșitul lunii ianuarie, el a fost ales printre delegații sindicatului local, care trebuiau, împreună cu delegații sindicatelor din București, Iași, Cluj și Pașcani, să meargă la Ministerul Comunicațiilor pentru a cere fixarea salariilor și reprimirea muncitorilor concediați⁸⁸. Dintr-o notă a Siguranței din București aflăm și faptul că în ziua de 19 ianuarie 1933 Gheorghiu-Dej participase la o ședință a Comitetului de acțiune, la care se hotărâse ca la finalul programului de lucru din ziua respectivă să se organizeze o întrunire în fața Atelierelor C.F.R. Grivița, cu scopul de a „îndemna muncitorimea la o demonstrație de stradă”⁸⁹.

Anunțarea de către guvern a celei de a treia curbe de sacrificiu avea să conducă la radicalizarea protestelor muncitorilor⁹⁰. Drept urmare, la 25 ianuarie 1933, conducătorii tuturor sindicatelor din C.F.R. s-au întrunit la București pentru a stabili modul în care trebuiau să reacționeze. În timp ce liderii sindicatelor comuniste, influențați – potrivit documentelor Siguranței – de Gheorghiu-Dej („comitetul de

⁸³ Petre Constantinescu-Iași, *Însemnătatea istorică a eroicelor lupte ale muncitorilor ceferiști și petroliști din ianuarie-februarie 1933*, în „Studii. Revistă de istorie”, nr. 1/1963, p. 30.

⁸⁴ Cristina Diac, *Liderul nevăzut. Gheorghe Gheorghiu-Dej și grevele de la Grivița*, în Ștefan Bosomitu, Mihai Burcea (coord.), *Spectrele lui Dej. Incursiuni în biografia și regimul unui dictator*, Iași, Editura Polirom, 2012, p. 44.

⁸⁵ Mihai Crivei, *Organizator al luptei muncitorilor*, în „Scânteia”, anul XXXIV, nr. 6567, 23 martie 1965, p. 5.

⁸⁶ ANR, Colecția Gheorghe Gheorghiu-Dej, dosar nr. 91, f. 2.

⁸⁷ Idem, dosar nr. 899, f. 51.

⁸⁸ Idem, dosar nr. 71, f. 2.

⁸⁹ Idem, dosar nr. 70, f. 2.

⁹⁰ Aprobata de Parlament la data de 13 ianuarie 1933, cea de-a treia curbă de sacrificiu a fost aplicată de guvernul P.N.Ț. condus de Alexandru Vaida-Voevod la 17 ianuarie, ducând la diminuarea salariilor cu 10-12,5% (Dinu C. Giurescu – coord., *op. cit.*, p. 425).

acțiune de la C.F.R. lucrează sub inspirațiunea comunistului Gheorghiu-Dej⁹¹), doreau declanșarea unei greve generale, social-democrații optau în continuare pentru inițierea unor discuții cu Direcția Generală a C.F.R. și cu Ministerul Comunicațiilor. În aceste condiții, neajungându-se la nicio înțelegere, comuniștii s-au decis să organizeze o scurtă grevă demonstrativă în ziua de 28 ianuarie 1933, când ceferiștii de la Atelierele Grivița au oprit lucrul timp de 45 de minute. Gheorghiu-Dej a fost implicat în organizarea acestui prim protest, însă rolul central i-a revenit lui Constantin Doncea, președintele de sindicat, care a expus revendicările muncitorilor și a condus delegația care a discutat cu administrația. Cum conducerea atelierelor nu avea competența de a le aproba cererile, a urmat o nouă grevă demonstrativă în ziua de 31 ianuarie, la desfășurarea căreia Gheorghiu-Dej nu a putut să-și aducă aportul, întrucât se afla la Galați, în vederea organizării și pregătirii pentru grevă a sindicaliștilor de aici⁹².

Înțelegând situația grea în care se aflau muncitorii, Direcția Generală a C.F.R. a încercat să facă tot posibilul pentru a aplana conflictul. Drept urmare, la 31 ianuarie 1933 le-a propus angajaților de la Grivița acordarea unui spor de 15% aplicat la întregul salariu, a unui procent de 20% la lucrul în acord, precum și organizarea unui serviciu de materiale pus la dispoziția muncitorilor (uneori, din cauza lipsei materialelor necesare muncii, angajații erau trimiși acasă, fără a fi plătiți)⁹³. Toate acestea au fost însă refuzate de către muncitori, care – încurajați de faptul că grevele începuseră să dea rezultate – au decis continuarea protestelor până la satisfacerea integrală a revendicărilor. Solicitățile muncitorilor au fost cuprinse într-un manifest pe care Comitetul de acțiune din București l-a difuzat la Grivița în dimineața zilei de 2 februarie 1933: refuzarea oricărui reduceri salariale directe sau indirecte; mărirea salariului cu 40%; recuperarea drepturilor pierdute (permise, alocații, chirie, ajutor medical etc.); plata salariului pentru timpul în care procesul de producție era oprit din motive independente de voința muncitorilor; anularea acordului global; recunoașterea comitetului sindical pe fabrică ca partener de discuții cu administrația⁹⁴. Manifestul avea, în realitate, un rol agitatoric, întrucât în acea dimineață ceferiștii de la Grivița au declanșat o nouă grevă, în organizarea căreia nici de această dată Gheorghiu-Dej nu fusese implicat, el aflându-se în continuare la Galați⁹⁵. Întrucât administrația C.F.R. i-a anunțat că nu avea competența necesară pentru a le aproba cererile, au urmat discuții la Ministerul Lucrărilor Publice și Comunicațiilor. În urma negocierilor cu delegația muncitorilor, formată integral din comuniști (Pavel Bogătoiu, Gheorghe Petre, Hugo Barany ș.a.), ministrul avea să aprobe creșterea

⁹¹ ANR, Colecția Gheorghe Gheorghiu-Dej, dosar nr. 72, f. 4.

⁹² Idem, dosar nr. 71, ff. 2-3.

⁹³ Idem, dosar nr. 72, f. 2.

⁹⁴ *Ibidem*, f. 3.

⁹⁵ Idem, dosar nr. 36, f. 12. Într-o scrisoare din 7 februarie 1933, Gheorghiu-Dej scria familiei Negrea, din Dej, că fusese plecat din București pentru câteva zile și că „acum sunt puțin liber” (idem, dosar nr. 77, f. 4).

Între adevăr și propagandă: activitatea de ilegalist a lui Gheorghiu-Dej

salariilor cu 20% și satisfacerea celorlalte revendicări⁹⁶, ceea ce a determinat oprirea protestului chiar în acea zi⁹⁷.

În fața extinderii acțiunilor de protest, organele de Siguranță raportau că „radicalizarea maselor ceferiste se dezvoltă cu o rapiditate tot mai mare”, arătând că greva din 2 februarie avusese „o amploare și mai mare decât cele de până atunci”⁹⁸. Devenind din ce în ce mai evidente pregătirile ceferiștilor pentru declanșarea unei greve generale, guvernul a instituit la 4 februarie 1933 starea de asediu, pe timp de șase luni, în orașele București, Cernăuți, Galați, Iași, Timișoara și pe toată Valea Prahovei, ceea ce-i acorda atribuții sporite în domeniul ordinii publice⁹⁹. În plus, persoanele care încălcau starea de asediu urmau să fie judecate de către tribunale militare. În zilele ce au urmat înțelegerii perfectate la 2 februarie 1933, muncitorii de la Atelierele C.F.R. Grivița și-au desfășurat activitatea în mod obișnuit, așteptând primirea salariului pentru a vedea dacă guvernul și administrația aveau de gând să își respecte promisiunile¹⁰⁰. Această situație nu convenea însă P.C.dR., al cărui obiectiv era reprezentat de declanșarea unei greve generale, mai ales că exista și un context intern foarte favorabil, după aplicarea celei de-a treia curbe de sacrificiu. În consecință, prin intermediul Comitetului Central de Acțiune, s-a trecut la o intensă campanie organizatorică și agitatorică pentru începerea unei noi greve la Atelierele C.F.R. Grivița.

Gheorghiu-Dej s-a reîntors la București în seara de 5 februarie 1933, cu mandat din partea ceferiștilor din Galați pentru „a lua contact cu organizația centrală și pentru a primi noi instrucțiuni”¹⁰¹. În zilele următoare, acesta va depune eforturi susținute în vederea declanșării grevei generale a ceferiștilor de la Grivița, sperând ca ulterior acestora să li se alăture și muncitorii de la celelalte ateliere C.F.R. din țară. Starea de asediu le-a creat însă mari greutăți organizatorilor, întrucât nu mai puteau să țină întruniri și conferințe la care să-și susțină revendicările¹⁰². Într-o scrisoare semnată „Zoe” și trimisă la 6 februarie 1933, în numele Biroului Politic, reprezentantului P.C.dR. la Internaționala Comunistă („Wendy” – Halițki), se preciza că una dintre măsurile preconizate a fi luate pentru atragerea ceferiștilor la grevă era reprezentată de „trimiterea lui Gheorghiu la Iași, unde au început agitațiile mai serioase”¹⁰³.

⁹⁶ Rezultatul discuțiilor de la Ministerul Lucrărilor Publice și Comunicațiilor au fost cuprinse în ordinul circular al Direcției Generale a C.F.R., nr. 15.194/2 februarie 1933 (ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 16.077, vol. 5, f. 95).

⁹⁷ Cristina Diac, *Greva de la Grivița din februarie 1933, văzută de protagoniști. O declarație a lui Vasile Băgu*, în „Arhivele Totalitarismului”, anul XX, nr. 76-77, 3-4/2012, pp. 210-211.

⁹⁸ ANR, Colecția Gheorghe Gheorghiu-Dej, dosar nr. 6, f. 8.

⁹⁹ Legea – întocmită de Armand Călinescu, subsecretar de stat în cadrul M.A.I. – a fost adoptată, în regim de urgență, la 3 februarie, dar a fost publicată în „Monitorul oficial” din ziua următoare, când a fost emis și Decretul regal ce declara starea de asediu (Mihai Burcea, *3 ianuarie 1935: un scenariu cominternist? Fuga din închisoare a trei dintre liderii ceferiștilor și petroliștilor participanți la grevele de la începutul anului 1933*, în Ștefan Bosomitu, Mihai Burcea (coordonatori), *op. cit.*, p. 51).

¹⁰⁰ Cristina Diac, *Greva de la Grivița...*, p. 213.

¹⁰¹ ANR, Colecția Gheorghe Gheorghiu-Dej, dosar nr. 74, f. 4.

¹⁰² Idem, dosar nr. 158, f. 10.

¹⁰³ ANR, fond C.C. al P.C.R., Secția Cancelarie, dosar nr. 18/1933, f. 11.

În cadrul unei importante întâlniri conspirative, din noaptea de 13/14 februarie 1933, la care a participat și Gheorghiu-Dej¹⁰⁴, alături de Gheorghe Stoica – din partea P.C.dR., Chivu Stoica, Dumitru Petrescu, Constantin Doncea și Hugo Barany – din partea ceferiștilor bucureșteni, s-a decis declanșarea unei greve la Atelierele C.F.R. Grivița în data de 15 februarie 1933, urmând ca protestele să se generalizeze și la celelalte ateliere din țară. Practic, liderilor sindicali comuniști de la Grivița li s-a transmis ordinul P.C.dR. de a relua protestele, fiindu-le înmănată și lista de revendicări¹⁰⁵. Graba era atât de mare, deoarece în ziua de 18 februarie muncitorii urmau să primească a doua tranșă a salariului mărit, iar conducerea P.C.dR. era conștientă că acest fapt ar fi putut să-i demobilizeze. Autoritățile au aflat însă de plan, astfel încât au reacționat cu promptitudine, arestându-i imediat pe principalii lideri ai muncitorilor comuniști¹⁰⁶. În ceea ce-l privește pe Gheorghiu-Dej, acesta a fost reținut în noaptea de 14/15 februarie 1933, de către comisarii Mateescu și Săvescu de la Prefectura de Poliție București. În procesul verbal de percheziție, încheiat la ora 1²⁰, se preciza faptul că asupra lui Gheorghiu-Dej fusese găsit „un notes cu mai multe însemnări și câteva note separate”¹⁰⁷. În aceeași noapte au mai fost arestați Constantin Doncea, Panait Bogătoiu ș.a., practic întreg comitetul de organizare a greveii¹⁰⁸. De asemenea, a fost închis și sediul sindicatului, sub pretextul că acolo se țineau întruniri ilegale de către comuniști.

În ziua de 15 februarie 1933, la aflarea veștii că liderii lor sindicali fuseseră arestați, muncitorii de la Grivița au declanșat greva generală. Revendicările lor priveau strict eliberarea celor arestați și redeschiderea sediului în care funcționa sindicatul. Administrația C.F.R. s-a implicat și de această dată în aplanarea conflictului, purtând discuții cu muncitorii și intermediindu-le acestora negocierile cu ministrul Comunicațiilor. Deoarece acesta a fost de acord să discute revendicările doar după ce muncitorii părăseau atelierele, negocierile s-au finalizat cu un eșec. Astfel, circa o treime dintre angajați s-au blocat în ateliere. Regimentele 1 și 8 Grăniceri au primit sarcina de a-i evacua pe greviști, primind ca sprijin și șase companii de jandarmi, efectivul total ridicându-se la 800 de oameni trupă și 300 de gardieni publici. Refuzul ceferiștilor de a părăsi atelierele, dublat de faptul că aceștia începuseră să arunce cu pietre și buloane de fier și să tragă focuri de armă înspre autorități (un gardian public fiind ucis), avea să-l determine pe comisarul regal Romulus Hotineanu să ordone trupelor să tragă în plin. Riposta violentă a armatei avea să se soldeze cu uciderea mai multor muncitori și cu predarea celorlalți¹⁰⁹. În total au fost arestați peste 1.500 de muncitori, toți fiind închiși la închisoarea Jilava¹¹⁰.

¹⁰⁴ În ordonanța definitivă se arată cum: „în timpul ședinței a sosit și Gheorghiu-Dej, care de abia se întorsese dintr-o călătorie prin țară, unde organizase greve la Ateliere pe întreaga țară” (idem, Colecția Gheorghe Gheorghiu-Dej, dosar nr. 103, ff. 4-5).

¹⁰⁵ Cristina Diac, *Liderul nevăzută...*, p. 46.

¹⁰⁶ ANR, Colecția Gheorghe Gheorghiu-Dej, dosar nr. 103, ff. 4-5.

¹⁰⁷ Idem, dosar nr. 80, f. 2.

¹⁰⁸ Cristina Diac, *Greva de la Grivița...*, p. 201.

¹⁰⁹ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 13.100, ff. 26-27.

¹¹⁰ Idem, fond Penal, dosar nr. 218, vol. 3, f. 289.

Chiar dacă liderii sindicali comuniști au agitat spiritele, protestul a început spontan, aportul P.C.dR. fiind nesemnificativ¹¹¹. În niciun moment greviștii nu au avut vreo altă solicitare în afara celor două amintite mai sus. Pretenția ulterioară a P.C.dR., de a fi organizat în mod amănunțit greva, nu a fost decât o afirmație propagandistică, întrucât niciuna dintre cererile liderilor comuniști nu s-a regăsit printre doleanțele greviștilor. După cum am precizat, P.C.dR. pregătea într-adevăr declanșarea unei greve la Grivița, dar nu a mai apucat să-și pună planul în aplicare, întrucât membrii Comitetului de organizare fuseseră arestați în noaptea precedentă. Totuși, chiar dacă nu comuniștii au inițiat greva, aceștia aveau să fie cei mai implicați în coordonarea ulterioară a acesteia. Cum Constantin Doncea fusese arestat, de organizarea muncitorilor s-a ocupat mai ales Panait Bogătoiu¹¹². Starea de asediu, dar mai ales atitudinea dură a guvernului (care a trecut direct la riposta represivă armată, fără niciun fel de negocieri), au împiedicat extinderea grevei și în alte centre din țară, așa cum sperau liderii greviștilor, inclusiv Gheorghiu-Dej. Tentative de declanșare a unor proteste similare s-au înregistrat doar la comuniștii ceferiști din centrele feroviare mai mari (Iași, Cluj, Galați), care au fost însă anihilate rapid de către autorități. O altă cauză importantă a inexistenței unei solidarități semnificative cu greviștii de la Grivița a constat în disensiunile – am putea spune politice – dintre sindicaliști (împărțiți între social-democrați și comuniști), cei ce se aflau sub influența P.S.D., net majoritari pe ansamblul mișcării sindicale, rămânând într-o atitudine de expectativă. De asemenea, nu poate fi neglijat nici faptul că, după greva din 2 februarie 1933, revendicările ceferiștilor fuseseră deja satisfăcute, salariile lor crescând sensibil față de luna ianuarie 1933.

Într-un raport al Siguranței, din ziua de 17 februarie 1933, regăsim unele dintre motivele care stătuseră la baza arestării lui Gheorghiu-Dej, printre acestea figurând și îndemnul pe care Gheorghiu-Dej îl adresase ceferiștilor prezenți la conferința de la Galați, din 10-11 septembrie 1932: „atrage atențiunea muncitorilor de a veghea la acțiunea războinică pe care clasa burgheză o pregătește sub paravanul Ligii Națiunilor”¹¹³. De asemenea, în *Buletinul Informativ* al Siguranței din 25 februarie 1933 se preciza faptul că cei care se ocupaseră de organizarea muncitorilor în timpul grevei au fost „conducătorii sindicatului C.F.R. sub inspirația lui Gheorghiu Dej”¹¹⁴. După 1945, propagandiștii de partid aveau să susțină la unison faptul că Gheorghiu-Dej fusese cel care organizase și condusese greva ceferiștilor de la Atelierele Grivița¹¹⁵, trecând sub tăcere meritele conducătorilor efectivi ai greviștilor, precum: Constantin Doncea,

¹¹¹ În 1958, expunându-și la Institutul de Istorie a Partidului amintirile legate de greva de la Grivița, Vasile Băgu – membru al unor delegații ale muncitorilor ce au tratat cu administrația și cu ministrul Comunicațiilor – a afirmat că în timpul grevei din 15-16 februarie 1933 muncitorii nu au avut legătură cu P.C.dR. (Cristina Diac, *Greva de la Grivița...*, p. 203).

¹¹² Cu toate că fusese reținut în ajunul grevelor, Panait Bogătoiu avea să fie eliberat după doar câteva ore de arest, astfel încât a putut să participe la desfășurarea grevei (ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 16.077, vol. 1, ff. 13-14).

¹¹³ ANR, Colecția Gheorghe Gheorghiu-Dej, dosar nr. 83, f. 5.

¹¹⁴ Idem, dosar nr. 86, f. 3.

¹¹⁵ În 1951, C. Simionescu susținea că liderul P.M.R. „în anii luptelor eroice de la Grivița, din însărcinarea partidului, a pregătit și condus lupta muncitorimii ceferiste împotriva jafului capitalist” (C. Simionescu, *op. cit.*, p. 81).

Dumitru Petrescu (care primise în epocă chiar cognomenul de „Grivița”), Panait Bogătoiu, Chivu Stoica ș.a. Aceștia au fost cei care au ținut numeroase discursuri în timpul grevelor ceferiștilor bucureșteni din ianuarie-februarie 1933, care au luat principalele măsuri organizatorice și care au condus negocierile cu administrația C.F.R. și cu ministrul Comunicațiilor și Lucrărilor Publice. De mare efect au fost mai ales discursurile lui Constantin Doncea, un bun orator, care avea priză la mase, reușind să le mobilizeze în vederea declanșării grevelor. În ceea ce-l privește pe Gheorghiu-Dej, acesta era prea puțin cunoscut de către ceferiștii de la Grivița, neavând vreo influență semnificativă în rândul acestora. Mai mult decât atât, după cum am menționat mai sus, în timpul desfășurării grevelor din 31 ianuarie și 2 februarie, în urma cărora ceferiștii obținuseră satisfacerea revendicărilor, el nici măcar nu fusese prezent în București.

În 1958, când s-au aniversat 35 de ani de la grevele muncitorilor ceferiști de la Atelierele Grivița din București, Institutul de Istorie a Partidului a demarat un proiect care viza înregistrarea mărturiilor participanților la acele evenimente. Deoarece în marea majoritate a acestor amintiri era evidențiat rolul jucat de Constantin Doncea în derularea evenimentelor, în timp ce prea puține persoane evocau implicarea lui Gheorghiu-Dej, primul-secretar al C.C. al P.M.R. a reacționat rapid, neagreând o minimalizare a rolului său de „conducător” al grevelor din 1933 și în niciun caz în favoarea altor lideri în viața ai partidului. Drept pentru care, în timpul unei ședințe de anchetă a Comisiei Controlului de Partid, Gheorghe Stoica (care nu fusese ales deloc întâmplător, dat fiind propriul său rol în pregătirea grevei) avea să expună punctul de vedere oficial: „Voi ați fost chemați la Institutul de Istorie pentru ca să spuneți, pentru generația de acum, cum partidul a organizat și condus luptele din februarie. În loc să faceți acest lucru, v-ați legat de anumite lucruri tehnice și ați scos pe Doncea și pe alții la iveală (...) conducătorul acestor lupte a fost tov. Gheorghiu-Dej, tov. Chivu. Nimeni nu a negat că la luptele din februarie a fost și Doncea acolo. Dar câte zile fripte ne-a făcut și cum trebuia mereu împins de la spate”¹¹⁶. Gheorghiu-Dej nu s-a mulțumit însă cu o simplă anchetă de partid, ci a organizat în mod special Plenara din 9-13 iunie 1958, care i-a dezavuat pe toți ilegalistii care îl contestaseră, prin excluderea din Comitetul Central și în anumite cazuri chiar din partid, precum și prin îndepărtarea acestora din funcțiile de conducere pe care le dețineau, majoritatea dintre ei fiind trimiși în producție¹¹⁷.

Procesul celor implicați în greva de la Grivița a început la 18 iulie 1933, la București, instanța de judecată fiind reprezentată de Consiliul de Război al Corpului II Armată¹¹⁸. Numărul celor judecați era foarte mare (125 de persoane), iar sentința avea să fie pronunțată la 19 august 1933. Potrivit acesteia, Gheorghiu-Dej a fost condamnat la 15 ani de muncă silnică, pedepse mai mari decât a sa primind Constantin Doncea și Dumitru Petrescu (muncă silnică pe viață), dar și Gheorghe Vasilichi (20 de ani de muncă silnică). Toți cei condamnați au făcut recurs în aceeași zi, iar la 29 martie 1934

¹¹⁶ Cristina Diac, *Greva de la Grivița...*, p. 203.

¹¹⁷ Textul complet al stenogramei acestei plenare se regăsește în ANR, fond C.C. al P.C.R., Secția Cancelarie, dosar nr. 16/1958, volumele I-II. Fragmente din această stenogramă au fost publicate în Dan Cătănuș, Alina Tudor, *Amurgul ilegalistilor. Plenara P.M.R. din 9-13 iunie 1958*, București, Editura Vremea, 2000.

¹¹⁸ Vezi Stelian Tănase, *Dej – omul resentimentului*, în „Magazin istoric”, nr. 1, 2002, pp. 18-20.

sentința a fost casată de către Consiliul Superior de Revizie al Armatei, care dispunea însă rejudecarea procesului de o altă instanță¹¹⁹. În consecință, noul proces a avut loc la Craiova, în fața Consiliului de Război al Corpului I Armată. Acum au fost judecate doar opt persoane, apreciate ca fiind cele care avuseseră rolul cel mai important în organizarea și desfășurarea grevelor ceferiștilor și petroliștilor. Printre acestea s-a aflat și Gheorghiu-Dej, toți fiind depuși în arestul închisorii militare din Craiova¹²⁰. Comuniștii au fost apărați de către Iosif Schraier și Stelian Nițulescu (ultimul fiind recompensat ulterior cu postul de ministru al Justiției). Avocații au încercat, însă fără succes, să conteste instanța de judecată, pe motiv că faptele de care erau acuzați cei incriminați fuseseră comise înaintea declarării stării de asediu¹²¹. Sentința dată la 30 iunie 1934 prevedea pedepse aspre, chiar dacă acestea erau mai mici decât cele pronunțate în primul proces. Astfel, Gheorghiu-Dej, Chivu Stoica și Gheorghe Vasilichi au primit câte 12 ani de muncă silnică, iar Constantin Doncea și Dumitru Petrescu câte 15 ani¹²².

Desigur, nici acest moment nu avea cum să scape propagandei comuniste, care după 1945 va susține în repetate rânduri faptul că Gheorghiu-Dej reușise performanța de a se transforma din acuzat în acuzator: „Curtea Marțială n-a putut să oprească pe Gh. Gheorghiu-Dej să rostească cu glas puternic demascarea celor ce vânduseră independența națională și subminau pacea. Neputincioși în fața argumentelor și acestei logici de oțel, călăii s-au grăbit să-l trimită pe Gheorghiu-Dej, în lanțuri, la temniță. Pentru 12 ani!”¹²³. De asemenea, unul dintre ceferiștii de la Dej care venise ca martor al apărării în procesul de la Craiova avea să redea, în 1965, puternica impresia pe care Gheorghiu-Dej i-o lăsase încă din 1934. Acesta își amintea cum: „într-o zi, când noi, martorii, eram înghesuți pe un trotuar în fața tribunalului, am auzit deodată un zornăit de lanțuri. Se apropiau tovarășii noștri întemnițați. Când au ajuns în dreptul nostru, am ridicat pumnii în semn de salut. În acel moment am auzit o voce din rândurile deținuților: «Tovarăși, noi nu putem ridica pumnii. Ni-s mâinile în lanțuri. Dar cu atât mai sus ridicăm fruntea». Era vocea tovarășului nostru Gheorghiu-Dej”¹²⁴. Fără a nega faptul că viitorul lider al partidului a avut o atitudine demnă în timpul procesului, cele de mai sus nu sunt decât exagerări propagandistice. În realitate, chiar din timpul anchetei, Gheorghiu-Dej a avut atitudinea obișnuită a unei persoane arestate, negând toate faptele de care era acuzat, inclusiv că ar fi fost implicat în pregătirea grevelor (susținea faptul că participase la o singură ședință de sindicat, care avusese un alt subiect de discuție) sau că ar fi instigat muncitorii la revoltă¹²⁵.

¹¹⁹ Mihai Burcea, *op. cit.*, pp. 51-52.

¹²⁰ În așteptarea procesului, Gheorghiu-Dej avea să o roage pe soția sa să-i trimită o fotografie cu cele două fete ale sale, lucru pe care aceasta va refuza să-l facă (ANR, Colecția Gheorghe Gheorghiu-Dej, dosar nr. 896, vol. 1, f. 27).

¹²¹ Idem, dosar nr. 158, f. 5.

¹²² Mihai Burcea, *op. cit.*, p. 53.

¹²³ *** *Cui dăm votul și încrederea noastră: Gheorghe Gheorghiu-Dej, primul candidat al Capitalei...*, p. 1.

¹²⁴ Alexandru Szatmári, *Nețărnută încredere în victoria clasei muncitoare*, în „Scânteia”, anul XXXIV, nr. 6565, 21 martie 1965, p. 3.

¹²⁵ ANR, Colecția Gheorghe Gheorghiu-Dej, dosar nr. 91, f. 2.

Importanța acordată de propagandă grevelor de la Atelierele C.F.R.

Grivița în scopul promovării imaginii lui Gheorghiu-Dej

Ajunși în acest punct, se impune, totuși, efectuarea unei diferențieri între rolul real pe care Gheorghiu-Dej l-a avut în pregătirea acestor mișcări muncitorești (pe care am încercat să-l conturăm în paginile anterioare) și acela promovat până la saturație de către aparatul de propagandă al regimului comunist în perioada 1945-1965. Cu toate că nu poate fi negată implicarea intensă a lui Gheorghiu-Dej în pregătirea și organizarea protestelor ceferiștilor, nici nu putem afirma că acesta a fost figura proeminentă a grevelor de la Atelierele C.F.R. Grivița¹²⁶ și nici a procesului care a urmat.

În ceea ce privește reflectarea în presă a rolului lui Gheorghiu-Dej în pregătirea grevelor de la începutul anului 1933, observăm faptul că acest aspect a cunoscut o dezvoltare ascendentă, strâns legată de progresia cultului personalității conducătorului partidului. Spre exemplu, în primii ani de după adjudecarea puterii de către comuniști, când poziția lui Gheorghiu-Dej în fruntea partidului nu era suficient consolidată, erau amintiți întotdeauna și alți lideri comuniști care fuseseră implicați în desfășurarea mișcărilor protestare de la Atelierele C.F.R. Grivița, îndeosebi Chivu Stoica și Vasile Luca (care era considerat drept „unul din principalii organizatori ai luptelor din februarie 1933, în calitate de secretar general al Consiliului General al Sindicatelor Unitare din România”)¹²⁷. Și, totuși, mult mai rar amintiți erau Constantin Doncea și Dumitru Petrescu, fapt ce nu ne miră, dat fiind rolul mult mai important pe care aceștia îl deținuseră.

Referitor la contribuția lui Gheorghiu-Dej în evenimentele din 1933, într-un număr al oficiosului partidului, apărut în 1946, se arăta cum acesta „organizase acțiunea, având peste tot oameni destoinici și credincioși până la moarte, care toți așteptau de la dânsul – care ținea în mâini toate firele uriașei acțiuni – un singur semn, ca s-o pornească după el”¹²⁸. Elemente ale cultului personalității secretarului general devin tot mai vizibile la aniversarea a 15 ani de la grevele ceferiștilor, când Chivu Stoica a publicat un articol elogios la adresa lui Gheorghiu-Dej: „se afirmă puternic și se dezvoltă calitățile sale deosebite de luptător, organizator și tactician revoluționar, ale acestui fiu al clasei muncitoare pe care tovarășii săi de luptă nu puteau să nu-l iubească și să-l respecte de cum îl cunoșteau (...) Tovarășul Dej, acționând ca un fiu credincios al partidului comunist, a dovedit nu numai o uriașă putere de muncă, nu numai o mare capacitate de organizare și deosebite calități de luptător revoluționar, dar a dovedit perseverență și consecvență neînfrântă în apărarea și aplicarea liniei și hotărârilor partidului (...) Prin priceperea și capacitatea sa reușește să separe în proces elementele provocatoare, să le

¹²⁶ Spre exemplu, cotidienele „Dimineața” și „Universul” nu aminteau absolut deloc numele lui Gheorghiu-Dej în organizarea și desfășurarea grevei, spre deosebire de cazul altor comuniști: Ilie Pintilie (la Iași), Emil Popa (la Cluj) ș.a.

¹²⁷ Despre toți aceștia se menționa faptul că deveniseră „figuri mărețe nu numai în conștiința întregii muncitorimi române, nu numai în conștiința poporului român, dar, trecând granița, au devenit simbol al luptei pentru democrație, pentru pace și pentru bunăstarea poporului” (Iosif Șraer, *Procesul ceferiștilor*, în „Scântea”, seria III, anul XVI, nr. 653, 17 octombrie 1946, p. 3).

¹²⁸ Tudor Olaru, *op. cit.*, p. 1.

demaște, să ridice majoritatea ceferiștilor împotriva elementelor provocatoare și transformă banca acuzațiilor în banca acuzatorilor”¹²⁹.

După cum era de așteptat, episodul grevelor de la Atelierele C.F.R. Grivița se regăsea și în cuprinsul tuturor biografiilor oficiale ale lui Gheorghiu-Dej. Dacă în ediția din 1947 a biografiei acestuia, republicată anul următor¹³⁰, se amintea faptul că în lotul ceferiștilor judecați la Craiova, alături de Gheorghiu-Dej, s-au mai aflat Gheorghe Vasilichi, Chivu Stoica, Dumitru Petrescu și Constantin Doncea, în ediția din 1951 mai era menționat doar Chivu Stoica¹³¹.

La promovarea imaginii lui Gheorghiu-Dej de „erou” al ceferiștilor și-au adus un aport semnificativ și publicațiile culturale. Spre exemplu, în 1949, poetul Marcel Breslașu dedica un poem grevei din 16 februarie 1933, în care evidențiază faptul că, deși Gheorghiu-Dej nu putuse fi prezent în mijlocul muncitorilor ceferiști, aceștia luptaseră însuflețiți de ideile liderului comunist: „Ghiță Dej, așa cum îi spun/cu frățescă duioșie, muncitorii,/tovarășul drag, prietenul bun,/întrezărește din temniță zorii:/l-au smuls, l-au rupt dintre ei, în ajun,/zbirii/ceapcâni ai stăpânirii!/El nu este azi în mijlocul lor,/în fruntea lor, a tuturor.../Dar vorbele tovarășului Gheorghiu/solia fierbinte și dârză a Partidului,/flutură viu,/ca un steag purpuriu,/pe crenelurile zidului:/«Acum, tovarăși, e ceasul prielnic...»/Atât le-a mai spus/când l-au dus/și l-au zăvorât!/Acum, cel mai sfielnic/și cel mai hotărât/e mai hotărât!/În văpaia vorbelor rostite de el/și-au sudat/conștiința de conștiință/și și-au îngemănat/credință cu credință/voință cu voioșie,/în sfredelitoare nituri de oțel”¹³². De asemenea, îl amintim și pe Dan Deșliu, care în 1950 evoca astfel figura lui Gheorghiu-Dej: „Închisorile s-au îndopat să plesnească,/Văcăreștii, Doftana, Jilava.../Slove de spaimă arzând ca otrava/în marea inimă muncitorească!/Și între slugoi boierești, între puști,/merg să se judece cu călăii înguști/ei, cei mai buni luptători, cei mai treji:/eroi ceferiști în frunte cu Dej/(...)/pe crestele roșii din viitor/se ’nalță aprig crescând în vârtej/strigate, cântate, scandate,/dintr-un singur gâtlej,/dintr-o singură gură/ca un iureș năprasnic din țărână și zgură/Dej, Dej, Dej!...”¹³³.

Presa culturală nu a fost exceptată nici ea de la promovarea activității ilegale a lui Gheorghiu-Dej. În acest sens, într-un editorial din „Contemporanul”, *Despre însemnătatea luptelor din februarie 1933 pentru dezvoltarea mișcării revoluționare din țara noastră*, scris de L. Șimandan, se sublinia că: „Sub conducerea tov. Gheorghiu-Dej a început pregătirea uneia dintre cele mai mari bătălii din istoria proletariatului din România”, „tov. Gheorghiu-Dej (...) desfășoară o muncă intensă pentru mobilizarea muncitorilor, duce o neobosită muncă pentru organizarea «opozității roșii» în sindicate”, „în primele rânduri ale eroilor clasei muncitoare se numără tov. Gheorghiu-Dej, conducătorul

¹²⁹ *** *Tovarășul Chivu Stoica vorbește „Scânteii” despre Tov. Gheorghe Gheorghiu-Dej în fruntea luptelor din Februarie 1933* („Scânteia”, seria III, anul XVII, nr. 1047, 16 februarie 1948, pp. 1, 4).

¹³⁰ *** *Gheorghe Gheorghiu-Dej*, ediția a II-a, București, Editura Partidului Muncitoresc Român, 1948.

¹³¹ *** *Gh. Gheorghiu-Dej*, București, Editura Partidului Muncitoresc Român, 1951.

¹³² Potrivit precizării făcute la începutul volumului, acest poem a fost citit chiar în curtea Atelierele C.F.R. Grivița, la 16 februarie 1945, când a fost organizată prima aniversare a grevelor (Marcel Breslașu, *Grivița Roșie*, București, Editura de Stat, 1949, pp. 9-10).

¹³³ Dan Deșliu, *op. cit.*, pp. 22-23.

încercat al clasei muncitoare din țara noastră, care atunci, ca și astăzi, și-a pus toate forțele sale în slujba luptei pentru fericire a poporului muncitor”¹³⁴. Chiar unul dintre liderii acțiunilor protestatate ale ceferiștilor, Dumitru Petrescu, scria în „Lupta de clasă” că grevele fuseseră „atât de temeinic pregătite de către Comitetul Central de Acțiune, sub directa conducere a tovarășului Gheorghe Gheorghiu-Dej, încât nici arestarea sa la 14 februarie nu a putut opri declanșarea grevei de la Grivița din ziua următoare”¹³⁵.

De asemenea, momentul grevelor de la Grivița se regăsea ca subiect principal și în poeziile publicate în presă cu prilejul acestor aniversări, care făceau dese referiri la figura lui Gheorghiu-Dej: „Balaurul din sadica Doftană/i-a schingiuit la cel mai mic prilej/pe muncitorii dârji/și scumpi tovarăși ai lui Gheorghiu-Dej” (Gheorghe Săndulescu, *Grivița*)¹³⁶; „Bat ciocane pe ilaie/Dar oțelul nu se-ndoaie,/Bat năpraznic vijelii,/Comuniștii prind țării./Prind țării, în fruntea lor/Când e Dej conducător” (Alexandru Andritoiu, *Sună sirena*)¹³⁷; „Dar n-ați răpus, călăilor burgheji,/Avântul popular ce se-nălțase,/Prin comuniști și prin Gheorghiu-Dej,/Trăiau puterea și mândria clasei” (Vasile Nicorovici, *Grivița neînvingă*)¹³⁸.

Până la aniversarea a 20 de ani de la desfășurarea grevelor, articolele din presă referitoare la acest subiect au fost nesemnificative, iar activitatea lui Gheorghiu-Dej a fost amintită și mai puțin. În februarie 1953, însă, paginile ziarelor au fost „invadate” de materiale laudative la adresa liderului P.M.R. În continuare, reproducem câteva paragrafe publicate în „România liberă” cu privire la consfătuirea pe țară a ceferiștilor care avusese loc la mijlocul lunii februarie, la București: „numele tov. Gheorghiu-Dej se află pe buzele tuturor, e scandat cu însuflețire minute în șir”¹³⁹; „din cuvintele conducătorului poporului nostru muncitor, participanții la consfătuire au sorbit noi energii creatoare, care vor rodi însutit și înmuit în dezvoltarea căilor ferate și a întregii noastre economii naționale. Ei poartă adânc întipărite în inimile lor cuvintele tovarășului Gheorghe Gheorghiu-Dej”¹⁴⁰; „am avut fericirea să vorbesc și cu tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej. Cu câtă dragoste și luare aminte se interesează el de munca noastră, a ceferiștilor. Expunerea pe care a făcut-o la închiderea lucrărilor conferinței ne este nouă, ceferiștilor, cel mai prețios îndreptar”¹⁴¹. Citind cu atenție articolele publicate în februarie 1953, observăm faptul că rolul lui Vasile Luca în organizarea acestor greve era prezentat într-o manieră total diferită față de anii anteriori, schimbare survenită ca urmare a eliminării acestuia de la conducerea partidului în anul precedent. De exemplu, în articolul *Despre ecoul internațional al luptelor ceferiștilor din Februarie 1933*, semnat de A. Varga, se menționa: „cu atât mai josnică a fost încercarea dușmănoasă a lui V. Luca de a minimaliza importanța acestor lupte (...) V. Luca prezenta luptele eroice de la Grivița

¹³⁴ L. Șimandan, *Despre însemnătatea luptelor din februarie 1933 pentru dezvoltarea mișcării revoluționare din țara noastră*, în „Contemporanul”, nr. 7 (332), 13 februarie 1953, p. 1.

¹³⁵ Dumitru Petrescu, *O pagină glorioasă în istoria clasei muncitoare și a poporului român (Grivița – 1933)*, în „Lupta de clasă”, seria V, anul XXXIII, nr. 1-2, ianuarie-februarie 1953, p. 68.

¹³⁶ „Scântea”, seria III, anul XVI, nr. 454, 17 februarie 1946, p. 3.

¹³⁷ „Contemporanul”, nr. 7 (332), 13 februarie 1953, p. 3.

¹³⁸ *Ibidem*.

¹³⁹ „România liberă”, anul XI, nr. 2603, 13 februarie 1953, p. 1.

¹⁴⁰ *Idem*, nr. 2605, 15 februarie 1953, p. 1.

¹⁴¹ *Idem*, nr. 2608, 19 februarie 1953, p. 3.

ca fiind «o provocare a Siguranței», o «înfrângere» a proletariatului”. La antipodul activității trădătoare a lui Vasile Luca se situa, desigur, Gheorghiu-Dej, care „a demască cu toată tăria politica mârșavă dusă de clasele exploatoare”, iar cuvintele sale de la proces „au rămas adânc întipărite în mintea muncitorilor”¹⁴².

Sărbătorirea a 25 de ani de la grevele din 1933 avea să constituie un nou prilej pentru evidențierea atitudinii „dârze” de care Gheorghiu-Dej dăduse dovadă în cursul pregătirii grevei, precum și în timpul procesului. Conformându-se liniei trasate de partid în ședința Biroului Politic din 4 februarie 1958 („Presa centrală și locală va publica articole și amintiri ale unor participanți la evenimente, despre eroicele munci ale muncitorilor ceferiști și petroliști din 1933, solidaritatea muncitorilor din alte întreprinderi cu aceste lupte, ecoul internațional al evenimentelor din februarie, însemnătatea lor pentru mișcarea muncitorească și istoria țării noastre”¹⁴³), în ziare au fost publicate nenumărate articole dedicate grevelor ceferiștilor din 1933, din care reieșea, fără excepție, „rolul central” jucat de primul-secretar al C.C. al P.M.R. În ceea ce privește comportamentul lui Gheorghiu-Dej din timpul procesului ce urmărea reprimării grevelor, în articolul *Eroicele lupte ale ceferiștilor și petroliștilor din februarie 1933*, se specifica faptul că „La proces, acuzații în lanțuri au devenit acuzatori «Vinovații nu suntem noi, care luptăm pentru pâinea și viața noastră, arată tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej. VINOVAȚII SUNT CEI CARE NE-AU SCĂZUT SALARIILE. VINOVAȚII SUNT CEI CARE AU OMORÂT ȘI AU AJUTAT LA SĂVÂRȘIREA OMORULUI»”¹⁴⁴. Aceleași declarații erau invocate și de către Geo Bogza, în articolul *Faptele istoriei*, autorul neomițând să precizeze, însă, și rolul lui Chivu Stoica și Ilie Pintilie din timpul grevelor¹⁴⁵. Un articol similar a fost publicat și de Vasile Bâgu, participant la grevele de la Atelierele C.F.R. Grivița¹⁴⁶.

Pe lângă prezentarea din punct de vedere istoric a participării lui Gheorghiu-Dej la aceste evenimente, în „Scânteia” era descrisă și prezența acestuia la adunarea festivă organizată la Teatrul C.F.R. Giulești, la care Chivu Stoica, descriind derularea grevei, amintea cum: „în această perioadă, tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej a desfășurat o intensă activitate de pregătire și organizare a luptei ceferiștilor, luând parte la conferințele ceferiștilor de la București, Cluj, Iași și Galați”¹⁴⁷. Totodată, o fotografie apărută pe prima pagină a unui număr ulterior din „Scânteia” îl înfățișa pe Gheorghiu-Dej în mijlocul mulțimii, sub textul: „La solemnitatea de la Atelierele C.F.R. «Grivița Roșie», tov. Gheorghe Gheorghiu-Dej discutând cu un grup de participanți la luptele din februarie 1933”¹⁴⁸.

¹⁴² „Scânteia”, anul XXII, nr. 2583, 14 februarie 1953, p. 3.

¹⁴³ ANR, fond C.C. al P.C.R., Cancelarie, dosar nr. 3/1958, f. 15. În ședința Secretariatului C.C. al P.M.R. din 5 februarie 1965 s-a hotărât, de asemenea, că „Presa centrală și locală, radioul și televiziunea vor publica și transmite materiale despre importanța luptelor din 1933” (idem, dosar nr. 11/1965, vol. 1, f. 65).

¹⁴⁴ Gheorghe Matei, N. Rădulescu, *Eroicele lupte ale ceferiștilor și petroliștilor din februarie 1933*, în „Scânteia”, anul XXVII, nr. 4137, 12 februarie 1958, p. 1.

¹⁴⁵ Geo Bogza, *Faptele istoriei*, în „Scânteia”, anul XXVII, nr. 4140, 15 februarie 1958, p. 1.

¹⁴⁶ Vasile Bâgu, *Mărturia ale participanților la luptele din ianuarie-februarie 1933. Flacăra Griviței*, în „Scânteia”, anul XXVII, nr. 4140, 15 februarie 1958, p. 1.

¹⁴⁷ *Cuvântarea tovarășului Chivu Stoica*, în „Scânteia”, anul XXVII, nr. 4141, 16 februarie 1958, p. 1.

¹⁴⁸ „Scânteia”, anul XXVII, nr. 4142, 18 februarie 1958, p. 1.

Chiar dacă în anul 1959, spre deosebire de anul precedent, această aniversare nu a mai fost reflectată cu aceeași intensitate, nemaifiind vorba de o aniversare rotundă, au existat totuși câteva articole care nu uitau să evidențieze rolul lui Gheorghiu-Dej în aceste evenimente. Un astfel de articol a fost scris de A. Grigorescu și specifica, printre altele, următoarele: „Ca secretar al Comitetului Central de acțiune, tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej a desfășurat o intensă activitate de pregătire și organizare a luptei ceferiștilor (...) o deosebită atenție a acordat tovarășul Gheorghiu-Dej pregătirii luptelor muncitorești la București, activând personal pentru întărirea muncii de partid și sindicale”¹⁴⁹. Începutul anului 1960 a fost marcat, de asemenea, de sărbătorirea, deja devenită clasică, a grevei ceferiștilor. Astfel, într-un articol în care numele altor lideri comuniști implicați în aceste evenimente erau amintite în trecut, era supradimensionat din nou rolul lui Gheorghiu-Dej: „Tovarășul Gheorghiu-Dej a desfășurat o intensă activitate de pregătire a luptelor ceferiste (...) el a combătut manifestările unor elemente oportuniste, ceea ce a avut o mare însemnătate pentru desfășurarea luptelor în întreaga țară (...) tov. Gheorghiu-Dej și alți conducători ai luptelor muncitorilor au fost arestați”¹⁵⁰.

În 1963, aniversarea a 30 de ani de la grevele ceferiștilor din februarie 1933 a constituit un nou puseu care a facilitat evocarea activității de ilegalist a lui Gheorghiu-Dej. Articolele subliniau cu litere îngroșate diferite citate din cuvântările lui Gheorghiu-Dej în legătură cu aceste greve, cum era, spre exemplu, cel scris de Titus Popovici și intitulat *Verdictul istoriei*¹⁵¹. De asemenea, Chivu Stoica arăta cum Gheorghiu-Dej dusese „o muncă intensă de organizare a muncitorilor ceferiști”, „a desfășurat o activitate multilaterală în principalele centre feroviare”, „dând exemple de felul cum trebuie muncit în mijlocul maselor”¹⁵². La adunarea solemnă a ceferiștilor, organizată în ziua de 15 februarie 1963, la sala Palatului R.P.R., același Chivu Stoica preciza faptul că „o mare contribuție (...) la elaborarea și aplicarea în practică a noilor forme și metode ale activității revoluționare de masă a adus tovarășul Gheorghiu-Dej”¹⁵³.

În „Lupta de clasă”, un alt fost ilegalist, Gheorghe Stoica, reliefa și el rolul lui Gheorghiu-Dej: „Secretar al Comitetului Central de acțiune a fost ales tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej. În timpul pregătirilor și desfășurării Conferinței s-a afirmat din plin puternica sa personalitate. Intrat din fragedă tinerețe în mișcarea muncitorească, el și-a manifestat în marile bătălii de clasă dusă de eroica muncitorime ceferistă și petrolistă însușirile sale de organizator al maselor muncitoare, capacitatea de a înfăptui cu voință neînfrântă politica partidului (...) Se poate spune că, începând din acea perioadă, timp de peste 30 de ani, cei mai buni și devotați luptători comuniști au desfășurat opera de călire a partidului, de legare a sa de mase, avându-l permanent în

¹⁴⁹ A. Grigorescu, *Eroicele lupte ale ceferiștilor și petroliștilor din februarie 1933*, în „Scânteia”, anul XXVIII, nr. 4449, 15 februarie 1959, p. 1.

¹⁵⁰ Nicolae Rădulescu, *O aniversare scumpă oamenilor muncii*, în „Scânteia”, anul XXIX, nr. 4758, 16 februarie 1960, p. 2.

¹⁵¹ Titus Popovici, *Verdictul istoriei*, în „Scânteia”, anul XXXII, nr. 5804, 15 februarie 1963, p. 3.

¹⁵² „România liberă”, anul XXI, nr. 5804, 15 februarie 1963, p. 2.

¹⁵³ „Scânteia”, anul XXI, nr. 5805, 16 februarie 1963, p. 2.

frunte pe tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej”¹⁵⁴. Figura lui Gheorghiu-Dej era evidențiată și în cadrul expoziției dedicate aniversării grevelor de la Atelierele C.F.R. Grivița, organizată la sala Dalles. Portretul lui Gheorghiu-Dej domina panoul din centrul expoziției, iar cuvintele lui, înscrise pe ultimul panou, serveau ca o concluzie la corpusul de materiale ce o alcătuiau¹⁵⁵.

Momentul grevelor ceferiștilor din 1933 s-a regăsit, după cum era de așteptat, și în cuprinsul materialelor apărute în „Scânteia” imediat după trecerea în neființă a lui Gheorghiu-Dej. Spre exemplu, oficiosul C.C. al P.M.R. evidențiază faptul că din rândul „șirurilor nesfârșite” de oameni care s-au îndreptat spre cabinetul de lucru al lui Gheorghiu-Dej, de la sediul C.C. al P.M.R., imediat după aflarea veștii morții acestuia, „primii au venit muncitorii de la «Grivița Roșie», unde în 1933 clasa muncitoare a dus cele mai mari bătălii revoluționare, la conducerea cărora s-a aflat tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej”¹⁵⁶. Articolul continua astfel: „Un bătrân grivițean zăbovește în dreptul portretului îndoliat și, stăpânindu-și cu greu durerea care-l copleșea, dă în semn de suprem omagiu tradiționalul salut muncitoresc”¹⁵⁷. Totodată, ședințele și adunările de doliu organizate în toată țara în ziua de 20 martie 1965 erau ilustrate cu ajutorul unei fotografii de la un moment similar desfășurat la „Grivița Roșie”¹⁵⁸, precizându-se că printre muncitorii ceferiști „inima omului care și-a legat numele de cele mai luminoase tradiții revoluționare ale poporului nostru continuă să bată”¹⁵⁹. De asemenea, un fost muncitor ceferist pensionar, căruia moartea lui Gheorghiu-Dej îi trezise „amintiri de neuitat”, avea să scrie cu acel prilej un articol în care evoca activitatea fostului prim-secretar al partidului în orașul Dej, unde fusese mutat în ideea „că în acest orașel vor reuși să-l izoleze”¹⁶⁰. Autorul îi creiona lui Gheorghiu-Dej următorul portret: „electricianul înalt, cu scurtă și moletiere negre, cu nelipsitul său ciocănaș și cu o șurubelniță, găsea în permanență ceva de pus la punct în diferite colțuri ale atelierelor”, insistând îndeosebi asupra popularității pe care noul-venit reușise să și-o câștige în scurt timp: „Peste puțin timp a devenit un cunoscut al tuturor; muncitorii îl iubeau pentru că știa să găsească în chip firesc calea spre sufletul lor”¹⁶¹.

Situația avea să se schimbe aproape radical în anii ce-au urmat, fapt pe care îl putem observa încă din februarie 1968, la împlinirea a 35 de ani de la grevele din februarie 1933. Cu acest prilej, „Scânteia” a publicat un articol redactat pe baza amintirilor a doi participanți, Vasile Bâgu și Ovidiu Șandru, în cuprinsul cărui, alături de Gheorghiu-Dej, erau menționați și alți lideri ai luptelor de la Grivița, precum: Constantin Doncea, Dumitru Petrescu, Chivu Stoica, Ionică Alexandrescu ș.a.¹⁶².

¹⁵⁴ Gheorghe Stoica, *Luptele din februarie 1933, o cotitură în mișcarea muncitorească din România*, în „Lupta de clasă”, seria V, an XLIII, nr. 1, ianuarie 1963, p. 9.

¹⁵⁵ Coralia Folino, *Expoziția 30 de ani de la eroicele lupte ale muncitorilor ceferiști*, în „Studii”, nr. 1/1963, pp. 195-197.

¹⁵⁶ „Scânteia”, anul XXXIV, nr. 6565, 21 martie 1965, p. 1.

¹⁵⁷ *Ibidem*.

¹⁵⁸ *Ibidem*.

¹⁵⁹ *Ibidem*, p. 4.

¹⁶⁰ *Ibidem*, p. 3.

¹⁶¹ *Ibidem*.

¹⁶² Idem, anul XXXVII, nr. 7615, 16 februarie 1968, p. 5.

Articole de o factură identică aveau să apară și în alte publicații care abordau respectivul eveniment, un exemplu în acest sens fiind reprezentat de „Analele Institutului de Istorie a Partidului de pe lângă C.C. al P.C.R.”¹⁶³. Era evident demersul conducerii P.C.R. de a diminua rolul lui Gheorghiu-Dej în episodul grevelor de la Atelierele C.F.R. Grivița, cu atât mai mult cu cât participarea fostului lider al partidului la acest eveniment ocupase locul central în biografia acestuia¹⁶⁴. În deceniile următoare, însă, nu doar rolul jucat de Gheorghiu-Dej în pregătirea acestor greve, ci și al celorlalți lideri va fi tot mai mult trecut cu vederea, accentul fiind pus pe faptul că aceste greve fuseseră rezultatul maselor de muncitori. Este momentul când și Nicolae Ceaușescu, asemenea predecesorului său, va încerca să-și legitimeze poziția în fruntea P.C.R. prin invocarea activității sale din ilegalitate (aproape inexistentă, de altfel), care însă nu se ridică nici pe departe la valoarea ilegalităților amintiți mai sus.

Reflectarea în istoriografia comunistă a rolului lui Gheorghiu-Dej în grevele din 1933

Importanța rolului lui Gheorghiu-Dej în timpul grevelor din februarie 1933 avea să fie promovată și cu ajutorul istoriografiei. După cum am putut observa și în cazul presei, în perioada de început a regimului era amintit și rolul altor lideri comuniști în desfășurarea evenimentelor de la Grivița, ca de exemplu: Vasile Luca, Chivu Stoica, Constantin Doncea ș.a.¹⁶⁵. În perioada următoare, însă, toți ceilalți lideri ai grevelor aveau să fie incluși în expresia generică „alți activiști ai partidului comunist”, manualul de istorie a R.P.R. din 1956 amintindu-l, în afară de Gheorghiu-Dej, doar pe Chivu Stoica. Erau oferite, în schimb, lungi citate din declarațiile conducătorului P.M.R. făcute în timpul procesului, evidențiindu-se cum acesta „a arătat în cuvinte înflăcărare justetea luptelor ceferiștilor conduse de partid, a demascat cu putere exploatarea cruntă la care era supusă clasa muncitoare de către imperiaștii străini și de către burghezie”¹⁶⁶.

Descrierea procesului de la Craiova a fost tratată într-un vast articol de către M. Iosa și Mihail Rusenescu, cu ocazia aniversării a 25 de ani de la acest moment. După ce ofereau numeroase citate din cuvântările lui Gheorghiu-Dej, cei doi istorici de partid arătau cum, „demascând politica de asuprire națională (...) tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej a arătat că «muncitorimea conștientă nu face nici un fel de distincție de rasă și naționalitate»”¹⁶⁷. Unii istorici încercaseră să acrediteze ideea potrivit căreia, dintre toți inculpații din procesul de la Craiova, persoana lui Gheorghiu-Dej ar fi fost

¹⁶³ Cristina Diac, *Liderul nevăzut...*, p. 36.

¹⁶⁴ Imediat după ce a aflat că Gheorghiu-Dej a decedat, academicianul Geo Bogza și-a exprimat durerea resimțită prin intermediul unei scrisori adresate C.C. al P.M.R., publicată și în presă, în care afirma că fostul conducător al partidului „a intrat în istoria poporului nostru ca organizator și conducător al mării greve de la Grivița, cea mai mare bătălie de clasă a muncitorimii române” („Scânteia”, anul XXXIV, nr. 6563, 19 martie 1965, p. 3).

¹⁶⁵ Mihail Roller (redactor responsabil), Gheorghe I. Georgescu, Dumitru Tudor, Vasile Maciu, *Istoria României. Manual unic pentru clasa a VIII-a secundară*, București, Editura de Stat, 1947, p. 699.

¹⁶⁶ Mihail Roller (coordonator), *Istoria R.P.R. Manual pentru învățământul mediu*, București, Editura de Stat Didactică și Pedagogică, 1956, p. 643.

¹⁶⁷ M. Iosa, Mihail Rusenescu, *Din acțiunile oamenilor muncii pentru apărarea conducătorilor eroicelor lupte din ianuarie-februarie 1933*, în „Studii. Revistă de istorie”, nr. 3/1959, p. 14.

cea mai cunoscută în străinătate: „Cu ocazia procesului ceferiștilor, seri de-a rândul au avut loc la Praga, în fața clădirii legației române, demonstrații cu prilejul cărora se scandau lozincile: «Libertate muncitorilor români!», «Trăiască Gheorghe Gheorghiu-Dej!»”, arătându-se că poliția cehă emisese chiar o hotărâre prin care pedepsea cu trei zile de închisoare pe oricine ar fi folosit lozinca „Trăiască Gheorghe Gheorghiu-Dej!”¹⁶⁸. În realitate, însă, în afara granițelor României, chiar și la Comintern, Gheorghiu-Dej era unul dintre cei mai puțini cunoscuți lideri comuniști din România, afirmându-se practic doar cu acest prilej.

Extrem de multe articole și studii au apărut însă cu ocazia împlinirii a 30 de ani de la grevele din 1933. Bineînțeles, ele nu puteau fi scrise decât în concordanță cu opiniile lui Gheorghiu-Dej referitoare la acest eveniment. Spre exemplu, Titu Georgescu (membru al Colegiului de redacție al revistei „Studii”), după ce oferea un citat din *Articole și cuvântări*, în care Gheorghiu-Dej sublinia „momentul de cotitură” pe care-l marcase aceste greve în istoria țării, scria: „Aprecierea tovarășului Gheorghe Gheorghiu-Dej ne îndrumă să orientăm cu consecvență cercetările tocmai spre analiza etapei de după 1933 din activitatea partidului și a luptei maselor muncitoare, prin prisma cotiturii petrecute o dată cu luptele revoluționare ale muncitorilor ceferiști și petroliști”¹⁶⁹. Recurgerea la citate din opera lui Gheorghiu-Dej și evidențierea „aportului personal al tovarășului Gheorghe Gheorghiu-Dej” se regăseau și în referatele prezentate în cadrul unui simpozion organizat de Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj cu prilejul respectivei aniversări. Printre istoricii care au vorbit cu acea ocazie s-au aflat Ștefan Pascu, decanul Facultății de istorie-filozofie, și Camil Mureșan¹⁷⁰.

Articolul de fond din numărul aniversar al revistei „Studii” consta în cuvântarea rostită de Chivu Stoica la adunarea solemnă din 15 februarie 1963 (cuvântare publicată și în „Analele Institutului de Istorie a Partidului de pe lângă C.C. al P.M.R.”¹⁷¹). Vorbitorul sublinia faptul că „O mare contribuție la (...) elaborarea și aplicarea în practică a noilor forme și metode ale activității revoluționare de masă a adus tovarășul Gheorghiu-Dej” și continua descriind cum „tovarășul Gheorghiu-Dej desfășurase o vie activitate la Galați”, „mutat disciplinar de la Galați la Dej el duce o muncă intensă de organizare a muncitorilor ceferiști din acest oraș”, „tovarășul Gheorghiu-Dej a desfășurat o activitate multilaterală în principalele centre feroviare” etc.¹⁷². În opinia unor istorici, Gheorghiu-Dej se afirmase încă din această perioadă ca un important membru al P.C.R.: „În lupta împotriva acestor tendințe [curențele „oportuniste” de dreapta și de stânga din interiorul P.C.dR. – n.n.], care constituiau un mare pericol

¹⁶⁸ Augustin Deac, Gheorghe Matei, *Mișcarea de solidaritate internațională cu luptele eroice ale ceferiștilor și petroliștilor din 1933*, în „Analele Institutului de Istorie a Partidului de pe lângă C.C. al P.M.R.”, nr. 1/1963, p. 46.

¹⁶⁹ Titu Georgescu, *Însemnătatea eroicelor lupte ale muncitorilor ceferiști și petroliști pentru întărirea legăturilor P.C.R. cu masele în vederea mobilizării lor împotriva fascizării României*, în „Studii. Revistă de istorie”, nr. 1/1963, pp. 137-138.

¹⁷⁰ Alexa Csetri, *Aniversarea eroicelor lupte din 1933 în cadrul centrului universitar din Cluj*, în „Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Series Historia”, nr. 1/1963, pp. 129-131.

¹⁷¹ „Analele Institutului de Istorie a Partidului de pe lângă C.C. al P.M.R.”, nr. 1/1963, pp. 3-18.

¹⁷² Chivu Stoica, *A 30-a aniversare a eroicelor lupte din februarie 1933*, în „Studii. Revistă de istorie”, nr. 1/1963, pp. 5-18.

pentru partidul comunist și pentru mișcarea muncitorească, în elaborarea și aplicarea în viață a noilor forme de organizare a luptei revoluționare, o mare contribuție a avut tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej”¹⁷³.

Cercetând derularea procesului celor implicați în grevele de la Grivița, Mihail Rusenescu remarca faptul că: „Depozițiile tovarășului Gheorghe Gheorghiu-Dej și a celorlalți conducători ai luptelor (...) au fost exemple de pledoarie revoluționară. Cuvântarea tovarășului Gheorghe Gheorghiu-Dej, vibrantă chemare a clasei muncitoare și a celorlalte categorii de oameni ai muncii la luptă împotriva claselor exploatoare, a constituit un aspru rechizitoriu și un avertisment dat regimului burghezo-moșieresc (...) Datorită curajului și atitudinii lor temerare, conducătorii ceferiștilor și petroliștilor în frunte cu tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej au reușit să facă din cuvântul lor o armă politică de demascare a exploatării și agresiunii, împotriva războiului și a fascismului”¹⁷⁴. Tot în această notă scria și Nicolae Petrovici (redactorul-șef al revistei „Analele Institutului de Istorie a Partidului de pe lângă C.C. al P.M.R.”): „miile de cititori din rândurile oamenilor muncii (...) au putut lua cunoștință de poziția fermă a majorității acuzaților în proces, a conducătorilor lor în frunte cu tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej, care prin răspunsurile date la interogatoriul instanței de judecată, prin replicile prompte și usturătoare la intervențiile brutale ale comisarului regal, au răsturnat eșafodajul de minciuni și calomnii urzit de justiția burghezo-moșierească, transformându-se astfel din acuzați în acuzați”¹⁷⁵.

Un alt istoric de partid, Vasile Liveanu¹⁷⁶, încerca și el să demonstreze faptul că Gheorghiu-Dej deținuse rolul central în desfășurarea acțiunilor de protest de la începutul anului 1933: „Acțiunile organizate sub îndrumarea directă a Comitetului central de acțiune al muncitorilor ceferiști și a secretarului său, tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej, în legătură cu noile concedieri de la C.F.R., au constituit un impuls pentru întreaga mișcare a șomerilor”; „Luând cuvântul (...) tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej a chemat pe șomeri să facă demonstrații în fața Ministerului Muncii, a primăriei și a altor organe de stat”; „Gheorghe Gheorghiu-Dej a dus o muncă intensă de organizare a muncitorilor ceferiști”¹⁷⁷. Același aspect era analizat și de Petre Constantinescu-Iași, care avea totuși un ton mai moderat: „În calitatea sa de secretar al Comitetului central de acțiune, tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej a stabilit legături strânse cu muncitorii din principalele centre feroviare din țară, s-a deplasat în aceste

¹⁷³ V.G. Ionescu, *Acțiuni ale clasei muncitoare în a doua jumătate a anului 1932*, în *ibidem*, p. 77.

¹⁷⁴ Mihail Rusenescu, *Ecoul luptelor din 1933 în presa legală a vremii*, în *ibidem*, pp. 126-127.

¹⁷⁵ Nicolae Petrovici, *Oglindirea în presa vremii a luptelor eroice ale muncitorilor ceferiști și petroliști din 1933 și a procesului conducătorilor acestor lupte*, în „Presa noastră”, anul VIII, nr. 1 (81), ianuarie 1963, p. 5.

¹⁷⁶ Vasile Liveanu a avut funcțiile de cercetător principal (1950-1952) și colaborator (1956-1968) la Institutul de Istorie a Partidului de pe lângă C.C. al P.M.R., cercetător principal (1956-1958) și șef al sectorului de istorie contemporană (1958-1975) la Institutul „Nicolae Iorga”, cu studii de „istoria României și istoria P.C.R., îndeosebi pentru perioada interbelică” (Ștefan Ștefănescu – coord., *Enciclopedia istoriografiei românești*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1978, pp. 199-200).

¹⁷⁷ Vasile Liveanu, *În legătură cu activitatea P.C.R. în rândurile șomerilor în preajma luptelor din ianuarie-februarie 1933*, în „Studii. Revistă de istorie”, nr. 2/1963, pp. 266-275.

localități, participând direct la alegerea unor comitete locale de acțiune, a luat cuvântul la adunări și consfătuiri legale și ilegale ale comitetelor de acțiune și ale organelor de partid”¹⁷⁸.

Merită menționat și faptul că unii istorici au scris nu numai despre rolul deținut de Gheorghiu-Dej în organizarea mișcărilor greviste din 1933, ci și despre perioada de detenție a acestuia. De pildă, într-un articol referitor la presa ilegală, după ce oferea mai multe citate din Gheorghiu-Dej, Ecaterina Cimponeriu expunea următoarele: „Ziarul «Apărarea» urmărea cu o deosebită atenție soarta neînfricatului fiu al poporului român, a tovarășului Gheorghe Gheorghiu-Dej. În mai multe numere ale ziarului, reflectând grija comuniștilor din Banat pentru apărarea vieții lui, se relatează despre situația lui, transferarea dintr-o închisoare în alta etc. Astfel, într-un articol al ziarului «Apărarea», din martie 1943, se arată că «Gheorghiu-Dej, marele luptător pentru libertate», care se află la închisoarea din Caransebeș, lupta «după ani lungi de suferință» și «după mii de pericole înfruntate» cu aceeași însuflețire în fruntea celorlalți deținuți antifasciști”¹⁷⁹.

Grevele de la Atelierele C.F.R. Grivița au ocupat un loc aparte și în ceea ce privește „Analele Institutului de Istorie a Partidului de pe lângă C.C. al P.M.R.”, care au dedicat un număr semnificativ de pagini aniversărilor a 25 și respectiv 30 de ani de la derularea acestor evenimente. Ca și în cazul presei, se remarcă aceeași schimbare în ceea ce privește evidențierea contribuției lui Gheorghiu-Dej la organizarea grevelor ceferiștilor. Astfel, dacă în anul 1958 alături de Gheorghiu-Dej erau amintiți și alți lideri ai greviștilor (Ilie Pintilie, Constantin Doncea, Vasile Roiată, Constantin David ș.a.), singurul nume menționat în 1963 avea să fie cel al primului-secretar al C.C. al P.M.R.¹⁸⁰.

În toate partidele politice moderne, accesarea unei persoane la conducere se face, de regulă, nu doar în virtutea unor anumite calități politice, ci și ca urmare a unei activități organizatorice și/sau propagandistice desfășurate în favoarea formațiunii politice căreia îi aparține. De la această regulă nu a făcut excepție nici Partidul Comunist Român, cel puțin în perioada imediat postbelică. Astfel, odată ajuns în fruntea partidului, Gheorghiu-Dej a încercat să-și legitimeze poziția făcând mai puțin recurs la incontestabilele sale calități de lider și la deosebitul simț politic de care dădea dovadă, trăsături care se regăseau și la alți membri ai P.C.R. În schimb, el a pus accent pe activitatea desfășurată în ilegalitate și în timpul anilor de detenție, din rândul cărora participarea sa la greva de la Atelierele C.F.R. Grivița a ocupat un rol important. Tocmai de aceea, treptat, rolul altor lideri ai partidului în aceste evenimente avea să fie tot mai estompat, ajungându-se în situația ca în anii '60 să nu mai fie menționată nominal nicio altă persoană în afara conducătorului P.M.R. Chiar mai mult decât atât, atunci când, în vara anului 1958, mai mulți ilegaliști îndrăzniseră să afirme faptul că rolul central în timpul grevelor de la Grivița îl avusese Constantin Doncea, Gheorghiu-Dej a reacționat imediat, organizând o plenară în care toți contestatarii săi au fost sancționați.

Desigur, nu poate fi negat faptul că Gheorghiu-Dej a avut un rol foarte important în etapele premergătoare evenimentelor de la Grivița. După cum am încercat

¹⁷⁸ Petre Constantinescu-Iași, *op. cit.*, p. 28.

¹⁷⁹ Ecaterina Cimponeriu, *Presa ilegală din Banat editată și îndrumată de partid în anii 1941-1944*, în „Studii. Revistă de istorie”, nr. 5/1962, p. 1184.

¹⁸⁰ Cristina Diac, *Liderul nevăzut...*, pp. 33-35, 47.

să arătăm, începând din 1931, dar mai ales după alegerea sa ca secretar al Comitetului Central de Acțiune, Gheorghiu-Dej a desfășurat o intensă activitate propagandistică și agitatorică în rândul ceferiștilor, în direcția organizării acestora în sindicate comuniste și a conștientizării faptului că doar prin radicalizarea protestelor aveau șansa de-a obține satisfacerea revendicărilor. Aflat într-o permanentă pendulare între atelierele C.F.R. din Galați, Cluj, Iași, București, Dej, Pașcani etc., Gheorghiu-Dej, în conformitate cu instrucțiunile primite la rândul său din partea forurilor superioare ale P.C.dR., a transmis liderilor sindicali comuniști pașii ce trebuiau urmați în vederea preluării controlului sindicatelor de la social-democrați. În acest sens, punctul culminant s-a înregistrat în vara anului 1932, când comuniștii de la Atelierele C.F.R. Grivița au reușit să câștige conducerea comitetului sindical.

Cu toate acestea, Gheorghiu-Dej a avut un rol minor în organizarea propriuzisă a grevelor de la Grivița, cu atât mai mult cu cât la două dintre acestea, la care se și obținuse satisfacerea revendicărilor muncitorilor, el nici măcar nu fusese prezent în București. Apoi, în ceea ce privește greva din 15/16 februarie 1933, aceasta a izbucnit în mod spontan, ca reacție a lucrătorilor ceferiști la arestarea liderilor lor de sindicat. Este adevărat, totuși, faptul că P.C.dR. pregătea o grevă la Grivița, care trebuia să se declanșeze tot în aceeași zi și la a cărei organizare participase și Gheorghiu-Dej. Cum organizatorii acesteia fuseseră, însă, arestați în ajun, printre aceștia regăsindu-se și Gheorghiu-Dej, greva izbucnită nu s-a mai desfășurat conform scenariului comunist.

Petre OPRIȘ

PROBLEMA CREAMTELOR ȘI DATORIILOR EXTERNE ALE ROMÂNIEI: CAZURILE REPUBLICII GUINEEA, INDONEZIEI ȘI SUEDEI

THE EXTERNAL CLAIMS AND DEBTS PROBLEM IN ROMANIA:
THE STATE OF AFFAIRS IN THE REPUBLIC OF GUINEA, INDONESIA AND SWEDEN

At the beginning of the 1960s, the authorities in Bucharest began offering credit-based industrial products on markets in Asia, Africa and South America. However, the quality of the products was questionable and the requirements of the customers were modest compared to the needs of the customers in Western countries.

Basically, in order to be able to cope with the global economic competition, Romania encouraged exports by providing loans to the Soviet Union and to countries in Asia, Africa and South America. Our country exported industrial products that could not be sold on other markets. The purpose was to obtain raw materials necessary to the Romanian economy, at low prices.

The authorities in Bucharest gradually found out that because of that economic policy, the African and Asian states had accumulated debts towards Romania. Besides, immediate debt recovery was impossible. The respective situation caused serious problems to the Romanian factories that had exported products and that, at some point, were unable to restart their production, as they could not recover the money for the Romanian goods that had been delivered to Asia, Africa and South America.

Etichete: datorie externă, export, materii prime, negocieri, reeșalonare

Keywords: external debt, export, raw material, negotiation, rescheduling

De la începutul anilor '60, autoritățile de la București au oferit pe bază de credit produse industriale românești pe anumite piețe din Asia, Africa și America de Sud. Acțiunile respective au fost derulate în condițiile în care calitatea produselor era discutabilă, iar pretențiile celor care le primeau erau mai reduse, comparativ cu piețele occidentale. Mai mult decât atât, chiar și în URSS au ajuns produse de acest gen și, la ședința din 26 iunie 1963 a Biroului Politic al C.C. al P.M.R., Alexandru Bârlădeanu a descris situația în termenii următori: „E adevărat că în special relațiile noastre cu sovieticii sunt relații de într-ajutorare, noi nu luăm nimic gratis de la ei. Totuși, *trebuie să primim lucrurile obiectiv. Natura lucrurilor pe care le dăm și le primim este cu totul deosebită. Dacă ar înceta acest schimb, mai mult de jumătate din mărfurile pe care le vindem în Uniunea Sovietică nu le vom putea vinde în altă parte*, iar mărfurile pe care noi le luăm de la ei sunt mărfuri de mare valoare (subl.n.)”¹.

Practic, pentru a face față concurenței economice existente pe plan mondial, România a încurajat exporturile de acest fel, acordând credite barter atât Uniunii Sovietice, cât și țărilor din Asia, Africa și America de Sud – prin livrarea de produse industriale care nu aveau desfacere pe alte piețe, în scopul obținerii de materii prime necesare economiei românești, la prețuri cât mai reduse.

¹ ANIC, fond C.C. al P.C.R. – Cancelarie, dosar nr. 34/1963, f. 20.

Treptat, autoritățile de la București au constatat că, prin politica economică promovată, s-au acumulat datoriile ale statelor africane și asiatice față de România și că nu existau mecanisme eficiente de recuperare imediată a acestora. Situația respectivă a generat probleme deosebite întreprinderilor românești care livrau produse în anumite țări și care, la un moment dat, s-au văzut în imposibilitatea de a-și relua ciclurile de producție din cauza nerecuperării la timp a banilor cheltuiți pentru mărfurile produse în România și exportate în Asia, Africa și America de Sud.

În altă ordine de idei, în anii '50-'60, autoritățile de la București au avut probleme în privința datoriilor pe care diferite state occidentale (SUA, Marea Britanie, Belgia, Suedia ș.a.) le-au revendicat în relațiile lor cu România, în condițiile în care, la un moment dat, a fost suspendată *sine die*, de către autoritățile române, achitarea sumelor convenite țărilor respective. Cauzele pentru care s-a acționat în acest fel sunt numeroase, printre acestea aflându-se situația dificilă creată de cel de-al Doilea Război Mondial și schimbarea de regim din România, în perioada 1948-1950.

Aceste informații au fost secrete pentru opinia publică din România deoarece era dificil pentru autoritățile comuniste de la București să ofere justificări și soluții credibile pentru problemele pe care le-au creat în momentul naționalizării bunurilor străine din România, precum și atunci când au decis să ofere credite unor state din Africa, Asia și America de Sud, prin livrarea de produse industriale românești, fără să existe posibilități de recuperare certă a sumelor investite.

Două exemple în ceea ce privește creditele acordate de România altor țări sunt cazurile Republicii Guineea și Indoneziei. În prima situație, o notă întocmită la 28 iunie 1989 este edificatoare în privința datoriilor pe care Guineea le avea față de România în anul 1989 și modul cum Ștefan Andrei – la acea vreme, viceprim-ministru al guvernului, a propus lui Nicolae Ceaușescu rezolvarea problemei respective².

În al doilea caz, o delegație guvernamentală condusă de Florian Stoica, director în Ministerul Comerțului Exterior și reprezentant al Băncii Române de Comerț Exterior, s-a aflat în Indonezia, în perioada 9-23 decembrie 1968, pentru a discuta cu o delegație condusă de Ismael M. Thajeb despre reglementarea datoriilor pe care Indonezia le avea față de România. Cu acel prilej, Florian Stoica a propus ca suma de 1,4 milioane dolari, reprezentând contravaloarea cauciucului indonezian importat în anii anteriori de România și neachitat de autoritățile de la București, să fie utilizată pentru achitarea rulourilor compresoare exportate în Indonezia (în valoare totală de 440.000 de dolari), iar cu restul sumei respective (900.000 dolari) să fie acoperită parțial rata pe care Indonezia trebuia să o achite în 1965 (2.417.142 dolari) pentru produsele românești importate pe bază de credit (vagoane de marfă, mașini-unelte, rulouri compresoare, grupuri electrogene și convertizoare de sudură)³.

În cursul negocierilor, autoritățile de la Djakarta, inclusiv Adam Malik, ministrul Afacerilor Externe, au fost de acord cu soluția prezentată de reprezentantul României, restul ratei din anul 1965 (în sumă de 1.488.980 dolari) urmând să fie achitată până la 31 decembrie 1970.

² Vezi documentul anexat.

³ ANIC, fond C.C. al P.C.R. – Cancelarie, dosar nr. 7/1969, ff. 96-97.

Totodată, Florian Stoica a propus reeșalonarea datoriilor din anii 1965-1968, pe care Indonezia le avea față de România, astfel încât să fie achitate atât ratele din anii 1969-1970, cât și restanțele din perioada 1965-1968. Partea indoneziană a încercat să prelungească pe un termen de 25 de ani reeșalonarea datoriilor sale față de România, dar a fost de acord, în final, ca ratele din anii 1966-1970 se fie achitate în perioada 1971-1975. Suma totală estimată (inclusiv dobândă de 4%) era de 15.827.654 dolari⁴.

Negocierile de la Djakarta s-au încheiat în data de 23 decembrie 1968 prin semnarea unui protocol de către Florian Stoica, din partea României, respectiv de Ismael M. Thajeb, director general pentru relații economice cu străinătatea în Ministerul Afacerilor Externe, din partea Indoneziei⁵.

În ședința din 27 ianuarie 1969, membrii Prezidiului Permanent al C.C. al P.C.R. au aprobat protocolul încheiat la Djakarta de Florian Stoica, șeful delegației guvernamentale, însă guvernul Indoneziei nu a aprobat respectivul document⁶.

Doi ani mai târziu, Ilie Verdeț, prim vicepreședinte al Consiliului de Miniștri, l-a informat pe Nicolae Ceaușescu despre faptul că Indonezia nu și-a achitat datoriile pe care le avea în relațiile economice cu România – în sumă de 15.705.000 dolari (inclusiv o dobândă moratorie de 2.618.000 dolari), în contextul în care Adam Malik, ministrul Afacerilor Externe al Indoneziei, urma să efectueze în luna mai 1971 o vizită oficială în unele state socialiste care au acordat credite Indoneziei în anii '60 (URSS, Cehoslovacia, Bulgaria, Polonia, RDG, Ungaria și Iugoslavia).

În nota trimisă lui Nicolae Ceaușescu la 17 mai 1971, de către Ilie Verdeț, s-a semnalat faptul că România putea adopta o poziție similară cu cea a Franței și URSS, țări care, la rândul lor, încercau să își recupereze sumele cu care creditaseră Indonezia. În document se afirmă că „Partea indoneziană a transmis [României] un proiect de Acord care, în general, conține prevederi similare acordurilor încheiate de aceasta cu Franța și URSS. Principalele prevederi ale acestui proiect se referă la reeșalonarea în rate anuale egale a datoriei respective pe o perioadă de 30 ani (1971-1999) și a dobânzilor aferente pe 15 ani începând din 1985; posibilitatea amânării de către partea indoneziană a maximum 50% din primele 8 rate anuale, pentru perioada 1992-1999, dar nu mai mult de cuantumul a 3 rate anuale cu o dobândă de 4% pe an”⁷.

În același document s-a menționat și faptul că „R.D. Germană, R.P. Polonă și R.S. Cehoslovacă, care au proiecte industriale începute în Indonezia, sunt interesate în reglementarea problemei datoriilor pe baza hotărârilor Conferinței de la Paris a țărilor creditoare occidentale, respectiv reeșalonarea restituirii lor pe o perioadă de 30 ani, în timp ce R.P. Ungară intenționează să discute pe bază de propuneri proprii, fără să țină seama de acordurile încheiate de Indonezia cu Franța și URSS; R.P. Bulgaria și R.S.F. Iugoslavia vor susține restituirea creditelor lor într-un termen mai scurt pe motiv că, în cazul primei țări, este vorba de un credit de valoare redusă (2 mil. dolari), iar în cazul celei de a doua, creditele au fost acordate de întreprinderi și nu de guvern”⁸.

⁴ *Ibidem*.

⁵ Pentru detalii, *ibidem*, ff. 98-105.

⁶ *Ibidem*, f. 3.

⁷ *Idem*, dosar nr. 64/1971, ff. 12-13.

⁸ *Ibidem*, ff. 13-14.

După analizarea situației, Nicolae Ceaușescu a propus ca problema să fie discutată într-o ședință a Prezidiului Permanent al C.C. al P.C.R. Aceasta a avut loc la 24 mai 1971 și atunci s-au aprobat patru variante care urmau să fie propuse negociatorilor indonezieni de către reprezentanții României, gradual: „a) reeșalonarea rambursării datoriei într-un termen mai scurt de 30 ani; b) reeșalonarea datoriei pe 30 ani inclusiv dobânzile contractuale și moratorii; c) reeșalonarea pe 30 ani numai a datoriei fără dobânzi, care ar urma să fie reeșalonate pe 15 ani începând din 1985; d) acceptarea propunerii Părții indoneziene de la punctul c) cu posibilitatea pentru aceasta de a cere amânarea rambursării a maximum 50% din primele 8 rate anuale pentru perioada 1992-1999, dar nu mai mult de 3 rate anuale”⁹.

În cazul în care se accepta planul propus de autoritățile indoneziene, România urma să încaseze rate anuale de circa 400.000 dolari până în anul 1985, respectiv circa 600.000 dolari anual în perioada 1986-1999. Prin aplicarea acestei soluții, autoritățile de la București sperau să primească din Indonezia, în contul datoriei recunoscute de ambele părți, mărfuri necesare economiei românești (cauciuc natural, cositor, petrol, cafea). Astfel, se puteau achita într-un ritm mai rapid sumele datorate.

În concluzie, recuperarea datoriilor Indoneziei față de România s-a prelungit foarte mult ca urmare a inexistenței unor mijloace care să le permită negociatorilor de la București să cointereneze autoritățile de la Djakarta, în scopul rezolvării problemei respective. Această lipsă de prevedere a politicianilor români care s-au aflat la putere în anii '60 s-a repercutat în mod negativ asupra bugetului de stat și, implicit, asupra nivelului de trai al populației.

În altă ordine de idei, România avea de returnat la rândul său sume importante de bani altor state, cel mai mediatizat caz fiind datoria pe care autoritățile de la București o aveau față de Suedia. În acest sens, la începutul lunii iulie 1968, reprezentanții Băncii Naționale a României, Ministerului de Finanțe și Ministerului Afacerilor Externe au întocmit un documentar comun, strict-secret, referitor la condițiile ce urmau să fie îndeplinite de România, în cazul în care autoritățile de la București doreau să adere la Fondul Monetar Internațional și Banca Internațională pentru Reconstrucție și Dezvoltare¹⁰.

În materialul menționat, experții români au prezentat, printre altele, situația datoriilor financiare antebelice ale României și modul cum au fost soluționate divergențele cu o serie de state care au solicitat achitarea acestora. Menționăm faptul că serviciul de plăți în străinătate a datoriei publice a României a fost suspendat în anul 1940 ca urmare a declanșării celui de-al doilea război mondial.

După încheierea conflagrației mondiale, România a inițiat discuții cu fiecare creditor în parte și a recunoscut o parte din datoriile sale față de Elveția, Turcia, Grecia, Franța, Danemarca, Austria, Norvegia, Olanda, Italia, Marea Britanie, SUA, Canada,

⁹ *Ibidem*, f. 14.

¹⁰ Pentru detalii privind intenția inițială de aderare a României la Fondul Monetar Internațional, vezi Petre Opreș, *Un efect al crizei din Cehoslovacia (august 1968): România amână discuțiile privind aderarea la Fondul Monetar Internațional și Banca Internațională pentru Reconstrucție și Dezvoltare*, în *Paradișele istoriei: discurs, metodă, permanență. Omagiu profesorului Gheorghe Buzatu*, vol. I, coord. Stela Cheptea, Casa Editorială Demiurg, Iași, 2009, pp. 512-518.

Suedia și Belgia. În același context, sumele reclamate de statele respective au crescut foarte mult ca urmare a naționalizării unor bunuri străine din România, în anii 1948-1950.

În cazul în care s-ar fi acceptat pretențiile statelor creditoare, România ar fi trebuit să achite în total aproximativ 2,12 miliarde dolari – la cursul de referință al monedei americane din anul 1950. Acest lucru nu s-a întâmplat deoarece autoritățile de la București au reușit să reducă în mod substanțial sumele reclamate de o serie de țări, în cadrul negocierilor desfășurate în perioada 1951-1968. Drept urmare, până la data de 31 decembrie 1967, statul român a cedat anumite active pe care le deținea în străinătate (în valoare de 31,8 milioane dolari) și a plătit circa 39 de milioane de dolari în scopul stingerii tuturor litigiilor financiare pe care le avea cu 14 state europene și din America de Nord¹¹.

Una dintre problemele rămase fără o soluție definitivă a fost cea dintre România și Suedia, suma totală reclamată inițial de autoritățile de la Stockholm fiind de aproximativ 145 de milioane de dolari¹². Pretențiile suedeze au constat în achitarea de către autoritățile române a unor titluri de datorie publică externă, emise de statul român pentru operațiuni de stabilizare economică în timpul crizei din anii 1929-1933. Totodată, suedezi au solicitat României să plătească despăgubiri ca urmare a rezilierii unilaterale, de către autoritățile comuniste de la București, a unei convenții încheiate la Paris (2 februarie 1929). Prin semnarea convenției, reprezentanții guvernului condus de Iuliu Maniu au concesionat trustului „Svenska Tändsticks Aktiebolaget” monopolul fabricării și distribuirii chibriturilor în România, pe o durată de 30 de ani, primind în schimb sprijin pentru obținerea unor împrumuturi externe necesare stabilizării economiei românești, în valoare totală de 100.740.750 de dolari (din care 28 de milioane de dolari au fost acordate în mod expres ca urmare a cedării monopolului fabricării și distribuirii chibriturilor)¹³.

De asemenea, autoritățile de la Stockholm au emis pretenții financiare pentru câteva întreprinderi și imobile deținute de Suedia sau de cetățeni suedezi în România și care au fost naționalizate de statul român în anii 1948-1950.

În anul 1957, autoritățile de la București au inițiat negocieri cu Suedia în scopul stingerii tuturor datoriilor, oferind în acest sens 1,3 milioane dolari. Autoritățile de la Stockholm nu au fost de acord cu propunerea respectivă și după doi ani de tratative s-a ajuns la semnarea unui protocol financiar între cele două state (28 august 1959). Cu acel prilej, reprezentanții României au fost de acord ca, până la încheierea definitivă a negocierilor privind pretențiile suedeze, statul român să constituie în Suedia un fond special, care să fie alimentat prin prelevări de 6-8% din valoarea totală a exporturilor de

¹¹ Pentru detalii privind datoriile externe postbelice ale României, vezi ANIC, fond C.C. al P.C.R. – Cancelarie, dosar nr. 142/1968, ff. 207-215.

¹² Idem, dosar nr. 43/1966, f. 12 și dosar 175/1968, f. 11.

¹³ Cf. *Istoria României în date*, coord. Constantin C. Giurescu, București, Editura Enciclopedică, 1971, pp. 339-340; 342. Dobânda plătită de statul român la împrumutul respectiv a fost de 8,98%.

produse românești în țara respectivă¹⁴. Drept urmare, până la data de 30 iunie 1967, în fondul menționat s-au acumulat 2,4 milioane de dolari.

În luna noiembrie 1966, reprezentanții autorităților de la București au comunicat părții suedeze faptul că „după ce prelevările vor atinge suma de mai sus (2,5 milioane de dolari – *nota P. Opreș*), ele vor fi sistate până când se va ajunge la o înțelegere”¹⁵. În acel moment, nivelul ultimei oferte propuse în mod oficial de România pentru stingerea tuturor litigiilor era de 2,5 milioane de dolari, în timp ce Suedia solicitase achitarea a 19,3 milioane de dolari – sumă pe care a redus-o treptat, până la 11,6 milioane de dolari, în cursul tratativelor desfășurate în perioada 1960-1965¹⁶.

După analizarea situației, negociatorii români au primit mandat din partea Prezidiului Permanent al C.C. al P.C.R. să continue în luna aprilie 1968 tratativele cu Suedia, având posibilitatea de a oferi o sumă maximă de 4,4 milioane dolari pentru achitarea datoriilor României. Partea suedeză nu a fost de acord să-și micșoreze pretențiile financiare (11,6 milioane dolari), iar acest lucru a condus la prelungirea negocierilor dintre cele două state, fără să existe un termen limită de finalizare a lor.

La sfârșitul anului 1981, România nu a mai avut fonduri valutare cu care să achite datoriile contractate în anii '70. Pentru a evita incapacitatea temporară de plată a facturilor externe, Nicolae Ceaușescu a solicitat ajutorul FMI și BIRD. Intervențiile celor două instituții au permis ieșirea României din starea de colaps economic. În același timp, situația respectivă l-a convins în mod indirect pe Nicolae Ceaușescu să înceapă achitarea în mod anticipat a datoriei externe a României, evaluată la 21 de miliarde de dolari (din care 7 miliarde reprezentau dobânzile la creditele contractate). Totodată, tratativele privind datoriilor pe care România le avea față de Suedia au continuat fără nici un rezultat pozitiv.

În anul 1997, ministrul de Finanțe Mircea Ciumara a trimis o scrisoare omologului său suedez, Erik Asbrink, prin care a încercat să reia negocierile pentru rezolvarea tuturor pretențiilor financiare dintre cele două state. Patru ani mai târziu, un alt ministru român de Finanțe, Mihai Tănăsescu, a continuat tratativele pe aceeași temă și, la 19 iunie 2001, s-a stabilit un acord prin care România s-a angajat să achite Suediei suma de 120 de milioane de dolari, în patru rate egale, în contul datoriilor istorice acumulate. Acordul respectiv a fost urmat în luna ianuarie 2003 de semnarea unui document comun de către premierii României și Suediei, referitor la stingerea tuturor litigiilor financiare între cele două state prin achitarea de către România a sumei de 120 de milioane de dolari.

Anexă

28 iunie 1989.

Nota trimisă lui Nicolae Ceaușescu de către Ștefan Andrei, viceprim-ministru al guvernului, referitoare datoriile pe care Republica Guineea le avea față de România în anul 1989.

¹⁴ ANIC, fond C.C. al P.C.R. – Cancelarie, dosar nr. 43/1966, f. 12.

¹⁵ Idem, dosar nr. 175/1968, f. 11.

¹⁶ *Ibidem*.

Problema creanțelor și datoriilor externe ale României...

Conform aprobării Conducerii superioare – comunicarea Cancelariei C.C. al P.C.R. nr. H. 1526/1989 – în perioada 19-24 iunie 1989 au avut loc la Conakry, în cadrul lucrărilor celei de-a IX-a sesiuni a Comisiei mixte guvernamentale româno-guineeze de cooperare economică și tehnică, tratative privind plata datoriilor părții guineeze în sumă de 13.022.795,28 dolari SUA.

Structura datoriei părții guineeze este formată din:

- livrări românești: 1.146.500 dolari SUA, din care:
 - Autoexportimport: 688.500 dolari SUA;
 - Universal-Autotractor: 458.000 dolari SUA;
- lucrări Geomin: 528.927 dolari SUA;
- aplicarea clauzei DST/US \$: 3.277.030 dolari SUA;
- dobânzi din reeșalonări: 8.070.338,28 dolari SUA, din care, pe anul 1988 și semestrul I 1989: 625.007,28 dolari SUA;

Total: 13.022.795,28 dolari SUA.

Conform mandatului aprobat, care a avut în vedere propunerile părții guineeze din decembrie 1987, partea română a propus reeșalonarea datoriilor, în următoarele condiții de plată:

- 5% din suma totală a datoriei, respectiv 651.139,76 dolari SUA, cu plata la 31 decembrie 1989;
- 95% din suma totală a datoriei, respectiv 12.371.655,52 dolari SUA, cu plata în 8 rate semestriale egale, prima rată la 30 iunie 1990 și ultima rată la 31 decembrie 1993.

Dobânda aferentă datoriei să fie de 4% pe an, iar în caz de neplată la scadență se va percepe o dobândă penalizatoare de 2% pe an.

În cadrul tratativelor, partea guineeză și-a reconsiderat poziția avută în decembrie 1987, asupra reeșalonării datoriei părții guineeze către partea română, propunând ca rambursarea să se efectueze în una din variantele:

Varianta I

- 10% în 6 rate lunare egale, prima la 31 iulie 1989;
- 90% în 10 ani, din care 5 ani [de] grație, începând cu 31 ianuarie 1990, cu o dobândă de 2,5% pe an.

Varianta II

- reducerea cu 50% a datoriei totale;
- reeșalonarea diferenței de 50% pe o perioadă de 4 ani, cu o dobândă de 2,5% pe an.

Pozițiile celor două părți au fost consemnate într-un proces-verbal anexă la protocolul comisiei mixte, semnat la nivel de ministru secretar de stat al Comitetului de Stat al Planificării și ministru al economiei și finanțelor al Republicii Guineea.

În scopul finalizării negocierilor și încheierii Acordului de reglementare a plăților, o delegație guineeză la nivel guvernamental urmează să se deplaseze la București, în luna septembrie 1989.

28 iunie 1989

ss. Ștefan A. Andrei

ANIC, fond C.C. al P.C.R. – Cancelarie, dosar nr. 53/1989, f. 56.

Petre OPRIȘ

BIOGRAFIA UNUI SPION SOVIETIC: GENERALUL ION ȘERB

THE BIOGRAPHIE OF A SPY: GENERAL ION ȘERB

On February 28, 1972, American „Time” magazine published a story about Romanian General Ion Șerb and a supposed execution of him by a firing squad for handing over defence secrets to the Soviets. In fact, General Ion Șerb was caught by the Romanian counterintelligence in the fall of 1971 and court-martialed. At the same time, Soviet General Gheorghe Pavlovici Romanov had had to be retreat from his office in Romania by Marshal Ivan Iakubovski, the Supreme Commander of the Unified Armed Forces of the Warsaw Pact (January 1972).

Few years later, Ion Șerb was released from prison and sent to Gorj county as director of mechanized works of the Coal Group Enterprise from Rovinari.

In 1996-2000 period, Ion Șerb was the mayor of his birthplace village, Malu cu Flori (Dâmbovița county).

Etichete: Ceaușescu, comunism, general Ion Șerb, România, spion, SUA, URSS.

Key words: Ceaușescu, Communism, General Ion Șerb, Romania, spy, USA, USSR.

În luna septembrie 1971, generalul-locotenent Ion Șerb a fost prins în flagrant delict de către ofițerii Direcției a IV-a (contrainformații militare) a Consiliului Securității Statului și arestat, după care a fost condamnat la șapte ani de închisoare de un tribunal militar deoarece a deținut ilegal, la domiciliul său, mai multe documente (printre care s-au aflat două hărți cu însemnări) și a divulgat secrete de stat (șpionaj în favoarea Uniunii Sovietice). Din condamnarea primită, generalul Șerb a efectuat doar patru ani de închisoare – probabil datorită dorinței lui Nicolae Ceaușescu de a nu tensiona și mai mult relațiile dintre București și Moscova¹.

Este posibil ca scandalul declanșat de acțiunile generalului Ion Șerb, coroborat cu măsurile adoptate de Consiliul Securității Statului și Ministerul Afacerilor Interne după capturarea de către șase cetățeni din localitatea Marghita (județul Bihor) a unui avion de pasageri Il-14 pe aeroportul de la Oradea și fuga acestora în Austria (27 mai 1971)², să fi provocat, printre altele, o destituire la vârful aparatului de lucru al

¹ Ionel Gal, *Rațiune și represiiune în Ministerul de Interne, 1965-1989*, vol. I, Editura Do-minoR, Iași, 2001, p. 231-232; Larry L. Watts, *Ferește-mă, Doamne, de prieteni... Războiul clandestin al Blocului Sovietic cu România*, București, Editura RAO, 2011, p. 523; Mihai Pelin în volumul său *Un veac de șpionaj, contrășpionaj și poliție politică*, pp. 266-267, afirmă că Ioan Șerb a fost reținut pentru o scurtă perioadă de timp, după care a fost pus în libertate.

² Înarmați cu două puști de vânătoare și cuțite, cetățenii respectivi au pătruns prin forță până la avion cu ajutorul unui automobil-taxi „Moskvici” (în momentul pregătirii pasagerilor pentru imbarcare) și au obligat pe copilul aflat în carlingă să decoleze imediat și să zboare spre vest. După aterizarea la Viena, membrii grupului au negociat aproximativ două ore cu reprezentanții autorităților locale de poliție, apoi au predat armele. Ulterior, au fost judecați și condamnați la

Ministerului Afacerilor Interne. Astfel, la 30 septembrie 1971, locțiitorul comandantului Garnizoanei București pentru unitățile M.A.I. și Consiliului Securității Statului, generalul-locotenent Pamfil Eugen Tatu, a fost schimbat din funcția respectivă prin Ordinul nr. 89 emis în comun de Ion Stănescu și Cornel Onescu. În locul său a fost numit comandantul Trupelor de Securitate, generalul-maior Jean Moldoveanu, dar Pamfil Tatu a păstrat până în 1974 funcția de comandant al Trupelor de Pompieri, pe care o deținea din anul 1950³.

Pentru a afla cine a fost generalul Ion Șerb (n. 11 ianuarie 1926, în localitatea Malu cu Flori din actualul județ Dâmbovița), am început cercetarea noastră cu data de 30 decembrie 1950, când generalul-maior Mihail Boico a preluat funcția de comandant al Trupelor de Grăniceri de la generalul-locotenent Pantelimon Comișel – care, cu doi ani înainte, îl înlocuise pe generalul Iacob Teclu (26 iunie 1947 – 12 februarie 1948)⁴.

După un an și jumătate, Gheorghe Gheorghiu-Dej i-a înlăturat pe Ana Pauker și Teohari Georgescu de la conducerea Ministerului Afacerilor Externe, respectiv Ministerul Afacerilor Interne, iar la 20 septembrie 1952 a avut loc o divizare, în cursul căreia generalul Alexandru Drăghici a obținut conducerea Ministerului Securității Statului (nou înființat), iar Ștefan Pavel a devenit ministru al Afacerilor Interne. A urmat o epurare a aparatului comunist de represiune, în cursul căreia generalul Mihail Boico a fost destituit de Alexandru Drăghici „pentru lipsă de fermitate în exercitarea comenzii, pentru neglijență și tendințe anarhice” (22 septembrie 1952)⁵. Bănuț de fracționism, Mihail Boico a fost anchetat împreună cu soția sa, Cristina, care a lucrat în subordinea Anei Pauker la Ministerul Afacerilor Externe (1948-1952), dar au fost eliberați în cele din urmă, din lipsă de probe⁶.

În acel context, locotenent-colonelul Florian Dănălache a fost avansat la 19 septembrie 1952 la gradul următor, în așa fel încât, după doar trei zile, să poată prelua conducerea Comandamentului Trupelor Ministerului Securității Statului, înființat printr-o reorganizare a Comandamentului Trupelor Ministerului Afacerilor Interne – care avea în subordine atât unitățile de grăniceri, cât și trupele de Securitate⁷.

închisoare pentru deturnarea avionului și trecere frauduloasă a frontierelor de stat, iar pedepsele au fost executate în Austria (unde li s-a acordat azil politic). Pentru detalii vezi CNSAS, *Trupele de Securitate (1949-1989)*, documente editate și selectate de Florica Dobre, Florian Banu, Camelia Duică, Silviu B. Moldovan, Liviu Țăranu, București, Editura Nemira, 2004, p. 25.

³ ACNSAS, fond Ministerul de Interne, Direcția Secretariat-Juridică, dosar nr. 3629, vol. 9, f. 147.

⁴ Vezi http://www.politiadefrontiera.ro/inf_generale/galerie.php (accesat la 21 decembrie 2012).

⁵ A.C.N.S.A.S., Fond DMRU, dosar nr. 7353, vol. 6, f. 296.

⁶ Pentru detalii privind soarta familiei Boico (Cristina a fost sora mamei politologului Vladimir Tismăneanu, Hermina Marcusohn), vezi Vladimir Tismăneanu, *Lumea secretă a nomenclaturii. Amintiri, dezvăluiri, portrete*, București, Editura Humanitas, 2012, pp. 17-19.

⁷ *Trupele de Securitate (1949-1989)*, pp. 15-16. În conformitate cu Decretul nr. 2199 din 31 decembrie 1948 al Prezidiului Marii Adunări Naționale, toate unitățile de grăniceri făceau parte din Ministerul Afacerilor Interne vezi Florian Banu, *Câteva considerații privind edificarea și utilizarea rețelei informativă a organelor grănicerești ale MAI în anii '50*, în CNSAS, „Arhivele Securității”, vol. II, coord. Silviu B. Moldovan, București, Editura Nemira, 2006, p. 83.

Biografia unui spion sovietic: generalul Ion Șerb

După fuziunea din 7 septembrie 1953, dintre Ministerul Securității Statului și Ministerul Afacerilor Interne, Florian Dănălache a fost menținut în funcție până la 8 august 1954, când a cedat-o colonelului Ion Șerb, care absolvise cursurile Academiei Militare „Mihail V. Frunze” de la Moscova (1950-1953), iar Dănălache a devenit prim-secretar al Comitetului orășenesc al P.C.R. București (23 septembrie 1954 – 4 aprilie 1956)⁸.

Ulterior, colonelul Ion Șerb a fost avansat la gradul de general-maior (30 decembrie 1955) și a condus Comandamentul Trupelor de Grăniceri și Securitate până la 1 martie 1960, când toate marile unități de grăniceri au fost transferate de la Ministerul Afacerilor Interne la Ministerul Forțelor Armate. În același timp unitățile de securitate au rămas la MAI și comandamentele direcțiilor de trupe au fost contopite la 10 martie 1960, în cadrul Comandamentului Trupelor MAI – conform Hotărârii Consiliului de Miniștri nr. 156 din 20 februarie 1960⁹. În acele condiții, generalul Ion Șerb a rămas comandant al trupelor de grăniceri.

La 3 noiembrie 1961, Biroul Politic al C.C. al P.M.R. a hotărât eliberarea lui Ion Șerb din funcția respectivă și numirea în locul său a colonelului Gheorghe I. Catană, șeful Secției Organizatorice și locuitor al șefului Direcției Superioare Politice a Armatei (absolvent al Academiei Militare Politice – Facultatea de Aviație, promoția din 1953). A condus aproape doi ani trupele de grăniceri (1961-1963) și a fost înlocuit cu generalul Vasile Petruț (10 august 1963 – 15 decembrie 1982), urmat de generalul-locotenent Constantin Călinoiu (15 decembrie 1982 – 1 iulie 1987) și de colonelul Petre Teacă (1 iulie 1987 – 20 iulie 1990)¹⁰.

Despre generalul-maior Ion Șerb se mai cunoaște faptul că a fost numit în funcția de locuitor al comandantului Armatei a II-a (București, 1961) și, la 10 iunie 1965, a devenit comandantul acesteia, în locul generalului-locotenent Gheorghe Ion – promovat șef al Marelui Stat Major (15 iunie 1965)¹¹. Ulterior, generalul-locotenent Ion Șerb a fost desemnat comandant al paradei militare organizate la București, cu prilejul sărbătoririi zilei naționale a Republicii Socialiste România (23 august 1967)¹².

Doi ani mai târziu, în ședința din 7 iulie 1969, membrii Prezidiului Permanent al C.C. al P.C.R. au aprobat, printre altele, eliberarea generalului-locotenent Ion Șerb

⁸ Florica Dobre (coord.), *Membrii C.C. al P.C.R. (1945-1989). Dicționar*, București, Editura Enciclopedică, 2004, p. 200.

⁹ A.C.N.S.A.S., Fond Direcția Secretariat-Juridică, dosar nr. 3618, vol. 3, ff. 204-205.

¹⁰ A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R. – Cancelarie, dosar nr. 46/1961, f. 3; *Trupele de Securitate (1949-1989)*, p. 18; Gavriil Preda, Petre Opreș, *România în Organizația Tratatului de la Varșovia. Documente (1954-1968)*, vol. I (1954-1961), Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, București, 2008, p. 400; http://www.politiadefrontiera.ro/inf_generale/galerie.php (accesat la 21 decembrie 2012).

¹¹ Teofil Oroian, Gheorghe Nicolescu, Valeriu Florin Dobrinescu, Alexandru Oșca, Andrei Nicolescu, *Șefii Statului Major Român (1859-2000)*, București, Editura Europa Nova, 2002, p. 300.

¹² *Cinstea și răspunderea este a tuturor. Interviu cu general-locotenent Ion Șerb*, în „Apărarea Patriei”, ediție specială, 15 august 1967.

din funcția de comandant al Armatei a II-a și numirea sa în funcția de locuitor al comandantului Comandamentului Infanteriei și Tancurilor¹³.

O altă decizie importantă a membrilor Prezidiului Permanent al C.C. al P.C.R., privindu-l pe fostul comandant al Armatei a II-a, a fost adoptată la reuniunea din 17 ianuarie 1972, aceștia fiind de acord ca „Șerb Ion să fie trimis în judecată pentru deținere ilegală de documente și divulgarea secretului de stat (subl. ns.)”¹⁴.

În funcția pe care „generalul-spion” Șerb a deținut-o din anul 1969 la Comandamentul Infanteriei și Tancurilor a fost numit generalul-maior Paul Cheler, comandant al Diviziei 6 Tancuri (1968-1972), iar colonelul Ion Scrieciuc, șef de stat major al mării unități de la Târgu-Mureș, a preluat comanda Diviziei 6 Tancuri în 1972 (după doi ani a fost avansat la gradul de general-maior și a condus divizia până în 1979, apoi a îndeplinit funcția de șef de stat major al Armatei a III-a până în anul 1983, când a fost trecut în rezervă).

Prima știre din presa americană referitoare la cazul de spionaj al generalului Ion Șerb a apărut la 28 februarie 1972, în revista „Time” și a avut următorul conținut: „Strange stories were circulating last week about mysterious events in Bucharest. One of them centered on the supposed execution of a Rumanian general named Ion Șerb who reportedly was shot by a firing squad for handing over defense secrets to the Russians. There were also reports of sudden demotions. One of the country's most powerful leaders, Vasile Patilineț, lost his important post as the Central Committee Secretary in charge of defense and internal security, and was relegated to the minor job of Minister of Forestry. Two other officials, including the country's propaganda chief, have also been demoted.

What was happening? Many foreign experts believe that Rumanian President and Party Leader, Nicolae Ceausescu was punishing a group of opponents who last summer had participated in an unsuccessful plot to oust him. After Ceausescu returned from an extended tour of China and the Far East last June, there were rumors about coup attempts in Bucharest. At an all-day meeting of regional party leaders, Ceausescu was criticized – and reportedly even booed – for having made passionately pro-Chinese statements during his trip that unnecessarily annoyed the Russians. For the moment, Ceausescu remains in control. But the lack of success of his Western-oriented economic experiments, combined with Moscow's enduring displeasure over his independent policies, seems certain to keep him in a relatively unsettled position”¹⁵.

¹³ A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R. – Cancelarie, dosar nr. 97/1969, ff. 5-6.

¹⁴ Idem, dosar nr. 3/1972, f. 8.

¹⁵ I.E. „Povești ciudate au circulat săptămâna trecută despre evenimente misterioase care au avut loc la București. Una dintre acestea s-a axat pe o presupusă executare a unui general român, pe nume Ion Șerb, despre care s-a spus că a fost împușcat de un pluton de execuție deoarece a înmănat rușilor secrete militare. De asemenea, au fost rapoarte despre retrogradări bruște. Unul dintre cei mai puternici lideri ai țării, Vasile Patilineț, și-a pierdut importantul post de secretar al Comitetului Central însărcinat cu apărarea și securitatea internă și a fost numit pe o poziție minoră, de ministru al Pădurilor (*sic!*). Alți doi oficiali, inclusiv șeful propagandei țării, au fost, de asemenea, înlocuiți din funcții.

Ce s-a întâmplat? Mulți experți străini cred că președintele român și liderul partidului, Nicolae Ceaușescu a pedepsit un grup de opozanți care, în vara trecută, au participat la un

Acest articol a apărut în „Time” după exact o săptămână de la publicarea în „Der Spiegel”, sub titlul „Gestorben” („Decedat”), a unor informații despre cariera generalului român și soarta acestuia. În articolul nesemnlat din publicația vest-germană s-a susținut faptul că, în anul 1944, Ion Șerb s-a înrolat în Divizia de voluntari români „Tudor Vladimirescu”, creată în URSS, și a urmat o carieră foarte rapidă. Acesta ar fi absolvit Academia de Stat Major de la Moscova când avea gradul de maior, iar în 1954, la vârsta de nici 30 de ani, era deja colonel. Ulterior, în calitate de general-maior, Ion Șerb a comandat timp de trei ani trupele de grăniceri, înainte de a deveni comandantul Armatei a II-a de la București și adjunct al ministrului Forțelor Armate. Totodată, s-a afirmat faptul că, la mijlocul lunii noiembrie 1971, cazul său a fost brusc politizat, Ion Șerb fiind arestat și degradat, iar în decembrie 1971 a fost acuzat că făcea parte dintr-o rețea de spionaj condusă de colonelul Musatov, fostul atașat militar al URSS în România. Pentru divulgarea de secrete militare românești, generalul respectiv ar fi fost executat prin împușcare în luna ianuarie 1972 și agenția americană de știri „Associated Press” a transmis informația respectivă bazându-se pe „anumite surse diplomatice din capitala Franței”, după ce ar fi primit de la Ministerul român al Afacerilor Externe un răspuns/drept la replică de genul „noi nu știm nimic”¹⁶.

Trei ani mai târziu, după semnarea Acordurilor de la Helsinki (1 august 1975), cazul generalului Ion Șerb a fost menționat din nou în publicația respectivă, într-un articol dedicat analizei politicilor promovate de Erich Honecker, Iosip Broz Tito și Nicolae Ceaușescu față de Uniunea Sovietică, precum și față de Occident, astfel: „The Soviets tried at least once to penetrate the Rumanian army and encourage anti-Ceaușescu (*sic!*) elements; but the effort ended in failure and embarrassment in 1972, when Moscow’s apparent man in the Rumanian army, General Ion Serb, was caught and court-martialed”¹⁷.

complot eșuat de înlăturare a sa. După ce Ceaușescu s-a întors dintr-un turneu mai lung efectuat în China și Extremul Orient în luna iunie [1971], au existat zvonuri despre o tentativă de lovitură de stat la București. În cadrul unei ședințe de o zi cu liderii locali de partid, Ceaușescu a fost criticat – s-a spus că a fost și huiduit – pentru faptul că a făcut declarații emoționante pro-chineze în timpul călătoriei sale, care au iritat în mod inutil pe ruși. Pentru moment, Ceaușescu rămâne la putere. Însă lipsa de succes a experimentelor sale economice orientate spre Occident, combinată cu neplăcerile de durată create de Moscova asupra politicii sale independente, par cu siguranță să-l țină într-o poziție relativ tulbură”. *Vezi Intrigue in Bucharest*, în „Time”, 02/28/1972, Volume 99, Issue 9, p. 3 (Database: Academic Search Premier; EBSCOhost: *Intrigue in Bucharest*). Pentru a evita două erori din articolul nesemnlat apărut în revista americană, menționăm faptul că Vasile Patilineț a devenit ministru al Economiei Forestiere și Materialelor de Construcții la 24 ianuarie 1972, cedând postul de șef al Secției C.C. al P.C.R. pentru controlul muncii la M.F.A., M.A.I. și Justiție.

¹⁶ *Gestorben*, în „Der Spiegel” 9/1972, 21 februarie 1972, p. 132.

¹⁷ I.E. „Sovieticii au încercat cel puțin o dată să penetreze armata română și să încurajeze elemente anti-Ceaușescu, însă efortul respectiv s-a sfârșit cu un eșec și neplăceri în anul 1972, când un om aparent al Moscovei din armata română, generalul Ion Șerb, a fost prins și judecat de curtea marțială”. *After Helsinki: Balkan Jitters*, „Time”, 08/18/1975, Volume 106, Issue 7, p. 3 (Database: Academic Search Premier; EBSCOhost: *After Helsinki: Balkan Jitters*).

Câteva date privind soarta generalului Ion Șerb, după ieșirea sa din închisoare (1976), se regăsesc în lucrarea lui Ion Mihai Pacepa, publicată în anul 1987, în Statele Unite ale Americii¹⁸, precum și în volumul generalului Tiberiu Urdăreanu. Șeful Direcției Tancuri și Auto din Comandamentul Infanteriei și Tancurilor (în perioada 1979-1989) a confirmat doar parțial versiunea generalului de Securitate care „a defectat” în vara anului 1978, relatând faptul că s-a întâlnit la 21 februarie 1979, la sediul Direcției Tancuri și Auto, cu inginerul Cernescu și generalul Ion Șerb, care îndeplinea în acel moment funcția de director al Întreprinderii de mecanizare a lucrărilor din cadrul Combinatului minier de la Rovinari (județul Gorj).¹⁹

¹⁸ Potrivit mărturiei lui Pacepa, generalul Ion Șerb era „șeful Garnizoanei Militare București când a fost contactat de fosta lui amantă din Moscova [...] Celor de la GRU le place să bată fierul cât e cald. La prima lui întâlnire cu Șerb, în timp ce Nastasia îi strângea picioarele lui Șerb între genunchii ei, sub masă, [colonelul F. A.] Musatov i-a cerut niște documente secrete aparent inofensive [...] Musatov s-a mișcat foarte repede. A pretins că are nevoie de toate acestea pentru o teză de doctorat. Da' el a scris ceva despre apărarea unei capitale est-europene împotriva unui atac NATO în care se folosesc arme convenționale. A folosit ca exemplu Bucureștiul, iar planurile de apărare ale Bucureștiului îi vor fi de mare ajutor [...] Când Musatov a cerut planurile, Direcția a IV-a [a Securității] le-a scos în secret în noaptea aia din seiful personal al lui Șerb și le-a înlocuit cu o versiune falsă, menită să dezinformeze, pe care băieții o au întotdeauna la îndemână [...] Moscova s-a prins în joc singură [...] [Nicolae Ceaușescu] a vrut ca Șerb să fie nimic. Dar abia se anunțase public că România nu mai are deținuți politici, astfel că Tovarășul a hotărât să fie drastic pedepsit pentru încălcarea legii cu privire la secretul de stat. Documentele false, pregătite de către Direcția a IV-a, au fost ascunse în casa lui în timpul unei descinderi clandestine, iar el a fost arestat imediat când au fost găsite.

Din acel moment, cunoșteam cazul Șerb în detaliu. A fost judecat de curtea marțială în spatele ușilor închise pentru nerespectarea secretului de stat, degradat și condamnat la șapte ani de închisoare. La câteva zile după proces, Ceaușescu mi-a ordonat să organizez o operațiune de dezinformare în Occident, răspândind zvonul că Șerb era primul general din blocul sovietic care a fost condamnat ca spion sovietic. Cu greu s-ar putea găsi ceva mai convingător decât chestia asta, pentru a sprijini [operațiunea] „Orizontul” în Occident, a spus atunci Ceaușescu. Ca prim rezultat al operațiunii de dezinformare, în februarie 1972 Occidentul a aflat știrea că s-ar putea ca Șerb să nu mai fie general. Peste câteva zile, Șerb a devenit un caz internațional, iar mass-media occidentală a publicat diverse rapoarte cum că generalul român Ion Șerb fusese arestat și executat pentru că a furnizat informații militare Uniunii Sovietice [...] Ceaușescu a ordonat ca situația reală a lui Șerb, cunoscută numai de o mână de oameni, să fie păstrată ca unul dintre cele mai mari secrete ale României. În august 1976, la întoarcerea sa din Crimeea după o întâlnire conciliantă cu Leonid Brejnev, Ceaușescu a ordonat ca Șerb să fie silit să semneze un acord secret, iar apoi să fie eliberat din închisoare și trimis la muncă într-o gospodărie agricolă departe de București (subl. ns.)” vezi Ion Mihai Pacepa, *Orizonturi Roșii. Amintirile unui general de securitate*, București, Editura Venus, 1992, pp. 227-229.

¹⁹ Iată cum a fost consemnată întâlnirea respectivă în jurnalul generalului Urdăreanu: „21.02 [1979] [...] Ora 11.30. Primesc vizita unui director din Ministerul Aprovizionării Tehnico-Materiale, inginerul Cernescu, care vine într-o problemă de serviciu. Solicită pentru bazinul minier Rovinari niște autocamioane cu trei diferențiale. A venit însoțit de directorul Întreprinderii de mecanizare a lucrărilor, generalul-locotenent în rezervă Ion Șerb. Cu acesta din urmă este o întreagă istorie:

Cândva a fost comandantul grănicerilor, pe când aceștia țineau de ministerul de Interne. La puțin timp după ce grănicerii au trecut la armată, a fost destituit pentru imoralitate, s-a spus. Într-adevăr, era foarte tânăr și

Biografia unui spion sovietic: generalul Ion Șerb

Informația privind numirea fostului general Ion Șerb într-o funcție de director la Rovinari este confirmată într-o notă nesemnată („albă”) din 31 august 1979, astfel: „În Gorj, la Combinatul minier de cărbune – Întreprinderea de transporturi auto[,] tovarășul Vasile Patilineș a numit ca director pe Șerb Ion, fost general, în prezent soldat (subl.n.)”²⁰. Precizăm că Ion Șerb a fost degradat și trecut în rezervă la 30 septembrie 1971, iar nota respectivă a fost întocmită în cadrul anchetei efectuate de către comisia specială care a analizat cauzele și consecințele „defectării” generalului Ion Mihai Pacepa în luna iulie 1978.

La rândul său, generalul Nicolae Pleșiță, fost șef al Direcției a V-a Securitate și Gardă, a declarat în anul 1999 despre fostul locuitor de la Comandamentul Infanteriei și Tancurilor astfel: „Generalul Șerb a fost demascat ca agent al rușilor. [Români] l-au închis la Aind. Când l-am arestat, era reprezentantul nostru în cadrul comandamentului Tratatului de la Varșovia. [Șerb] A fost pus să sustragă documente, hărți și să le dea rușilor. L-am prins în flagrant. Ceaușescu s-a explicat cu Brejnev, iar la proces i s-a reproșat lui Șerb doar încălcarea regulilor de folosire a documentelor secrete. Era o măsluire ca să nu se cunoască adevărata cauză. Rușilor le-a convenit să nu-i demascăm printr-un proces, dar n-au încetat activitățile contra noastră (subl.n.)”²¹.

De asemenea, cercetătorul american Larry L. Watts s-a străduit să descrie cazul de spionaj al generalului Ion Șerb²² și, ca urmare a consultării volumului editat de Mihai

prezentabil. A fost apoi numit locuitorul comandantului la Armata de București. Când generalul Ion Gheorghe a ajuns șeful Marelui Stat Major, Șerb a fost promovată comandant de armată.

În anul 1969, când a luat ființă Comandamentul Infanteriei și Tancurilor, a fost numit prim-locuitor al comandantului. Am lucrat împreună câțiva ani buni și am colaborat foarte bine, până când a fost scos, judecat și condamnat, se zice, pentru spionaj. După un oarecare timp a fost eliberat. L-am regăsit apoi director la o întreprindere importantă, la Rovinari, [în județul] Gorj (subl. ns.)” vezi Tiberiu S. Urdăreanu, *Jurnal 1978-1988*, București, Editura Militară, 2004, p. 76.

²⁰ Ion Mihai Pacepa în *dosarele Securității: 1978-1980*, studiu introductiv, selecția documentelor și indice de nume de Liviu Țăranu, București, Editura Enciclopedică, 2009, p. 379.

²¹ Marian Oprea, Viorel Patrîchi, *În culisele Securității cu și fără generalul Pleșiță*, București, Editura Lumea Magazin, 2004, pp. 86-87.

²² În opinia lui Larry Watts, „El [generalul Ion Șerb – n.ns.] fusese recrutat în timp ce era prizonier în URSS și antrenat ca ofițer de securitate, în perioada războiului; s-a întors în România cu Divizia Tudor Vladimirescu și a continuat să fie instruit în «academia militară» sovietică. Mai mult, pentru că urmasa cursuri de instruire în domeniul informațiilor în Uniunea Sovietică, el a făcut carieră în Securitate, ajungând până la funcția de adjunct al șefului Consiliului pentru Securitatea Statului (sic!), precum și ministru-adjunct de interne, sub Alexandru Drăghici, înainte de căderea acestuia în dizgrație, după care a fost reîncadrat ca ofițer, în forțele armate române.

Șerb și Romanov se aflau în termeni foarte buni. Romanov, care fusese prim-adjunct al comandantului Districtului militar Moscova (garnizoana Moscova), înainte de numirea sa, în mai 1966, la București [în funcția de reprezentant al comandantului suprem al Forțelor Armate Unite ale OTV pe lângă armata română,] cunoștea foarte bine slujba și responsabilitățile lui Șerb. Șerb a susținut în timpul interogatoriilor că Romanov îl abordase la recepția de la ambasada sovietică, dată cu ocazia aniversării revoluției bolșevice din [7] noiembrie 1970, la un moment de vârf al campaniei de presiune (și dezinformare), exercitată de sovietici asupra României, referitor la participarea la manevrele [Organizației] Tratatului [de la Varșovia]. Câteva luni mai târziu, Romanov i-a înmănat „o listă de cumpărături”. După aceea, Șerb s-a întâlnit cu Romanov la Constanța, la o inspecție a Diviziei 9 de

Pelin în 1997, a considerat neadevărate detaliile cazului de spionaj al generalului Ion Șerb prezentate de Ion Mihai Pacepa în lucrarea pe care a publicat-o în SUA²³.

În opinia noastră, declarațiile lui Ion Mihai Pacepa trebuie privite cu multă circumspecție deoarece nu este prima dată când informațiile menționate de acesta nu concordă cu evenimentele care au avut loc în anii '70-'80²⁴. Totodată, se cuvine să semnalăm faptul că și declarațiile generalului Nicolae Pleșiță conțin o serie de inadvertențe. De exemplu, Direcția V de Securitate și Gardă (U.M. 0666 București) nu s-a ocupat niciodată de urmărirea spionilor străini sau de prinderea lor în flagrant delict. Aceste operațiuni erau executate de ofițerii Direcției IV de Contrainformații Militare (U.M. 0644 București), în colaborare cu procurorii militari, doar pentru angajații MFA și MAI. După felul în care a prezentat faptele, Nicolae Pleșiță a utilizat anumite fragmente de informații și a creat o versiune stilizată a evenimentelor, în care propria persoană a devenit erou principal într-o poveste de spionaj cu happy end.

Alți membri ai fostei Securități, care au dorit să-și păstreze anonimatul, au contrazis parțial opiniile exprimate de Nicolae Pleșiță și au sugerat (în mod greșit, după

tancuri (*sic*), unde i-a dat lui Romanov informații asupra „recentei înfînțări a două mari unități de mecanizate”, special destinate să combată o incursiune [în România a unităților militare din] URSS – Tratatul de la Varșovia, precum și „desfășurarea regimentelor acestora”. Aceasta confirma informațiile generale sovietice și oferea detalii care lipseau Moscovei. Generalul sovietic și-a exprimat grațitudinea „pentru informațiile primite, ca și pentru promisiunea că ar putea avea și altele, pe viitor”.

Conform transcriptului interogatoriului lui Șerb, *el s-a întors la București, în mai 1971* (după ce a mai participat la o inspecție la Iași), și a pus pe hârtie ceea ce își mai amintea din planul de acțiune al armatei, din 1968, așa cum îi ceruse ofițerul GRU. Acest „plan de reacție al armatei române, în cazul forțării liniei Prutului, printr-o invazie similară cu cea din Cehoslovacia” i-a fost dat lui Romanov în aceeași lună. La contactul următor, Șerb i-a furnizat generalului sovietic informații referitoare la „misiunile Diviziei 9 și Diviziei 10 din Dobrogea și câmpia Bărăganului, inclusiv podurile care urmau să fie distruse, în cazul unui atac sovietic”.

Romanov a cerut, de asemenea, și a primit dosarele de cadre ale câtorva comandanți militari, printre care generalul Vasile Milea, pe atunci comandantul Gărzilor Patriotice, și generalul Nicolae Militaru, care îi va urma lui Șerb la comanda Armatei a II-a (Regiunea București) și în funcția de comandant al Garnizoanei București. Militaru, care fusese și el antrenat și recrutat de spionajul militar sovietic în URSS, va fi prins în flagrant în timp ce trimitea informații către GRU, în 1978. Arestarea generalului Șerb, în septembrie 1971, fusese, se pare, doar vârful icebergului (*sic*), cu toate că rapoartele care ajunseseră la serviciile SUA, cum că arestarea lui fusese însoțită de arestarea altor 40 de ofițeri de stat-major, fuseseră exagerate prin măsurile active sovietice, pentru a crea imaginea unei semnificative opoziții prosovietice în armată (subl.n.)” vezi Larry L. Watts, *op. cit.*, pp. 521-523.

²³ Ion Mihai Pacepa, *Red Horizons*, Regnery Gateway, Washington D.C., 1987 [ediția în limba română: *Orizonturi Roșii. Amintirile unui general de securitate*, București, Editura Venus, 1992]; Mihai Pelin, *Culisele spionajului românesc: DIE 1955-1980*, București, Editura Evenimentul Românesc, 1997.

²⁴ Cf. Mihai Pelin, *Operațiunile „Melita” și „Eterul”. Istoria Europei libere prin documente de Securitate*, București, Editura Albatros, 1999, pp. 123-125; 540-541; Florian Banu, *Câteva considerații privind istoriografia Securității*, în „Caietele CNSAS”, nr. 1/2008, p. 196; Ion Mihai Pacepa în *dosarele Securității: 1978-1980*, p. 26; Ioan Scurtu, *Împotriva falsificării istoriei*, în „Art-emis. Magazin cultural”, duminică, 11 septembrie 2011, <http://www.art-emis.ro/analize/595-impotriva-falsificarii-istoriei.html> (accesat la 24 septembrie 2011).

păreră noastră) faptul că generalul Ion Șerb a acționat mult timp în folosul serviciilor secrete românești și a adus beneficii deosebite României până în momentul arestării sale, iar sentința nu a fost îndeplinită tocmai din acest motiv.

În cazul detaliilor prezentate de analistul politic și militar Larry L. Watts, se cuvine să precizăm, în primul rând, faptul că generalul-maior Ion Șerb a îndeplinit funcția de comandant al Trupelor de Grăniceri până în luna noiembrie 1961. Este adevărat că unitățile de grăniceri s-au aflat în structura Ministerului Afacerilor Interne până la 1 martie 1960, însă generalul Ion Șerb nu a fost niciodată „adjunct al șefului Consiliului pentru Securitatea Statului” deoarece consiliul respectiv a fost înființat de-abia în vara anului 1967, adică după șapte ani de la mutarea lui Ion Șerb și a unităților de grăniceri de sub comanda sa la Ministerul Forțelor Armate²⁵.

În al doilea rând, la Constanța nu a existat niciodată o divizie românească de tancuri. Marea unitate militară menționată de analistul american era, de fapt, Divizia 9 Mecanizată „Mărășești” (comandată de generalul-maior Dumitru Gafencu, în 1962), iar Divizia 10 Mecanizată a avut comandamentul la Iași, nu în Dobrogea sau în Câmpia Bărăganului (unitatea fiind comandată până în februarie 1963 de generalul-maior Gheorghe Crăciun, apoi de generalul-maior Gheorghe Ion – până în luna iunie 1963). Singura mare unitate de tancuri existentă în România până în toamna anului 1968 a fost Divizia 6 Tancuri (comandamentul său fiind la Târgu-Mureș)²⁶.

În al treilea rând, este puțin probabil ca generalul Ion Șerb să fi avut acces direct la dosarele personale ale generalilor Vasile Milea și Nicolae Militaru deoarece aceștia nu au fost niciodată subordonații săi. Ion Șerb a comandat Armata a II-a și, în aceeași perioadă (1965-1969), Militaru și Milea au condus Armata a III-a (în calitate de comandant, respectiv șef de stat major), iar dosarele respective puteau fi consultate doar de șefii ierarhici (de exemplu, ministrul Forțelor Armate sau șeful Marelui Stat Major), precum și de generalii în cauză (fiecare doar dosarul său). În plus, Nicolae Militaru a avut dreptul să vadă întregul dosar al subordonatului său, Vasile Milea.

Este posibil ca Nicolae Militaru să fi dat lui Șerb copiile ambelor dosare, acestea fiind făcute până la mutarea lui Militaru de la Armata a III-a la Armata a II-a (iulie 1969). Ulterior, Ion Șerb putea înmâna copiile respective generalului Gheorghii Pavlovici Romanov, însoțite, eventual, de o scurtă actualizare a datelor personale ale generalilor Militaru și Milea (avansări în grad și numiri în funcții noi etc.).

²⁵ Pentru detalii, vezi protocolul nr. 2 al ședinței Biroului Politic al C.C. al P.M.R. din 22 ianuarie 1960, *Decretul Consiliului de Stat nr. 710/1967 privind organizarea și funcționarea Ministerului Afacerilor Interne*, referatul cu privire la stabilirea structurii organizatorice a Departamentului Securității Statului (aprobat la ședința Biroului Permanent al Consiliului de Miniștri din 11 septembrie 1967) și protocolul ședinței din 12 septembrie 1967 a Prezidiului Permanent al C.C. al P.C.R. – *Buletinul Oficial al Republicii Socialiste România*, anul III, nr. 65, partea I, sâmbătă, 22 iulie 1967, p. 564-567; Gavriil Preda, Petre Opriș, *România în Organizația Tratatului de la Varșovia. Documente (1954-1968)*, INST, București, 2009, vol. I (1954-1961), pp. 294-295 și vol. II (1962-1968), pp. 310-313; 327-328.

²⁶ A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R. – Cancelarie, dosar nr. 34/1962, f. 69; Petre Opriș, *România în Organizația Tratatului de la Varșovia (1955-1991)*, București, Editura Militară, 2008, pp. 103-104, 114, 136, 139, 298.

În ultimul rând, generalul sovietic a avut, într-adevăr, un motiv bine întemeiat pentru a obține rapid detalii despre „înființări a două mari unități de mecanizate”. Ca urmare a invadării Cehoslovaciei de către unități militare din cinci state membre ale OTV (în noaptea de 20 spre 21 august 1968), Nicolae Ceaușescu a aprobat crearea la 11 septembrie 1968 a Diviziei 57 Tancuri, care avea comandamentul la București și i se subordonau cinci regimente nou înființate: R. 28 Tc. și R. 43 Artilerie (în comuna Mihai Bravu, din actualul județ Giurgiu); R. 20 Tancuri, R. 22 Tc. și R. 2 Mc. (la București). După câteva zile, o nouă mare unitate a fost creată la Armata a II-a. Astfel, pentru blocarea Porții Focșanilor a apărut Divizia 67 Mecanizată (Brăila), care avea cinci regimente nou înființate în subordine: R. 301 Mc. și R. 267 Tc. (Galați); R. 267 Art. (Brăila); R. 282 Mc. (Focșani); R. 321 Mc. (Râmnicu Sărat). În același timp, pentru întărirea Armatei a III-a, în scopul blocării Porții Someșului, a fost înființată Divizia 81 Mecanizată (1 octombrie 1968). Aceasta avea comandamentul la Dej și i se subordonau cinci regimente nou create: R. 223 Mc. și R. 230 Tc. (la Baia Mare); R. 221 Mc. (Dej); R. 4 Mc. (Someșeni); R. 315 Art. (Șimleu Silvaniei). De asemenea, s-au înființat Regimentul 27 Tancuri (la Pitești) și Divizionul 42 Artilerie Antitanc (păstrat în rezerva strategică), iar regimentele mecanizate din Diviziile 57 Tancuri, 67 și 81 Mecanizate au primit în organica lor câte un batalion nou înființat de tancuri, un divizion de artilerie și o baterie antitanc.

În primăvara anului 1969 a fost înființat la Brad (jud. Hunedoara) Batalionul 26 Vânători de Munte, în scopul întăririi Armatei a III-a. Concomitent, la Curtea de Argeș s-a creat Brigada 4 Vânători de Munte (subordonată Armatei a II-a). Această mare unitate avea la dispoziție patru batalioane noi (B. 29 V.M. – la Râmnicu Vâlcea; B. 30 V.M. – la Câmpulung-Muscel; B. 33 V.M. – Curtea de Argeș; B. 39 V.M. – Târgu-Jiu), precum și un divizion nou de artilerie de munte (la Târgu-Cărbunești, mutat apoi la Râmnicu-Vâlcea)²⁷.

În cursul vizitei efectuate la București în luna ianuarie 1972, mareșalul Ivan Iakubovski a propus lui Nicolae Ceaușescu înlocuirea reprezentantului C.F.A.U. în România, generalul Gheorghii Pavlovici Romanov (19 ianuarie 1972). Este posibil ca propunerea comandantului suprem al Forțelor Armate Unite să fi avut legătură cu implicarea generalului Romanov în cazul de spionaj al generalului Ion Șerb.

Noul reprezentant al C.F.A.U. pe lângă armata română, generalul-colonel A. A. Dementiev, a preluat funcția respectivă în luna martie 1972 și a avut, ca personal ajutător, un locțiitor cu gradul de general, un ofițer translator, un ofițer cu cifrul, un subofițer (care se ocupa de problemele administrative) și o dactilografă.

Revocarea din funcție a generalului-colonel A. A. Dementiev s-a produs în luna august 1976 „datorită încheierii termenului de serviciu în afara graniței”, în locul său fiind numit generalul-locotenent Vasili Karpovici Diatlenko – prim-locțiitor al

²⁷ Pentru detalii privind noua structură organizatorică secretă a principalelor forțe ale armatei române, pentru care și-a manifestat interesul generalul sovietic Gheorghii Pavlovici Romanov, vezi Vasile Băețelu, Mihai Ghinoiu, *Contribuția Marelui Stat Major la reforma armatei în perioada 1968-1989*, în *Statul Major General: 1859-2004: Istorie și transformare*, Centrul Tehnic-Editorial al Armatei, București, 2004, pp. 251-252, 265-268; Paul Sandachi, *Aviația de luptă reactivă în România (1951-2001)*, Muzeul Aviației, f.a., p. 70, 73.

Biografia unui spion sovietic: generalul Ion Șerb

comandantului trupelor Regiunii Militare Moscova și, apoi, loțiitor al șefului apărării civile a Uniunii Sovietice²⁸.

La începutul anilor '80, generalul Vasili Karpovici Diatlenko a fost înlocuit de generalul-colonel V.A. Makarov, care a locuit mai mulți ani la București. Apoi, funcția respectivă a fost ocupată pentru o scurtă perioadă de către generalul-colonel G. G. Borisov.²⁹ Îmbolnăvirea sa a determinat retragerea precipitată din acel post în primăvara anului 1989 și numirea generalului-locotenent Alfred Grigorievici Gaponenko în funcția de reprezentant al C.F.A.U. pe lângă armata română.

După 1989, generalul Ion Șerb s-a înscris în Partidul Socialist al Muncii, înființat de fostul premier comunist Ilie Verdeț și, în luna iunie 1996, a câștigat alegerile organizate pentru funcția de primar în comuna natală Malu cu Flori (jud. Dâmbovița). În primul tur de scrutin, Ion Șerb a obținut primul loc (din cinci candidați), cu 562 voturi favorabile (40,03% din totalul celor exprimate), iar în al doilea tur a obținut 810 voturi (54,14 % din numărul total de voturi), învingându-l pe Constantin Voica, reprezentantul Uniunii Social Democrat PD (FSN) – PSDR.³⁰

La alegerile locale din luna iunie 2000, Ion Șerb a candidat din nou, însă ca reprezentant al Partidului România Mare. În primul tur de scrutin, acesta a obținut 127 voturi favorabile (9,19% din totalul voturilor) și s-a situat pe poziția a patra (din nouă candidați). Constantin Voica a participat ca independent și a câștigat în al doilea tur, cu 1052 voturi favorabile (73,26% din totalul celor exprimate).³¹

După insuccesul înregistrat la alegerile locale din vara anului 2000, Ion Șerb s-a retras din viața publică. Într-o știre de presă din 22 august 2005, s-a amintit faptul că, în perioada mandatului său de primar, a pus în posesie în mod abuziv, împreună cu Ion Simion (secretarul comunei), o suprafață de 600 m² de teren, în favoarea lui Ion Bucura (în anul 1996). La 27 iulie 2005, Parchetul de pe lângă Judecătoria Târgoviște a constatat abuzul în serviciu săvârșit de Ion Șerb și Ion Simion, însă fostul general și primar a decedat între timp, iar fapta a fost prescrisă în cazul secretarului comunei³².

²⁸ Pentru detalii, vezi A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R. – Secția Administrativ-Politică, dosar nr. 3/1976, ff. 163-167.

²⁹ General-maior Dumitru Mircea, *Unele aspecte privind relațiile cu structurile militare ale Tratatului de la Varșovia, în România și Tratatul de la Varșovia. Istoric. Mărturii. Documente. Cronologie*, editori: Constantin Olteanu, Alesandru Dușu, Constantin Antip, București, Editura Pro Historia, 2005, pp. 205-206.

³⁰ Fișa județului Dâmbovița, Alegeri locale 1996, Primării, Malu cu Flori, <http://www.roacp.ro/alegeri/> (accesat la 22 decembrie 2012).

³¹ Fișa județului Dâmbovița, Alegeri locale 2000, Primării, Malu cu Flori, <http://www.roacp.ro/alegeri/> (accesat la 22 decembrie 2012).

³² Dan Coste, „*Ne judecăm cu primăria și cu cei care ne-au furat pământul*”, 9 AM News, 22 august 2006, <http://www.9am.ro/stiri-revista-presei/2006-08-22/ne-judecam-cu-primaria-si-cu-cei-care-ne-au-furat-pamantul.html> (accesat la 22 decembrie 2012).

Conferința Națională „Comunismul Românesc”

(2011-2013)

Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității a luat, în luna octombrie 2010, inițiativa de a lansa un proiect ambițios, respectiv Conferința Națională „Comunismul Românesc” (CNCR), cu obiectivul principal de a instituționaliza o manifestare științifică națională, anuală, cu specific interdisciplinar, dedicată dezvoltării studiilor privind comunismul românesc, în cadrele lui specifice și, totodată, în context european. Modalitatea aleasă de susținere a acesteia a fost constituirea unei Rețele în cadrul căreia să poată colabora permanent principalele instituții (publice, culturale, de învățământ) și organizații neguvernamentale implicate în studiul sistematic al trecutului comunist al României. Aplicantul principal al proiectului, aprobat spre finanțare prin bunăvoința Fundației Konrad Adenauer (prin Programul Statul de Drept Europa de Sud-Est – *Rule of Law Program South East Europe*), a fost Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității, în vreme ce Institutul de Istorie „N. Iorga” al Academiei Române (co-aplicant), a pus la dispoziție sala de conferințe și sala de consiliu, atât în data de 2 februarie 2011 (când a fost constituită Rețeaua de susținere a Conferinței), cât și în zilele desfășurării conferinței (în fiecare an), fiind partenerul oficial al CNSAS în organizarea manifestării.

Anul 2011 a marcat un moment important în activitatea CNSAS ca organizator de evenimente științifice de anvergură națională și internațională. Încheierea acordului de parteneriat cu Fundația Konrad Adenauer, constituirea Rețelei de susținere a Conferinței Naționale „Comunismul Românesc” și faptul că în prima jumătate a anului 2011, CNSAS a deținut președinția Rețelei europene a instituțiilor deținătoare a arhivelor fostelor poliții politice comuniste est-europene (*European Network of Official Authorities in Charge of the Secret Police Files*), sunt evenimentele care au făcut ca această activitate să se bucure de succes.

Concepută ca un proiect pe trei ani, Conferința Națională „Comunismul Românesc” s-a materializat în 17-18 martie 2011, cu ocazia primei ediții. Conform strategiei adoptate inițial, au fost invitate principalele instituții care au ca obiect de activitate studierea regimului comunist, exclusiv sau în parte (Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității, Institutul de Investigare a Crimelor Comunismului și Memoria Exilului Românesc, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, Centrul de Investigare a Crimelor Comunismului, Fundația Academia Civică, institutele Academiei Române din București, Iași, Cluj-Napoca și Timișoara, Institutul de Istorie Orală Cluj-Napoca, Arhivele Naționale, Universitățile din București, Iași, Cluj, Timișoara, Craiova și Constanța, Institutul Revoluției Române din Decembrie 1989, Muzeul Național de Istorie, Muzeul Țăranului Român), precum și organizațiile civice cele mai importante (Asociația Foștilor Deținuți Politici din România, Asociația 15 Noiembrie 1987 Brașov, Asociația 21 Decembrie 1989). Fiecare din aceste entități a prezentat un raport de activitate, referitor la propriile contribuții la studierea regimului comunist și al consecințelor acestuia. Secțiunile conferinței au fost dedicate surselor comunismului românesc, cercetării științifice, educației la nivel universitar și memorializării perioadei

Conferința Națională „Comunismul Românesc” (2011-2013)

comuniste (gruparea conferențiarilor făcându-se în funcție de specificul fiecărei entități). În cadrul CNCR au fost lansate numerele 3 și 4 ale „Caietelor CNSAS”, publicație editată cu susținerea KAS.

În programul Conferinței au fost incluse și două evenimente speciale, cu o tematică similară, respectiv vernisarea expoziției *Tinerețea mea în comunism* (realizată de CNSAS, în parteneriat cu Muzeul Național de Istorie a României) și proiecțiile de filme documentare din cadrul festivalului *One World Romania: „Dușmanii poporului”* (eveniment organizat cu susținerea KAS).

Considerăm că CNCR a fost un real câștig științific, având în vedere tematica abordată și instituțiile/personalitățile participante, cât și numărul mare al persoanelor invitate care au asistat la lucrări (inclusiv din partea unor reprezentanțe diplomatice), de nu puține ori implicându-se direct în dezbaterile care au vizat atât tematica generală a studierii regimului comunist din România, cât și activitatea CNSAS și a celorlalte instituții reprezentate la cel mai înalt nivel. Marele câștig al CNCR îl considerăm însă tocmai faptul că, instituțiile de cercetare, cele de învățământ și organizațiile civice, percepute în mod obișnuit ca și concurente, au fost reunite, încă de la prima ediție, în jurul aceiași idei. În acest context, Rețeaua de susținere a conferinței este un bun câștigat, urmând ca în acest cadru să se desfășoare mai multe proiecte (precum un ghid al arhivelor specifice regimului comunist), a căror lansare a fost stabilită cu ocazia primei ediții.

Întrucât a fost stabilit, de asemenea, obiectivul ca CNCR să dobândească treptat și o dimensiune internațională, organizarea la București a *Conferinței Internaționale a European Network of Official Authorities in Charge of the Secret Police Files* (Palatul Parlamentului, 14 iulie 2011) a fost un bun prilej de a evalua capacitatea CNSAS de a organiza evenimente internaționale cu o agendă semnificativă pentru problemele complexe ale poziționării instituțiilor partenere față de problematica societății civile, în țările Europei de Est.

Manifestarea de la Palatul Parlamentului a reunit două evenimente complementare: conferința (desfășurată sub președinția CNSAS) și expoziția *Communist Secret Agencies and the Cold War Propaganda Warfare*.

În cadrul Conferinței internaționale, la care au participat reprezentanții instituțiilor similare din Germania, Polonia, Cehia, Slovacia, Ungaria și Bulgaria, au fost discutate problemele de interes general referitoare la moștenirea arhivistică a regimurilor comuniste și situațiile particulare existente în fiecare țară (inclusiv percepțiile din mediul politic și din opinia publică). La sfârșitul dezbaterilor, s-a decis ca Bulgaria să preia președinția Rețelei, urmând ca în anul 2012 aceasta să fie asigurată prin rotație de către Cehia și Slovacia. A fost abordată, de asemenea, problematica extinderii Rețelei europene, în cazul în care ar exista solicitări din partea unor entități din alte țări foste comuniste, stabilindu-se și criteriile de eligibilitate în acest sens.

Expoziția dedicată tematicii propagandei în timpul Războiului Rece organizată de CNSAS (cu contribuția partenerilor din Polonia, Bulgaria și Slovacia – instituția similară din Germania punându-ne la dispoziție un interesant fond documentar, pentru a fi utilizat la expoziții ulterioare) a fost vernisată cu public, în spațiul proximal Sălii Drepturilor Omului, unde a avut loc Conferința.

Conferința Națională „Comunismul Românesc” (2011-2013)

În cadrul celei de-a doua ediții a CNCR (15-16 martie 2012), au fost organizate șase secțiuni tematice, respectiv: „Minoritatea germană din România comunistă: mărturii documentare din Arhivele Securității”; „Aktionsgruppe Banat și Securitatea”; „Minorități etnice și naționale în România comunistă”; „Istorie și memorie în România postcomunistă”; „Repere istoriografice și reconstrucții istorice” și „Istorie trăită, istorie povestită”. Au participat cu lucrări științifice reprezentanți ai Consiliului Național pentru Studiul Arhivelor Securității, Institutului Național pentru Studiul Totalitarismului, Arhivelor Naționale ale României, Fundației Academia Civică, ai institutelor Academiei Române din București, Iași și Cluj-Napoca, Institutului de Istorie Orală Cluj-Napoca, Institutului Național pentru Studiul Holocaustului „Elie Wiesel”, ai Universităților din București și Cluj. Unele comunicări au avut, cel puțin parțial, și caracterul unor rapoarte instituționale de activitate (cazul Institutului „Elie Wiesel”, care s-a alăturat în premieră Conferinței). Pentru CNSAS, a fost o bună ocazie de a prezenta rezultatele, considerăm noi meritorii, ale Centrului de Istorie Orală care funcționează în cadrul instituției (purtând numele regretatului Constantin Ticu Dumitrescu). Centrul are ca obiect de activitate interviuarea persoanelor care își studiază dosarele de Securitate la sala de lectură a CNSAS (la cererea acestora).

Cu ocazia acestei ediții, CNCR și-a adăugat și un caracter internațional, prin participarea a doi invitați din Germania: filologul Stefan Sienerth, directorul Institutul pentru Cultură și Istorie Germană în Sud-Estul Europei din München (IKGS) și publicistul William Totok (în calitate de cofondator al Grupului de Acțiune Banat). În acest fel, istoria minorității germane din România (tratăată atât din perspectiva experiențelor personale, cât și din cea, absolut necesară, a dosarelor de Securitate) s-a bucurat de prezentări extrem de ample, evidențiindu-se în mod special în cadrul discuției generale din cadrul secțiunii „Minorități etnice și naționale în România comunistă”. IKGS München este, de altfel, un partener instituțional mai vechi al CNSAS, iar cu ocazia Conferinței a fost convenită și încheierea unui nou parteneriat, având ca obiect valorificarea amplului fond documentar referitor la problematica minorității germane din România și a moștenirii culturale pe care aceasta a perpetuat-o în Germania.

Cea de-a treia ediție a CNCR a fost organizată în zilele de 14-15 martie 2013 și a avut ca scop principal prezentarea rezultatelor concrete ale cercetărilor întreprinse de o nouă generație de specialiști în istorie recentă, în conformitate cu strategia adoptată odată cu lansarea ideii de Conferință Națională, programul fiind completat cu două mese rotunde, dedicate unor teme de mare impact asupra publicului larg.

În cele șase secțiuni ale Conferinței, au prezentat lucrări reprezentanți ai Consiliului Național pentru Studiul Arhivelor Securității, ai Institutului de Istorie „N. Iorga”, ai altor institute de cercetare (Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, Institutul pentru Investigarea Crimelor Comunismului și Memoria Exilului Românesc, Institutul Revoluției Române din Decembrie 1989), instituții de învățământ superior (Universitatea din București, Universitatea „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca). Extrem de importante au fost și lucrările prezentate, în special pe secțiunea de memorializare, de reprezentanții Asociației Foștilor Deținuți Politici din România, Fundației Academia Civică și Administrației Naționale a Penitenciarelor. Cele două secțiuni concepute ca mese rotunde au avut ca tematică „Istorie și memorie”, respectiv „Memoriale ale

Conferința Națională „Comunismul Românesc” (2011-2013)

victimelor regimului comunist din România”, în cadrul cărora au fost prezentate percepții ale societății civile asupra memoriei istorice și stadiul (inegal, deocamdată) de materializare al marilor proiecte de amenajare a memorialelor situate în locațiile-simbol ale represiei (Sighet, Râmnicu Sărat, Jilava), inclusiv posibilitățile de încheiere a proiectelor. De mare interes s-a bucurat și bilanțul prezentat de dl. Thorsten Geissler, directorul Programului Statul de Drept Europa de Sud-Est, referitor la susținerea, de către K.A.S., a proiectelor legate de trecutul recent.

Odată cu finalizarea, în condiții optime, a proiectului (vezi programul complet al celor trei ediții, reprodus mai jos) strategia Conferinței a fost extinsă, astfel că la ediția a patra și la următoarele (ni le dorim cât mai multe), participanții și auditoriul vor fi ținuți la curent, în timp real, cu stadiul proiectelor instituționale, inter-instituționale, de grup și personale privind atât studierea cât și memorializarea perioadei comuniste a istoriei României, conform ideilor de bază stabilite încă de la constituirea Rețelei de susținere a Conferinței. De asemenea, având în vedere și experiența pozitivă deja dobândită, vom încerca să întărim cât mai mult dimensiunea internațională a Conferinței, inclusiv prin cooptarea unor specialiști sau a unor instituții din țări care nu au putut participa, până acum, la Conferințele *European Network of Official Authorities in Charge of the Secret Police Files*.

În încheiere, remarcăm încă odată atât excelenta colaborare cu partenerul nostru principal (Institutul de Istorie „Nicolae Iorga” al Academiei Române) și modul în care ceilalți parteneri au contribuit din plin la materializarea proiectului, cât și onorantul sprijin pe care l-am găsit în cadrul Fundației Konrad Adenauer (deopotrivă din partea conducerii acestei organizații și al echipei implicate în proiect), care a crezut în posibilitatea realizării CNCR și în importanța acestei idei pentru societatea românească.

Programul Conferinței Naționale „Comunismul Românesc”

Prima Conferință Națională „Comunismul Românesc”

ZIUA I

Joi, 17 martie 2011

11,00-12,00: Inaugurarea expoziției „Tineretea mea în comunism”

Locație: Muzeul Național de Istorie a României, Calea Victoriei, nr. 12, sector 3, București

14,00-14,45: Deschiderea oficială a Conferinței Naționale „Comunismul Românesc”, Ediția I

Locație: Institutul de Istorie „Nicolae Iorga”, Bulevardul Aviatorilor, nr. 1, sector 1, București.

Conferința Națională „Comunismul Românesc” (2011-2013)

Ovidiu Cristea, Director, Institutul de Istorie „Nicolae Iorga”, București:
Cuvânt de deschidere

Dragoș Petrescu, Președinte al Colegiului CNSAS: *Prezentarea proiectului conferinței*

Thorsten GEISLER, Director, Programul Statul de Drept Europa de Sud-Est al Konrad Adenauer Stiftung: *Fundația „Konrad Adenauer” și susținerea proiectelor legate de trecutul recent*

15,00-16,30: SECȚIUNEA I – Sursele comunismului românesc: de la documente la mărturii orale

Dorin DOBRINCU, Arhivele Naționale ale României

Silviu B. MOLDOVAN, CNSAS

Romulus Rusan, Fundația Academia Civică

Moderator: Virgiliu ȚĂRĂU, Vicepreședinte al Colegiului CNSAS

16,30-17,00: Pauză de cafea

17,00-18,45: SECȚIUNEA a II-a – Cercetare științifică: Instituții, metode, programe (I)

Cristian VASILE, Institutul de Istorie „Nicolae Iorga”, București

Flavius SOLOMON, Institutul de Istorie „A.D. Xenopol”, Iași

Lucian NĂSTASĂ, Institutul de Istorie „George Barițiu”, Cluj-Napoca

Miodrag MILIN, Institutul de Cercetări Socio-Umane „Titu Maiorescu”, Timișoara

Moderator: Cosmin POPA, Institutul de Istorie „Nicolae Iorga”, București

18,45-19,45: Masa de seară

20,00-22,00: Festivalul de film documentar dedicat drepturilor omului *One World Romania: „Dușmanii poporului”* (Cinema Eforie)

ZIUA a II-a

Vineri, 18 martie 2011

9,00-10,45: SECȚIUNEA a III-a: Cercetare științifică: Instituții, metode, programe (II)

Conferința Națională „Comunismul Românesc” (2011-2013)

Ioan STANOMIR, Institutul de Investigare a Crimelor Comunismului și Memoria Exilului Românesc, București

Doru RADOSAV, Institutul de Istorie Orală, Cluj-Napoca

Octavian ROSKE, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, București

Ion CALAFETEANU, Institutul Revoluției Române din Decembrie 1989, București

Moderator: Mioara ANTON, Institutul de Istorie „Nicolae Iorga”, București

10,45-11-15: Pauză de cafea

11,15-13,00: SECȚIUNEA a IV-a: Educație la nivel universitar; concepte, teorii, programe de studiu (I)

Andrei ALEXANDRESCU, Facultatea de Istorie, Universitatea din București

Cristina PETRESCU, Facultatea de Științe Politice, Universitatea din București

Ovidiu BURUIANĂ, Facultatea de Istorie, Universitatea „Al. I. Cuza”, Iași

Sorin RADU, Facultatea de Istorie și Patrimoniu „Nicolae Lupu”, Universitatea „Lucian Blaga”, Sibiu

Moderator: Lucian NĂSTASĂ, Institutul „George Barițiu”, Cluj-Napoca

13,00-13,15: Prezentarea numerelor 3 și 4 ale „Caietelor CNSAS”; participă Ilinca IORDACHE, coordonator programe Fundația Konrad Adenauer pentru România și Republica Moldova.

13,15-14,30: Masa de prânz.

14,30-16,15: SECȚIUNEA a V-a: Educație la nivel universitar; Concepte, teorii, programe de studiu (II)

Virgiliu ȚĂRĂU, Facultatea de Istorie și Filozofie, Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca

Smaranda VULTUR, Facultatea de Litere, Istorie și Teologie, Universitatea de Vest, Timișoara

Florin ANGHEL, Facultatea de Istorie și Științe Politice, Universitatea Ovidius, Constanța

Conferința Națională „Comunismul Românesc” (2011-2013)

Sorin Damean, Catedra de Istorie, Facultatea de Științe Sociale, Universitatea din Craiova

Moderator: Ioan STANOMIR, Institutul de Investigare a Crimelor Comunismului și Memoria Exilului Românesc, București

16,15-16,45: Pauză de cafea

16,45-18,45: SECȚIUNEA a VI-a: Memorializare: De la mărturiile victimelor la instituționalizarea memoriei

Maria MATEONIU, Muzeul Țăranului Român, București

Prezentare colectivă: Ernest OBERLÄNDER-TÂRNOVEANU, Oana ILIE, Florin GEORGESCU și Cornel ILIE, Muzeul Național de Istorie a României

Octavian BJOZA, Asociația Foștilor Deținuți Politici din România

Florin POSTOLACHI, Asociația 15 Noiembrie 1987 Brașov

Teodor MĂRIEȘ, Asociația 21 Decembrie 1989

Marius Oprea, Centrul de Investigare a Crimelor Comunismului din România, București

Moderator: Romulus RUSAN, Fundația Academia Civică, București

18,45-19,30: Sesiunea de închidere a conferinței

Dragoș PETRESCU, Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității:
Concluzii

Ovidiu CRISTEA, Institutul de Istorie „Nicolae Iorga”, București: *Cuvânt de încheiere*

19,30-20,30: Masa de seară

A Doua Conferință Națională „Comunismul Românesc”

Ziua I

15 martie 2012

17,00-17,45: Deschiderea oficială a Conferinței Naționale „Comunismul Românesc”, Ediția a II-a

Conferința Națională „Comunismul Românesc” (2011-2013)

Loc de desfășurare: Institutul de Istorie „Nicolae Iorga”, Bulevardul Aviatorilor, nr. 1, sector 1, București

Ovidiu CRISTEA, Director, Institutul de Istorie „Nicolae Iorga”, București:
Cuvânt de deschidere.

Dragoș PETRESCU, Președinte al Colegiului CNSAS: *CNCR la Ediția a II-a*

Virgiliu ȚĂRĂU, Vicepreședinte al Colegiului CNSAS: *Securitatea și minoritățile*

Thorsten GEISSLER, Director, Programul Statul de Drept Europa de Sud-Est al Konrad Adenauer Stiftung: *Programul Statul de Drept Europa de Sud-Est*

17,45-18,15: SECȚIUNEA I – Minoritatea germană din România comunistă: Mărturiile documentare din Arhivele Securității

Prelegere susținută de prof. Stefan SIENERTH, Director al IKGS, München

18,15-19,15: SECȚIUNEA a II-a – *Aktionsgruppe Banat* și Securitatea

William TOTOK, cofondator al Grupului de Acțiune Banat, scriitor și jurnalist, Berlin

Stefan SIENERTH, Director al IKGS, München

19,15-20,15: Masa de seară

Ziua a II-a

Vineri, 16 martie 2012

9,00-10,45: SECȚIUNEA a III-a – Minorități etnice și naționale în România comunistă: Surse documentare și reconstrucții istorice

Lucian NĂSTASĂ, Institutul „George Barițiu”, Cluj-Napoca

Alexandru FLORIAN, Institutul Național pentru Studierea Holocaustului „Elie Wiesel”, București

Tamas Lönhárt, Facultatea de Istorie și Filozofie, Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca

Moderator: William TOTOK, Berlin

10,45-11,15: Pauză de cafea

11,15-13,00: SECȚIUNEA a IV-a – Istorie și memorie în România postcomunistă

Conferința Națională „Comunismul Românesc” (2011-2013)

Andi MIHALACHE, Institutul „A.D. Xenopol”, Iași

Cristina PETRESCU, Facultatea de Științe Politice, Universitatea din București

Ioana BOCA, Fundația Academia Civică, București

Moderator: Lucian NĂSTASĂ, Institutul „George Barițiu”, Cluj-Napoca

13,15-14,30: Masa de prânz

14,30-16,15: SECȚIUNEA a V-a – Repere istoriografice și reconstrucții istorice

Cristian VASILE, Institutul de Istorie „Nicolae Iorga”, București

Octavian ROSKE, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, București

Alina PAVELESCU, Arhivele Naționale ale României, București

Moderator: Cosmin POPA, Institutul de Istorie „Nicolae Iorga”, București

16,15-16,45: Pauză de cafea

16,45-18,45: SECȚIUNEA a VI-a – Istorie trăită, istorie povestită

Romulus RUSAN, Fundația Academia Civică, București

Cristina ANISESCU, Centrul de Istorie Orală „Constantin Ticu Dumitrescu” al CNSAS

Liviu CHELCEA, Facultatea de Sociologie și Asistență Socială, Universitatea din București

Ionuț COSTEA, Facultatea de Istorie și Filozofie, Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca

Moderator: Octavian ROSKE, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, București

18,45-19,15: Sesiunea de închidere a conferinței

Dragoș PETRESCU, Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității:
Concluzii

Ovidiu CRISTEA, Institutul de Istorie „Nicolae Iorga”, București: *Cuvânt de încheiere*

19,15-20,15: Masa de seară

Conferința Națională „Comunismul Românesc” (2011-2013)

A Treia Conferință Națională „Comunismul Românesc”

Ziua I

Joi, 14 martie 2013

15,00-15,30: Deschiderea oficială a Conferinței Naționale „Comunismul Românesc”, Ediția a III-a

Locație: Institutul de Istorie „Nicolae Iorga”, Bulevardul Aviatorilor, nr. 1, sector 1, București

Ovidiu CRISTEA, Director, Institutul de Istorie „Nicolae Iorga”, București: *Cuvânt de deschidere*

Dragoș PETRESCU, Președinte al Colegiului CNSAS, Virgiliu ȚĂRĂU, Vicepreședinte al Colegiului CNSAS: *Proiectul CNCR: Ce mai avem de făcut...*

Thorsten GEISLER, Director, Programul Statul de Drept Europa de Sud-Est al Konrad Adenauer Stiftung: *Fundația Konrad Adenauer și susținerea proiectelor legate de trecutul recent*

15,45-17,45: SECȚIUNEA I

Mioara ANTON, Institutul de Istorie „Nicolae Iorga”, București: *Cămința „îdolilor” în note, scrisori, memorii. Studii de caz: Ana Pauker, Vasile Luca, Teohari Georgescu*

Florin ABRAHAM, Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității: *Despre responsabilitatea istoricului. Studiu de caz: expoziția „Totalitarismul în Europa”, 2012-2013*

Cosmin Popa, Institutul de Istorie „Nicolae Iorga”, București: *Comunismul european în istoriografia rusă: abordări noi, paradigme vechi*

Adrian CIOFLÂNCĂ, Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității: *Resurse din Arhiva CNSAS privind istoria Holocaustului și procesele criminalilor de război*

Moderator: Octavian ROSKE, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, București

17,45-18,15: Pauză de cafea

18,15-19,30: SECȚIUNEA a II-a - Istorie și memorie (Masă rotundă)

Octavian BJOZA, Președinte, Asociația Foștilor Deținuți Politici din România

Conferința Națională „Comunismul Românesc” (2011-2013)

Radu CIUCEANU, Director, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, București

Dinu ZAMFIRESCU, Membru al Colegiului CNSAS

Moderator: Adrian CIOROIANU, Decan, Facultatea de Istorie, Universitatea din București

19,30-20,30: Masa de seară

Ziua a II-a

Vineri, 15 martie 2013

9,00-11,00: SECȚIUNEA a III-a

Clara MAREȘ, Institutul pentru Investigarea Crimelor Comunismului și Memoria Exilului Românesc, București: *Ion D. Sîrbu și contemporanii săi. Tipare comportamentale*

Dan CĂTĂNUȘ, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, București: *În vizită la Kremlin. Aspecte controversate ale întâlnirilor dintre Gheorghiu-Dej și Stalin*

Simion GHEORGHIU, Institutul de Istorie „Nicolae Iorga”, București: *Regimul Ceaușescu în sursele sovietice. Analiză documentară*

Iuliu CRĂCANĂ, Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității: *Articolul 193 Cod Penal: un secret al represiunii politice care persistă și astăzi*

Moderator: Cristian VASILE, Institutul de Istorie „Nicolae Iorga”, București

11,00-11,30: Pauză de cafea

11,30-13,00: SECȚIUNEA a IV-a

Oana DEMETRIADE, Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității: *Fiul împotriva tatălui. Cariera de ofițer de Securitate a lui Nicolae N. Rădescu*

Dan Claudiu DEGERATU, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, București: *Nicolae Ceaușescu și „noii ilegaliști” ai PCR. Analiza unui moment de reevaluare ideologică*

Liviu ȚĂRANU, Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității: *Libertatea corespondenței în timpul regimului comunist: un drept garantat dar niciodată respectat*

Moderator: Adrian CIOFLÂNCĂ, Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității

Conferința Națională „Comunismul Românesc” (2011-2013)

13,00-14,15: Masa de prânz

14,15-16,15: SECȚIUNEA a V-a

Ștefan BOSOMITU, Institutul pentru Investigarea Crimelor Comunismului și Memoria Exilului Românesc, București: *Pentru o istorie biografică a comunismului românesc*

Florin Răzvan MIHAI, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, București: *Partidul Comunist Român și partidele comuniste din Europa Occidentală, 1945-1989: Surse, metode, periodizare*

Ion BUCUR, Institutul Revoluției Române din Decembrie 1989, București: *Repreșiunea din 17-22 decembrie 1989. Prevederi legale, excесе, responsabilitate*

Corneliu PINTILESCU, Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca: *Discursuri instituționale în România comunistă, 1948-1965: metodologii alternative ale analizei de discurs*

Moderator: Mioara ANTON, Institutul de Istorie „Nicolae Iorga”, București

16,15-16,45: Pauză de cafea

16,45-18,15: SECȚIUNEA a VI-a – Memoriale ale victimelor regimului comunist din România (Masă rotundă)

Ioana BOCA, Fundația Academia Civică, București: *Memorialul Sigbet*

Adelina ȚÂNȚARIU, Institutul pentru Investigarea Crimelor Comunismului și Memoria Exilului Românesc, București: *Memorialul Râmnicu Sărat*

Dana CENUȘĂ, Administrația Națională a Penitenciarelor: *Inițiative privind crearea Memorialului Jilava*

Moderator: Romulus RUSAN, Fundația Academia Civică, București

18,15-18,45: Sesiunea de închidere a conferinței

Dragoș PETRESCU, Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității: *Concluzii*

Ovidiu CRISTEA, Institutul de Istorie „Nicolae Iorga”, București: *Cuvânt de încheiere*

18,45-20,00: Masa de seară

Silviu B. Moldovan

IV. RECENZII. NOTE DE LECTURĂ

Peter Hellström, *Die Postkontrolle der Staatssicherheit aus der Sicht Eines Zeitzeugen*, Berlin-Schönefeld, Morgana Edition, 2010, 435 p.

Este deja consacrat faptul că, încă de la instalarea lor, regimurile comuniste din Europa de Est au folosit împotriva presupusului dușman intern sau extern o structură de poliție politică denumită generic în România – Securitate, iar în RDG – Stasi. Create după model sovietic aceste organisme au funcționat ca veritabile instrumente de reprimare. Perfecționate continuu, din punct de vedere al structurii, atribuțiilor și personalului, ele au atins în anii '70 și '80 maximul rafinamentului în controlul și reprimarea oricărei minime rezistențe sau dizidențe. Utilizând metode ale unui serviciu clasic de informații și aflate în directă conexiune cu aparatul de partid, aceste structuri au primit cele mai variate directive. Pentru îndeplinirea lor, metodele utilizate au fost diverse: crearea de rețea informativă, filajul, perchezițiile, reținerile, arestările, anchetele informative, interceptarea corespondenței, ascultarea telefoanelor etc. Multe din aceste practici au fost însoțite însă de violențe, abuzuri și, evident, încălcări ale drepturilor fundamentale prevăzute și garantate în textele constituționale în vigoare la acel moment. Astfel, caracterul de poliție politică este subliniat tocmai de aceste încălcări. Una din ele a fost dată de încălcarea sistematică a unui drept fundamental al omului, și anume libertatea și secretul corespondenței.

Ocupându-se tocmai de această categorie a controlului și cenzurii corespondenței Peter Hellström, în *Die Postkontrolle der Staatssicherheit- Aus der Sicht eines Zeitzeugen*, prezintă în detaliu o dimensiune mai puțin cunoscută a controlului populației într-un regim totalitar: controlul și reținerea coletelor poștale.

În prima parte a cărții sale, autorul face trimitere la documente privind istoria inspecției poștale din 1950 și până la așa-numitul deces al Stasi (1989), temeiul juridic pe baza căruia se făcea acest control în RDG și, în egală măsură, cum se ajungea la eludarea lui, maniera de lucru, metode, medii, colaboratori dar și interacțiunea politico-operatională (POZW).

Pe lângă primul capitol dedicat activității de control al corespondenței, Peter Hellström vine în capitolul doi, cu o analiză succintă descriptivă al fundamentului juridic al R.D.G și modul cum era încălcată constituția acestui stat. În anul 1968, la punctul unu al articolului 31 din Constituția RDG se prevedea că poșta și telecomunicațiile sunt inviolabile. Nerespectarea acestui punct este dovedită de Peter Hellström care aduce în discuție, documentat, structurile juridice auxiliare menite a ascunde o asemenea încălcare a constituției.

În capitolul trei, autorul analizează activitatea, metodele și contextul în care are loc dezvoltarea unor structuri ca unități informative axate pe controlul scrisorilor, telegramelor etc. Apoi sunt prezentate categoriile de monitorizare/supraveghere a corespondenței externe (Postkontrolle A), și supravegherea corespondenței interne (Postkontrolle B), plus metodele de căutare în conținutul corespondenței – subiecte de interes, tehnica de deschidere, analiză și închidere la loc – mașinării și instrumente, memorii.

Următorul capitol (patru), aduce în prim plan dezbateri referitoare la postul de control al armatei. Echipamentul tehnic și elementele legate de acesta, au fost furnizate de Sectorul Operațional – Tehnic (OTS) și de către Departamentul pentru Armament și Servicii Chimice (BCD).

În capitolul cinci este analizată poșta germană și administrația vamală a RDG alături de cooperarea strânsă dintre inspecția poștală neoficială și controlul vamal, parțial legiferată.

Se trece apoi, în capitolul șase, la prezentarea în detaliu a modului cum era integrat în activitatea Stasi controlul coletelor poștale, la care se adaugă instrucțiunile administrative privind confiscarea obiectelor de valoare și/sau a sumelor de bani. Aici, din cauza unor fraude, uneori, au fost înregistrate pierderi, au fost suspiciuni de complot și jaf, ceea ce a condus la anchete la inițiativa Departamentului M.

Un amănunt deloc de neglijat: în perioada ianuarie 1984 – noiembrie 1989, Stasi a confiscat prin intermediul controlului coletelor poștale numerar în valoare de 32,726 milioane DM. De ce? ... Pentru că în cele din urmă statul are nevoie de valută (*Der Staat braucht schließlich Devisen!*). Argumentul autorului este însă unul de natură morală deoarece se pune, de asemenea, întrebarea: conform căror principii morale angajații Stasi au implementat controlul corespondenței? Ce a determinat această organizație să încalce un drept uman antic? Astfel de întrebări au dus la o abordare în care sunt prezentate departamentele de control al corespondenței din Berlin și Erfurt, profilul personalului recrutat, colaborarea cu cadrele neoficiale pentru controlul corespondenței, rolul SED în cadrul Departamentului M:

La fel ca și în cazul MfS în general, organizația de partid, din interiorul Departamentului M, a servit unor măsuri de reînprospătare ideologică dar și de control al membrilor. Din cauza unor elemente de opoziție explozive din interiorul departamentului, conducerea de partid a raionului s-a simțit aparent forțată, în special în departamentul M, să controleze atitudinile ideologice ale membrilor. Acționând împotriva regulilor statutare ale partidului, conducerea raionului a căutat și angajat oameni fără nici un simț critic și dispuși la complicitate. (Gerd Reinike, angajat al Departamentului M, în care a lucrat între 1979-1985).

Autorul redă documente autentice din arhiva Stasi, întreaga analiză demonstrând, de altfel, preferința autorului pentru inserția pe ici pe colo de documente din fondurile documentar și informativ.

Problema cadrelor este tratată cu deosebită atenție în capitolul nouă. Peter Hellström rezumă în idei descriptive problema liniei de cadre, a angajaților, profilul angajaților neoficiali și a rolul organizației de partid în munca de monitorizare a corespondenței.

Un amplu studiu de caz este prezentat în capitolul 10: monitorizarea corespondenței în Thuringia – locație cunoscută ca inima verde și centrul geografic al a Germaniei. Tot ceea ce autorul a descris teoretic în secțiunile anterioare ale lucrării aici este prezentat în strictă legătură cu realitatea.

În partea a doua a lucrării, Peter Hellström articulează efectele controlului corespondenței în ansamblul metodelor tehnico-operative de supraveghere a populației (ascultarea telefoanelor, supravegherea video etc.). De exemplu, Departamentul XXVI a fost responsabil cu supravegherea acustică și vizuală, aici fiind luate măsuri care

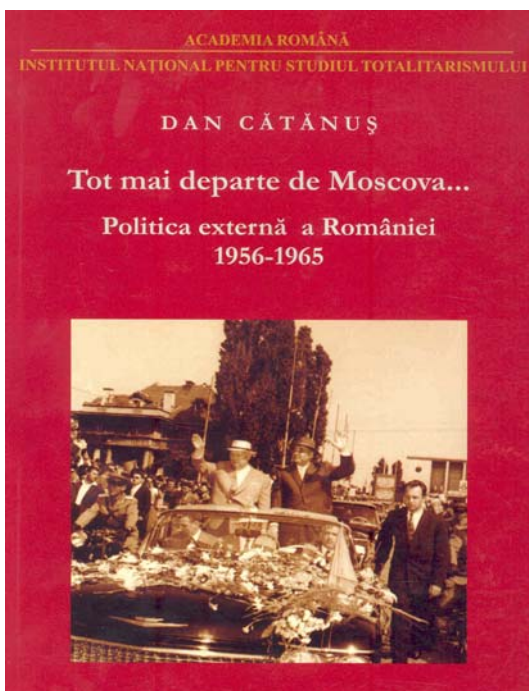
Recenzii. Note de lectură

includeau supravegherea telefoanelor și păstrarea sub atenta observare a încăperilor. Această ramură a MfS s-a dezvoltat odată cu extinderea rețelei de telefonie privată în RDG.

Una din concluziile cărții este aceea că metodele utilizate de partidul de guvernământ pentru influențarea populației se completau foarte bine cu cele ale Stasi: căile „oficiale” de influență și informare prin intermediul mașinărilor de partid ale SED, poliția populară, administrațiile guvernamentale și conducerea unităților economice, secțiunile de cadre și organizațiile de masă, toate erau la fel de importante pentru aplicarea unei politici tehnologizate de totală supraveghere. Totodată supravegherea prin mijloace de tehnică operativă ca și supravegherea corespondenței, perchezițiile sau filajul suspectilor completau acest arsenal. Erau piese dintr-un puzzle care dădea imaginea de ansamblu a unei societăți aflate sub tortură mută, fizică și psihică. Adâncirea cercetărilor în arhivele organelor represive i-a permis autorului tocmai detalierea și nuanțarea tehnicilor utilizate de regimul comunist pentru menținerea controlului asupra societății și reprimarea opozanților, fie ei și imaginari.

Camelia – Adela Simeoni

Dan Cătănuș, *Tot mai departe de Moscova... Politica Externă a României în contextul conflictului sovieto-chinez. 1956-1965*, București, INST, 2011, 455 p.

„Ce vă băgați voi românii, sunteți la 10.000 km de China, sunteți la nu știu cât de Moscova, n-aveți nici o problemă!” astfel punea, ipotetic, problema implicării României în conflictul sovieto-chinez, Ion Popescu Puțuri, la discuțiile premergătoare *Declarației din aprilie 1964*. Răspunsul lui Gh. Gheorghiu-Dej, dar și celelalte luări de cuvânt ale membrilor Comitetului Central arătau însă că, dimpotrivă, problemele erau multe și grele, iar finalitatea demersului românesc consta în obținerea unui grad cât mai ridicat de autonomie: „Noi am fi bucuroși dacă am fi lăsați în pace să ne semănăm cucuruzul nostru cât mai bine”, spunea atunci șeful PMR. Tot atunci, Ion Popescu-Puțuri nu a scăpat ocazia de a reaminti că „tovarășii au vrut ca din țară industrializată să fim țară cucuruzată”¹.

Privind la destinul acestei țări, și nu doar din unghiul celor prezentate mai sus, e limpede că evoluția postbelică a României este legată de etapele pe care regimul comunist le-a parcurs având ca obiectiv consolidarea sa. Transformările pe care acesta le-a cunoscut au depins, în cea mai mare parte, de personajele aflate în vârful piramidei politice, dar și de conjunctura externă în care ele au acționat.

Din punct de vedere al mediului extern, parcursul României comuniste a fost, în totalitate, dependent de cele două realități ale relațiilor internaționale din epoca ulterioară celui de-Al Doilea Război Mondial: blocul socialist și lumea capitalistă. Limpezirea acestui parcurs stă, astăzi, în sarcina istoricilor.

Dan Cătănuș face parte din „noul val” al istoriografiei românești: absolvent al Facultății de Istorie, Universitatea București, doctor în istorie la Institutul de Istorie „N. Iorga” și cercetător principal la I.N.S.T., încă de la începuturile acestui onorabil institut. Cartea sa despre politica externă a României, între anii 1956-1965, încununare a aproape un deceniu de cercetări în domeniu, poate fi socotită drept „un roman fluviu”, după cum aprecia Radu Ciuceanu, în prefață. Ni se pare îndreptățită această expresie,

¹ A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R., Cancelarie, dosar nr. 16/1964, f. 141.

Recenzii. Note de lectură

datorită modului cum a fost gândită și structurată lucrarea, perfect adaptat domeniului ales.

Subiectul este unul care s-a bucurat de o atenție deosebită în cercul istoricilor, din generații diferite. Politica externă în timpul lui Gheorghe Gheorghiu-Dej a fost abordată frecvent în volumele de documente, memorialistica, studiile și sintezele apărute, în România, după 1989 – un adevărat „front istoriografic” s-ar putea spune. Contribuțiile pe acest segment al istoriei comunismului românesc, publicate în Occident, în anii '60-'70, nu sunt nici ele de neglijat, bibliografia este impresionantă. Vom aminti aici doar câteva din contribuțiile autohtone și străine pe care le socotim semnificative. La categoria documente publicate avem în vedere (în ordine alfabetică) autori precum Florian Banu², Romulus Ioan Budura³, Gheorghe Buzatu⁴, Mihai Retegan⁵, Constantin Moraru⁶, Al. Oșca și Vasile Popa⁷, Ioan Scurtu⁸.

În ce privește sursele memorialistice, între ele se detașează cele îngrijite ori semnate de Lavinia Betea⁹, Silviu Brucan¹⁰, Mircea Malița¹¹, Gheorghe Gaston-Marin¹², Paul Niculescu-Mizil¹³ și Paul Sfetcu¹⁴.

Studii sau lucrări de analiză și sinteză au fost publicate de Mioara Anton¹⁵, Vasile Buga¹⁶, Gheorghe Buzatu¹⁷, Mihail Dobre¹⁸, Adrian Cioroianu¹⁹, Florin

² Florian Banu, Liviu Țăranu, *Aprilie 1964 – „Primăvara de la București”*. Cum s-a adoptat „Declarația de independență a României?”, București, Editura Enciclopedică, 2004.

³ Romulus Ioan Budura (coord.), *Relații româno-chineze, 1880-1974. Documente*, București, MAE și ANR, București, 2005.

⁴ Gheorghe Buzatu, Mircea Chirițoiu (editori), *Agresiunea comunismului în România*, vol. I, București, Paideia, 1998.

⁵ Mihai Retegan, Alesandru Duțu (editori), *Război politic în blocul comunist. Relații româno-sovietice, Documente*, vol. II, București, Tritonic, 2004.

⁶ Constantin Moraru, *Iunie 1956 – Tito la București*, în *Putere și societate. Blocul comunist sub impactul destalinizării, 1956*, coord. Dan Cătănuș, Vasile Buga, București, INST, 2006.

⁷ Alexandru Oșca, Vasile Popa, *O fereastră în cortina de fier, România*, Focșani, Editura Vrantop, 1997.

⁸ Ioan Scurtu (coord.), *România. Retragerea trupelor sovietice, 1958*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1996.

⁹ Lavinia Betea, *Alexandru Bărlădeanu despre Dej, Ceaușescu și Iliescu. Convorbiri*, București, Editura Evenimentul Românesc, 1997 și *Maurer și lumea de ieri. Mărturii despre stalinizarea României*, Arad, Fundația Ioan Slavici, 1995.

¹⁰ Silviu Brucan, *Generația irosită. Memorii*, București, Editurile Universul și Calistrat Hogaș, 1992.

¹¹ Mircea Malița, *Tablouri din Războiul Rece. Memorii ale unui diplomat român*, București, Editura C.H. Beck, București, 2007.

¹² Gheorghe-Gaston Marin, *În serviciul României lui Gheorghiu-Dej. Însemnări din viață*, București, Editura Evenimentul Românesc, 2000.

¹³ Paul Niculescu-Mizil, *O istorie trăită*, București, Editura Enciclopedică, 1997.

¹⁴ Paul Sfetcu, *13 ani în anticamera lui Dej*, selecție, introducere și note de Lavinia Betea, București, Editura Fundației Culturale Române, 2000.

¹⁵ Mioara Anton, *Ieșirea din cerc. Politica externă a regimului Gheorghiu-Dej*, București, INST, 2007.

¹⁶ Vasile Buga, *O vară fierbinte în relațiile româno-sovietice. Convorbirile de la Moscova din iulie 1964*, București, INST, 2012.

¹⁷ Buzatu Gheorghe, *România și marile puteri (1939-1947)*, București, Editura Enciclopedică, 2003.

Recenzii. Note de lectură

Constantiniu²⁰, Brândușa Costache²¹, Mihai Croitor²², Dennis Deletant²³, Stephen Fischer-Galați²⁴, David Floyd²⁵, Joseph F. Harrington și Bruce J. Courtney²⁶, Ghiță Ionescu²⁷, Keneth Jowith²⁸, Robert R. King²⁹, John Michael Montias³⁰, Constantin Moraru³¹, Cezar Stanciu³², Stelian Tănase³³, Vladimir Tismăneanu³⁴, Liviu C. Țărău³⁵ și subsemnatul³⁶.

Atât în categoria documentelor publicate cât și în cea a lucrărilor de analiză, Dan Cătănuș însuși are contribuții notabile³⁷. Acestea sunt premergătoare volumului la

¹⁸ Mihail Dobre, *România la sfârșitul Războiului Rece. Statut geopolitic și opțiuni de securitate*, București, Editura Enciclopedică, 2011.

¹⁹ Cioroianu Adrian, *Pe umerii lui Marx. O introducere în istoria comunismului românesc*, București, Editura Curtea Veche, 2005.

²⁰ Florin Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului român*, ediția a IV-a revăzută și adăugită București, Editura Univers Enciclopedic Gold, 2010.

²¹ Brândușa Costache, *Activitatea României în Consiliul de Ajutor Economic Reciproc, 1949-1974*, București, INST, 2012.

²² Mihai Croitor, *România și conflictul sovieto-chinez, 1956-1971*, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2009.

²³ Dennis Deletant, *Terorea comunistă în România. Gheorghiu-Dej și statul polițienesc, 1948-1965*, traducere de Lucian Leuștean, Iași, Editura Polirom, 2001.

²⁴ Stephen Fischer-Galați, *The New Romania. From People's Democracy to Socialist Republic*, Cambridge, The M.I.T. Press, 1967.

²⁵ David Floyd, *Rumania: Russia's Dissident Ally*, New York, Frederic A. Praeger Inc., 1965.

²⁶ Joseph F. Harrington, Bruce J. Courtney, *Relațiile româno-americe, 1940-1990*, traducere de Mihaela Sadovschi, prefață de V. Fl. Dobrinescu și Kurt Treptow, Iași, Institutul European, 2002.

²⁷ Ghiță Ionescu, *Comunismul în România*, București, Editura Litera, 1994.

²⁸ Kenneth Jowitt, *Revolutionary Breakthroughs and National Development. The Case of Romania. 1944-1965*, Los Angeles, University of California Press, 1971.

²⁹ Robert R. King, *A History of the Romanian Communist Party*, Stanford, Hoover Institution Press, 1980.

³⁰ John Michael Montias, *Economic Development in Communist Romania*, Cambridge, The M.I.T. Press, 1967.

³¹ Constantin Moraru, *Politica externă a României, 1958-1964*, București, Editura Enciclopedică, 2008.

³² Cezar Stanciu, *Frăția socialistă. Politica RPR față de țările lagărului socialist, 1948-1964*, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2009.

³³ Stelian Tănase, *Elite și societate. Guvernarea Gheorghiu-Dej, 1948-1965*, București, Editura Humanitas, 1998.

³⁴ Vladimir Tismăneanu, *Stalinism pentru eternitate. O istorie politică a comunismului românesc*, traducere de Cristina Petrescu și Dragoș Petrescu, postfață de Mircea Mihăieș, Iași, Editura Polirom, 2005.

³⁵ Liviu C. Țărău, *Între Washington și Moscova: România 1945-1965*, Cluj-Napoca, Editura Tribuna, 2005.

³⁶ Liviu Țăranu, *România în Consiliul de Ajutor Economic Reciproc, 1949-1965*, București, Editura Enciclopedică, 2007.

³⁷ Dan Cătănuș, *Între Beijing și Moscova. România și conflictul sovieto-chinez*, București, INST, 2004; Idem, *A doua destalinizare. Gh. Gheorghiu-Dej la apogeul puterii*, București, Editura Vremea XXI, 2005; *Putere și societate. Lagărul comunist sub impactul destalinizării, 1956*, București, INST, 2006 (coordonatori Dan Cătănuș și Vasile Buga).

Recenzii. Note de lectură

care vom face referire în continuare, fiind roadele efortului de documentare în arhivele românești.

Volumul *Tot mai departe de Moscova... Politica Externă a României în contextul conflictului sovieto-chinez, 1956-1965* este structurat pe 14 capitole, însoțite de un dicționar biografic, ilustrații, o bibliografie selectivă, o prezentare a autorului și activității sale, iar, la final, un deosebit de util indice onomastic.

Prefața este semnată de Radu Ciuceanu, directorul I.N.S.T., care face largi incursiuni și numeroase considerații pe marginea evoluțiilor externe ale României din a doua parte a „guvernării Dej”. Reținem aici doar recunoașterea unei „funciare abilități” a șefului PMR în elaborarea și punerea în aplicare a unei strategii bazată pe trei obiective fundamentale: *consolidarea regimului personal, disciplinarea partidului prin epurare și româniizare și obținerea retragerii trupelor sovietice din România* (p. 17). Îndeplinirea acestor obiective are loc la începutul anilor '60, făcând posibil acel început al dezghețului intern despre care s-a scris și s-a vorbit mult în toate sferile vieții intelectuale românești.

În introducere, Dan Cătănuș pornește de la un discurs neconvențional ținut de N.S. Hrușciiov, în decembrie 1960, în timpul unei recepții la Kremlin, în care era, din nou, subliniat rolul trupelor sovietice în instalarea regimurilor comuniste din Europa de Est: „Este vorba despre cucerirea puterii populare într-o serie de țări din Europa; cum s-a cucerit puterea? Au avut lideri mai buni? Sigur, au cadre respectate de noi, dar au avut și alții. Este vorba de armata sovietică. Dacă armata sovietică intra în Franța, poate că masa asta o aveam la tov. Thorez; dacă armata sovietică intra în Italia, poate că masa asta o aveam la tov. Togliatti sau la tov. Longo” (p. 20). Această ieșire neortodoxă a liderului de la Kremlin, dintre multe altele, ca și tăcerea tuturor participanților ilustra o recunoaștere implicită a acelei realități. Chiar dacă a existat totuși o excepție – Gheorghiu-Dej a îndrăznit să-l contracizeze pe Hrușciiov – nimic din ce a afirmat liderul de la Kremlin nu era fals. Era un adevăr rostit încă de Stalin: „Fiecare își impune sistemul său acolo unde ajunge armata sa”³⁸.

Această axiomă a fost aplicată și în cazul României, sovieticii obținând aici, după 23 august 1944, întregul control economic, politic și militar. A urmat, apoi, al doilea pas – construirea rapidă a unui regim social și politic de tip sovietic. Ținta stabilită atunci de construire a comunismului în România a reprezentat, ulterior, scopul primordial al elitei conducătoare autohtone până în 1989.

Prietenia de nezdruncinat cu Uniunea Sovietică, acea piatră de încercare a tuturor regimurilor de sorginte sovietică, nu a rămas însă la același nivel cu cel din vremea lui Stalin. Prioritățile de ordin intern, interesele diferite ale conducerii PMR/PCR și nu în ultimul rând contextul internațional favorabil unei desprinderi de Moscova, au oferit atât impulsul cât și prilejul pentru liderii de la București în obținerea unei largi autonomii în interior și chiar a unui grad relativ de independență în relațiile externe. Pornind de la neînțelegeri punctuale, îndeosebi în plan economic, răceala din relațiile româno-sovietice va înregistra chiar momente de îngheț diplomatic.

Urmare a unor asemenea secvențe, comuniștii români vor publica *Declarația din aprilie 1964* în care își exprimau public hotărârea de a urma o politică independentă, pe linia intereselor naționale românești, dar în cadrul sistemului comunist. Trebuie subliniat

³⁸ Milovan Djilas, *Întâlniri cu Stalin*, Craiova, Editura Europa, 1991, pp. 74-75.

aici că nimic din ceea ce s-a spus atunci, în „primăvara de la București”, nu avea conotații anticomuniste ci doar antisovietice. Era într-un fel și natural să apară o asemenea revoltă după aproape două decenii de dominație sovietică. În tot acest interval, conducerea de la București fusese umilită, supravegheată și determinată să acționeze în domenii sau direcții care nu totdeauna erau în consonanță cu propriile interese. De aceea, punerea pe alte baze, „principiale”, a relației cu Moscova, a reprezentat unul din dezideratele fundamentale a celei de-a doua părți a „guvernării” Gheorghe Gheorghiu-Dej. Pentru a înlătura „bagheta” Moscovei, pe lângă contextul extern prielnic, regimul de la București trebuia să obțină legitimitate în plan intern. Prin măsurile de destindere internă și prin creșterea nivelului de trai al populației, folosindu-se și de sentimentele antisovietice ale acesteia, regimul a reușit performanța de „a împușca doi iepuri dintr-un foc”: obținerea libertății de mișcare în relația cu sovieticii și, totodată, îmbunătățirea consistentă a legăturilor cu Occidentul.

Prin afirmarea constantă a atașamentului față de principiile comuniste, prin atitudinea precaută în relația cu Moscova (lipsită de provocări inutile), însoțită de un interes manifestat discret pentru strângerea relațiilor cu statele din Vest, politica independentă a României a convenit ambelor părți. Pe de o parte Kremlinul a fost asigurat că în România se construiește socialismul, iar Occidentului, care nu-și dorea o nouă criză în relațiile Est-Vest, opțiunea României i s-a potrivit ca o mânășă. De la imaginea unui satelit complet și fidel al Uniunii Sovietice (în anii '50), începând cu 1963, în capitalele apusene, percepția asupra României se schimbă fiind privită deja ca un campion al desatelizării față de Moscova.

Această schimbare în planul politicii externe, precum și destinderea internă realizate de echipa condusă de Gheorghiu-Dej au născut serioase controverse în rândul cercetătorilor, înainte sau după 1989. Autorii unor analize pe marginea acestei schimbări de curs, din afară sau din țară, sunt menționați de către Dan Cătănuș, în debutul lucrării, fiecare cu propria contribuție. Concluzia sa, pe care o împărtășim și noi, este că bibliografia bogată pe această temă dovedește cât de controversat rămâne subiectul, mai ales în ce privește momentul și motivele care au determinat conducerea PMR să facă o astfel de mutare.

Teama, spune Mihai Retegan în preambulul cunoscutei sale cărți, *1968 din primăvară până în toamnă*³⁹, a fost unul din factorii care au stat la baza național-comunismului edificat de către Gheorghe Gheorghiu-Dej, după 1953. Apoi, de la Ghiță Ionescu, continuând cu Vlad Georgescu, Vladimir Tismăneanu și mai încoace Lucian Boia sau din galeria analiștilor străini, de la J.F. Brown, John Michael Montias sau Dennis Deletant, s-a înveterat această argumentație după care teama de a pierde puterea a îndemnat regimul de la București la schimbarea cursului în politica externă și la un scurt dezgheț în cea internă.

Revoluția din Ungaria din toamna anului 1956 a precipitat decizia lui Gheorghiu-Dej de a deveni independent. Astfel, „patriotismul”, susține Florin Constantiniu, a fost învățat de către Gheorghiu-Dej apărându-și fotoliul. Integrarea partidului în tradițiile naționale și în rusofobia cunoscută a românilor îi puteau consolida

³⁹ Mihai Retegan, *1968 din primăvară până în toamnă. Schiță de politică externă românească*, București, 1998, p. 23.

autoritatea. „Nu prin apărarea intereselor economice a descoperit Gh. Gheorghiu-Dej politica de independență, ci prin lupta înverșunată pentru păstrarea puterii”⁴⁰. Pentru a putea face față încercărilor sovietice de răsturnare a echipei lui Dej, ea avea nevoie de sprijin intern și extern.

Precizăm aici că la mijlocul anilor '80, aflat în SUA, Florin Constantiniu descoperise o serie de documente referitoare la România, aflate în arhivele de la Hoover Institute of War, Revolution and Peace (Stanford – California), precum și un raport secret al C.I.A. aflat la Kennedy Library (New York). Din acest ultim document reiese că în toamna anului 1963, N.S. Hrușciiov s-ar fi adresat lui Emil Bodnăraș, solicitându-i sprijinul pentru a-l răsturna pe Gh. Gheorghiu-Dej, în vederea modificării politicii externe a României. Emil Bodnăraș i-a comunicat însă lui Gheorghiu-Dej demersul lui Hrușciiov, iar atunci sovieticii s-au adresat lui Petre Borilă.

Luând în considerare și un posibil astfel de episod, credem că nevoia consolidării poziției politice s-a împlinit totuși, de foarte devreme, cu intenția de a proteja ceea ce Gh. Gheorghiu-Dej înțelegea drept „interes național”. O cercetare atentă a materialelor de arhivă, așa cum o găsim și în cartea lui Dan Cătănuș, demonstrează că Gheorghiu-Dej și o parte din „baronii” săi nu erau nici ei îndrăgostiți de vecinii de la răsărit. Acest lucru este ușor de constatat prin analiza relațiilor economice româno-sovietice⁴¹.

Ei bine, tocmai diversitatea acestor puncte de vedere și lipsa unui numitor comun în ceea ce privește cursul spre independență al României comuniste, au constituit o provocare pentru Dan Cătănuș. Pierderea și/sau recâștigarea suveranității naționale a fost și este un subiect major pentru istoria oricărui stat și totodată un serios temei pentru o cercetare istorică de calibrul. Dar nu numai. Ceea ce poate părea doar o problemă a trecutului, se dovedește a fi relevantă pentru prezent. Autorul face o analogie între modul cum era examinată la Moscova politica economică a Bucureștiului și poziția de inferioritate pe care o aveau guvernele de după 1990 sau cele după 2009 în fața reprezentanților Fondului Monetar Internațional. Apoi, când se vorbește de perioada stalinistă a României, de prezența Armatei Roșii și a consilierilor sovietici, constant se face observația că aceste două elemente sunt o dovadă solidă a lipsei de suveranitate. În schimb puțin observă că, după 1990, consilierii străini au reapărut la București (numai că nu mai sunt sovietici), iar baze militare străine au fost acceptate pe teritoriul țării noastre. Chiar dacă e un cu totul alt context, iar problema se pune altfel, tot cedare de suveranitate se cheamă. În plus, o reglementare slabă a acestora aduce costuri însemnate pentru statul român.

Revenind la subiectul revoluției maghiare, Dan Cătănuș consideră „lecția ungară” drept un puternic impuls pentru conducerea PMR de a proceda la schimbări atât în politica externă a României cât și în plan intern. Evenimentul din țara vecină arată că instalarea și consolidarea democrațiilor populare nu era un proces ireversibil și că prin asocierea unor condiții potrivnice în interior ca efect al unor schimbări apărute în exterior, acestea se puteau prăbuși. Or Gheorghiu-Dej era ultimul care și-ar fi dorit

⁴⁰ Florin Constantiniu, *op. cit.*, p. 488.

⁴¹ Florian Banu, *Pași spre autonomia R.P.R. - desființarea sovromurilor*, în „Analele Științifice ale Universității «A.I. Cuza» - Iași”, seria Istorie, tom XLIV – XLV, 1998-1999, p. 133-150.

un eveniment similar în România. De aceea conducerea de la București a încercat să înțeleagă ce s-a întâmplat în Ungaria, pe baza propriilor observații și a mărturiilor unor oficiali maghiari. Dan Cătănuș enumeră factorii care în percepția liderilor români au condus spre explozia din toamna anului 1956: lipsa unității conducerii și disensiunile apărute între diversele facțiuni ale partidului, represiunea la scară largă împotriva vechilor membri de partid, ruptura dintre conducere și societate, politica economică incoerentă și scăderea drastică a nivelului de trai al populației, desconsiderarea oricăror tradiții sau însemne naționale, originea etnică a unor conducători și asocierea acestora cu Moscova, relația foarte slabă cu intelectualitatea, discutarea la nivel de mase a raportului „secret” al lui Hrușciiov și recunoașterea publică a greșelilor din perioada stalinistă, apariția unor alternative de putere în cadrul societății (Cercul Petőfi), dezintegrarea în momentul debutului revoluției a partidului, armatei și a miliției care s-au solidarizat cu populația, renașterea vechilor partide etc.

O altă constatare făcută de conducerea de la București a fost cea legată de ușurința cu care conducerea de la Moscova a intervenit în politica internă din țările satelite prin impunerea destalinizării și intervenția armată atunci când situația nu convenea Kremlinului. Faptul că totuși a existat o diferență între modul cum a fost tratată Ungaria și, anterior, Polonia de către sovietici, sugera însă că aceștia din urmă erau „dispuși să accepte în zona lor de hegemonie și un regim mai puțin obedient, atâta vreme cât acesta nu pune în pericol interesele vitale ale Moscovei” (p. 164).

Dan Cătănuș, deși nu crede în relatarea lui Silviu Brucan despre dialogul avut atunci cu Gheorghiu-Dej („Dragă Tache, dacă nu facem o cotitură de 180° în relațiile noastre cu sovieticii suntem pierduți!”), plasează toamna lui 1956 ca punct de plecare al unei strategii gândite de liderul PMR pe termen lung. Obiectivele fundamentale ale acesteia erau: consolidarea regimului personal, stabilitatea politico-economică internă, obținerea suveranității în raporturile cu sovieticii și limitarea posibilităților acestora de a impune decizii peste capul conducerii de la București.

Ca succesiune, etapele de punere în practică ale unei asemenea strategii erau aplicate, în primul rând, în plan intern: asigurarea poziției de lider necontestat în fruntea partidului și statului secundată de omogenizarea și unitatea conducerii de partid, disciplinarea întregului partid care la rândul său trebuia să obțină controlul total asupra societății românești. Concomitent era dinamizată economia națională, printr-un amplu proces de industrializare, pe baza unui plan de dezvoltare pe termen lung.

Prin transpunerea în realitate a acestor deziderate, Gheorghiu-Dej putea convinge Moscova că la București exista o conducere fermă, loială și capabilă să prevină apariția unei situații de tipul celei din Ungaria.

Toate aceste etape au fost, în bună parte, îndeplinite până la începutul anilor '60, iar primul mare semnal că strategia adoptată era una de succes, a fost dat de retragerea trupelor sovietice în vara anului 1958. Ori acest eveniment a permis un adevărat salt în consolidarea regimului Gheorghiu-Dej în plan intern și apoi spre afirmarea sa în politica externă. Dan Cătănuș sintetizează foarte bine consecințele acestui eveniment: „dispariția factorului de presiune și control reprezentat de prezența trupelor sovietice se va dovedi un element esențial în derularea demersurilor pe care liderii P.M.R. le vor face în direcția apropierii de Occident și a restabilirii relațiilor de prietenie cu China”. În plus, era evident câștigul imens de credibilitate obținut de

conducerea PMR, nu doar în planul politicii internaționale, cât mai ales în relația cu societatea românească (p. 208). Un progres însemnat dublat de faptul că încă de acum Gheorghiu-Dej și echipa sa „păreau să înțeleagă însă faptul că realizarea obiectivelor fixate depindea în mare măsură de o stabilitate internă reală, ce nu putea fi asigurată decât prin obținerea adevăratei populații la politica regimului”. Iar această adevărată va fi obținută, după 1960, prin reducerea represiunii interne, creșterea nivelului de trai al populației și reafirmarea identității naționale prin derusificare și distanțarea de Moscova (p. 210).

Ca urmare, treptat, destinderea internă va lua locul terorii: va scădea semnificativ numărul celor arestați pe motive politice, a celor internați în lagăre de muncă sau cu domiciliu obligatoriu. Apoi, după ani de lipsuri materiale crunte, progresul economiei începe să se reflecte și în nivelul de trai al populației, ale cărei nevoi de consum sunt serios luate în calcul de conducerea PMR. Nu era o chestiune de tactică, ne asigură Dan Cătănuș, ci „reflectarea la nivel politic a unor mutații economico-sociale profunde din societatea românească, aflată acum la poarta societății de consum”.

Aceste evoluții nu puteau avea loc însă fără o schimbare a politicii de cadre, prin înlocuirea vechii generații promovate în anii stalinismului cu o nouă elită administrativă și recuperarea treptată a ceea ce mai rămăsese din vechea elită „burgheză”. Vârful aisbergului a putut fi văzut, în martie 1961, atunci când I. Gh. Maurer a fost desemnat în fruntea unui nou guvern: „stilat, pragmatic, bun negociator, Maurer poate fi considerat un simbol al noului curs asumat de autoritățile de la București” (p. 212).

Rezultatele acestor schimbări nu s-au lăsat prea mult așteptate: la finalul unei durate de cinci ani, regimul Gheorghiu-Dej „devenise mult mai stabil politic și economic decât în 1956”. Partidul se transformase într-un „instrument disciplinat și eficient”, iar „populația începuse să gliseze de la stadiul de adversar la cel de colaborator tacit (sau mai degrabă resemnat)” (p. 260). Peste toate însă, liderul PMR numai era contestat de nimeni, astfel că „liderul absolut» era liber să arate că este și un «lider luminat»” (p. 260).

Era prima țintă pe care șeful PMR își propusese să o atingă. Urma însă capitolul cel mai greu – relația cu Kremlinul. Alinierea la „voltele politice efectuate de sovietici” nu mai era satisfăcătoare. Ba chiar din punct de vedere economic, încep să apară diferențe care se vor transforma în diferende. Colaborarea cu țările CAER și deschiderea spre Occident vor fi două locuri importante unde vor apare tensiuni majore.

Ca simptom, precizăm că atmosfera de conlucrare (unanimitatea) din comisiile C.A.E.R. dispărea încă din anul 1959, când se poate observa o schimbare esențială de poziție a reprezentanților români. Este evident că aceasta are loc pe baza directivelor date de către Biroul Politic al P.M.R., în care se manifestă deschis atitudine defavorabilă unor noțiuni precum specializarea sau diviziunea internațională socialistă a muncii în numele intereselor generale ale lagărului.

Pe aceeași linie cu cele notate de Dan Cătănuș, considerăm că nu a existat o schimbare bruscă de direcție. Această modificare are loc, treptat, fără afișări ostentative. Este clar însă că noua atitudine s-a edificat pe trecutul relațiilor economice și politice cu

țările partenere din C.A.E.R. România comunistă nu-și dorea nicidecum perpetuarea rolului de Cenușăreasă a blocului, iar aceasta necesita o schimbare de substanță în raporturile cu statele C.A.E.R. și îndeosebi cu Uniunea Sovietică. Pentru aceasta din urmă, tendința spre centralizare și integrare economică manifestată în interiorul CAER „îi servea mai bine pretențiile de putere tutelară” (p. 212).

În pofida acestor diferențe, Dan Cătănuș este convins că autoritățile de la București „erau interesate în continuare de colaborarea cu partenerii din CAER cu condiția echității și a respectării intereselor reciproce” (p. 213). Cu alte cuvinte, în capitala României interesul național începea să prevaleze în fața celui internaționalist, al lagărului comunist. Acest fapt intra însă în contradicție cu apelul insistent al lui Hrușciiov de a strânge rândurile comunității socialiste în fața schismei chinezești și a succesului economic occidental.

Dacă la început conducerile politice au ignorat sau au ascuns tensiunile existente la nivel de diplomați ori specialiști, începând cu finalul anului 1961, divergențele româno-sovietice vor ieși la suprafață în toată splendoarea lor. La plenara CC al PMR din 30 noiembrie-5 decembrie 1961, pentru prima dată după 23 august 1944, Uniunea Sovietică era criticată în mod deschis, acuzațiile fiind limitate însă la perioada stalinistă. Peste numai un an, la plenara din 21-23 noiembrie 1962, și apoi la plenara din 5-8 martie 1963, conducerea sovietică și Hrușciiov însuși vor fi ținta criticilor comuniștilor români.

Dan Cătănuș constată, pe bună dreptate, că divergențele româno-sovietice din CAER, legate de specializare și integrare economică, din anii 1962-1963, au constituit o „criză majoră” pentru regimul de la București (p. 311). Gheorghiu-Dej a avut însă „abilitatea tactică” de a evita un conflict deschis generat de tensiunile acumulate între cele două state. De fiecare dată el le-a prezentat drept „simple deosebiri de păreri în contextul unei prietenii de nezdruccinat”. Nici PMR și nici România nu aveau nevoie de un conflict deschis cu sovieticii. Ceea ce urmărea Dej să obțină era „suveranitatea, afirmând că ea a existat întotdeauna” (p. 311).

Așadar, „desatelizarea” a fost cel de-al doilea obiectiv fundamental al strategiei puse în aplicare de Gheorghiu-Dej. În fața tuturor delegațiilor străine care soseau la București în acei ani, el afirma răspicat că „deciziile privind România se luau la București și nu în altă parte”. Totodată, PMR făcea eforturi de „a-i convinge pe sovietici că nu ducea o politică pro-chineză, pe chinezi că nu ducea o politică pro-sovietică, pe occidentali că ducea o politică de sine stătătoare” (p. 311).

În acest fel, Gheorghiu-Dej și România a beneficiat la acel moment de disponibilitatea sovieticilor de a ajunge la un compromis, de deschiderea față de țările socialiste pe care o inițiaseră J.F. Kennedy și de considerația pe care Mao Tze-dun a arătat-o românilor.

În fine, momentul de vârf și totodată deplinul succes al strategiei lui Gheorghiu-Dej va fi consacrat prin *Declarația PMR din aprilie 1964* – „o adevărată chartă a politicii externe românești de la care se vor legitima toate luările de poziție ulterioare ale reprezentanților regimului” (p. 326).

Rațiunile care au stat la baza elaborării acestui document public țin de faptul că România trebuia să convingă Occidentul și China că nu mai face jocul Moscovei, iar noua sa atitudine nu este una de conjunctură.

Recenzii. Note de lectură

Dan Cătănuș susține că problema exprimării deschise a unui punct de vedere propriu s-a pus pentru prima dată în vara anului 1963, în ședința Biroului Politic al PMR din 4 iulie 1963 (p. 327). Acest punct de vedere viza exclusiv divergențele din mișcarea comunistă, iar principiile erau cele din Declarațiile aprobate în comun de partidele comuniste și muncitorești la consfăturile ținute la Moscova în 1957 și 1960. El va fi exprimat pe larg în articolul intitulat *Temelia de neclintit a unității mișcării comuniste internaționale*, apărut sub semnătura lui Ion Gh. Maurer în numărul din noiembrie 1963 al revistei „Probleme ale păcii și socialismului”.

În ce ne privește, credem totuși că momentul în care s-a luat hotărârea de a publica un document care să exprime public poziția PMR atât în disputa sovieto-chineză cât mai ales în cea din interiorul CAER, datează din februarie-martie 1963. Atunci, după revenirea de la Moscova a lui Alexandru Bârlădeanu și discutarea raportului acestuia pe tema celor discutate la ședința Comitetului Executiv al CAER, într-o ședință prelungită a Biroului Politic al PMR (26-27 februarie 1963) s-a pus problema unei declarații. S-au rostit, la acel moment, cuvinte grele la adresa liderului de la Kremlin, Emil Bodnăraș fiind cel care s-a manifestat cel mai aprins. Despre planul lui Hrușciiov de a schimba soarta lagărului (prin integrare și specializare în cadrul CAER) a ținut să remarce că „aceasta va constitui începutul lichidării suveranității, iar în ce privește rolul conducerii noastre, cred că ne va rămâne foarte multă vreme pentru vânatoare și pentru alte activități. Ne vom transforma în niște vătafi”. Gheorghe Gheorghiu-Dej a adăugat, nuanțând problema: „nici vătafi, ajutoari de vătafi, pentru că vătafii vor fi de calificare și competență mai convenabile decât am putea fi noi⁴²”. La București era limpede că, în această situație, întreaga conducere (de partid și de stat) urma să aibă rol decorativ, principalele pârghii ale puterii urmând a fi preluate de organisme interstatale.

La finalul celor două zile de discuții din Biroul Politic, Gheorghe Gheorghiu-Dej a propus elaborarea unui document care să afirme poziția României față de intențiile existente în cadrul C.A.E.R. Propunerea de a redacta un astfel de document urma să fie făcută în plenara C.C. al P.M.R. care avea să fie informat de cele dezbătute în ședința Biroului Politic. Membrii C.C. urmau să ia cunoștință și de poziția conducerii de partid pe această linie.

Convocată destul de repede, la început de martie, plenara a durat patru zile (5-8 martie) deși a avut pe ordinea de zi un singur punct: informare asupra celor discutate la întâlnirea Comitetului Executiv al C.A.E.R., susținută de către Al. Bârlădeanu. Expunerea acestuia, a fost urmată de ample dezbateri, fiecare membru al C.C. fiind îndemnat să-și spună poziția, la tribună sau în scris, asupra celor prezentate de Al. Bârlădeanu și asupra propunerii de redactare a unei declarații de principii. Aceasta din urmă a fost catalogată de cei mai mulți dintre vorbitori drept o „acțiune istorică” și s-a constatat că, fără excepție, ea a întrunit sprijinul unanim al celor prezenți la plenară. Era o dovadă serioasă că propunerea venea pe un teren propice unei acțiuni de autonomizare așteptată de majoritatea zdrobitoare a românilor.

La Moscova s-a știut imediat despre intenția românilor de a redacta și publica un document de politică externă, posibil după un model chinezesc. În consecință,

⁴² ANIC, fond CC al PCR - Cancelarie, dosar nr. 4/1963, f. 104.

sovieticii au încercat să stopeze o astfel de acțiune. N.S. Hrușciov a făcut câteva propuneri conducerii de la București, pe diverse căi, pentru o întâlnire la vârf (în intervalul aprilie-mai 1963) în vederea rezolvării diferendelor dintre cele două părți. Gh. Gheorghiu-Dej a evitat însă orice întâlnire de acest gen până în iunie 1963, pretextând în fața mesagerilor lui N. Hrușciov (A.I. Andropov și N.V. Podgornii) că lucrează, încă, la un „material” care să servească drept bază de discuții.

Între timp a avut loc și un schimb de scrisori între cele două conduceri. În scrisoarea expediată la Moscova, prin intermediul lui Nicolae Ceaușescu, la mijlocul lunii iunie 1963, Biroul Politic al PMR a hotărât să noteze toate problemele care afectau relațiile româno-sovietice, pornind de la chestiunile economice și până la cele politice⁴³. Ca exemplu, membrii Biroului Politic al PMR își exprimau nemulțumirea față de etichetările primite: „este cu totul de neadmis ca grija unui partid pentru respectarea cât mai scrupuloasă a suveranității să fie etichetată drept: «închistare», «îngustime națională», «egoism național», «naționalism» sau «tendențe autarhice». Asemenea practici, caracteristice perioadei cultului personalității sunt într-o totală incompatibilitate cu principiile relațiilor dintre țările socialiste, dintre partidele comuniste”⁴⁴.

Ne limităm la acest exemplu pentru a susține faptul că textul acestei scrisori a fost ulterior dezvoltat și s-a ajuns la articolul semnat de Ion Gh. Maurer. Așadar, pregătirea propriu-zisă a *Declarației* a durat mai bine de un an de zile (martie 1963-aprilie 1964), fapt care arată că nu s-a lucrat în pripă, ceea ce nu a făcut decât să crească impactul documentului și să confirme temeinic noua atitudine a României în interiorul lagărului socialist⁴⁵.

Dan Cătănuș observă că, după cum se vede încă din introducerea de la *Declarație*, problemele de ordin economic „formau principala preocupare a conducerii PMR”. Iar prezentarea cu prioritate a modelului românesc bazat pe „forțe proprii” înaintea colaborării cu celelalte țări socialiste, era expresia cea mai evidentă a promovării interesului național (p. 336).

Tema principală a *Declarației din aprilie 1964*, după cum se știe, a constituit-o definirea caracterului relațiilor dintre partidele comuniste și muncitorești, ce trebuiau așezate pe principii noi, eliminând ideea existenței unui centru internațional al mișcării comuniste mondiale: „Nu există și nu poate exista un partid «părinte» și un «partid fiu», partide «inferioare» sau partide «superioare» și partide «subordonate», nici un partid nu are și nu poate avea un loc privilegiat, nu poate impune linia și părerea sa”. Libertatea de decizie a fiecărui partid este, de asemenea, subliniată: „Este dreptul exclusiv al unui partid de a-și elabora de sine stătător linia politică, obiectivele concrete, căile și metodele atingerii acestora [...] dreptul exclusiv al fiecărui partid de a-și rezolva problemele politice și organizatorice, de a-și desemna conducerea, de a-și orienta membrii asupra problemelor politice interne și internaționale”. În directă legătură cu acest drept era condamnat explicit oricare „amestec în treburile interne” ale unui partid: „Nici unui partid nu-i este îngăduit a trece peste capul conducerii de partid dintr-o țară

⁴³ Idem, dosar nr. 25/1963, ff. 31-33.

⁴⁴ *Ibidem*, f. 55

⁴⁵ J. F. Brown, *Rumania Today*, în „Problems of Communism”, nr. 1, ianuarie-februarie/1969, pp. 8-16.

sau alta și, cu atât mai mult, nu-i este îngăduit a face apeluri la înlăturarea sau schimbarea conducerii unui partid”⁴⁶.

Toate acestea indicau schimbări majore în concepția P.M.R: fiecare partid trebuia să fie în primul rând un **partid național**, ale cărui obligații erau apărarea interesului național, responsabil fiind pentru aceasta doar în fața propriului popor.

A doua temă era cea a relațiilor dintre țările socialiste, în primul rând a celor din domeniul economic. P.M.R. considera absolut necesar a se lua în considerare „condițiile concrete de o mare diversitate, potrivit stadiului sau etapei de dezvoltare a fiecărei țări socialiste, particularitățile ei istorice” și, totodată, faptul că sistemul mondial socialist este format „din economii naționale ale unor țări suverane și independente”. Pentru dezvoltarea acestora „nu pot exista tipare sau rețete unice” și, ca atare, este „dreptul suveran al fiecărui stat socialist în elaborarea, alegerea sau schimbarea formelor și metodelor construcției socialiste”⁴⁷. În planul relațiilor din cadrul C.A.E.R. forma principală de colaborare acceptată era aceea a coordonării planurilor pe baza acordurilor bilaterale sau multilaterale.

Noutatea *Declarației* consta în afirmarea explicită a unor principii privind raporturile dintre partidele comuniste de guvernământ și a celor dintre statele socialiste: înființarea unor organisme suprastatale de tipul organului unic de planificare nu poate fi admisă; o asemenea instituție ar goli de conținut noțiunea de suveranitate; principiile de bază ale relațiilor dintre partidele comuniste și muncitorești aflate la putere trebuiau să fie independența și suveranitatea națională, egalitatea în drepturi, avantajul reciproc, neamestecul în treburile interne, integritatea teritorială, „internaționalismul socialist”; „formele și metodele construcției socialiste [...] sunt un atribut al fiecărui partid marxist-leninist, un drept suveran al fiecărui stat socialist”⁴⁸.

În privința urmărilor și reacțiilor externe la publicarea *Declarației*, Dan Cătănuș vine cu precizări sintetice și clare. Aici, ne-am fi dorit însă și o trecere în revistă a perspectivei actuale asupra documentului din primăvara anului 1964, mai ales că acesta este apreciat în mod diferit de istorici. Unii au fost chiar deosebit de critici. Amintim aici doar punctul de vedere al academicianului Dinu Giurescu: „*Declarația* a statuat totodată «independența» și «suveranitatea» conducerii PMR/PCR față de cetățenii propriei țări” cu alte cuvinte *Declarația din aprilie 1964* a fost și o declarație de independență a P.M.R. față de poporul român⁴⁹. Principiile formulate acolo, al independenței și suveranității, au dat deplină libertate conducerii de partid în a impune, în continuare, modelul sovietic de socialism, în componentele sale esențiale: monopolul politic al P.M.R./P.C.R., industrializarea forțată pe baza comandamentelor ideologice și politice, cu accent pe industria grea, construcții de mașini și chimie (dar cu credite și tehnologie din Vest), planificare centralizată, gospodării agricole colective, eliminarea oricăror manifestări ale economiei de piață, controlul vieții publice în toate sectoarele, prin birocrăția de partid și de stat și prin Securitate. În consecință, *Declarația din aprilie*

⁴⁶ Paul Niculescu-Mizil, *op. cit.*, p. 29.

⁴⁷ *Ibidem*.

⁴⁸ *Ibidem*.

⁴⁹ Dinu C. Giurescu, „*Declarația*” *din aprilie 1964*, în „Dosarele istoriei”, an IX, nr. 4 (92) / 2004, p. 16.

Recenzii. Note de lectură

1964 rămâne „documentul programatic care a formulat explicit monopolul puterii în folosul echipei conducătoare a P.M.R./P.C.R.”⁵⁰.

Deși concluzia acad. Dinu Giurescu privește mai mult impactul în plan intern al *Declarației*, iar lucrarea lui Dan Cătănuș este prin excelență una dedicată politicii externe, un punct de vedere al autorului (avizat fiind) vizavi de acest gen de interpretări, credem că ar fi fost necesar.

La aceeași categorie a semnificațiilor, autorul ne reamintește că *Declarația* nu a însemnat nici într-un caz „o ruptură” ci doar „o distanțare” de Moscova: „Fără a-și nega vreun moment natura comunistă, fără a-și propune vreun moment să părăsească structuri precum Tratatul de la Varșovia sau CAER, regimul condus de Gheorghiu-Dej dorea totuși să aibă libertatea de a-și urma propriile interese” (p. 345). Ori din această perspectivă, pentru Dan Cătănuș este evident că interesele de ordin intern (ale elitei PMR cât și ale societății în ansamblu) au fost determinante atât pentru nevoia cât și în „bătălia” pentru independență, „astfel încât titulatura de interes național este perfect acoperită”.

Folosind conflictul sovieto-chinez ca „o trambulină spre afirmarea suveranității naționale” și a unei identități proprii în arena internațională, conducerea de atunci a României a exploatat în mod inteligent conjunctura externă. Rezultatul a fost, în plan diplomatic, depășirea stadiului de prezență ștearsă, „fără veleități de actor internațional”, obținându-se atât calitatea de mediator între cele două mari puteri ale lumii comuniste, cât și acela de pildă de urmat (*a leading example*) indicată de SUA pentru țările din blocul sovietic care doreau o întărire a relațiilor cu Occidentul.

Bilanțul schimbărilor operate în România la începutul anilor ‘60 nu putea fi decât unul pozitiv. În martie 1965, atunci când Gheorghiu-Dej își va da obștescul sfârșit, România devenise „un miracol economic” și, totodată, o referință în planul relațiilor internaționale: „liniile de forță ale politicii externe românești – o relație suverană, de egalitate și respect reciproc în relațiile cu Moscova, colaborarea strânsă cu China și deschiderea față de Occident – erau pe deplin conturate, asigurând stabilitatea internă și un prestigiu greu de anticipat cu câțiva ani în urmă” (p. 346).

Concluzia finală a autorului este, credem, extrem de sugestivă atunci când ne vorbește de acel „triunghi strategic” format din URSS, SUA și China, în interiorul căruia România a fost capabilă să „creeze un echilibru al liniilor de forță care să-i permită să se manifeste în arena internațională ca o țară suverană, acționând potrivit propriilor interese” (p. 391).

Desigur paleta de interpretări și evenimente pe care o prezintă Dan Cătănuș în lucrarea sa este mult mai vastă și variată decât am putut și dorit să prezentăm noi aici: evoluția internă a Chinei populare, relațiile acesteia cu Uniunea Sovietică înainte și în timpul lui N.S. Hrușciiov, dar și inițiativele extreme din politica internă ale lui Mao Tzedun pentru care, dacă nu ne înșelăm, autorul manifestă chiar un dram de simpatie. Politica externă a Kremlinului, după Congresul al XX-lea al PCUS este tratată de

⁵⁰ *Ibidem*, p. 17. Formularea potrivită ar fi fost *a consacrat* monopolul puterii PMR, pentru că *de iure* în Constituția din 1952, unde se preciza la art. 2 că „baza puterii populare în RPR este alianța clasei muncitoare, în care rolul conducător aparține clase muncitoare”, aflate „sub conducerea Partidului Comunist Român”.

Recenzii. Note de lectură

asemenea foarte detaliat și echilibrat, pornind de la informații de primă mână, documente din arhive românești și străine, memorii ale principalilor protagoniști și, desigur, colecții de documente rusești publicate după 1990. Se vede limpede că pe autor nu l-au impresionat în nici un fel „voltele” existente în istoriografia noastră pe tema comunismului românesc. Dimpotrivă, a preferat analiza bazată, cu predilecție, pe document și mai puțin pe memorialistică.

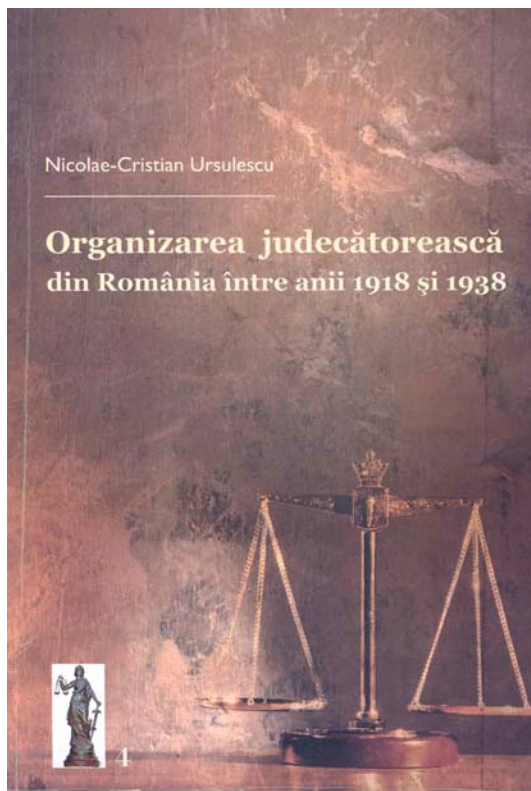
După opinia noastră, meritul principal al lucrării constă în identificarea și explicarea în detaliu a strategiei folosite de Gheorghiu-Dej pentru a reda statutul României de stat independent prin reușita unei distanțări de Moscova și refacerea stabilității interne. Punerea în context a acțiunilor și atitudinilor conducerii PMR, înfățișarea paradoxului prin care distanțarea de Kremlin a debutat cu o strângere și mai puternică a relației româno-sovietice, toate sunt făcute atent și bine argumentat. Dincolo de cursul evenimentelor, atitudinea părților și profilul protagoniștilor, interpretarea și analiza sunt bazate pe argumente solide, iar concluziile mereu întemeiate.

O altă calitate a lucrării este aceea de a fi scrisă într-un limbaj accesibil, coerent și precis, în care epitetele sunt rare. Există, e drept, și câteva mici scăpări de tehnoredactare și corectură. Semnalăm doar una din ele la p. 311, paragraful al doilea, „dacă Mao Tze-dun n-ar fi renunțat să-i considere pe trimișii români «porumbeii lui P.R. în Iugoslavia. Ordinea de zi a fost dominată însă de raportul prezentat de Hrușciiov»”.

Dincolo însă de câteva greșeli de corectură inerente unei lucrări de asemenea amploare, calitatea volumului este deosebită. Suntem convinși că *Tot mai departe de Moscova... Politica Externă a României în contextul conflictului sovieto-chinez, 1956-1965* este și va rămâne una din cărțile de referință, nu doar pe domeniul politicii externe ci și al istoriei comunismului românesc.

Liviu Țăranu

Nicolae-Cristian Ursulescu, *Organizarea judecătorească din România între anii 1918 și 1938*, Iași, Casa Editorială Demiurg, 2012, 389 p.

Justiția reprezintă astăzi un subiect de actualitate. Modul cum funcționează justiția ca putere în stat este direct proporțional cu gradul de civilizație al unei societăți, iar o justiție corectă dă măsura statului de drept.

Perioada dintre cele două războaie mondiale reprezintă pentru contemporani un model și o etapă istorică de permanentă raportare. Sistemul judecătoresc nu face excepție. Într-adevăr, în scurta sa istorie ca putere în stat, pentru puterea judecătorească, perioada interbelică s-a dovedit a fi, prin reformele organizatorice și personalitățile reprezentative, o perioadă fastă. În acest sens, pe lângă modernizarea justiției sub toate aspectele sale, însemnătatea îi este conferită de importanța politică a unificării sistemului judecătoresc după Marea Unire.

Asupra celor două teme de real interes și-a îndreptat atenția

Nicolae-Cristian Ursulescu, procuror în cadrul Parchetului de pe lângă Curtea de Apel Bacău, în volumul *Organizarea judecătorească din România între anii 1918 și 1938*.

Reprezentând teza de doctorat în istorie a autorului, susținută public în octombrie 2010 la Facultatea de Istorie a Universității „Al. I. Cuza” din Iași sub coordonarea prof. univ. dr. Ion Agrigoroaiei, volumul ne readuce în memorie gluma care circulă de multă vreme în mediul universitar cu referențul care îi spune doctorandului: „Lucrarea dumneavoastră prezintă lucruri noi și interesante, numai că cele noi nu sunt interesante, iar cele interesante nu sunt noi”.

Poziția noastră este una critică deși, în prefața semnată de domnul profesor Ion Agrigoroaiei, lucrarea este prezentată în termeni elogioși: „lucrare temeinică”, „rezultatul unui remarcabil efort de documentare”, „text valoros”, „contribuție valoroasă” ș.a.m.d.

Volumul cuprinde trei capitole. Primul tratează organizarea judecătorească din România până la Marea Unire, perioadă anterioară celei care face obiectul lucrării propriu-zise, și, care, deși necesar pentru înțelegerea perioadei istorice ulterioare, poate fi considerat, cel puțin la o primă vedere, prea amplu.

Deși subiectul abordat nu reprezintă o noutate absolută, lectura acestui capitol este una interesantă. Autorul descrie cu lux de amănunte organizarea judecătorească din Principatele Române, iar mai apoi din Regat, reconstituind traseul anevoios al creării unei justiții competente și independente. Astfel, despre independența și inamovibilitatea magistraților aflăm că fusese stipulată în art. 285 al Regulamentului organic și preluată ca deziderat politic de către revoluționarii pașoptiști. Cu toate acestea, proiectele de lege prin care s-a dorit introducerea inamovibilității nu au fost multă vreme transformate în acte normative din cauza neînțelegerilor politice.

În același capitol este descrisă disputa politică de la începutul secolului al XX-lea în legătură cu competența Înaltei Curți de Casație și Justiție, cea care exercita controlul constituționalității legilor, o parte din clasa politică contestând dreptul acesteia de a anula actele guvernamentale și administrative pe motiv că amestecul Justiției în atribuțiile executivului încalcă principiul separației puterilor în stat.

În continuare, autorul surprinde evoluția dreptului și a sistemelor judecătorești din teritoriile care au intrat în componența statului român după 1918, Transilvania, Bucovina și Basarabia, cu diferențele semnificative dintre ele. Astfel, spre deosebire de Vechiul Regat, în Transilvania, instituția notarului public exista încă din anul 1874. În Bucovina existau două categorii de magistrați, magistrații propriu-zisi care erau inamovibili încă din 1867 și magistrații auxiliari (stagiarii și judecători fără vot de judecător unic), care puteau fi transferați în funcție de necesitățile apărute în administrarea justiției. Aceștia din urmă îndeplineau și atribuțiile grefierilor, deoarece instituția grefierului nu exista în Bucovina. În Basarabia funcționa sistemul rusesc care cuprindea mai multe tipuri de instanțe, judecătorii și tribunale și exista, ca și în Rusia, instituția notarului.

Diversitatea sistemelor judiciare și legislative care funcționaseră în teritoriile care au intrat în componența României Mari a pus societatea românească în fața unei mari provocări, care face obiectul Capitolului al II-lea al volumului, intitulat „Unificarea legislativă a României întregite. Puterea Judecătorească”.

Pe parcursul acestui capitol, ne sunt relatate atât dezbaterile teoretice și politice din jurul unificării legislative și administrative, cât și măsurile concrete luate în acest sens. Așa cum era de așteptat procesul de unificare a constat în extinderea asupra provinciilor a structurii administrative și instituționale a Vechiului Regat. Legislația a cunoscut același proces începând cu extinderea dispozițiilor Constituției de la 1866 în toate regiunile țării. Dând curs unei necesități politice, pentru a consfinți Unirea drept o unificare și nu o absorbție, în anul 1923 a fost adoptată o nouă constituție care, în fapt, a însemnat vechea constituție revizuită astfel încât să reprezinte pe toți cetățenii țării, incluzând și pe cei din noile provincii.

Dezbaterile din jurul Constituției din 1923 s-au purtat și asupra unor subiecte care priveau justiția. În urma acestora, a fost introdusă inamovibilitatea pentru toți judecătorii, s-a înființat Consiliul Legislativ, s-au extins atribuțiile Curții de Casație. Aceasta primea dreptul constituțional de a verifica constituționalitatea legilor, dar pierdea dreptul de a judeca actele de guvernământ, precum și pe cele de comandament militar.

Cum nu poate exista un stat unitar fără o justiție unică, și în privința organizării judecătorești s-au făcut eforturi în vederea armonizării. Autorul urmărește firul tuturor

controverselor politice până la adoptarea *Legii de organizare judecătorească* din 24 iunie 1924, prin care sistemul judecătoresc a căpătat o formă unitară și a cunoscut o inevitabilă modernizare. Drept consecință, a fost instituit pe întreg teritoriul României un sistem de instanțe ierarhizat pe competențe cuprinzând judecătoriile, tribunalele, Curțile de Apel, Curțile cu jurați și Înalta Curte de Casație și Justiție. Pentru această perioadă, meritele în opera de unificare îi revin în bună parte lui George G. Mârzescu, ministru al Justiției între 30 octombrie 1923 și 29 martie 1926, calitate din care a inițiat și elaborat mai multe legi, ulterior, unele dintre ele denumite generic, „Mârzescu”. Pe lângă *Legea de organizare judecătorească*, el a fost autorul *Legii persoanelor juridice* adoptată la 6 februarie 1924, al *Legii Pentru Curtea de Casație și Justiție* din 20 decembrie 1925 sau al *Legii pentru unificare administrativă* din 14 iunie 1925 ș.a.m.d.

Este singurul capitol care este împărțit pe subcapitole, deși unele dintre ele nu sunt trecute în Cuprins. Este vorba despre subcapitolele intitulate „Unificarea corpului de avocați” (p. 105) și „Organizarea judecătorească” (p. 119).

În cadrul celui de-al treilea capitol, intitulat „Magistratura și avocatura în societatea interbelică”, autorul descrie contextul în care trebuia să se realizeze unificarea sistemului judecătoresc. Impedimentul esențial îl constituia factorul uman. În noile provincii, majoritatea magistraților nu erau de origine română. În acest sens, pentru a descrie situația magistraturii și avocaturii din Basarabia, autorul folosește lucrările epocii precum scrierile magistratului Vespasian Erbiceanu. În 1918, acesta fusese trimis la fața locului de ministrul Justiției pentru a studia situația justiției rusești și a face propuneri pentru o nouă organizare a justiției pe baze naționale.

Aflăm, prin urmare că, în sistemul judecătoresc din Basarabia, imediat după unire, au existat diverse forme de opoziție la schimbarea legislației și a limbii oficiale. Acestea au culminat cu amenințarea magistraților ruși de la Tribunalul din Chișinău considerat „bastionului” rezistenței antiromânești din Basarabia, că vor muta instanța în Rusia. Un alt motiv de nemulțumire a judecătorilor din Basarabia era dat de perspectiva uniformizării salariale. În această provincie, pentru realizarea actului de justiție se cheltuiau sume colosale, în anul 1917 bugetul Tribunalului Chișinău fiind de trei ori mai mare decât cel al Tribunalului București, care avea mult mai mulți angajați.

În privința corpului profesional al avocaților, autorul abordează subiectul rolului pe care l-au avut în societatea interbelică, subliniind faptul că, datorită ponderii pe care o aveau în Parlament, avocații dețineau o forță politică pe care nu au ezitat să o folosească pentru a-și apăra interesele breslei. Prin intermediul acestei susțineri parlamentare, opoziția baroului față de intenția ministrului Justiției, George Mârzescu, de a extinde în Vechiul Regat instituția notarului public existentă în Transilvania și Basarabia a avut câștig de cauză. Astfel, un important moment al unificării legislative a României Mari a fost ratat pentru ca avocații să nu piardă o sursă de venit. Tot interesele pecuniare au stat la baza celei mai ample mișcări de protest din justiția românească interbelică. În primăvara anului 1926, sub amenințarea grevei generale, avocații au împiedicat adoptarea unor articole din *Legea timbrului* în forma propusă de guvern prin care se intenționa introducerea unor taxe suplimentare pentru actele procedurale ale cabinetelor de avocatură. Pe lângă împiedicarea unor proiecte legislative, baroul a înregistrat succese și prin modificarea unor legi. Ca urmare a presiunilor politice, în 1928 au fost eliminate atribuțiile notarilor în materie testamentară și atribuții

care au trecut în sarcina judecătorilor, ceea ce presupunea, în mod obligatoriu, intervenția unui avocat care să redacteze actul. Mai mult chiar, pentru a stopa concurența tinerilor aspiranți, ca urmare a unei decizii adoptate de Uniunea Avocaților la Congresul de la Brașov din septembrie 1929, la 28 decembrie 1931 *Legea pentru organizarea corpului de avocați* a fost modificată pentru a se opri intrarea în avocatură a unui număr mare de candidați, introducându-se pentru aceștia, printre cerințele de primire în barou, titlul de doctor în drept.

Spre deosebire de avocați, magistrații aveau o serie de incompatibilități, iar salariul, deși mare în raport cu al altor categorii de salariați, nu constituia un venit comparabil cu al unui avocat de succes. Din acest motiv, mulți magistrați au intrat în avocatură.

În final, autorul concluzionează că unificarea legislativă și instituțională a însemnat o reușită care a pus, dincolo de unele sincope, bazele unei puteri judecătorești solide și a unei justiții la nivelul celorlalte state europene.

Și astfel se încheie cele 252 de pagini ale textului, diferența până la 389 de pagini constând în anexe. Contrar opiniei domnului profesor Agrigoroaiei, care consideră că „prin documentele din *Anexe*, ea (cartea) capătă un plus de limpezime, benefică, în primul rând cititorului”, considerăm că majoritatea acestora nu servesc la nimic în economia cărții, ci doar consumă în mod inutil spațiul editorial.

Anexa nr. 1 reprezintă o hartă reprodusă din „Enciclopedia României” coordonată în 1938 de Dimitrie Gusti. Următoarele două anexe reproduc decretul din 30 decembrie 1863 *pentru uniforma Curții de Casațiune* și decretul din 24 decembrie 1864 *pentru uniforma magistraților și avocaților*. Constatăm că acestea nu au nici o legătură cu titlul volumului; ar putea avea vag cu tema și reproducerea lor ar fi, probabil, justificată doar dacă ar fi inedite. Cele două acte normative sunt, însă, preluate din volumul *Sistemul Judiciar din România. Culegere de acte normative*, publicat de Sorin Popescu și Dan Lupașcu în anul 2008.

În continuare, alte două anexe reprezintă extrase cu articolele despre puterea judecătorească din constituțiile din 1866 și 1923.

Anexa nr. 6 reproduce superfluu *Legea de organizare judecătorească din 25 iunie 1924*, având în vedere că legea este analizată amplu, pe parcursul lucrării, pe părți, capitole și titluri, între paginile 132 și 153. Deși știm că publicarea constituțiilor și a textelor de lege cu un studiu introductiv este o practică uzitată de profesorii de drept pentru a-și mai trece în portofoliu o carte de autor, nu putem fi de acord cu ea.

Textele legislative de o asemenea importanță sunt ușor de găsit pe internet unde există nenumărate programe legislative, nemaivorbind de colecțiile Monitoarelor Oficiale, existente în bibliotecile publice. Considerăm că, dacă nu sunt relevante pentru volumul de sinteză, publicarea unor documente, cu atât mai mult cu cât ele sunt acte normative și au mai fost publicate, nu se justifică în economia unei cărți de istorie.

Prima anexă care își găsea locul în volumul de față este anexa nenumotată care urmează anexei nr. 6. Reproduce un tabel cu salariile magistraților în perioada 1921-1925 și care completează în mod fericit expunerea privind statutul și condițiile de viață ale magistraților.

Anexele nr. 7 și 8 reprezintă biografiile lui George G. Mârzescu, ministrul Justiției și Andrei Rădulescu și primul jurist membru al Academiei Române. Ultima

Recenzii. Note de lectură

dintre ele cuprinde și lunga listă cu lucrările publicate de Andrei Rădulescu preluată, la rândul ei din volumul îngrijit de Irina Rădulescu-Vasaloglu, consacrat lui Andrei Rădulescu intitulat *Pagini inedite din istoria dreptului vechi românesc*, publicat la București în 1991. Afirm cu precauție, deși convingerea mea este fermă, că nici această listă nu își găsește locul în acest volum.

Deoarece nota de subsol nr. 237 care ar trebui să explice *Legea de organizare judecătorească* ne trimite la anexa nr. 2, dar legea este reprodusă în anexa nr. 6, am tras concluzia că mare parte din umplutura de anexe a fost adăugată târziu, în procesul de finalizare a textului de editat.

Dacă rolul anexelor este ceea ce pare a fi, acela de a da „grosime” cărții, considerăm că ar fi fost mult mai indicat ca autorul să fi abordat în partea de sinteză subiecte necesare pentru a-i justifica titlul. Am constatat că, deși este intitulată „Organizarea judecătorească din România între anii 1918 și 1938”, lucrarea nu tratează decât justiția civilă, neamintind nimic de justiția militară. Trebuie să spunem că, pe lângă judecarea cauzelor militare, în competența acestor instanțe cădeau și cauzele politice, trădarea, spionajul și, deci, prezentarea justiției militare este relevantă nu doar pentru întregirea imaginii de ansamblu a fenomenului ci și pentru opera de unificare. Amintim, aici, doar faptul că procesul revoltei țărănești armate antiromânești cu sprijin sovietic de la Tatarbuniar a fost judecat de tribunalele militare.

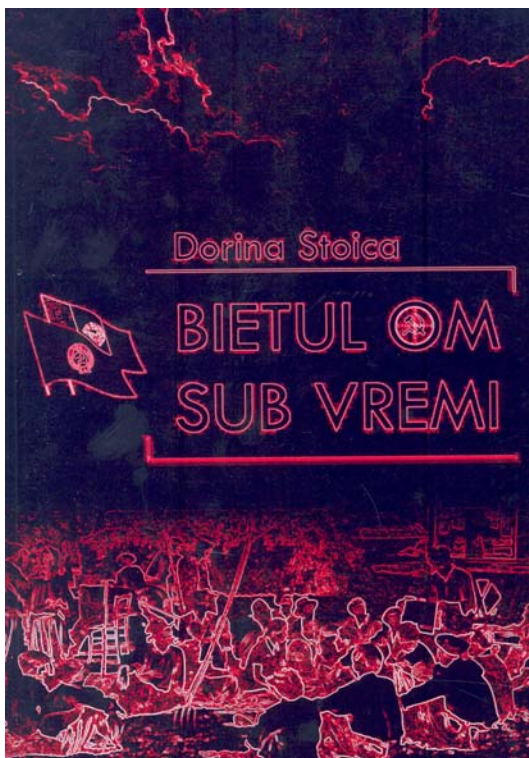
Câteva observații se impun și dincolo de structura cărții.

Autorul îi deplânge pe magistrați care, în perioada interbelică, au fost „obligați în continuare să gireze alegerile, chiar dacă rezultatul acestora reprezenta mai mult efectul jocului politic decât voința liberă și neviciată a alegătorilor” (pp. 208-209). Ne-a atras atenția cuvântul „obligați” din care noi putem înțelege că alții viciau alegerile și magistrații, fără putința de a interveni și dincolo de voința lor, trebuiau să gireze o nedreptate. Amintim aici că, prin atribuțiile pe care le îndeplineau în timpul procesului electoral, magistrații aveau puterea de a se opune falsificării alegerilor și că participarea la activitățile electorale era plătită separat. Mărturie că magistrații nu erau chiar atât de nevinovați și că participau activ, în schimbul unor beneficii, la vicierea rezultatului alegerilor stă, dealtfel, nota de subsol nr. 375 a volumului.

Dincolo de toate aceste defecțiuni, considerăm că volumul a fost rezultatul unui efort susținut și că prin lectura sa, cititorul se poate îmbogăți cu informații noi. Având în vedere că prefața se înscrie în șirul din ce în ce mai lung de prezentări exagerat laudative ale cărților și autorilor dorim, totuși, să atragem atenția asupra necesității adoptării unei atitudini moderate, supralicitarea cuvintelor elogioase nefăcând altceva decât să arunce în derizoriu și să denatureze adevăratele criterii de apreciere ale publicațiilor.

Iuliu Crăcană

Dorina Stoica, *Bietul om sub vreme*, Iași, Editura PIM, 2012, 228 pp.

Ca tânăr istoric, recunosc, nu am pus decât rareori preț pe memorialistică. Iar asta cu toate că între izvoarele principale pe care se bazează istoricul, alături de documente, presă și bibliografie edită, memoriile sunt o sursă complementară de informație. Trebuie spus însă că greutatea fiecărui astfel de izvor este dată nu atât de bogăția informației sau de calitatea ei, ci mai ales de opțiunea cercetătorului. Acesta are mână liberă să acorde credit unuia sau altuia din izvoarele amintite mai sus, fără a eluda însă vreunul din ele.

Din fericire, această resursă constituită din memorii și/sau jurnale este astăzi destul de bogată și variată, încât istoricul și nu numai el, are la dispoziție oricare din variante sau perspective îi convin. Din nefericire, memorialistica este cea mai subiectivă resursă pe care o avem la dispoziție, iar asta nu pentru că autorii ar deforma cu

bună știință trecutul ci pentru că, în general, trecutul suferă o continuă schimbare, atât în memoria noastră, cât și în momentul în care hotărâm să-l consemnăm pe hârtie.

O problemă majoră o constituie acele scrieri memorialistice croite nu pentru a clarifica un eveniment, o perioadă, un proces etc. ci pentru a scuza, dezinforma sau chiar manipula cititorii. Este cazul, de pildă, a scrierilor unor foști lucrători ai Securității. În cărți sau articole, tot mai multe în ultimii ani, aceștia acreditează ideea că Securitatea nu a fost decât un serviciu de informații clasic, cu angajați bine intenționați și patrioți care, cu foarte mici excepții și pentru o scurtă perioadă, au folosit cele mai dure măsuri de represiune asupra populației, doar la presiunea consilierilor sovietici.

Fără îndoială cel mai bun dispozitiv pe care îl putem folosi pentru a depista asemenea scrieri este un filtru critic propriu asociat cu o confruntare cât mai frecventă cu alte surse axate pe același subiect. Astfel, istoricul poate să deslușească ceea ce este sau nu apropiat de realitate, ce este adevăr sau manipulare.

Am făcut această incursiune pentru a arăta de ce trebuie să ne ferim și totodată pentru a sublinia faptul că memorialistica cinstită în România de azi, e din ce în ce mai firavă. Făcând parte din această ultimă categorie, a scrierilor memorialistice oneste, volumul d-nei Dorina Stoica, *Bietul om sub vreme*, reprezintă, în opinia noastră, o excepție. Este, în primul rând, una din prețioasele surse de informare pentru cine vrea să cunoască sau să rememoreze atmosfera din România anilor '80.

Recenzii. Note de lectură

Iar pentru a vedea cât adevăr e în ceea ce a scris autoarea, e suficient să aruncăm o privire pe documentele aflate în dosarele Securității, îndeosebi pe cele referitoare la starea de spirit a populației. Dăm un singur exemplu: atunci când vorbește de *drama alimentelor de bază*, autoarea menționează: *Prin 1980 criza alimentelor de bază începuse să fie simțită, iar cozile la carne, lapte, ouă, uleiul, făina și pâinea raționalizate ne făceau adeseori să privim cu nostalgie în urmă cu 10, 15 ani când magazinele erau pline cu de toate și cozile erau ocazionate doar de produsele de import* (p. 27). Iată și versiunea reținută într-un document din arhivele Securității, într-un *Buletin cuprinzând comentarii referitoare la „aprovizionarea cu alimente”* (din 7 iulie 1981): *Numeroși cetățeni, în scrisorile adresate unor rude, cunoștințe ori prieteni din țară sau din străinătate, fac referiri la „dificultățile pe care le întâmpină pe linia aprovizionării cu bunuri alimentare de strictă necesitate”.*

De regulă, comentariile respective vizează următoarele aspecte:

- *lipsa din unitățile alimentare a unor produse de bază (zahăr, ulei, brânză, unt, lapte, mezeluri, carne etc.), ori existența acestora în cantități neîndestulătoare;*
- *calitatea „îndoielnică” a unora dintre acestea;*
- *„micii producători” își vând produsele la prețuri exagerate, nerespectând mercurialele;*
- *tendința unor cetățeni, în special pensionari, de a cumpăra în cantități excesive o serie de alimente, motivând „că aprovizionarea va fi din ce în ce mai dificilă”;*
- *se reclamă, în mod frecvent, „risipirea” unei mari cantități de timp pentru efectuarea aprovizionării.*

Rețin atenția unele propuneri „de a fi cartelate alimentele de bază” întrucât „acestea, fiind puse în vânzare de obicei dimineața, sunt accesibile numai celor care nu lucrează, îndeosebi pensionarilor” (vezi Arhiva CNSAS, fond Documentar, dosar nr. 13 421, vol. 192, f. 19).

Poate că această confruntare sau comparație între volumul doamnei Dorina Stoica și unul din numeroasele documente aflate în arhivele de la CNSAS nici nu ar mai fi fost necesară. Vor fi, probabil, mulți cititori care vor spune atunci când vor vedea acest volum că lipsurile și criza economică din anii '80 sunt bine cunoscute de toată lumea. Da, probabil așa este, cu o singură excepție – generația tânără. Ei bine, d-na Dorina Stoica, pune la baza efortului domniei sale, tocmai acest argument, ca generația care nu a cunoscut experiența anilor '80, să nu regrete nimic din ce a însemnat comunismul românesc.

Odiseea domniei sale, plecată din fabrică pentru a prelua o funcție de conducere într-o comună izolată din Moldova (întâi ca secretar cu propaganda și apoi ca primăriță), este prezentată pe larg, fără a neglija contextul și atmosfera din societatea românească nemulțumită de un regim politic aflat în agonie. Sunt deosebit de interesante referirile la mecanismele intime prin care PCR își selecta cadrele de nădejde. La fel, metodele prin care unii sau alții erau determinați să accepte deciziile luate la vârful organizației de partid județene, în pofida opoziției lor, modul cum avea loc rotirea cadrelor, moralitatea acestora, protecția totală de care se bucura un membru de partid cu funcție, chiar și când săvârșea acte penale etc. sunt bine surprinse și prezentate echilibrat. Este astfel, tot mai evident, mai ales când avem acces și la alte surse de informație, că nomenclatura de partid, locală și cu atât mai mult cea de la vârful, aveau imunitate nu doar în fața Justiției, dar era scutită și de orice fel de neplăceri din partea Securității.

Recenzii. Note de lectură

Recrutați pe bază de dosar, cu „origine sănătoasă” și educație medie, disciplinați, cu o aprigă dorință de afirmare, activiștii de partid formau o categorie aparte, chiar în interiorul PCR. Aceasta și pentru că ei constituiau pepiniera de cadre de conducere pentru toate structurile administrației locale și centrale. Lor le erau subordonate toate unitățile economice, de ordine publică și cele culturale din arealul în care erau responsabili. Desigur, această autoritate și avantajele aferente aveau un preț: implicare și disponibilitate totală față de orice misiune primită pe linie de partid. Pe lângă faptul că sarcinile curgeau în valuri, de la județ sau de la București, și consumau tot timpul celui în cauză, orice infidelitate ideologică putea fi aspru pedepsită.

Cei care se ocupau cu urmărirea activității membrilor de partid cu funcții și cu cercetarea biografiei lor nu făceau parte, cum s-ar crede, din Securitate. Fiecare minister sau instituție centrală avea o direcție de cadre (sau personal) căreia îi corespundea în plan local câte un serviciu pe același profil. Toate aceste structuri formau o rețea prin care indivizii capabili și loiali erau plasați în locurile de care partidul avea nevoie. Lucrătorii din aceste servicii de cadre erau adevărați zei, fiind cei care printr-o caracterizare sau referat negativ puteau contribui la căderea titularului dosarului. Fără îndoială, ultimul cuvânt îl avea totuși șeful organizației de partid, secondat de instructorii de la Comitetul Central sau cei din Colegiul de Partid. Un membru de partid ajungea doar cu acordul prim-secretarului județean pe mâna Securității, și asta doar în două situații: atunci când respectivul era dorit ca și colaborator sau persoană de sprijin într-un mediu aflat în atenție sau atunci când era dat afară din partid pentru „comentarii dușmănoase” sau alte abateri.

Toate aceste mecanisme intime ale regimului politic patronat de Nicolae Ceaușescu sunt astăzi cercetate de o pleiadă de cercetători care încearcă să răspundă la, de acum, banala întrebare: *Cum a fost posibil?* De aceea, din punct de vedere istoric orice contribuție realizată cu bună credință e merită să ridice câte puțin din vălul care acoperă istoria noastră în anii socialismului totalitar.

Înțelegerea acestor resorturi profunde de către cititori nu poate fi realizată numai prin prezentarea într-un limbaj sec și academic. Și aici, ca și în alte vremuri, observația lui Nicolae Iorga rămâne valabilă: pe lângă material și metodă, important e stilul în care e scrisă istoria. Din această perspectivă, pana d-nei Dorina Stoica alunecă cu o deosebită grație peste epoca domniei sale. Portrete creionate impecabil, fie numai și dintr-o trăsătură, viața satului redată în amănunte contrastante (de la „rezervele” din camera primăriei și până la serile artistice de la căminul cultural), moralitatea celor din conducerea de partid, plocoanele pentru trecerea examenului de la Academia „Ștefan Gheorghiu” etc. toate descrierile sunt dovada unui îndelungat exercițiu în mânuirea condeiului.

Volumul d-nei Dorina Stoica poate fi socotit totodată un adevărat scenariu de film. De altfel, folosind tocmai această metodă a secvențelor cinematografice, autoarea ne pune nu în fața unui text scris ci a unor imagini în derulare rapidă, a unor scurte filme documentare despre viața la țară în comunism. Poate și din aceste considerente *Bietul om sub vremi* face mai mult decât o duzină de teze de doctorat scrise și publicate în țară sau în afară pe tema prăbușirii comunismului românesc!

Liviu Țăranu

Ella Magdalena Ciupercă, *Premisele academice ale culturii de securitate și intelligence*, în „Revista Română de Intelligence”, nr. 5 (iunie 2011), București, Academia Națională de Informații „Mihai Viteazul”, pp. 86-95.

Dezbaterea de idei referitoare la semnificația și interdependențele unor termeni precum securitate, intelligence, spirit civic, relații internaționale a devenit, în prezent, o constantă a mediului de analiză, fie el academic, jurnalistic sau de nivel comun. Tocmai de aceea se impune cunoașterea adecvată a acestor noțiuni. Pe acest teren, studiul despre cultura de securitate și intelligence al d-nei Ella Magdalena Ciupercă nu face decât să ofere o temelie trainică acestei dezbateri.

În cele cinci secțiuni ale studiului, Ella Magdalena Ciupercă încearcă să explice și să definească termenii sus menționați.

Ca urmare, prima secțiune a studiului numită *Securitate și intelligence în sec. XXI* relevă faptul că după încheierea Războiului Rece, abordarea tradițională a securității a cunoscut o transformare structurală profundă, în sensul că suflul postmodernist s-a făcut simțit iar pe acest temei diversele școli de gândire s-au unificat, amenințările s-au metamorfozat în riscuri de securitate, iar domeniul securității s-a extins, înglobând mai multe sfere ale socialului. În actuala schemă a securității sunt incluse noțiuni precum națiune, identitate, religie, antiterorism, abordarea acestora fiind realizată pe sectoare, pe complexe de securitate regionale, pe regimuri de securitate internațională. De asemenea, securitatea unei comunități este evaluată pe baza unor indicatori precum securitatea economică, a hranei, sănătății, mediului, comunității, educației, securitatea personală, politică, socială.

Intelligence: către o disciplină academică este titlul celei de-a doua secțiuni prin intermediul căreia autoarea observă că în prezent suntem martorii unor mutații fără precedent produse în sfera activităților specifice serviciilor secrete. De asemenea, sunt evocate cele două mari curente de gândire din intelligence: școala ortodoxă și cea revizionistă. Astfel, pe de o parte, școala ortodoxă consideră că intelligence-ul este caracterizat de anumite patologii, în care statul este expus atacurilor surpriză, iar pe cealaltă parte, școala revizionistă susține că orice atac surpriză reprezintă consecința eșecurilor anterioare ale comunității de intelligence, prin urmare erorile pot fi evitate.

Autoarea încearcă o definiție, în sens larg, a intelligence-ului argumentând că acesta vizează managementul datelor, informațiilor și cunoștințelor necesare pentru a realiza analize prin care se descoperă anumite fapte, evenimente în legătură cu care se dorește menținerea secretului în diferite domenii de activitate. În acest sens sunt identificate mai multe tipuri de intelligence: business intelligence, intelligence competitiv, contraintelligence, intelligence al pieței, intelligence strategic ș.a. Odată cu această definiție este amintită și ideea lui Sherman Kent conform căruia studiile de intelligence nu sunt destinate doar specialiștilor domeniului, în sensul că, orice cetățean poate fi considerat o țință potrivită acestui tip de educație, prin înființarea de universități proprii unde acesta poate dobândi anumite abilități în studierea intelligence-ului.

În cea de-a treia secțiune (*Cine sunt cei care gândesc pentru mâine*) ni se explică faptul că intelligence-ul necesită o gândire abstractă bazată pe cunoaștere amplă și sistematizată. De asemenea, orice descoperire nouă se bazează pe una anterioară, prin

Recenzii. Note de lectură

intermediul instrumentelor unei cercetări aprofundate care cuprinde: datele, informațiile, cunoașterea și înțelepciunea.

Relația dintre intelligence-ul strategic, politică și politicieni, evidențiată în secțiunea a patra, explică de ce, ulterior atacurilor de la 11 septembrie 2001, s-a înregistrat o nouă abordare în a folosi intelligence-ul în sprijinul politicului, printr-o redefinire a relației între cele două domenii. Serviciile de informații nu ar trebui implicate în politică, deoarece oamenii politici ar trebui să primească informațiile așa cum sunt, fără „cosmetizări”, intelligence-ul strategic fiind o știință, nu poezie.

În ceea ce privește *Văitorul*, noțiune care dă și titlul secțiunii a cincea a studiului, este, evident, o provocare permanentă sesizarea liniilor principale ale activității de intelligence. Este evident faptul că intelligence-ul strategic va trebui să depisteze din timp factorii și problemele globale care determină schimbarea lumii și, totodată, să anticipeze mecanismele prin care „lumea perimată” poate fi schimbată în sens pozitiv, precum și zonele de risc ridicat. Tocmai de aceea, formarea culturii de securitate, într-un context democratic, este un proces global care presupune implicarea instituțiilor specializate, a mass-media, și în primul rând a cetățenilor.

Raluca Haliț

ABREVIERI

ACNJ, Arhiva Comandamentului Național al Jandarmeriei
ACNSAS, Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității
AMAE, Arhiva Ministerului Afacerilor Externe
AMI, Arhiva Ministerului de Interne
AMR, Arhivele Militare Române
ANIC, Arhivele Naționale Istorice Centrale
ANR, Arhivele Naționale ale României
art., articol
ASRI, Arhiva Serviciului Român de Informații
BIRD, Banca Internațională pentru Reconstrucție și Dezvoltare
BO, Buletinul Oficial
BOR, Biserica Ortodoxă Română
CAER, Consiliul de Ajutor Economic Reciproc
CC al PCR, Comitetul Central al Partidului Comunist Român
CEPECA, Centrul de Perfecționare a Cadrelor de Conducere
CFAU, Comandamentul Forțelor Armate Unite din Tratatul de la Varșovia
CFP, Combinatul Fondului Plastic
CI, contrainformații
CIE, Centrul de Informații Externe
CIS, Fondul pentru cheltuieli informative speciale
CM, colonie de muncă
CMOB, Comandamentul Miliției Orașului București
CNCR, Conferința Națională „Comunismul Românesc”
Col., colonel
Com., comuna
Coord., coordonator
CP, Cod Penal
CPEX, Consiliul Politic Executiv
Cpt., căpitan
CR, contrarevoluționar
CSS, Consiliul Securității Statului
CTOT, Comandamentul pentru Tehnica Operativă și Transmisiuni
CTS, Comandamentul Trupelor de Securitate
DGIE, Direcția Generală de Informații Externe
DGP, Direcția Generală a Poliției
DIE, Departamentul de Informații Externe
DMRU, Direcția Management Resurse Umane
DO, domiciliu obligatoriu
DRO, Organizația Revoluționară a Dobrogei
DRS, Direcția Regională de Securitate
DRSP, Direcția Regională de Securitate a Poporului
DRSS, Direcția Regională a Securității Statului
DSS, Departamentul Securității Statului

DUI, Dosar de urmărire informativă
 DV, dosar de verificare
 EIBMBOR, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române
 FMI, Fondul Monetar Internațional
 GAS, Gospodărie Agricolă de Stat
 GB, Glasul Bisericii
 g-ral mr., general maior
 HCM, Hotărâre a Consiliului de Miniștri
 i.e. – informații externe
 IJ, Inspectoratul Județean
 IKGS, Institutul pentru Cultură și Istorie Germană în Sud-Estul Europei (Institut für deutsche Kultur und Geschichte Südosteuropas) München
 IMB, Inspectoratul Municipiului București
 INST, Institutul Național pentru Studierea Totalitarismului
 IPS, Înalt Prea Sfințitul
 ISDR, Istoria Dreptului Românesc
 ISJ, Inspectoratul de Securitate Județean
 Jud., județul
 KAS, Konrad Adenauer Stiftung
 Lt. col., locotenent colonel
 lt. maj., locotenent major
 Lt., locotenent
 MADOSZ, Uniunea Oamenilor Muncii Maghiari din România (Romániai Magyar Dolgozók Szövetsége),
 MAE, Ministerul Afacerilor Externe
 MAI, Ministerul Afacerilor Interne
 MAN, Marea Adunare Națională
 MCE, Ministerul Comerțului Exterior
 MFA, Ministerul Forțelor Armate
 MI, Ministerul de Interne
 MNR, Mișcarea Națională de Rezistență
 MO, Mitropolia Olteniei
 MO, Monitorul Oficial
 MONT, Mobilizarea și organizarea națiunii și teritoriului
 Mr., maior
 MSS, Ministerul Securității Statului
 NKVD, Narodnii Komissariat Vnutrennih Del (Comisariatul Poporului pentru Afaceri Interne)
 PCM, Președinția Consiliului de Miniștri
 PCR, Partidul Comunist Român
 PCUS, Partidul Comunist al Uniunii Sovietice
 PMR, Partidul Muncitoresc Român
 PNL, Partidul Național Liberal
 PNP, Partidul Național Popular
 PNȚ, Partidul Național Țărănesc

pp, prevăzută
PSD, Partidul Social Democrat
RPR, Republica Populară Română
RSR, Republica Populară Română
SDDO, Serviciul Dislocări și Domicilii Obligatorii
SIG, Supravegherea informativă generală
Slt., sublocotenent
SMT, Stațiunea de Mașini și Tractoare
SRI, Serviciul Român de Informații
SSI, Serviciul Special de Informații
TO, tehnică operativă
Tov. tovarăș
UAP, Uniunea Artiștilor Plastici
UM, unitate militară
USLA., Unitatea Specială de Luptă Antiteroristă
UTC, Uniunea Tineretului Comunist

Lista autorilor

Florian Banu – consilier superior CNSAS; licențiat al Facultății de Istorie a Universității „Dunărea de Jos” – Galați (1997); doctor în istorie al Institutului de Istorie „A.D. Xenopol” – Iași (2001); autor al câtorva zeci de articole și studii pe teme de istorie a aparatului represiv al regimului comunist, istoria mișcării de rezistență armată și istorie economică; volum recent: „*Un deceniu de împliniri mărețe*”. *Evoluția instituțională a Securității în perioada 1948-1958*, Iași, Editura Tipo-Moldova, 2010.

Luminița Banu – consilier principal CNSAS, licențiată a Facultății de Psihologie și Științele Educației, Universitatea București (1999); studii postuniversitare – specializarea Management și evaluare educațională (2000); autoare a mai multor studii și articole în reviste de specialitate. Volum recent: *Ațiunea „Recuperarea”. Securitatea și emigrarea germanilor din România (1962-1989)*, editori Florica Dobre, Luminița Banu, Florian Banu, Laura Stancu, București, Editura Enciclopedică, 2011.

Liviu-Marius Bejenaru – consilier superior CNSAS., licențiat al Facultății de Istorie, Universitatea „Al. Ioan Cuza”, Iași (1992); studii postuniversitare – specializarea științe politice, Școala Națională de Studii Politice și Administrative, București (1994). Studiu recent publicat: *Relația dintre creșterea demografică și structura socială în România comunistă. Eșecul modernizării (1948-1989)*, în Ioan Bolovan, Sorina Paula Bolovan (coordonatori), *Schimbare și devenire în istoria României: Lucrările Conferinței Internaționale „Modernizarea în România în secolele XIX-XXI”: Cluj-Napoca, 21-24 mai 2007*, Academia Română, Cluj-Napoca, Centrul de Studii Transilvane.

Iuliu Crăcană – consilier superior CNSAS, licențiat al Universității Dunărea de Jos din Galați, secția de Istorie-Filozofie (1994-1998), licență în drept la Universitatea „Titu Maiorescu” București (2009), studii aprofundate de istorie: „Partide și sisteme politice în România – a doua jumătate a secolului al XIX-lea, prima jumătate a secolului al XX-lea”, doctor în istorie – Universitatea București (2012). Autor al mai multor studii și articole în reviste de specialitate. Studiu publicat recent: *Securitatea contra Paul Goma în În căutarea rostului pierdut. 20 de călăușe în cultura națională*, Iași, Editura Timpul, 2007.

Vadim Guzun – diplomat în Ministerul Afacerilor Externe al României, licențiat în Drept, București, doctorand în istorie. Autor al mai multor studii și articole pe tema relațiilor româno-sovietice și a foametei din URSS. Volum recent publicat: *Foamea, piatiletka și ferma colectivă: documente diplomatice românești, 1926-1936*, Institutul de Istorie „George Barițiu” din Cluj-Napoca, 2011.

Alina Ilinca – consilier superior CNSAS, licențiată a Facultății de Istorie, Universitatea din București (1999); doctorand al Facultății de Relații Economice Internaționale, Academia de Studii Economice București. Studiu recent publicat: *Problema modernizării energeticii românești în perioada 1950-1990*, în Ioan Bolovan, Sorina Paula Bolovan (coordonatori), *Schimbare și devenire în istoria României: Lucrările Conferinței*

Internaționale „Modernizarea în România în secolele XIX-XXI”: Cluj-Napoca, 21-24 mai 2007, Academia Română, Cluj-Napoca, Centrul de Studii Transilvane,.

Laura Gabriela Laza – asistent universitar la Departamentul de Germanistică al Universității „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca. Licențiată a Facultății de Litere a aceleiași Universități (2001); studii postuniversitare – masterat în Studii Interculturale (2002), din 2006 doctorandă la Universitatea „Friedrich Schiller”, Jena, Germania. Studiu relevant: „*Du darfst nicht laut die Worte sprechen... Wolf von Aichelburgs IM-Akte*” în Lucia Gorgoi, Daniela Vladu, Reka Jakabhazi-Santa (editori): *Germanistik im Europäischen Kontext*, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2011.

Silviu B. Moldovan – consilier superior CNSAS, licențiat al Facultății de Istorie a Universității „Al.I. Cuza” din Iași (1997); studii aprofundate în istorie (1998); Studii post-universitare în drept internațional umanitar (2003); doctor în istorie (2006). Volum recent: *Testis Dacicus (George Manu), În spatele Cortinei de Fier. România sub ocupație rusească*, ediție îngrijită și studiu introductiv de Silviu B. Moldovan (ediția a doua, revăzută), București, Editura Mica Valahie, 2011.

Petre Opreș – locotenent colonel(r), absolvent al Școlii Militare de Ofițeri de Artilerie și Rachete „Ioan Vodă” din Sibiu și licențiat al Facultății de Istorie a Universității București (1997). Între anii 1999-2002 a fost redactor la „Revista de Istorie Militară”. În anul 2008 a obținut titlul de doctor în istorie la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași. Este autor al mai multor volume de documente, studii și articole pe teme de istorie militară. Volum recent: *România în Organizația Tratatului de la Varșovia. Documente (1954-1968)*, vol. II, (1962-1968), București, INST, 2009 (în colaborare cu Gavriil Preda).

Adrian Nicolae Petcu – consilier principal CNSAS, licențiat al Facultății de Istorie a Universității București (2000). Coordonator al volumului *Martiri pentru Hristos din România în perioada regimului comunist*, București, 2007. Coautor al volumelor: *Partidul, Securitatea și Cultele*, București, 2005, apărut sub egida CNSAS; *Monahismul ortodox și puterea comunistă în România anilor '50*, Galați, 2009; *Părintele Arsenie Boca în atenția poliției politice din România*, Galați, 2009 (ultimele două în colaborare cu George Enache); *Mitropolitul Antonie Plămădeală – detalii biografice*, partea I, Editura Andreiană, 2011 (în colaborare cu Mihai Plămădeală); editor al volumului Mihai Plămădeală, *Refugiul – deznădejde și speranțe*, Muzeul Brăilei, 2012; coautor al proiectului „Fototeca Ortodoxiei Românești”.

Elis Neagoe-Pleșa – consilier principal CNSAS, licențiată a Facultății de Istorie a Universității București (2000); studii aprofundate în cadrul Universității București (2003); doctorand în istorie al Universității București; coautor și coeditor al mai multor volume; autor al unor studii pe teme de istorie a comunismului românesc. Lucrare recentă: *Brazii se frâng, dar nu se îndoiesc*, vol. VII, *Rezistența anticomunistă din Munții Apuseni*, Baia-Mare, Editura Marist, 2007 (coautor).

Liviu Pleșa – consilier superior CNSAS, licențiat al Facultății de Istorie și Filologie a Universității „1 Decembrie 1918” Alba Iulia (1999). Coautor și coeditor al mai multor volume, autor al unor studii pe teme privind mișcarea de rezistență armată, organizarea și activitatea Securității, represiunea împotriva intelectualilor etc. Volum recent: *Organizația de rezistență condusă de maiorul Nicolae Dabija (1948 – 1949)*, București, Ed. CNSAS, 2009 (editor).

Raluca Nicoleta Spiridon – consilier principal CNSAS, licențiată a Facultății de Istorie, Universitatea din București (1999); Master în Istoria ideilor și a mentalităților, Facultatea de Istorie a Universității din București (2005); Volum recent: *Intelectualii români în arhivele comunismului*, București, Editura Nemira, 2006 (în colaborare).

Liviu Tofan – director al Institutului Român de Istorie Recentă. A lucrat la Radio Europa Liberă între 1973 și 1994 deținând și poziția de director adjunct al Departamentului Românesc. În cadrul IRIR, dincolo de atribuțiile manageriale, se dedică elucidării unor întâmplări din perioada Războiului Rece și, cu precădere, unor aspecte ținând de lupta purtată de Securitate împotriva „Europei Libere”. Volum recent: *Șacalul Securității. Teoristul Carlos în solda spionajului românesc*, Iași, Editura Polirom, 2013.

Valentin Vasile – consilier asistent CNSAS, absolvent al Facultății de Istorie, Universitatea din București, promoția 2002. Absolvent Master „România în secolul XX”, Facultatea de Istorie, Universitatea din București, (2004), doctor în istorie (2011). Volum recent: *Afacerea „Evangelistul”. Vizita lui Billy Graham în România (1985)*, Cluj, Editura Argonaut, 2010 (coautor).

Tipărit la: M.G. Trading Service SRL, București

Comenzile pentru revistă se primesc pe adresa CNSAS:

str. Matei Basarab, nr. 55-57, cod poștal 030 671,

București, sector 1,

tel. 037 189 142 sau la email: editura@cnsas.ro

Din Sumar:

Liviu Pleșa, Cadrele Securității în timpul lui Teohari Georgescu

Iuliu Crăcana, Drept și justiție în România comunistă (II)

Raluca Spiridon, Rolul anchetelor penale în organizarea proceselor politice (1958-1964)

Adrian-Nicolae Petcu, Organizarea și funcționarea Departamentului Cultelor între anii 1977-1984

Florian Banu, Capitaliștii avant la lettre. Securitatea și operațiunile valutare speciale din anii '80

Alina Ilinca, Liviu Bejenaru, Regizorii de culise. Șefii Serviciului „D” (Dezinformare) din cadrul Securității

Liviu Pleșa, Francisc Pall – discurs istoric sub supravegherea Securității (1945-1965)

Laura Laza, Relațiile cu Securitatea a doi dintre acuzații din procesul scriitorilor germani de la Brașov. Dosarele de rețea ale lui Wolf von Aichelburg și Georg Scherg

Vadim Guzun, Nichita Smochină – consilierul transnistrean al mareșalului Ion Antonescu și „mâna lungă” a Kremlinului (1957-1962)

Valentin Vasile, „De veghe pe meleaguri bavareze”. Securitatea și românii participanți la Jocurile Olimpice de la München (1972)

Luminița Banu, Mircea Eliade – un român pentru eternitate. Ecouri din arhivele Securității

Silviu B. Moldovan, Minoritatea germană din România: problemă politică și moștenire istorică

Elis Neagoe-Pleșa, Între adevăr și propagandă: activitatea de ilegalist a lui Gheorghe Gheorghiu-Dej

Petre Opreș, Problema creanțelor și datoriilor externe ale României: cazurile Republicii Guineea, Indoneziei și Suediei

Petre Opreș, Biografia unui spion sovietic: generalul Ion Șerb